ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

II

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAȘI
IV- 26.855

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Vol 2

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

VOL. AL II-LEA

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

VOL. AL II-LEA

Ediția a II-a revăzută și adăugită

Tiraj nou

266727
B.C.U. - IASI

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București 1966

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

-5 AUG. 1966
B.C.U. „M. EMINESCU"
IAȘI
acv 239,154

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SINTAXA

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. Nicolaie Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1945.
2. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, [ediţia a II-a, Bucureşti] 1956, p. 494—745.
3. Kr. Sandfeld et Hedvig Olsen, *Syntaxe roumaine*. II *Les groupes de mots*, Copenhague, 1960; III *Structure de la proposition*, Copenhague, 1962.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NOȚIUNI GENERALE DE SINTAXĂ

§ 418. Sintaxa este partea gramaticii care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziții și fraze (vezi și § 1).

UNITĂȚILE SINTAXEI

§ 419. Unitatea de bază a sintaxei este p r o p o z i ț i a, cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv sau volițional.

Esența propoziției este predicația (sau predicativitatea), adică raportarea conținutului ei la realitatea obiectivă reflectată; propoziția exprimă atitudinea vorbitorului față de faptele din realitate reflectate de el: simpla constatare a unei realități, dorința de a vedea realizat un anumit lucru, dorința de a cunoaște ceva etc. și datează afirmațiile făcute. Propoziția este o comunicare realizată prin unul sau mai multe cuvinte însoțite de indici de predicație: prezența unui predicat verbal sau nominal (predicatul este marcat de obicei prin prezența unui verb la un mod personal; predicatul nominal fără copulă este marcat prin intonație și topică) sau numai a unei intonații predicative.

Propoziția poate fi și de sine stătătoare (de exemplu: *Mama mea era țărancă de pe malul Moldovei, de la Verșeni.* SADOVEANU, O. XVI 391), dar poate fi și în anumite relații cu alte propoziții, intrînd în alcătuirea unei fraze (de exemplu: *Ușor este de înțeles că mama nu putea fi fericită în mediul orășenesc.* SADOVEANU, O. XVI 391).

F r a z a este unitatea sintactică superioară propoziției, întrucît e constituită din două sau mai multe propoziții; ea este totdeauna de sine stătătoare. Între propoziție și frază nu există deosebiri esențiale de conținut, ci numai deosebiri de ordin formal; din punctul de vedere al conținutului fraza poate exprima o idee mai complexă decît propoziția, dar poate exprima și același lucru ca o propoziție (independentă), iar raporturile dintre propozițiile care alcătuiesc o frază sînt aceleași cu raporturile dintre părțile unei propoziții.

Cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic este î m b i n a r e a d e c u v i n t e, constituită

din cel puțin două cuvinte cu sens lexical deplin. Îmbinarea de cuvinte nu poate apărea niciodată de sine stătătoare. Ea este lipsită de predicație și nu poate constitui o unitate de comunicare decît prin încadrarea ei într-o propoziție. Îmbinările de cuvinte denumesc obiecte, acțiuni, însușiri, exprimînd sensuri unice, dar analizabile : *mama mea, țărancă de pe malul Moldovei, malul Moldovei, ușor de înțeles* etc.

Observație. Pentru îmbinarea de cuvinte ca unitate sintactică se folosește și termenul *grup de cuvinte*, iar uneori și termenul *sintagmă* (care are însă și alte accepții).

Studiul sintaxei limbii române este organizat pe unitățile propoziție și frază. Întrucît îmbinările de cuvinte nu se folosesc decît încadrate într-o propoziție, ca părți de propoziție sau construcții incidente, toate tipurile de raporturi care pot exista în îmbinările de cuvinte sînt luate în considerație în mod necesar în studiul propoziției.

Cea mai mică unitate sintactică pe care o distinge analiza unei propoziții este partea de propoziție. Ea este constituită de obicei dintr-un singur cuvînt din categoria părților de vorbire cu sens lexical de sine stătător *(mama, mediul, orășenesc)* sau dintr-un cuvînt de acest fel însoțit de un cuvînt ajutător *(de pe malul, de înțeles, este ușor)*; partea de propoziție nu este astfel o unitate în cadrul căreia se stabilește un raport sintactic, ci ea se află într-un raport sintactic cu alte elemente. Există părți de propoziție dezvoltate, constituite din îmbinări de două sau mai multe cuvinte cu sens lexical de sine stătător (*acum cîțiva ani, de aici încolo* etc.) ; cuvintele din cadrul unei asemenea îmbinări se găsesc, desigur, între ele, într-un raport sintactic, dar, ca parte de propoziție, îmbinarea în ansamblu este într-un raport sintactic față de restul propoziției.

OBIECTUL SINTAXEI

§ **420.** Sintaxa propoziției studiază propoziția privită independent de legătura cu alte propoziții. În sfera de preocupări a acestei secțiuni a sintaxei intră următoarele probleme mari : clasificarea propozițiilor după scopul comunicării în propoziții enunțiative și interogative, în cadrul cărora se disting după modalitate specii de propoziții ca cele optative, dubitative, potențiale și imperative, iar după afectivitate variantele lor exclamative ; clasificarea propozițiilor în pozitive și negative ; clasificarea propozițiilor după structura lor în propoziții analizabile și neanalizabile, monomembre și bimembre, simple și dezvoltate, verbale și nominale ; studierea părților de propoziție în mod izolat (subiectul, predicatul, atributul, complementul, elementul predicativ suplimentar) și a raportului de coordonare dintre ele.

Sintaxa frazei studiază felul cum se unesc propozițiile pentru a alcătui fraze. Ea se ocupă de propoziții din punctul de vedere al legăturii acestora cu alte propoziții, distingînd în primul rînd propozițiile principale de cele secundare, aflate în raport de subordonare (propozițiile subordonate pot depinde însă nu numai de o principală, ci și de o propo-

ziţie care la rîndul ei e subordonată faţă de alta), apoi raportul de coordonare, în care pot intra atît propoziţii principale între ele, cît şi propoziţii subordonate între ele.

Raporturile sintactice sînt aceleaşi între părţile componente ale unei propoziţii ca şi între propoziţiile unei fraze : raporturi de subordonare sau de determinare cînd dintre două elemente aflate în acest raport unul depinde de altul şi raporturi de coordonare cînd elementele respective stau pe acelaşi plan, fără a depinde unul de altul. Identitatea raporturilor existente în propoziţie şi frază face ca şi în studierea celor două unităţi sintactice să se distingă categorii similare : subiectului din propoziţie îi corespunde în frază propoziţia subiectivă, atributului o atributivă etc. ; părţile de propoziţie coordonate pot fi copulative, adversative etc. ca şi propoziţiile coordonate.

Sintaxa studiază şi unele construcţii speciale care se întîlnesc şi în propoziţie şi în frază, cum sînt construcţiile incidente, anacolutul sau procedee ca elipsa şi repetiţia. Dintre caracteristicile legate de descrierea diferitelor unităţi sintactice se studiază în capitole aparte la frază corespondenţa timpurilor şi vorbirea directă şi indirectă, în timp ce topica (ordinea cuvintelor şi a propoziţiilor) şi rolul sintactic al unor elemente fonetice ca accentul, intonaţia, pauza şi ritmul interesează atît propoziţia, cît şi fraza.

MIJLOACE DE EXPRIMARE A RAPORTURILOR SINTACTICE

§ 421. Raporturile sintactice se pot exprima prin mai multe categorii de mijloace : a. mijloace morfologice : flexiunea ; b. mijloace sintactice propriu-zise : joncţiunea (legătura realizată cu cuvinte ajutătoare), juxtapunerea sau parataxa (simpla alăturare a termenilor respectivi) şi topica ; c. mijloace fonetice : intonaţia şi pauza.

Raporturile de coordonare au mijloace de exprimare mai puţine : joncţiunea, realizată prin conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale coordonatoare (sau prin elemente cu valori apropiate de conjuncţiile coordonatoare, de exemplu prepoziţia *cu* în unele situaţii), juxtapunerea şi intonaţia, ca mijloc însoţitor al fiecăruia dintre celelalte două mijloace. Aceste trei categorii de mijloace se folosesc şi în propoziţie, şi în frază, cu unele mici deosebiri în ce priveşte realizarea concretă a joncţiunii.

Raporturile de subordonare sau de determinare au mijloace de exprimare mai numeroase, atît ca tipuri, cît şi ca realizări concrete, şi anume : flexiunea, joncţiunea prin cuvinte ajutătoare de diferite feluri (prepoziţii, conjuncţii subordonatoare, pronume şi adverbe relativ-interogative şi nehotărîte, unele articole), juxtapunerea, topica, intonaţia şi pauza. Adesea la exprimarea unui raport colaborează mai multe asemenea mijloace : flexiunea şi joncţiunea, topica şi intonaţia etc. Toate mijloacele enumerate pot exprima atît raporturi între cuvinte, cît şi raporturi între propoziţii ; diferă însă pe de o parte sfera de întrebuinţare a unui anumit mijloc în cele două tipuri de unităţi sintactice (de exemplu,

flexiunea servește de obicei la exprimarea raporturilor dintre părțile unei propoziții; în frază ea apare numai atunci cînd legătura dintre propoziții este făcută prin pronume și chiar atunci forma flexionară a pronumelui se datorește adesea rolului lui de parte de propoziție în subordonata introdusă), pe de alta diferă mai ales modul de realizare concretă a fiecărui mijloc (de exemplu, joncțiunea dintre propoziții se realizează cu conjuncții, adverbe și pronume relativ-interogative și nehotărîte, care nu apar la joncțiunea dintre părți de propoziție; între părțile de propoziție se folosește însă joncțiunea cu prepoziții, care în frază apar numai alături de pronume sau adverbe).

GRADUL DE LEGĂTURĂ DINTRE ELEMENTELE UNUI RAPORT SINTACTIC

§ 422. Între elementele unui raport sintactic pot exista grade diferite de legătură din diverse puncte de vedere.

Pe de o parte, atît la raporturile de coordonare, cît și la cele de subordonare există deosebiri de la un raport la altul sau între cuvintele care intră într-un anumit raport, în sensul că existența unui element poate implica într-o măsură mai mare sau mai mică prezența celuilalt. Astfel, în general, complementul direct și propoziția completivă directă sînt mai necesar cerute de verbul regent decît alte feluri de complemente, iar în cadrul raportului dintre un verb și o determinare completivă directă se pot distinge două categorii de verbe regente: unele la care se așteaptă mai mult completarea (*a pretinde*, *a presta*, *a lua* etc.) decît la altele (*a vorbi*, *a citi* etc.).

§ 423. Pe de altă parte, la raporturile de subordonare, aceeași construcție subordonată poate prezenta o legătură foarte strînsă sau mai slabă cu termenul la care se referă: este vorba anume de separarea sau neseparareа prin intonație a elementelor respective în funcție de conținutul pe care îl comunică vorbitorul, în funcție de importanța pe care o atribuie vorbitorul construcției subordonate în cadrul comunicării făcute. Din acest punct de vedere părțile secundare de propoziție și propozițiile subordonate pot fi izolate cînd nu sînt indispensabile pentru comunicare și neizolate cînd sînt indispensabile.

Problema distingerii determinantelor izolate de cele neizolate se tratează în mod special la atribut și la propoziția atributivă, unde există mai mulți indici ai legăturii mai strînse sau mai slabe. Problema privește însă și celelalte feluri de determinante (complemente și propoziții subordonate).

Există construcții de același tip gramatical în care opoziția dintre izolarea sau legarea strînsă a unui determinant este mai slabă, depinzînd de intenții mai puțin definite ale autorului. Iată, ca exemplu în acest sens, două propoziții modale de același tip folosite cu fragmentare diferită a frazei:

*Și se ducea **fără să mai întoarcă privirile.*** SADOVEANU, O. VII 257.

*Zi cu zi își despărțiseră viețile, **fără să-și dea samă.*** SADOVEANU, O. VII 256.

Alteori există deosebiri evidente de înțeles între construcția izolată și construcția neizolată, care este esențială pentru comunicare. În fraza: *În realitate, Hangerlioaica primea fiindcă fusese toată viața obișnuită să i se aducă omagii și daruri și pentru că în concepția ei, profund feudală, boierul are dreptul la o parte din roadele celui de jos.* CĂLINESCU, S. N. 299, complinirea cauzală (prin cele două propoziții cauzale, coordonate între ele) este direct determinativă a predicatului regent, întrucît ce se spune în această complinire neizolată se opune părerii exprimate anterior în text că Hangerlioaica primea orice daruri cu bunăvoință pentru că nu era mîndră (cf. *Asta îmi place mie, zicea cel care făcuse ploconul, că nu e mîndră*) ; acțiunea din regentă este deci cunoscută și interesul comunicării constă tocmai în lămurirea mobilului acțiunii. Dacă însă ar fi interesat în primul rînd afirmarea acțiunii din regentă, de exemplu dacă fraza ar fi venit după presupunerea că personajul respectiv nu primea să i se aducă daruri, cauzala ar fi putut fi izolată, „explicativă", conținutul ei fiind o motivare suplimentară, dar nu indispensabilă, a predicatului regent (accentuat în frază):

În realitate, Hangerlioaica primea, fiindcă fusese obișnuită...

În unele situații, se pot găsi indici speciali ai strînsei legături dintre construcțiile subordonate neizolate și termenii lor regenți (pe lîngă intonația marcată în scris prin punctuație). Așa e, de exemplu, negarea predicatului regentei cu referire la subordonată:

Nu plîng că mi-e de Leana teamă;

De ciudă plîng eu numai, mamă. COȘBUC, B. I. 122 (vorbitoarea plînge în realitate; negația *nu*, pusă pe lîngă predicatul regentei, se referă la cauzală: *plîng nu pentru că mi-e teamă...*).

CONSTRUCȚII SINTACTICE NESPECIFICE ȘI CONSTRUCȚII CU VALORI MIXTE

§ 424. Felul de exprimare a unei construcții sintactice (propoziție sau parte de propoziție) poate fi de multe ori nespecific, comun cu felul de exprimare a altor construcții. În asemenea situații poate exista posibilitatea unei duble interpretări a unei construcții. Astfel, într-un exemplu ca:

*Începură **a descărca lucrurile din căruță.*** SADOVEANU, P. M. 240, partea de propoziție *din căruță* poate fi la fel de bine atribut al substantivului *lucrurile* și complement al verbului *a descărca* (spre deosebire de alte exemple, în care topica exclude interpretarea atributivă: *Să-și descarce **din care** sacii.* MACEDONSKI, O. III 3).

Alteori posibilitatea unei duble interpretări a unor construcții sintactice depinde de concepția asupra elementelor din structura lor, de exemplu de faptul dacă unele îmbinări de cuvinte sînt sau nu considerate locuțiuni (vezi § 514 și 754).

Situațiile de acest fel, în care este dificilă delimitarea unei unități sintactice sau raportarea ei la un anumit element, fără a se pune problema împletirii unor valori diferite, pot fi lăsate la o parte în tratarea diverselor capitole concrete ale sintaxei.

§ 425. Pe lîngă acestea, există însă situații în care o construcție sintactică prezintă în același timp două sau chiar mai multe valori. Asemenea împletiri de valori se întîlnesc între diverse feluri de complemente, mai ales între cele circumstanțiale, dar și între acestea și complementele necircumstanțiale, între propozițiile subordonate (cu o mențiune similară pentru subordonatele circumstanțiale) și între diverse nuanțe ale atributelor și ale propozițiilor atributive circumstanțiale. Uneori se poate distinge valoarea principală de nuanța sau nuanțele secundare, alteori diversele valori au aceeași greutate. Și într-un caz și în altul semnalarea acestor valori mixte merită să fie făcută la fiecare dintre capitolele interesate în cumulul respectiv de valori.

SINTAXA ȘI LOGICA

§ 426. Dată fiind legătura dintre limbă și gîndire, există o legătură și între gramatică și logică; această legătură se manifestă în relativa corespondență a unor unități sintactice cu unele categorii logice.

Principalul element de corespondență îl constituie raportul dintre propoziție și judecată (vezi § 429).

SINTAXA ȘI PUNCTUAȚIA

§ 427. Punctuația este un procedeu care ține de scriere, dar e strîns legat de gramatică, și anume de sintaxă. Ea corespunde în scris mijloacelor fonetice folosite în vorbire pentru exprimarea unor raporturi sintactice: intonația și pauza (fără ca între aceste elemente fonetice și punctuație să existe o corespondență perfectă).

Punctuația are o deosebită utilitate pentru înțelegerea justă a unui text scris, ea îl ajută pe cititor să desprindă sensul exact al comunicării scrise, iar în unele împrejurări ea este un element indispensabil pentru această înțelegere. Aproape totdeauna există anumite deosebiri de înțeles după felul cum este întrebuințată punctuația într-un text, dar uneori se poate ajunge pînă la schimbarea totală a înțelesului. Iată, de exemplu, cum apare denaturat sensul unei fraze din *Două loturi* de I. L. Caragiale în felul cum e scris textul în o. I 160:

Statul nu plătește impiegații, ca să facă beții noaptea și ziua să zacă — uite ce prăpădit ești! — în loc să vie la datorie...

Din cauza prezenței greșite a virgulei înaintea propoziției *ca să facă beții noaptea* subordonata finală devine izolată de regentă, ca și cum ar explica enunțul de sine stătător din regentă: *Statul nu plătește impiegații (Cu ce scop? Pentru ca să facă beții noaptea)*. Sensul real este evident

altul : şeful îi reproşează subalternului absenţele şi starea proastă în care vine la serviciu, învăţîndu-l că nu pentru aceasta sînt plătiţi de stat impiegaţii *(nu pentru ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă)*, ci pentru îndeplinirea datoriei ; regenta este aici strîns legată de subordonată şi o marcă a acestei legături o constituie negarea predicatului regent cu referire la conţinutul subordonatei (vezi § 423).

Folosită aşa cum trebuie, punctuaţia poate fi un preţios auxiliar grafic al sintaxei.

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SINTAXA PROPOZIŢIEI

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NOȚIUNI GENERALE

§ 428. Propoziția este cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică prin cuvinte cu indici de predicație o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv ori volițional.

Tatăl meu era bun cunoscător al istoriei moderne și contimporane. SADOVEANU, O. XVI 401.

O, pașă, cît de darnic ești! COȘBUC, B. I. 97.

Uitați-vă la probe! CARAGIALE, O. II 72.

RAPORTURILE DINTRE PROPOZIȚIE ȘI JUDECATĂ

§ 429. Fără a se reduce la exprimarea unei judecăți logice, propoziția este legată de judecată ca formă a gîndirii. Unele tipuri de propoziții exprimă numai judecăți: propozițiile enunțiative propriu-zise (vezi exemplul din SADOVEANU), dubitative, potențiale și optative. Altele exprimă judecăți, dar în același timp au și un conținut afectiv care poate trece pe primul plan: propozițiile enunțiative exclamative (vezi exemplul din COȘBUC). În sfîrșit altele, și anume propozițiile interogative și propozițiile enunțiative imperative, presupun existența unor judecăți neexprimate de la care pornește întrebarea sau îndemnul. Din punctul de vedere al conținutului logic, afectiv sau volițional, există deci o deosebire între diversele tipuri de propoziții: nu toate propozițiile exprimă judecăți sau numai judecăți.

Pe de altă parte, nu totdeauna o judecată este exprimată de o propoziție. Pentru exprimarea unei judecăți se poate folosi și un complex de propoziții, adică o frază (vezi § 707), precum și numai o parte de propoziție, de exemplu o construcție gerunzială cu valoare cauzală.

Judecățile există numai prin propoziții, dar aceeași judecată poate fi exprimată prin propoziții diferite. Această posibilitate este legată și de formă și de conținut: ea se datorește atît existenței mai multor mijloace lingvistice echivalente, sinonime, cît și intervenției unui factor subiectiv în exprimarea judecății propriu-zise. Propozițiile prezintă deci o diversitate mai mare decît judecățile.

În ce privește structura propoziției și structura judecății, există unele asemănări, dar mai multe deosebiri. Asemănarea constă în faptul că atît între termenii judecății, cît și între cei ai propoziției se găsesc un subiect și un predicat, dar subiectul și predicatul logic nu coincid totdeauna cu subiectul și predicatul gramatical.

O deosebire este aceea că judecata are numai subiect și predicat (și copulă), pe cînd propoziția poate avea și părți secundare. De aici decurge nu numai includerea părților secundare de propoziție în subiectul sau în predicatul logic (ceea ce nu ar reprezenta o deosebire esențială față de analiza sintactică, în care se vorbește de grupul subiectului și grupul predicatului), ci și posibilitatea ca subiectul sau predicatul logic să coincidă tocmai cu o parte secundară de propoziție.

Subiectul logic este obiectul gîndirii, iar predicatul logic este elementul nou privitor la subiect. Subiectul și predicatul gramatical, a căror definire se face după alte criterii, pot coincide uneori — măcar în linii mari — cu subiectul și predicatul logic, alteori coincidența este numai parțială, de exemplu în sensul că predicatele sînt aceleași, dar subiectul logic e o parte secundară de propoziție, iar alteori analiza logică poate diferi total de cea gramaticală, fie pentru că subiectul și predicatul logic sînt cu totul alte elemente decît cele cu funcțiunile gramaticale de subiect și predicat, fie pentru că analiza logică este exact inversă față de cea gramaticală, subiectul logic fiind predicat gramatical și predicatul logic subiect gramatical.

Observație. În analizele gramaticale se folosește termenul *subiect logic* pentru autorul real al unei acțiuni (sau pentru cel caracterizat de o anumită stare), în special în două situații în care el diferă de subiectul gramatical: în construcțiile pasive, în care subiectul logic este complement de agent, și în construcțiile de tipul *mi-e foame* sau *îmi place*, în care subiectul logic e complement indirect. Subiectul logic înțeles în acest fel în gramatică (= autorul acțiunii) este altceva decît subiectul logic propriu-zis, subiectul unei judecăți logice (= obiectul gîndirii, elementul cunoscut).

În sfîrșit, altă deosebire constă în faptul că judecata are totdeauna structură bimembră, cu subiect și predicat, pe cînd propoziția poate fi și monomembră, redusă la o singură parte principală (numai predicat sau numai subiect).

CARACTERISTICILE PROPOZIȚIEI

§ 430. Propoziția este constituită din unul sau mai multe cuvinte organizate într-o unitate gramaticală prin care se realizează un act de predicație, adică de raportare a conținutului propoziției la realitatea obiectivă (vezi și § 419). Existența predicației, care este esența propoziției, este indicată de cele mai multe ori prin prezența unui predicat verbal sau nominal (acesta cu sau fără copulă).

O b s e r v a ț i e. Pentru că propozițiile cu predicat sînt cele mai numeroase, propoziția se definește adesea drept comunicarea cu un singur predicat, iar, pentru că în rîndul propozițiilor cu predicat, cele mai multe au predicat verbal sau predicat nominal cu verb copulativ, în mod practic propoziția este identificată de obicei după prezența unui verb la un mod predicativ. Acest fel de analiză neglijează însă propozițiile nominale.

Un important semn al predicației este intonația predicativă. În majoritatea propozițiilor (în cele cu predicat) ea are rol ajutător, însoțind alte mijloace de exprimare a predicației (verbul la un mod predicativ, numele predicativ), dar la un tip de propoziții, și anume la cele nominale (existențiale) monomembre reduse la subiect, intonația predicativă este singurul semn al predicației, singurul element care dă caracter de propoziție cuvîntului respectiv.

OBIECTUL SINTAXEI PROPOZIȚIEI

§ 431. Sintaxa propoziției studiază propoziția privită independent de legătura cu alte propoziții: ea se ocupă și de propozițiile principale, și de propozițiile secundare în calitatea lor de propoziții, fără a se interesa de rolul lor în frază.

Diviziunile acestei secțiuni a sintaxei sînt următoarele: clasificarea propozițiilor după scopul comunicării, după modalitate și afectivitate, clasificarea propozițiilor în pozitive și negative (în cadrul problemei mai generale a afirmației și negației), clasificarea propozițiilor după structură și părțile propoziției.

Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării în propoziții enunțiative și interogative și mai ales clasificarea după modalitate, care se face în cadrul fiecăreia din cele două categorii, distingîndu-se propozițiile enunțiative și interogative propriu-zise de cele optative, dubitative, potențiale și imperative, ca și de variantele afective exclamative ale tuturor acestora, dezvoltă cunoașterea conținutului propoziției. Capitolul respectiv este strîns legat de problema definiției propoziției și a raporturilor dintre propoziție și judecată.

Toate tipurile de propoziții enumerate pot avea aspect pozitiv sau negativ.

Enunțiativă propriu-zisă:

Pozitivă: *Unchesul Haralambie umpluse o cupă mică de sticlă albastră cu rachiul lui de afine.* SADOVEANU, O. XVII 379.

Negativă: *Pînă în luna lui mai 1848, nu existase nici o relațiune, nici o înțelegere între noi și Eliad.* GHICA, S. 522.

Enunțiativă optativă:

Pozitivă: ***Te-aș cere doar pe tine**, dar nu mai ești a ta.* EMINESCU, O. I 127.

Negativă: *Nu prea i-aș vinde.* PREDA, D. 141

Enunțiativă imperativă:

Pozitivă: ***Ia adu-ți aminte** ce ți-am spus odată.* CREANGĂ, P. 168.

Negativă: *Nu te întovărăși cu omul becisnic.* NEGRUZZI, S. I 248.

Enunțiativă propriu-zisă exclamativă :
Pozitivă : *Cri-cri-cri,*
Toamnă gri,
Tare-s mic și necăjit! TOPÎRCEANU, O. I 108.
Negativă : *N-am avut parte și eu pe lume măcar de o compătimire!* CARAGIALE, O. VI 23.
Interogativă propriu-zisă :
Pozitivă : *Mai suna-vei, dulce corn,*
Pentru mine vreodată? EMINESCU, O. I 206.
Negativă : *Da Chiriac nu-i aicea?* CARAGIALE, O. VI 13.
Interogativă dubitativă :
Pozitivă : *Mai s-o fi găsind ceva de mîncare?* CARAGIALE, O. I 140.
Negativă : *— Și unde mergeți dumneavoastră?*
— La Iași.
*— **Să nu fie peste granță?*** GHICA, S. 207.

Există situații în care o propoziție cu aspect pozitiv are sens negativ și, invers, o propoziție cu aspect negativ are sens pozitiv; aceasta se întîmplă la propozițiile interogative retorice și la unele exclamative.

Propoziție cu aspect pozitiv și sens negativ :
***Dară cine putea** să se apropie de ele?* ISPIRESCU, L. 28.
Propoziție cu aspect negativ și sens pozitiv :
Și unde nu ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de rîie căprească, de la caprele Irinucăi. CREANGĂ, A. 27.

Problema aspectului pozitiv și negativ al propozițiilor, ca și a afirmației și negației în general, este deci strîns legată de felurile propozițiilor după scopul comunicării, modalitate și afectivitate.

Clasificarea propozițiilor după structură are și ea legătură cu celelalte două clasificări : propozițiile reduse la elemente de afirmație sau de negație, de exemplu, constituie o grupă specială de propoziții cu structura neanalizabilă, alături de propozițiile exclamative constituite din interjecții. Clasificarea propozițiilor după structură este însă direct legată de părțile de propoziție : propozițiile cu structură analizabilă se împart în simple și dezvoltate pe baza prezenței sau absenței părților secundare de propoziție, în monomembre sau bimembre pe baza numărului de părți principale conținute, iar în verbale și nominale pe baza felului de exprimare a predicatului.

BIBLIOGRAFIE

1. SORIN STATI, *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor*, în SCL VI (1955), p. 289—309.
2. HENRI WALD, *Propoziția și judecata*, în LR X (1961), nr. 6, p. 521—527.

CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII

NOȚIUNI GENERALE

§ 432. În procesul vorbirii comunicarea poate să aibă scopuri diferite: informează pe auditor sau cere informații asupra unui lucru necunoscut de vorbitor. În conformitate cu acest scop, propozițiile se împart în enunțiative și interogative, fiecărui fel de propoziție fiindu-i proprie, în general, o anumită intonație, enunțiativă sau interogativă (vezi § 1028).

O categorie intermediară, mixtă, o formează propozițiile interogative indirecte și cele retorice. Ținînd seama de criteriul de clasificare, scopul comunicării, propozițiile interogative indirecte și cele retorice sînt propoziții enunțiative, deoarece nu cer informații, ci informează. Ele au însă și unele caracteristici specifice propozițiilor interogative: atît interogativele retorice, cît și cele indirecte pot fi introduse prin unele pronume, adjective pronominale sau adverbe interogative, iar cele retorice au și intonație interogativă.

După conținutul pe care îl exprimă (modalitate) și după unele trăsături gramaticale (modurile cu care se construiesc, prezența sau absența unor cuvinte specifice unei anumite construcții, topica), se disting următoarele categorii de propoziții enunțiative și interogative: propriu-zise, optative, potențiale și dubitative. Propoziția imperativă are numai caracter enunțiativ, deoarece totdeauna comunică ceva (un ordin, o rugăminte).

Observație. Ideea de dorință, posibilitate, nesiguranță etc. poate fi exprimată și cu mijloace lexicale, printr-o propoziție enunțiativă sau interogativă propriu-zisă, și anume:

a. Prin unele verbe la indicativ care exprimă lexical noțiunea de „a dori" *(a dori, a pofti, a ruga, a vrea)*, „a se îndoi", „a putea":

***Acest călător străin dorea** să vadă pe cuviosul părinte arhimandrit.* SADOVEANU, o. x 276.

Ne-ndoim dac-așa oameni întru adevăr au stat. ALEXANDRESCU, o. 73.

*O cheamă Adalgița... **Poate-se mai frumos nume?*** NEGRUZZI, s. I 76.

b. Prin adverbe sau locuțiuni adverbiale ca *posibil, probabil, poate; oare, (nu) cumva, nu care cumva* etc.

Poate că măria-la ai auzit lucrurile precum nu sînt. NEGRUZZI, S. I 139.

c. De verbele care exprimă lexical ideea de dorință se leagă și formulele de urare ca *poftă bună, la mulți ani.*

§ 433. În funcție de felul cum vorbitorul consideră acțiunea, propozițiile enunțiative, ca și întrebarea pe care o pune propoziția interogativă, pot fi reale, realizabile sau ireale. Mijlocul prin care se exprimă caracterul propoziției este modul verbului predicat (mai rar timpul). Astfel, modul indicativ este modul prin care se exprimă de obicei acțiuni reale:

Bobocii, în urma gîștelor bătrîne, evoluau grațios în partea cealaltă a lacului. SADOVEANU, O. XVII 433.

Mă ții de vorbă și eu greșesc drumul! TUDORAN, P. 271.

De ce nu mi-ai trimis vorbă? o întrerupse Birică mînios. PREDA, M. 191.

Modurile conjunctiv, condițional-optativ și imperativ exprimă de obicei (primele două la timpul prezent) acțiuni realizabile:

***Ca să nu pară prea supărător**, femeia a dat o nuanță de glumă lucrurilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 128.

Observații. 1. În anumite construcții, conjunctivul nu spune nimic cu privire la caracterul acțiunii, nefăcînd altceva decît să denumească acțiunea ca și infinitivul (vezi § 215):

N-aș fi crezut-o niciodată în stare să facă asta. CAMIL PETRESCU, U. N. 153.

2. În construcțiile formate cu locuțiunile conjuncționale *fără (ca) să* și *în loc să* conjunctivul poate exprima și acțiuni reale (negative):

Ceea ce Borivoje dorise pînă la moarte, fără ca să se împlinească — se împlini. GALACTION, O. I 202.

***De-ar mai veni vara**, să se mai joace și pe-afară; că m-am săturat de ei ca de mere pădureți.* CREANGĂ, A. 38.

***Du-te acuma și caută** să-mi faci întocmai pe plac.* CARAGIALE, O. II 262.

Conjunctivul și condițional-optativul perfect sau condițional-optativul prezent în propoziții comparative condiționale pot exprima și acțiuni ireale (vezi § 441, 443, 445):

*O dragoste între ei și o încredere desăvîrșită, **parcă toți ar fi membrii aceleiași familii.*** VLAHUȚĂ, G. S. 51—52.

Și imperfectul indicativului poate exprima uneori o acțiune ireală: în propozițiile principale, cînd e întărit lexical prin comparativul *mai bine, mai degrabă*, iar în subordonare, în propozițiile condiționale, concesive condiționale sau comparative condiționale.

Mai bine îl fătam mînz și-l mînca un lup. SADOVEANU, O. XVII 171.

Chiar dacă telefona mai devreme, tot nu mă găsea acasă.

§ 434. După atitudinea pe care o are vorbitorul față de ceea ce exprimă, propozițiile enunțiative și interogative pot fi lipsite de afectivitate sau pot avea nuanță afectivă.

Ele sînt a f e c t i v e ori de cîte ori intervine aprecierea subiectivă a vorbitorului și n e a f e c t i v e cînd vorbitorul are o atitudine neutră față de ceea ce comunică. Propoziții alcătuite din aceleași cuvinte,

dispuse în același fel, se pot deosebi între ele numai prin caracterul afectiv sau neafectiv, dînd impresia că e vorba de variante ale aceleiași propoziții, care poate fi, într-o anumită împrejurare, afectivă și în alta neafectivă, în funcție de ceea ce vrea să comunice vorbitorul. În vorbire, distincția dintre propozițiile afective și cele neafective este posibilă, deoarece comunicarea este exprimată cu o anumită intonație și poate fi însoțită sau nu de o anumită mimică, de gesturi etc. În scris, această distincție nu este totdeauna suficient de clară, pentru că nu toate propozițiile afective au o marcă gramaticală. De aceea vor fi studiate numai afectivele exclamative care au o intonație exclamativă specifică, marcată în scris, de obicei, prin semnul exclamării.

§ 435. În clasificarea propozițiilor după scopul comunicării intonația joacă așadar un rol deosebit de important. La propozițiile afective, fie enunțiative, fie interogative, intonația este foarte variată, în funcție de sentimentul care i-a dat naștere și de intensitatea emoției.

Uneori intonația singură marchează caracterul unei propoziții (o propoziție, formată din aceleași cuvinte, așezate în aceeași ordine, poate fi enunțiativă sau interogativă, lipsită sau nu de afectivitate, după intonația cu care este rostită):

Enunțiativă neafectivă (neexclamativă):
A venit mama.
Interogativă neafectivă (neexclamativă):
A venit mama?
Enunțiativă afectivă (exclamativă):
A venit mama!
Interogativă afectivă (exclamativă):
A venit mama!?

I. PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ

§ 436. Propoziția enunțiativă este propoziția prin care vorbitorul comunică ceva în legătură cu un obiect sau fenomen (constată, relatează un fapt real, realizabil, ireal; dorit, potențial, îndoielnic, volitiv).

După conținutul pe care îl exprimă și în funcție de modul cu care se construiesc, propozițiile enunțiative pot fi:

1. enunțiative propriu-zise;
2. enunțiative optative;
3. enunțiative potențiale;
4. enunțiative dubitative;
5. enunțiative imperative.

Propozițiile menționate pot fi lipsite de afectivitate sau pot avea nuanță afectivă cînd la judecata pe care o exprimă se adaugă starea afectivă a vorbitorului: admirație, plăcere, surprindere, indignare, mînie, regret, disperare etc.; în acest ultim caz se numesc enunțiative afective. Dintre propozițiile afective numai cele exclamative sînt marcate gramatical.

PROPOZIȚIILE ENUNȚIATIVE NEAFECTIVE (NEEXCLAMATIVE)

§ 437. Propozițiile enunțiative neafective au atît trăsături diferențiatoare : conținutul pe care îl exprimă (constatare, dorință, poruncă etc.) și modurile cu care se construiesc, cît și trăsături comune : comunică o informație și au o intonație enunțiativă ; de asemenea, ele se caracterizează prin absența indicilor interogativi sau exclamativi.

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ PROPRIU-ZISĂ (REALĂ)

§ 438. Propoziția enunțiativă propriu-zisă exprimă o acțiune sau o stare prezentată ca reală :

La ospăț, Mihnea se arătă foarte mîhnit pentru pierderea unui așa bun și tînăr slujbaș ca Ilie. ODOBESCU, S. I 78.

Soarele asfințea departe, deasupra Siretului, luminînd pîcla zării, împrăștiind pe luciu și înaintea noastră ca o pulbere aurie. SADOVEANU, O. III 252.

Enunțiativele propriu-zise pot fi propoziții principale sau secundare :

Multe-i spun cînd nu m-ascultă,
Dar tresar și tac din gură
Cînd, c-un zîmbet, își ridică
Ochii de pe cusătură. TOPÎRCEANU, O. I 110.

Propozițiile principale se construiesc cu modul indicativ la toate timpurile :

Eu ***am*** *cultul prietiniei.* CEZ. PETRESCU, C. V. 189.

Ne ***suirăm*** *călare fără întîrziere și caravana noastră* ***se porni*** *la pas.* ALECSANDRI O. C. 294.

Vom visa *un vis ferice,*
Îngîna-ne-vor *c-un cînt*
Singuratece izvoare
Blînda batere de vînt. EMINESCU, O. I 75.
Zările, de farmec pline,
Strălucesc *în luminiș.* COȘBUC, B. I. 5.

Observație. Uneori apare imperativul în locul indicativului (vezi § 456).

Valoarea reală a acestor propoziții este clară numai în propozițiile independente. În frază însă valoarea reală nu este totdeauna la fel de limpede. Astfel, în fraza cu două propoziții disjunctive reale, coordonate între ele, de fapt nu se realizează decît una din ele :

Mîndro, pe ulița ta
Nu se face tină rea,
Nu știu ***tina nu se face***
Ori de tine, mîndro,-mi place. DOINE, 155.

Mai clară din acest punct de vedere este situația principalei care constituie regenta unei condiționale; în exemplul:

*Dacă nu este așa cum ai scris tu aici, **eu te împuşc pe tine.*** PREDA, D. 216,

realitatea acțiunii din propoziția regentă este determinată de realizarea sau nerealizarea subordonatei.

Enunțiativele propriu-zise subordonate se construiesc cu modul indicativ și exprimă acțiuni sau stări reale. În această situație pot fi toate propozițiile subordonate care se construiesc cu modul indicativ, de exemplu:

*Bine a zis **cine-a zis.*** CREANGĂ, P. 236 (subiectivă).

*Faptul extraordinar era **că vînatul nu cădea şi că lucrul se repeta.*** SADOVEANU, O. XIV 212 (predicative).

*Luă în brațe pe această biată fată **pe care o legănase şi cu care împărțise soarta sa.*** NEGRUZZI, S. I 26 (atributive).

*Nu crede **că în lume, singurel şi rătăcit,***
***Nu-i găsi un suflet tînăr** ce de tine-i îndrăgit.* EMINESCU, O. I 80 (completivă directă).

*Părea că ascultă nu doar cu urechile, ci şi cu ochii, **deşi în ei nu se citea nimic deosebit.*** TUDORAN, D. R. 182 (concesivă).

*Şi cînd era de **făcut ceva treabă**, o cam răream de pe-acasă.* CREANGĂ, A. 70 (circumstanțială de timp).

*Noi mai degrabă ne-om duce **unde se află măria-sa Nicoară Potcoavă.*** SADOVEANU, O. XVIII 318 (circumstanțială de loc).

*Bătrînul se opri **pentru că nu mai putea.*** CARAGIALE, O. I 50 (cauzală).

*Pentru mine, stăpîna acestei case nu e numai o bătrînă maniacă, **precum o socoate tîrgul şi precum, de altfel, o arată prea îndestul făptura.*** CEZ. PETRESCU, O. P. 176 (modale).

*Avea o biciușcă... cu care pocnea **de-ți lua auzul.*** CREANGĂ, P. 107 (consecutivă).

*Îi mai înțoleam şi noi **cu ce puteam.*** BART, D. U. 125 (instrumentală).

Du-te, cucule, în berc
Şi mă lasă să-mi petrec,
*Să-mi petrec **cu cin' mi-i drag,***
De m-ar duce chiar în iad! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 13 (sociativă).

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ OPTATIVĂ

§ **439.** Propoziția enunțiativă optativă comunică dorința de a se realiza o acțiune sau o stare.

M-aș duce şi eu acolo. SADOVEANU, O. XVII 423.

Dîmboviță, apă dulce,
*Cînd te beau, **nu m-aş mai duce.*** Poezie populară.

Imprecațiile, blestemele şi jurămintele sînt propoziții optative afective (vezi § 458).

§ **440.** Construcția propoziției optative depinde de persoana care vorbește sau de cea căreia îi este atribuită dorința.

Acțiunea poate fi dorită și exprimată chiar de persoana care vorbește:

Aș transcrie aci cu plăcere toată acea încîntătoare descripțiune. ODOBESCU, S. III 20.

Dorința de a face acțiunea poate aparține altei persoane decît celei care o exprimă:

***Ar striga...** și nu se-ndură.* EMINESCU, O. I 104.

O persoană poate să dorească realizarea unei acțiuni de către altă persoană. În acest caz, deși se exprimă dorința vorbitorului, se întrebuințează persoana a II-a și a III-a, adică aceea care urmează să facă acțiunea:

Numai de și-ar ține mult năravul ista. CAMILAR, N. I 164.

§ 441. Enunțiativele optative pot fi propoziții principale sau subordonate.

Propozițiile enunțiative optative principale se construiesc de obicei cu modul optativ, mai rar cu conjunctivul.

Cu modul optativ la timpul prezent exprimă o acțiune realizabilă:

***Aș bea** un pahar cu apă.* VLAHUȚĂ, D. 283.

***Te-aș cere doar pe tine,** dar nu mai ești a ta.* EMINESCU, O. I 127.

Cînd propoziția enunțiativă optativă este regenta unei condiționale, realizarea dorinței exprimate în optativă e condiționată de înfăptuirea acțiunii din propoziția condițională:

***Chiar și eu m-aș tocmi la d-ta,** dacă ți-a fi cu plăcere.* CREANGĂ, P. 202.

Rar, apare și conjunctivul, care exprimă o acțiune realizabilă:

*Ceasul scrisorii **să te găsească** sănătoasă.* CAMILAR, N. I. 255.

***Să fii** sănătos, staroste Căliman.* SADOVEANU, O. XIII 177.

Enunțiativele optative principale pot exprima și acțiuni ireale în următoarele situații:

a. Enunțiativa optativă are verbul la modul optativ perfect și de obicei este regenta unei propoziții condiționale:

***Aș fi venit ieri,** dacă nu ploua.*

b. Verbul propoziției optative este la conjunctiv perfect cu valoare de optativ perfect:

De ce m-ați dus de lîngă voi,
De ce m-ați dus de-acasă?
Să fi rămas fecior la plug,
Să fi rămas la coasă. GOGA, P. 32.

§ 442. De obicei enunțiativa optativă este o propoziție principală independentă sau coordonată. Ea poate fi și regenta unei propoziții subordonate, dar, cu excepția celei condiționale, subordonata este neesențială, principala optativă avînd și singură înțeles deplin, ca în exemplele:

De-ar veni luna lui mai
Să-mi aud cerul tunînd,
Să văd norii fulgerînd. ALECSANDRI, P. P. 287.

***Aș pleca** cu ce găsesc.*

§ 443. În subordonare, enunțiativa optativă se construiește cu aceleași moduri și timpuri ca și optativa principală și exprimă:

a. acțiuni realizabile, cînd verbul este la modul optativ-condițional prezent:

Firește ***că aș pleca în excursie*** (subiectivă).
Mi-a spus ***că ar mînca o prăjitură*** (completivă directă).
b. acțiuni ireale, cînd verbul este la optativ-condițional perfect:
Ar fi venit la școală ***dacă aș fi chemat-o*** (condițională).

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ POTENȚIALĂ

§ *444.* Propoziția enunțiativă potențială exprimă posibilitatea realizării unei acțiuni sau stări fără să se precizeze dacă acțiunea sau starea se realizează. Această posibilitate se poate referi la prezent (sau viitor), ca și la trecut:

Mijlocaș ***ar fi el****, bîjbîi Anghel, dar eu nu l-aș primi în gospodărie.* PREDA, D. 137.

De lacrămi n-aș băga seamă,
Că le șterg cu a mea năframă,
Dar mi-i milă de obraz
Că rămîne fript și ars. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101—102.
Încă de mic
Te cunoșteam pe tine,
Și guraliv și de nimic,
Te-ai potrivi cu mine. EMINESCU, O. I 175.

Musafirul continua să stea în picioare, ***ca și cînd ar fi fost gata*** *să plece.* TUDORAN, D. R. 250.

Un tip aparte de enunțiative potențiale sînt propozițiile prin care se exprimă atenuarea comunicării unei cereri, a unei propuneri etc., în general a unei luări de atitudine:

Aș fi de părere... *să trecem pe la mecanică.* CĂLUGĂRU, O. P. 584.
Potrivit ar fi *să putem călări pe cel dintăi vifor... a grăit încet Nicoară.* SADOVEANU, O. XVIII 326.
Dacă ar fi să hotărăsc eu, n-aș mai pune un singur vas pe cala actuală. ***Cele patru șlepuri ar trebui demontate;*** *nu mi-aș lua răspunderea să continuăm lucrul la ele.* TUDORAN, D. R. 173.
Ar fi fost bine *să limpezim lucrurile chiar în seara asta...* ***Așa ar fi trebuit,*** *spuse Țurlea nemulțumit.* PREDA, D. 215.

§ *445.* Enunțiative potențiale pot fi atît propozițiile principale, cît și cele secundare.

Propozițiile enunțiative potențiale principale se construiesc de obicei cu modul condițional-optativ (potențial) și exprimă acțiuni realizabile la prezent și ireale la perfect:

Ai zice că soarele apune acum la miazănoapte, în spatele Negoiului. CAMIL PETRESCU, O. I 325.

N-aș crede, moș Hau, am zis eu cu avînt. SADOVEANU, O. XVII 453.
Nu ***mi-aș fi închipuit*** *niciodată că am să ajung să fiu tratată astfel.* CAMIL PETRESCU, U. N. 210.

Marchidan nu manifesta nici o invidie... ***Ai fi spus*** *că se simțea mai bine să lucreze modest și anonim.* TUDORAN, D. R. 289.

Observație. La trecut, condițional-optativul marchează și nerealitatea propoziției dependente.

Uneori propozițiile potențiale principale se construiesc și cu imperfectul indicativului, precedat de *mai bine*, *mai degrabă*, și exprimă acțiuni ireale:

Mai bine stăteam acasă și ascultam concertul.

În subordonate, enunțiativa potențială se construiește de obicei cu modul condițional-optativ sau cu conjunctivul și exprimă acțiuni realizabile la prezent și ireale la perfect; ea se poate construi și cu imperfectul indicativ:

1. a. Cu condițional-optativul prezent (acțiuni realizabile):

Cine-n lume s-ar afla
Ca să rupă rujuța
Mare iubire-ar strica. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 12 (subiectivă).

Am... vreo doi cunoscuți ***care ar putea*** *să-ți facă înlesnirea asta.* SADOVEANU, O. I 376 (atributivă).

Nu caut vorbe pe ales,
Nici știu ***cum aș începe.*** EMINESCU, O. I 173 (completivă directă).

Mi-am dat seama încă o dată ***că ar fi o naivitate*** *să încerc a discuta aceasta cu el.* CEZ. PETRESCU, O. P. 80 (completivă indirectă).

Pe lîngă că ai asculta o prelegere interesantă, *ai întîlni-o și pe colega ta* (cumulativă).

Pleacă la plimbare ***cu cine s-ar nimeri*** (sociativă).

Cînd ar ști omul *cc-ar păți, dinainte s-ar păzi.* CREANGĂ, P. 31 (condițională).

În propoziții comparative condiționale, condițional-optativul prezent exprimă acțiuni ireale.

Îmi spune că mă iubește ***ca și cum m-ar întreba*** *ce mai fac.* NEGRUZZI, S. I 55.

b. Cu condițional-optativul perfect (acțiuni ireale):

Inginerul rămase cu mîna pe clanță și, după o ezitare, în loc să deschidă ușa, adăugă, cu alt ton, ***ca și cînd și-ar fi adus aminte de ceva în ultima clipă.*** TUDORAN, D. R. 253 (modală).

Luna lumina odaia așa de bine ***încît ai fi crezut*** *că s-a revărsat de ziuă.* DELAVRANCEA, T. 48 (consecutivă).

2. a. Cu conjunctivul prezent (acțiuni realizabile):

Dar ai pe căpităneasa Marga, frate dragă, este ***cine să te mîngîie.*** SADOVEANU, O. XVIII 128 (subiectivă).

Am căutat să stabilesc toate cifrele ***care să ne poată lămuri.*** SADOVEANU, O. VIII 146 (atributivă).

Am venit ***ca să tăiem și să poprim lăptocul morii tale.*** SADOVEANU, O. XVIII 123 (finale).

Să am eu o slugă așa de vrednică și credincioasă ca Harap-Alb, *aș pune-o la masă cu mine.* CREANGĂ, P. 229 (condițională).

Dar ce scriu eu? ***Oricum să scriu***
E ne-mplinit. COȘBUC, B. I. 20 (concesivă).

Observație. Propoziția concesivă introdusă prin locuțiunea conjuncțională *fără să*, deși se construiește cu conjunctivul, este enunțiativă propriu-zisă (exprimă un fapt real); vezi § 433.

b. Cu conjunctivul perfect (acțiuni ireale):

Să fi fost eu în locul lui Bozzari... *nu atacam pe la aripa dreaptă.* GHICA, S. 223 (condițională).

Chiar să fi insistat, *tot n-aș fi plecat pe asemenea vreme* (concesivă condițională).

3. Propozițiile potențiale condiționale, concesive condiționale sau comparative condiționale se pot construi și cu imperfectul indicativului și exprimă acțiuni ireale:

Dacă învăța, *trecea clasa.*

Casa părea pustie, ***ca și cum nu era locuită.***

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ DUBITATIVĂ

§ 446. Propoziția enunțiativă dubitativă exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranță sau o bănuială cu privire la o acțiune, la cel care săvîrșește o acțiune, la obiectul unei acțiuni sau la împrejurările în care se realizează o acțiune.

Enunțiativele dubitative pot fi propoziții principale sau secundare.

Principale:

Vor fi fost fericiți în țara lor. SADOVEANU, O. XVIII 166.

Lupul să fi fost la o sută de pași de țeve *și tot mai urla încă.* AGÎRBICEANU, D. Ț. 63.

Doar la Iași să fi fost așa ceva și la mănăstirea Neamțului. CREANGĂ, A. 19.

Subordonate:

Satele să prindă și să deie în mîna oștenilor măriei-sale pe slujitorii păgîni ***care vor fi umblînd în țară după dabile, peșcheșuri și plocoane.*** SADOVEANU, O. XVIII 382 (atributivă).

Nu a venit ***pentru că nu o fi știut*** (cauzală).

A plecat ***unde o fi crezut de cuviință*** (circumstanțială de loc).

Și oricît oi fi mers eu de tare, *vreme trecuse la mijloc.* CREANGĂ, A. 54 (concesivă).

Pe lîngă că o fi departe, *o fi și scump* (cumulativă).

O fi plecat cu cine o fi crezut de cuviință (sociativă).

Aghiuță s-a pus să-i tragă la soamne... și dormi! și dormi! ș-o fi dormind ș-acuma ***dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul,*** *să se apuce iar de cine știe ce drăcii.* CARAGIALE, O. II 243 (condițională).

§ 447. Propozițiile dubitative (principale și secundare) se construiesc cu prezumtivul sau cu conjunctivul, mai rar cu indicativul (timpul viitor) și exprimă o acțiune sau o stare realizabilă.

1. Prezumtivul:

Or fi crezut *oamenii, firește, că n-am fost prost să plec.* CARAGIALE, O. I 144.

2. Conjunctivul:

Cea gravă și puțintel tristă sau plictisită era mai în vîrstă... să fi avut treizeci de ani. SADOVEANU, O. XV 132.

Să fi mers o bucată de drum. Viforul creștea. CARAGIALE, O. I 143.

3. Indicativul viitor, cu valoarea modală a prezumtivului:

Așa a fi, n-a fi așa, zise mama, vreau să-mi fac băietul popă. CREANGĂ, A. 13.

Propozițiile enunțiative optative, potențiale și dubitative au unele caracteristici comune: exprimă o acțiune realizabilă (uneori ireală), toate se pot construi cu modul condițional-optativ. Delimitarea dintre ele, cînd sînt construite cu același mod, se face numai prin conținutul pe care îl exprimă (o acțiune dorită, posibilă, îndoielnică).

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ IMPERATIVĂ

§ **448.** Propoziția enunțiativă imperativă exprimă un enunț sub formă de poruncă, îndemn, sfat, rugăminte adresate de obicei persoanei cu care se vorbește.

Deoarece o dată cu exprimarea poruncii, a îndemnului, a sfatului etc. se exprimă, de cele mai multe ori, și starea afectivă a vorbitorului, enunțiativele imperative sînt, de obicei, afective.

a. O poruncă, o dispoziție sau un ordin categoric:

Dumitre, pune tot** ce avem **în lada de bagaje. Bagă de seamă. CAMIL PETRESCU, U. N. 257.

b. O invitație, un îndemn, un sfat:

***Sui, jupîneșică, și haidem** să mergem de-acum.* CREANGĂ, P. 135.

*Domnule, altă casă neocupată nu se află acum aici decît bordeiul acestui străjer: **mergi cu dînsul** și noapte bună.* ALECSANDRI, O. C. 263.

Frunză verde foi de fragă,
Mărită-te, mîndră dragă,
***Mărită-te,** nu ședea,*
Nu ședea-n nădejdea mea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 238.

c. O rugăminte:

***Dă-mi o părăluță, draga mea,** că trii zile n-am mîncat și mor de foame.* ALECSANDRI, O. C. 224.

Propoziția imperativă negativă se numește prohibitivă:

***Dragul tatei, nu da,** că eu sînt.* CREANGĂ, P. 198.

***Dar să nu adormi,** că mori!* Vasile Alecsandri, *Teatru*, vol. I (București, 1952), p. 459.

Uneori imperativele prohibitive pot fi întărite lexical prin adverbul *cumva* sau prin expresia *care cumva:*

Să nu care cumva să faci asta.

§ **449.** Propozițiile imperative sînt propoziții principale. De cele mai multe ori ele sînt propoziții independente.

*Vreau... mandatul de deputat... Mi se cuvine!... Te rog!... **Nu mă combate... Susține-mă... Alege-mă.*** CARAGIALE, O. VI 118.

Uneori imperativele pot fi coordonate între ele sau pot constitui regenta unei subordonate:

Aide, Fănică, luptă, zdrobește-mă. CARAGIALE, O. VI 113.

O rămîi, rămîi la mine,
Te iubesc atît de mult! EMINESCU, O. I 110.

*Nu! se împotrivi căpitanul, cu un zîmbet crud. Acum, dac-am intrat în horă, **să jucăm pînă la sfîrșit!*** TUDORAN, P. 279.

***Dadă Irină, să faci și mamei foc,** că mult e bine la căldură!* DELAVRANCEA, H. T. 257.

§ **450.** Propozițiile imperative se construiesc în mod obișnuit cu modul imperativ:

Vin' tu, Mihule,
Vin', voinicule,
Să benchetuim
Și să veselim. ALECSANDRI, P. P. 66.

Propozițiile imperative se construiesc și cu modul conjunctiv, care prezintă avantajul că, avînd forme pentru toate persoanele, exprimă o voință a cărei îndeplinire e așteptată de la oricine:

Pers. a II-a sg.:

Eu sînt luceafărul de sus,
*Iar tu **să-mi fii** mireasă.* EMINESCU, O. I 170.
*Tu **să taci** ... marș de-aici.* CAMILAR, N. I 36.

Pers. a III-a sg.:

***Să vie** aici tovarășul Ion Niculaie **și să-mi spună**; nu mă mișc d-aici și nu primesc critica pînă nu-l aud pe Ion Niculaie.* PREDA, D. 216.

Pers. I pl.:

*Să dăm foc satului **și să luăm** calea pădurilor.* DELAVRANCEA, S. 199.

Pers. a II-a pl.:

Să mă-ngropați, pe cînd
Trec stoluri zburînd
La marginea mării. EMINESCU, O. I 221.

Pers. a III-a pl.:

— *Punem rănițile, domnule sublocotenent?*
— *Da, da, **să pună** rănițile.* BRĂESCU, V. A. 106.

Conjunctivul poate alterna cu imperativul într-o înșirare de propoziții imperative:

*Stinge focul ... **să dai** cărbunii și cenușa înapoi! ... **Aruncă** ciorba ... **și să dai** fulgii și bucățelele înapoi!* DELAVRANCEA, H. T. 39.

Uneori se folosește în propozițiile imperative modul indicativ la timpul prezent (cu valoare de viitor) sau la viitor:

*Cu patru oameni **pătrunzi** la el, cu armele întinse, **și-i explici** că s-a declarat războiul, că nu-i facem nimic, dacă se predă. Ceilalți oameni **năvălesc** în cazarmă apoi. Și, către căpitanul Floroiu, d-ta, **firește, vii** imediat după el **și înconjuri** cazarma.* CAMIL PETRESCU, U. N. 261.

***Vei merge și vei explica** situația.*

O serie de construcții impersonale, folosite în anumite stiluri, formate cu modul infinitiv la forma reflexivă sau nereflexivă (vezi § 219), prin care se fac recomandări sau se dau dispoziții de ordin general, sînt propoziții enunțiative imperative:

A se scutura bine înainte de întrebuințare.
A nu se pleca în afară.
A se feri de soare.
A nu exagera.

PROPOZIȚIILE ENUNȚIATIVE AFECTIVE (EXCLAMATIVE)

§ 451. Propozițiile enunțiative cu nuanță afectivă sînt propozițiile prin care se comunică ceva, în legătură cu un obiect sau cu un fenomen, exprimîndu-se, în același timp, starea afectivă a vorbitorului.

Ce plăcere neașteptată! VLAHUȚĂ, D. 198.

În construirea propozițiilor enunțiative afective joacă un rol important ordinea cuvintelor, anumite cuvinte introductive, folosirea unor construcții nominale în locul celor verbale și accentul propoziției, cu ajutorul cărora se pune pe primul plan elementul cel mai important din punctul de vedere al vorbitorului. Aceste propoziții au intonație exclamativă, marcată în scris, de obicei, prin semnul exclamării, mai rar, prin puncte de suspensie. Intonația poate fi singurul element care deosebește o propoziție enunțiativă exclamativă de una neexclamativă construită în același fel.

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ PROPRIU-ZISĂ EXCLAMATIVĂ

§ 452. La acțiunea sau starea reală pe care o exprimă enunțiativa propriu-zisă se adaugă starea afectivă a vorbitorului, ca: admirație, plăcere, surprindere, indignare, regret, disperare etc.

Era strașnic om Cozma Răcoare! SADOVEANU, O. I 167 (admirație).

Și te-or purta și mult și greu;
Lăsa-te-vor-flămînd! COȘBUC, B. I. 101 (regret, durere).

Vai de mine și de mine, copila mea au străpuns-o turcii! CREANGĂ, A. 21 (disperare).

Aoleo, Spiridoane, nu te-oi prinde odată! CARAGIALE, O. VI 13 (amenințare).

Spiridon: Mi-a dat și biletul ăsta ca să ți-l aduc.
Zița: Și nu mi-l dai mai curînd! CARAGIALE, O. VI 18 (reproș).

De multe ori enunțiativele exclamative exprimă stări afective mai complexe, admirația asociindu-se cu regretul, surprinderea cu durerea etc.

Ce frumoasă mi-apare astăzi copilăria!

§ 453. Enunțiativa propriu-zisă exclamativă se construiește cu pronumele relativ *ce* (singur sau în expresii de tipul: *ce mai, ce de mai, ce de*), cu adverbele *așa, atît, cît, cum, unde, cînd*, cu modul conjunctiv, cu unele interjecții etc.

1. Pronumele relativ *ce (ce mai, ce de mai, ce de)*, cu valoare adverbială sau adjectivală:

Eu văd de-atîtea dăți
Ce cuminte-i firea! COȘBUC, P. I 264.

*Și abia plecă bătrînul... **ce mai** freamăt, **ce mai** zbucium!* EMINESCU, O. I. 147.

Ce de lume pleca din București... VLAHUȚĂ, D. 17.

Vlad Tepeș îl privește și zice cu gînd rău:
*„**Ce de mai** țepi aș face, stejar, din codrul tău!"* ALECSANDRI, P. III 131.

2. Adverbele de mod *atît (de), așa (de), cît (de), cum:*

Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace,
.....
Care cred despre sine că prețuiesc ceva! ALEXANDRESCU, O. 209.

Cît de sfioasă creștea noaptea, pășind încet din scară-n scară. ANGHEL, Î. G. 37.

*Și mă-sa biata! **Cum** gemea*
Și blăstema și se izbea
Să sară-n groapă. COȘBUC, B. I. 153.

3. Folosirea conjunctivului, propoziția avînd o intonație specială:

*Rîdeau și exclamau că în fine a venit Ilie de-acasă... of! **Să** nu mai **cunoască** el lumea din sat...* PREDA, D. 100.

*Tii, **să** nu-ți **vie** să crezi!... Ia uite, domnule...* PREDA, D. 101.

4. Conjuncția *că*, de obicei precedată de o interjecție:

*Eh... **că** mînios mai era Darie cel bătrîn în sara aceea!* CAMILAR, N. II 407.

5. Adverbul *unde* (în propoziții principale):

*Și **unde**-am croit-o la fugă spre Humulești...* CREANGĂ, A. 58.

Adverbul *unde* este urmat adeseori de negația *nu*, care nu schimbă însă valoarea pozitivă a propoziției:

*Și **unde nu** ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de rîie căprească, de la caprele Irinucăi.* CREANGĂ, A. 27.

6. Interjecțiile însoțesc adesea o propoziție exclamativă și de multe ori constituie ele însele propoziții exclamative (vezi § 417):

***O**, bietul om! De mult simțea*
Că Radu-i dus de pe-astă lume. COȘBUC, B. I. 85.

Afară, la fereastră, toamna a spus:
***Of**...* BACOVIA, O. 66.

7. În afară de unele cuvinte introductive și de interjecții, se folosesc și alte elemente prin care se marchează propoziția exclamativă: de exemplu, adverbul *mai* sau unele adverbe expresive prin care se exprimă superlativul absolut, ca *grozav de, strașnic de, uimitor de* etc.

*Repede **mai** trece timpul!*
Bunul Ion Niculce
Oftînd strecoară printre lacrimi glume
*Din zile vechi, — și-n grai **nespus de** dulce!* IOSIF, P. 23.

§ **454.** În construirea propozițiilor exclamative joacă un rol important schimbarea ordinii cuvintelor, care e dictată de afectivitate. Judecata

care s-ar exprima printr-o enunțiativă propriu-zisă neafectivă astfel: *Îmi era drag satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul...* devine, prin intervenția atitudinii afective a scriitorului:

Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu mîhnire Cetatea Neamțului, de atîtea veacuri! CREANGĂ, A 117.

În astfel de cazuri autorul pune pe primul plan cuvîntul pe care îl consideră mai important în frază: de obicei atributele, numele predicative, unele complemente circumstanțiale, mai ales cele de mod:

Frumoasă ești, *pădurea mea.* TOPÎRCEANU, O. I 63

sau pronumele relativ *ce* după numele predicativ:

Pe izlaz nu-i multă hrana,

Dar vezi ***albă ce-i*** *Joiana!* COȘBUC, B. I. 77.

Uite, graurii pe luncă,

Veseli, fericiți ce sînt! COȘBUC, P. I 264.

§ 455. Datorită intensității emoției, vorbitorul se exprimă cît mai concis, omițînd uneori predicatul (de cele mai multe ori lipsește numai verbul copulativ; vezi § 499). Construcții ca: *frumos trandafir! strașnic om!* sînt mult mai expresive decît: *trandafirul acesta e frumos; el este un om strașnic.*

Ce miros, ce căldură, ce lumină! DELAVRANCEA, V. V. 115.

§ 456. În unele situații, pentru a face narațiunea mai vie, se folosește modul imperativ în locul modului indicativ.

Pe noi, din spatele lui... ne bufni un rîs strașnic, și rîzi, și rîzi... DELAVRANCEA, H. T. 13.

Cît p-aci să puie zînele mîna pe ei. Și fugi, zînele după dînșii; ei ***fugi!*** *zînele după dînșii.* ISPIRESCU, L. 164.

Enunțiativele exclamative, construite cu ajutorul unuia dintre procedeele enumerate, au o intonație exclamativă (vezi § 1034).

Varietățile de intonație exclamativă se pot constata în funcție de sentimentul pe care vrem să-l exprimăm și de intensitatea emoției produse de el. Spunînd *ce oameni!* putem exprima:

a. admirație («ce oameni cumsecade!»);

b. dezaprobare, indignare («ce oameni neînțelegători, răi!» etc.);

c. mirare («ce fel de oameni!»).

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ OPTATIVĂ EXCLAMATIVĂ

§ 457. Este propoziția în care la dorința de realizare a acțiunii se adaugă starea afectivă a vorbitorului:

Dac-aș ști să cînt cum spui d-ta... ***ce fericit aș fi...*** VLAHUȚĂ, C.L. 70.

Optativa exclamativă are aceleași trăsături caracteristice ca și enunțiativa propriu-zisă exclamativă (unele cuvinte introductive, unele

interjecții, schimbarea topicii, propoziții concise, intonație exclamativă care diferă după intensitatea dorinței):

Ah! mai bine-mi răsucea mama gîtu de mică. SADOVEANU, O. III 106.

Busuioace, busuioace,
N-ai mai crește, nici te-ai coace! ALECSANDRI, P. P. 341.

§ 458. Imprecațiile, injuriile și blestemele sînt propoziții optative exclamative.

Aceste construcții se caracterizează prin:

a. inversarea formei verbale:

***Lua-te-ar** hengherul, Bubico!* CARAGIALE, O. II 97.

b. repetarea verbului la moduri deosebite (optativul și conjunctivul):

*Am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful spînului, **rămînere-aș** păgubaș de dînsul **să rămîn**.* CREANGĂ, P. 227.

*Să nu crezi că doarme Smaranda, **dormire-ai** somnul cel de veci, **să dormi!*** CREANGĂ, A. 17

sau în forme diferite ale aceluiași mod (conjunctivul cu și fără *să*):

Bată-vă** pustia **să vă bată!

Uneori avem a face cu aparente injurii sau blesteme, care exprimă contrariul față de ceea ce spun (nu ura, dezgustul, ci dragostea, simpatia):

Dar ce frumoasă se făcu
*Și mîndră, **arz-o focul.*** EMINESCU, O. I 174.

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ POTENȚIALĂ EXCLAMATIVĂ

§ 459. Enunțiativa potențială este exclamativă cînd exprimarea posibilității este însoțită de starea afectivă a vorbitorului:

Ce-aș mai rîde să te văd întorcîndu-te cu nasul în jos! ISPIRESCU, L. 15.

Enunțiativele potențiale exclamative se caracterizează prin aceleași trăsături ca și enunțiativele propriu-zise exclamative.

Observație. Deși în principiu orice enunțiativă potențială poate fi exclamativă, în realitate aceste propoziții nu se folosesc cu nuanță afectivă decît rareori.

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ-DUBITATIVĂ EXCLAMATIVĂ

§ 460. Este propoziția prin care, o dată cu exprimarea îndoielii, a nesiguranței etc., se exprimă și starea afectivă a vorbitorului:

Numai de nu le-o fi încornorînd omul nostru! CARAGIALE, O. II 287.

***Or fi fugit!**... Cine știe?... la vro crîșmă poate...* ALECSANDRI, T. 397.

Are aceleași trăsături ca și celelalte enunțiative exclamative.

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ IMPERATIVĂ EXCLAMATIVĂ

§ 461. Este propoziția prin care porunca, sfatul, îndemnul etc. sînt exprimate cu participarea afectivă a vorbitorului.

*Fănică! Fănică! **hotărăște-te!*** CARAGIALE, O. VI 120.

Ia-ți cartea! Deschide-o la foaia 50 și citește! DELAVRANCEA, H. T. 95.

Uneori sub forma unei propoziții imperative pozitive, se exprimă de fapt o imperativă prohibitivă. Astfel de propoziții au o valoare afectivă deosebită.

Judecă-mă, Fănică, judecă-mă *... Da, așa e... am fost o copilă... am făcut o nerozie fără seamăn; dar acuma trebuie îndreptată.* CARAGIALE, O. VI 110.

În unele propoziții imperative verbul poate lipsi; astfel de propoziții redau cu mai multă intensitate voința vorbitorului.

Mîncare, mîncare, mor de foame! Vasile Alecsandri, *Teatru*, vol. I (București, 1952), p. 394.

La Peleș! și mai iute! CARAGIALE, O. II 130.

Capul sus... sus... așa... Boculei. CAMILAR, N. I 45.

Nuanță afectivă puternică au și propozițiile imperative al căror predicat este exprimat printr-o interjecție:

Ci ca ***ho****, voinice, prea o iei repede.* DELAVRANCEA, S. 199.

Aho! *car nebun,* ***aho!*** *Cînd te-oi încărca zdravăn cu saci de la moară, ori cu fîn din țarină, atunci să mergi așa!* CREANGĂ, P. 41.

Sst *... taci... tăcere... se auzi din toate părțile.* CAMILAR, N. II 180.

Intonația joacă un mare rol pentru a determina nuanța unei propoziții imperative. Astfel, propoziția imperativă *deschide poarta!* poate exprima, după cum a fost intonată, o poruncă sau o rugăminte. Prin intonație se pune în evidență sensul prohibitiv al unei propoziții imperative pozitive:

Rîdeți voi, rîdeți. DELAVRANCEA, H. T. 17.

Propoziția imperativă *mai vino tu pe la mine!*, după felul în care este intonată, poate fi prohibitivă, însemnînd «să te mai prind eu că vii pe la mine» sau hortativă. O intonație specială au și propozițiile imperative cu verbul neexprimat:

Hai repede, înainte, repede! CAMIL PETRESCU, U. N. 277.

Uneori comunicarea unui ordin, a unei rugăminți se poate face sub formă interogativă. Astfel de propoziții sînt echivalente, într-o anumită măsură, cu propozițiile imperative, dar forma interogativă le atenuează caracterul imperativ:

Te superi dacă te-oi ruga pentru un pahar cu apă?... Teribil mi-e de sete!... Mersi... Dacă nu te superi... ***mai îmi dai unul?*** CARAGIALE, O. II 35—36.

II. PROPOZIȚIA INTEROGATIVĂ

§ 462. Propoziția interogativă este propoziția prin care se formulează o întrebare. Cînd întrebarea este adresată direct interlocutorului, fără să depindă de un verb cu sens de informare, propoziția este interogativă directă.

— ***Moș Pricop, dumneata n-ai mai potcovit cumva cai din părțile Tarcăului?***

— *Ba am potcovit.*

— *Nu s-a oprit cumva la covălia dumitale, astă-toamnă, un om cu un cal negru, țintat în frunte?*

— *Ba s-a oprit.*

— *Și-ți aduci aminte cum era îmbrăcat acela om?*

— *Îmi aduc aminte. Purta căciulă brumărie. Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt pînă la genunchi, și era încălțat cu botfori.* SADOVEANU, O. X 585.

Uneori întrebarea e folosită ca mijloc retoric, cel ce o pune neașteptînd vreun răspuns (vezi § 469):

Nu ești frumoasă, nu ești înavuțită? ... N-ai ficiori mulți care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitoriul înaintea ta? RUSSO, S.126.

Cînd întrebarea apare ca o propoziție subiectivă, predicativă, atributivă, completivă, directă sau indirectă care depinde de un termen regent cu sens de informare, propoziția este interogativă indirectă (vezi § 470):

Nu se putea ști de pe acuma ***dacă fugarul a stîrnit ieri ori alaltăieri aceleași dropii.*** SADOVEANU, O. XIII 318.

Tu nu știi ***cine-i mămuca,*** *n-ai mîncat niciodată moarea ei.* CREANGĂ, P. 8.

§ 463. Propoziția interogativă poate fi totală sau parțială.

Cînd întrebarea se referă la predicatul propoziției sau la predicat împreună cu o parte a propoziției se numește interogativă totală.

Cînd întrebarea nu se referă la predicat, ci la altă parte de propoziție se numește interogativă parțială; interogativa parțială, spre deosebire de interogativa totală, este totdeauna marcată gramatical: elementul introductiv al interogativei parțiale este un pronume, un adjectiv pronominal sau un adverb pronominal interogativ (vezi § 465).

Observație. Nu sînt interogative parțiale propozițiile neintroduse prin pronume sau adverbe interogative, în care accentul propoziției poate da impresia că întrebarea se referă la altă parte de propoziție decît predicatul: *Tu ai sunat?* Propozițiile de acest fel sînt interogative totale, întrucît întrebarea privește predicatul împreună cu partea de propoziție accentuată, după cum rezultă din posibilitatea de a răspunde prin *da* sau *nu*.

PROPOZIȚIA INTEROGATIVĂ DIRECTĂ

§ 464. Întrebarea pe care o formulează propoziția interogativă directă este legată, de obicei, de un răspuns, pentru că scopul celui care o folosește este de a afla ceva.

— *Ai avut dumneata două pîni?*

— *Da, domnule judecător; două am avut.*

— *Tovarășul dumitale avut-a trei pîni?*

— *Da, domnule judecător; trei a avut.* CREANGĂ, A. 147.

Răspunsul la o interogativă totală se poate da printr-o afirmație sau o negație (exprimată prin adverbe, prin repetarea unei părți din întrebare etc.).

— *De cînd m-ai deșteptat pe mine, ai mai auzit ceva?*

— *Nu.* CARAGIALE, o. VI 66.
— *Așa crezi tu, Ionuț?*
— ***Așa știu.***
— *Iar măria-sa nu se mai duce la Cetate?*
— ***Ba se duce.*** SADOVEANU, o. XIII 517.
— *Da slănină nu-i în pod? Unt nu-i? Ouă nu-s?*
— ***Ba sînt de toate.*** CREANGĂ, p. 9.

Uneori răspunsul la o interogativă totală poate fi exprimat printr-o propoziție interogativă retorică:

— *Și m-au văzut cuscrii cum dormeam?*
— ***D-apoi cum să nu te vază, mămucă?*** CREANGĂ, p. 11.

Întrebarea formulată prin interogativa parțială se poate referi la orice parte de propoziție (cu excepția predicatului verbal sau a verbului copulativ):

Subiect:
Cine trînti poarta? DELAVRANCEA, v. v. 233.
Nume predicativ:
Ce este tata?
Atribut:
— *Măi Harță, se vede că ai uitat cosorul!*
— *Ce cosor, domnule?* ALECSANDRI, T. 284.
Complement direct:
Ce cereai în petiție? CARAGIALE, o. II 38.
Complement circumstanțial de loc:
— ***De unde vii, părinte Isaie?*** CREANGĂ, A. 141.

Răspunsul la interogativele parțiale este exprimat de obicei prin partea de propoziție asupra căreia se întreabă:

Pe cît își aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atît madam Popescu se turbura, se roșea, se-ngălbenea . . .

— *Leftere, zice femeia, punînd mîna la sînul stîng, ca și cum ar fi simțit un junghi grozav.*
— *Ce?*
— *Am . . . dat-o.*
— *C e ai dat?*
— ***Jacheta.***
— *C a r e jachetă?*
— ***A cenușie!...***
— *C u i ? C u i ai dat-o, nenorocito!*
— ***La o chivuță.***
— *P e n t r u c e ?*
— ***Pe farfurii.***
— *C î n d ?*
— ***Alaltăieri.*** CARAGIALE, o. I 150.

De obicei propozițiile interogative exprimă o singură întrebare, răspunsul referindu-se la partea de propoziție despre care se întreabă:

— *D-voastră ciocăneați așa?*
— *Da.* CARAGIALE, o. II 34.

§ 465. Mijloacele specifice de a exprima întrebarea sînt:

1. Unele cuvinte interogative:

a. La interogativele parțiale: pronumele, adjectivele pronominale și adverbele pronominale interogative:

Cum merge treaba, Culi? SADOVEANU, O. XV 69.

Cîte ceasuri sînt? CARAGIALE, O. VI 107.

Cine ești? De unde ești?

Pe la noi ce rătăcești? ALECSANDRI, P. II 11.

Aceste cuvinte interogative sînt o caracteristică obligatorie a propozițiilor interogative parțiale.

b. Atît la interogativele totale, cît și la cele parțiale: adverbele și locuțiunile adverbiale interogative *au, oare, nu cumva, oare nu cumva:*

Avea el ***oare*** *talentele trebuincioase ca să puie bine în lucrare un plan ce avusese mărimea a face?* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 384.

Au *nu-ți pare că te cheamă,*

Tainic și cu mari cuvinte,

Lupta vremii tale? NECULUȚĂ, Ț. D. 19.

Tu, ciocîrlane, ***nu cumva*** *știi unde se află mănăstirea de tămie?* CREANGĂ, P. 93.

Oare *pe unde se pot găsi așa pietre?* CREANGĂ, P. 217.

Aceste adverbe și locuțiuni adverbiale nu sînt obligatorii nici la interogativele totale, nici la cele parțiale.

2. Intonația interogativă.

De obicei interogativele totale sînt marcate numai prin intonație. Interogativele parțiale nu se pronunță totdeauna pe un ton interogativ, deoarece ele au o marcă interogativă suficientă în pronume, adjective pronominale, adverbe pronominale interogative (vezi § 1036).

Observație. Propozițiile interogative parțiale sînt pronunțate fără intonații interogative numai dacă sînt scurte. Atunci cînd ele fac parte dintr-o frază mai dezvoltată, intonația este ușor ridicată (vezi § 1036).

3. Ordinea cuvintelor.

În propozițiile interogative ordinea cuvintelor este de multe ori diferită de cea din propozițiile enunțiative. Astfel, la interogativele parțiale, cuvintele interogative se găsesc de obicei la începutul propoziției; la interogativele totale apare, în limba vorbită, arhaic și regional, inversiunea formelor verbale compuse (auxiliarul, singur sau însoțit de un pronume în dativ sau în acuzativ, apare în urma verbului la infinitiv sau la participiu):

Fi-vor *aceste rînduri de vreun folos celor ce-și dau aere impunătoare și fac pe grozavii cu cei mici și cu cei pe cari-i cred ei neînsemnați și proști?* ***Putea-vor*** *ele trezi o licărire de bun simț în sufletul acelor oameni deșerți, oameni-actori, cari nu-și trăiesc viața, ci și-o joacă...?* VLAHUȚĂ, F.R. 56.

Gătitu-le-ați *ceva bob fiert, găluște?* CREANGĂ, A. 10.

În aceleași situații, verbul copulativ stă în urma numelui predicativ:

Cu dreptu-i?... frumosu-i?... *Apoi să nu fiu paraponisit?* ALECSANDRI, T. 89 (vezi § 974, 975).

De multe ori interogativa totală începe cu predicatul, altă ordine nefiind obișnuită: ***Vine** cineva? **Ai cumpărat** ceva? **Pleci** undeva?*

De obicei interogativele directe sînt propoziții principale, independente sau coordonate:

Mata n-ai auzit porunca lui vodă ori nu vrei s-o asculți? REBREANU, R. II 192.

După cum întrebarea se referă la o acțiune reală, posibilă, îndoielnică, dorită etc., propoziția interogativă poate fi:

1. interogativă propriu-zisă;
2. interogativă optativă;
3. interogativă potențială;
4. interogativă dubitativă.

Aceste propoziții interogative pot fi lipsite de afectivitate sau pot fi afective.

PROPOZIȚIILE INTEROGATIVE DIRECTE NEAFECTIVE (NEEXCLAMATIVE)

§ 466. 1. Propoziția interogativă p r o p r i u - z i s ă formulează o întrebare cu privire la o acțiune sau o stare despre care nu se știe nimic sau se cunoaște parțial și care e considerată ca reală; se construiește cu modul indicativ:

*Mă, care **ești** hoțul de-ai furat porumbul boierului?* REBREANU, R. I 111.

*Da ce **cauți** prin aceste locuri, copilă, și cine **ești**?* CREANGĂ, P. 288.

2. Interogativa o p t a t i v ă pune o întrebare cu privire la o dorință; se construiește cu modul optativ:

***Ai pleca** la mare?*

3. Interogativa p o t e n ț i a l ă formulează o întrebare sub forma unei posibilități; se construiește cu modul conjunctiv și optativ:

*Ce **să facem**, dom'perceptor, ce **să facem**?* REBREANU, R. I 199.

*Macar tu să fii acela, ce **ai zice** cînd ți-ar strica cineva somnul?* CREANGĂ, P. 253.

4. Interogativa d u b i t a t i v ă formulează o întrebare prin care se exprimă îndoiala, nesiguranța vorbitorului în ce privește realizarea acțiunii sau se emite o ipoteză; se construiește cu modul prezumtiv, conjunctiv și indicativ (viitor, cu valoare prezumtivă):

***Vei fi fiind** flămînd? Nu pari.* SADOVEANU, O. XIII 736.

*Să **fie** acel cărbune iarbă de pușcă?* SADOVEANU, O. XVIII 91.

*N-**o fi** vrun dușman, vrun calic care-l pîndește la întoarcere?* CAMILAR, N. II 551.

Cînd nehotărîrea, îndoiala vorbitorului se manifestă prin oscilarea între două sau mai multe posibilități, interogativa dubitativă se numește deliberativă:

***Să fie rață?** — Mă-sa găină!*

***Să fie găină?** — Botul lătăreț!* ODOBESCU, S. III 13.

Interogativele deliberative se caracterizează printr-o mare varietate de intonație; la unele intonația interogativă este evidentă, la altele mai puțin evidentă.

Ce să facă Harap-Alb? Stă el oleacă și se sfătuiește cu gîndul: «***să trec peste dînsele,*** *am să omor o mulțime;* ***să dau prin apă,*** *mă tem că m-oi îneca*». CREANGĂ, P. 237.

Și cum sta el în cumpene ***să-l ieie, să nu-l ieie,*** *calul se și scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lins-prelins.* CREANGĂ, P. 195.

Propozițiile interogative optative, potențiale sau dubitative pot apărea sub formă pozitivă sau negativă cu același sens:

N-ai pleca în excursie? — Ai pleca în excursie?

N-o fi telefonat prea tîrziu? — O fi telefonat prea tîrziu?

Propozițiile interogative corespund, în ce privește modurile cu care se construiesc, propozițiilor enunțiative.

PROPOZIȚIILE INTEROGATIVE AFECTIVE (EXCLAMATIVE)

§ 467. Întrebarea pe care o formulează propoziția interogativă cuprinde uneori și atitudinea afectivă a vorbitorului; propozițiile de acest fel se numesc interogative afective. Dintre interogativele afective vor fi discutate numai cele exclamative, pentru că numai acestea sînt marcate gramatical (vezi și § 436). Ele se caracterizează printr-o intonație interogativă exclamativă (vezi § 1037), marcată în scris, de obicei, prin semnul întrebării și al exclamării:

Adică să fiu eu în adevăr stăpînitorul credincioșilor?! CARAGIALE, O. II 279.

Uneori propozițiile interogative exclamative pot fi precedate de o interjecție:

A! de ce mai dă Dumnezeu omului fericire, dacă e să i-o ia înapoi!? De ce nu moare omul cînd e fericit!? De ce am mai trăit eu s-ajung la așa ceva!? CARAGIALE, O. VI 24.

De obicei interogativele exclamative sînt retorice.

§ 468. Pot fi exclamative toate propozițiile interogative; ele pot exprima stări afective variate, ca admirația, plăcerea, surprinderea, indignarea, regretul, reproșul etc.

Interogativă propriu-zisă:

Cum, șefule, sosirăm? REBREANU, R. I 12 (mirare, surpriză).

Nu mai stăteai, dom'le Pascu? PREDA, D. 32 (reproș).

Interogativă optativă:

Cum? Ai pleca singur pe munte!? (neîncredere).

Interogativă potențială:

După atîția ani ai mai recunoaște casa!? (mirare).

Interogativă dubitativă:

Să fie într-adevăr așa de mulți, măria-ta? SADOVEANU, O. X 164 (neîncredere).

PROPOZIȚIA INTEROGATIVĂ RETORICĂ

§ 469. Propoziția prin care se comunică ceva sub formă interogativă se numește interogativă retorică. Vorbitorul își exprimă sub formă interogativă constatarea pe care o are de făcut, cu scopul de a accentua

că adevărul pe care-l exprimă este incontestabil. Interogativa retorică este echivalentă, prin conținutul pe care îl comunică, cu o propoziție enunțiativă, dar se deosebește de aceasta prin tonul interogativ și prin mijloacele de construire, specifice interogativei.

Adesea aceste propoziții au formă negativă și înțeles pozitiv și, mai rar, formă pozitivă și înțeles negativ:

*Îmi speriași somnul, mormăi Stan bosumflat. **Nu știi** că eu dorm aici?* PREDA, D. 212 (= știi doar că eu dorm aici!).

Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp! GHICA, S. 65 (= nu se pomenea ...).

*Și iar lua mama nănașa din coardă, și iar ne jnăpăia, **dar noi parcă bindiseam de asta?*** CREANGĂ, A. 40 (= dar noi nici nu bindiseam de asta).

Având formă interogativă, propoziția retorică are aceleași caracteristici ca și propoziția interogativă: poate fi parțială sau totală și folosește mijloace specifice pentru exprimarea întrebării.

PROPOZIȚIA INTEROGATIVĂ INDIRECTĂ

§ 470. Propoziția interogativă indirectă este propoziția prin care vorbitorul reproduce o întrebare; ea apare numai ca o propoziție subordonată (subiectivă, predicativă, atributivă, completivă directă sau indirectă) care depinde de un termen regent cu sens de informare (un verb, un substantiv, o expresie):

*Și atunci Harap-Alb se și înfățișază înaintea împăratului Roș, **spunîndu-i de unde, cum, cine și pentru ce anume au venit.*** CREANGĂ, P. 249.

*Nu știu **cine te-a îndreptat la casa mea**, că știu că ești berechet bun.* CREANGĂ, P. 162.

Observație. În anumite situații termenul regent al interogativei indirecte poate să nu fie exprimat și anume:

a. Cînd se anunță conținutul unei povestiri sau al unui capitol al unei cărți:

[Se vede, se povestește] *În ce chip Jder cel mititel a ajuns la dragostea lui.* SADOVEANU, O. XIII 149.

b. Cînd se reia o interogativă a cărei regentă este subînțeleasă:

— *Eu nu prea văd ce ai putea să-i reproșezi.*

— *Ce aș putea să-i reproșez... dar totul.* CEZ. PETRESCU, în SG III, p. 155.

De obicei în reproducerea unei întrebări nu intervine starea afectivă a vorbitorului.

§ 471. Propozițiile interogative indirecte pot îndeplini în frază următoarele funcțiuni:

a. Completive directe:

*Ridicai capul, dorind a ști **cine pricinuise acea tulburare în sală.*** ALECSANDRI, O. C. 10.

*Să-mi răspunzi **cînd a plecat măria-sa Alexăndrel.*** SADOVEANU, O. XIII 201.

b. Completive indirecte:

Ea a doua zi se miră ***cum de firele sînt rupte.*** EMINESCU, O. I 79.

c. Subiective (după verbe sau expresii unipersonale):

Se vede ***cum se leagă o frăție de cruce*** *și se arată mai ales* ***despre ce vorbesc tinerii din toate timpurile.*** SADOVEANU, O. XIII 40.

d. Predicative (rar):

Întrebarea era dar ***cine să deie cinstea, cine să ducă vorba și să primească răspunsul.*** SLAVICI, N. I 89.

e. Atributive (rar):

Problema ***dacă vine sau nu vine*** *și-au pus-o și alții.*

Interogativele indirecte parțiale se introduc, ca și interogativele directe, prin pronume, adjective și adverbe pronominale interogative:

Și de aceea se întreabă Ion Ursu ***ce să facă,*** *de aceea e năcăjit și plin de amar.* SADOVEANU, O. I 372.

Nu se poate ști ***cine a tras manivela.*** CARAGIALE, O. I 272.

Întreabă ***care oraș ți-a plăcut mai mult.***

Nu se mai pricepe fiul craiului acum ***încotro să apuce și pe unde să meargă.*** CREANGĂ, P. 201.

Interogativele indirecte totale se introduc prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul „dacă"):

Mam'mare așază frumușel beretul lui Goe... îl întreabă ***dacă-l mai doare nasul*** *și-l sărută dulce.* CARAGIALE, O. I 272.

La picioare-ți cad și-ți caut în ochi negri-adînci ca marea,
Și sărut a tale mîne, și-i întreb ***de poți ierta.*** EMINESCU, O. I 30.

§ **472.** Propozițiile interogative indirecte se pot construi cu toate modurile, afară de imperativ, și pot exprima acțiuni reale, dorite, posibile:

— cu indicativul:

P-atunci nu erau jurnale, nici reporteri, ca să poată lumea afla ***cine se bate și cum se bate.*** GHICA, S. 47;

— cu conjunctivul:

El nu știa ***cum să facă, cum să dreagă*** *ca să împlinească voia acelui împărat.* ISPIRESCU, L. 11.

Se mirau vecinele ***ce să aibă.*** SADOVEANU, O. I 617;

— cu condițional-optativul:

După ce-l văzu pe Ionuț trecut la hodină în chilioara lui, stătu gîndindu-se ***dacă n-ar fi bine*** *să-l afume prin somn cu păr de lup.* SADOVEANU, O. XIII 82;

— cu prezumtivul:

Cît o fi tăiat voinicul la dușmani, *nu știu!* RĂDULESCU-CODIN, L. 83.

BIBLIOGRAFIE

1. ELENA CARABULEA, *Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării*, în LR XI (1962), nr. 4, p. 366—374.
2. ALEXANDRU GRAUR, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG I, p. 121—139.
3. RODICA OCHEȘEANU, *Observații asupra propoziției interogative indirecte*, în SG III, p. 151—159.
4. MAGDALENA POPESCU-MARIN, *Cu privire la propoziția interogativă și intonația ei în limba română*, în SG III, p. 179—186.
5. SORIN STATI, *Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor*, în SCL IV (1955), p. 305—309.

AFIRMAȚIA ȘI NEGAȚIA

NOȚIUNI GENERALE

§ 473. Din punctul de vedere al calității, judecățile pot fi pozitive (de exemplu : *fierul este bun conducător de electricitate*) sau negative (de exemplu : *lemnul nu este bun conducător de electricitate*). Potrivit cu această situație propozițiile pot fi pozitive sau negative.

Negația se poate referi la o propoziție întreagă : *nu mă mai duc la teatru* sau numai la o parte din propoziție : ***nu mult*** *după aceea a venit mama;* în cazul întîi stă pe lîngă predicatul propoziției, deci propoziția e negativă, în celălalt ea neagă altă parte de propoziție (vezi și § 479), propoziția rămînînd pozitivă.

Așadar negarea diferitelor părți de propoziție nu e la fel de esențială pentru caracterul negativ al întregului enunț.

O judecată negativă poate fi exprimată în mai multe feluri. Să se compare :

Tovarășul acesta ***nu are*** *rebuturi* (se neagă predicatul).

Nu acest tovarăș *are rebuturi* (se neagă subiectul).

În cazul în care se neagă altă parte de propoziție decît predicatul, avem de-a face, de obicei, cu o subînțelegere. De exemplu, în propoziția de mai sus : *Nu acest tovarăș are rebuturi* [ci altul].

Pe planul frazei pot exista propoziții pozitive și negative. Așa cum propoziția e pozitivă sau negativă după natura predicatului, la fel caracterul frazei cu propoziții subordonate e dat de felul regentei.

Astfel : ***N-am vizitat Arhivele statului****, cînd am fost la Iași* este o frază negativă, deși propoziția subordonată e pozitivă.

În opoziție cu aspectul pozitiv al propoziției, propoziția negativă este marcată.

Observație. Două negații dintr-o frază care împreună dau o afirmație mai puternică sau mai slabă (după natura intonației) constituie o litotă.

Glasul ei nu-mi era necunoscut. ALECSANDRI, o. c. 21.

Nu putem să nu fim de acord *cu această concluzie.*

§ 474. Orice enunț sau întrebare poate apărea sub aspect pozitiv sau negativ. De exemplu:

Propoziții enunțiative pozitive:

Zările, de farmec pline,
Strălucesc în luminiș. COȘBUC, B. I. 5.
Șiruri lungi de cară trec încet, pe drumuri cotite. SADOVEANU, O. I 465.

Propoziții enunțiative negative:

Mihai nu-și mai făcea acum iluzii asupra dușmanilor. BĂLCESCU, O. I 465.

Pe uliță nu venea nimeni de nici într-o parte, iar șipotul nu se zărea din dosul răchiților. Ion Istrati, *Grîu înfrățit* (București, 1959), p. 47.

Propoziții interogative pozitive:

Pleci la munte?

Propoziții interogative negative:

Nu mai vine lupul, moș Nichifor? CREANGĂ, P. 121.

În vorbirea afectivă se folosește propoziția interogativă retorică nu pentru a se afla un răspuns la întrebare, ci pentru a se sublinia o convingere, pentru a confirma conținutul unei constatări. Pentru aceasta se recurge la un schimb de construcție între pozitiv și negativ, propoziția interogativă negativă avînd sens de enunțiativă pozitivă, iar propoziția interogativă pozitivă avînd sens de enunțiativă negativă (vezi § 431 și 469).

Interogativa pozitivă are sens de enunțiativă negativă:

Acum șasezeci de ani trecuți, unde se pomeneau școli ca a lui Baloș în Moldova? CREANGĂ, A. 19.

Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea? COȘBUC, P. I 153.
Multe trec pe dinainte,
În auz ne sună multe,
Cine ține toate minte
***Și ar sta** să le asculte?* EMINESCU, O. I 194.

Interogativa negativă are sens de enunțiativă pozitivă:

***Nu ți-am spus** să nu te mai apropii de mașină, cînd face cafea, că dacă te-aprinzi, moare mama?* CARAGIALE, O. I 274.

Nu ești frumoasă, nu ești înavuțită?... N-ai ficiori mulți, care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitoriul înaintea ta? RUSSO, S. 126.

În aceeași categorie intră și unele propoziții enunțiative exclamative în care *nu* e precedat de *ce, cît.*

Cîte n-am văzut și eu
De atunci pe lume! COȘBUC, P. I 262.

Tot sens pozitiv au și propozițiile exclamative în care *nu* e precedat de *unde.*

S-au adunat cu toatele la priveghi, ***și unde nu s-au așternut pe mîncate și pe băute, veselindu-se împreună...*** CREANGĂ, P. 34.

Observație. Aceeași judecată poate fi exprimată uneori atît printr-o propoziție pozitivă, cît și printr-o propoziție negativă, ambele exclamative. De exemplu:
Cîte i s-au întîmplat în viața lui!
Cîte nu i s-au întîmplat în viața lui!

§ 475. Aspectul pozitiv al unei propoziții nu se realizează cu mijloace speciale, așa cum se exprimă aspectul negativ: propozițiile pozitive se opun celor negative numai prin lipsa negației la predicat. Există însă mijloace speciale de exprimare a afirmației în dialog, ca răspuns la o întrebare.

Paragrafele următoare se ocupă de afirmația în dialog, iar de negație atît în dialog, cît și în orice fel de propoziții și fraze (propoziții și fraze negative sau părți de propoziție negate).

AFIRMAȚIA

§ 476. Afirmația este mijlocul prin care se confirmă, se adevărește, se aprobă ceva sau se exprimă un consimțămînt.

Afirmația este s i g u r ă și n e s i g u r ă. Un aspect al afirmației nesigure este afirmația făcută cu ezitare. Afirmația sigură poate fi uneori întărită.

AFIRMAȚIA SIGURĂ

§ 477. Posibilitățile de exprimare a afirmației sigure sînt variate:

1. Cu ajutorul adverbelor de afirmație. Principalul adverb de afirmație este *da*.

— *Și să viu și eu cu tine, nu?*
— ***Da!*** *mărturisi Felix.* CĂLINESCU, E. O. I 222.
— *Ai înțeles ce ți-am spus?*
— ***Da,*** *mămucă.* CREANGĂ, P. 6.

Observație. În secolul trecut cu valoarea lui *da* era folosit și adverbul *dar*:
Arghiriția: Cu Zinca, taică?
Coconu Anastase: Dar, cu Zinca. C. CARAGIALI, în PR. DRAM. 218.

Alte adverbe de afirmație, de cele mai multe ori mai expresive și mai puternice decît *da* sînt *așa* (uneori *așa* + *este, să fie*), *bine, sigur, desigur, firește, exact, într-adevăr, adevărat, negreșit, neapărat, întocmai* etc.

— *Aici e satul Podari?*
— ***Așa,*** *domn'părinte.* STĂNOIU, C. I. 48.
— *Învață, măria-ta, că cei mai mici sînt cei mai mari.*
Împăratul, cam de voie, cam de nevoie, răspunde:
— ***Așa e,*** *Neghiniță,* ***așa e.*** DELAVRANCEA, V. V. 44.
— *Vreau să mă duc . . . să-i spun ceva.*
— ***Bine,*** *Ivane, du-te.* CREANGĂ, P. 312.
— *Să-i dea! de ce să nu-i dea? Și el e d-ai noștri, băiat din popor . . .*

— ***Firește,*** *dicoriile nu sînt făcute tot din sudoarea poporului?* CARAGIALE, O. VI 13.

— *Te întorci la Pașcani?*

— ***Desigur;*** *iau cu mine și pe un năcăjit de aicea.* SADOVEANU, O. XVII 569.

— *Și crezi că vine?*

— *Mecanicul?* ***Sigur.*** *Nu se poate să nu vie.* SEBASTIAN, T. 21.

— *Mi se pare că ne-am cunoscut. Domnul Ion Ozun, gazetar, nu?*

— ***Exact.*** CEZ. PETRESCU, C. V. 160.

— *Preacuvioase, asta e poiana lui Gratie?*

— ***Adevărat.*** GALACTION, O. I 211.

— *Atunci să-i anunț eu pe ceilalți?*

— ***Perfect.*** *La revedere și nu uita.* CEZ. PETRESCU, 1907 II 102.

Tot în sens afirmativ se folosește, în răspunsul la o interogativă negativă, adverbul de negație *ba*, fie cu adverbul de afirmație *da*, fie cu repetare (vezi § 482).

— *Nu-ți place?*

— ***Ba-mi place.*** SADOVEANU, O. XVII 188.

— *Dumneavoastră nu știți că biroul se deschide la șapte?*

— ***Ba da.*** CARAGIALE, O. II 34.

— *De ce să rămîn dator? N-o să muncesc la vară?*

— ***Ba da.*** *Atuncea te răscumperi.* SADOVEANU, P. M. 137.

O serie de locuțiuni și expresii au de asemenea sens afirmativ: *nici vorbă, nici discuție, de bună seamă, fără doar și poate, de acord, ba bine că nu, fără îndoială* etc.

— *Să trăiți! A fugit un civil. O femeie. S-a furișat aici.*

— *Știi bine?*

— ***De bună seamă!*** CAMILAR, N. I 82.

2. Cu ajutorul repetării în formă enunțiativă a propoziției interogative sau a unei părți din propoziția interogativă asupra căreia cade accentul (de obicei lipsesc celelalte părți de propoziție):

a. Subiectul.

La subiectul pronume personal pot apărea schimbări de persoană, cînd întrebarea privește persoana I și se schimbă în răspuns la persoana a II-a sau cînd întrebarea privește persoana a II-a și se schimbă în răspuns la persoana I:

— *Tu ești?*

— ***Eu,*** *năsico.* SADOVEANU, O. XVII 305.

Fără schimbări de persoană:

— *Și le-a spus el?*

— ***El,*** *desigur.* G. Mihăiescu, *Zilele și nopțile unui student întîrziat* (București, 1934), p. 336.

b. Predicatul (cu schimbarea persoanei verbului, după situație). Verbul e la același timp și mod ca în propoziția interogativă:

— *Cutezi să mă înfrunți?*

— ***Cutez.*** STANCU, D. 27.

— *Am făcut bine?*

— *Ai făcut* ***bine.*** SADOVEANU, O. XV 78.

Verbul e la alt timp și mod, cu diverse nuanțe afective.

— *Taci o dată!*
— ***Am tăcut.*** CARAGIALE, O. I 35.
— *O să fac cum e drept și tu să taci.*
— ***Tac.*** SADOVEANU, O. XVII 179.
— *Înțelege o dată!*
— ***O să înțeleg.***

c. Numele predicativ:

— *E gata Marina?*
— ***Gata, gata,*** *răspunse o femeie.* CĂLINESCU, E. O. I 35.
— *Măi Ioane, dragi ți-s fetele?*
— ***Dragi.*** CREANGĂ, A. 51.
— *Așa e bine, mă?*
— ***Bine.*** SADOVEANU, O. XVII 182.

Uneori se repetă atît numele predicativ, cît și copula:

— *Așa este, Vidro fa?*
— ***Așa-i,*** *Stoiene,* ***așa.*** HEM, 1966.

Copula nu e exprimată în întrebare (vezi § 499):

— *Bine te-am găsit, mamă Anghelina. Bune toate?*
— ***Bune,*** *domnu' inginer al nostru.* SADOVEANU, O. XVII 408.

În locul predicatului exprimat prin perfectul compus, se poate răspunde prin participiul trecut:

— *Ai înțeles ce spun eu, diece?*
— ***Înțeles,*** *prietene Ghiță.* SADOVEANU, O. XVII 95.
— *Ați adus ceva coniac?*
— ***Adus,*** *îi încredință Micșunea.* SADOVEANU, O. XVII 256.

d. Atribut:

— *Teribilă căldură a fost astăzi! zice Naie, ștergîndu-și sudoarea.*
— ***Teribilă,*** *răspunz eu.* CARAGIALE, O. I 282.

e. Complement direct:

— *Vra să zică asta ți-au spus!...*
— ***Asta.*** SADOVEANU, O. III 183.

f. Complement circumstanțial:

— *A murit de boala asta... de tifosul ista care a venit cu războiul...*
— *De aceea ați avut aici spital?*
— ***De aceea.*** SADOVEANU, O. VII 632.
— *Tot pe aici?*
— ***Tot.*** CEZ. PETRESCU, C. V. 133.

În vorbirea familiară afirmația sigură se exprimă și prin repetarea unor instrumente gramaticale:

un pronume reflexiv neaccentuat:

— *Ne întîlnim mîine?*
— ***Ne.***

o prepoziție:

— *Pe ce ai mai scump?*
— ***Pe.*** BRĂESCU, S. P. 68.

o conjuncție (+ pronume) :

— *Să-i sară ochii?*

— *Să-i.* ARGHEZI, v. 184.

Acest procedeu, dotat cu un pronunțat caracter afectiv, nu este literar; el apare în literatură în vorbirea personajelor.

Observație. Repetarea adverbului *mai* în exemple ca:

— *Ce zici, Mitreo, e mai bine așa?*

— *Mai.* SADOVEANU, O. XVII 246

e mai admisibilă decît repetarea celorlalte instrumente gramaticale citate.

3. Cu ajutorul verbului *a fi* la persoana a III-a singular a indicativului prezent sau a conjunctivului prezent.

Este a ajuns să fie simțit ca element de afirmație, de aprobare, indiferent de verbul din propoziția interogativă. S-a pornit de la dialoguri în care se repetă *a fi* :

— *Domnul Niță e zapciu?*

— ***Este!*** DELAVRANCEA, H. T. 230,

ajungîndu-se la fraze de tipul :

Mai zice Conu Fănuță:

— *... Eu unul însă sînt fericit o dată pe săptămînă la baia de abur, iar în celelalte zile ale săptămînii sînt mulțămit că am lăsat în urmă o zi de fericire și că înainte mă așteaptă alta. Aud?*

— ***Este,*** *Coane Fănuță.* TEODOREANU, M. U. 173.

Conjunctivul verbului *a fi* apare des cu această funcțiune, exprimînd ideea de aprobare, consimțire, concesie, mai ales în vorbirea familiară :

— *Și să-i las să doarmă la leasa lui Crăciunete?*

— ***Fie;*** *lasă-i acolo ca să nu se mai osteneaască.* SADOVEANU, O. XV 97.

Observație. În afară de verbul *a fi,* limba română mai cunoaște și alte verbe apte de a deveni instrumente pentru exprimarea afirmației, indiferent de predicatul propoziției precedente : *a crede, a înțelege, a putea, a vedea, a zice* etc.

— *Vrei să înveți rotăria?*

— ***Se înțelege.*** SADOVEANU, O. VII 470.

— *Tu erai, Costea?*

— ***Precum mă vezi.*** CEZ. PETRESCU, C. V. 254.

Afirmația sigură poate fi uneori și întărită.

Afirmația întărită se exprimă prin repetarea propoziției sau a unei părți de propoziție căreia i se adaugă un adverb întăritor (*da, curat, sigur* etc.) :

— *Îi auzi, Hoancă, omule?*

— ***Da, Georgină, îi aud.*** CAMILAR, N. II 303.

— *Ai aflat?*

— ***Sigur că am aflat.*** SEBASTIAN, T. 59.

— *El să fie?*

— ***Curat el.*** AGÎRBICEANU, S. P. 95.

Cînd întrebarea privește un adjectiv sau un adverb, un fel de afirmație este și repetarea adjectivului sau a adverbului la unul din gradele de comparație.

— *Trebuie să-ți spun ceva.*
— *Grav?*
— ***Foarte grav.*** SEBASTIAN, T. 97.
— *Și e pustiu* [în mănăstire]?
— *Pe onoarea mea.* ***Mai pustiu*** *ca-n Thebaida.* CĂLINESCU. E. O. II 53.
— *Frig, părinte?*
— ***Strașnic frig.*** TOPÎRCEANU, O. I 219.

Altă posibilitate de a exprima o afirmație este răspunsul afirmativ redat printr-o negație.

— *Ce ziceți, cucoanelor și domnilor, n-ar fi bine să facem o plimbare cu săniile? . . .*
— ***Cum nu, cum nu!*** *strigară toți . . .* SADOVEANU, O. I 122.
— *Fă-mi și mie rost, mă băiete, poți?*
— ***Cum să nu?*** BRĂESCU, V. A. 32.
— *Nu-i așa că se cunoaște că n-am dormit?*
— ***Ba bine că nu.*** CARAGIALE, O. II 37.
— *E grav? nu poți să-l dregi?*
— ***Ba bine că nu.*** *Pînă numeri trei e gata.* SEBASTIAN, T. 53.
— *Dumnealui îi cuconașul d-tale? Nicușor?*
— *Dar . . . nu-l cunoști?*
— ***Ba că bine zici,*** *cucoane Grigori . . . Ia privește-l cum a crescut de mare. S-o făcut holtei!* ALECSANDRI, T. 42.

AFIRMAȚIA NESIGURĂ

§ 478. Afirmația nesigură se redă cu ajutorul adverbelor *mda, mnda, cam* (cu ultimul se exprimă, de obicei, aproximația).

— *Păi te văz destul de îmbrăcat.*
— ***Mda;*** *mi-a dăruit niște trențe . . .* SADOVEANU, O. XVII 194.

În răspunsul său prin *mda,* vorbitorul exprimă și o oarecare nemulțumire.

— *Ei, ce zici?*
— ***Mnda.*** *Frumos afiș.* CEZ. PETRESCU, C. V. 157.
— *Ți-e frig?*
— ***Cam.***

Un aspect al afirmației nesigure este și afirmația făcută cu ezitare, cu îndoială. Afirmația, în asemenea cazuri, e însoțită de anumite adverbe (și locuțiuni adverbiale) sau e exprimată eliptic prin *(se) poate, parcă, posibil, cam așa (ceva).*

— *Poate o fi fiind din Păuna-Mică, s-a bucurat meșterul.*
— ***Se poate,*** *a încuviințat Mînecuță.* SADOVEANU, P. M. 176.
— *Poate te iubește!*
— ***Posibil!*** *dar pe tine ce te privește?* CĂLINESCU, E. O. I 187.
— *Care va să zică tu te-ai ținut după noi și știi unde mergem noi noaptea.*

— *Cam așa, măria-ta.* ISPIRESCU, L. 239.

În ultimul exemplu ezitarea este numai aparentă *(cam așa)*; avem de-a face, de fapt, cu un răspuns întărit la care se adaugă și o nuanță ironică sau de atenuare.

În exprimarea afirmației nesigure un rol important îl are un anumit fel de intonație.

Observație. Îndoiala, nesiguranța, probabilitatea este exprimată, de cele mai multe ori, cu ajutorul prezumtivului.

NEGAȚIA

§ 479. Mijlocul sintactic care dă expresie aspectului negativ al unei propoziții este n e g a ț i a .

Caracterul pozitiv sau negativ al propoziției îl dă felul predicatului verbal sau al copulei din cadrul predicatului nominal (vezi și § 473). Dacă comparăm propozițiile *cartea aceasta nu e folositoare* și *cartea aceasta e nefolositoare*, observăm că ele exprimă idei apropiate. Dar din punctul de vedere al caracterului pozitiv sau negativ al propoziției există deosebiri: în prima se neagă verbul copulativ, e deci propoziție negativă; a doua, în care se neagă numele predicativ, e pozitivă, deși are înțeles negativ.

Pot exista și situații intermediare. În exemplul:

Nu! Nu-s eu vinovat. SADOVEANU, O. II 317,

din punct de vedere formal predicatul e negativ, propoziția fiind deci negativă, dar de fapt e negat subiectul.

Uneori negația, deși însoțește predicatul, se referă la altă parte a propoziției:

Nu căta în depărtare,
Fericirea ta, iubite! EMINESCU, O. I 54 (= cată nu în depărtare).

O situație asemănătoare este și pe planul frazei, în cazul în care negarea verbului din regentă se referă de fapt la subordonată:

N-am venit să-ți tulbur somnul. VLAHUȚĂ, P. 107 (= am venit, dar nu ca să-ți tulbur somnul).

În afară de predicat, pot primi negația și celelalte părți de propoziție.

Subiect:

Nu lumina

Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina . . .
Toate micile mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit. EMINESCU, O. I 134—136.

Nume predicativ:

Și totuși ***nu a lui*** *era vina.* M. CARAGIALE, CR. 58.

Atribut:

Ți-am cerut un creion bun, ***nu cu vîrful rupt.***

Complement direct:

Nu frică, ci rușine să însuflați la copii. GOLESCU, la ZANNE, P. VIII 239.

Nu, uite, să mi-l dai p-ăsta și p-ăla... Nu p-ăla, mă, ălălalt. BRĂESCU, S. P. 182.

Mergînd spre căruțe, era mîhnit, amărît, că parcă ducea în brațe nu pelerina, ci un stîrv. CAMILAR, N. I 163.

Complement indirect:

Nu unui corp sterp și degradat, nu unei națiuni ce se condamnă de sineși la o umilitoare înacțiune, va veni cuiva gîndul să-i acorde prerogativa neutralizării. ODOBESCU, S. III 385.

Complement circumstanțial de loc:

Nu pe acolo, domnule, nu pe din față, ca să nu te-ntîlnești cu d-lui. ALECSANDRI, T. 1162.

Complement circumstanțial de timp:

Nu totdeauna strămunii noștri au dispus... de mijloace ca cele ce ne stau a mînă în prezent. ODOBESCU, S. III 383.

Complement circumstanțial de cauză:

Nu pentru greșeală să te întristezi, ci pentru că nu vrei să te îndreptezi. GOLESCU, la ZANNE, P. VIII 197.

Complement circumstanțial instrumental:

Nu cu gura să te lauzi, ci fapta să te laude mai mult decît gura ta. GOLESCU, la ZANNE, P. VIII 285.

CUVINTELE DE NEGAȚIE

§ 480. Negația se exprimă cu ajutorul unor cuvinte specifice, care însoțesc părțile de propoziție negate *(Trenul **nu se oprește** aici)*, au rol de părți de propoziție *(Nu am întîlnit **pe nimeni**)*, sînt propoziții neanalizabile *(Ai fost în oraș? — **Nu**)*, arată un raport între două părți de propoziție *(Nu are liniște, **nici** odihnă)* sau între două propoziții *(Nu te văd, **nici** nu te aud)*.

Cuvintele de negație sînt: 1) adverbele *nu*, *ba* și adverbul și conjuncția *nici*; 2) adverbe și locuțiuni adverbiale ca: *de loc*, *de fel*, *niciodată*, *nicăieri*; 3) pronumele *nimeni*, *nici unul*, *nimic* și 4) o întreagă serie de mijloace de natură afectivă. În ce privește prepoziția *fără*, și ea neagă cuvîntul pe care-l precedă (de exemplu *Am venit fără pălărie*), fără ca folosirea ei să fie legată de propozițiile negative.

Observație. Forma negativă a verbului la modul gerunziu, participiu și supin se construiește cu *ne-*.

NU

§ 481. Adverbul *nu* se folosește fie în cadrul unei propoziții (în care neagă propoziția în întregime, prin negarea predicatului, sau numai o parte a ei), fie singur, rezumînd o propoziție negativă, răspuns la o

întrebare, replică la o enunțare neacceptată, acceptare a unei enunțări negative, întrebare negativă, în opoziție cu *da*.

Românii ***nu*** *suferiră în tăcere tirania și reducerea lor din stare de națiie liberă la starea iobăgiei.* BĂLCESCU, O. II 210.

Nu *vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam' Popescu.* CARAGIALE, O. I 275.

— *N-are datorii? ... nu se amestecă în politică?*
— ***Nu.*** ALECSANDRI, T. 756—757.
— *Dormi? Încă* ***nu****, a răspuns Mitrea.* SADOVEANU, O. XVII 208.
— *Dar atunci, Doamne, un copil va putea îmbătrîni într-o clipă?*
— ***Nu****, Petre, m-am gîndit la asta.* VLAHUȚĂ, I. Ș. 47.
— *N-am grijă despre asta ... Vă cunosc eu ...*
— ***Nu?***
— ***Nu.*** ALECSANDRI, T. 1209.

După un predicat pozitiv în prima propoziție, poate apărea *nu* singur într-o propoziție următoare în locul formei negative a predicatului:

Bunicul știa să scrie, dar bunica ***nu.***

Ai înțeles ceea ce ți-am spus sau ***nu?***

Chiar pentru o copilă de paisprezece ani, femeie încă nedesăvîrșită, o podoabă e frumoasă sau ***nu*** *și de preț ori* ***nu****, numai după cum îi vine ei bine sau* ***nu.*** CEZ. PETRESCU, R. DR. 65.

Să-mi aduci pe stăpîna acestei cosițe; căci de ***nu****, unde-ți stau talpele îți va sta și capul.* ISPIRESCU, L. 23.

Iubește-mă dacă-ți plac.
Dacă ***nu****, silă nu-ți fac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 47.

Nu poate rezuma un întreg șir de situații opuse celor din propozițiile precedente:

Ce aș face eu, dacă aș fi în situația lui, și el ar merge alături cu mine, fiind în situația mea? ... L-aș maltrata, desigur ... M-ar irita apropierea lui așa de mult, încît l-aș acuza d-a dreptul că el, ocrotit de stăpînul destinelor omenești, mi-a răpit partea mea de bine în această scurtă trecere pe sub lumina soarelui! ... Ei bine, el — ***nu*** *... el mă poftește la un aperitiv.* CARAGIALE, O. II 46 (*nu* = nu face nimic din ceea ce s-a spus mai sus).

În propoziții interogative *nu* apare față în față cu *da*, repetînd în rezumat forma pozitivă și negativă a întrebării și cerînd totodată răspunsul afirmativ sau negativ:

Ați luat parte la sesiunea științifică? ***Da sau nu?***

Negația *nu* e repetată atunci cînd vorbitorul ține să-și exprime convingerea sau hotărîrea cu mai multă intensitate:

Orice s-ar întîmpla, nu se poate să sprijinim pe mizerabilul, ***nu, nu, nu.*** CARAGIALE, O. VI 112.

Nu, nu, nu! *nu vorbi așa.* SADOVEANU, O. II 317.

*«****Nu, nu****, eu nu admit», zise hotărît un domn masiv.* BRĂESCU, C. S. 51.

Expresia *nu și nu* are înțelesul verbelor „a se împotrivi, a se îndărătnici", fără a indica însă timpul și persoana:

Cucoana nu și nu! că i-i urît grecul. SADOVEANU, O. I 169.

Nu poate fi însoțit de adverbe sau locuțiuni adverbiale, care întăresc sau precizează negația (vezi § 484).

Observație. Dacă transformăm propoziția nominală pozitivă *Păcat* din fraza ***Păcat că nu știu a ceti.*** NEGRUZZI, S. I 59 în propoziție negativă, trebuie să introducem copula *a fi*: ***Nu e păcat că nu știu a ceti.***

BA

§ 482. Adverbul *ba* apare regional, rezumînd o propoziție negativă, în opoziție cu *da* (ca și adverbul *nu*).

— *Măi, da la cutare babă căutat-ați?*
— ***Ba.*** VASILIU, P. 50.

Apoi în treacăt ne-ntreba
De mergem la vro nuntă.
Noi răspundeam în hohot: ***ba,***
Zburăm la luptă cruntă. ALECSANDRI, POEZII 437.

Ca și *nu*, după un predicat pozitiv în prima propoziție, poate apărea *ba* singur într-o propoziție următoare în locul formei negative a predicatului:

Era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dînsa ***ba.*** CREANGĂ, P. 276 (= nu te puteai uita).

Acolo dacă ajunse, bătu în poartă... Dară nu-i răspunse nimeni. Mai bătu o dată, dar ca să răspundă cineva, ***ba.*** ISPIRESCU, L. 100 (= nu a răspuns).

Cîteodată *ba* corespunde adverbului *dimpotrivă;* el apare în replici, anunțînd o părere opusă celei exprimate de interlocutor și însoțind: a) un adverb de afirmație sau negație; b) cuvintele sau propoziția răspuns sau c) și una și alta:

a. — *Nu ai fost la școală?*
— ***Ba da.***
— *Era mișel?*
— ***Ba nu,*** *de loc!* COȘBUC, P. I 229.

b. — *Atunce-i fericire-n casă.*
— ***Ba în hulubărie.*** ALECSANDRI, T. 340.
— *Nu te duce.*
— ***Ba mă duc chiar astăzi.***

c. — *Pardon de iertăciune, duducă.*
— ***Ba nu;*** *nu vreu să te iert, pînă nu-i face ce ți-oi zice eu...* ALECSANDRI, T. 346.
— *Tu, cîrlane, ai pofti și vin?*
— ***Ba nu,*** *zic, am apă din gîrlă și uneori o ceapă; mi-e de-ajuns.* SADOVEANU, O. XVII 188.

O b s e r v a ț i e. Caracterul adversativ al lui *ba* se vede în faptul că, uneori, *ba nu* poate fi înlocuit cu *da(r) nu:*

Aș bea parcă o cafea...zise el cu trudă către Voinea. Da' nu, — mai bine mă duc acasă. SADOVEANU, O. V. 35.

Negația *ba* apare amplificată în locuțiunile:

— *ca mai ba*, care exprimă ideea de „nici vorbă", „absolut nu":

A doua zi, Nică Oșlobanu ***ca mai ba*** *să deie pe la școală.* CREANGĂ, A. 79.

Fost-a împărat odată și trei fete el avea
Cît puteai privi la soare, da la ele ***ca mai ba.*** EMINESCU, L. P. 124;

— *ba că chiar* sau *ba aia-i vorbă* „nicidecum", „de loc":

— *Ba n-ai frică, soro, că ești cu mine.*

— ***Ba că chiar!*** ALECSANDRI, T. 186.

— ***Ba aia-i vorbă!*** *Mai pune-ți pofta-n cui.* ISPIRESCU, L. 210.

Ca și *a zice nu*, locuțiunea *a zice ba* înseamnă „a se opune", iar *a nu zice ba* „a nu se opune, a fi de acord":

Nu zi ba *de te-oi cuprinde.* EMINESCU, O. I 209.

E bună mîncarea, ***nu zic ba.***

Regional, cu nuanță arhaică, se folosește și negația *baiu* „nicidecum", „de loc":

Ș-apoi și vouă, nu știu, zău, cum v-a mai intra cineva în voie. Vorba ceea: hai în car! — ***Baiu!*** *— Hai în căruță! —* ***Baiu!*** *— Hai în tcleagă! —* ***Baiu!*** *— Hai pe jos! —* ***Baiu!*** CREANGĂ, A. 115.

Ispravnicul: Ți-oi da salbă de mărgele,
Și paftale și inele.
Dochița: ***Baiu!*** *marfa de la voi*
Nu se trece pe la noi. ALECSANDRI, T. 228.

NICI

§ 483. Întărește negația:

Și ***nici*** *n-aveți idee ce bun e Radu al meu.* VLAHUȚĂ, O. A. I 109.

În unele situații se subînțeleg cuvintele *măcar, chiar:*

Pentru-un pic de sărutat
Nici [măcar] *popa nu-ți dă păcat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 367.

Totdeauna mă silești să vorbesc niște lucruri pe care ***nici*** *nu le asculți* [măcar]. EMINESCU, N. 89.

Eu pe cinstea mea vă spun:
De m-ați bate-n toată ziua,
Nici *de dascăl n-aș fi bun!* COȘBUC, P. I 204.

Urmat de *că*, *nici* formează locuțiunea adverbială cu sensul „de loc nu":

Mai mare pedeapsă decît asta, ***nici că*** *se mai poate!* CREANGĂ, P. 320.

Observație. Învechit, *nici* apare neînsoțit de negația *nu:*
Nici încline a ei limbă
Recea cumpăn-a gîndirii. EMINESCU, O. I 194.
— *O, tu nici visezi, bătrîne, cîți în cale ți s-au pus.* EMINESCU, O. I 146.

Nici (uneori precedat de *și*) poate exprima cumularea în sens negativ (vezi și § 727):

Dorul meu odihnă n-are
***Nici** la umbră, **nici** la soare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 381.

*Să nu ocolești **nici** deal, **nici** vale, **nici** munte, **nici** iaz.* DELAVRANCEA, O. II 49.

În corelație cu un verb negativ:

***Neavînd** femeie, **nici** copii... a închinat toată averea sa mănăstirii Neamțului.* CREANGĂ, A. 21.

*Două măsuțe **neavînd** aceeași formă și **nici** aceeași înălțime.* PĂTRĂȘCANU, PR. 17.

Nici apare uneori însoțit de *tu:*

***Nici tu** casă, **nici tu** masă, nimic, nimic, dar nimic n-aveau după sufletul lor.* ISPIRESCU, L. 174.

*Femeia lui Ipate și cu baba, cînd se trezesc din amețeală, **nici tu** drumeț, **nici tu** copil, **nici tu** nemica.* CREANGĂ, P. 174.

Observație. În exemplele de mai sus nu avem de-a face cu pronumele *tu*, ci cu un element de altă proveniență, neîncadrat într-o categorie gramaticală clară.

Adverbul *nici* intră în construirea unor pronume și adverbe negative: *nici unul, niciodată, nicicît, nicicum.*

ALTE ADVERBE ȘI LOCUȚIUNI ADVERBIALE NEGATIVE

§ 484. Adverbele și locuțiunile adverbiale de negație însoțesc negația *nu*, fie intensificînd-o, fie precizînd sensul negației în ceea ce privește timpul sau locul.

Dintre cele care întăresc negația, cele mai folosite sînt: *de loc, de fel, nici de fel, nicidecum, nicicum, nicidecît, (nici) cîtuși de puțin* etc.

*Baba sta întinsă pe laiță și înțepenită ca moartă... Ea era ca trunchiul și nu se mișca **de loc**.* EMINESCU, L. P. 185.

Documentele antice dovedesc fără îndoială că ei [turcii] *au dreptul de a se bucura de bunăvoința și de dărnicia țărilor românești, dar nu, **de fel**, că ei au pe acela de a regulamenta înșiși acea dărnicie.* ODOBESCU, S. II 49.

Altele sînt mai frumoase, mult mai mîndre, mai bogate.
*Dar ca marmura cea rece nu au inimă **de fel**.* EMINESCU, O. I 464.
*Eu... nu mă-nșel **nicidecum**.* ALECSANDRI, T. 1201.

*Pesemne nu știi că pe noi femeile, dacă un paing ne sparie, moartea **nicicum** nu ne îngrozește.* NEGRUZZI, S. I 22.
*Ba, zău n-ar avea haz **nicidecît**.* ALECSANDRI, T. 1095.

Vă încredinţez că nu fac ***nici cîtuşi de puţin*** *dintr-un spirit de prezumţiune.* ODOBESCU, S. III 619.

Nu protestează ***cîtuşi de puţin*** *faţă cu aşa sălbăticie.* CARAGIALE, O. I 201.

Observaţie. Învechite şi regionale sînt: *de leac, nici ca cît.*

Vezi că pricepură ei că n-are să se mai vază. Poate că în cer, dar aci pe pămînt de leac. ISPIRESCU, L. 108.

— *Calul... nu s-a dezlipit de domnul lui nici ca cît.* ISPIRESCU, M. V. 52—53.

Altele reprezintă complemente circumstanţiale de timp şi de loc negative *(niciodată, nicăieri):*

Niciodată *n-am să uit scena aceea dureroasă indescriptibilă.* VLAHUŢĂ, F. R. 215.

D. Georgescu îndoieşte pasul... intră în parc: caută peste tot... Madam Georgescu — fatalitate! ***nicăieri.*** CARAGIALE, O. II 5.

De multe ori, în răspunsuri, aceste cuvinte ţin locul negaţiei *nu:*

— *Ei draga mamei, nu-ţi pare rău că-ţi petreci tinereţele în poiata aceea?*

— ***Nici de fel,*** *mamă.* VASILIU, P. 101.

Pentru întărirea negaţiei popular şi regional se folosesc şi locuţiunile adverbiale *pînă-i lumea* „niciodată", *(da) de unde,* formate fără cuvinte care exprimă negaţia:

Eu mă duc, mîndruţă, duc...

Nu mai vin ***pînă-i lumea.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 114.

Îi trecu un fier ars prin inimă, gîndindu-se că poate i-au călcat porunca. Şi ***de unde*** *să nu fie aşa!* ISPIRESCU, L. 52.

— *Stai culcat, c-adormi îndată...* — ***Da de unde!*** CONTEMPORANUL I 198.

PRONUME ŞI ADJECTIVE NEGATIVE

§ 485. Verbul negativ este însoţit de multe ori de pronume sau de adjective negative: *nimeni, nimic, nici unul, nici una, nici un, nici o,* în funcţiune de subiecte, atribute sau complemente:

Nu ne vede ***nimeni,*** *c-au plecat toţi de la cancelarie.* GHICA, S. 494 (*nimeni* subiect).

Mă cuprinde dor adînc de ţară
Şi n-am ***pe nimeni*** *să-mi potoale dorul.* IOSIF, P. 22 (*pe nimeni* complement direct).

Taina voastră-n veci de veci
La nimeni *n-o s-o spui.* COŞBUC, P. I 232 (*la nimeni* complement indirect).

— *Ce este? ce s-a întîmplat, pentru Dumnezeu?!*

— ***Nimic*** *nu s-a întîmplat!* SADOVEANU, O. V 146 (*nimic* subiect).

Pe urmă el nu mi-a mai răspuns ***la nici una*** *din scrisorile mele lungi.* VLAHUŢĂ, F.R. 212 (*la nici una* complement indirect).

Nici o adiere

Nu tulbură în treacăt a nopții dulci mistere. ALECSANDRI, P. III 277 (*nici o* atribut).

NEGAȚIA DUBLĂ ȘI MULTIPLĂ

§ 486. Pe lîngă negația verbului mai pot fi una sau mai multe negații: pronume, adjective pronominale sau adverbe pronominale negative cu rol de părți de propoziție (vezi și § 484, 485):

***Nici unul** din ei **n-a făcut nici o** ispravă.* CREANGĂ, P. 78.

*Pe o astfel de garanție, **nimeni**, cu drept cuvînt, **nu pune nici** cel mai mic temei.* ODOBESCU, S. III 377.

***Niciodată n-au avut nici o** comunicație.* CURIER A. S. IV 93.

*Nu învăța **nimeni** nimic.* DELAVRANCEA, H. T. 100.

Observație. Unele expresii apar, cu același înțeles, sub forma negativă:

*Nu putea pricepe **nici în ruptul capului** năzdrăvana întîmplare de la birt.* CAMIL PETRESCU, O. II 12,

dar și pozitivă:

*Abia se mai purta pe picioare, **și-n ruptul capului** nu s-ar fi înduplecat să intre într-un spital.* VLAHUȚĂ, N. 6.

În ambele fraze verbul regent e negativ *(nu putea, nu s-ar fi înduplecat)*.

Cîteodată verbul negativ apare însoțit de pronume sau adjective pronominale pozitive (nehotărîte): *cineva* (în loc de *nimeni*), *ceva* (în loc de *nimic*), *vreun*, *vreo*, *orice*, *oricare* (în loc de *nici un*, *nici o*) sau de adverbul *vreodată* în loc de *niciodată*. Asemenea construcții apar mai ales în propoziții interogative negative:

Nu a venit cineva?

***N-ai vreun** prieten?*

***Nu e vreo** pagubă?*

Ele par firești dacă:

a. pronumele nehotărît e determinat de o propoziție:

*Nu a venit **cineva să întrebe de mine?***

b. valoarea pronumelui e mai puțin nehotărîtă:

*Nu ți-a spus **cineva** (anumit) asta?*

În ce privește raportul dintre *vreun*, *vreo* și *nici un*, *nici o*, trebuie observat că primele pronume, ca și adverbul *vreodată*, în situațiile amintite, se folosesc atunci cînd sensul e mai puțin categoric, mai reticent.

Astfel, dacă din propoziția:

*Faptul **nu pare** să aibă **vreo** explicație.* BL VII (1939), p. 174

am scoate cuvîntul *pare*, atunci propoziția ar fi:

*Faptul nu are **nici o** explicație.*

De asemenea: *Nu este **probabil** să aibă **vreo** întrevedere.* BL VIII (1939), p. 174.

Vreo însoțit de *fără* apare în locul lui *nici o*:

*Fără **vro** întîrziere se întoarse la rostul său.* GORJAN, H. I 3.

Uneori apare *orice* în locul lui *nici o:*

A declarat... că ***orice*** *încercare de încercuire nu va schimba...* BL VII (1939), p. 175.

Dacă propoziția începe cu *nici* se întrebuințează, de obicei, cuvinte formate cu *vreo-*, în locul celor cu *nici*, pentru a evita repetiția:

Nu poți ști, ***nici*** *nu vei ști* ***vreodată.*** BL VII (1939), p. 173.

Observație. *Vreun, vreo* apar în propoziții negative și cu sensul normal de „oarecare":

N-ai fost ***vreun*** *lucru mare.* EMINESCU, o. I 184.

Dacă numai asupra-mi nu poți s-aduci ***vreun*** *bine.* ALEXANDRESCU, o. 87.

MIJLOACE AFECTIVE DE REDARE A NEGAȚIEI

§ 487. În limbajul afectiv negația se poate exprima prin interjecții, adverbe, locuțiuni și expresii.

Uneori aceste cuvinte exprimă negația:

— *Ți-a luat-o?*

— ***Ași!*** *Am băgat-o în buzunar.* CARAGIALE, o. VI 96.

Alteori ele întăresc negația:

Dar cuconu Andrieș tot nu-și venea în fire: fetița ce zice?

— ***Țț!*** *nu știu... nu știu... Fetița nu știu ce face...* SADOVEANU, o. II 321.

Cară-te fuguța că te pușc!

Teaaa! *... Nu mă pușți, că ți-i frică.* POPA, V. 11.

— *Moșnege, zice ea, rușinată; dă-mi și mie niște galbeni!*

— ***Ba pune-ți pofta-n cui,*** *măi babă.* CREANGĂ, p. 69.

Unele expresii înseamnă „de loc, de fel":

Mult e dușmanul jurat:

Te vede că plîngi de foc.

Lui nu-i pasă ***nici de loc.*** TEODORESCU, P. P. 318.

Acum, drăguțu, nu mai zice ***nici cîrc,*** *căci i-a astupat gura pămîntu.* ALECSANDRI, T. 101.

Am doi copilași... care nu-mi seamănă ***nici de frică.*** ALECSANDRI, T. 112.

Voi priveghea nurorile... și *nu le-oi lăsa* ***nici pas*** *a ieși din casă, în lipsa feciorilor mei.* CREANGĂ, p. 4.

Locuțiunile din ultimele fraze sînt construite cu *nici (nici de leac, nici de frică, nici cîrc, nici pas).* Toate întăresc adverbul *nu (nu mai zice nici cîrc, nu-mi seamănă nici de frică* etc.).

Alte mijloace afective au înțelesul de „niciodată, nimic":

— *N-am să-l văd* ***cît veacul!*** COȘBUC, B. I. 34 („niciodată").

Buzduganul ista îl avem moștenire de la strămoșul nostru; și nu-l putem da ***nici pentru toată lumea.*** CREANGĂ, p. 57 („pentru nimic").

Unele expresii negative, de natură afectivă, sînt legate de superstiții și într-însele sînt invocați Dumnezeu, sfinți, dracul; altele pornesc de la formule de jurămînt.

Doamne păzea! *să lucri, că te pîrjolește.* GR. N. I 236.

Cînd stăpînul casei se juca cu dînsul, ***ferit-a sfîntul*** *să-l zgîrie, pare că-și pilise ghearele.* ISPIRESCU, L. 286 („nu-l zgîria").

Ce păcat mi-am găsit cu tine! ***dracul știe*** *ce să fac.* CREANGĂ, P. 174 („nu știu ce să fac").

Bagă bine de seamă, să poți scăpa, că de nu — mîne mîncăm ***pe dracul****, vezi că sîntem hămesiți de foame?* RETEGANUL, P. III 51 („nimic").

— Ei, întreabă sergentul-major, făcuși ceva?

— ***Pă dracu ghem.*** A. Bacalbașa, *Moș Teacă. Din cazarmă* (București, 1893), p. 179 („nimic").

Uneori ironia din enunțul pozitiv dă comunicării un înțeles negativ. În afară de context, un rol important îl are și intonația.

— Te-a ajutat la redactarea lucrării?

— Da, m-a ajutat („nu m-a ajutat").

Asta ne mai lipsea („nu ne lipsea").

Mare nevoie am de banii tăi („nu am nevoie").

Ți-ai găsit prostul care să facă asta („n-o să fac").

PREPOZIȚIA *FĂRĂ*

§ 488. Prepoziția *fără* are sens lexical negativ. Ea apare, singură sau însoțită de prepoziția *de*, în construirea formei negative a numelui predicativ, a atributului, a complementului circumstanțial sociativ, instrumental sau de mod, opunîndu-se prepoziției *cu*.

Atribut:

Vă iert, ca pe niște copii ***fără minte.*** ALECSANDRI, T. II 37.

Circumstanțial sociativ:

Pascal zice că toate părțile lumii sînt lănțuite într-astfel de chip, că este peste putință de-a cunoaște una ***fără celelalte*** *și* ***fără totul.*** BĂLCESCU, O. II 11.

Simți că, de aci înainte, ***fără dînsa*** *nu va putea trăi.* ISPIRESCU, L. 35.

Circumstanțial instrumental:

Pot scrie și ***fără stilou.***

Circumstanțial de mod:

Ea a închis ochii ***fără nici o vorbă, fără nici un suspin,*** *ca un copil cuminte.* BART, E. 389.

Mă tem să nu te întorci ***fără nici o ispravă.*** ISPIRESCU, L. 13.

În exemplele de mai sus *nici* întărește prepoziția *fără* (s-ar putea spune, de exemplu, *fără vorbă*).

Fără (a) apare în construcții infinitivale:

Dar știu atîta, că ei mergeau, ***fără a simți*** *că merg, părîndu-li-se calea scurtă și vremea și mai scurtă.* CREANGĂ, P. 276.

Cu prepoziția *fără (fără de)* sînt alcătuite multe locuțiuni adverbiale și adjectivale: *fără cale, fără căpătîi, fără greș, fără îndoială, fără (de) margini, fără (de) minte, fără soț* etc. (Vezi § 327.)

Prepoziția *fără* intră în alcătuirea locuțiunii conjuncționale *fără (ca) să*, cu care se construiesc unele propoziții circumstanțiale de mod, concesive sau opoziționale cu sens negativ:

Gingașa copilă ceti răvașul ***fără să zică nimic, fără să verse măcar o lacrimă.*** NEGRUZZI, S. I 25.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, ***fără să fie din Ardeal,...*** *aproba fără codire hotărîrea juraților.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

El și-a ridicat de lîngă scorbură săculețul cu pește și a purces în fugă spre tîrg, ***fără să-și ia de la mine rămas-bun.*** SADOVEANU, O. XVII 424.

NEGAȚIA ÎN COORDONARE ȘI SUBORDONARE

§ 489. Negația în coordonare și în subordonare este marcată, în general, prin elemente specifice. Astfel, în coordonarea copulativă, față de pozitivul *și*, apare negativul *nici*: *e* ***(și)*** *deștept* ***și*** *frumos — nu e* ***(nici)*** *deștept,* ***nici*** *frumos; (****și****) rîde* ***și*** *plînge — (****nici****) nu rîde,* ***nici*** *nu plînge.* Un circumstanțial de mod, care în exprimarea pozitivă nu se poate construi decît cu gerunziul de tipul *m-a însoțit* ***ținîndu-mă*** *de braț*, se construiește, cînd e vorba de un fapt negativ, fie cu gerunziul negat cu *ne-*: *m-a însoțit* ***neținîndu-mă*** *de braț*, fie cu infinitivul precedat de prepoziția *fără (a): m-a însoțit* ***fără a mă ține*** *de braț*, sau devine propoziție circumstanțială de mod (cu locuțiunea conjuncțională *fără să*): *m-a însoțit* ***fără să mă țină*** *de braț.*

NEGAȚIA ÎN COORDONARE

§ 490. De negație este legată propoziția sau partea de propoziție adversativă cu *ci;* în mai mică măsură cu *însă* și *dar:*

nu ... ci:

Făt-Frumos vîjîia prin aer așa de iute, încît i se părea că ***nu*** *fuge,* ***ci*** *cade din înaltul cerului.* EMINESCU, L. P. 184.

nu ... dar:

De uitat, n-am uitat nemica, tată, ***dar*** *ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m-a vîrît în toți spărieții.* CREANGĂ, P. 186.

De negație este legată propoziția sau partea de propoziție copulativă construită cu:

nu numai ... ci și, nu numai ... dar și sau *nu numai ... ci încă* (arhaic):

Orînduirea democrat-populară a asigurat ***nu numai*** *avîntul rapid al economiei țării,* ***ci și*** *creșterea considerabilă a bunei-stări materiale a oamenilor muncii.* SCÎNTEIA 2859 (1953), p. 4.

Noile materiale permit ***nu numai*** *reducerea consumului ...* ***dar și*** *aplicarea unor soluții constructive avantajoase.* L. C. 1 (1962), p. 12.

Dar ***nu numai*** *artistul și naturalistul,* ***ci încă*** *strategicul, politicul și arheologul au de multe a se minuna într-acest împodobit ținut.* BĂLCESCU, O. II 208.

nici nu . . . nici nu:

Nici nu *vine,* ***nici nu****-mi scrie.*

nu . . . nici nu:

Iar patima lui Negrea ***nu*** *era întîmplare,* ***nici*** *n-avea izvoare apropiate.* SADOVEANU, O. II 315.

nici . . . nici:

La părți de propoziție într-o propoziție negativă:

Nu are ***nici*** *timp,* ***nici*** *dispoziție.*

La propoziții (învechit fără *nu*):

S-au îndulcit de o picătură inefabilă, care ***nici*** *se vinde,* ***nici*** *se poate cumpăra.* SADOVEANU, O. XVI 451.

Negația se referă atît la complemente, cît și la predicat în construcții populare:

Nici *pe dracul să-l vezi,* ***da nici*** *cruce să-ți faci.* CREANGĂ, P. 28. (Vezi și § 361, 483, 693 și 727.)

nu . . . nici:

La părți de propoziție:

Nu are timp, ***nici*** *dispoziție.*

La propoziții (învechit fără *nu* în a doua propoziție):

Nu caut vorbe pe ales,

Nici *știu cum aș începe.* EMINESCU, O. I 173.

NEGAȚIA ÎN SUBORDONARE

§ **491.** În fraze cu subordonate pot fi negative: fie numai regenta (în acest caz fraza e negativă) sau numai secundara, fie ambele propoziții.

A. Cu regenta negativă. De exemplu:

Chiar de voi fi avînd asemenea dragoste, ***fericit nu sînt.*** SADOVEANU, O. XIII 44.

B. Cu subordonata negativă. De exemplu:

În casa unui prietin eu am să mă așez ***chiar dacă nu mă poftește nimeni.*** SADOVEANU, O. X 561 (concesivă).

E atît de rea, ***încît nimeni nu calcă pe moșia ei.*** ISPIRESCU, L. 4 (consecutivă).

Boierii de la noi anume au zidit munții aceia negri, ***pentru ca să nu vedem*** *ce-i dincolo.* CAMILAR, N. I 393 (finală).

C. Regenta și subordonata negative. De exemplu:

Pentru că nu l-a chemat la timp, de accea n-a venit.

În propozițiile de mai sus, conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale sînt aceleași ca în subordonatele pozitive, însoțite fiind de adverbul *nu*.

Există totuși unele elemente specifice anumitor secundare negative.

Opozițională:

În loc să asculte rugăciunea, *dete drumul ogarului.* ISPIRESCU, L. 296.

Secundara de mai sus, deși din punct de vedere formal e pozitivă, este totuși negativă ca înțeles.

Temporală :

De răpit nu mă poți răpi, ***pînă ce nu-i avea un cal asemenea cu acela*** *ce-l are tatăl meu.* EMINESCU, L. P. 182.

Nu se lasă ***pînă ce nu găsește un buștean.*** CREANGĂ, P. 238.

Propoziția temporală este negativă din punct de vedere formal, dar pozitivă ca înțeles.

O situație asemănătoare poate fi întîlnită și la completivele indirecte cu verbe care arată teama în regentă. În acest caz, propozițiile secundare introduse prin *să nu* pot fi înlocuite prin *că* : *Mă tem să nu vină tata,* dar și *Mă tem că vine tata.*

Concesivă :

Că bine și-a făcut rîs de găină ***și-a ucis-o fără să-i fie vinovată cu nemica sărmana.*** CREANGĂ, P. 70.

Modală :

Cîrdul [de oi] *mergea . . . încet,* ***fără să atingă iarba mirиștilor ori a măturilor.*** PREDA, Î. 145.

În ultimele două exemple, propozițiile subordonate sînt pozitive din punct de vedere formal, deși au înțeles negativ.

În asemenea situații se răspîndesc din ce în ce mai mult construcțiile în care subordonatele (sau construcțiile infinitivale) au formă negativă, mai puțin corectă, în principiu :

a. *Nu putea asculta povestirea . . .* ***fără să uite o clipă de supărarea lui.***

Nu putea asculta povestirea . . . ***fără să nu uite o clipă de supărarea lui.*** PREDA, M. 267.

b. *Nu m-am putut împiedica* ***de a-i zice.***

Nu m-am putut împiedica ***de a nu-i zice.*** W. Scott, *Rob Roy,* traducere de Petru Comarnescu (București, 1957), p. 61.

Îl opresc ***să se joace.***

Îl opresc ***să nu se joace.***

În situațiile de sub a, se introduce negația în secundară, deoarece vorbitorul nu simte caracterul negativ al locuțiunii conjuncționale *fără să.* În situațiile de sub b, verbul din regentă exprimă o restricție, o interdicție (caracterul negativ al acestor verbe nu e totdeauna sesizat de vorbitor).

Observație. În locuțiunile conjuncționale negative *să nu cumva să, nu care cumva să* etc. prezența lui *cumva* și *care cumva* adaugă la negație o nuanță modală de întărire.

BIBLIOGRAFIE

1. FL. DIMITRESCU, *Procedee de afirmație în limba română,* în SCL VI (1955), p. 265—286.
2. A. GRAUR, *Vreo en fonction négative,* în BL VII (1939), p. 173—176.
3. AL. NICULESCU, *Afirmarea prin da în limba română,* în SCL XII (1961), p. 479—485.
4. W. OLSEN, *Om bekræftende og benægtende svar i rumænsk uden anvendelse of da og nu,* în *In Memoriam Kr. Sandfeld,* Kopenhaga, 1943, p. 104—183.

CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR DUPĂ STRUCTURĂ

§ 492. Prin structura unei propoziții se înțelege modul ei de organizare după funcțiunea sintactică a părților care o alcătuiesc și după felul predicației.

La majoritatea propozițiilor se pot distinge părțile componente din punctul de vedere al funcțiunii lor sintactice. Aceste propoziții au o structură a n a l i z a b i l ă.

A venit vara.
Se înserează.

Pe lîngă imaginea mea, printre șuvițele fine ale plantelor de apă, la adînc, apăru un pește mare cu mișcări line. SADOVEANU, O. IX 359.

Există însă și propoziții care nu pot fi analizate din punctul de vedere al organizării lor sintactice, deoarece nu se poate recunoaște funcțiunea sintactică a părților componente : ele sînt propoziții cu o structură n e a n a l i z a b i l ă.

PROPOZIȚIILE NEANALIZABILE

§ 493. Propozițiile neanalizabile sînt alcătuite din interjecții sau din adverbele de afirmație sau de negație : *da, nu, ba.* Ele constituie comunicări care pot apărea singure, pot însoți alte propoziții analizabile sau pot fi subordonate ale unor propoziții :

Madam Georgescu mă aștepta foarte nerăbdătoare:
*— **Ei?***
*— **Ei**, le dă la toți.* CARAGIALE, O. II 33.

***Na!** Car mi-a trebuit, car am găsit!* CREANGĂ, P. 41.
— Unde a putut pieri? A intrat în pămînt?
*— **Nu** . . . E la han . . .* CARAGIALE, O. I 220.
*— Sigur **că da.***

Propozițiile neanalizabile formate din adverbe apar de obicei în dialog, ca răspuns la propozițiile interogative totale.

— *Așa a spus?*

— ***Da.*** SADOVEANU, O. IX 173.

— *Nu-ți dă de mîncare?*

— ***Ba da.*** CARAGIALE, O. I 135.

Alte adverbe și locuțiuni adverbiale de afirmație sau de negație, atunci cînd apar singure, fie în dialog, ca răspuns la întrebări, fie în alte împrejurări (de exemplu ca propoziții incidente), prezintă situații diferite.

Adverbele și locuțiunile adverbiale de afirmație ca : *desigur, negreșit, firește, într-adevăr, cu siguranță* trebuie considerate mai curînd propoziții analizabile în care adverbul sau locuțiunea adverbială poate îndeplini o anumită funcțiune sintactică (predicat sau complement circumstanțial de mod), decît propoziții neanalizabile :

Cititorul a înțeles, ***desigur****, însă eu îmi fac totuși datoria de a-i explica unele puncte.* CARAGIALE, O. III 276.

— *Te întorci la prînz?*

— ***Firește.***

Propozițiile formate din adverbe și locuțiuni adverbiale de negație : *nicidecum, de loc, de fel* pot fi considerate ca o fază de trecere între propozițiile analizabile, în care aceste adverbe sînt părți de propoziție (de obicei complemente circumstanțiale de mod), și cele neanalizabile, în care funcțiunea lor sintactică nu se poate recunoaște :

— *Dar nu se ia* [boala]?

— ***De loc;*** *n-ai nici o grijă.* CARAGIALE, O. II 221.

(Vezi § 299 și 480.)

Observații. 1. Trebuie deosebite interjecțiile care constituie propoziții incidente neanalizabile intercalate într-o propoziție analizabilă :

Că și d-ta, zău, vii c-o falcă-n cer și cu una-n pămînt. REBREANU, I. I 63.

de interjecțiile care joacă rol de părți de propoziție :

El, de frica tontoroiului, zbughi pe ușă-afară! CARAGIALE, O. III 21

și de cele care exprimă adresarea, însoțind sau nu un vocativ :

Ai rînduit toate, măi Culai? SADOVEANU, O. XVII 430.

2. Interpretarea propozițiilor neanalizabile exprimate prin adverbul *nu* și mai ales prin *da, ba* drept fragmente analizabile, în care restul comunicării se subînțelege, este greșită. Ca și în cazul interjecțiilor, aceste adverbe pot fi pe de o parte propoziții neanalizabile, iar pe de altă parte, în anumite situații speciale, pot îndeplini rol de parte de propoziție în propozițiile analizabile (vezi § 496 A b).

PROPOZIȚIILE ANALIZABILE

§ **494.** În funcție de prezența sau de absența anumitor părți de propoziție, propozițiile analizabile se clasifică în :

s i m p l e sau d e z v o l t a t e — după cum în propoziție există numai părți principale (subiect, predicat) sau, pe lîngă părțile principale, mai există și părți secundare (atribute, complemente, elemente predicative suplimentare) ;

b i m e m b r e sau m o n o m e m b r e — după cum în propoziție există ambele părți principale sau numai una dintre ele.

În funcție de existența sau inexistența unui verb la un mod predicativ sau a unei interjecții cu funcțiune de predicat, propozițiile analizabile se clasifică în v e r b a l e sau n o m i n a l e. (Pentru propozițiile care se află într-o situație intermediară vezi § 528.)

Orice propoziție analizabilă, privită sub aceste trei aspecte diferite ale structurii ei, este în același timp: simplă sau dezvoltată, bimembră sau monomembră, verbală sau nominală (vezi § 500).

PROPOZIȚIILE SIMPLE ȘI PROPOZIȚIILE DEZVOLTATE

§ 495. 1. Se numește s i m p l ă propoziția în care există numai părți principale, atît subiectul, cît și predicatul sau numai una dintre ele.

De obicei propoziția simplă cuprinde amîndouă părțile principale:

Soarele strălucește.

Rada-i slabă. COȘBUC, P. I 96.

Alteori nu există decît o singură parte principală, mai ales predicatul:

Ninge.

În unele propoziții nominale trebuie să considerăm că avem numai subiect, deoarece și în propozițiile verbale asemănătoare aceeași parte de vorbire îndeplinește funcțiunea sintactică de subiect.

Să se compare din acest punct de vedere propoziția nominală:

Primăvară!

cu propoziția verbală:

E primăvară!

În amîndouă propozițiile substantivul *primăvară* este subiect.

O b s e r v a ț i e. Propozițiile nominale simple alcătuite numai din subiect nu au predicat, dar nu sînt lipsite de predicație (vezi § 430 și 502).

Existența unui subiect sau a unui nume predicativ multiplu nu face ca propoziția simplă să devină dezvoltată:

Elevul și eleva învață.

Priveliștea era sinistră și grandioasă. CĂLINESCU, E. O. I 119.

Propoziția este simplă și atunci cînd conține un vocativ, însoțit sau nu de o interjecție, sau o interjecție care nu joacă rol de parte de propoziție:

Dumneata, m o ș P r i c o p e, ești vînător? SADOVEANU, O. XVI 410.

Stăi, m ă! nu te-apuca de năzbîtii. CREANGĂ, P. 48.

2. Se numește d e z v o l t a t ă propoziția care, pe lîngă părți principale, cuprinde și una sau mai multe părți secundare (atribute, complemente, elemente predicative suplimentare):

Doi oameni, cunoscuți unul cu altul, călătoreau odată, vara, pe un drum. CREANGĂ, A. 143.

Ce vezi? întreab-o fată. COȘBUC, P. I 192.

O b s e r v a ț i e. Propozițiile în care una dintre părțile principale (de obicei subiectul) este exprimată printr-un cuvînt compus sînt propoziții simple:

Curtea-de-Argeș este un oraș.

Tot simple sînt și propozițiile al căror predicat este un verb la diateza reflexivă (vezi § 202):

Copilul se joacă.

Propoziția este simplă și atunci cînd numele predicativ este exprimat printr-un adjectiv sau adverb la gradul comparativ sau superlativ, exprimat prin construcțiile gramaticalizate formate cu *mai, mai puțin, cel mai, cel mai puțin, foarte, tot atît de.*

*Ea este **mai harnică**.*

*Cartea este **foarte interesantă**.*

În propoziții al căror predicat ar putea fi considerat locuțiune verbală, interpretarea propoziției drept simplă sau dezvoltată depinde de felul cum se admite că e exprimat predicatul (vezi și § 514).

Să se compare:

Iepurele a luat-o la fugă (propoziție simplă cu predicatul locuțiune verbală)

cu

Instalația a făcut explozie (propoziție dezvoltată cu predicat + complement direct).

PROPOZIȚIILE BIMEMBRE ȘI PROPOZIȚIILE MONOMEMBRE

§ 496. Se numește propoziție bimembră propoziția în care există atît subiect, cît și predicat (sau elemente din grupul predicatului).

În mod obișnuit sînt exprimate amîndouă părțile principale:

Pădurea fumegă. GÎRLEANU, L. 56.

Tăceau acum toți. REBREANU, I. I 86.

Rațele evoluau fără grijă în unda limpede și rece. SADOVEANU, O. VIII 334.

E dimineață.

Observație. Propoziția *E dimineață* trebuie considerată bimembră, deoarece verbul *a fi* joacă rol de predicat verbal exprimînd existența, ca în construcțiile de tipul *mi-e foame*, iar substantivul *dimineață* este subiect.

Adeseori una dintre părțile principale poate să nu fie exprimată, propoziția fiind totuți bimembră.

A. Subiectul propoziției nu este de obicei exprimat în următoarele situații (vezi și § 520, 522, 523):

a. cînd este inclus în forma verbului (persoanele I și a II-a singular și plural):

Dormi! . . . Un val de aer umed am adus cu mine-n casă. TOPÎRCEANU, O. I 125.

Observație. De asemenea, este de obicei inclus în forma verbului (persoanele a II-a singular sau I plural) și subiectul nedeterminat cu valoare generală:

*Deși Arnota se vede din curtea mănăstirii, dar îndată ce **începi** a sui, desimea pădurii și înălțimea vechilor stejari îți astupă vederea.* ALEXANDRESCU, P. 244.

*Să **nu ne luăm** după cîte se aud.* STANCU, D. 114.

b. cînd este subînțeles din context, deoarece a mai fost amintit:

*Cocostîrcul s-a sculat cu noaptea-n cap. **A intrat în baltă.** Pe picioarele lungi, subțiri ca niște lugere, trupul lui se leagănă agale. **Din cînd în cînd își udă pliscul.*** GÎRLEANU, L. 77.

c. cînd este dedus dintr-o întreagă situație exprimată mai înainte:

— *Păcat numai că are un tată ticălos* — *observă dăscălița.*

— ***Așa-i, doamnă,** murmură flăcăul.* REBREANU, I. I 86.

În citatul acesta, ca subiect al predicatului *așa-i* trebuie subînțeles pronumele demonstrativ *asta* sau un substantiv ca *fapt, lucru* (într-o construcție ca *faptul acesta*), care se referă la fraza: *păcat numai că are un tată ticălos.*

Trebuie considerate bimembre cu subiectul exprimat pe planul frazei propozițiile (care au ca predicat un verb personal sau impersonal, un verb la diateza reflexivă cu valoare impersonală, o construcție impersonală sau un adverb predicativ) regente ale unor propoziții subiective, deoarece subordonatele lor joacă rol de subiect față de regentă.

Cine vrea să se facă frumos mănîncă și tăieței. ARGHEZI, P. T. 241.

Îți pare că trăiești un vis. TOPÎRCEANU, O. I 68

Se poate ca bolta de sus să se spargă. EMINESCU, O. I 38.

***La urma urmei, poate să trag și în lișiți un singur foc,** îmi urmam eu monologul interior.* SADOVEANU, O. XVI 418.

B. Predicatul propoziției poate să nu fie exprimat în următoarele situații:

a. cînd se subînțelege din context, deoarece a apărut într-o propoziție anterioară.

Subînțelegerea din context a predicatului se întîlnește foarte des în dialog, unde comunicarea este redusă, de obicei, la elementul sau la elementele noi, esențiale. Propozițiile interogative parțiale în care întrebarea privește subiectul propoziției pot fi constituite numai dintr-un pronume interogativ cu funcțiune de subiect, restul fiind subînțeles:

— *Să-mi scoată calul!*

— ***Cine?...** Argații s-au culcat.* CARAGIALE, O. I 142.

Răspunsul la o propoziție interogativă parțială cu întrebarea referitoare la subiect poate fi dat printr-un fragment de propoziție alcătuită numai din subiect:

— *Cine cîștigă?*

— ***Aglaie** — șopti Costache.* CĂLINESCU, E. O. I 28.

Deși neexprimat, predicatul poate avea determinări (complemente de toate felurile):

*Unele paseri spuneau una, **altele alta.*** GÎRLEANU, L. 70.

*Ahasverus răsuflă din greu; scoate o basma murdară cu care-și curăță fruntea de sudoare și pornește... **Eu, după el.*** CARAGIALE, O. IV 7.

Dacă predicatul unei propoziții pozitive bimembre este reluat într-o propoziție negativă următoare, verbul poate să nu fie exprimat, rolul de predicat îndeplinindu-l negația:

*Numai eu trebuie să plec, **tu nu.***

Dacă însă predicatul unei propoziții negative bimembre este reluat în propoziția pozitivă care urmează, în locul verbului neexprimat apare o afirmație cu rol de predicat:

*Eu nu trebuie să plec, **tu însă da.***

b. cînd propoziția e eliptică:

— *Și să nu te miri, zise conul Petrache întorcîndu-se iar spre tînăr: nu-i plasă primprejur în care să fie cineva mai iubit de oameni, ca mine. Și sătenii au și bani, căci hîrtiile țin parale... Ei, tinere, ce zici?*

— *Ce să zic? Da vezi **că bătaia...*** GÎRLEANU, O. A. 211.

*Cocoana: Lac să fie, **că broaște...*** CARAGIALE, O. II 89.

Și în acest caz pot apărea determinări ale predicatului:

„Așa e, Doamne?" întrebă Aghiuță.

Da Dumnezeu nu răspunse.

„Așa e, sfinte Petre?"

*Sîmpietru... **nimic.*** CARAGIALE, O. III 40 (complement direct).

C. Amîndouă părțile principale pot să nu fie exprimate, propoziția fiind alcătuită numai din determinantele lor, atribute, complemente, elemente predicative suplimentare:

a. subiectul și predicatul se subînțeleg deoarece au mai fost amintite. În acest caz apar numai determinări ale lor. Această situație se întîlnește în special în dialog:

— *Unde ai căzut, ticălosule?*

— ***În colț la ulicioară.*** CARAGIALE, O. I 133 (complement).

— *Cîți domni a avut Țara Românească?*

— ***Mulți,** domnule.* CARAGIALE, O. I 131 (atributul unui complement care lipsește).

b. subiectul și predicatul sînt eliptice, deduse din situația în care se realizează comunicarea:

***Da-ncotro,-ncotro, flăcăule?** întreabă cineva din urmă pe tînărul călăreț.* CARAGIALE, O. I 219.

§ **497.** Sînt m o n o m e m b r e propozițiile în care nu există decît o singură parte de propoziție principală, subiectul sau predicatul, fără ca cealaltă parte să fie presupusă, subînțeleasă sau exprimată pe planul frazei.

A. Nu au subiect propozițiile monomembre cu predicatul exprimat:

a. printr-un verb unipersonal cu valoare impersonală, la diateza activă sau reflexivă: *a tuna, a ninge, a fulgera, a ploua, a se însera, a se întuneca, a se lumina* etc. care exprimă acțiuni legate de fenomene ale naturii:

Se-nserase bine. COȘBUC, P. I 249.

Ziua plouă, plouă pe-nserat,

Și cînd se crapă iar de ziuă, — plouă. TOPÎRCEANU, O. I 343.

Ca și în cazul propozițiilor bimembre, cînd predicatul unei propoziții pozitive monomembre e reluat într-o propoziție negativă următoare, verbul poate să nu fie exprimat, negația avînd rolul de predicat:

*Am crezut că plouă, **dar nu.***

Cînd predicatul primei propoziții e un verb negativ, în propoziția următoare poate fi înlocuit printr-o afirmație:

*La șes nu plouă mult, **la munte însă da.***

b. prin persoana a III-a singular cu valoare impersonală a verbului *a fi*, care exprimă existența:

Era într-o după-amiază de toamnă tîrzie. SADOVEANU, O. VIII 327.

c. printr-o expresie impersonală care conține un verb la persoana a III-a singular cu valoare impersonală: *a fi bine* (sau *rău*) *de cineva, a(-i) fi scris, a-i merge bine* (*rău* etc.), *a i se năzări* etc.:

E bine de voi.

*Mă!... **că rău mi-a mai mers astăzi.*** CREANGĂ, P. 46.

*Ne doare **c-a fost scris așa.*** COȘBUC, P. I 150.

d. prin persoana a III-a singular cu valoare impersonală a unui verb personal la diateza reflexivă:

La cabană se mănîncă bine.

*Du-te o dată, **ori ți s-a făcut pesemne de vrun conflict.*** CARAGIALE, O. VI 37.

Observație. Pentru cazul în care propoziții cu un predicat de felul celor de mai sus sînt regente ale unor subiective vezi § 496 A c.

Propozițiile care conțin verbe personale ca *a zice, a spune, a chema*, la diateza activă, persoana a III-a singular, în construcțiile: *a zice* sau *a spune cuiva într-un fel, a chema pe cineva într-un fel* constituie o categorie intermediară între propozițiile monomembre și cele bimembre. Deși la origine ele sînt bimembre, avînd subiecte subînțelese ca *cineva, oamenii, lumea*, astăzi aceste subiecte nu mai sînt prezente în mintea vorbitorilor.

*— **Cum te cheamă, măi copile?** — Ca pe tată-meu — Călin.* EMINESCU, O. I 84.

B. Nu au predicat propozițiile nominale formate numai din subiect (vezi § 499 pct. 2 A și observația de la § 495 pct. 1).

*— **Toamnă!** Pădurea fumegă.* GÎRLEANU, L. 56.

PROPOZIȚIILE VERBALE ȘI PROPOZIȚIILE NOMINALE

§ 498. 1. Se numesc verbale propozițiile care au în structura lor un verb la un mod predicativ sau o interjecție cu funcțiune de predicat.

Propozițiile care conțin un adverb predicativ trebuie considerate nominale, adverbul îndeplinind funcțiunea de nume predicativ, cu excepția lui *poate*, care datorită originii sale verbale nu poate fi considerat decît predicat verbal. (Vezi § 528.)

După felul verbului care alcătuiește predicatul sau care intră în componența predicatului, propozițiile verbale sînt: propoziții verbale cu predicat verbal și propoziții verbale cu predicat nominal.

A. Propozițiile verbale cu predicat verbal conțin:

a. un verb predicativ:

Flăcăii tăcură. GÎRLEANU, O. A. 132.

Oștenii erau în șa. SADOVEANU, O. XVIII 88.

b. o interjecție echivalentă cu un verb predicativ:

Deodată sare mînios, din bîrlog, haț! dracul subsuoară și-l strînge, cu atîta putere, de era bietul drac să-și dea sufletul. CREANGĂ, P. 53.

Verbul poate să fie subînțeles din context sau eliptic (vezi § 496).

B. Propozițiile verbale cu predicat nominal au în structura lor verbul copulativ exprimat:

Lina-i vinovată! COȘBUC, P. I 246

sau subînțeles din context pentru că a fost exprimat înainte:

Piețele, ogrăzile, locurile virane sînt mări și lacuri; ulițele, fluviuri și niagare... CARAGIALE, O. II 162.

§ **499.** Se numesc nominale propozițiile în structura cărora nu există un verb la un mod predicativ.

În odaie liniște. GÎRLEANU, L. 84.

Ele pot conține însă un predicat format din nume predicativ:

Cuminte mama! Dumnezeu s-o odihnească. CARAGIALE, O. III 159.

După conținutul lor, propozițiile nominale sînt de două feluri: calificative, care exprimă atribuirea unei calități (vezi exemplul din Caragiale), și existențiale, care exprimă existența, prezența obiectului denumit de substantivul subiect (vezi exemplul din Gîrleanu).

Spre deosebire de propozițiile eliptice de un verb de mișcare, de declarație etc., cu care aparent se aseamănă, propozițiile nominale nu exprimă deci mișcarea, ci o calitate sau existența. Să se compare următoarea propoziție eliptică de un verb de mișcare:

Repede, flăcăi! toți pe plocat!... CARAGIALE, O. I 121,

unde se presupune un verb ca *a se sui*, *a se urca*, cu propoziția nominală existențială:

Mam'mare se ridică bătrînește și se duce în coridor:

— Goe! puișorule! Goe! Goe!

Goe nicăieri. CARAGIALE, O. I 270.

Apropiate din punctul de vedere al conținutului de propozițiile nominale sînt propozițiile sau fragmentele de propoziții în care se subînțeleg verbele *a fi* (copulativ sau predicativ), *a exista*, *a se afla*, exprimate mai înainte. Aceste propoziții trebuie considerate verbale:

— Ei, ce-a fost, Ioane? întrebă dînsul frecîndu-și mîinile.

— Nimic—murmură flăcăul liniștit. REBREANU, I. I 48.

Propozițiile nominale trebuie deosebite de propozițiile verbale în care scriitorul, pentru a obține efecte stilistice, izolează în mod voit, cu ajutorul punctului sau al altor semne de punctuație echivalente cu punctul, anumite părți de propoziție (subiecte, complemente, atribute).

O circadă de boi și de viței... Iarbă... CARAGIALE, O. II 139 (subiect și complement direct izolate).

Uneori în acest caz este greu să ne dăm seama dacă avem de-a face cu părți de propoziție izolate sau cu propoziții nominale, ambele interpretări fiind posibile:

Și zilnic s-au curtat. ***Pichirea, mică și pestriță, dar șireată; păunul, mare, minunat de frumos, dar cam sec.*** GÎRLEANU, L. 71 (subiecte izolate cu determinantele lor sau propoziție nominală).

*Mi-a scos alta! **Măsea nevinovată**, domnule!* . . . CARAGIALE, O. VI 204 (apoziție dezvoltată sau propoziție nominală).

Nu pot fi considerate propoziții nominale substantivele izolate în nominativ, urmate sau nu de determinări:

***Războiul** — iată evenimentul cel mare!* CARAGIALE, O. V 362.

Atît propozițiile nominale calificative, cît și cele existențiale pot fi monomembre și bimembre. Pe cîtă vreme propozițiile calificative sînt de obicei bimembre și mai rar monomembre, propozițiile existențiale sînt mai ales monomembre.

1. Propozițiile nominale calificative, în care elementul esențial este numele predicativ, sînt:

A. bimembre:

a. cu subiectul exprimat în cadrul propoziției respective:

***Gîgîlicii — boțuri de aur**, cu două picături de rubin drept ochi.* GÎRLEANU, O. A. 233.

b. cu subiectul exprimat în context:

— *Da . . . coana Veta ce zice?*

— *Consoarta mea? ... Ce să zică? ... **De! ca muierea ... mai ursuză.*** CARAGIALE, O. VI 9.

c. cu subiectul (pronume personal de persoana I sau a II-a) subînțeles din situația în care are loc vorbirea:

Bucuroși de oaspeți?

d. cu referire la un subiect neexprimat, care ar fi un pronume demonstrativ cu valoare concretă reprezentînd obiectul cunoscut vorbitorilor în momentul respectiv. (Obiectul este denumit în grupul numelui predicativ, unde apare însoțit de un adjectiv calificativ.)

***Fragede flori**, gîndi fluturașul.* GÎRLEANU, L. 30 (= acestea sînt flori fragede).

e. cu referire la un subiect neexprimat, care ar fi un pronume demonstrativ cu valoare abstractă, neutră, reprezentînd înlocuirea contextului precedent:

*Spune Filip că făcea de-acestea și cînd îi trăia cucoana. **Acuma treaba lui**, ce-avem să ne amestecăm noi în așa prostii?* SADOVEANU, O. VIII 50 (= asta e treaba lui).

f. care constituie predicatul unei propoziții subiective (vezi § 496 A c):

***Bine** că nu-s acasă: și de n-ar veni degrabă și mai bine-ar fi . . .* CREANGĂ, A. 48.

B. monomembre impersonale în care numele predicativ exprimă o apreciere de situație, referitoare uneori la un obiect indicat de un complement indirect:

***Ferice de părinții** cari l-au născut.* CREANGĂ, A. 19.

2. Propozițiile nominale existențiale, în care elementul esențial îl constituie subiectul, la exprimarea căruia se poate reduce întreaga structură a propoziției, sînt:

A. monomembre, în care nu este exprimat decît subiectul sau grupul subiectului (substantivul subiect cu atributele lui) și care afirmă doar existența (prezența) sau inexistența (absența) obiectului respectiv:

***Dumineca.** Satul e la horă.* REBREANU, I. I 13.

Nimeni? ... și dobitocul de fecior mi-a spus că Fănică și Zoe sînt aici. CARAGIALE, O. VI 121.

B. bimembre, în care, pe lîngă subiect, sînt exprimate elemente din grupul predicatului cu indicații asupra existenței obiectului denumit de subiect; elementele din grupul predicatului pot fi:

a. complemente indirecte și circumstanțiale:

Un zgomot și o tevatură la poarta raiului, *de gîndeai că vin tătarii.* CARAGIALE, O. III 40.

b. propoziții subordonate (în această împrejurare structura propoziției nominale existențiale este redusă numai la subiect sau la grupul subiectului. Propoziția nominală poate fi considerată bimembră numai pe planul frazei, în raport cu subordonatele care o determină. Luată izolat, ea este monomembră):

Încotro te întorci numai îndemnuri la veselie și desfrîu! REBREANU, R. I 255.

CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR ANALIZABILE DUPĂ DIFERITE ASPECTE ALE STRUCTURII LOR

§ **500.** După cum s-a arătat la începutul acestui capitol, orice propoziție analizabilă, privită sub diferite aspecte ale structurii ei, este: simplă sau dezvoltată, bimembră sau monomembră, verbală sau nominală.

Există opt tipuri de propoziții diferite ca structură:

1. verbale simple bimembre:
Sună clopotele... E primăvară. CARAGIALE, O. II 182.
2. verbale simple monomembre:
Plouă, ninge, îngheață, se topește. CARAGIALE, O. II 172.
3. verbale dezvoltate bimembre:
Pe uliță trecu o caleașcă elegantă în goana cailor. REBREANU, I. I 86.
4. verbale dezvoltate monomembre:
De-abia se înnoptase, *toți dormeau.* SLAVICI, O. I 140.
5. nominale simple bimembre:
Pun mîna iute la desagă: ***desaga goală.*** CARAGIALE, O. I 145.
6. nominale simple monomembre:
Iarnă. GÎRLEANU, L. 92.
7. nominale dezvoltate bimembre:
Vorba multă, sărăcia omului. Proverb.
8. nominale dezvoltate monomembre:
Noapte lucie. GÎRLEANU, L. 92.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Cu privire la clasificarea propozițiilor după structură*, în *Culegere de studii. Limbă — Literatură — Metodică* (Institutul pedagogic de limbă și literatură rusă „Maxim Gorki"), București, 1962, p. 23—31.

PĂRȚILE PROPOZIȚIEI

NOȚIUNI GENERALE

§ **501.** Propoziția este constituită din cuvinte care stau în anumite raporturi între ele, îndeplinind diferite funcțiuni. Cuvintele sau grupurile de cuvinte din alcătuirea unei propoziții care pot fi identificate ca unități sintactice aparte după funcțiunea specifică îndeplinită în cadrul ei se numesc p ă r ț i d e p r o p o z i ț i e.

Părțile propoziției sînt s u b i e c t u l, p r e d i c a t u l, a t r i b u t u l, c o m p l e m e n t u l (direct, indirect, de agent și circumstanțial de diferite feluri) și e l e m e n t u l p r e d i c a t i v s u p l i m e n t a r.

PĂRȚILE PRINCIPALE ȘI PĂRȚILE SECUNDARE ALE PROPOZIȚIEI

§ **502.** Dintre cele cinci părți de propoziție, subiectul și predicatul sînt părți principale, iar atributul, complementul și elementul predicativ suplimentar sînt părți secundare.

Părțile p r i n c i p a l e sînt cele care constituie minimul necesar pentru existența unei propoziții. Există propoziții (simple) alcătuite numai din părți principale, din amîndouă sau numai din una dintre ele:

Lumina scădea. SADOVEANU, O. III 253.

Nu e nimeni ... plouă. BACOVIA, O. 106.

Iarnă. GÎRLEANU, L. 92.

În propozițiile dezvoltate părțile principale reprezintă miezul propoziției, centrii ei de organizare în jurul cărora se grupează celelalte părți:

Mița blîndă zgîrie rău. Proverb.

În ce privește raportul ierarhic dintre cele două părți de propoziție, se poate spune că mai important este predicatul, deoarece prin el se realizează în mod obișnuit predicația, care este esența propoziției (vezi § 419, 430). Relația dintre predicație și predicat face ca pînă și propozițiile monomembre (nominale) reduse numai la subiect să dea impresia referirii la un predicat neexprimat datorită prezenței predicației, pe cînd propo-

zițiile monomembre (impersonale) reduse numai la predicat sînt în mod evident nelegate de existența unui subiect. Importanța mai mare a predicatului, în comparație cu subiectul, pentru identificarea și caracterizarea propoziției rezultă din faptul că, spre deosebire de subiect, predicatul nu poate fi multiplu, din faptul că negarea predicatului este singurul element care dă caracter negativ propoziției în întregime, precum și din faptul, înrudit cu acesta, că întrebarea referitoare la predicat se răsfrînge asupra întregii propoziții, care tocmai de aceea se numește interogativă totală.

Părțile secundare ale propoziției se grupează în jurul părților principale, le complinesc înțelesul, adaugă diferite informații. Ele pot determina nu numai cuvinte cu rol de părți principale, ci și cuvinte care la rîndul lor sînt părți secundare de propoziție: un atribut poate avea atribute sau complemente, după cum un complement poate fi determinat de atribute sau de alte complemente.

Stol de cocori
Apucă-ntinsele
Și necuprinsele
Drumuri de nori. EMINESCU, O. IV 378.

Distincția între părțile de propoziție principale și cele secundare este o distincție exclusiv gramaticală și nu se referă la importanța pe care o are într-o comunicare concretă una dintre părțile propoziției. Părțile secundare de propoziție sînt secundare din punct de vedere gramatical în sensul că sînt subordonate altora. O parte secundară de propoziție poate avea însă într-o comunicare o importanță mai mare decît părțile principale. În propoziția *De ce ai scris cu creionul?* complementul circumstanțial de cauză *(de ce?)* sau cel instrumental *(cu creionul)* pot avea o importanță mai mare decît predicatul *(ai scris)* și decît subiectul (inclus: *tu*); de aceea ele poartă accent în propoziție.

DEFINIREA ȘI CLASIFICAREA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE

§ 503. Părțile principale de propoziție se definesc una prin alta, avîndu-se în vedere sensul, rolul uneia față de cealaltă: subiectul este partea de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului, el arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ, iar predicatul este partea de propoziție care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire.

Părțile secundare de propoziție se definesc în raport cu termenul determinat, care este calificat de obicei din punct de vedere morfologic: atributul este partea de propoziție care determină un substantiv sau un substitut al unui substantiv, iar complementul este partea de propoziție care determină de obicei un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție.

Probleme speciale pune determinarea unui substantiv. În general, dacă o parte secundară de propoziție determină un substantiv ea este atribut, chiar atunci cînd substantivul determinat este de origine verbală sau cu sens verbal — nume de acțiune sau de agent — și determinantul are aparență de complement. De exemplu, în propoziția :

Solul lui Apletin a început a vorbi cu glas gros și cumpănit, arătînd ***ieșirea la lume*** *a pîrcalabului Irimia.* SADOVEANU, O. XVIII 420, *la lume* este atribut al substantivului *ieșirea*, pe cînd în *a ieși la lume*, aceeași construcție este complement circumstanțial.

Cu toate acestea, există situații în care un substantiv este determinat de un complement. Un substantiv cu funcțiune de atribut (prepozițional sau apoziție), de obicei izolat, poate avea și complemente :

Adăogindu-se și sfaturile din cancelarie ale domnului Burlă, ***atunci*** *director, tînărul suplinitor s-a împăcat cu noi.* SADOVEANU, O. XVI 458.

Un element de tangență între atribut și complement îl constituie categoria atributelor circumstanțiale, care determină un substantiv sau un substitut al unui substantiv și de aceea sînt atribute, dar se referă ca sens la un verb, față de care exprimă o nuanță circumstanțială, și prin aceasta se apropie de complemente :

Rămas *singur, zvîrlii cartea pe poclăzile din fundul patului.* SADOVEANU, O. VII 421.

§ **504.** Partea de propoziție numită element predicativ suplimentar are o situație specială în rîndul părților secundare de propoziție prin faptul că se referă în același timp la un nume și un verb : stă pe lîngă un verb, prin intermediul căruia determină un nume cu anumite funcțiuni sintactice (subiect, complement direct, indirect sau de agent).

Ca înțeles, această parte de propoziție se apropie mult de predicat, deci de o parte principală de propoziție ; între construcțiile nominale ale acestor două părți de propoziție apropierea se manifestă nu numai prin conținut, ci și prin construcție (în primul rînd prin acord). Deosebirea constă în verbele pe lîngă care apare numele predicativ propriu-zis (verbe copulative, mai mult sau mai puțin lipsite de sens lexical) și elementul predicativ suplimentar (în general verbe cu sens lexical deplin) ; există însă o trecere, cu diverse grade, de la verbe cu sens lexical deplin la verbe cu sens lexical din ce în ce mai slab, pînă la verbul copulativ prin excelență *a fi*.

Întrucît apare pe lîngă un verb, elementul predicativ suplimentar poate da impresia că se apropie de complemente. Această impresie este sporită în situațiile în care el are nuanțe circumstanțiale (de mod, de timp, de cauză etc.). Prin caracterul secundar al acestor nuanțe elementul predicativ suplimentar se apropie mai mult de atributul circumstanțial, de care totuși se deosebește clar prin apartenența la grupul verbului.

Elementul predicativ suplimentar este deci o parte secundară de propoziție care se situează la limita cu părțile principale prin asemănarea cu predicatul. De celelalte două părți secundare de propoziție el se deosebește prin dubla sa dependență (care în același timp îl apropie de amîndouă) și prin definirea în raport cu un termen calificat din punct de vedere sintactic.

§ 505. În ce privește clasificarea din cadrul fiecăreia, părțile de propoziție sînt tratate în mod diferit.

Subiectul nu este supus nici unei clasificări propriu-zise. Mijloacele de exprimare au aici un caracter unitar (substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv), fără probleme speciale în afară de cele puse de neexprimarea subiectului printr-un cuvînt special în propoziția dată (subiectul inclus și subînțeles) sau de repetarea exprimării lui (subiectul reluat), iar funcțiunea, sensul gramatical nu impun decît distingerea categoriei subiectului nedeterminat. Categoriile menționate nu sînt tratate însă ca elemente ale unei clasificări.

Predicatul este clasificat după mijloacele de exprimare în predicat verbal și predicat nominal. (Între cele două feluri de predicate deosebirea este legată și de sensul referirii la subiect — unul îi atribuie o acțiune, celălalt o însușire, o caracteristică —, dar clasificarea se bazează pe mijloacele de exprimare). Clasificarea aceasta nu este pur formală, deoarece ține seama și de valoarea unei anumite părți de vorbire: așa se explică faptul că la predicatul verbal se include nu numai predicatul exprimat printr-un verb sau o locuțiune verbală, ci și predicatul exprimat prin interjecții și prin unele adverbe predicative; tot astfel, la predicatul nominal, numele predicativ nu este exprimat numai prin părți de vorbire din categoria numelui (substantiv, adjectiv, numeral, pronume), ci și prin forme verbale nominale și chiar prin adverbe.

Într-un mod similar se face și clasificarea „după formă" a atributului în atribut adjectival, substantival, pronominal, verbal și adverbial (unele dintre aceste specii au diverse subdiviziuni tot după caracteristici de exprimare: de exemplu, atributul substantival și cel pronominal se împart în atribute în genetiv, în dativ, cu prepoziție și apoziții). Întrucît speciile respective sînt distinse după valoarea pe care o are cuvîntul atribut, numeralul atribut nu constituie o specie aparte, ci este repartizat la atributul adjectival sau la cel substantival după valoarea lui, participiul este atribut adjectival, deși există o specie de atribut verbal pentru modurile cu alt specific etc.

Atributul este supus și unor clasificări referitoare la conținut. Dintre acestea una este iarăși comună cu o clasificare întîlnită la predicat în cadrul numelui predicativ: clasificarea în atribute, respectiv nume predicative, de identificare și de calificare. Asemănările dintre atribut și predicat în ceea ce privește cele două clasificări menționate sînt legate de asemănări mai importante dintre aceste părți de propoziție, mai exact dintre atribut și numele predicativ: asemănări de conținut (și unul și altul caracterizează elemente cu valoare substantivală, numai că numele predicativ „atribuie" caracteristica respectivă printr-un act de predicație realizat de obicei prin intermediul verbului copulativ) și de formă (aceleași mijloace de exprimare și procedeul comun al acordului, cu multe situații identice).

Alte două clasificări ale atributului pot fi considerate comune cu complementul, deși ponderea lor este diferită la cele două părți secundare de propoziție. Una dintre acestea este clasificarea după conținut care se face în cadrul celor mai multe specii de atribute (la cel adjectival, sub-

stantival, pronominal, mai puțin la cel verbal), în sensul distingerii valorilor gramaticale și chiar lexicale ale atributelor respective față de termenul determinat: atribute subiective, obiective, posesive etc. Acest criteriu de clasificare, secundar la atribut, este pentru complemente fundamental. În schimb, clasificarea după gradul de legătură cu elementul regent, deși privește ambele părți secundare de propoziție, este aplicată numai la atribute, unde se studiază față în față categoria atributelor izolate și a celor neizolate, întrucît aici există indici speciali ai celor două categorii.

În cadrul atributului se fac deci mai multe clasificări, după criterii variate: în primul rînd clasificarea, tradițională, după formă sau după calitatea morfologică a cuvîntului atribut, în cadrul căreia se face o clasificare după valori; altă clasificare după gradul de legătură cu termenul determinat și, în cadrul categoriei atributelor izolate, clasificarea în atribute circumstanțiale și necircumstanțiale; în sfîrșit, altă clasificare după conținut în atribute de identificare și de calificare.

Complementele se clasifică după conținut, și anume după ceea ce exprimă ele față de termenul determinat; așa se deosebesc speciile principale de complemente: direct, indirect, de agent, circumstanțial de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod etc. și tot așa se deosebesc mai departe unele subdiviziuni ale acestor complemente (de exemplu, subdiviziunile complementului circumstanțial de mod — de mod propriu-zis, comparativ, consecutiv — sau valorile complementului indirect). În cadrul fiecărui complement se urmăresc mijloacele de exprimare, după părțile de vorbire folosite și după felul de construcție a acestor părți de propoziție (de exemplu, complementul direct cu și fără *pe*), dar aceste elemente nu constituie criteriile unei clasificări propriu-zise.

Elementul predicativ suplimentar cunoaște o clasificare după mijloacele de exprimare de același fel ca la predicat: se distinge și aici construcția nominală de cea verbală. Mai importantă este însă clasificarea după partea de propoziție la care se referă elementul predicativ: subiect, complement direct, indirect sau de agent.

RAPORTURILE DINTRE PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE

§ 506. Între părțile de propoziție există ambele feluri de raporturi sintactice posibile: în mod necesar raporturi de subordonare, dar și raporturi de coordonare.

Observație. Pentru raporturile de subordonare din cadrul propoziției se folosește mai obișnuit termenul *(raporturi de) determinare.*

Raporturi tipice de subordonare sau de determinare sînt cele exprimate de părțile secundare de propoziție (atît față de părțile principale, cît și față de părți care sînt la rîndul lor secundare). La acestea se disting clar termenii raportului de subordonare: într-un raport atributiv, ca cel din îmbinarea *casă mare*, de exemplu, atributul adjectival *mare* este determinantul substantivului *casă*, care are astfel calitatea de

termen determinat (sau regent); tot așa, complementul este determinant al unui termen determinat care poate fi verb, adjectiv, adverb, interjecție (vezi § 593). Mai puțin clară este situația elementului predicativ suplimentar din cauza dublei sale subordonări.

Raportul dintre cele două părți principale de propoziție se încadrează tot în categoria raporturilor de determinare sau de subordonare, deși acest raport se găsește într-o situație destul de deosebită: determinarea dintre subiect și predicat este oarecum reciprocă, ea are aspectul unei corelații de inerență, ceea ce se oglindește și în modul de definire a părților de propoziție respective (vezi § 516, 526). Expresia raportului de determinare dintre subiect și predicat este acordul dintre ele. Faptul că predicatul se acordă cu subiectul arată că, dacă se pune problema distingerii unui determinant și a unui determinat în acest raport de un tip aparte, subiectul poate fi considerat termenul determinat, iar predicatul determinantul lui. Este vorba aici de raportul strict gramatical dintre subiect și predicat, și nu de raportul ierarhic dintre ele din punctul de vedere al importanței pentru propoziție (pentru acesta vezi § 502).

O problemă mai dificilă este aceea a raportului dintre o apoziție și termenul la care se referă ea. De altfel apoziția ridică și alte probleme, legate de încadrarea ei între părțile propoziției. În mod tradițional apoziția este considerată o specie de atribut (substantival și pronominal), deci ca termen determinant într-un raport de subordonare. În această calitate ea apare, ca orice atribut, pe lîngă un substantiv sau un echivalent al unui substantiv (pronume, numeral), dar, spre deosebire de celelalte atribute (și, în general, de părțile secundare de propoziție), ea nu este subordonată din punct de vedere logic față de termenul determinat de ea din punct de vedere gramatical: apoziția exprimă o noțiune identică, pentru vorbitor, cu noțiunea exprimată de termenul determinat. Această situație specială poate da impresia, uneori, că apoziția îndeplinește aceeași funcțiune sintactică cu termenul pe care, de fapt, îl determină. Pe de altă parte, apoziția are o poziție aparte în cadrul atributului și prin aceea că ea poate determina și o propoziție, precum și prin existența unor construcții în care identitatea de noțiuni specifică apoziției apare între adverbe, adjective, verbe la gerunziu, deci în situații care nu pot fi cuprinse în sfera apoziției ca specie de atribut; pentru construcțiile de acest fel nu se poate găsi un loc mai potrivit nici printre complemente, fiind vorba de construcții oarecum intermediare între apoziția propriu-zisă și complement, de aceea ele sînt studiate totuși în legătură cu apoziția, pe baza apropierii de conținut.

Raporturi de c o o r d o n a r e există și între părțile principale, și între părțile secundare, ba chiar și între o parte principală și una secundară dacă între ele nu există un raport de determinare. Coordonarea apare de obicei între părți de propoziție de același fel; în această situație părțile de propoziție coordonate pot fi considerate ca elemente ale unei părți de propoziție multiple. Se pot coordona însă și părți de propoziție diferite între ele care se referă la același cuvînt.

EXPRIMAREA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE ȘI A RAPORTURILOR DINTRE ELE

§ 507. Părțile de propoziție se exprimă prin cuvinte din categoria părților de vorbire cu înțeles de sine stătător (substantiv, adjectiv, pronume, numeral, verb, adverb, interjecție) sau prin cuvinte de acest fel însoțite de cuvinte ajutătoare (prepoziție, articol, verb copulativ). Nu toate părțile de vorbire cu înțeles de sine stătător pot exprima orice parte de propoziție: adverbul, de exemplu, nu poate fi subiect și nici complement necircumstanțial; la verb există deosebire mare, după forme, între funcțiunile modurilor personale și ale celor nepersonale: la moduri personale (care tocmai de aceea se numesc predicative) verbul este predicat, pe cînd la moduri nepersonale (nepredicative) el poate fi subiect (cu excepția participiului nesubstantivizat și a gerunziului), atribut, complement sau element predicativ suplimentar.

§ 508. Raporturile de s u b o r d o n a r e sau de determinare dintre părțile de propoziție au diferite mijloace de exprimare:

1. F l e x i u n e a (schimbarea formei cuvîntului) poate exprima raporturi foarte variate, uneori prin aceeași formă. Ea face posibil și procedeul sintactic al acordului.

Acordul este potrivirea de formă între părți de propoziție legate prin anumite raporturi de determinare în ce privește expresia categoriilor gramaticale pe care le au în comun (gen, număr, caz, persoană). Se face acord între subiect și predicat, între anumite atribute și termenul lor determinat, între elementul predicativ suplimentar și subiectul sau complementul la care se referă acesta.

O b s e r v a ț i e. Într-un sens mai larg se vorbește de acord și pentru potrivirea dintre forma unui pronume și forma substantivului căruia îi ține locul, dar această situație nu interesează problema acordului ca procedeu sintactic de legătură între unele părți de propoziție.

Acordul poate fi de trei feluri: acord gramatical, acord după înțeles și acord prin atracție. Acordul gramatical (propriu-zis sau după formă) este cel la care se ține seama exclusiv de forma cuvintelor acordate; de exemplu, dacă subiectul sau substantivul determinat de un atribut au formă de singular, predicatul sau atributul adjectival sînt puse tot la singular. Acordul după înțeles se orientează după conținutul, după sensul cuvîntului cu care se face acordul: dacă subiectul are formă de singular, dar înțeles de plural (de exemplu, cînd este exprimat printr-un substantiv colectiv), predicatul stă la plural. Acordul prin atracție prezintă concordanța formală a cuvîntului determinant nu cu cel determinat de el, ci cu alt cuvînt din propoziție care este așezat mai aproape sau care se impune mai mult atenției: astfel, din cauza apropierii de un complement direct sau indirect la plural, un predicat care ar fi trebuit să stea la singular poate lua formă de plural atras de numărul complementului.

O b s e r v a ț i e. Acordul după înțeles și acordul prin atracție reprezintă abateri de la regulile acordului. Pe lîngă fapte care constituie greșeli incontestabile (de exemplu, acordul

prin atracție al predicatului cu un complement), există însă fapte de acord după înțeles sau prin atracție care s-au generalizat și au fost acceptate de limba literară, avînd perspective să devină chiar reguli.

Pentru întrebuințarea, în afara acordului, a cuvîntului determinant la o formă flexionară cerută de termenul determinat se folosește uneori termenul *recțiune* sau *regim:* de exemplu, pentru forma cazuală a unui complement cerută de raportul față de verb.

2. J o n c ț i u n e a se realizează prin prepoziții la diferite raporturi (atribut, nume predicativ, complement, element predicativ suplimentar), prin verbe copulative la raportul dintre subiect și numele predicativ și prin articole (articolul posesiv și demonstrativ) la unele atribute și nume predicative.

O b s e r v a ț i e. Într-o anumită măsură pot fi considerate elemente de joncțiune și formele flexionare neaccentuate ale pronumelui personal care reiau sau anticipă complementele directe și indirecte (mai ales cînd complemetele propriu-zise nu au formă specifică).

3. J u x t a p u n e r e a (sau simpla alăturare, fără elemente de legătură, a cuvintelor între care există un raport de determinare) se folosește la exprimarea apoziției, precum și a numelui predicativ în propoziții nominale.

4. T o p i c a sau ordinea cuvintelor poate marca următoarele funcțiuni sintactice ale acestora: calitatea de nume predicativ (în raport cu subiectul), de complement direct (tot în raport cu subiectul) și de apoziție (în raport cu termenul determinat); acest rol al topicii se manifestă atunci cînd forma singură a cuvintelor respective nu este suficientă pentru înlăturarea confuziei posibile cu privire la funcțiunea îndeplinită de ele.

5. I n t o n a ț i a marchează funcțiunea de predicat a unui nume lipsit de copulă.

6. P a u z a nu exprimă raporturi sintactice propriu-zise, ci nuanțe ale unor raporturi; prin ea se marchează deosebirea de conținut dintre o parte secundară izolată față de aceeași parte de propoziție cînd e neizolată.

§ **509.** Raporturile de c o o r d o n a r e dintre părțile de propoziție se exprimă prin:

1. j o n c ț i u n e, realizată prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale (coordonatoare);

2. j u x t a p u n e r e;

3. i n t o n a ț i e, mijloc însoțitor al fiecăruia dintre cele două mijloace.

PĂRȚI SIMPLE, DEZVOLTATE, RELUATE ȘI MULTIPLE

§ **510.** În mod obișnuit o parte de propoziție este constituită dintr-un singur cuvînt cu sens lexical de sine stătător sau dintr-un cuvînt de acest fel însoțit de un cuvînt ajutător. În aceste situații părțile de propoziție sînt s i m p l e. De exemplu, în propoziția:

O sprînceană / alburie / se ivește / pe coama / dealului. CARAGIALE, o. I 52, toate părțile de propoziție sînt simple; dintre acestea atributele *alburie*

și *dealului* sînt exprimate prin cîte un singur cuvînt, subiectul *o sprînceană* printr-un substantiv însoțit de articol nehotărît, predicatul *se ivește* printr-un verb însoțit de pronume reflexiv, iar complementul circumstanțial *pe coama* printr-un substantiv însoțit de prepoziție.

În aceeași categorie, a părților de propoziție simple, intră în mod firesc părțile de propoziție exprimate prin forme verbale compuse (de exemplu, un predicat exprimat printr-un verb la perfectul compus sau la viitor, un subiect, atribut sau complement exprimat printr-un infinitviperfect activ sau prin orice mod nepersonal al diatezei pasive), dar și construcțiile cu un verb copulativ, la un mod personal sau nepersonal, și un nume predicativ (dat fiind că verbul copulativ nu are sens lexical de sine stătător):

Ești fecior** de împărat **și ai să fii împărat. CARAGIALE, o. I 119.

E rău / a fi supus
La oricare tiran. ALEXANDRESCU, o. 240.

§ 511. Există însă și părți de propoziție constituite din îmbinări de două sau mai multe cuvinte cu sens lexical de sine stătător; părțile de propoziție de acest fel sînt d e z v o l t a t e (sau complexe).

În categoria părților de propoziție dezvoltate intră cele exprimate prin cuvinte compuse, locuțiuni cu valoarea unor părți de vorbire care au sens lexical de sine stătător (locuțiuni verbale sau adverbiale, de exemplu):

***Ții minte** tu, iubita mea,*
O noapte de argint în care
Mi-ai arătat pe cer o stea
*Din **carul-mare**?* TOPÎRCEANU, o. I 300.

Dacă acestea pot fi considerate ca reprezentînd îmbinări lexicale cu un singur înțeles, alteori îmbinările sînt mai libere, mai gramaticale. În această categorie intră, de exemplu, construcții ca *acum doi ani*, *de azi înainte*, *prima oară* etc.:

Întăia oară** m-ai văzut **acum cîțiva ani. SADOVEANU, o. XVI 106.

Există cîteva tipuri de părți de propoziție dezvoltate care pun și unele probleme specifice; așa sînt construcțiile absolute, construcțiile infinitivale relative, unele construcții cu repetiție, construcțiile comparative și construcțiile restrictive.

1. Construcțiile absolute sînt construcții circumstanțiale participiale, gerunziale și infinitivale care sînt izolate și au o structură complexă, cu un subiect al lor diferit de subiectul propoziției din care formal fac parte:

***Acestea zise**, a murit liniștit.* SADOVEANU, o. XVI 541.

***Odată, slujind un episcop oarecare de hramul bisericei, la Buna Vestire din Iași**, părintele Duhu intră în biserică.* CREANGĂ, A. 137.

O b s e r v a ț i e. Și un infinitiv neizolat poate avea un subiect diferit de restul propoziției, formînd împreună o parte dezvoltată de propoziție: *El, citind însuși, o lipsea de mulțumirea de a-i citi ea.* SLAVICI, N. I 260.

2. Construcțiile infinitivale relative sînt formate dintr-un infinitiv și un pronume sau un adverb relativ cu diverse funcțiuni față de verbul la infinitiv (subiect, complement direct, circumstanțial etc.); construcția în întregime are rol de subiect pe lîngă verbul *a fi* (mai rar) sau, mai des, pe lîngă *a avea* cu sensul „a exista, a se găsi" sau rol de complement direct pe lîngă verbul *a avea:*

a. construcție infinitivală relativă cu rol de subiect:

Cînd e minte, nu-i ***ce vinde.*** CREANGĂ, P. 45.

Acu n-are ***cine mă spăla,*** *n-are* ***cine mă îngriji...*** *n-are* ***cine-mi spune vorbă bună.*** SADOVEANU, O. VI 599.

Era ***de unde sătura și mai mari mulțimi.*** SADOVEANU, O. XIII 9.

b. construcție infinitivală relativă cu rol de complement direct:

Așa-i blăstămul nostru, cucoane, n-ai ***ce ne face...*** SADOVEANU, O. VI 203.

Iarna vine, vara trece
Și n-am ***cu cine-mi petrece.*** TOPÎRCEANU, O. I 124.

Și din spaima ceea, am fugit noi mai jumătate de sat înapoi, fără să avem ***cînd îi zice popei...*** CREANGĂ, A. 42.

Construcțiile infinitivale relative sînt echivalente directe ale unor propoziții subiective sau completive directe cu verbul la conjunctiv. Cf.:

Dac-ar fi să iasă toți învățați, după cum socoți tu, n-ar mai avea ***cine să ne tragă ciubotele.*** CREANGĂ, A. 13.

3. Unele construcții alcătuite dintr-un cuvînt repetat cu prepoziție prezintă particularitatea că în ansamblu îndeplinesc o anumită funcțiune sintactică (de cele mai multe ori sînt complemente circumstanțiale de mod) care nu poate fi atribuită cuvîntului de bază. În propoziția:

Braț de braț *pășesc alături.* EMINESCU, O. I 154,

îmbinarea *braț de braț* are funcțiunea de complement circumstanțial de mod pe care nu o poate îndeplini substantivul *braț* singur.

În aceeași situație sînt și construcțiile cu pronumele nehotărît *unul* și *altul* în diverse forme: *unul altuia, unul pe altul, unul după altul* etc. care exprimă reciprocitatea. În propoziția:

Tatăl meu și maică-mea au venit ***unul spre altul*** *din două extremități ale teritoriului românesc.* SADOVEANU, O. XVI 390,

unul spre altul reprezintă în ansamblu un complement circumstanțial de mod; această funcțiune nu este îndeplinită nici de *unul*, care e în nominativ, apropiat mai curînd de subiect, nici de *spre altul*, care este în mod evident un circumstanțial de loc.

4. Construcțiile comparative, care pot avea funcțiune de complement circumstanțial de mod (comparativ), de atribut, de nume predicativ sau de element predicativ suplimentar, au caracter complex întrucît în interiorul lor se poate distinge calitatea sintactică a termenului cu care se face comparația: subiect, complement de diverse feluri, mai rar atribut sau nume predicativ. Comparația este marcată de prezența lui *ca (și), cît (și)* sau *decît;* funcțiunea termenului cu care se face comparația rezultă din modul de construcție al acestor elemente comparative, care nu e unitar tocmai pentru că depinde de funcțiunea termenului cuprins în construcția comparativă cu caracteristicile sale formale — caz sau pre-

poziție specifică (pentru excepția referitoare la comparația cu un subiect, la care se folosește acuzativul în loc de nominativ, vezi § 298). Astfel, în :

Ți-am dat ca și lui,

întreaga construcție *ca și lui* este un complement circumstanțial de mod comparativ, în cadrul căruia comparația se face cu un complement indirect, ceea ce explică prezența dativului.

5. Construcții restrictive se găsesc la diverse părți de propoziție, care apar însoțite de adverbe ca *numai, doar* sau, în propoziții negative, *decît* pentru exprimarea exclusivității. De exemplu, în propoziția :

Nu putem primi lîngă noi ***decît barbați*** *fără șovăire.* SADOVEANU, O. XIII 479,

construcția restrictivă *decît barbați* cuprinde complementul direct.

Interpretarea tuturor construcțiilor menționate drept părți de propoziție dezvoltate nu exclude analiza internă a construcțiilor respective, identificarea lui *întîia* din *întîia oară* ca atribut, a lui *cînd* din *cînd îi zice popii* ca circumstanțial de timp etc.

Observație. Trebuie evitată folosirea noțiunii de parte dezvoltată de propoziție numai după criterii logice, de înțeles unitar, cum ar fi, de exemplu, la analiza atributelor neizolate de identificare împreună cu substantivele determinate de ele. În proverbul :

Pisica cu clopoței nu prinde șoareci,

subiectul este numai *pisica,* deși ceea ce se afirmă prin predicat e valabil numai pentru *pisica cu clopoței.*

§ 512. Unele părți de propoziție pot fi reluate sau anticipate prin alte cuvinte cu aceeași funcțiune.

Subiectul poate fi anticipat printr-un pronume personal pentru accentuarea predicatului (vezi § 521) :

Dar o să vie ***ea o vreme*** *cînd să se găsească cineva să scrie și despre vitejiile românilor.* GHICA, S. 47.

În același timp subiectul așezat mai departe de predicat poate fi reluat printr-un pronume pentru precizarea subiectului (vezi § 521). Precizarea subiectului prin reluare se poate face și atunci cînd subiectul nu e despărțit de predicat ; în această situație subiectul reluat stă după predicat :

Tinerețea *ne înșală poate* ***ea*** *pe noi, dar noi nu putem înșela niciodată* ***tinerețea.*** I. AGÎRBICEANU, *Scene* (București, f.a.), p. 153.

Tot după predicat stă subiectul reluat precedat de *și* adverbial :

Safta însă, *văzînd că el nu mai zice nimic, tăcu* ***și ea.*** SLAVICI, N. I 126.

Complementul direct și cel indirect pot fi reluate sau anticipate prin forme neaccentuate de acuzativ sau de dativ ale pronumelui personal și reflexiv. Acest fenomen are loc în anumite condiții, legate de felul complementului (nume de lucru sau de ființă, articulat sau nearticulat, categorii de pronume etc.) ; în general reluarea este mai frecventă decît anticiparea (vezi și § 147). Exemple :

a. complement direct :

Pe bunicii *după tată nu* ***i-am*** *apucat.* SADOVEANU, O. XVI 391.

Să-i trimetem ***pe copii*** *să se plimbe pîn lume un an.* CARAGIALE, O. I 120.

b. complement indirect :

Nevestei mele să-i mai spui
Să-mi cumpere o coasă. COȘBUC, P. II 59.

Din codru rupi o rămurea,
*Ce-i pasă **codrului** de ea :*
*Ce-i pasă **unei lumi** întregi*
De moartea mea! COȘBUC, B. I. 158.

§ 513. Părțile de propoziție de același fel (cu aceeași funcțiune sintactică) coordonate între ele se numesc m u l t i p l e.

***Bărbați și femei** alergau **la uși** și **la ferestre** ca să vadă cine trece.* GHICA, S. 206.

*La tabăra din Lunca-Mare, Potcoavă s-a întîlnit cu **un vechi prietin de lupte, bucurii și necazuri.*** SADOVEANU, O. XVIII 300.

Poate fi multiplă orice parte de propoziție cu excepția predicatului. Coordonarea între două predicate este o coordonare între două propoziții diferite, chiar dacă subiectul sau un complement sînt aceleași :

Tu taci și-asculți povestea ei
Și stai îngîndurată. COȘBUC, P. I 192.

Numele predicativ (cu un singur verb copulativ) poate fi însă multiplu :

*Atunci copila părintelui, cum era **sprințară și plină de încuri**, a bufnit de rîs.* CREANGĂ, A. 3.

Părțile de propoziție multiple pun unele probleme specifice lor : probleme de acord la subiectul multiplu (vezi § 537, 538, 541 și 544), probleme legate de repetarea sau nerepetarea unor cuvinte ajutătoare (prepoziții, articole, adverbe de comparație) la numele predicative, atribute și complemente (vezi § 695—697, 700—701 și 704).

LOCUȚIUNILE

§ 514. Analiza sintactică a părților de propoziție depinde adesea de recunoașterea sau nerecunoașterea caracterului de locuțiune al unui grup de cuvinte.

Cînd este vorba de locuțiuni care au valoarea unor părți de vorbire cu sens lexical de sine stătător, cum sînt locuțiunile verbale sau cele adverbiale, deosebirile dependente de cele două interpretări opuse constau în extinderea acordată unei părți de propoziție, în descrierea modului ei de exprimare și în interpretarea determinărilor care urmează. De exemplu, locuțiunile verbale al căror verb de bază este predicativ și se găsește la un mod personal sînt considerate ca formînd în bloc predicatul propoziției, dar aceasta mai ales datorită conținutului, datorită unității de înțeles : *dau zor* „zoresc", *se dă de-a rostogolul* „se rostogolește" etc. Din punct de vedere sintactic ele pot fi analizate după funcțiunea elementelor componente : verbul *a da* este predicatul propriu-zis, iar față de el *zor* este complement direct, *de-a rostogolul* complement circumstanțial de mod. Interpretarea locuțiunii verbale în bloc drept predicat nu exclude deci posibilitatea și chiar necesitatea analizei sintactice în cadrul locuțiunii ;

numai la locuțiunile cu un grad înalt de sudură poate fi uneori neclară funcțiunea unor elemente componente față de verb, de exemplu *bag de seamă* (vezi § 17). În analiza restului propoziției trebuie distinse elementele care determină locuțiunea în ansamblu de cele care determină numai un element din cadrul locuțiunii : *am curaj(ul)* sau *am nădejde(a)* pot fi considerate locuțiuni verbale cu sensul „îndrăznesc", respectiv „nădăjduiesc", dar complinirea care arată obiectul îndrăznelii sau al nădejdii în *am curaj(ul) (de) a spune*, *am nădejde(a) (de) a termina* nu este complement direct, așa cum ar fi complinirea verbelor *a îndrăzni*, *a nădăjdui*, ci atribut pe lîngă substantivul *curaj(ul)*, *nădejde(a)* (vezi § 581).

Observație. Complinirile unor locuțiuni în ansamblu sînt aceleași ca și ale părților de vorbire simple echivalente cu locuțiunile, de aceea în descrierea elementelor determinate de diversele feluri de complemente e suficient să se vorbească de verbe, adverbe și adjective, fără a se adăuga de fiecare dată și locuțiunile corespunzătoare.

Interpretarea unui grup de cuvinte drept îmbinare liberă sau locuțiune prepoziționlă are consecințe importante pentru analiza părților secundare de propoziție. Dacă îmbinarea *în ipoteza* ar fi considerată o locuțiune prepoziționlă, atunci *în ipoteza reușitei* ar forma împreună o singură parte de propoziție (complement circumstanțial) ; construcția este însă analizabilă în două părți de propoziție : *în ipoteza*, complement condițional, + *reușitei*, atribut (vezi și § 665, iar, pentru fapte asemănătoare, § 633 și 650).

CUVINTE CARE NU SÎNT PĂRȚI DE PROPOZIȚIE

§ 515. Există cuvinte care fac parte din propoziție, dar nu sînt „părți de propoziție".

Unele dintre ele nu pot fi nici măcar atrase în analiza altor părți de propoziție, ci au un rol aparte. În această situație se pot găsi substantive și pronume în vocativ sau interjecții.

Altele pot fi înglobate în cadrul unei părți de propoziție. De exemplu, pronumele personal cu valoare neutră în acuzativ *(o)* sau în dativ *(-i)* se analizează împreună cu verbul regent :

Mă așteptam că ***ai s-o pățești*** *odată cu lecțiile d-tale.* REBREANU, R. I 242.

Face ca și atunci cînd îi curgea sîngele șiroi și el ***îi da*** *că n-are nimic.* SADOVEANU, O. I 245.

Tot așa se analizează și adverbul negativ *nu* însoțitor al unui verb.

Cuvintele ajutătoare din cadrul propoziției, cum sînt prepozițiile și locuțiunile prepoziționale, articolele, adverbele instrumente ale gradelor de comparație, intră în construcția unor părți de propoziție. Conjuncțiile nu constituie părți de propoziție și nici nu intră în componența unor asemenea părți : ele fac legătura între părți de propoziție coordonate și între propoziții aflate în raport de coordonare sau de subordonare. Dintre

elementele de legătură între propoziții numai pronumele, adjectivele pronominale și adverbele pronominale relativ-interogative și nehotărîte au și rol de părți de propoziție în cadrul propoziției subordonate.

Unele cuvinte din cadrul propoziției au situații mai puțin clare din punctul de vedere al calificării lor ca părți de propoziție : așa sînt adverbe de felul lui *tocmai*, *chiar*, *și* care pot apărea pe lîngă orice parte de propoziție. De exemplu :

Și fata s-a-ndrăgit de el,
Că doară ***tocmai*** *Viorel*
I-a fost menit. COȘBUC, B. I. 17.

BIBLIOGRAFIE

1. D. D. DRAȘOVEANU, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, în CL III (1958), p. 175—182.
2. MARIA GABREA, *Probleme de teorie și analiză gramaticală. B. Părți de propoziție complexe*, în LL VI (1962), p. 141—148.
3. ȘTEFAN GIOSU, *Indicații practice cu privire la analiza sintactică*, în AUI III (1957), p. 167—185.
4. AL. GRAUR, *Părțile principale ale propoziției*, în LL VI (1962), p. 47—52.
5. VALERIA GUȚU-ROMALO, *Despre clasificarea părților secundare de propoziție*, în LR XII (1963), nr. 1, p. 25—35.
6. MIRCEA MITRAN, *Despre apoziție și raportul apozitiv*, în LR XII (1963), nr. 1, p. 36—45.
7. SORIN STATI, *Elementul regent în relația de subordonare*, în SCL VIII (1957), p. 263—273.
8. LAURA VASILIU, *Părțile de propoziție multiple*, în SG III (1961), p. 79—91.

SUBIECTUL

§ 516. Subiectul este partea de propoziție care arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ. Subiectul este deci partea de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului :

Boierii *ieșiră mîhniți.* NEGRUZZI, S. I 140.
Rada-i *slabă.* COȘBUC, B. I. 78.

Cînd predicatul propoziției este un verb la pasiv sau la reflexiv pasiv, subiectul arată pe cel care suferă acțiunea exprimată de predicat, iar autorul acțiunii, dacă este exprimat, este redat printr-un complement de agent :

Niță *a fost îndemnat de camarazi . . . să iasă la plimbare.* CARAGIALE, O. I 25.
Pomul *care nu face roadă se taie și în foc se aruncă.*

Observație. Gerunziul și infinitivul, deși forme verbale nepredicative, pot avea subiect, care poate fi comun sau diferit de subiectul verbului predicativ (vezi § 219, 221). Cînd e comun cu subiectul verbului predicat, subiectul poate fi neexprimat sau exprimat, dar nici

în ultimul caz nu se poate vorbi de subiectul propriu gerunziului sau infinitivului, ci de subiectul întregului grup format din verbul predicat + gerunziu sau infinitiv. Astfel, în exemplul:

La cea din urmă, stringînd părintele Duhu para cîte para, și-a comisional cărți spiritiste. CREANGĂ, A. 141,

subiectul *părintele Duhu* este atît subiectul gerunziului *(stringînd)*, cît și al predicatului *(și-a comisional)*, cu toate că e așezat lîngă gerunziu. De același tip este și exemplul:

Am intenția de a merge cu la gară.

Cînd însă e diferit de subiectul verbului predicat, subiectul gerunziului sau al infinitivului trebuie să fie exprimat. Acestea sînt de fapt singurele situații care interesează sintaxa subiectului:

Și către sară, ajungînd moșneagul și cu purcelul acasă, pe babă o și apucă un tremur, de spaimă, și începe a se văicăra. CREANGĂ, P. 84.

Vine vremea de a pricepe omul ce-i bine și ce-i rău. CREANGĂ, A. 35.

PRIN CE SE EXPRIMĂ SUBIECTUL

§ 517. Subiectul poate fi exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv (pronume, adjectiv substantivizat etc.).

1. Substantiv (propriu sau comun):

Pavel *făcu o pereche de ciubote de iuft vărului meu Ioan.* CREANGĂ, A. 103.

Caii *mergeau la pas.* SADOVEANU, O. III 47.

Dar ***un luceafăr,*** *răsărit*
Din liniștea uitării,
Dă orizon nemărginit
Singurătății mării. EMINESCU, O. I 175.

Acolo, între goruni, le-a fost ***descălecatul.*** SADOVEANU, O. XVIII 91.

Întoarcerea *lui Măgură stîrni mare bucurie în toată unitatea.* CAMILAR, N. I 418.

2. Pronume:

a. personal:

Tu *mă știi.* ***Eu*** *rîd într-una.* COȘBUC, B. I. 194.

— *Da de unde vii* ***dumneata,*** *măiculiță . . . ?* CARAGIALE, O. II 246.

b. posesiv:

Ai mei *pierduți sînt, pașă, toți.* COȘBUC, B. I. 97.

Ale noastre *sînt flori la ureche pe lîngă cele ce spune în cărți.* CREANGĂ, O. 190.

c. demonstrativ:

S-or topi răcelile zăpezii
Cînd va fi de-aicea să mă duc
Și va fi nu peste mult ***aceasta.*** BENIUC, V. 78.

d. relativ-interogativ:

Și ***cine*** *l-a fermecat? . . .*
Mîndruliță lui din sat. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 11.

e. nehotărît:

Cînd ***unul*** *trece,* ***altul*** *vine*
În astă lume a-l urma. EMINESCU, O. I 204.

f. negativ:

Nu-i ***nimeni*** *drac și* ***nimeni*** *sfînt!* COȘBUC, B. I. 154.

3. Adjectiv substantivizat:

Scumpul *mai mult păgubește,* ***leneșul*** *mai mult aleargă.* NEGRUZZI, S. I 248.

Cel mic *era harnic și cuminte.* CREANGĂ, P. 19.

La vederea acestei minunății, ***toți*** *au rămas încremeniți.* CREANGĂ, P. 229.

Observație. Adjectivul substantivizat poate fi și participiu:

Mutilatul *pleacă de lîngă mine.* SAHIA, N. 20.

Cel întrebat *se apropie de masă.*

4. Numeral:

a. cardinal:

Trei *mă țin,* ***trei*** *mă poartă,* ***cinci*** *mă duc de mă adapă.* SBIERA, P. 322.

Trecu o zi, trecură ***trei***
Și iarăși, noaptea, vine
Luceafărul deasupra ei
Cu razele-i senine. EMINESCU, O. I 171.

b. ordinal:

Așa-i și la 104 . . . răspunse ***al treilea.*** CAMILAR, N. I 12.

5. Verb:

a. la infinitiv:

E ușor ***a scrie*** *versuri*
Cînd nimic nu ai a spune. EMINESCU, O. I 226.

D-tale îți e lesne ***a vorbi*** *cu așa ușor ton!* NEGRUZZI, S. I 45.

A se lupta *desfășurînd grația trupului, puterea membrelor și iuțeala mișcărilor a fost pururea o desfătare predilectă a grecilor.* ODOBESCU, IST. ARH. 141.

Vă puteți închipui ce vra să zică ***a te scălda*** *în Bistrița.* CREANGĂ, O. 193.

Observație. Subiectul la infinitiv precedat de prepoziția *de*, care apare la unii scriitori din secolul al XIX-lea, nu este admis de limba literară actuală (vezi § 219):

Era oprit ***d-a ținea*** *porțile închise, de-a arde gunoiul în curte sau de a lua vreo altă măsură profilactică.* GHICA, S. 235—236.

b. la supin cu prepoziția *de:*

De văzut *e ușor,* ***de explicat*** *e greu.*

Observație. După cum se vede din cele de mai sus, subiectul exprimat printr-o formă verbală are adesea ca predicat o expresie unipersonală ca formă și impersonală ca conținut: *e ușor, îți e lesne* etc. Aceleași predicate le întîlnim uneori ca regente ale propozițiilor subiective (vezi § 762). Situația se datorește echivalenței dintre infinitiv sau supinul cu *de*, pe de o parte, și conjunctiv, pe de alta.

CAZUL SUBIECTULUI

§ **518.** Substantivul şi substitutele lui, cînd au funcţiune de subiect, se pun în mod obişnuit în cazul nominativ (vezi exemplele de la § 516, 517).

Sînt însă şi situaţii cînd subiectul stă în alt caz decît nominativul. Aceste situaţii sînt uneori excepţii doar aparente, în realitate ele fiind construcţii în care substantivul (respectiv substitutul lui) este atributul unui substantiv subînţeles. Alteori sînt excepţii propriu-zise, care însă se explică, fiecare în parte, prin context sau prin construcţii mai vechi pe baza cărora s-au format.

Aparente excepţii:

a. Substantiv sau pronume în genitiv:

Vin oaspeţi şi cînele latră;
Le ies înainte grăbiţi
***Ai casei** pe pragul de piatră.* COŞBUC, P. II 46.
*Şi-**ai lui** întîrziau!* COŞBUC, P. I 100.

În această construcţie articolul *ai*, în nominativ, ţine locul unui substantiv în nominativ (sau al unui substitut al lui) pe care îl determină genitivul: *ai casei* înseamnă *locatarii casei; ai lui, feciorii lui.* Astfel se vede că adevăratul subiect al propoziţiei este şi aici la nominativ.

b. Substantive sau pronume precedate de prepoziţiile *din* sau *dintre:*

*Au mai plecat **din (dintre) oameni.***
*Dar erau şi **din aceia** care nu se lăsau ademeniţi de aburii farfuriei cu borş.* CAMILAR, N. I 112

şi pronume precedate de prepoziţia *de*, uneori şi de adjectivul pronominal *alde*:

*Ah! Sînt printre voi **de-aceia**, care nu cred tabla legii.* EMINESCU, O. I 48.
***De-alde ăia** nu inspiră nici o încredere.*

Aici construcţiile prepoziţionale *din oameni, de aceia, de-alde ăia* etc. sînt atribute cu sens partitiv sau calificativ ale unor pronume nehotărîte sau substantive subînţelese, în nominativ: *(unii) din oameni, (unii) din aceia, (oameni) de-alde ăia* etc.

c. Adjectivul *tot* la numărul plural precedat de prepoziţia *cu:*

*Şi ca mumii egiptene stau **cu toţii**-n scaun ţepeni.* EMINESCU, O. I 155.
*Apoi începem **cu toţii** a mînca.* CREANGĂ, A. 60.

În exemple ca cele de mai sus avem a face cu omiterea pronumelor personale la cazul nominativ (*ei cu toţii, noi cu toţii*) care pot lipsi pentru că desinenţele formelor verbale respective *(stau, începem)* exprimă suficient persoana. Aceste pronume subînţelese sînt subiectele propriu-zise ale propoziţiilor, iar construcţiile prepoziţionale (*cu toţii* etc.) sînt complemente circumstanţiale.

§ **519.** Excepţii propriu-zise:

a. Pronume relativ-interogative în genitiv, dativ sau acuzativ cu prepoziţie care introduc o propoziţie subordonată şi au, în această propoziţie, funcţiunea de subiect:

*Hai, fiecare pe la casa **cui** ne are, că mai bine-i pare.* CREANGĂ, A. 44.

O dau ***cui*** *vrea s-o ia.*

Îl trimit ***pe care*** *termină mai repede.*

Pronumele *cui* și *pe care*, subiecte ale unei propoziții atributive, completive indirecte și directe (*cui ne are* etc.), apar în cazurile genitiv, dativ și, respectiv, acuzativ cu *pe*, datorită faptului că au și funcțiune de elemente introductive ale propoziției atributive, completive indirecte ori directe care determină un substantiv sau un verb din regentă (*casa, dau, trimit*); vezi § 166.

b. Substantive precedate de prepoziția *la:*

Au venit ***la oameni!***

Această construcție, în care prepoziția are valoare afectivă exprimînd ideea de cantitate, se explică prin construcția paralelă cu funcțiune de complement direct de tipul: *mănîncă* ***la plăcinte.*** (Pentru explicația originii construcției cu complementul direct precedat de *la*, vezi § 599 III.)

SUBIECTUL INCLUS

§ **520.** Cînd subiectul e un pronume personal de persoana I sau a II-a, el este adesea neexprimat prin pronume, fiind inclus în desinența verbului:

Citim ziarul (subiect: *noi*).

Citești scrisoarea (subiect: *tu*).

În ambele propoziții, subiectele (*noi, tu*) sînt marcate prin desinențele verbale (ale verbului predicativ sau, alteori, ale verbului copulativ), care fac de prisos exprimarea subiectului prin pronumele respectiv.

Pronumele personal subiect e exprimat însă atunci cînd vrem să punem în relief subiectul pentru a-l preciza, pentru a sublinia o antiteză, pentru a exprima anumite nuanțe afective etc. (vezi § 150 și, mai jos, § 521).

Eu sînt trimisul timpurilor noi. BENIUC, V. 86.

Dacă ***voi*** *nu mă vreți,* ***eu*** *vă vreu . . . și dacă* ***voi*** *nu mă iubiți,* ***eu*** *vă iubesc pre voi.* NEGRUZZI, S. I 139.

RELUAREA SUBIECTULUI

§ **521.** Subiectul exprimat printr-un pronume personal poate relua uneori un subiect exprimat printr-un substantiv. Această situație apare mai ales cînd subiectul este despărțit de predicat printr-o altă parte de propoziție sau printr-o propoziție și este reluat printr-un pronume așezat în imediata apropiere a predicatului. Procedeul este mai ales popular sau arhaic:

Virtutea pentru dînșii ***ea*** *nu există.* EMINESCU, O. I 56.

Cînele care ține mai mult la om, ***el*** *latră mai mult la oameni.* ZANNE, P. I 367.

În limba actuală, se întîlnește reluarea subiectului, în aceleași condiții, printr-un pronume demonstrativ:

Elevul care învață bine, ***acela*** *ia note bune.*

Uneori subiectul exprimat printr-un pronume demonstrativ este reluat printr-un pronume personal:

*A c e l a care va ajunge mai repede, **el** va lua premiul.*

În astfel de exemple reluarea are rolul de a preciza subiectul.

În stilurile familiare și populare subiectul apare uneori reluat fără ca între el și predicat să fie intercalată vreo altă parte de vorbire. Pronumele personal care reia subiectul poate apărea fie înaintea predicatului, fie după el:

*C u z e a, **el** a dat pământ la clăcași.* GR. N. I 178.

*Noi am făcut o greșeală, am crezut că c h i a b u r i i nu îndrăznesc **ei** să ridice capul.* PREDA, D. 197.

În astfel de exemple reluarea nu are alt rol decît acela de a accentua subiectul.

În aceleași aspecte ale limbii însă, reluarea subiectului în cadrul aceleiași propoziții apare cu valoare afectivă în construcții de tipul *vine el tata*, unde atît pronumele prin care se reia subiectul, cît și predicatul propoziției sînt așezate înaintea subiectului (vezi § 151).

*Stăi, măi porcane, că te căptușește e a **Mărioara** acuș!* CREANGĂ, A 49.

*A veni e l **Drăguș** la căuș.* Proverb.

*A trecut e l așa **un răstimp**.* SADOVEANU, O. I 600.

*— Helbet! s-a găsi e l **cineva** pe lume care s-o clironomisască.* ALECSANDRI, T. 900.

În aceste exemple, predicatul pus la începutul propoziției e subliniat prin subiectul dublu și prin modificarea intonației în cursul propoziției. Pronumele a fost considerat insuficient pentru a exprima subiectul și, de aceea, acesta din urmă este marcat prin substantivul respectiv. Pronumele ajunge astfel să piardă legătura cu subiectul pe care-l reprezintă, nemaifiind în mod necesar acordat în gen și număr cu acesta, încît în vorbirea populară se întîlnesc uneori expresii ca:

*Ei las', bre, că mi-a veni e l **apa** la moară.* VASILIU, P. 129.

*Se-mpacă e l **mîța și cu cîinele**, darmiteo mul!* CEZ. PETRESCU, Î. I 293.

Tot o reluare a subiectului este în realitate pronumele așezat după predicat din construcții cu verbul la persoana I sau a II-a ca:

*Vii **tu** pe la mine și ai să vezi!*

Aici subiectul, deși inclus în forma verbului *vii*, este reluat prin pronumele *tu*, iar verbul este pronunțat cu o intonație specială. Construcția are valoare afectivă, exprimînd amenințarea.

Reluarea afectivă a subiectului (exprimat sau inclus) prezintă diverse tipuri în ce privește conținutul semantic. Astfel, reluarea afectivă a subiectului poate să exprime:

amenințarea: *vine el tata* (vezi și exemplul de mai sus);

convingerea: *știu eu ce trebuie să fac; știe el tata;*

speranța: *După vreme rea, a fi el vrodată și senin.* CREANGĂ, O. 104;

concesia: *se ostenesc ei, dar nu prind nimic.*

SUBIECTUL SUBÎNȚELES

§ 522. Într-un context în care subiectul e cunoscut întrucît a fost deja exprimat în aceeași frază sau într-o frază anterioară, menționarea lui nu mai e necesară :

— ***Băiatu*** *ăla unde e?*

— *Păi e la școală* . . . PREDA, M. 148.

Cu noi ședea și ***Bodrîngă****, un moșneag fără căpătîi, însă de tot hazul. Pentru puțină mîncare și cîte oleacă de pască de cea de trei oca la para, slujea toată casa: tăia lemne, aținea focul, aducea apă, ne spunea la povești nopți întregi, șezînd cu nasul în tăciuni, și ne cînta din fluier.* CREANGĂ, A. 82.

Moromete *se apropie de prispă tăcut. Acum se uita în altă parte, întocmai ca și cînd n-ar fi auzit nimic din ceea ce i se spusese. Se răzimă liniștit de stîlpul casei și începu să se caute prin buzunarele flanelei. Scoase din fundul buzunarului puțin praf de tutun.* PREDA, M. 155.

Tot subînțeles e și subiectul care, fără a fi fost exprimat înainte, poate fi dedus dintr-o întreagă situație expusă în fraza sau frazele anterioare :

— *Să n-ai nici o grijă, mămucă, apucară cu gura înainte cei mai mari. Noi sîntem o dată băieți și ce-am vorbit o dată vorbit rămîne.*

— ***Dacă-i așa****, apoi veniți să vă sărute mama!* CREANGĂ, P. 20.

Propoziția *dacă-i așa* are subiect subînțeles care poate fi pronumele demonstrativ *asta* sau substantivul *lucrul, situația* etc., rezumînd relatarea din fraza anterioară *(sîntem o dată băieți . . .)*.

În frazele în care două predicate coordonate au același subiect, acesta nu este exprimat decît o dată și anume înaintea primului predicat : *Ion scrie și citește.*

În asemenea situații repetarea subiectului marchează accentuarea lui, ca în exemplele :

Capul *face,* ***capul*** *trage.*

Ana *era tînără și frumoasă,* ***Ana*** *era fragedă și subțirică,* ***Ana*** *era sprintenă și mlădioasă.* SLAVICI, O. I 117.

SUBIECTUL NEDETERMINAT

§ 523. În unele propoziții, deși predicatul este la un mod personal, totuși subiectul este nedeterminat, fie pentru că nu se indică precis persoana care săvîrșește acțiunea (de exemplu : ***Bate*** *la ușă*), fie pentru că e vorba de o acțiune cu valoare generală care nu poate fi raportată numai la o anumită persoană, ci poate fi atribuită oricărei persoane (de exemplu : *Unde dai și unde crapă!* adică nu numai *dai tu*, ci și *eu* și *el* etc.).

Pentru a exprima un subiect nedeterminat, limba română dispune, în general, de următoarele mijloace :

a. persoana a II-a singular :

Îndată ce ***intri*** *în acest canal, ți se deschide dinaintea ochilor o vedere încîntătoare.* GHICA, S. 588.

Unde ***te duci,*** *unde* ***te întorci,*** *dai de-alde Daudescu.* STANCU, D. 12.

Nu ştii *de unde sare iepurele.* Proverb.

b. persoana a III-a singular sau plural a unui verb activ:

Scria-n *gazetă că s-a dat*
Poruncă să rentoarcă-n ţară
Toţi cei plecaţi de astă vară. COŞBUC, B. I. 84.

Pînza mesii şi şervetele erau de filaliu, ţesute în casă. Tipsiile pe care ***aduceau*** *bucatele, talgerile şi paharele erau de argint.* NEGRUZZI, S. I 151.

c. persoana a III-a singular a reflexivului:

Elisabeta, de cîte ori ***se mănîncă*** *la noi pe zi?* SAHIA, N. 57.

d. persoana I plural:

Pe spusele oamenilor, fireşte, mare temei ***nu putem*** *pune, fiindcă-i ştim ce iubitori de adevăr sînt.* CARAGIALE, O. II 217.

Să nu ne luăm *după cîte se aud.* STANCU, D. 114.

Observaţie. Pentru exprimarea subiectului nedeterminat se pot folosi de asemenea perifraze cu substantivul *omul:*

Nu ştie ***omul*** *din ce se îngraşă.* Proverb.

A fost o zi îngrozitor de fierbinte. Tocmai pe la unu după miezul nopţei, parcă s-a mai potolit puţin cuptorul, parcă începe să mai poată respira ***omul.*** CARAGIALE, O. I 288.

De obicei, după cum se vede din exemplele de mai sus, subiectul nedeterminat este inclus. Totuşi, rar, subiectul nedeterminat poate fi exprimat prin persoana a II-a a pronumelui personal:

Ce e rău şi ce e bine
Tu te-ntreabă şi socoate. EMINESCU, O. I 194.

În cadrul diverselor posibilităţi de a exprima subiectul nedeterminat se pot distinge, după conţinut, două subcategorii:

— a subiectului care nu poate fi identificat, exprimat prin persoana a III-a a unui verb activ (vezi exemplele de la b);

— a subiectului autor al unei acţiuni cu valoare generală, exprimat prin persoana a II-a singular, prin persoana I plural şi prin persoana a III-a a reflexivului (vezi exemplele de la a, c, d, inclusiv observaţiile).

LIPSA SUBIECTULUI

§ 524. Propoziţiile al căror predicat, verb unipersonal prin formă şi impersonal prin conţinut, redă fenomenele atmosferice nu au subiect, deoarece acţiunea exprimată de astfel de verbe nu poate fi atribuită unui autor (vezi § 235 A).

Afară ***plouă, ninge!*** ALECSANDRI, R. III 3.

O, cum ***fulgeră*** *de strașnic . . . groaznece tunete o să avem.* NEGRUZZI, S. I 58.

Observație. În vorbirea populară verbele și expresiile impersonale de felul celor de mai sus au uneori subiect:

De-ar veni luna lui mai
*Să-mi aud **cerul** tunînd,*
*Să văd **norii** fulgerînd.* ANT. LIT. POP. I 72.

De cele mai multe ori subiectul este exprimat printr-un substantiv din aceeași rădăcină cu verbul sau din aceeași sferă semantică și se numește, atunci, subiect intern:

*Căci **ploaia** cînd ar ploua,*
Aurul ți l-ar strica! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 509.
Vîntu bate,
Nu străbate;
***Neaua** ninge,*
Nu-l atinge. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506.

CONSTRUCȚII SUBIECTIVE

§ 525. Predicatele exprimate prin verbe cu sensul „a se găsi, a se afla" au uneori ca subiect o construcție infinitivală introdusă prin pronume sau adverbe relativ-interogative (vezi § 511 pct. 2). În această construcție pronumele este subiectul infinitivului:

*Ai să te duci în fundul iadului și n-are să aibă **cine** te **scoate**.* CREANGĂ, A. 17.
Jele-i, Doamne, cui i-i jele,
Jele-i, Doamne, codrului
De armele hoțului,
Că le plouă și le ninge
*Și n-are **cine** le-**ncinge**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 288.

BIBLIOGRAFIE

1. B. CAZACU, *Sur l'expression du sujet indéterminé en roumain par la deuxième personne du singulier*, în BL XIII (1945), p. 140—154.
2. GH. V. POALELUNGI, *Despre propozițiile impersonale în limba română*, în *Materiale ale sesiunii științifice a Institutului pedagogic București pe anul 1956*, p. 45—81.
3. CLAUDIA TUDOSE, *Subiectul nedeterminat în limba română în perioada 1830—1850*, în SCL XII (1961), p. 73—88.

PREDICATUL

§ 526. Predicatul este partea principală de propoziție care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire, partea care arată ce face, ce este sau cum este subiectul:

Eol pe-a sa arpă blînd răsunătoare
Cînt-a nopții dulce, mistică cîntare. EMINESCU, O. I. 9.
*Stimabilă doamnă, la redacția noastră **se află** un document iscălit de amabilul nostru prefect.* CARAGIALE, O. VI 88.

Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeșnic mai e bună! EMINESCU, o. I 46.

După părțile de vorbire prin care e exprimat, predicatul este de două feluri: verbal și nominal. (Pentru categoria intermediară a adverbelor predicative, vezi § 528.)

PREDICATUL VERBAL

§ **527.** Predicatul verbal poate fi exprimat printr-un verb la un mod personal, o locuțiune verbală sau o interjecție.

a. Verbe la orice mod personal (indicativ, conjunctiv, condițional-optativ, prezumtiv și imperativ), la diateza activă, pasivă sau reflexivă.

Diateza activă:

— modul indicativ:

În numărul de mîine al foii noastre ***vom reproduce*** *o interesantă scrisoare sentimentală a unui înalt personaj din localitate către o damă de mare influență.* CARAGIALE, o. VI 110.

— modul conjunctiv:

Împăratul acela . . . a scris carte frăține-său craiului, ***să-i trimită*** *grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoți.* CREANGĂ, P. 184.

— modul condițional-optativ:

Unii spun că, după ce-a mîncat foarte mulți oameni și a ros toată coaja copacilor din codru, ***ar fi crepat*** *chiar aici în locul vcesta.* CREANGĂ, P. 122.

— modul prezumtiv:

Nu știu; ***va fi fiind;*** *îl cunoaște poate măria-sa.* SADOVEANU, O. XII 428.

— modul imperativ:

Trăiește-ți, *doamnă, viața ta!*

Și-a morții lege ***n-o căta!*** COȘBUC, B. I. 156.

Infinitivul e singurul mod nepersonal care poate avea rol de predicat. Aceasta se întîmplă însă numai atunci cînd are valoare de imperativ (vezi § 213, 219):

A nu se pleca *în afară.*

A se scutura *bine înainte de întrebuințare.*

Diateza pasivă:

Potcoavă ***a fost întîmpinat,*** *în preajma Lipșei, de căpitanul Cozmuță.* SADOVEANU, O. XVIII 227.

Observație. Pentru distincția față de un predicat nominal cu numele predicativ exprimat printr-un participiu, vezi § 534 pct. 2.

Diateza reflexivă:

Se perindau *unii după alții nourii cenușii.* SADOVEANU, O. XVII 305.

b. Locuțiuni verbale (cu verbul de bază la un mod personal):

Ne-am dat seama *că fără popor nu putem face revoluția.* CAMIL PETRESCU, B. 67.

Toate trebile și le ***punea la cale*** *singurel.* CREANGĂ, P. 140.

Zaharia **se dădea în vînt** *în toate părțile.* SADOVEANU, O. I. 640.
Cam cîți oameni te **bate gîndul** *să aibă Galibardi?* CARAGIALE, O. VI 61.
Gură **fac** *ca roata morii.* COȘBUC, P. I 224.

Observație. Considerarea locuțiunilor verbale ca formînd în bloc predicate verbale nu exclude analiza sintactică a fiecăreia din părțile lor componente. Bineînțeles, această analiză e mai ușor de făcut atunci cînd elementele locuțiunilor își păstrează mai bine individualitatea semantică (*gură fac* = complement direct + predicat, *bate gîndul* = predicat + subiect) și mai greu de făcut atunci cînd conținutul lor este mai șters (ca în exemplele : *ne-am dat seama, punea la cale, se dădea în vînt*).

c. Interjecții care redau o acțiune :

Bîzîiam la strană și **hîrști!** *cîte un colac.* CREANGĂ, A. 9—10.
Pupăza **zbrr!** *pe-o dugheană.* CREANGĂ, A. 57.
Dacă vede ea și vede că nu mă dau, **zvîrr!** *de vreo două, trei ori cu bulgări în mine.* CREANGĂ, A. 49.
Se scoală împăratul necăjit foc și **șart!** *o palmă lui Prîslea de a răsunat tot palatul.* CARAGIALE, O. I 119.

ADVERBELE PREDICATIVE

§ 528. Adverbele și locuțiunile adverbiale predicative (vezi § 299) au o poziție intermediară în ce privește tipul de predicat la care aparțin. Astfel, unele dintre ele se comportă la fel cu predicatele verbale pentru că nu admit pe lîngă ele un verb copulativ (unul dintre ele, *poate*, e chiar verb la origine) :

Alții, ca oamenii cu multă trecere, puteau să-l apere pe sub mînă, deși **poate** *că-l bănuiau.* SLAVICI, O. I 174.

Bine, frate, **fireşte** *că sînt curios să aflu ce se spune pe socoteala mea, mai ales de amici, ca să știu cui să mă încrez, cum să mă apăr.* CARAGIALE, O. I 226.

Pesemne *că d-ta ai luat biletul ăsta de mult și ai plecat din București.* CARAGIALE, O. VI 176.

Desigur *că mă duc la școală.*

Altele însă, de exemplu : *probabil, posibil, sigur,* sînt predicate nominale întrucît admit pe lîngă ele prezența unor verbe copulative. Astfel, există construcții paralele :

Probabil *că s-au întîlnit pe drum.*

E probabil *că în clipa aceasta hîrtiile se află la tribunal.* REBREANU, R. I 250.

Sigur *că îmi place.*
E sigur *că el a făcut asta?*

Observație. Adverbele și locuțiunile adverbiale predicative au ca subiect un infinitiv sau o propoziție subiectivă (vezi § 517 pct. 5 a și 762).

VERBELE DE MODALITATE ŞI DE ASPECT

§ 529. Verbele care exprimă modalitatea *(a putea, a trebui, a vrea, a fi, a avea* şi *a-i veni)*, precum şi cele care exprimă aspectul *(a începe, a prinde, a da, a (se) lua, a sta* etc.), urmate de verbe la conjunctiv, la infinitiv şi, mai rar, la supin sau la participiu sau coordonate cu un verb la aceeaşi formă cu ele ar părea, în unele situaţii, că formează, împreună cu acestea, un predicat verbal compus. De exemplu:

Multe sărindare dăduse el pînă atunci pe la popi în toate părţile ca ***să-i poată izgoni*** *dracii de la casă.* CREANGĂ, P. 305.

Şi ***trebuiesc luptate*** *războaiele aprinse.* EMINESCU, O. I 56.

Ce-i ***dă făcut*** *să scăpăm de-această osîndă?* GR. N. I 103.

Cînipa mi-am semănat,
Dar cînd ***fu pe adunat***
Boala-n trupu-mi a intrat! ALECSANDRI, P. P. 310.

Începură a vorbi *cu glas omenesc.* RETEGANUL, P. I 29.

Dragoş ***dădu să coboare*** *scara, dar iute o sui înapoi.* HOGAŞ, DR. II 96.

Şi aşa sfînta Duminecă ***se ia şi se întoarnă*** *singură acasă.* CREANGĂ, O. 225.

Stînca ***stă să se prăvale***
În prăpastia măreaţă. EMINESCU, O. I 54.

În construcţii de tipul acestora, accentul semantic, rolul de a exprima acţiunea propriu-zisă cade pe verbul la conjunctiv sau la una din formele verbale amintite.

Categoria predicatului compus nu e însă suficient de ferm delimitată din punct de vedere gramatical şi, de altfel, nici verbele de modalitate şi, mai ales, cele de aspect nu formează o categorie gramaticală precis constituită în limba noastră, de vreme ce criteriul fundamental (şi uneori singurul) de delimitare este cel semantic. De aceea preferăm să analizăm în aceste construcţii funcţiunea sintactică a fiecăruia din elementele lor componente: verb predicat + complement (completivă) direct(ă), în cazul celor mai multe, verb predicat + subiect (subiectivă) în cazul lui *a trebui* (+ conjunctiv sau infinitiv) etc.

LIPSA PREDICATULUI VERBAL SAU A UNOR ELEMENTE DIN CADRUL LUI

§ 530. Uneori predicatul verbal lipseşte. Această situaţie poate apărea, la predicatul verbal propriu-zis, atunci cînd verbul se subînţelege din context, întrucît a fost exprimat în propoziţia sau fraza anterioară (vezi şi § 940):

Atunci iepurele sare, şi dracul după el. CREANGĂ, P. 51.

De asemenea, în cazul a două predicate coordonate exprimate prin verbe la forme compuse, auxiliarul poate să nu fie repetat pentru al doilea predicat:

Am mîncat şi băut *tot ce mi s-a dat* (vezi şi § 724).

Mai poate fi omis verbul de declarație în vorbirea directă sau indirectă (vezi § 944):

— *Ai visat, Bocuțo...*

Și ea tot încet și șiret:

— *Cînd ne-om mărita noi împreună... tu... ai să fii popă.* B. Delavrancea, *Sultănica* (București, 1941), p. 174

sau verbul din locuțiunile verbale:

Mișu meu, ***una și bună:*** *vrea să mă ducă să văd pe Mateescu jucînd pe „Millo director"!* GHICA, S. 189.

Unde veni scroafa c-o falcă în cer și cu una în pămînt, ***și năvală*** *la argatul orbului să-l sfîșie și mai multe nu.* ISPIRESCU, L. 263.

PREDICATUL NOMINAL

§ 531. Predicatul nominal este alcătuit dintr-unul sau mai multe nume predicative și dintr-un verb copulativ la un mod personal:

Și asta-i ***o avere,*** *cînd e omul* ***sănătos.*** CREANGĂ, A. 27.

Fata babei ***era slută, leneșă, țîfnoasă și rea*** *la inimă... Fata moșneagului însă* ***era frumoasă, harnică, ascultătoare și bună*** *la inimă.* CREANGĂ, P. 283.

Observații. 1. Într-o frază, numărul predicatelor nominale e egal cu numărul verbelor copulative; în componența unui singur predicat nominal pot intra însă mai multe nume predicative.

2. Numele predicativ poate sta și pe lîngă un verb copulativ la un mod nepersonal, dar construcția în ansamblu nu are rol de predicat:

Acești săcui, fiind cei mai mulți țărani, libertatea ce voiau era d-a nu mai fi iobagi la nobilii locului. BĂLCESCU, O. II 102—103.

VERBELE COPULATIVE

§ 532. Verbul copulativ cel mai abstract și, de aceea, cel mai gramaticalizat este *a fi* (vezi § 196). Datorită trăsăturilor aici menționate și largii lui întrebuințări, verbul *a fi* este considerat copulativ prin excelență:

Educațiunea lui ***fu*** *de la început prea* ***îngrijită.*** ODOBESCU, S. I. 260.

Nevoia ***este*** *cel mai bun* ***învățător.*** SLAVICI, N. I. 25.

Tu ***ești om*** *întreg acuma, și ai venit la noi de la școli înalte cu multă carte.* SADOVEANU, O. III 477.

Liniștea-i acum ***deplină.*** COȘBUC, B. I. 6.

Observație. Verbul *a fi*, cînd are înțelesul de „a exista, a se afla, a se găsi, a trăi, a se întîmpla, a se duce", nu e copulativ, ci formează singur un predicat verbal:

Că-i iarbă de noi

Și umbră de voi. ALECSANDRI, P. P. 1.

Afară ***era*** *o vreme urîtă de toamnă.* SADOVEANU, O. I 606.

*De amîndouă părțile podului... **erau** două cantoane cu pereții albi.* CEZ. PETRESCU, S. R. 39.
Erau odată într-un sat doi frați. CREANGĂ, P. 37.
Ș-apoi ce-a mai fi a mai fi. CREANGĂ, P. 269.
Am fost cu biletul la o spițărie. CARAGIALE, O. VI 189.
În construcțiile de tipul *e noapte* sau *mi-e foame*, verbul *a fi* este predicativ (exprimă existența), iar substantivul are funcțiune de subiect (vezi § 496).

În afară de *a fi*, se mai pot folosi cu funcțiune copulativă și alte verbe care, în anumite situații, au conținut semantic mai slab și, de aceea, nu pot forma predicatul decît împreună cu un nume predicativ (vezi § 196). Iată cîteva din aceste verbe : *a deveni*, *a se face*, *a ieși*, *a ajunge* „a se face, a deveni", *a însemna* și altele.

*Monumentele antice **devin** toate fortificațiuni.* ODOBESCU, IST. ARH. 208.
*Radu **deveni** iarăși trist.* VLAHUȚĂ, N. 66.
***Vei ajunge** și tu odată mare și tare.* CREANGĂ, P. 223.
*Gîndul **se făcu** mai limpede și mai tare.* SADOVEANU, O. I 376.
*Dac-ar fi **să iasă** toți învățați, după cum socoți tu, n-ar mai fi cine să ne tragă ciubotele.* CREANGĂ, A. 13.
*Un han lîngă un șleah **însemnează** lucru mare.* SADOVEANU, O. VIII 518.

După cum se vede, între verbele de mai sus se poate stabili o ierarhie în ce privește sensul : unele, ca *a deveni*, *a se face*, au autonomie lexicală mai mică, iar altele, ca *a ieși*, au autonomie mai mare. Uneori conținutul lor lexical depășește condiția necesară pentru a fi verbe copulative și atunci verbele respective intră în categoria verbelor predicative. Astfel, verbul *a se naște*, cu sensul „a apărea, a se forma", apropiat de al verbelor copulative, este totuși suficient pentru a alcătui singur predicatul :

*O carte **se naște** magistrală și vie ca un prunc sănătos.* CONTEMPORANUL, 843 (1962), P. 1/5.

Observație. Verbele de felul celor de mai sus, ca și *a fi*, formează singure predicat verbal (nu sînt deci copulative) atunci cînd au înțeles de sine stătător :

Ajunsese pînă în cele mai depărtate mahalale vestea întîmplărilor înfricoșate de la curte. SADOVEANU, O. XVIII 437.
*După ce au fost dărîmate boieriile și lăcomiile, iată **ieși** dreptate pentru omul muncitor.* SADOVEANU, O. XVII 315.

§ **533.** În unele predicate nominale copula nu este exprimată. În propoziții nominale (vezi § 1040), cînd subiectul precedă numele predicativ, ideea de predicație poate fi marcată prin pronunțarea pe un ton ascendent a subiectului, indiferent de intonația restului propoziției, și în scris prin virgulă sau prin linia de pauză :

Fețișoara lui,
***Spuma** laptelui ;*
Mustăcioara lui,
***Spicul** grîului ;*
Perișorul lui,

Pana corbului;
Ochișorii lui,
Mura cîmpului! ALECSANDRI, P. P. 3.
Religia — o frază de dînșii inventată. EMINESCU, O. I 59.
Vorbă multă, sărăcia omului. Proverb.

Cînd ordinea e inversă, intonația se schimbă, accentul căzînd pe numele predicativ:

O frumusețe, fata pe care mi-ai arătat-o ieri!

Copula mai poate fi subînțeleasă în propoziția răspuns, atunci cînd a fost exprimată în propoziția întrebare anterioară:

— *Ești mulțumită?*
— *Tare mulțumită, mamă.* ZAMFIRESCU, V. Ț. 35.
— *Îți place? E simplă, nu-i așa?...*
— *Minunată!* ZAMFIRESCU, V. Ț. 85.
— *Doar nu vei fi fata lui Badea Costea?*
— *Ba a lui.* AGÎRBICEANU, S. P. 195.

Alteori poate lipsi numele predicativ:

în dialog, cînd a fost exprimat într-o propoziție anterioară:

— *Ești cîntăreț la biserică?*
— *Sînt.* SADOVEANU, O. XVIII 13.

livresc, în vorbirea aceleiași persoane, cînd va fi exprimat într-o propoziție următoare:

Oricum, chiar dacă nu mai sînt, am fost și eu literat. CARAGIALE, O. III 240.

NUMELE PREDICATIV

§ 534. Numele predicativ poate fi exprimat printr-un substantiv, un adjectiv substantivizat sau un pronume (în nominativ și, precedat de o prepoziție, în genitiv sau în acuzativ), un adjectiv, un numeral, un verb la supin sau la infinitiv, un adverb sau o interjecție.

1. Substantiv, adjectiv substantivizat sau pronume:

a. în nominativ

— substantiv sau adjectiv substantivizat:

Pupăza era ceasornicul satului. CREANGĂ, A. 55.
Vornicel e-un grierel. EMINESCU, O. I 87.
Locomotivele sînt copiii noștri, sînt copiii de fier. SAHIA, N. 30.
Tu ești deșteptul?

— pronume:

Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta. EMINESCU, O. I 127.
Spună lumii large steaguri tricolore,
Spună ce-i poporul mare, românesc. EMINESCU, O. I 15.
Cînd sorii se sting și cînd stelele pică,
Îmi vine a crede că toate-s nimică. EMINESCU, O. I 38.

Observații. 1. Numele predicativ exprimat printr-un substantiv sau printr-un pronume personal sau demonstrativ este uneori exprimat prin același cuvînt ca și subiectul:

Și inima aceea, ce geme de durere,

Și s u f l e t u l acela, ce cîntă amorțit,
E ***inima*** *mea tristă, ce n-are mîngîiere,*
E ***sufletu-mi****, ce arde de dor nemărginit.* EMINESCU, O. I 8.

Cînd numele predicativ exprimat prin același substantiv ca și subiectul nu are nici un determinant, trebuie să fie la forma nearticulată (vezi § 958):

Casa-i ***casă*** *și masa-i* ***masă****.*

Dacă este nume propriu sau asimilat cu acestea, substantivul poate fi articulat și în asemenea situații:

Mama-i ***mama*** *și tu ești tu.*
Prahova-i ***Prahova****.*

2. Numele predicativ exprimat printr-un substantiv sau printr-un pronume este uneori, aparent, la cazul genitiv:

Casa...este ***a lui Marcu*** *Florii Cucului.* SLAVICI, N. I 29.
Istoria umană în veci se desfășoară,
Povestea-i ***a ciocanului*** *ce cade pe ilău.* EMINESCU, O. I 62.
Tot ce respiră-i liber, ***a tuturor*** *e lumea.* EMINESCU, O. I 24.

Ca și în cazul subiectului aparent genitival (vezi § 518 a), și aici articolul genitival este la nominativ (și ține locul unui substantiv în nominativ identic cu substantivul subiect), iar substantivul sau pronumele în genitiv sînt determinantele acestuia: *casa este* ***casa*** *lui Marcu, lumea e* ***lumea*** *tuturor* etc. Numele predicativ de felul celor menționate mai sus este astfel în realitate tot la nominativ.

b. în acuzativ sau în genitiv cu prepoziție sau cu locuțiune prepozițională

— substantiv sau adjectiv substantivizat:

E ***contra regulamentului****.*

Am iubit slujba ta care mie mi-a fost ***cu credință*** *și* ***cu dreptate****.* SADOVEANU, O. VIII 478.

Masa e, firește, ***de brad****.* CAMIL PETRESCU, U. N. 8.

Părul aspru, creț, era ***de un negru*** *cu reflexe albastre.* BART, E 100.

Capra mea nu-i ***de cele săritoare*** *și-i bună de lapte.* CREANGĂ, P. 42.

Cu ploaia ne-om împăca noi, că-i ***de la Dumnezeu****. Cu celelalte mai greu, că sînt* ***ale*** *oamenilor.* CEZ. PETRESCU, Î. I 141.

Noi sîntem cei mai mulți ***de pe Argeș****.* STANCU, D. 113.

S-a întîmplat să fie ***de prin părțile*** *noastre și un vechi prieten al lui tată-meu.* GALACTION, O. I 64.

Fetele și tinerii care nu erau ***din cercul lor****.* REBREANU, I. I 112.

Fiindcă nu sînt ***dintre*** *acei* ***autori****, prefer să vă spun drept.* CARAGIALE, O. I 163

A fost crudă-nvinuirea,
A fost crudă și nedreaptă, ***fără razem, fără fond****.* EMINESCU, O. I 26.
Este ***împotriva regulilor*** *bunei-cuviințe.*
Viața ta e ***în primejdie****.*
Rochia e ***pentru soru-sa****.*

— pronume:

Ea nu e ***ca mine****?*

Eşti ***contra mea****, Haralambie.* SAHIA, N. 104.
Apoi doar eu nu-s ***de-acelea*** *de cari crede el.* CREANGĂ, P. 28.
Tată-său era ***de-ai noştri.*** SADOVEANU, O. III 262.
Cartea asta e ***de la mine.***
El e ***dintre aceia*** *care . . .*
El e ***împotriva noastră.***
Acest răvaş e ***pentru tine.*** NEGRUZZI, S. I 22.

După cum se vede din exemplele de mai sus, prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale care apar la numele predicativ sînt cele care apar şi la atribut (vezi § 561 şi 562). Această situaţie se explică prin aceea că între numele predicativ şi atribut există un paralelism general, care se datoreşte conţinutului foarte apropiat al celor două părţi de propoziţie (vezi § 505).

2. Adjectiv (inclusiv participiu):

Iară cel mic era ***harnic*** *şi* ***cuminte.*** CREANGĂ, P. 19.

Sacul nu e ***mare****, dar trebuie să fie* ***greu****, fiindcă pasagerul, ridicîndu-se, trebuie să-l ţină şi de dedesubt cu mîna dreaptă.* CARAGIALE, O. I 198.
Grădina în care se odihneşte el este ***cea mai frumoasă*** *din Olteni.* DELAVRANCEA, T. 52.
Margareta era ***sprinţară****,* ***şăgalnică*** *şi* ***neastîmpărată.*** VLAHUŢĂ, N. 48.

Observaţie. Uneori este foarte greu de făcut distincţia între un predicat nominal cu numele predicativ exprimat printr-un participiu şi un predicat verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă. Această confuzie poate apărea, bineînţeles, numai atunci cînd avem a face cu un participiu al unui verb tranzitiv:

Cartea este deschisă.

Adesea însă conţinutul ne ajută să distingem între cele două tipuri de predicate. Astfel, în exemplul următor e clar că avem a face cu un predicat nominal şi nu cu un verb la pasiv:

Ferestrele erau căptuşite bine cu rogojini groase, încît nu se zărea rază de lumină. POPESCU, B. I 106.

3. Numeral:

Cu noi se fac ***zece.*** SADOVEANU, O. I 623.
Iată, Gălăciuc e ***al şaselea*** *care se prăbuşeşte cu puntea.* SAHIA, N. 41.

4. Verb la supin sau la infinitiv cu sau fără *de:*

Frica ce le coprinsese pe amîndouă era ***de nepovestit.*** ISPIRESCU, L. 120.
Mama, în slăbăciunea ei pentru mine, ajunsese ***a crede*** *că am să ies un al doilea Cucuzel.* CREANGĂ, A. 12.
Jurămîntul eteriştilor era ***a sacrifica*** *familie, avere şi viaţă pentru libertatea patriei şi supunere oarbă ordinelor comitetului.* GHICA, S. 99.
Care e oare scopul . . . civilizaţiunii, dacă nu este ***de a lăsa*** *omului independenţa cea mai largă . . .?* ODOBESCU, S. I 378.

Observaţii. 1. Construirea numelui predicativ cu infinitivul fără *de* după verbul *a fi* (vezi exemplul din Ghica) este un procedeu astăzi învechit.

2. Cînd subiectul este exprimat tot prin infinitiv construcţia numelui predicativ cu infinitivul e obligatorie:

A c r e d e că iubirea sufletelor e o astfel de combinare simplistă înseamnă, firește, a discuta ca toată lumea, prostește. CAMIL PETRESCU, U. N. 18.

5. Adverb:

Deşi nu e decît femeie,
E totuşi ***altfel,*** *«nu ştiu cum».* EMINESCU, O. I 208.

Numele predicativ exprimat prin adverb apare mai frecvent pe lîngă forma de persoana a III-a singular a verbului *a fi* în expresii unipersonale prin formă şi impersonale prin conţinut:

D-tale îţi e ***lesne*** *a vorbi cu aşa uşor ton!* NEGRUZZI, S. I 45.
E prea ***greu*** *pentru noi de răspuns la aşa întrebare.* CARAGIALE, O. III 315.
Prin scris e ***imposibil*** *să explici o stare de suflet atît de anormală.* IBRĂILEANU, A. 32.

O b s e r v a ţ i i. 1. Predicatele exprimate prin expresii unipersonale au ca subiect un verb la infinitiv sau la supin sau o propoziţie subiectivă (vezi § 517 şi 762).

2. Pentru predicatele reprezentate de adverbe ca *posibil, probabil, sigur* etc. fără copulă vezi § 528.

6. Interjecţie:

Şi cu străjuirea voastră, era ***vai*** *de pielea noastră!* CREANGĂ, P. 269.

§ **535.** Prin conţinutul său, numele predicativ, ca şi atributul, c a l i f i c ă sau i d e n t i f i c ă subiectul.

Numele predicativ de calificare atribuie subiectului o notă sau o însuşire (calificare propriu-zisă) ori îl încadrează într-o noţiune supraordonată (clasare). Numele predicativ de identificare exprimă o noţiune singulară a cărei sferă logică se suprapune sferei subiectului.

Între categoriile de conţinut ale numelui predicativ şi categoriile de părţi de vorbire prin care este exprimat el, se poate stabili o relativă corespondenţă, după cum urmează:

a. Numele predicativ de calificare este, în general, redat printr-un substantiv nearticulat sau articulat cu articol nehotărît, printr-un substantiv în genitiv sau în acuzativ cu prepoziţie, printr-un adjectiv, un pronume nehotărît, un numeral cardinal sau multiplicativ, un verb la supin sau un adverb:

Eu nu sînt ***călugăr,*** *sînt* ***domn!*** NEGRUZZI, S. I 161.
Eu sînt ***un om*** *căruia-i place să joace pe faţă.* CARAGIALE, O. VI 116.
Şoimăreştii au fost trup şi suflet ***ai lui Tomşa.*** SADOVEANU, O. V 702.
Ei sînt ***contra abuzurilor.***
Înfloresc grădinele,
Ceru-i ***ca oglinda.*** IOSIF, V. 79.
Dar fusul e ***de vină***
Că se-nvîrtea mereu. COŞBUC, P. I 59.
Tu eşti ***mai bun*** *decît mine, Ghiţă.* SADOVEANU, O. XVIII 64.

Eu nici ... nici nu susțin că-s băiat sărac ... Părinții mei erau ... erau ***altceva.*** GALAN, B. 79.

Cînd eram la mama ***trei***
Aveam șapte bobocei. Cîntec popular.
Folosul e ***înmiit.***
Agitația este ***de nedescris.*** CAMIL PETRESCU, B. 97.

Asta e ***bine;*** *căci fără d-l Mandache cu greu s-ar putea guverna în acel județ.* CARAGIALE, O. I 111.

b. Numele predicativ de identificare este, în general, redat printr-un nume propriu sau printr-un substantiv cu articol hotărît, printr-un pronume personal sau demonstrativ, prin pronumele *cine*, printr-un numeral ordinal sau un verb la infinitiv:

Iar cerul este tatăl meu
Și mumă-mea e ***marea.*** EMINESCU, O I 170.
S-a gîndit, a chibzuit și singura soluție este ***asta.*** REBREANU, R. II 15.
— *Și* ***cine*** *ești d-ta, mă rog, care îmi spui aceasta? ...*
— *Sînt Cicerone Popescu! ...* CARAGIALE, O. II 125.

Aceea a fost cea mai cumplită lovitură pentru bieții părinți. Mai cumplită decît cele ce aveau să vie — pentru că era ***cea dintîi.*** VLAHUȚĂ, O. A. II 266.

Unul din obiceiele mele, bune sau rele, este ***a spune*** *adevărul.* FILIMON, O. I 112.

Unele părți de vorbire pot exprima atît nume predicative de calificare, cît și nume predicative de identificare. Așa sînt, de exemplu, pronumele posesiv și pronumele *ce:*

Pămîntu-i ***al nostru*** *că noi îl muncim.* REBREANU, R. I 136 (calificare).
Caietul e ***al meu*** (identificare).

Ce *sînteți dumneavoastră, mă rog? Vagabonți de pe uliță?* CARAGIALE, O. VI 102 (calificare).

Ce *este literatura de nu chiar expresia vieții unei nații?* RUSSO, S. 39 (identificare).

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

§ 536. Predicatul verbal și verbul copulativ se acordă cu subiectul în persoană și în număr:

Andrieș Hamură ... ***se întorcea*** *de la învățătură din Țara Leșască.* SADOVEANU, O. III 151.

Măreț e bradul munților
Ce-n codri ***înverzește.*** ALECSANDRI, P. II 156.

Cînd predicatul este exprimat printr-un verb la diateza pasivă, acordul se face în persoană, în număr, în gen și în caz:

De atunci și pînă astăzi colonii de lumi pierdute
Sînt atrase *în viață de un dor nemărginit.* EMINESCU, O I 132.

Numele predicativ exprimat printr-un adjectiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de adjectiv se acordă cu subiectul în număr, în gen și în caz:

Conacul din Lespezi era ***bătrîn, modest și prietenos.*** REBREANU, R. I 162.

Puțini *erau la număr ostașii României.* ALEXANDRESCU, O. 82.

Numele predicativ exprimat printr-un substantiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de substantiv se acordă cu subiectul în caz și, cînd se poate, în număr și în gen. (Bineînțeles, acordul în caz nu se face atunci cînd numele predicativ este exprimat printr-un substantiv cu prepoziție, dar de cele mai multe ori numele predicativ e în nominativ și, de aceea, acordul se realizează foarte frecvent.)

Ceata noastră era ***un amestec*** *de tineri de la Drept, de la Științe și de la Litere.* DELAVRANCEA, T. 5.

Fără să fie popular, era ***una*** *din figurile bucureștene.* CAMIL PETRESCU, U. N. 26.

Ei erau . . . ***stăpînii*** *tuturor fetelor și flăcăuanilor din sat.* SADOVEANU, O. III 22.

ACORDUL ÎN PERSOANĂ

§ **537.** Cînd subiectul exprimă o colectivitate cu care se solidarizează și vorbitorul, predicatul poate sta la persoana I plural:

Am ajuns. Toți pasagerii ***ne dăm*** *jos.* CARAGIALE, O. I 296.

În mod similar, cînd subiectul exprimă o colectivitate cu care interlocutorul se solidarizează sau este considerat solidar de către vorbitor, predicatul poate sta la persoana a II-a plural:

Toți locatarii din imobilul acesta ***vă mutați*** *în blocul de alături.*

În ambele situații discutate aici, posibilitatea de a face acordul cu persoana I și a II-a este determinată de prezența adjectivului *toți.*

Predicatul atributivei a cărei regentă cu predicat nominal are ca subiect un pronume personal de persoana I sau a II-a poate sta: a) la persoana I, respectiv a II-a, cînd vrem să accentuăm asupra faptului că atributiva determină subiectul regentei sau întreaga propoziție regentă,

b) la persoana a III-a, cînd vrem să accentuăm asupra faptului că atributiva determină numele predicativ al regentei exprimat printr-un substantiv:

a. *Sînt un om care* ***iubesc*** *adevărul și fiindcă-l iubesc, știu să-l caut.* CARAGIALE, O. I 244.

Eu sînt unul ce ***știu*** *de inel.* PANN, P. V. I 35.

b. *Sînt un june tînăr și nefericit, care* ***suferă*** *peste poate și* ***iubește*** *la nemurire.* CARAGIALE, O. VI 34.

În cazul subiectelor multiple, formate din pronume personale la diferite persoane sau parțial din pronume personale și parțial din substantive, persoana I are preponderență asupra celorlalte persoane, iar persoana a II-a are preponderență asupra persoanei a III-a (incluzînd în ea și substantivele). Astfel, dacă între subiecte este unul exprimat printr-un

pronume personal de persoana I (singular sau plural), predicatul se pune la persoana I plural, indiferent de persoana celorlalte subiecte:

Cît ***n-om fi morți*** *voi cinci și cu...* ALECSANDRI, POEZII 441.

Eu și el ***lucrăm*** *în raionul ăsta.*

Dacă între subiecte se găsește unul exprimat printr-un pronume de persoana a II-a (singular sau plural) și nu este nici unul exprimat printr-un pronume de persoana I, predicatul se pune la persoana a II-a plural:

Selim și tu-mpreună ***peri-veți*** *amîndoi!* ALECSANDRI, P. III 352.

Tu și ei ***veți merge*** *înainte.*

ACORDUL ÎN NUMĂR

§ **538.** Cînd subiectul e format din mai mulți termeni care se află în raport de coordonare copulativă (subiect multiplu), predicatul se pune la plural:

Și atunci odată ***pornesc*** *și turturica și calul fugînd pe întrecute.* CREANGĂ, P. 273.

Atît ea, cît și sora mai mică, Polixenia, ***se întreceau*** *în griji.* BASSARABESCU, S. N. 27.

Nic-a lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader a Catincăi, alt hojmalău, ***au trecut*** *pe lîngă mine.* CREANGĂ, A. 6.

Cugetul și sentimentul tău ***au rămas*** *cel puțin* ***aceleași*** *ca în cea din urmă a noastră întrevedere.* GALACTION, O. I 225.

Dragi-mi ***erau*** *tata și mama, frații și surorile și băieții satului, tovarășii mei din copilărie.* CREANGĂ, A. 117.

Cînd termenii subiectului se confundă într-unul singur din punctul de vedere al raportului cu realitatea, adică nu desemnează obiecte perfect distincte, predicatul se pune la singular:

Vezi domnișoru-acela care toate le știe,
Căruia vorbă, duhul, îi ***stă*** *în pălărie,*
În chipul d-a o scoate cu grații prefăcute? ALEXANDRESCU, O. 192.

Să ne îndesască mai mult cu udeala, pentru că acolo ***stă*** *toată puterea și îndrăzneala.* CREANGĂ, P. 258.

E ură și turbare,
În ochii lor cei negri, adînci și deșerați. EMINESCU, O. I 62.

Observație. La ultimele două exemple acordul cu singularul este determinat nu numai de conținutul termenilor subiectului, ci și de poziția predicatului înaintea acestuia (vezi și § 544 B).

Cînd subiectul este format din mai mulți termeni care se află în raport de coordonare disjunctivă, predicatul se pune tot la singular:

Dumnezeu sau dracul mă ***va însănătoșa.*** NEGRUZZI, S. I 161.

Boierul sau locțiitorul lui, arendașul, ***e stăpînul*** *satului.* REBREANU, R. I 107.

În aceeași situație este subiectul din exemplul următor, format din mai mulți termeni legați între ei prin coordonare copulativă negativă:

Nici mama, nici sora mea ***n-a venit.***

Cînd subiectul este legat prin *(împreună) cu* de o parte de propoziție care denumește pe un participant la acțiune, acordul predicatului se face în două feluri :

a. Cu predicatul la plural, dacă *(împreună) cu* exprimă un raport copulativ :

Iaca ***vin*** *și Făt-Frumos cu Sfarmă-Piatră.* CREANGĂ, o. 166.

El împreună cu fata ***se puseră*** *în carîta zmeoaicei.* ISPIRESCU, L. 197.

Acordul cu pluralul ne dovedește că în această situație avem a face cu un subiect multiplu.

b. Cu predicatul la singular, dacă *(împreună) cu* exprimă un raport sociativ :

În zadar, tînărul Coriolan Drăgănescu, împreună cu toată tinerimea, ***a protestat*** *în numele drepturilor înscrise în constituție.* CARAGIALE, o. I 247.

Acordul cu singularul dovedește că, de data aceasta, avem a face cu un subiect format dintr-un singur cuvînt urmat de un complement sociativ.

§ **539.** Uneori numele predicativ e la alt număr decît subiectul. Și în acest caz verbul copulativ se acordă în număr cu subiectul.

Gospodăria *în miniatură* ***era*** *numai* ***movili*** *de moloz,* ***cărămidă, țiglă*** *pisată* ***și cenușă*** *din gura sobelor.* CEZ. PETRESCU, î. II 5—6.

Nu știu ce minte au unii părinți, zicea ea privind spre un stîlp al cerdacului, ca și cum ***acela era părinții.*** SADOVEANU, o. XIII 72.

Minciuni și fraze-i totul *ce statele susțin.* EMINESCU, o. I 59 (aici subiectul este *totul*, iar *minciuni și fraze* e numele predicativ).

Cazurile în care acordul verbului copulativ se face cu numele predicativ, și nu cu subiectul, sînt considerate necorecte, mai ales atunci cînd copula este aproape de subiect :

Părul ei sînt valuri *creț,*

Spumă albă-i pieptul ei! COȘBUC, B. I. 178 (vezi și § 544 A).

§ **540.** Cînd subiectul este un pronume la pluralul politeții sau al modestiei etc. (vezi § 151), verbul copulativ se pune la plural, dar numele predicativ și participiul din predicatul verbal la diateza pasivă se pun la singular :

Dacă pînă mîine dimineață n-avem raportul dv., ***veți fi considerat*** *ca demisionat.* CARAGIALE, o. I 184.

Sărutăm dreapta măriei-tale, se închină ea către boierul cel măreț. Primiți să vă spunem toate cu dreptate și adevărat, deoarece ***noi sîntem muierea*** *judelui, și alte țigănci nu îndrăznesc să ne calce înainte.* SADOVEANU, o. XIII 139.

Observație. Este greșită construcția *veți fi considerați* cînd se adresează unei singure persoane.

ACORDUL ÎN GEN

§ 541. Acordul în gen al predicatului cu un subiect multiplu alcătuit din substantive sau pronume de gen diferit se face în felul următor:

Cînd substantivele sînt nume de ființe, masculinul are prioritate:

Atunci și împăratul Verde și fetele sale au rămas ***încremeniți*** *de ceea ce au auzit.* CREANGĂ, P. 278.

Cînd substantivele sînt nume de lucruri, tipurile de acord sînt mult mai diferite. Cele mai multe dintre ele sînt însă greoaie și, de aceea, se evită în limba curentă. Vom ilustra totuși, mai jos, toate tipurile posibile de acord cu subiectul alcătuit din nume de lucruri pentru a servi de îndreptar atunci cînd e nevoie.

a. Cu nume de lucruri de genul neutru și feminin, numele predicativ stă la feminin-neutru.

Observație. Întrucît forma de feminin plural a adjectivului și a participiului (de exemplu *văruite*) servește și pentru genul neutru, nu se poate defini precis genul numelui predicativ cu o asemenea formă; așa se explică termenul de feminin-neutru folosit pentru desemnarea situațiilor de acest fel.

Gardul și poarta sînt ***văruite.***
Poarta și gardul sînt ***văruite.***
Gardurile și poarta sînt ***văruite.***
Poarta și gardurile sînt ***văruite.***
Gardul și porțile sînt ***văruite.***
Porțile și gardul sînt ***văruite.***
Gardurile și porțile sînt ***văruite.***

b. Cu nume de lucruri de genul masculin și feminin, numele predicativ stă la feminin-neutru cînd substantivul masculin e la singular:

Peretele și poarta sînt ***văruite.***
Poarta și peretele sînt ***văruite.***
Peretele și porțile sînt ***văruite.***
Porțile și peretele sînt ***văruite.***

Cînd substantivul masculin e la plural, predicatul se acordă cu cel mai apropiat:

Pereții și poarta sînt ***văruite.***
Poarta și pereții sînt ***văruiți.***
Pereții și porțile sînt ***văruite.***
Porțile și pereții sînt ***văruiți.***

c. Cu nume de lucruri de genul masculin și neutru, numele predicativ stă la neutru, cînd substantivul masculin e la singular:

Peretele și gardurile sînt ***văruite.***
Gardurile și peretele sînt ***văruite.***
Peretele și gardul sînt ***văruite.***
Gardul și peretele sînt ***văruite.***

Cînd substantivul masculin e la plural şi substantivul neutru e la singular, numele predicativ e la masculin:

Pereţii şi gardul sînt ***văruiţi.***
Gardul şi pereţii sînt ***văruiţi.***

Cînd şi substantivul masculin şi cel neutru sînt la plural, predicatul se acordă cu cel mai apropiat:

Pereţii şi gardurile sînt ***văruite.***
Gardurile şi pereţii sînt ***văruiţi.***

EXCEPŢII ŞI ABATERI DE LA REGULILE ACORDULUI

§ **542.** Excepţii şi abateri de la regulile menţionate în paragrafele de mai sus se ivesc mai ales acolo unde acordul se face după înţeles sau prin atracţie (vezi § 508), precum şi în cadrul predicatului exprimat printr-un verb pasiv reflexiv.

ACORDUL DUPĂ ÎNŢELES

§ **543.** A. În propoziţiile în care subiectul este exprimat printr-un substantiv la singular cu sens colectiv determinat printr-un alt substantiv la plural care indică elementele componente ale colectivului, predicatul se acordă uneori cu substantivul determinant la plural, atunci cînd acesta, impunînd ideea de pluralitate, este luat drept adevăratul subiect al propoziţiei. Acordul se face deci după înţeles şi în acelaşi timp prin atracţie:

Deodată însă circulaţia se opreşte, şi dinspre Copou ***se văd venind o grămadă de oameni,*** *gesticulînd şi strigînd foarte mişcaţi.* CARAGIALE, O. I 58.

Şi unde nu s-au adunat o mulţime de băieţi şi fete *la şcoală.* CREANGĂ, A. 2.

În acelaşi fel se poate face acordul cînd subiectul este *jumătate, sfert, parte* etc. şi urmează o determinare la plural: ***Jumătate din elevi erau*** *în clasă.*

Alteori determinantul la plural este subînţeles, continuînd însă să funcţioneze ca adevăratul subiect al propoziţiei. Astfel se ajunge la construcţii ca:

O samă se căţăraseră *şi pe zidul de împrejmuire al mănăstirii, ca să vadă trecînd alaiul.* SADOVEANU, O. X 226.

Rar, predicatul se acordă după înţeles cu un subiect exprimat printr-un substantiv cu sens colectiv care nu are o determinare la plural (nici măcar subînţeleasă), mai ales cînd subiectul este despărţit de predicat printr-un grup de cuvinte. Această situaţie constituie o greşeală indiscutabilă:

Îl jeliră ai săi, îl jeliră boierii, ***îl jeliră şi poporul.*** ISPIRESCU, L. 42.

Iară ***oastea*** *vrăjmaşilor, văzînd că au căzut cel mai mare al lor,* ***întinseră*** *fuga. Calendarul* (1814), p. 122.

Observaţie. Acordul din ultimul exemplu este favorizat de prezenţa pronumelui *al lor* care marchează sensul colectiv al substantivului *oastea*.

O situație asemănătoare există atunci cînd subiectul este exprimat prin pronumele nehotărîte sau negative *fiecare, cîte unul, nimeni, nici un(ul)* etc. urmate de un atribut partitiv:

Și rînd pe rînd ***veneau*** *în sat*
Și ieri și astăzi ***cîte unul***
D i n c e i care-au plecat. COȘBUC, B. I. 84.
Nici unul *d i n t r e g o n a c i* ***putură***
Să-l ajungă, așa repede-l poartă
Calul ușor. BUDAI-DELEANU, Ț. 255.

Fiecare, chiar neînsoțit de o determinare la plural, poate fi acordat cu un predicat la plural, dacă acesta are un complement distributiv:

Au adus fiecarele *cîte un car.* SBIERA, P. 165.

Altfel, folosirea predicatului la plural e greșită cînd subiectul e fiecare:

Stați, ***ziseră fiecare,*** *nu cumva să-l dezlegăm.* PANN, P. A. II 103.

O b s e r v a ț i e. Acordul cu pluralul din exemplul următor:

Au sărutat fiecare *mîna taichii și maichii și și-au luat rămas bun de la Ileana, și-au plecat lustrei călări.* CARAGIALE, O. I 120

este acceptabil pentru că e justificat de existența în aceeași frază a unor predicate referitoare la același subiect exprimat în formă de plural *(lustrei)*.

Se mai poate construi cu predicatul la plural la persoana I sau a II-a, deși nu are determinant la plural, subiectul exprimat prin pronumele negativ *nici unul*, atunci cînd este echivalent ca sens cu *toți*:

Nici unul nu dormeam. STANCU, D. 108 (= toți eram treji).

Se poate construi în același fel și pronumele nehotărît *unul*, cînd este echivalent ca sens cu *toți* sau cu corespondentul lui negativ pe plan semantic *nici unul*, precum și pronumele nehotărîte *cineva, careva*:

Unul *(din noi) nu mai* ***scăpăm!*** (= nici unul (din noi) nu mai scăpăm, toți sîntem pierduți).

Dacă veniți cineva *pe la mine, să nu spuneți... ce v-am destăinuit.* GÎRLEANU, L. 46 (adresarea are ca obiect întregul grup, nu numai o eventuală persoană care va răspunde îndemnului).

În ce privește acordul în persoană, pronumele *(nici) unul* și *cineva, careva* se comportă în aceste situații la fel ca substantivele care exprimă o colectivitate (vezi § 537): verbul e la persoana I sau a II-a pentru că vorbitorul se solidarizează sau solidarizează pe interlocutor cu colectivitatea respectivă.

Pronumele nehotărît *unul* însă, cînd are sensul lui propriu, nu se poate construi niciodată cu predicatul la plural. De aceea exemplele următoare sînt greșite (pentru că, de fiecare dată, o singură persoană urmează să facă acțiunea):

Lighioanelor! zise, viu să vă dau de știre
Că astăzi d i n n o i ***unul trebuie să murim.*** ALEXANDRESCU, O. 216.
În săbii să ne lovim,
Unul *d i n n o i* ***să murim.*** PANN, P. A. II 140.

Tot un acord după înțeles apare în exemplul următor :

Vin pe-aicea ***tot felul de oameni.***

De data aceasta însă acordul nu se poate face decît într-un fel, și anume cu pluralul, deoarece avem a face cu o construcție inversă : un atribut al termenului determinat. Atributul la plural, care este, de fapt, subiectul logic al propoziției, împiedică acordul cu subiectul gramatical (atributul real), care este la singular.

B. Cînd subiectul este un nume propriu de oraș, singular ca înțeles, dar plural ca formă, predicatul stă uneori la singular, alteori la plural :

Cucuieții e *hăt înainte, în vale.* SADOVEANU, O. VII 272.

Hii ! opt-un cal, că ***nu-s*** *departe* ***Galații,*** *hii !* CREANGĂ, P. 100.

Dintre aceste două construcții, literară este numai cea cu predicatul la plural. Mult mai frecvent însă, subiectului i se construiește o nouă formă de singular, care rezolvă contradicția dintre formă și înțeles și nu mai pune nici o problemă specială de acord :

Piteștiul *e așezat în regiunea dealurilor* (vezi § 2 și 66 d 2).

ACORDUL PRIN ATRACȚIE

§ 544. Uneori predicatul nu se acordă cu subiectul lui, ci cu alt cuvînt din propoziție, de care e mai aproape sau care se impune mai mult atenției ; în acest caz acordul se face prin atracție.

A. Cînd subiectul este la alt număr decît numele predicativ, este firesc ca verbul copulativ să se acorde în număr cu subiectul. Totuși, adesea acordul se face cu numele predicativ. Se aude, de exemplu, mult mai des, construcția greșită *Două sute de lei* ***este*** *o sumă* decît *Două sute de lei* ***sînt*** *o sumă*, care este construcția corectă (vezi și § 539).

Cînd verbul copulativ este mai aproape de numele predicativ decît de subiect, acordul prin atracție cu numele predicativ este mai ușor de justificat :

Obiectivul *principal al bugetelor țărilor imperialiste* ***sînt înarmările.***

Cocioaba..., ***bărbatul,*** ***fata*** *și* ***boii...,*** ***un țap*** *și* ***două capre*** *slabe și rîioase ce dormeau pururea în tindă* ***era*** *toată* ***averea*** *Irinucăi.* CREANGĂ, A. 27.

De obicei însă se evită asemenea construcții.

B. În propozițiile cu subiect multiplu așezat după predicat și format din mai mulți termeni la singular în raport de coordonare copulativă, predicatul se poate pune la singular, adică se acordă, prin atracție, numai cu subiectul așezat imediat după el :

Era *odată* ***un moșneag*** *ș-o* ***babă.*** CREANGĂ, P. 283.

Li ***iese*** *înainte* ***împăratul*** *Verde,* ***fetele*** *sale,* ***spînul*** *și toată* ***curtea*** *împărătească.* CREANGĂ, P. 277.

Gheața sticlea, și pe luciul ei ***tremura lumina*** *lunii* *și* ***focul*** *stelelor.* SADOVEANU, O. I 626.

Dacă am inversa ordinea și am zice : ***lumina*** *lunii* *și* ***focul*** *stelelor* ***tremura,*** construcția ar fi greșită, căci aici, în momentul cînd pronunțăm predicatul, este evident că avem un subiect multiplu.

C. Uneori, rar, predicatul se acordă cu complementul direct sau indirect, cu un atribut sau chiar cu un complement circumstanțial:

Dacă citirea acestor r î n d u r i ***v-au făcut*** *să pierdeți prea mult din prețiosul dv. timp* ... VR 11 (1937), p. 78.

Mai rar ***se aud*** *d e b ă r b a ț i cari-s fermecători.* ȘEZ. IV 181.

Parcă l e ***scoseseră*** *cineva i n i m i l e din ei.* GÎRLEANU, în BL VII (1939), p. 143.

De același tip sînt construcțiile destul de dese din limba actuală ca:

În ce ***privesc*** *s t u d i i l e, f a p t e l e.*

Ce-s c u a s t e a ?

Acest acord este incorect.

ACORDUL PREDICATULUI EXPRIMAT PRINTR-UN VERB PASIV REFLEXIV

§ 545. O confuzie se produce uneori cu privire la subiectul verbelor pasive reflexive. Deoarece se consideră greșit că reflexivul este impersonal și că subiectul verbului este *se*, la singular, se pune verbul la singular, cu toate că adevăratul lui subiect este la plural; astfel se ajunge la fraze greșite de felul următoarei:

În timpul pauzei ***se va servi răcoritoare*** *în pahare curate ... Pîinea se va da din economie, iar* ***măslinele se va procura*** *din comerț.* BRĂESCU, V. A. 18.

Subiectele sînt *răcoritoare, măsline*, la plural, deci predicatele trebuie puse și ele tot la plural: *se vor servi, se vor procura;* formula echivalează cu *vor fi servite răcoritoare, măslinele vor fi procurate.*

SITUAȚII MORFOLOGICE REGIONALE ȘI ÎNVECHITE CARE DAU IMPRESIA UNUI ACORD GREȘIT

§ 546. În unele regiuni din sudul țării, persoana a III-a plural a tuturor verbelor este identică cu persoana a III-a singular, prin urmare se spune *ei face, oamenii merge* etc.:

Haiducii caii potcovește

Și la luptă ***să gătește*** GR. S. III 172.

Aici nu avem un caz de acord greșit, ci o modificare de ordin morfologic a persoanei a III-a plural a verbelor, neacceptată de limba literară.

La scriitorii din secolul trecut apar uneori forme vechi de imperfect cu persoana a III-a plural egală cu persoana a III-a singular:

Feliuri de pasări frumoase, care ***cînta*** *cu un glas prea dulce.* DRĂGHICI, R. 97

sau de perfect compus cu persoana a III-a singular egală cu persoana a III-a plural:

Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au ***voit*** *acel Apus?* EMINESCU, O. I 147.

Bineînțeles, nici acestea nu constituie situații de acord greșit.

La fel, nu este problemă de acord întrebuințarea la persoana a III-a plural a formelor identice cu persoana I singular, de felul *ei se joc, se cobor în vale* etc. (Pentru aceste forme vezi § 248.)

BIBLIOGRAFIE

1. Finuța Asan și Laura Vasiliu, *Unele aspecte ale sintaxei infinitivului în limba română*, în SG I, p. 100—103, 109.
2. G. Beldescu, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*, Societatea de științe istoric și filologice, București, 1957.
3. J. Byck, *L'accord du verbe avec l'objet*, în BL VII (1939), p. 140—144.
4. Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, în SG II, p. 105—120.
5. Al. Graur, *Acordul după înțeles*, în VR (1937), nr. 11, p. 76—85.
6. M. Manoilescu, *Despre funcțiunile numelui predicativ*, în LR VI (1957), nr. 5, p. 38—41.
7. Alexandru Niculescu, *Observații asupra folosirii construcțiilor eliptice de predicat în stilul narativ al lui B. Delavrancea*, în SG I, p. 181—192.
8. Laura Vasiliu, *Părțile de propoziție multiple*, în SG III, p. 79—91.

ATRIBUTUL

§ 547. Se numește atribut partea de propoziție care determină un substantiv sau un substitut al lui.

Visez ca vijeliile ***cumplite***
Ei să le-auză numai povestite. Beniuc, v. a. I 30.
Bordeiul ***moșneagului*** *se prefăcuse într-un palat.* Creangă, p. 85.
Noi cei ***mîndri și tineri.***

După formă sau, mai exact, după valoarea părților de vorbire prin care sînt exprimate, se disting mai multe feluri de atribute: adjectival, substantival, pronominal, verbal și adverbial.

Atributele se împart în izolate și neizolate după cum legătura cu elementul determinat este mai strînsă sau mai puțin strînsă. Atributele care exprimă și o nuanță circumstanțială se numesc atribute circumstanțiale. După cum precizează, identifică obiectul determinat sau îl califică, arătîndu-i o însușire, o trăsătură oarecare, atributele sînt de identificare și de calificare.

I. CLASIFICAREA ATRIBUTULUI DUPĂ FORMĂ

ATRIBUTUL ADJECTIVAL

§ 548. Atributul adjectival este exprimat printr-un adjectiv propriu-zis sau prin alte părţi de vorbire cu valoare de adjectiv : numeral, adjectiv pronominal, verb la participiu sau la gerunziu, care se acordă cu substantivul determinat.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN ADJECTIV PROPRIU-ZIS

§ 549. Atributul adjectival poate fi exprimat prin adjective la diferite grade de comparaţie.

Pozitiv :

În acea pictură . . . se simte domnind un ***adînc*** *simţămînt de jale, de întristare.* ODOBESCU, IST. ARH. 335.

Comparativ :

Oare ce desfătare vînătorească ***mai deplină, . . . mai senină şi mai legănată*** *în dulci şi duioase visări, poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruţa în care stă culcat abia înaintează pe căi fără urme?* ODOBESCU, S. III 15.

Harap-Alb vede altă drăcărie şi ***mai mare.*** CREANGĂ, P. 241.

Superlativ :

Stăpînă-sa avea inima ***cea mai bună*** *din lume.* GALACTION, O. I 304.

Duceţi-mă acolo pe ţărmuri fericite,
Ziceam, unde Neapol p-al mării sîn ***prea lin***
Răsfrînge dealuri, stele de nori neînvelite. ALEXANDRESCU, O. 256.

Adjectivul apare uneori însoţit şi de articolul demonstrativ :

Copilul ***cel sfios şi palid*** *a biruit.* GALACTION, O. I 59.

Alunga nourii ***cei negri*** *de pe deasupra satului.* CREANGĂ, A. 34.

Cînd precedă substantivul adjectivul poate fi articulat cu articolul hotărît :

Şi cerul se dezbracă de ***viforoşii*** *nori.* ALEXANDRESCU, O. 138.

Să fi văzut pe ***neobositul*** *părinte cum umbla prin sat.* CREANGĂ, A. 2.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN NUMERAL CU VALOARE ADJECTIVALĂ

§ 550. Numeralele cardinale propriu-zise, multiplicative, distributive, colective şi numeralele ordinale, cu valoare de adjectiv, sînt atribute adjectivale.

— Numeral cardinal propriu-zis :

Eram băiat de vreo ***treisprezece*** *ani, cînd am învăţat să dau cu puşca.* ODOBESCU, S. III 21.

***Doi** tineri eleganți de pe treapta platformei de dinainte se dau jos scuturîndu-și pantalonii.* CARAGIALE, O. I 279.

O b s e r v a ț i e. Numeralele cardinale începînd de la *douăzeci* în sus se comportă din punct de vedere formal ca și cînd ele ar fi determinate: *douăzeci de cai* (vezi § 178). După conținut însă, substantivul e determinatul, iar numeralul este determinantul. Aceste numerale se deosebesc de cele pînă la *nouăsprezece* inclusiv prin prezența prepoziției *de* între numeral și substantivul determinat (vezi § 563 sub 11).

— Numeral multiplicativ:

*A fost un geamăt **întreit***
Din totul inimii pornit. COȘBUC, P. I 287.

— Numeral distributiv:

*S-a tăiat fiecare pîne în **cîte trei** bucăți deopotrivă de mari.* CREANGĂ, O. 160.

—Numeral colectiv

*Nu semănau **amîndouă** surorile.* VLAHUȚĂ, O. A. I 108.

— Numeral ordinal:

*S-a lăsat peste pămînt **întîia** căldură.* SAHIA, N. 63.
*Compania **întîi**... străbătea stradă cu stradă.* CAMILAR, N. II 53.
*Cu toții, prieteni din liceu, sfîrșeam anul **al doilea** de facultate.* DELAVRANCEA, T. 5.

Numeralul ordinal poate fi articulat cu articolul demonstrativ *cel* urmat de prepoziția *de:*

*Îmi pare rău că n-am luat măcar spînul **cel de-al doile** cu mine.* CREANGĂ, P. 201.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRIN ADJECTIVE PRONOMINALE

§ 551. În grupa atributelor exprimate prin adjective pronominale intră atributele reprezentate de adjectivele posesive, relativ-interogative, demonstrative, nehotărîte, negative și de întărire.

Iar te-ai cufundat în stele
Și în nori și-n ceruri nalte?
De nu m-ai uita încalte,
*Sufletul vieții **mele**.* EMINESCU, O. I 54.
***Care** om nu ține la viață?* CREANGĂ, P. 206.
*Ședeau amîndoi de vorbă și puneau la cale că **ce** rost să-i facă fetei **ăsteia**.* CARAGIALE, O. I 118.
*El singur, cîteodată, lăsa să se priceapă **unele** lucruri.* SADOVEANU, O. I 555.
*Era convins de mult că **nici o** scăpare nu mai există.* BART, E. 388.

La persoana I și a II-a adjectivul de întărire poate apărea ca atribut numai pe lîngă pronumele personal (vezi § 155):

*Eu **însumi** printre umbre o umbră,*
Pe cine să chem? BENIUC, V. 97.

La persoana a III-a adjectivul de întărire poate apărea şi pe lîngă substantive :

Însuşi împăratul se va duce. ISPIRESCU, L. 31.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN VERB LA PARTICIPIU CU VALOARE ADJECTIVALĂ

§ 552. Participiile, acordîndu-se cu termenul determinat, sînt atribute adjectivale :

Eroic este astăzi copilul ***cel pierdut!*** EMINESCU, O. I 63.

Lunecă peste vitralii
Chipul uman ***regăsit.*** BANUŞ, P. 99.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN VERB LA GERUNZIU CU VALOARE ADJECTIVALĂ

§ 553. Gerunziul acordat ca un adjectiv a fost folosit mai ales de către scriitorii din secolul trecut :

Pe-o coastă ***rîzîndă,*** *ce-n mare îşi pierde*
Picioru-nflorit,
Apare prin arbori cu creştetu-i verde
Un chioşc aurit. BOLINTINEANU, P. I. 294.

Iar dacă se duse cu inima ***tremurîndă*** *şi auzi de la împăratul şiretenia cu florile, el se dezvinovăţi.* ISPIRESCU, L. 165.

Metalica, ***vibrînda*** *a clopotelor jale*
Vuieşte în cadenţă şi sună întristat. EMINESCU, O. I 1.

În limba literară contemporană, gerunziile acordate se folosesc mai ales în unele îmbinări: *ordine* ***crescîndă*** *sau* ***descrescîndă,*** *femeie* ***suferindă,*** *ruini* ***fumegînde,*** *inimi* ***fremătînde,*** *buze* ***sîngerînde,*** *forme* ***născînde*** (vezi şi § 260).

VALORILE ATRIBUTULUI ADJECTIVAL

§ 554. Rolul principal al atributului adjectival exprimat prin adjectiv, participiu şi gerunziu cu valoare adjectivală este de a arăta felul obiectului denumit de substantivul determinat. El se acordă cu substantivul care numeşte acel obiect.

Nuanţele exprimate de atributul adjectival sînt nenumărate şi nu se disting totdeauna între ele cu destulă precizie. Ele sînt mai mult de natură lexicală decît gramaticală, întrucît sînt legate de sensul substantivului determinat şi al adjectivului şi de felul cum este format substantivul sau adjectivul.

Felul substantivului poate fi marcat în diferite chipuri, prin precizarea a diverse detalii:

1. Calitatea sau felul propriu-zis (cea mai obișnuită valoare a atributului adjectival):

Un cuptor e ***roșul*** *soare.* COȘBUC, P. I 222.

Îți trebuie o geantă de piele, ori de pînză ***groasă.*** SADOVEANU, O. IX 356.

2. Cantitatea:

Ei aud cu urechile toată acea ***nenumărată*** *lume de insecte ce se strecoară printre ierburi.* ODOBESCU, S. III 19.

Toți *trecătorii simțeau deodată*
O sete mare în pieptul lor;
Beau ***multă*** *apă, cătînd la față*
Și urmau drumul oftînd de dor. ALECSANDRI, P. I 20.

3. Posesia:

a. posesia propriu-zisă (posesorul):

Humulești i . . . erau . . . sat vechi, ***răzășesc,*** *întemeiat în toată puterea cuvîntului.* CREANGĂ, A. 1.

b. dependența:

Flămînzilă a început . . . a zvîrli cu ciolane în oamenii ***împărătești,*** *cari erau acolo de față.* CREANGĂ, P. 261.

4. Subiectul (agentul) acțiunii exprimate de un substantiv de origine verbală sau cu sens verbal:

Activitatea ***scriitoricească*** *rămîne, cum e natural, închinată colectivului.* SADOVEANU, E. 186.

[Curtezanul] *O chiorește cu lornionul, butonat cu o garofă,*
Operă ***croitorească*** *și în spirit și în stofă.* EMINESCU, O. I 162.

O variantă a acestui tip este atributul autorului, folosit în cazul operelor literare, științifice sau artistice, al scrisorilor etc.

Vers ***eminescian.***

5. Acțiunea:

Căci de lumea ***muncitoare***
Și de glia strămoșească
Nu-i putere pe sub soare
Cîndva să mă despărțească. BENIUC, M. 125.

Coșuri ***fumegînde.***

6. Relația (limitarea acțiunii la un anumit sector):

Învoielile ***agricole*** *deși sînt obligațiuni de natură civilă, sînt executate la nevoie, de către autorități, manu militari, ca și așa-numita în dreptul penal „muncă silnică".* CARAGIALE, O. V 169.

7. Originea:

Căci vîntul adunat-a de flori de tei troiene
Și le așterne-n calea reginei ***dunărene!*** EMINESCU, O. I 97.

8. Locul (unde se găsește sau cu care are legătură obiectul denumit de substantivul determinat):

Vezi printr-a nopții stele ce rază luminoasă
Revarsă-n a sa cale luceafărul ***ceresc?*** ALECSANDRI, P. I 136.

Monahi, cunoscătorii vieții ***pămîntene,***
Cu barbele lor albe, cu ochii stînși sub gene. EMINESCU, O. I 92.

9. Timpul (perioada sau momentul cărora le este proprie noțiunea exprimată de substantivul determinat):

Chiar pe această zăpadă ce se topește acum sub adierea încropită a zefirului ***primăvăratic*** *n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor?* ODOBESCU, S. III 41.

10. Materia:

a. materia propriu-zisă:

Pe ***metalice*** *tripede ard parfumuri arăpești.* MACEDONSKI, O. I 104.

Familia rozaceelor... [are] *trunchi* ***ierbos*** *sau* ***lemnos.*** NEGRUZZI, S. I. 103.

b. elementele constitutive:

Echipele sportive ***studențești.***

11. Destinația (scopul în care este folosit obiectul denumit de substantivul determinat):

Construcții ***școlare.***

Atributul adjectival exprimat prin numeral are valorile corespunzătoare speciilor de numerale (vezi § 176, 180—182, 184, 186, 187, 189, 191).

Atributul exprimat prin adjective pronominale prezintă, în privința valorilor, o situație oarecum aparte în cadrul atributului adjectival.

La atributele exprimate prin adjectivele relativ-interogative, demonstrative, nehotărîte, negative și de întărire nu se pot distinge valori semantice deosebite pentru că nici pronumele respective nu au valori multiple:

Se lăsa în dusul pașilor domoli pînă ce scăpăta dincolo de muche, în valea ***cealaltă.*** VLAHUȚĂ, N. 23.

Fiecare *pom,* ***fiecare*** *bulgăre,* ***fiecare*** *colț de iarbă au văzut și au închis în ei goana nebună a tatii din cîmp.* SAHIA, N. 62.

Atributul exprimat printr-un adjectiv posesiv exprimă în schimb o serie de raporturi identice cu cele ale atributului pronominal în genitiv (vezi § 573).

1. Posesia (raportul fundamental):

a. posesia propriu-zisă (posesorul sau obiectul posedat):

Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă

Au venit și-n țara ***noastră*** *de-au cerut pămînt și apă.* EMINESCU, O. I 147.

Deasupra casei ***tale*** *ies*

Și azi aceleași stele. EMINESCU, O. I 186.

b. dependența (arată legătura — în general reciprocă — de filiație, înrudire, prietenie, vecinătate etc.):

Zîmbiră între dînșii bătrînii ***tăi*** *prieteni*

Și singuri ne lăsară. EMINESCU, O. I 91.

Săptămîna viitoare nu poate fi o zi solemnă; ea nu va fi decît un moment trist pentru concetățenii ***noștri!*** CARAGIALE, O. I 79.

c. apartenența (arată în general că obiectul sau obiectele denumite de substantivul determinat aparțin, se integrează în obiectul sau obiectele denumite de atribut):

Unul caută-n oglindă de-și bucleză al ***său*** *păr,*

Altul caută în lume și în vreme adevăr. EMINESCU, O. I 130.

Subdiviziunile din cadrul raportului fundamental sînt mai mult de natură lexicală decît gramaticală.

2. Subiectul acțiunii exprimate de un substantiv de origine verbală, cu sens verbal sau care face parte dintr-o locuțiune verbală (atributul subiectiv corespunde unei construcții în care substantivul determinat ar fi verb, iar adjectivul pronominal cu funcțiune de atribut ar fi subiect:

Și te-ai dus, dulce minune,
Și-a murit iubirea ***noastră.*** EMINESCU, o. I 55.

Eu știu că, în lipsa ***mea,*** *baba îi bocește în voie pe feciori.* SADOVEANU, o. XVIII 11.

3. Obiectul acțiunii exprimate de un substantiv de origine verbală, cu sens verbal sau care face parte dintr-o locuțiune verbală (atributul obiectiv corespunde unei construcții în care substantivul determinat ar fi verb, iar adjectivul pronominal cu funcțiune de atribut ar fi complement direct sau indirect):

a. echivalent cu un complement direct:

Am aflat de numirea ***ta*** *în postul de redactor.*

b. echivalent cu un complement indirect:

Mă dor de crudul ***tău*** *amor*
A pieptului meu coarde. EMINESCU, o. I 172.

Deosebirea de valoare dintre atributul exprimat prin adjectivul posesiv și celelalte atribute exprimate prin adjective pronominale se datorește faptului că adjectivul posesiv este singurul care are și conținut de pronume, deoarece și cînd însoțește, ca adjectiv, numele obiectului posedat, continuă să țină locul numelui posesorului (vezi § 159).

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL

§ **555.** După mijloacele de exprimare atributul substantival este de patru feluri:

A. atribut substantival în genitiv;
B. atribut substantival în dativ;
C. atribut substantival cu prepoziție;
D. apoziție.

Dintre acestea categoria atributului substantival în dativ este învechită.

A. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN GENITIV

§ **556.** Atributul substantival în genitiv se exprimă prin:

1. Genitivul substantivului:

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece albă regina ***nopții*** *moartă.* EMINESCU, o. I 69.

Izbucnea... larma cu chiote și împușcături ***a nunților*** *din cîșlegi.* SADOVEANU, o. I 637.

Atunci ne oprirăm la marginea ***unei poieni.*** SADOVEANU, o. VI 505.

Observaţie. Substantivele nume de rudenie sau cele asimilate cu acestea care formează o unitate cu adjectivul posesiv următor (vezi § 161) trebuie considerate ca reprezentînd o singură parte de propoziţie, anume un atribut în genitiv:

*Bătea în geam la cocioaba **bunică-sii**.* CARAGIALE, O. I 135.

*Mama Elenca Dudeasca, sora **bunică-mea**, ... avea sipeturi pline cu sineturi.* GHICA, S. 227.

2. Construcţia cu valoare de genitiv alcătuită din prepoziţia *a* şi forma de acuzativ a substantivului, care apare la atributele substantivale exprimate prin numeral, prin substantiv + numeral sau la atributul substantival nearticulat precedat de adjectiv (vezi § 311 C):

*Intrai apoi ... printre străvechii fagi, peste care trecuseră mîniile **a o sută de ierni**.* SADOVEANU, O. III 125.

*Luările de poziţie în favoarea păcii **a numeroase personalităţi** ... reflectă faptul că ideile coexistenţei paşnice ... cîştigă teren pe zi ce trece.* SCÎNTEIA, 5879 (1963), p. 1/2.

Observaţie. Asimilată cu atributul în genitiv este şi construcţia regională cu valoare de genitiv alcătuită din prepoziţia *la* şi forma de acuzativ a substantivului (vezi § 332 B).

*Craiul apoi porunci de legară pe ţiganca de coadele **la două iepe sirepe**.* RETEGANUL, P. I 50.

§ 557. Atributul genitival poate determina un substantiv în cazul genitiv care este la rîndul lui atributul genitival al altui substantiv. Într-o asemenea succesiune de substantive în genitiv (nedespărţite între ele prin virgulă sau conjuncţie), fiecare este atributul genitival al substantivului imediat precedent.

*El s-ar lăsa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele **biciuştei postilionului** ... nu l-ar tulbura.* NEGRUZZI, S. I 191.

E bine totuşi să se evite înşirarea de prea multe substantive în genitiv:

*Problemele **îmbunătăţirii tehnicii securităţii şi respectării regulilor de protecţia muncii** să stea în centrul **atenţiei conducerii uzinei, a inginerilor, maiştrilor, a tuturor muncitorilor**.* MUNCA, 2906 (1957), p. 2/3.

Valorile atributului substantival în genitiv

§ 558. Atributul substantival în genitiv are diferite valori, toate fiind subordonate însă valorii fundamentale de posesie.

Multiplele valori exprimate de atributul genitival depind atît de sensul substantivului determinat, cît şi de acela al substantivului determinant; aceste valori pot fi gramaticale şi lexicale. (Pentru definirea unora dintre ele vezi § 554.)

Cele mai importante sînt valorile gramaticale:

1. Posesia (raportul fundamental), cu cîteva subdiviziuni lexicale:

a. posesia propriu-zisă (posesorul sau obiectul posedat):

*Intrai la otelul **lui Petrică Braşoveanu**.* GHICA, C. E. 230.

Proprietarul ***casei*** *era om vesel.*

b. dependența:

Totuși plăcu mamei și surorilor ***lui Gheorghe*** *acest băiat tihnit și atît de gînditor.* VLAHUȚĂ, N. 48.

c. apartenența:

[Caii] *se ridicau în două picioare pînă-n grinzile* ***bagdadiei.*** COCEA, F. SL. 8.

Fiecare moment ***al dramei*** *cinegetice avea cîntecul său consacrat.* ODOBESCU, S. III 96.

2. Subiectul (genitivul subiectiv):

Se auzea scîrțîitul ***pănușilor.*** SADOVEANU, O. I 601.

Și prin vuietul de valuri,
Prin mișcarea naltei ***ierbi,***
Eu te fac s-auzi în taină
Mersul ***cîrdului*** *de cerbi.* EMINESCU, O. I 110.

De genitivul subiectiv se leagă și genitivul autorului:

Chiar cele mai ușoare din piesele ***lui Molière*** *erau grele pentru unii actori.* NEGRUZZI, S. I 343.

3. Obiectul (genitivul obiectiv):

a. echivalent cu un complement direct:

Irimia vînzătorul s-ar afla în Iași la curtea domnească, venit cu strîngătorii ***haraciului.*** SADOVEANU, O. XVIII 292.

b. echivalent cu un complement indirect:

E același cîntec vechi,
Setea ***liniștii*** *eterne care-mi sună în urechi.* EMINESCU, O. I 157.

4. Denumirea (atributul denumește prin nume proprii sau explică prin nume comune substantivul determinat):

a. prin nume proprii topice sau prin nume de luni:

Și pe lîngă minciuni înțelepte fără de care nu poate fi divan în țara ***Moldovei,*** *nu uitau să-și împărtășească veștile din primăvara aceea.* SADOVEANU, O. XVIII 8.

Luna ***lui iulie*** *era caldă și veselă.* DELAVRANCEA, T. 38.

b. prin nume comune:

Nu vorbesc de ucenica presviterei, o filipeancă ce vrea să învețe meșteșugul ***tămăduirii*** *bolilor.* SADOVEANU, O. XVIII 51.

În aceste cazuri atributul este esențial pentru înțelegerea comunicării: substantivul determinat poate lipsi fără să schimbe sensul celor exprimate.

5. Scopul sau destinația:

Cine nu știe că Răcoare are iarba ***fierului!*** SADOVEANU, O. I 168.

Această valoare apare foarte rar.

6. Termenul calificat:

Nemărginirea ***firii*** *... pătrundea adînc în sufletul învățătorului.* REBREANU, I. II 81.

Boarea amiezii lungi mîna apa galbenă a grîielor pînă sub cenușiul ***pădurilor.*** CAMILAR, N. I 255.

7. Termenul comparat:

N-ai în lume cui să spui

*Iadul **vieții** tale.* NECULUȚĂ, Ț. D. 15.

În construcțiile aparținînd acestor două tipuri din urmă avem a face cu o inversare a raportului dintre cei doi termeni: termenul care în realitate este determinat devine din punct de vedere gramatical determinant, iar adevăratul determinant devine termen determinat. Substantivul în genitiv nu este astfel decît formal atribut, pentru că de fapt pe el îl determină calificativul sau termenul de comparație respectiv: *pădurile sînt cenușii, viața era ca un iad.*

8. Genitivul intră în construcții echivalente cu superlativul, în care determinantul repetă la cazul genitiv determinatul.

*Ieși la lumină **frumoasa-frumoaselor** și **credincioasa-credincioaselor**.* SADOVEANU, O. XV 435.

Lumea toată de pe lume
Ne-a și pus urîte nume:
. . . . . .
*Mie **floarea florilor** . . .* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 66.

Observație. Pentru felul deosebit în care se prezintă echivalența cu superlativul a genitivului din cele două exemple, vezi § 136 c.

În afară de valorile menționate, atributul genitival mai exprimă o serie de nuanțe lexicale datorate sensului celor două substantive (determinat și determinant). De exemplu:

1. Materia:

a. materia propriu-zisă din care este făcut un obiect:

*Stăpînul . . . ținuse cu zgîrcenie să nu piardă nici un ungher din **fîșia pămîntului** îngust.* CEZ. PETRESCU, S. R. 5.

b. elementele constitutive ale unui colectiv:

*Dar dintr-**al prinților** șirag,*
Cîți au trecut al casei prag,
De bună seamă cel mai drag
A fost ales. COȘBUC, P. I 54.

Atributul care exprimă materia este, în comunicare, un element mai important decît substantivul determinat de el.

2. Conținutul obiectului denumit de substantivul determinat:

*Ș-apoi fost-au fost poftiți la nuntă crăiasa furnicelor, crăiasa albinelor și crăiasa zînelor, minunea-minunilor din ostrovul **florilor**.* CREANGĂ, P. 279.

3. Originea, proveniența:

Cad popii îngroziți și se apleacă
Cu fruntea în pămînt
*Și murmură: zloții **vînzării**.* BENIUC, V. 164.

4. Calitatea sau felul:

*A hăulit undeva glas cîntat care li s-a părut celor ce coborau viers **al bucuriei**.* SADOVEANU, O. XVIII 30.

5. Locul:

*Flăcăii **Moldovei** sînt harnici.*

6. Timpul:

*În tăcerea **zilelor** de iarnă, doar copiii gălăgioși... băteau ghețușurile.* SADOVEANU, O. I 390.

B. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN DATIV

§ **559.** Atributul exprimat printr-un substantiv în cazul dativ determină substantive nearticulate care denumesc de obicei grade de rudenie sau atribuții sociale:

*Acesta-i vestitul Ochilă... nepot de soră **lui Pîndilă**.* CREANGĂ, P. 244.

Alta-i fata Banului,
Și alta-i a Sultanului,
*Stăpîn **Țerigradului**.* ANT. LIT. POP. I 263.

Acest fel de atribut constituie o categorie specifică limbii vechi și populare folosită rar în limba literară contemporană.

Valorile atributului substantival în dativ

§ **560.** Dat fiind sensul substantivului determinat, atributul substantival în dativ exprimă îndeosebi dependența, legătura de filiație, înrudire, prietenie, dușmănie, vecinătate sau alte relații sociale.

El poate avea însă și alte valori:

— Dativ obiectiv

Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă,
*Și somnul, vameș **vieții**, nu vrea să-mi ieie vamă.* EMINESCU, O. I 203.

— Dativ final

Smulge munților durerea, brazilor destinul spune,
Și bogat în sărăcia-i ca un astru el apune,

*Preot **deșteptării** noastre, semnelor vremii profet.* EMINESCU, O. I 32.

Toate aceste raporturi se exprimă în limba de astăzi printr-un atribut substantival în genitiv, dar, spre deosebire de acesta, dativul atributiv determină numai substantive nearticulate și trimite astfel spre un predicat nominal față de care substantivul în dativ ar avea funcțiunea de complement indirect.

C. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL PREPOZIȚIONAL

§ **561.** Atributul substantival prepozițional se exprimă printr-un substantiv precedat de o prepoziție, de o locuțiune prepozițională sau de un adverb de comparație cu valoare de prepoziție.

*Delegații au adoptat hotărîrea privind stabilirea unor contacte mai strînse între partidele comuniste în scopul intensificării luptei lor comune **împotriva politicii** monopolurilor.* SCÎNTEIA, 5826 (1963), p. 5.

Văd poeți ce-au scris o limbă ***ca un fagure de miere.*** EMINESCU, O. I 31.

Atributul substantival prepozițional poate fi exprimat și printr-o locuțiune adjectivală:

Să-l osîndim să trăiască ca să-și poarte chinul din loc în loc, ca o moarte ***de toate zilele*** („obișnuită"). GANE, N. I 214.

Clasificarea atributelor prepoziționale după prepozițiile folosite

§ **562.** În privința prepozițiilor folosite se disting două categorii de atribute prepoziționale:

1. Atributul prepozițional propriu-zis se construiește cu prepoziția *de* — cea mai frecventă prepoziție a atributului — sau cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale compuse cu *de*, cu prepozițiile *către*, *cu*, *fără (de)*, *în*, *pentru* și cu adverbele de comparație *ca* și *cît*.

Dintr-un cotlon ***de șură****, Savastița, nevasta lui domnu Gherasim, slobozise un țipăt* ***de spaimă.*** SADOVEANU, O. VI 620.

Spui șoapte ***fără de-nțeles,***
Și ochii tăi stau țintă. COȘBUC, P. I 192.
Arde-n candel-o lumină ***cît un sîmbure de mac.*** EMINESCU, O. I 84.

Observație. Atributul prepozițional care se construiește cu prepoziții sau locuțiuni prepoziționale compuse cu *de* ca prim element se deosebește de celelalte atribute prepoziționale prin faptul că în propozițiile atributive corespunzătoare complementul rezultat nu-l mai are pe *de*:

Priveam florile ***de la piept*** *și priveam omătul* ***de pe culmi.*** GALACTION, O. I 334 (= florile care erau *la* piept, omătul care era *pe* culmi).

2. Atributele prepoziționale determinînd substantive care exprimă o acțiune verbală (nume de acțiune ori de agent) sau cele pe lîngă care se subînțelege un verb sînt echivalente cu complementul indirect, de agent sau circumstanțial pe care l-ar avea verbul respectiv. Acest fel de atribut prepozițional se construiește cu prepoziția sau locuțiunea prepozițională cu care s-ar fi construit complementul corespunzător:

Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta era o poftire ***la prînz.*** NEGRUZZI, S. I 56 (= eram poftit la prînz).

Valorile atributului substantival prepozițional

§ **563.** Cu ajutorul prepoziției atributul prepozițional poate exprima raporturi variate (unele gramaticale, altele lexicale), care depind însă și de sensul substantivului determinat și de acela al substantivului determinant.

Valoarea fundamentală a atributului substantival cu prepoziție este f e l u l. Această valoare poate fi exprimată printr-o serie de detalii referitoare la posesor, subiect, obiect, conținut, materie etc. Orice valoare

exprimată de atributul prepoziţional cuprinde în sine ideea de f e l, căreia îi este subordonată.

Valorile gramaticale exprimate de atributul substantival prepoziţional sînt următoarele:

1. posesia, care la rîndul ei are cîteva subdiviziuni lexicale:

a. posesia propriu-zisă (posesorul sau obiectul posedat):

Să te primească cu bine la casă ***de oameni.*** DELAVRANCEA, H. T. 254.

Era dascăl în Butucani, bun sat şi mare, ***oameni cu stare.*** SLAVICI, N. I 5.

b. dependenţa:

Sîntem pe moşia unei scorpii, soră ***cu Gheonoaia.*** ISPIRESCU, L. 5.

c. apartenenţa:

Iese luna din brădet

. . . . . .

Gînditoare ca o frunte

De poet. COŞBUC, B. I. 7.

Flori ***de tei*** *în păru-i negru.* EMINESCU, O. I 66.

2. subiectul:

Scîrţîirea ***de condeie*** *dădea farmec astei linişti.* EMINESCU, O. I 141.

Prepoziţionalul autorului:

Poezii ***de Eminescu.***

3. Obiectul:

a. echivalent cu un complement direct:

Te urmăreşte săptămîni

Un pas făcut alene,

O dulce strîngere ***de mîni.*** EMINESCU, O. I 189.

b. echivalent cu un complement indirect:

Amintirile ***despre părinţii*** *ei i-au rămas copilei adînc săpate şi-n suflet, şi pe trup.* SADOVEANU, O. I 631.

4. partitivul:

Unii ***dintre tovarăşi*** *şi-au depăşit angajamentele.*

5. relaţia:

Ăsta-i Ile Caraiman de la Runc, tovarăş ***de cărăuşie*** *cu mine.* SADOVEANU, O. XVIII 19.

6. denumirea:

Ziua ***de joi*** *dă o viaţă neînchipuită acelui tîrg mort.* CAMILAR, N. II 305.

7. scopul sau destinaţia:

Aceasta însă nu-i opreşte de a avea mărfuri fine ***de vînzare.*** GHICA, S. 319.

8. comparaţia:

Bîrzov era, cum zice românul, un om ***cît un munte.*** GHICA, S. 399.

9. termenul calificat:

Ticălosul acel ***de Tomşa*** *v-au învăţat?* NEGRUZZI, S. I 139.

10. termenul comparat:

Bre! ce pari ***de luminări!*** DELAVRANCEA, H. T. 147.

11. termenul numărat:

Treizeci de copii.

La ultimele trei categorii raportul este inversat: termenul care în realitate este determinat devine determinant.

12. Atributul prepoziţional intră în alcătuirea unor construcţii echivalente cu superlativul în care determinantul precedat de prepoziţie repetă determinatul.

Dar taina voastră-n ***veci de veci***
La nimeni n-o s-o spui. COȘBUC, P. I 232.

Observaţie. Atributele prepoziţionale de acest fel se întîlnesc în expresii ca *veci de veci, neam de neam,* care exprimă o idee de totalitate sau de exclusivitate, apropiată de ideea de superlativ.

Afară de categoriile enumerate, atributul prepoziţional mai poate exprima diferite nuanţe lexicale datorate sensului determinatului şi al determinantului. Iată cîteva mai importante:

1. materia:

a. materia propriu-zisă (atributul arată materia din care este făcut un obiect sau materia măsurată):

Îşi punea, ca la o zi sfîntă, rochia cea nouă ***de cit*** *şi buşmachiii* ***de iuft.*** VLAHUȚĂ, N. 9.

Am cumpărat un kilogram ***de unt.***

b. elementele constitutive:

Şiroaie ***de lacrimi*** *curgeau din frumoşii ei ochi.* NEGRUZZI, S. I 52.

În această ultimă categorie esenţial este atributul.

2. calitatea:

Cum se poate, Dumitrache, să scoţi pe pitarul Matache, om ***de ispravă,*** *... şi să-mi pui iar pe hoţomanul ăla de Chiriac?* GHICA, S. 573.

Uneori calitatea este indicată prin locul unde s-a produs întîi un obiect:

Mirosul foilor de dafin acum galbene ca tutunul ***de Havana*** *se răspîndi puternic şi plăcut.* GALACTION, O. I 120.

3. conţinutul:

Dă-mi un pahar ***de rachiu*** *şi unul* ***de rom,*** *o sticlă* ***de vin.*** GHICA, C. E. 251.

4. originea:

Calul ***de dar*** *nu se caută în gură.* Proverb.

5. măsura:

Era cale ***de o oră.*** GALACTION, O. I 39.

6. timpul:

Tu, vînt ***de seară,*** *-n calea ta*
Nu l-ai văzut venind cumva? COȘBUC, P. I 283.

7. locul:

În ţarinile ***de pe faţă*** *oamenii arau şi semănau.* SLAVICI, O. I 64.

§ 564. Marea majoritate a valorilor exprimate de atributul genitival şi de cel prepoziţional corespund deci între ele; o analiză atentă poate scoate însă în evidenţă deosebirile. Mulţimea de valori ale atributului genitival şi cele ale atributului prepoziţional sînt subordonate, la fiecare, unei valori fundamentale care diferă de la unul la altul: în timp ce la atributul genitival valoarea fundamentală este p o s e s i a (întrebarea *al cui?*) la atributul prepoziţional valoarea fundamentală este f e l u l (întrebarea *de care? ce fel de?*).

D. APOZIȚIA

§ **565.** Apoziția este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau acordat în caz cu acesta:

Doi căiuți . . . trăgeau cu încordare, îndemnați din cînd în cînd de glasul stăpînului lor, ***un român*** *nalt și uscat, negricios la obraz.* SADOVEANU, O. III 496.

Duca-voievod cu armata turcească se trăgea îndărăt dinaintea mîntuitorului Vienei, ***regele Sobieski.*** BĂLCESCU, în MAG. IST. I 140.

Șezînd astfel pe bancă-n parc, în prada unor gînduri destul de nefavorabile cucoanei ***Anichii,*** *d. Georgescu nu ia seama că muzica a plecat.* CARAGIALE, O. II 5.

Cucule
Voinicule,
Cucuțule porumbac,
Dacă vrei să-mi fii pe plac,
Netezește-ți penele. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 400.

În limba contemporană apoziția acordată cu termenul determinat este folosită rar. Ea este simțită ca procedeu arhaic și popular.

Structura apoziției și modul ei de exprimare

§ **566.** Apoziția poate fi simplă și dezvoltată. Apoziția simplă se exprimă printr-un substantiv propriu sau comun sau printr-un adjectiv substantivizat:

Unchește ***Haralambie*** *s-a oprit cu ochii adînciți în sine și în trecut.* SADOVEANU, O. XVII 384.

Stăteau tovarășii lui Potcoavă, cu Niță Frunză, ***logofătul,*** *și cu alți slujitori.* SADOVEANU, O. I 216.

Nicoară, oblicind că Irimia ***vînzătorul*** *ar fi fiind la Iași, n-a mai pregetat.* SADOVEANU, O. I 186.

Apoziția dezvoltată se exprimă printr-o îmbinare de cuvinte: substantiv urmat de atribute sau chiar de propoziții atributive.

În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, ***starostele munților din Buzău.*** ODOBESCU, S. III 174.

Unul și același termen poate avea o serie întreagă de apoziții (simple și dezvoltate), fiecare apoziție determinînd termenul inițial:

Deodată răsare ca o nălucă el, ***nenorocitul, ocnașul, mortul!*** SADOVEANU, O. I 547.

Era casa lui Dănilă, ***starostele ciobanilor din partea locului, venetic de pe plai, dar mare baci la bătrînețe.*** GALACTION, O. I 155.

Substantivul prin care este exprimată apoziția poate fi articulat cu articolul hotărît sau nehotărît sau nearticulat (vezi exemplele de mai sus).

§ **567.** Apoziția este de obicei juxtapusă față de termenul determinat. Ea este izolată de acesta printr-o pauză sau neizolată (vezi și § 584):

Mezinul, ***Alexandru,*** *. . . își contenise de multă vreme pornirile mînioase.* SADOVEANU, O. I 187.

Cumătra ***Marghioala*** *schimbă fețe-fețe.* SADOVEANU, O. I 243.

Uneori, mai ales în limba veche și în cea populară, apoziția este precedată de adverbe explicative ca *adică, anume:*

În alt colț un pat, ***adică cîteva scînduri pe doi căpriori.*** EMINESCU, N. 38.

În anii domniei lui Mihnea-vodă se căsători și fiul său Mircea și luă de soție pe fata lui Rareș-vodă de la Moldova, ***anume domnița Chiajna.*** ODOBESCU, S. I 86.

Construcții apoziționale de tip special

§ 568. În limba populară există un tip de aparente apoziții echivalente cu un atribut prepozițional în care lipsește prepoziția *cu:*

Moș Radule, ***barbă sură,***

Eu nu crez pe cei ce jură. TEODORESCU, P. P. 592.

Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere:

Cichindeal ***gură de aur,*** *Mumulean* ***glas cu durere.*** EMINESCU, O. I 31.

În construcțiile de tipul *zece vagoane cărbune, o sută coroane amendă* (în care lipsește *de*, respectiv *ca*), frecvente în limbajul comercial și administrativ, avem a face cu un tip de aparentă apoziție pe lîngă substantive care indică măsura.

Unele apoziții, care au la bază tot o elipsă, sînt imitate după limbi străine:

Ajutorul, un înotător de forță — ***premiul întîi la băi de mare la Constanța*** *— zise cu aer grav ...* BRĂESCU, V. A. 21.

Aceste construcții, care apar în stilul publicistic, sînt nerecomandabile.

În vorbirea neîngrijită graba de a comunica un amănunt important poate provoca înlocuirea unei construcții (prepoziționale) cu o construcție în care cuvintele respective apar juxtapuse. În felul acesta, din punct de vedere formal avem o apoziție care din punctul de vedere al conținutului nu are legătură cu ceea ce reprezintă, în mod obișnuit, această parte de propoziție.

N-ai fost tu, o-ntrerupe d. Lefter ... la ... madam' Lefter Popescu, o damă naltă, subțirică, frumoasă, oacheșă, ***casele ale verzi cu geamlic,*** *care are o aluniță cu păr deasupra sprîncenii din stînga și se poartă legată la cap cu roșu?* CARAGIALE, O. I 153.

Valorile apoziției

§ 569. Valorile semantice ale apoziției depind atît de sensul termenului determinat, cît și de cel al apoziției.

Cele mai frecvente valori ale apoziției sînt următoarele:

1. indicarea numelui:

Tată-său, ***Hasanache,...*** *rămăsese tot prost.* SADOVEANU, O. I 590.

Strada ***Chopin;*** *fluviul* ***Dunărea;*** *lacul* ***Bilea.***

Observație. Numele și prenumele, ca și apelative ca *moș, nea* etc. pe lîngă unele substantive proprii, au fost alcătuite la origine cu apoziții *(Ion Popescu, moș Gheorghe* etc.*)*; astăzi ele sînt, într-o măsură mare, sudate și de aceea le analizăm ca pe un întreg.

2. indicarea profesiei, a situației sociale:
*Ion, **vizitiul**, își încearcă biciul pe spinarea noastră.* CEZ. PETRESCU, S. R. 19.
*Și d. Mișu **locotenentul**?* CARAGIALE, O. II 7.
*Irina **studenta**.*
3. indicarea naționalității, a provinciei de origine:
*Ali **turcul**; Ilie **dobrogeanul**.*
4. indicarea unei însușiri sau a unei caracteristici a termenului determinat:
*Paracliserul, **un drac și jumătate**, îi arătă jos . . . o firfirică.* DELAVRANCEA, H. T. 12.
5. precizarea concretă a obiectului, cînd acesta a fost desemnat printr-un cuvînt cu sens vag, neprecis:
*Dar și ea, **copila vorbăreață și nebunatică de totdeauna**, deveni gînditoare, tăcută și spășită.* VLAHUȚĂ, N. 67.
6. analiza termenului determinat cînd acesta e la plural sau are valoare colectivă:
*Răduțu sui întîi pe tovarășii lui: **pe popi, pe notar... și pe baba Maranda**.* SADOVEANU, O. I 622.
Majoritatea apozițiilor stau din punct de vedere semantic pe același plan cu determinatul, exprimînd o identitate cu termenul determinat.
Identitatea dintre cei doi termeni nu este totdeauna existentă în realitate, ci este așa cum o vede vorbitorul într-o anumită împrejurare.

Construcții similare cu apoziția care depășește sfera atributului

§ 570. Apoziția substantivală (vezi și apoziția exprimată prin numeral, § 571 c, sau pronume, § 576) determină, ca orice atribut, un substantiv sau un echivalent al lui (pronume, numeral):
1. Substantiv (sau o construcție echivalentă cu un substantiv):
a. comun:
*F l u v i u l **Dunărea**.*
*R î u l **Olt**.*
b. propriu:
*Unde era L ă b u ș, **cîinele meu**?* DELAVRANCEA, H. T. 165.
2. Pronume:
*Ori voi cîștiga e u **reclamantul**, partea adversă fiind condamnată să-mi plătească.* CARAGIALE, O. IV 371.
*C e l ă l a l t, **deputatul**, făcuse cîndva cîteva glume.* CAMIL PETRESCU, U. N. 22.
3. Numeral:
*A l d o i l e a, **un moșneag, baciul**, rămase liniștit la locul lui.* SADOVEANU, O. I 509.
În același fel ca și substantivul și echivalentele lui pot fi determinate printr-o construcție similară cu aceea a apoziției și părți de vorbire ca verbul, adverbul și chiar propoziții întregi:
Verb:
*L-am văzut a d m o n e s t î n d u - ș i, **adică certîndu-și**, copilul.*

Adverb :

Aici, lîngă Ialomicioara, l-a ajuns într-o zi vestea. GALACTION, o. I 157.

Propoziție :

Și acuma, culmea batjocurii, îl mai și insultăm că e rău și trîndav. REBREANU, R. I 40.

Aceste construcții de tip apozițional pe lîngă un verb, un adverb sau o propoziție pot determina părerea că apoziția este un procedeu mai larg, specific și pentru alte părți de propoziție, nu numai pentru atribut. Construcțiile de acest tip sînt categorii intermediare între atribut și complement sau propoziții aparte, neclarificate încă suficient.

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN NUMERAL CU VALOARE DE SUBSTANTIV

§ 571. Tot în cadrul atributului substantival trebuie considerat și atributul exprimat printr-un numeral cu valoare de substantiv. Acest atribut poate fi genitival, prepozițional sau apoziție :

a. în genitiv :

*Silințele **celor patru** de a se ține bine pe picioare.* SADOVEANU, o. I 580.

*Știa ... să-și împestrițeze vocabularul lui redus cu cîteva cuvinte exotice ca: ciucalată și odicolon, fiindcă în odaia ofițerului ... dase de gustul **celei dintîi**.* COCEA, F. SL. 10.

b. prepozițional :

*Iată un grup **de doisprezece**.* SADOVEANU, O. I 541.

*Am încărcat cîteva trenuri **de cîte șaizeci** de vagoane numai cu motoare bune.* CAMILAR, N. II 96.

c. apoziție :

Brazi și pălținiși
I-am avut nuntași,
. . . . . .
*Păsărele **mii**,*
Și stele făclii! ALECSANDRI, P. P. 2.

ATRIBUTUL PRONOMINAL

§ 572. Atributul pronominal este exprimat prin pronume propriu-zise. El prezintă multe analogii cu atributul substantival atît din punctul de vedere formal, al speciilor și al mijloacelor de exprimare, cît și din punctul de vedere al raporturilor exprimate, lucru explicabil, deoarece pronumele e un substitut al substantivului.

După mijloacele de exprimare, atributul pronominal este de patru feluri :

A. atribut pronominal în genitiv ;
B. atribut pronominal în dativ ;
C. atribut pronominal cu prepoziție ;
D. apoziție.

A. ATRIBUTUL PRONOMINAL ÎN GENITIV

§ 573. Atributul pronominal în genitiv poate fi exprimat prin cazul genitiv al pronumelor personale, posesive, relativ-interogative, demonstrative, nehotărîte şi negative:

*Şuieram l-**a ei** chemare*
Ş-am ieşit în cîmp rîzînd. EMINESCU, o. I 111.
*Tatăl **dumisale** fusese . . . cojocar subţire.* CARAGIALE, o. I 310.
*Sta şi se mira de îndrăzneala **alor noştri.*** BĂLCESCU, o. II 101.
*Alături era puşca **lui** din **a cărei** ţeavă ieşea încă fum.* ODOBESCU, S. III 189.
*Totdeauna, după ce am urmat pe unul, . . . mă căiesc că n-am urmat povaţa **celuilalt.*** CARAGIALE, o. I 124.
*Astfel încăput pe mîna **a oricărui**, te va drege.* EMINESCU, o. I 134.
*N-ar fi ochii **nimărui***
*Dulci ca ochişorii **lui.*** ALECSANDRI, P. I 81.

La atributul pronominal nu se întîlneşte nici o valoare în plus faţă de atributul substantival. Valorile exprimate de atributul pronominal sînt mai puţine: atributul pronominal în genitiv nu are categoria genitivului denumirii, nu face parte din construcţii echivalente cu superlativul, nu are genitivul conţinutului, al originii, al calităţii etc. pe care atributul substantival le exprimă cu ajutorul sensului lexical al substantivului în genitiv; alte raporturi — scopul sau termenul calificat — ar putea fi în principiu exprimate şi de atributul pronominal în genitiv, însă construcţiile de acest fel sînt foarte rare. Cele mai importante şi cele mai frecvente valori exprimate de atributul pronominal în genitiv sînt următoarele:

1. Posesia:

a. posesorul şi obiectul posedat:

Şi plîngînd înfrînă calul,
*Calul **ei** cel alb ca neaua.* EMINESCU, o. I 66.
La castel în poartă calul
Stă a doua zi în spume,
*Dar frumoasa **lui** stăpînă*
A rămas pierdută-n lume. EMINESCU, o. I 68.

b. dependenţa:

*E sănătoasă . . . sărută pe părinţii şi pe fraţii **ei**, şi-ncepe iar să rîză ca mai nainte.* CARAGIALE, o. I 122.

c. apartenenţa:

*Mureşan scutură lanţul cu-**a lui** voce ruginită.* EMINESCU, o. I. 32.
*Dacă la răspîntea vreunei uliţe vezi arătîndu-se mutra **unuia**, aşteaptă puţin şi vei vedea şi pe celălalt.* CARAGIALE, o. I 303.

2. Subiectul:

*Un an şi nouă luni s-au petrecut de la pieirea **lui.*** SADOVEANU, o. XVIII 9.

Genitivul autorului:

Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi,
Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi,
Închinînd ***ale lor*** *versuri la puternici, la cucoane.* EMINESCU, O. I 137.

3. Obiectul:

a. echivalent cu un complement direct:

*De-****a lui*** *laudă e plină orice gură.* EMINESCU, O. I 166.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droşca? Să ne ferim de întîlnirea ***lui****, dacă nu vrem să ne asurzească.* NEGRUZZI, S. I 238.

b. echivalent cu un complement indirect:

Tot alături călăresc,
Nu au grija ***nimănuia.*** EMINESCU, O. I 104.

B. ATRIBUTUL PRONOMINAL ÎN DATIV

§ 574. Atributul pronominal în dativ se exprimă prin forma neaccentuată de dativ a pronumelui personal sau reflexiv (vezi § 145, 146 şi 154).

Cînd pronumele neaccentuat în dativ stă pe lîngă un substantiv, el este clar atribut pronominal:

*Scînteie desperarea în ochii-****i*** *crunţi de sînge.* EMINESCU, O. I 88.

Putut-au oare-atîta dor
În noapte să se stîngă,
Cînd valurile de izvor
N-au încetat să plîngă,
Cînd luna trece prin stejari
*Urmînd mereu în cale-****şi*** *. . . ?* EMINESCU, O. I 186.

În aceeaşi situaţie este şi pronumele ataşat la atributul adjectival al substantivului pe care-l determină:

*Şi negrele-****i*** *bucle ondoală-n zefire,*
Sclipesc fluturînd. EMINESCU, O. I 4.

Cînd pronumele neaccentuat în dativ stă pe lîngă un verb, dar se referă la un substantiv de pe lîngă acel verb (cu rol de subiect, nume predicativ sau complement de diverse feluri), el poate fi echivalent cu un atribut, ca în exemplele:

*Directorul se duce la o extremitate a peronului şi-****şi*** *aruncă privirile la mulţimea adunată pînă în cealaltă extremitate.* CARAGIALE, O. I 80.

*Vezi-****ţi*** *de treabă,*

deşi în general este complement indirect (vezi § 606):

*Guriţa nu-****ţi*** *tace.* TEODORESCU, P. P. 435.

Copilele ***ţi*** *s-au culcat.* COŞBUC, P. I 193.

Spre deosebire de atributul substantival în dativ, care nu determină decît substantive nearticulate, atributul pronominal în dativ determină mai ales substantive articulate (în unele situaţii şi nearticulate).

Atributul pronominal în dativ apare rar sub forma de plural, mai ales la scriitorii din secolul trecut (vezi § 146).

Dativul cu rol de atribut pronominal este cunoscut sub denumirea de dativ posesiv. De fapt, valorile exprimate de atributul în dativ sînt mai numeroase şi, în general, paralele cu acelea exprimate de atributul pronominal în genitiv.

1. Posesia:

a. posesorul:

Calu-i alb, un bun tovarăş,
Înşeuat aşteapt-afară. EMINESCU, O. I 103.
Lîngă cortu-i, unul dintre fiii falnicului domn
Sta zîmbind de-o amintire. EMINESCU, O. I 148.
În cuptor ***îmi*** *vîr colacii.* TOPÎRCEANU, O. I 316.

b. apartenenţa:

*Las'să mă uit în ochii-****ţi*** *ucizător de dulci.* EMINESCU, O. I 95.
Şi deasupra tuturora, oastea să şi-o recunoască.
Îşi *aruncă pocitura bulbucaţii ochi de broască.* EMINESCU, O. I 150.

c. dependenţa:

*În negru şi în lacrimi prietenii-****mi*** *s-arată.* MACEDONSKI, O. I 43.

2. Subiectul:

Cînd însuşi glasul gîndurilor tace,
Mă-ngînă cîntul unei dulci evlavii —
*Atunci te chem; chemarea-****mi*** *asculta-vei?* EMINESCU, O. I 120.
*Unul dintr-înşii... răpi în lipsă-****mi*** *pe scumpa mea surioară şi fugi cu dînsa.* ODOBESCU, S. I 155.

3. Obiectul:

echivalent cu un complement indirect:

Căci scris a fost ca viaţa ta
De doru-i să nu-ncapă,
Căci te-a cuprins asemenea
Lianelor din apă. EMINESCU, O. I 190.

Exemple cu pronumele în dativ echivalent cu un complement direct se întîlnesc foarte rar.

C. ATRIBUTUL PRONOMINAL PREPOZIŢIONAL

§ **575.** Atributul pronominal prepoziţional se exprimă printr-un pronume personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ, relativ-interogativ, nehotărît sau negativ precedat de o prepoziţie, de o locuţiune prepoziţională sau de un adverb de comparaţie cu valoare de prepoziţie:

Mai ales unul ***dintre ei*** *nu te poate suferi, şi ţi-e amic.* CARAGIALE, O. I 226.

Nu mă pun eu cu unul ***ca dumneata.*** SADOVEANU, O. I 620.

Această îndoială ***de sine*** *... îi stinse, încetul cu încetul, energia lui, nebiruită altădată.* VLAHUŢĂ, N. 19.

Glas ***ca al meu*** *nu se află în nouă hotare.* SADOVEANU, O. XVIII 13.

Un sultan ***dintre aceia,*** *ce domnesc peste vro limbă.* EMINESCU, O. I 142.

Cum se poate ca un bărbat **ca acesta**, *care s-a bătut în multe locuri și a fost de șapte ori rănit, să slăbească într-atîta?* SADOVEANU, O. XVIII 26.

În comparație cu atributul substantival prepozițional, atributul pronominal prepozițional are mult mai puține valori:

1. Obiectul:

a. echivalent cu un complement direct:

Lauda **de sine** *nu miroase a bine.* Proverb.

b. echivalent cu un complement indirect:

Dorul **de ea** *îl urmărea mereu.*

2. Posesia (raport de dependență):

Se duce să ia învățătură de la o presviteră bătrînă, ... care trăiește în satul filipenilor, **frați cu noi.** SADOVEANU, O. XVIII 22.

3. Partitivul:

Lunca de sălcii vechi deschidea bolți în jur; pe subt ele unii **din ei** *duseseră caii la păscut.* SADOVEANU, O. XVIII 31.

După cît bag de samă ... domnia-ta nu ești moldovan **de-ai noștri;** *după viersul vorbirii, pari muntean.* SADOVEANU, O. XVIII 13.

4. Comparația:

Doamna mea, o mulțămire **ca aceasta** *n-o mai voi!* EMINESCU, O. I 166.

Oșteni **ca noi** *se mai găsesc; voievod ca măria-ta, ba.* SADOVEANU, O. XVIII 17.

Observație. Construcția atributivă de tipul *ca aceea*, cu valoare comparativă la origine, are valoare de superlativ al unui adjectiv neexprimat:

Unde nu dă o căldură **ca aceea** *și se topește omătul.* CREANGĂ, A. 27.

5. Termenul calificat:

Oh! nenorocitul **de mine!** *strigă Moțoc.* NEGRUZZI, S. I 155.

D. APOZIȚIA

§ **576.** Apoziția pronominală are de obicei o valoare de precizare:

Și astăzi ca și odinioară, sus, între crengi, o mierlă, **alta,** *își fluieră neastîmpărul.* CEZ. PETRESCU, S. R. 141.

Își luă într-o basma lucrușoarele lui, **mai nimic,** *și ieși.* CARAGIALE, O. I 135.

ATRIBUTUL ADVERBIAL

§ **577.** Atributul adverbial se exprimă printr-un adverb sau printr-o locuțiune adverbială precedate de obicei de prepoziția *de* sau *din*, dar uneori și fără prepoziție (mai ales cînd determină substantive verbale):

a. adverb și locuțiune adverbială precedate de prepoziție:

Bătrîna asculta vorba și gălăgia **de-afară.** SADOVEANU, O. I 559.

Vom ține minte ... răspunse feciorul **din dreapta.** CAMILAR, N. II 249.

În vremile bătrîne . . . acest fel de pereți se aflau cu partea ***de din sus*** *privind tocmai spre cer.* SLAVICI, N. I 9.

Pacea măreață a văilor ***de primprejur****, frumusețea dătătoare de visuri a codrului . . . dădeau iubirii mele pentru el o aprindere exagerată.* VLAHUȚĂ, N. 161.

Observație. Sensul prepoziției *de* care intră în componența unor locuțiuni adverbiale sudate este slăbit și atunci prepoziția *de* se repetă în limba contemporană. Față de construcția mai veche:

Aste lacrimi strecurîndu-se pe lîngă zbîrciturile nasului . . . ajungeau sub buza ***dedesupt.*** NEGRUZZI, S. I 6,

se spune astăzi:

Nu este însă nevoie ca adăpostul ***de dedesupt*** *să comunice nici cu palatul, nici cu strada.* CAMIL PETRESCU, B. 91.

Cf. și:

Cînd îi atingea numai cu țesala pe sub burtă, încercau să-l lovească cu copitele ***de dindărăt.*** COCEA, F. SL. 8.

b. fără prepoziție:

Masele populare . . . prin activitatea lor creatoare asigură mersul ***înainte*** *al societății.* CONTEMPORANUL, 358 (1953), p. 2/1.

§ **578.** Adverbele de mod *aievea, anevoie, alene* se folosesc ca atribute fără prepoziție:

Crezu și el că este lucru ***aievea.*** GORJAN, H. I 60.

Nu este vreo propunere ***anevoie*** *la un filozof.* GORJAN, H. IV 43.

În repaosul nopții se auzea . . . susurul ***alene*** *al vîntulețului de vară.* ODOBESCU, la HEM 822.

În asemenea situații atributele adverbiale sînt greu de distins de cele adjectivale invariabile.

Adverbul *astfel* prepus apare cu prepoziție între el și substantiv: ***Astfel de*** *vorbe mă supără.*

§ **579.** Substantivele care cuprind o idee verbală pot fi determinate de un atribut adverbial exprimat printr-un adverb sau printr-o locuțiune adverbială, precedate sau nu de prepoziție:

Căratul ***sus*** *se face cu macaraua.*
Urcatul ***pe jos*** *este greu.*
Vînzarea ***cu amănuntul.***
Plecarea ***rînd pe rînd.***

Uneori atributul adverbial este confundat de către unii vorbitori cu cel adjectival. Se spune: *sarcină* ***grea*** *de îndeplinit* în loc de *sarcină* ***greu*** *de îndeplinit; munți* ***nespuși*** *de înalți* pentru *munți* ***nespus*** *de înalți.*

ATRIBUTUL VERBAL

§ **580.** Atributul verbal este exprimat, de obicei, prin verbe la infinitiv sau supin și, mai rar, la gerunziu:

S-a dus . . . la împăratul turcesc, ca să-i ceară ***învoirea de a domni.*** RĂDULESCU-CODIN, L. 106.

Semănau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne ***de ars.*** NEGRUZZI, S. I 246.

Lung sat, sărac sat . . . Cîteva glugi de strujeni și cîinii ***lătrînd*** *întărîtați la fiecare poartă.* CEZ. PETRESCU, S. R. 79.

ATRIBUTUL VERBAL EXPRIMAT PRINTR-UN INFINITIV

§ 581. Atributul verbal exprimat printr-un infinitiv stă mai ales pe lîngă substantive abstracte verbale sau care cuprind o idee verbală și e echivalent cu un verb la conjunctiv, care ar forma o propoziție atributivă pe lîngă abstractul verbal:

învoirea de a domni = învoirea să domnească.

De obicei infinitivul este precedat de prepoziția *de* (pe lîngă *a*):

Nu cumva să se întîmple ca vreunui cititor . . . să-i vină răul gînd ***de a lepăda*** *cartea ta din mînă.* ODOBESCU, S. III 11.

Humulești . . . au fericirea ***de a vedea*** *lume de toată mîna.* CREANGĂ, A. 74.

Pe lîngă abstracte verbale care intră în componența unor locuțiuni verbale, atributul verbal poate fi precedat de prepoziția *de* sau ea poate lipsi:

Crez că e o înaltă datorie d-a vă face cunoscut esența celor ce voi avea onoarea ***d-a spune*** *corpului profesoral.* DELAVRANCEA, PAR. 122.

Are aerul ***a spune*** *că face negustătorie.* CĂLINESCU, IST. 433.

Înaintea atributului exprimat prin infinitiv apar mai rar prepozițiile *fără* sau *pentru:*

Pîndea cu nerăbdare numai prima ocaziune ***pentru a apuca*** *de mult visatul tron al Moldovei.* HAȘDEU, I. V. 14—15.

ATRIBUTUL VERBAL EXPRIMAT PRINTR-UN SUPIN

§ 582. Atributul verbal exprimat prin supin arată destinația și, mai rar, proveniența și se construiește cu prepozițiile *de, pentru* etc.

Aveau pămînt ***de arat.*** SADOVEANU, O. I 567.

Cal ***de furat.***

ATRIBUTUL VERBAL EXPRIMAT PRINTR-UN GERUNZIU

§ 583. Atributul verbal poate fi exprimat și prin gerunziul neacordat cu substantivul determinat.

Nici o țipenie de om în ogrăzile băltoase, cu cară dejugate, părăsite în ploaie, cu viței ***mugind*** *sub șoproane sparte.* CEZ. PETRESCU, S. R. 79.

Cînd substantivul e la masculin sau la neutru singular nu se cunoaște dacă avem de-a face cu un atribut adjectival sau verbal.

Uneori se socoteşte că atributul e verbal cînd are compliniri :

Constantin era copil frumos, ***semănînd*** *foarte mult cu Filofteia.* GALACTION, o. I 114.

II. ATRIBUTE IZOLATE ŞI NEIZOLATE

§ **584.** Atributele, ca şi complementele, pot fi izolate şi neizolate de elementul regent (vezi § 423).

În vorbire, atributul izolat se distinge de cel neizolat prin pauza care se face între el şi elementul regent, precum şi printr-o intonaţie deosebită (elementul regent se pronunţă cu o intonaţie mai înaltă cînd este însoţit de un atribut izolat, dar cu aceeaşi intonaţie cu atributul neizolat), iar în scris prin prezenţa unui semn de punctuaţie între atribut şi substantivul determinat.

În unele situaţii atributul nu poate fi izolat :

a. cînd determinatul este un substantiv cu prepoziţie articulat cu articolul hotărît :

Trecură de Tigveni şi încăpură în noaptea ***verde şi nesfîrşită.*** GALACTION, o. I 280.

Substantivul este articulat datorită prezenţei atributului.

Fac excepţie de la această regulă substantivele considerate unice pentru vorbitor care pot fi articulate cînd sînt precedate de prepoziţie fără să urmeze obligatoriu un determinant — numele proprii feminine şi substantive ca : *mama, tata, bunica* etc. (vezi § 104).

b. cînd un substantiv este determinat de mai multe atribute dintre care fiecare determină întreaga construcţie (substantiv + atribut) după care urmează : *celule germinative epiteliale primare.*

Germinative determină pe *celule, epiteliale,* construcţia *celule germinative* ş.a.m.d.

Observaţie. Uneori, cînd avem a face cu o înşiruire de atribute despărţite prin virgulă unul de altul nu putem şti precis dacă sînt izolate sau nu faţă de termenul determinat : *Fusta roşie, scurtă, învechită era pe frînghie.*

Pe lîngă nume proprii atributul adjectival nearticulat este numai izolat :

Constantin, ***dezmeticit,*** *înfipse în ea cuţitul.* GALACTION, o. I 148.

Dezmeticit, *Constantin înfipse . . .*

Frusina, ***cochetă şi nesentimentală,*** *. . . s-a ascuns în odaia ei şi şi-a muşcat perna, ca să nu i se audă plînsul.* GALACTION, o. I 141.

În general sînt izolate atributele pe lîngă pronume personale şi pe lîngă nume proprii, pentru că, din punct de vedere logic, folosind pronumele sau numele propriu, vorbitorul ştie dinainte despre cine este vorba :

Ei, ***îngrădiţi de lege,*** *plăcerilor se lasă.* EMINESCU, o. I 59.

Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasă

Cum că ea — ***frumoasa fată*** *— a ghicit că e frumoasă.* EMINESCU, o. I 80.

În situații destul de rare, cînd avem a face cu o opoziție, atributul poate fi neizolat și pe lîngă nume proprii sau pronume personale atunci cînd e însoțit de articolul *cel:*

Ioana ***cea mică*** *scrie frumos.*

Noi ***cei de azi*** *nu mai sîntem aceiași cu cei de ieri.*

Se izolează mai des atributele care la rîndul lor sînt urmate de completiri:

De-ar putea acum să iasă deasupra, din acest pămînt, ***plin de avuții ascunse,*** *cincizeci de bucăți de aur.* GALACTION, O. I 145.

Iar izvorul, ***prins de vrajă,***

Răsărea sunînd din valuri. EMINESCU, O. I 104.

Uneori, din cauza unui adjectiv care cere o explicare, apare atributul izolat:

Dintr-alte țări, ***de soare pline,***

Pe unde-ați fost și voi străine,

Veniți, dragi păsări, înapoi. COȘBUC, B. I. 68.

Se izolează mai ales atributul adjectival, cu precădere cel exprimat prin participiu, apoziția și, mai rar, atributul substantival prepozițional sau genitival:

Două semilune de dinți . . spuneau că pe crengile și pe foile de dafin adormise o femeie — ***tînără, frumoasă și desigur mult iubită.*** GALACTION, O. I 120.

Iar între aceste soroace, ***neclintite ca niște stîlpi de fontă,*** *țesutul, torsul din furcă, munca în grădină.* GALACTION, O. I 365.

Niciodată n-o să iasă

Luna — ***palidă crăiasă —***

Să te-nvăluie cu raze. BENIUC, V. A. I 31.

Aveam o piele-n pod, ***de miel,***

Doar nu veți fi vîndut-o. COȘBUC, P., II 59.

Am intrat într-o curte, ***a unor țărani.***

III. ATRIBUTUL CIRCUMSTANȚIAL ȘI DESCRIPTIV

§ **585.** Atributul izolat poate fi circumstanțial sau descriptiv. Atributul c i r c u m s t a n ț i a l exprimă o caracteristică suplimentară a elementului determinat care este în același timp legată și de ideea exprimată de predicat; el exprimă deci, o dată cu caracterizarea obiectului, și o idee circumstanțială referitoare la predicat. În exemplul următor atributul arată, pe lîngă descrierea obiectului, și o nuanță circumstanțială (de cauză):

Fascinat de prăpastia păcatului, *Constantin își descleștă mîinile . . . și-și dădu drumul să cadă.* GALACTION, O. I 138.

Atributul necircumstanțial sau d e s c r i p t i v nu se referă la predicatul propoziției, ci descrie sau explică numai substantivul determinat. De exemplu:

Căței, ***rotunzi și plini ca niște săcușori,*** *începură a scheuna subțirel tîrîndu-se spre mine.* SADOVEANU, O. XII 628.

Atributele circumstanţiale pot avea nuanţă temporală, cauzală, condiţională şi concesivă.

Uneori este un amestec de nuanţe circumstanţiale şi este greu de decis care e cea mai pregnantă. De exemplu, în:

*Dară ochiu,-**nchis afară**, înlăuntru se deşteaptă.* EMINESCU, O. I 142

poate fi şi nuanţă condiţională, şi de timp, şi de cauză sau de concesie. Nuanţele circumstanţiale sînt indicate uneori precis de modul verbului (cînd verbul e la condiţional — şi nuanţa e condiţională) sau de corelativul concesiv în cazul atributelor concesive.

a. atribute cu nuanţă temporală:

*El ades **suit** pe-o piatră cu turbare se-nfăşoară*
În stindardul roş şi fruntea-i aspră-adîncă, încreţită,
Părea ca o noapte neagră de furtune-acoperită. EMINESCU, O. I 52.

*Ba **copil** chiar, era să fiu sfîşiat de un buldog, care se năpustise asupra mea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 16.

b. atribute cu nuanţă cauzală:

*Fumul căminelor, **zăpăcit** de bătaia crivăţului, se zvîrcolea pe loc.* DELAVRANCEA, H. T. 249.

*El, **zelos**, primea fără a crîcni.* REBREANU, R. I 240.

***Om prudent**, Busuioc trăgea mereu cu coada ochiului într-acolo.* REBREANU, R. I 136.

c. atribute cu nuanţă condiţională:

*Atunci îi veni o nouă inspiraţie; numai **îmbrăcat** ţărăneşte, ar putea să se strecoare, fără riscul de a fi recunoscut, prin cele cîteva sate pînă la Costeşti.* REBREANU, R. II 208.

*Mai ales dacă-i pierit cată să-l găsesc; căci, **viu**, se poate întoarce şi singur.* SADOVEANU, O. X 570.

*Zece porci ţigăneşti, **cu boturi puternice**, ar fi rîmat, într-o jumătate de zi, toate întăriturile de pe valea Prahovei, cu reţele de sîrmă şi cu „gropi de lup" cu tot.* CAMIL PETRESCU, U. N. 5.

d. atribute cu nuanţă concesivă:

***Mirat** de întrebarea neaşteptată, Grigore totuşi răspunse cu un gest de indiferenţă.* REBREANU, R. I 122.

*Dar **ticălos** cu trupul, Jap rămase neînvins cu inima.* GALACTION, O. I 311.

IV. ATRIBUTUL DE IDENTIFICARE ŞI DE CALIFICARE

§ 586. Atributele neizolate pot fi de identificare sau de calificare. Aceasta poate să depindă de prezenţa sau absenţa articolului enclitic la substantivul determinat, de sensul determinatului şi al determinantului şi de topica atributului.

Atributul de identificare arată c a r e este obiectul, îl defineşte, îl individualizează pin notele sale proprii care-l deosebesc de celelalte obiecte din aceeaşi clasă:

*Podul **de lemn** din uliţa **cea mare** era înţesat de roiuri de oameni.* SADOVEANU, O. X 226,

pe cînd atributul de calificare arată în general c e f e l este obiectul, exprimînd o caracteristică oarecare, o însuşire care poate fi comună şi altor obiecte şi prin care obiectul respectiv nu poate fi identificat:

Un soare ***superb*** *anunţă dimineaţa.* SAHIA, N. 27.

În cadrul calificării putem distinge atît felul unui obiect (calificarea propriu-zisă), cît şi clasa din care face el parte (clasarea).

Calificarea propriu-zisă se face în general prin atribute care exprimă aprecieri ale vorbitorului:

Se sculă cu mişcări ***uşoare*** *... Păşi prin flori* ***de lumină*** *şi se opri la intrare.* SADOVEANU, O. XI 109.

Clasarea obiectului are loc după caracteristicile distinctive ale obiectelor din aceeaşi clasă sau din acelaşi grup:

Între cele două fereşti de la stînga, o masă ***de brad,*** *alb odată.* HOGAŞ, DR. I 246 (din cele de brad).

Atributul de identificare răspunde la întrebarea *care*, atributul de calificare propriu-zisă răspunde la întrebarea *ce fel*, iar atributul de clasare la întrebarea *de care* sau *din care*. Calificarea propriu-zisă poate deveni clasare în anumite împrejurări sau invers. De pildă *un săpun mic* (ce fel?) poate fi la drogherie „din cele mici" (clasare) în opoziţie cu cele mari.

Împărţirea în atribute de identificare şi de calificare, respectiv de clasare, e valabilă numai la atributele neizolate, întrucît atributele izolate, putînd lipsi, au o altă situaţie. Ele nu identifică şi nici nu califică obiectul, ci îl descriu sau arată o circumstanţă a verbului. Între descriere şi calificare există asemănări. Descrierea ar putea fi inclusă în cadrul calificării, dar în timp ce atributele de calificare sînt necesare pentru înţelegerea comunicării, atributele descriptive sînt neesenţiale pentru comunicare.

Categoriile semnalate se disting cel mai bine la atributul adjectival propriu-zis şi la cel exprimat prin gerunziu acordat sau participiu şi la atributul substantival prepoziţional. Ele pot fi de identificare *(dă-mi jucăria cea mică)*, de clasare *(cumpăr o jucărie mică)*, de calificare propriu-zisă *(îmi plac micile jucării)*.

Atributul adjectival prepus califică aproape în toate situaţiile substantivul determinat, deoarece în limba română se prepun mai ales adjectivele care exprimă o apreciere, o calitate a obiectului atribuită de vorbitor:

Necăjiţii *cărăuşi*

Merg pe lîngă care. IOSIF, V. 74.

La vreo săptămînă ... ***tînăra*** *împărăteasă ... s-a dus să-şi mai vadă părinţii.* CREANGĂ, p. 86.

Adjective ca *amar, cald, prost, scump* etc. pot preceda şi deci califica substantivul cînd au sens figurat. Nu se spune *un cald lapte, un amar medicament, un dulce zahăr*, dar se spune *o caldă îmbrăţişare, o amară decepţie, un dulce grai* etc. (Vezi § 976.)

La atributul pronominal prepoziţional şi la atributul adverbial şi cel verbal valoarea de identificare sau de calificare este legată în general de articularea enclitică a substantivului. La aceste atribute nu avem de-a face cu nuanţa de clasare, întrucît prin ele nu se exprimă clase de obiecte.

De un trai ***ca ăsta*** *... sînt ca şi sătul.* STANCU, D. 127 (cel fel?).

Mă apuca cîteodată d o r u l așa de tare ***de tine,*** *Gheorghe, că parcă-mi venea să mă duc, să mă tot duc ca o nebună pe drumul Galațului!* BUJOR, S. 149 (care?).

În principiu și la atributul verbal se poate pune întrebarea *care* sau *ce fel*. În exemplul : *Avem pămînt* ***de arat,*** supinul *de arat* este echivalent cu adjectivul *arabil* și deci califică. În exemplul *cer permisiunea* ***de a mă așeza,*** infinitivul atribuit *de a mă așeza* identifică substantivul.

O situație aparte în cadrul atributelor adjectivale prezintă atributele exprimate prin numerale. Acestea nu arată de fapt o însușire sau o calitate, ci arată numărul sau ordinea în șir. Numeralele cardinale pot fi socotite totdeauna de calificare cantitativă : *Treceau* ***trei*** *oameni* (cîți?).

Atributul exprimat prin numeral ordinal identifică în general obiectul, indiferent de articularea enclitică a substantivului :

Al treilea *pui e șchiop* (al cîtelea? care?).
Puiul ***al treilea*** *e șchiop* (al cîtelea? care?).

Atributele adjectivale exprimate prin adjective pronominale identifică totdeauna, indiferent dacă regentul este sau nu articulat :

Altul este ***al tău*** *suflet,*
Alții ochii ***tăi*** *acum.* EMINESCU, O. I 112.

Nu se putea ști de pe acuma dacă fugarul a stîrnit ieri ori alaltăieri ***aceleași*** *dropii.* SADOVEANU, O. XIII 318.

Pe ***acest*** *deal, Smarandă, am fugit în vremea zaverei.* CREANGĂ, A. 20.

Observații. 1. Identificarea substantivului e mai slabă în cazul adjectivelor nehotărîte și relativ-interogative din cauza sensului nehotărît al acestora.

De-a lui laudă e plină ***orice*** *gură.* EMINESCU, O. I 166.
Întreabă ***care*** *drum duce în poiană.*

2. Pentru adjectivul posesiv vezi mai jos discuția asupra atributului genitival.

Atributul substantival genitival, prin faptul că indică în general pe posesorul obiectului, identifică sau clasează substantivul determinat numai în funcție de prezența sau absența articolului enclitic : *casa vecinului* (care? a cui?), dar *o casă a vecinului* (din ale cui? din care?); substantivul nearticulat sau articulat cu articolul nehotărît este într-un fel clasat prin apartenența lui la un posesor (știm numai că respectiva *casă* face parte din grupul de două sau mai multe case care aparțin vecinului). În același fel este clasat obiectul determinat de un adjectiv posesiv ***(o casă a mea).***

E un bun prietin ***al meu,*** *cu care am petrecut ani frumoși.* SADOVEANU, O. X 16.

În aceeași situație cu atributul genitival care exprimă posesia se află și atributul substantival în dativ atunci cînd el are valoare de posesie : *frate maică-mii—un frate al maică-mii.*

Cînd atributul genitival exprimă calitatea obiectului, apropiindu-se astfel de sensul unor adjective, nuanța conferită substantivului este de calificare, mai ales că în acest tip de îmbinări avem de-a face, în general,

cu construcţii figurate : *un copil al nimănui, un om al dracului, viers al bucuriei* etc.

La atributul substantival în genitiv şi în dativ cu valoare obiectivă, unde raportul dintre atribut şi regent este asemănător cu raportul dintre un verb şi un complement, problema identificării sau calificării substantivului nu se poate pune *(examinarea studenţilor, semnelor vremii profet)*.

La atributul pronominal în genitiv şi în dativ, raportul de posesie fiind predominant, situaţia este asemănătoare cu a atributului substantival în genitiv, cu singura excepţie că la aceste atribute nu apare valoarea de exprimare a calităţii :

Căci sub frunte-i viitorul şi trecutul se încheagă. EMINESCU, O. I 132 (identificare).

E un bun prieten ***al ei*** (clasare).

Spre deosebire de celelalte atribute, apoziţia poate fi de identificare sau de calificare şi atunci cînd este izolată. Funcţiunea ei principală este identificarea obiectului, ea exprimînd aceeaşi realitate cu substantivul pe care-l determină :

Îl durase, din bîrne şi vălătuci, bunicul lui Gorăscu — ***unul Popa Ilie.*** SADOVEANU, O. XVIII 8.

Diacul ***Radu Suliţă*** *şi logofătul* ***Iorgu*** *au căutat sămînţă de vorbă.* SADOVEANU, O. XVIII 49.

Apoziţia poate califica obiectul mai ales cînd este fără articol hotărît.

Badea, ***om cuminte,*** *îşi vedea de afaceri.* GALACTION, O. I 144.

Şi Constantin, ***suflet imprecis şi sugestionabil,*** *... a pus jos tunica soldăţească.* GALACTION, O. I 136.

Erau în cotuna ţiganilor nişte copii ***numai piele şi oase.*** CAMILAR, N. II 148.

Numele proprii şi pronumele sînt în general calificate atunci cînd sînt însoţite de atribute. De obicei folosirea numelui propriu şi a pronumelui arată că obiectul este cunoscut.

Sfărîmaţi statuia goală a Venerei ***antice.*** EMINESCU, O. I 60.

Dintre mese, aceasta ***pătrată*** *îmi place mai mult.*

Cînd numele propriu sau pronumele nu este suficient de clar pentru a fi identificat, deoarece, în cazul numelor proprii, avem de-a face cu mai multe persoane cu acelaşi nume, iar în cazul pronumelor cu o opoziţie, atunci atributul poate identifica (vezi şi § 584).

Mircea ***cel Bătrîn,*** *Ştefan* ***cel Mare*** (pentru că există în istorie mai mulţi domnitori cu numele de Mircea sau Ştefan).

Eu ***cel de azi*** *gîndesc altfel decît în anii trecuţi.*

ACORDUL ATRIBUTULUI CU SUBSTANTIVUL DETERMINAT

ACORDUL ATRIBUTULUI ADJECTIVAL

§ 587. Atributul adjectival se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul pe care-l determină.

Purta în buzunarul unei haine ***măslinii*** *poeziile lui Giusti.* DELAVRANCEA, T. 6.

Cele trei săbii ***înfipte*** *pînă la plăsele în trup — inspirau dezgust publicului.* SAHIA, N. 67.

M-am mutat într-o casă ***nouă***, *într-un cartier* ***nou***.

M-am oprit în faţa unei case ***noi***.

În Bucureşti se înalţă nenumărate case ***noi***.

Atributul adjectival se acordă cu substantivul pe care-l complineşte întocmai cum numele predicativ exprimat printr-un adjectiv se acordă cu subiectul, cu deosebirea că atributul poate sta în orice caz, pe cînd numele predicativ numai în nominativ. Se spune *casa nouă*, întocmai cum se spune *casa este nouă*.

§ **588.** Un singur substantiv poate fi complinit prin mai multe adjective, care, fiecare în parte, se acordă cu substantivul:

Era o zi de iunie, ***luminoasă*** *şi* ***caldă***. GALACTION, O. I 37.

*Ar fi dorit să aibă vreme, putinţă şi mijloace d-a studia societatea noastră «****rece****,* ***egoistă***, ***săracă***, ***leneşe***, ***fudulă***, ***sceptică***, ***incultă*** *şi* ***nemiloasă****». DELAVRANCEA, T. 9.

Dar cifrele ***fugare***, ***invizibile***, ***scăpărătoare***, ***haotice*** *erau prea grele pentru capul lui.* COCEA, F. SL. 15.

ACORDUL ÎN CAZ

§ **589.** Adjectivul nearticulat nu are forme cazuale speciale decît pentru genitiv-dativul feminin singular (se spune *unei prietene* ***credincioase***, faţă de nominativul *o prietenă* ***credincioasă***, dar *unui prieten* ***credincios***, faţă de *un prieten* ***credincios***); adjectivul articulat are forme speciale de genitiv-dativ la toate genurile şi la ambele numere, dar substantivul care-l urmează nu are marcat cazul decît tot numai la feminin singular. Astfel singura categorie la care acordul apare clar este genitiv-dativul singular feminin:

Deasupra criptei ***negre*** *a sfîntului mormînt*
Se scutură salcîmii de toamnă şi de vînt. EMINESCU, O. I 192.

Chiar şi la genitiv-dativul singular feminin se găsesc însă numeroase exemple fără acord, în care atributul păstrează aceeaşi formă ca la nominativ.

Acest lucru se întîmplă în special cu participiile, deoarece acestea pot fi considerate şi ca verbe, echivalente cu predicatul unor propoziţii atributive, mai ales cînd sînt urmate de compliniri. Într-o construcţie ca:

Prepeliţe ***tăvălite*** *în mălai şi bicaţi* ***prăjiţi*** *în mustul lor.* ODOBESCU, S. III 39,

putem înţelege atributele *tăvălite* şi *prăjiţi* ca predicate ale unor propoziţii atributive *(care au fost tăvălite şi care au fost prăjiţi)*. De aceea găsim adesea atributul pus greşit la nominativ:

Filozofia meschină a unei realităţi ***redusă*** *la aspectele ei mărunte.* I. L. 6 (1957), p. 108.

Unii vorbitori socotesc că trebuie să folosească nominativul, pentru a evita confuzia cu pluralul *(reduse* ar fi luat drept un nominativ plural);

această confuzie este însă mult mai puţin gravă (substantivul precedent avînd destul de clară marca singularului) decît confuzia cu nominativul singular. În exemplul dat atributul *redusă* s-ar putea interpreta ca determinînd substantivul *filozofia*, ceea ce nu este just din punct de vedere semantic.

În exemplul:

*În atmosfera sumbră şi închistată a familiei burgheze, **stăpînită** de prejudecăţi.* INF. BUC. 897 (1955), p. 1/5.

adjectivul *stăpînită* este izolat de substantivul *familiei*, ceea ce face ca legătura dintre ele să fie mai slabă; în asemenea situaţii lipsa acordului în caz este tolerabilă.

Acordul e mai greu de făcut atunci cînd între substantiv şi atributul lui sînt intercalate alte cuvinte; cu cît intercalarea e mai dezvoltată, cu atît mai mult se pierde legătura cazuală a atributului cu substantivul pe care-l complineşte:

*Mentalitatea unei fete de pension din timpul burgheziei, **învăţată** să aştepte totul de la părinţi.*

Aici forma acordată, *învăţate*, ar putea fi legată de substantivul cel mai apropiat, *burgheziei*. Pentru a evita atît confuziile de acest fel, cît şi dezacordul, se repetă uneori la nominativ substantivul pe care-l complineşte atributul:

*Se împlinesc astăzi 30 de ani de la izbucnirea răscoalei populare armate a oamenilor muncii din oraşele şi satele Bulgariei, **răscoală desfăşurată** sub conducerea Partidului Comunist Bulgar împotriva regimului monarho-fascist.* SCÎNTEIA, 2774 (1953), p. 3.

Trebuie evitat însă şi abuzul de asemenea repetiţii.

Atributul se pune uneori la nominativ chiar cînd e exprimat printr-un adjectiv propriu-zis (nu printr-un participiu), mai ales cînd acesta este izolat de substantivul determinat:

*N-o umileşte pe Reveica, amintindu-i că a fost slujită de valeţi, camerieră, costumieră şi coafeză, ca să ajungă pe mîna unei slujnice, **surdă, uitucă** şi fără ştiinţă de carte.* Cez. Petrescu, *Duminica orbului* (Bucureşti, f.a.), p. 77.

Uneori se întîlneşte acordul greşit al unui atribut adjectival cu un atribut substantival apropiat care determină acelaşi substantiv:

*Trăsătura cea mai proprie a stilului său este întrebuinţarea propoziţiilor cu ordinea cuvintelor **inversate**.* I. L. 6 (1956), p. 96.

Articolul demonstrativ se acordă în caz cu substantivul determinat de adjectivul pe care-l însoţeşte (vezi § 109).

ACORDUL ÎN GEN ŞI NUMĂR

§ 590. Cînd e vorba de un singur substantiv şi un singur atribut adjectival sau cînd e vorba de un singur substantiv determinat de mai multe atribute adjectivale, acordul în gen şi în număr al atributului adjectival nu prezintă nici o dificultate. (Vezi exemplele de la § 587, 588.) Cînd însă un singur atribut adjectival determină mai multe substantive se pune problema numărului care se va da atributului, iar dacă substantivele sînt de genuri diferite, se ridică şi problema genului. Situaţia este

aceeaşi ca la acordul numelui predicativ adjectival cu subiectul (vezi § 541), cu deosebirea că la atribut există şi posibilitatea de a face acordul numai cu ultimul substantiv, lăsînd atributul la singular, dacă ultimul substantiv este la singular :

Dealul şi cîmpia ***olteană;***
Dealurile şi cîmpia ***olteană.***

În limba contemporană, aceste construcţii încep să fie evitate, deoarece din ele nu rezultă clar că atributul se referă şi la primul substantiv. Atributul se pune însă rar la plural, mai des el este repetat :

Dealul ***oltean*** *şi cîmpia* ***olteană;***
Dealul ***oltean*** *şi cîmpiile* ***oltene*** etc.

Faptul că adjectivul se acordă şi cu primul substantiv este evident atunci cînd substantivul e precedat de o prepoziţie care exclude posibilitatea folosirii articolului fără o determinare următoare :

Pe dealul *şi pe cîmpia olteană;*
Pe dealurile *şi pe cîmpiile oltene* etc.

Dacă primul substantiv, *dealul*, n-ar fi şi el determinat de atributul adjectival acordat formal numai cu al doilea substantiv, *cîmpia*, prezenţa articolului la un substantiv precedat de prepoziţie n-ar fi posibilă ; în acest caz s-ar spune :

Pe deal *şi pe cîmpia olteană;*
Pe dealuri *şi pe cîmpiile oltene.*

Cînd atributul precedă două substantive, acordul se face cu cel din imediata apropiere :

Un semn de la ***un bun frate şi prieten.***

Cînd atributul care determină două substantive este exprimat printr-un adjectiv pronominal posesiv, el se acordă cu cel pe lîngă care stă :

Fratele şi sora ***mea.***

Cînd două substantive de genuri diferite sînt complinite de un singur atribut adjectival la plural, situaţia este la fel ca la acordul numelui predicativ adjectival cu subiectul, dacă suprimăm verbul copulativ :

Împăratul Verde şi fetele sale, ***încremeniţi*** *de ceea ce au auzit . . .*
Gardul şi poarta ***văruite...*** etc.

Uneori se acordă greşit adverbul confundat cu un atribut adjectival (vezi § 579).

§ **591.** Cînd un substantiv e determinat de mai multe atribute adjectivale, uneori el se orientează după atribute şi capătă forma de plural. Această situaţie se răspîndeşte în limba română contemporană.

Astfel, de la formulări ca :

Pline de cărţi, şi cele mai multe vechi, în ***limba ungurească, latinească, nemţească, românească, elinească şi franţuzească.*** GOLESCU, î. 34,

s-a ajuns în limba contemporană la :

Limbile *franceză şi germană.*
Epocile *sclavagistă şi feudală.*

Limba vorbită nu foloseşte această formulă, care dă impresia de dezacord, deoarece nu se simte imediat că va urma un al doilea atribut.

ACORDUL ARTICOLULUI POSESIV LA ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ŞI PRONOMINAL ÎN GENITIV ŞI LA ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRIN ADJECTIVE POSESIVE

§ 592. Cînd atributul substantival sau pronominal în genitiv sau atributul adjectival exprimat prin adjective posesive este precedat de articolul posesiv *al, a, ai, ale,* articolul se acordă în gen şi număr cu substantivul pe care-l determină atributul:

Băiatul acesta ***al*** *vecinului (al lui* sau *al meu).*
Fata aceasta ***a*** *vecinului (a lui* sau *a mea).*
Băieţii aceştia ***ai*** *vecinului (ai lui* sau *ai mei).*
Fetele acestea ***ale*** *vecinului (ale lui* sau *ale mele).*

Totuşi, în acest răstimp, în sufletul amînduror fraţilor care ascultau, se împletea un cîntec stîns abia auzit ca în somnie, cîntec ***al*** *aducerii aminte a rîndurilor de oameni care s-au petrecut ca florile fără roadă, sub robii mute, în viaţă fără bucurie, în moarte fără răscumpărare.* SADOVEANU, O. XVIII 143.

Regional apare adeseori *a* ca formă unică a articolului (vezi § 107).

Noroc bun!... Pe cîmpul neted
*Ies românii cu-****a*** *lor pluguri!* ALECSANDRI, P. III 41.

Ce-ar zice văru Axente ***a*** *dascălului?* TIBERIU VORNIC, *Oameni sub patrafir* (Bucureşti, 1950), p. 68.

Cînd între substantivul determinat şi atribut se intercalează un determinant cu prepoziţie, poate exista şovăire în privinţa acordului, atributul acordîndu-se greşit cu substantivul mai apropiat:

Nivelul de cunoştinţe ***ale*** *studenţilor,* în loc *de nivelul de cunoştinţe* ***al*** *studenţilor.*

Alteori, cînd atributul determină un substantiv care la rîndul lui este atribut al altui substantiv, acordul articolului se face în mod greşit cu primul substantiv:

Operaţiile de găurire ***ale*** *piesei.* Ştiinţă şi tehnică 4 (1956), p. 28, în loc de *găurire* ***a*** *piesei.*

Numai analiza corectă a conţinutului propoziţiei arată la ce formă trebuie pus articolul posesiv. Există însă şi situaţii mai puţin clare. În literatura lingvistică se întîlneşte şi *legile interne de dezvoltare* ***a*** *limbii* şi *legile interne de dezvoltare* ***ale*** *limbii.* Ambele formulări sînt admisibile, depinde de ce înţelege cel care scrie: în prima e vorba de legile după care are loc dezvoltarea limbii, iar în a doua de legile de dezvoltare pe care le are limba.

BIBLIOGRAFIE

1. FINUŢA ASAN, *Propoziţia apozitivă şi apoziţia,* în LR X (1961), nr. 4, p. 312—316.
2. FINUŢA ASAN şi LAURA VASILIU, *Unele aspecte ale sintaxei infinitivului în limba română,* în SG I, p. 103—104.
3. MIOARA AVRAM, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie,* în SG I, p. 157—161.
4. AL. GRAUR, *Locul adjectivului în româneşte,* în VR XXX (1938), p. 75—81.

5. Mioara Grigorescu, *Atributul substantival în limba română*, în SCL V (1954), p. 99—130.
6. Flora Șuteu, *Atribut pronominal sau complement indirect?* în LR XI (1962), nr. 3, p. 267—276.
7. Laura Vasiliu, *Părțile de propoziție multiple*, în SG III, p. 83—84.

COMPLEMENTUL

NOȚIUNI GENERALE

§ **593.** Complementul este partea secundară de propoziție care determină un verb (predicativ sau nepredicativ), un adjectiv, un adverb, o interjecție cu funcțiune de predicat, iar în anumite condiții chiar și un substantiv:

a. verb:

Repede** camarazii p l ă t e s c **consumațiile. Caragiale, o. II 63.

*Apele plîng **clar** i z v o r î n d **în fîntîne.*** Eminescu, o. I 231.

b. adjectiv (sau numeral cu valoare adjectivală):

*A purces să caute tocmai în sat la Goruni niște cuscri și alți cumătri, oameni cumsecade și **mai cu samă** v r e d n i c i **la treburile** pe care le punea el la cale.* Sadoveanu, o. XVIII 426.

*Se accentuează artificiul protocolului... prin mișcări a m i n t i t o a r e **de balet.*** Camil Petrescu, t. III 395.

*Sfetnicii, n o u ă **la număr**, povesteau, și fiecare*
Înșira cîte-o legendă, cîte-un basm ori o-ntîmplare. Coșbuc, p. II 125.

c. adverb:

Lira spînzurată-n cui
***Cam** d e m u l t am părăsit-o.* Topîrceanu, o. I 292.

d. interjecție cu funcțiune de predicat:

*H a i și noi **la craiul**, dragă.* Eminescu, o. I 100.

e. substantiv cu funcțiune de atribut (prepozițional sau apoziție), de obicei izolat:

*Era un tip elegant, pieptănat cu îngrijire, cu mustăcioara căruntă micșorată din foarfec, **totdeauna** î n r e d i n g o t ă c e n u ș i e ș i c u u n c i l i n d r u de aceeași coloare.* Sadoveanu, o. XVI 461.

*Nunuța, **acuma** f a t ă de liceu, nu văzuse niciodată un iezer.* Sadoveanu, o. VII 425.

Nu ai cumva vreun omonim,
*F u n c ț i o n a r **la minister?*** Topîrceanu, o. I 322.

Complementul poate determina și un predicat nominal (atît unul cu copula exprimată, cît și unul redus la numele predicativ). În această situație uneori e greu de precizat dacă complementul determină construcția în ansamblu sau numai numele predicativ.

Cînd numele predicativ este un substantiv, complementul este al predicatului nominal în ansamblu (verb copulativ + nume predicativ):

*Leonică e r a ș e f u l registraturii **în unul** din cele 7 ministere.* Caragiale, o. I 306.

Observaţie. În propoziţiile nominale cu predicatul exprimat printr-un substantiv complementul determină substantivul în calitatea de predicat a acestuia. De exemplu:

Femeia tot f e m e i e, zise Lăpuşneanul zîmbind. NEGRUZZI, s. I 157.

Acest fapt explică şi situaţia curioasă descrisă mai sus sub pct. c a complementelor care determină substantive cu funcţiune de atribut: atributele respective sînt echivalente cu numele predicative.

Cînd numele predicativ este un adjectiv, un adverb sau un substitut al acestora, complementul poate fi considerat atît al construcţiei întregi, cît şi numai al părţii de vorbire respective cu rol de nume predicativ, mai ales atunci cînd complementul este din categoria celor care determină în mod obişnuit adjective şi adverbe cu orice funcţiune sintactică (complement indirect, circumstanţial de mod, de relaţie şi de cauză):

Şiretenia ... e s t e p r o p r i e tuturor ***fiinţelor*** *vieţuitoare.* BOLINTINEANU, O. 299.

P u ţ i n i e r a u ***la număr*** *ostaşii României.* ALEXANDRESCU, O. 82.

Observaţie. Alte complemente, ca cele circumstanţiale de loc şi de timp, determină mai curînd predicatul nominal în ansamblu:

Frigul începea să se moaie; omătul însă e r a g r o s ***pretutindeni.*** SADOVEANU, O. VII 461.

Problema termenului determinat este mai complexă la unele complemente care sînt strîns legate ca înţeles nu de cuvîntul determinat de ele din punct de vedere gramatical, ci de altă parte de propoziţie, ceea ce face ca şi definiţiile lor să se refere la aceste părţi de propoziţie şi nu la determinatul propriu-zis. În această situaţie se găsesc următoarele complemente: circumstanţialul sociativ, în a cărui definiţie se vorbeşte de însoţirea subiectului sau a complementului direct, şi circumstanţialul opoziţional, cel cumulativ şi de excepţie, care arată o opoziţie, o adăugire sau o excepţie cu referire la subiect, complement, atribut etc.

Termenul determinat apare mai puţin clar şi într-o enumerare de complemente circumstanţiale în care fiecare aduce o precizare în plus, lăsînd impresia că primul complement este determinat de cele următoare:

În odaie, prin unghere

S-a ţesut păinjeniş. EMINESCU, O. I 105.

În propoziţiile nominale existenţiale bimembre (vezi § 499 pct. 2 B) complementul nu determină, propriu-zis nici un cuvînt, el dă indicaţii cu privire la existenţa subiectului şi, prin aceasta, reprezintă grupul predicatului:

Sara, la ispravnic, *adunare mare.* SADOVEANU, O. VI 627.

FELURILE COMPLEMENTELOR

§ 594. Complementele se clasifică după ceea ce exprimă ele faţă de termenul determinat: cine suferă o acţiune (complementul direct), cui i se atribuie o acţiune, o stare sau o însuşire (complementul indirect), de cine este săvîrşită o acţiune pasivă (complementul de agent), în ce împrejurări se săvîrşeşte o acţiune sau există o însuşire (diversele specii de complemente circumstanţiale: de loc, de timp, de cauză etc.).

Ele se grupează în două categorii mari : complementele circumstanțiale se disting de celelalte complemente (direct, indirect și de agent), cărora cu un singur nume li se poate spune complemente necircumstanțiale.

Observație. Pentru complementul direct și indirect se folosește și termenul *obiect*.

Complementele circumstanțiale sînt de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod, instrumental, sociativ, de relație, condițional, concesiv, opozițional, cumulativ și de excepție. Circumstanțe sau împrejurări propriu-zise (exterioare) exprimă numai unele dintre acestea, de exemplu complementele circumstanțiale de loc și de timp, mai puțin cele de mod, care caracterizează o acțiune sau o însușire, și încă și mai puțin cel de relație, care arată la ce se limitează o acțiune sau o însușire.

Între diversele feluri de complemente limitele nu sînt categorice. Valorile mixte constituie un fenomen frecvent, mai ales la complementele circumstanțiale, dar și la unele necircumstanțiale (indirect și de agent). Există numeroase apropieri de conținut între unele complemente, deosebite numai prin particularități de construcție (între complementul direct și indirect, complementul de agent și cel instrumental etc.). După cum rezultă și din exemplele date aici, delimitarea nu este categorică nici măcar între grupul complementelor necircumstanțiale față de cele circumstanțiale (vezi § 603, 615 și 618).

Nu orice fel de complement poate determina toate părțile de vorbire la care se referă definiția generală a complementului (§ 593). Posibilitatea cea mai generală, singura comună tuturor speciilor de complemente, este determinarea unui verb. Interjecțiile cu valoare verbală pot fi determinate de multe feluri de complemente, totuși nu pot avea complemente de agent sau circumstanțiale de relație. Adjectivele sînt determinate în mod obișnuit de mai puține complemente : indirect, circumstanțial de mod, de cauză și de relație ; alte feluri de complemente, circumstanțiale, apar pe lîngă adjective care au întrebuințări apropiate de funcțiunea predicativă : complementele circumstanțiale de loc sau de timp determină adjective cu rol de atribute mai ales cînd atributul e izolat. Adverbele sînt determinate de și mai puține complemente : în primul rînd de mod, dar și de relație.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTELE

§ **595.** Complementele se exprimă prin substantive sau substitute ale unui substantiv (pronume, numerale), adjective (participii sau numerale cu valoare adjectivală), verbe la moduri nepredicative, adverbe și interjecții.

1. Substantivul, pronumele sau alt substitut (numeralul cu valoare substantivală) pot fi la o formă cazuală (acuzativ sau dativ) fără prepoziție sau construite cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale.

Nu vă dau nici o ***bucățică*** *de purcel.* CREANGĂ, A. 109.

*Într-o zi fierbinte a lunei lui cuptor, **pe la nămiezi**, apăsa deasupra mahalalii Mihai-vodă o pîclă strașnică.* CARAGIALE, O. III 126.

*Pentru **mine** toate erau lucruri nouă.* SADOVEANU, O. XII 464.

Prin substantiv (cu prepoziție) se poate exprima orice fel de complement: formele cazuale fără prepoziții apar mai ales la complemente necircumstanțiale (direct și indirect), la complementele circumstanțiale asemenea forme sînt rare și adesea au valoare adverbială. Pronumele se folosește mai rar la complementele circumstanțiale.

2. Adjectivul (participiul sau numeralul cu valoare adjectivală) constituie un mijloc de exprimare numai pentru cîteva feluri de complemente, în cîteva construcții: complementul indirect care arată obiectul unei transformări, complementul circumstanțial de cauză, de relație, de mod comparativ și de timp. Totdeauna este construit sau cu o prepoziție sau cu un adverb comparativ:

*Tu **din tînăr** precum ești*
Tot mereu întinerești. EMINESCU, O. I 123.

3. Dintre formele verbale prin care se pot exprima complemente mai obișnuite sînt infinitivul cu și fără prepoziție și gerunziul, mai rar supinul:

*Erai deprins **a trăi** singur.* CREANGĂ, P. 161.

***Observînd** ochii lui înghețați, avu o tresărire de spaimă.* SADOVEANU, O. VII 448.

4. Adverbul este un mijloc de exprimare specific pentru complementele circumstanțiale. El poate apărea atît singur, cît și cu prepoziție:

*O **șterseși** din casă **frumușel**, fără să spui nimic!* GALACTION, O. I 407.

***De departe** i s-au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.* CARAGIALE, O. I 153.

5. Prin interjecții se pot exprima numai complemente circumstanțiale de mod:

*Seara se întoarce acasă, tot pe jos, — **lipa, tipa, tipa, lipa...*** STANCU, D. 64.

Complementele circumstanțiale se pot exprima și prin construcții mai complexe (vezi § 511), între care o categorie importantă este aceea a construcțiilor absolute din exemple ca:

*Dar **o dată exprimată această meditație**, fiecare simțea emulația de a dovedi prințesei că „oamenii de jos" nu sînt cîinoși.* CĂLINESCU, S. N. 299.

PROBLEME SPECIALE ALE COMPLEMENTELOR NECIRCUMSTANȚIALE

§ **596.** Complementele necircumstanțiale (direct, indirect și de agent) sînt în general strîns legate de termenul determinat. Această legătură se vede chiar în definițiile unora dintre ele și anume în definiția complementului direct și a complementului de agent făcute prin referire la felul verbului determinat (existența complementului direct este legată de verbele tranzitive, a celui de agent de verbele pasive).

Conținutul complementelor necircumstanțiale este mult mai abstract și de aceea mai greu de definit decît la complementele circumstanțiale. Problema aceasta se pune mai ales pentru distincția dintre complementul direct și cel indirect, care în practică se deosebesc relativ ușor, dar sînt greu de definit în așa fel încît să se distingă categoric unul de altul cu toate situațiile lor. Uneori complementul direct și cel indirect se deosebesc numai prin formă, prin felul construcției, conținutul fiind același :

Tot orașul . . . se adunase ca să privească ***alergarea*** *de cai.* NEGRUZZI, S. I 35 (complement direct).

Să privească ***la lupta*** *lor.* ISPIRESCU, L. 28 (complement indirect).

Atunci cînd forma nu e specifică, de exemplu cînd complementul este exprimat printr-un verb la infinitiv fără prepoziție, este mai greu de stabilit dacă e vorba de un complement direct sau indirect (aceasta se întîmplă mai ales după verbe reflexive dinamice sau după verbe care pot avea ambele construcții) :

Somnul meu . . . a zburat în fuga mare și nici nu m-am mai gîndit ***a-l prinde.*** GHICA, S. 32. [Cf. *Mă gîndesc* ***la ceva*** — complement indirect — și *mă gîndesc* ***ceva*** — complement direct.]

O deosebire între complementul direct și cel indirect există în ce privește gradul de legătură cu verbul determinat. În general complementul direct este mai legat de acțiune, arătînd obiectul care suferă acțiunea, care este modificat sau chiar creat prin această acțiune. Situația mai independentă de verb a complementului indirect se oglindește în faptul că acesta nu suferă nici o schimbare la transformarea construcției active într-o construcție pasivă, pe cînd complementul direct din construcția activă devine subiect gramatical în cea pasivă :

Construcție activă : *Dau ovăz* [complement direct] *calului* [complement indirect].

Construcție pasivă : *Ovăzul* [subiect gramatical] *este dat calului* [complement indirect].

Faptul că, la transformarea construcției active în una pasivă, complementul direct devine subiect gramatical arată o apropiere între complementele necircumstanțiale și subiect. Această apropiere se manifestă și în corespondența dintre complementul de agent, care există numai în construcții pasive, și subiectul gramatical al construcției active :

Construcție activă : *Tractoriștii* [subiect gramatical] *ară ogoarele* [complement direct].

Construcție pasivă : *Ogoarele* [subiect gramatical] *sînt arate de tractoriști* [complement de agent].

Complementul indirect are legătură cu subiectul în alt sens : în unele construcții, de tipul *mi-e foame, mi-e dor* sau *îmi place, îmi trebuie,* el exprimă subiectul logic al construcției, arătînd cine are senzația de foame, sentimentul de dor, de plăcere etc. (cf. echivalența dintre *mi-e foame* și *sînt flămînd,* dintre *îmi place* și *iubesc* sau *am plăcere* etc.).

Observație. Există și un complement circumstanțial care are legătură cu subiectul : complementul sociativ. Această situație specială față de restul complementelor circumstanțiale

face ca sociativul să fie considerat ca avînd o poziţie de mijloc între complementele circumstanţiale şi cele necircumstanţiale.

O caracteristică formală, comună complementului direct şi celui indirect, este posibilitatea reluării sau anticipării acestor complemente, în anumite condiţii, printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal cu aceeaşi funcţiune (vezi şi § 147, 512).

COMPLEMENTUL DIRECT

§ 597. Complementul direct este partea de propoziţie care determină un verb sau o interjecţie indicînd obiectul asupra căruia se exercită o acţiune sau care este rezultatul unei acţiuni:

A-mpiedicat ***calul*** *şi şi-a pregătit* ***culcuş.*** STANCU, D. 19.

Infanteriile... străbăteau ***cîmpii, sate, oraşe.*** CAMILAR, N. I 7.

În darn Scavinschi scria ***imne*** *asupra fericirii patriei,* ***sonete*** *pentru răsărita stea a Moldaviei.* NEGRUZZI, S. I 206.

Găina se ouase ***o mărgică.*** CREANGĂ, P. 70.

Şi nici una, nici două, haţ! ***pe ied*** *de gît.* CREANGĂ, P. 23.

Iaca ***lăcaşul*** *unchiului meu.* CREANGĂ, P. 52.

Verbele care au complement direct sînt tranzitive. (Pentru categoria verbelor tranzitive vezi § 197). În anumite situaţii complementul direct poate determina şi un verb intranzitiv (vezi § 602).

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL DIRECT

§ 598. Complementul direct poate fi exprimat:

a. printr-un substantiv sau prin substitutul unui substantiv (pronume, adjectiv substantivizat, numeral):

Uriaşii munţi... sloboziseră, din coamele lor zbîrlite pînă la cer, ***ploile, trăsnetele şi şuvoaiele.*** GALACTION, O. I 154—155.

Dacă ***le-i*** *duce, dascăle,* ***ţi le*** *dau degeaba.* CREANGĂ, A. 83.

Intru într-un birt modest să gust ***ceva.*** CARAGIALE, O. II 132.

Mai nainte vreme bătrîna ***multe*** *îndurase.* SADOVEANU, O. I 556.

Îi mai sărută de cîteva ori ***pe amîndoi.*** CREANGĂ, P. 199.

b. printr-un verb la infinitiv, gerunziu, supin:

Şi ***a vorbi*** *de la dînsa am învăţat.* CREANGĂ, A. 35.

Dar aud ***chemîndu-mă.*** NEGRUZZI, S. I 40.

După ce sfîrşea ***de dus*** *apă la case, stropea uliţa mare.* CAMILAR, N. I 26.

Observaţie. Complementul direct poate fi exprimat, după verbe ca *a învăţa*, şi prin adverbe cu valoare substantivală (folosite ca nume ale unor limbi): *învaţă* ***ruseşte*** = *învaţă limba rusă.* (Pentru valoarea substantivală a adverbului vezi § 295 pct. 1 a.)

CUM SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL DIRECT

§ 599. Complementul direct exprimat printr-un substantiv sau prin altă parte de vorbire cu valoare de substantiv poate fi construit în mai multe feluri.

I. În acuzativ neprecedat de prepoziția *pe*, cînd este exprimat prin:

a. Nume de lucruri (obiecte neînsufleţite):

Apucă ***bucăţica*** *de zahăr și-ncepe s-o ronțăie.* CARAGIALE, O. II 97.

O capră lasă ***păscutul*** *și se caţără pe răchită.* SADOVEANU, O. I 404.

Trec de colo pînă colo prin coridor, să văz în care compartiment aș găsi ***un loc*** *mai comod.* CARAGIALE, O. II 95.

Face ea ***sarmale****, face* ***plachie****, face* ***alivenci.*** CREANGĂ, P. 29.

b. Nume comune de fiinţe, în următoarele situaţii:

Numele comune de persoane, de obicei neidentificate:

De întîlnea pe drum ***neveste*** *și* ***fete*** *mari, cînta cîntece șăgalnice.* CREANGĂ, P. 108.

Lelea Sofe începu a urî ***copiii.*** RETEGANUL, P. I 43.

Numele de animale, de păsări etc.:

Nu vrei să facem schimb? să-ţi dau ***capra*** *asta și să-mi dai* ***gîsca.*** CREANGĂ, P. 43.

Un om legase ***o vacă*** *cu funia de gît și suindu-se pe o șură . . . trăgea din răsputeri de funie.* CREANGĂ, O. 156.

c. Formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive, pronumele demonstrative cînd au sens neutru, pronumele negative și pronumele nehotărîte cînd ţin locul numelor de lucruri, pronumele relativ-interogativ *ce*:

Înșfacă iedul de urechi ***și-l*** *flocăiește* ***și-l*** *jumulește* ***și*** *pe acela.* CREANGĂ, P. 24.

Acestea *zicînd la poale-i au căzut fără simţire.* CONACHI, P. 86.

Au venit o mulţime de cunoscuţi aici, dar n-am văzut ***nici unul.***

Pe urmă se mai învîrte ce se mai învîrte prin casă, dor a mai găsi ***ceva****, dar nu găsește* ***nemic.*** CREANGĂ, P. 24—25.

Să sfîrșesc ***ce*** *am pus de gînd.* ISPIRESCU, L. 16.

II. În acuzativ precedat de prepoziția *pe*, cînd este exprimat prin:

a. Nume proprii de persoane sau de animale:

Poate să găsim aicea ***și*** ***pe Ionuţ.*** SADOVEANU, O. XIII 420.

Coboară-te în rîpă după cîne . . . Aud ***pe Lupu*** *dînd glas.* SADOVEANU, O. X 629.

b. Nume comune de persoane, cu sau fără articol (vezi § 104), identificate de vorbitori:

Trezește ***pe mama*** *și du-te la împăratul de-i spune că eu îi fac podul.* CREANGĂ, P. 79.

Îmi făcu semn să-l privesc încă o dată ***pe colonel.*** CEZ. PETRESCU, S. 129.

Se duce în treaba lui și lasă ***pe boieri*** *în pace.* CREANGĂ, P. 67.

Nu pot să-l aștept aici ***pe domnul*** *director?* CAMIL PETRESCU, T. I 189.

I-am văzut ***pe fraţii*** *mei.*

Eu cer poeziei să glorifice viitorul, cer să cînte ***pe femeia*** *cetățeană.* GHEREA, ST. CR. I 305.

Construcțiile, cu funcțiune de complement direct, formate din substantiv precedat de articolul posesiv sînt precedate de asemenea de prepoziția *pe:*

O vezi ***pe-a lui Gulie?*** *Pe Mândica? Lipa-lipa cu papucii, toată ziua.* STANCU, D. 28.

Observații. 1. În limba contemporană se manifestă tendința de a nu se folosi prepoziția *pe* înaintea complementului direct în situații în care prezența ei este necesară:

Voi, mame!
Învățați ***pruncii*** *voștri*
Înainte de cuvîntul mamă,
Înainte de cuvîntul pline —
Cuvîntul pace! BRESLAȘU, în POEZ. N. 92.

2. Cînd în locul adjectivului posesiv apare pronumele personal sau reflexiv în dativ, pus pe lîngă verb, folosirea prepoziției *pe* nu este posibilă:

Își părăsește ***părinții.***
Îi cunosc ***părinții.***

c. În vorbirea populară și familiară, unele nume comune care desemnează un animal:

Opri ***pe dobitoace,*** *de le îmblînzi și le trimise la locul lor.* ISPIRESCU, L. 7.

d. Nume comune de lucruri:

— cînd subiectul și complementul direct care se găsesc înaintea predicatului sînt exprimate prin același substantiv, pentru a se evita confuzia dintre ele:

Cui ***pe cui*** *scoate.*
Mînă ***pe mînă*** *spală și amîndouă obrazul;*

— în comparații, precedat de *ca*, pentru a se evita confuzia cu subiectul:

Nu mă lăsa ici străină
Ca ***pe-o floare-ntr-o*** *grădină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 109—110;

— în unele situații cînd complementul direct este anticipat sau reluat printr-un pronume personal neaccentuat:

Pe trandafir *l-a lăsat albina la urmă;*

— ori de cîte ori se citează un cuvînt:

L-am eliminat ***pe cu*** (dar: *Am eliminat prepoziția* ***cu***).
Am înlocuit ***pe doi*** *cu cinci.*

e. Toate formele accentuate ale pronumelor personale și reflexive, pronumele posesive, pronumele demonstrative (cu excepția celor cu valoare neutră), pronumele negative și nehotărîte cînd țin locul numelor de persoane și pronumele relativ-interogative (cu excepția pronumelui *ce*):

Cînd v-a întreba ***pe voi,*** *să dați vina* ***pe mine*** *și să lăsați să vorbesc eu pentru toate.* CREANGĂ, P. 9.

De ar fi fost alții în starea lui, el le putea da ajutor; ***pe sine*** *însuși nu se putea mîngîia.* SLAVICI, N. I 17.

Și ajungînd pe Făt-Frumos și ***pe ai săi*** *merse cu dînșii.* ISPIRESCU, L. 79.

I-a intrat un cui în ochi. L-a pierdut și ***pe celălalt.*** STANCU, D. 60.

Tocmeau ***pe oricine.*** COCEA, F. SL. 9.

Mai avea el un cîne la casă; dar acesta era leneș . . . și nu lătra ***pe nimeni.*** SLAVICI, O. I 122.

Ia ascultă, dascăle Mogoroge . . . ***Pe cine faci cîrpaci?*** CREANGĂ, A. 106.

f. Numeralele ordinale, cardinale colective și cele cardinale propriu-zise cînd sînt precedate de *cei, cele* (și substantivele precedate de aceste numerale) :

Cele două femei o duceau de subțiori ***pe-a treia*** *care tușea și picioarele i se împleteceau.* CAMILAR, N. I 392.

Să-mi cresc copiii, să mi-i văd mari și voinici . . . S-ajung să mi-i văd cosind ***pe tuspatru.*** MIRONESCU, S. A. 37—38.

I-am întîlnit ***pe cei doi prieteni*** *la teatru.*

g. Adjective substantivizate sau construcții prepoziționale cu articolul *cel, cea, cei, cele :*

Bunicul l-a însurat ***pe cel mai mic*** *dintre băieții lui, pe tata.* STANCU, D. 383.

Cei ageri să călăuzească ***pe cei cu virtute.*** SADOVEANU, O. XIII 697.

Observație. Prepoziția *pe* a devenit, într-o anumită măsură, semn al acuzativului. În această calitate ea se folosește peste tot unde poate elimina o confuzie între subiect și complement direct; de exemplu, într-o propoziție ca *elevii admiră studenții*, în care subiectul și complementul direct sînt exprimate prin substantive cu aceeași formă, *pe* aduce precizarea necesară : *elevii admiră pe studenți* sau *studenții admiră pe elevi.*

III. Uneori complementul direct poate fi exprimat printr-un substantiv nearticulat, de obicei la plural, precedat de prepoziția *la*. Această construcție, în care prepoziția are valoare afectivă, exprimă o cantitate mare, nedeterminată și apare în special în vorbirea populară și familiară :

Românii, crezînd a-și asigura libertatea și a stinge aristocrația, ***se puneau de ucideau la aristocrați.*** BĂLCESCU, O. II 261.

A băut ***la apă*** *pînă s-a răcorit. . . a mîncat* ***la pere.*** . . CREANGĂ, P. 290.

Culegea ***la flori*** *domnești :*

. . . . . .

Culegea și nu-i plăcea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 123.

Spărgea ***la alune*** *pe nicovală.* ISPIRESCU, L. 92.

Observații. 1. Construcția cu *la* își are originea într-o construcție cu valoare locală. Cea care i-a servit ca model trebuie să fi determinat un verb tranzitiv construit cu un complement de loc care să poată fi înțeles și ca complement direct, de tipul *treieră* ***la grîu****, sapă* ***la șanțuri*** (vezi § 333 C 2).

2. Construcțiile cu valoare partitivă, cu prepozițiile *de* sau *din* (*dintr-*), aparente excepții de la regula construirii complementului direct în cazul acuzativ, sînt, în realitate, atribute pe lîngă un complement direct subînțeles :

Robinson de aceste. . . nici ave în cuget. DRĂGHICI, R. 5 (= lucruri de aceste. . .).

Arde la căldări, în loc de cărbuni, ***din grîul*** *ce transporta în hambarele vaporului.* BART, E. 324 (= . . . o parte din grîul. . .).

RELUAREA SAU ANTICIPAREA COMPLEMENTULUI DIRECT PRINTR-UN PRONUME NEACCENTUAT

§ 600. În anumite situaţii, complementul direct este reluat sau anticipat prin formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelui personal:

Straiele cele de fudulie ***le*** *avea în ladă.* SADOVEANU, O. XVIII 116.

Pe aceştia îi *frigem în unt proaspăt.* SADOVEANU, O. XVII 394.

*Logofătul a lăsat-****o pe soţiia*** *lui.* GR. N. I 98.

(Pentru diferitele situaţii în care complementul direct este reluat sau anticipat vezi § 147.)

VERBE CU DOUĂ COMPLEMENTE DIRECTE

§ 601. Există verbe care pot avea două complemente directe, de obicei unul al fiinţei şi altul al lucrului sau al acţiunii:

Frate-meu ***mă*** *mai învăţase* ***cele patru socoteli şi fracţiile.*** DELAVRANCEA, H. T. 90.

Complementul care se referă la fiinţe este exprimat printr-un pronume sau printr-un substantiv, cel care se referă la un lucru sau la o acţiune printr-un substantiv, pronume nehotărît sau verb la infinitiv. Astfel de construcţii sînt posibile după verbe ca *anunţa, asculta, examina, întreba, învăţa, ruga, sfătui:*

Mă voi îndeletnici a ***vă*** *învăţa* ***lucruri*** *dumnezăieşti.* DRĂGHICI, R. 48.

Se silea din răsputeri să înveţe ***pe Briceag un cîntec*** *nou.* REBREANU, I. I 24.

Domnul Vucea . . . întreba ***pe fiecare*** *în parte* ***o sumedenie*** *de lucruri cu răspunsurile lor ştiute de mai nainte.* DELAVRANCEA, H. T. 106—107.

Tomşa! El ***te-a*** *învăţat* ***a vorbi*** *cu atîta dîrzie?* NEGRUZZI, S. I 139.

Examinaţi ***pe elevi declinările.***

După unele verbe ca *a trece* sînt posibile nu numai construcţii ca cele de mai sus, cu un complement direct al fiinţei şi altul al lucrului:

Îl *trec* ***clasa*** [pe elev],

ci şi construcţii în care amîndouă complementele directe sînt nume de lucruri:

[Mărfurile] ***le*** *trece* ***Dunărea.***

VERBE INTRANZITIVE CU COMPLEMENT DIRECT INTERN

§ 602. În mod obişnuit numai acţiunea verbelor tranzitive trece nemijlocit asupra complementului direct. Prin analogie cu acestea, unele verbe intranzitive au putut fi şi ele construite cu un astfel de complement, care exprimă conţinutul acţiunii verbului intranzitiv:

Dă-mă, maică, unde trag,

Să trăiesc ***traiul*** *cu drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 273.

Domnul Euharistic odihnea ***odihna-i*** *sfîntă în tronul de împărat.* GALACTION, O. I 42.

Complementul direct care determină un verb intranzitiv se numește complement intern, deoarece este exprimat printr-un substantiv care are aceeași rădăcină cu verbul respectiv sau face parte din aceeași sferă semantică cu acesta.

Observație. Complementul intern al verbelor intranzitive are la bază o construcție similară din cadrul complementului direct al verbelor tranzitive care exprimă rezultatul acțiunii *(a cînta* ***cîntecul*** *cerut, a dansa* ***dansul*** *dorit, a povesti* ***povestea*** *cerută)*:

Vodă ce-mi făcea?
Poruncă *poruncea.*
. . . . . .
Stau și tot privesc,
Planuri *plănuiesc.* TEODORESCU, P. P. 468.

Substantivul prin care se exprimă complementul direct al verbelor intranzitive este articulat sau nearticulat. Cînd este nearticulat, apare totdeauna însoțit de un atribut:

Stăi, bădiță, nu te duce,
Ș-om trăi ***viață*** *dulce.* SEVASTOS, C. 44.

Ați luptat ***luptă*** *deșartă.* EMINESCU, O. I 36.

Care va fi acela ce nu va lăcrăma ***lacrămă*** *de bucurie la o așa vedere . . . ?* Const. Golescu, *Însemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826* (București, 1910), p. 115.

Observație. Complementul direct exprimat printr-un substantiv nearticulat însoțit de un atribut poate fi echivalent cu un complement circumstanțial care se referă la verbul respectiv, de obicei un circumstanțial de mod (cu sens asemănător cu al întregii construcții):

Om trăi ***viață dulce*** (= bine, plăcut).
Ați luptat ***luptă deșartă*** (= în deșert, zadarnic).

Construcțiile cu complement direct pe lîngă verbe intranzitive apar rar și aparțin vorbirii populare sau sînt arhaice.

COMPLEMENTUL DIRECT ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **603.** În anumite construcții, complementul direct exprimat printr-un substantiv precedat de un numeral poate da impresia că se apropie de complementul circumstanțial care arată măsura:

Ia, poate să am vreo ***treisprezece ani.*** CREANGĂ, P. 148.

Lui dascălul Vasile a Vasilcăi plăteam numa ***cîte un sorocovăț*** *pe lună.* CREANGĂ, A. 16.

El o scapă pe fată dacă i-or da ***o sută de galbeni.*** CARAGIALE, O. II 235.

Nouă țări *cutreiera,*
Nouă mări *că răzbătea.* TEODORESCU, P. P. 438.

Această apropiere rezultă din faptul că vorbitorul poate pune accent nu pe obiectul gramatical, ci pe mărimea sau cantitatea acelui obiect (exprimată gramatical prin numeralul cu rol de atribut).

Delimitarea complementului direct de complementul circumstanțial de mod care arată măsura este mai greu de făcut după unele verbe ca *a costa:*

O trăsură costă pe zi ***douăzeci de lei.*** CAMIL PETRESCU, O. II 430.

CONSTRUCȚII COMPLETIVE

§ **604.** În calitate de complement direct poate apărea o construcție infinitivală introdusă prin pronume sau adverbe relativ-interogative (vezi § 511 pct. 2).

BIBLIOGRAFIE

1. PETRU CREȚIA, *Complementul intern*, în SG I, p. 115—120.
2. N. DRĂGANU, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor.* Lucrare postumă, București, 1943.
3. A. GRAUR, *A mînca la pîine*, în BL VII (1939), p. 183—184.
4. A. GRAUR, *Contributions à l'élude du genre personnel en roumain*, în BL XIII (1945), p. 97—98.
5. A. NICULESCU, *Sur l'objet direct prépositionnel dans les langues romanes*, în *Recueil d'études romanes*, București, 1959, p. 167—185.
6. C. RACOVIȚĂ, *Sur le genre personnel en roumain*, în BL VIII (1940), p. 154—158.

COMPLEMENTUL INDIRECT

§ **605.** Complementul indirect este partea de propoziție care determină un verb, o locuțiune verbală, un adverb, un adjectiv o locuțiune adjectivală sau o interjecție, indicînd, în general, obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică.

Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci
Și ***gîndirilor*** *dînd viață, suferințele întuneci.* EMINESCU, O. I 130.
Căuta pricină ***flăcăului*** *într-una.* SADOVEANU, O. I 641.

Un sentiment de groază, analog ***cu acel*** *pe care-l avem cînd ne visăm căzînd de la înălțimi mari, îi strîngea inima.* VLAHUȚĂ, O. A. III 43.

Un om în stare ***a face*** *acte de eroism.*
Halal ***de tine,*** *voinice.* ALECSANDRI, P. P. 156.

De multe ori rezultă un folos sau o pagubă pentru obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire:

Îți cedez biletul meu de concert.
Cela ce se bate ***pentru a lui țară,***
Sufletu-i e focul soarelui de vară. BOLINTINEANU, O. 37.
S-a supărat ***pe mine.***

VALORILE COMPLEMENTULUI INDIRECT

§ **606.** Valoarea principală a complementului indirect este atribuirea sau adresarea :

Matei explică ***bătrînului*** *cum se petrecuseră lucrurile.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 189.

A trecut la birou să anunţe că pleacă şi a predat ***altora*** *grijile sale.* CEZ. PETRESCU, A. N. 467.

*Să ştii că nu-****mi*** *comunici nimic nou.* SEBASTIAN, T. 56.

Ce voivod ai menit ***Moldovei?*** DAVILA, V. V. 180.

Îndată se făcu loc ***moldovenilor,*** *carii luîndu-şi răniţii se îndreptară spre munţi.* NEGRUZZI, S. I 175.

Locurile care înconjură satul nostru încă-s vrednice ***de amintire.*** CREANGĂ, A. 71.

Înclinat ***spre literatură.***

Horaţiu zice că iambul e născut ***pentru acţiune*** *şi propriu* ***pentru dialog.*** HELIADE, O. II 176.

Uneori atribuirea nu e manifestarea unei acţiuni, ci e statică :

*Guriţa nu-****ţi*** *tace.* TEODORESCU, P. P. 435.

Observaţie. De aceea în asemenea construcţii complementul indirect se apropie de atribut (vezi § 574).

De atribuire sînt legate şi următoarele valori :

— obiectul la care se referă o acţiune, o însuşire, o caracteristică :

Mutu înţelegea că e vorba ***despre el.*** SADOVEANU, P. M. 267.

Î . . . ra ! moş Nichifor, nu mai spune ***de lup,*** *că tare mă tem.* CREANGĂ, P. 120.

A făcut haz băiatul ***de vorba*** *babei.* CARAGIALE, O. II 246.

Cîntaţi, păsări ale cerului, nepăsătoare ***la durerile*** *noastre.* DELAVRANCEA, O. II 25.

— obiectul unei ataşări sau al unei separări :

Şi tu ***mi*** *te alături, cu umărul, fierbinte.* STANCU, C. 103.

Văd pe mama cum se da în vînt ***după trebi.*** CREANGĂ, A. 68.

Bizuindu-se cu încredere ***pe reazimul*** *lor ostăşesc . . . petrecea zilele în vesele ospeţe.* ODOBESCU, S. I 171.

Leagă-te ***de fată-ţi,*** *ce te legi* ***de mine?*** COŞBUC, P. I 252.

Între ziduri, printre arbori ce se scutură ***de floare,***
Cum revarsă luna plină liniştita ei splendoare ! EMINESCU, O. I 136.

Nu pot să renunţ ***la aceasta.***

Înaintează paralel ***cu el.***

Observaţie. Atribuirea, adresarea, ataşarea pot fi reciproce:

Se sfătuiră ***între dînşii.***

— obiectul cu care se face o asemănare:

Pasărea numită de latini „turdus" ... se ascamănă ***cu mierla.*** ODOBESCU, S. III 26.

Cînd te vei întoarce, nu vei mai găsi pe Ruben, ci un alt om analog ***cu mine.*** EMINESCU, N. 54.

— interioritatea acțiunii față de obiect, față de elementele constitutive ale obiectului:

Tînărul, după invitația lui Iuga, se adînci ***în studiul*** *listei de bucate.* REBREANU, R. I 34.

Bagajul... consista ***într-un geamantan și cîteva cărți.*** CARAGIALE, O. II 90.

— obiectul față de care se ia atitudine, cu care intră în opoziție:

Se poartă bine ***cu oamenii.***

Atîta năduh am eu ***asupra lor,*** *că parcă-mi vine să-ți mai spun o dată istoria.* SADOVEANU, O. V 480.

Cînd o să ne cunoaștem mai bine, ai să fii mai îngăduitor ***față de mine.*** Lucia Demetrius, *Cumpăna* (București, 1949), p. 28.

Există și unele nuanțe mai îndepărtate de valoarea principală de atribuire, de exemplu o r i g i n e a. În cadrul ei distingem:

— complementul unui verb care arată proveniența propriu-zisă:

Ce naște ***din pisică*** *șoareci mănîncă.* Proverb.

Toate ***de la dînsa*** *au purces.* SADOVEANU, O. VII 288.

De se trag ***din neam*** *mare,*

Asta e o-ntîmplare. ALEXANDRESCU, O. 209.

Din vîna *populară extrage Delavrancea și unele motive de basm.* T. Vianu, *Arta prozatorilor români* (București, 1941), p. 172.

Din *această* ***lipsă*** *de bogăție și de mlădiere a limbii decurge în mod firesc nesiguranța ... cu care e nevoit să-și prezinte capitalul lui de cunoștințe și de observații orice scriitor.* VLAHUȚĂ, O. A. I 235.

Complementul unui verb care arată trecerea dintr-o stare în alta, obiectul în care se schimbă:

Faceți ***din piatră*** *aur și* ***din*** ***îngheț*** *văpaie.* EMINESCU, O. I 94.

Bordeiul mușneagului se prefăcuse ***într-un palat*** *mult mai strălucitor decît al împăratului.* CREANGĂ, P. 85.

— schimbul:

Vai, mîndruțo, gura ta

Pentru multe *nu-o aș da.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 26.

Pe cușma *dumitale pot să-ți dau și o mie de lei.* SBIERA, P. 274.

Ce-mi dai tu ***pe piele?*** TEODORESCU, P. P. 120.

Uneori verbul este determinat de două complemente indirecte:

De cîte ori, iubito, ***de noi mi-aduc*** *aminte*

Oceanul cel de gheață mi-apare înainte. EMINESCU, O. I 114.

Primul complement *(de noi)* indică referirea, celălalt *(mi-)* adresarea.

FELUL VERBELOR DETERMINATE DE COMPLEMENTUL INDIRECT

§ 607. Complementul indirect poate determina verbe la diateza activă, pasivă sau reflexivă.

1. În cadrul diatezei active distingem:

a. verbe intranzitive:

Harap-Alb, strîngînd aripa cu îngrijire, ***mulţămeşte*** *furnicii pentru ajutorul făgăduit.* CREANGĂ, P. 237.

b. verbe tranzitive:

— cu două complemente — direct şi indirect:

Asta îi ***aduse*** *lui Mitrea prea puţină uşurare.* SADOVEANU, O. XVII 216.

— absolute (numai cu complementul indirect):

Ruştei lui Valică şi Măriucăi lui Onofrei, găseşti să le ***dai*** *şi să le* ***răzdai?*** CREANGĂ, A. 17.

*Apoi cînd m-am dus acasă, ş-****am spus*** *babei, ea a avut ce se bate cu mîna peste gură.* SADOVEANU, O. V 479.

2. Diateza pasivă:

Virtuţi mari, fapte cumplite îţi ***sînt*** *ţie* ***cunoscute.*** ALEXANDRESCU, O. 72.

3. Diateza reflexivă:

M-oi ruga *la Precista.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 60.

Du-te şi-i spune să vie să cînte puţintel fetiţei, căci stă supărată şi ***se gîndeşte*** *cu lacrimi la măicuţa ei.* SADOVEANU, O. V 448.

Huţu o cunoştea şi s-a dus să-i sărute mîna, dar ea n-a primit, ci i-a zis că s-a făcut mare şi ***s-a uitat*** *la el.* SLAVICI, N. I 168.

Observaţie. Pronumele în dativ cu care se construiesc verbele reflexive în situaţii ca:

Şi-a croit cărare prin grădini. SADOVEANU, O. II 355

sînt complemente indirecte care exprimă atribuirea (obiectul căruia i se atribuie acţiunea verbului, în interesul căruia se săvîrşeşte această acţiune).

COMPLEMENTUL INDIRECT AL UNUI ADVERB

§ 608. Complementul indirect pe lîngă un adverb este destul de rar. El poate fi întîlnit mai ales în cadrul unui complement circumstanţial format din mai multe cuvinte.

Astfel, în propoziţia: *Încăpăţînarea lui creşte potrivit* ***cu stăruinţele*** *ei.* CARAGIALE, O. I 37, există un complement circumstanţial de mod: *potrivit cu stăruinţele ei* („în conformitate cu . . . "), dar în interiorul acestui complement circumstanţial se poate distinge complementul indirect al adverbului *potrivit.* De asemenea, propoziţia: *Plutonierul se întoarse din nou lîngă dulap şi rămase cu ochii la furca proptită de zid, aproape* ***de el.*** MIHALE, O. 525 cuprinde un complement circumstanţial de loc *(aproape de el);* adverbul *aproape,* care aparţine acestui complement circumstanţial, poate fi delimitat la rîndul lui de un complement indirect: *de el.*

Observaţie. Grupurile de cuvinte, din exemplele de mai sus, *potrivit cu, aproape de* pot fi socotite şi locuţiuni prepoziţionale.

COMPLEMENTUL INDIRECT CU LIPSA VERBULUI DETERMINAT

§ **609.** Uneori complementul indirect exprimat prin dativ poate determina un verb subînţeles. Aceste construcţii sînt frecvente în titluri, în lozinci etc.:

Imn ***patriei*** (= imn închinat patriei).

În cazul substantivelor de origine verbală (sau cu înţeles de acţiune) lipsa verbului pare mai firească, aceste construcţii fiind vechi în limba română.

Slavă ***marelui Lenin!***

Dar ***patriei.***

Construcţiile de acest fel cu complement indirect pe lîngă un substantiv care nu e de origine verbală sînt mai noi. Ele sînt imitate după alte limbi:

Patriei *— mai mult cărbune.*

Ritm intens — ***lucrărilor*** *agricole de toamnă.* SCÎNTEIA, 5328 (1961), p. 1.

Indiferent de felul substantivelor, dacă complementul indirect le precedă, complementul e izolat:

Rafinăriilor *patriei — numai ţiţei de bună calitate* (= să dăm).

Muncii patriotice *— un conţinut bogat.* SCÎNTEIA TINERETULUI, 3698 (1961), p. 2.

Vieţii, *o rugă.* VR 6 (1961), p. 4.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL INDIRECT

§ **610.** Complementul indirect poate fi exprimat printr-un substantiv sau altă parte de vorbire (pronume, adjectiv, numeral) care substituie un substantiv; de asemenea printr-un adjectiv propriu-zis şi printr-un verb.

1. Substantivul şi părţile de vorbire cu valoare de substantiv se pot construi:

a. fie cu dativul fără prepoziţie:

Solului *nu* ***i*** *se taie capul, zise Spancioc.* NEGRUZZI, S. I 39.

Femeile bisericoase din sat ***îi*** *băgase* ***mamei*** *o mulţime de bazaconii în cap.* CREANGĂ, A. 12.

Am jurat ca peste dînşii să trec falnic, fără păs,

Din pristolul de la Roma să dau ***calului*** *ovăz.* EMINESCU, O. I 147.

*Tu-****mi*** *cei chiar nemurirea mea.* EMINESCU, O. I 173.

Şiretenia... este proprie tuturor ***fiinţelor*** *vieţuitoare.* BOLINTINEANU, O. 299.

Credincios ***jurămîntului,*** *ca un domn constituţional, el nu putea prefface nimic în ţară, fără de învoirea dietei.* BĂLCESCU, O. II 272.

Şi-ascunse mînia cu fineţa aceea proprie ***fanarioţilor.*** FILIMON, O. I 113.

Au găsit într-un loc nişte pietre... din care au ales una potrivită ***trebuinţii*** *sale.* DRĂGHICI, R. 53.

Scumpă ***mie.***

Bravo ***vouă.***

b. fie cu prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale (în cazul cerut de acestea):

Nobilul meşteşug nu se lipea ***de dînsul.*** COCEA, F. SL. 8.

Amănunt fără importanţă. Dar adăugat ***la*** *atîtea* ***altele...*** *ţinea munca în loc.* CALUGĂRU, O. P. 177.

Şi cînd gîndesc ***la viaţa****-mi, îmi pare că ea cură*
Încet, repovestită de o străină gură. EMINESCU, O. I 71.

Fulgerele adunat-au ***contra fulgerului*** *care*
În turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt şi mare. EMINESCU, O. I 146.

Destul ai viclenit ***asupra tatălui*** *meu.* EMINESCU, N. 7.

Înaintează paralel ***cu el.***

Sigur ***de izbîndă.***

Sigur ***de mine.***

Apt ***pentru serviciul*** *militar.*

Beşica s-o umplu cu grăunţe,... s-o zurăiesc... ş-apoi, vai ***de urechile*** *mamei.* CREANGĂ, A. 41.

Observaţie. Complementul indirect construit cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale ca *asupra, contra, împotriva* poate fi exprimat şi prin adjective posesive.

Toţi aceia care au gînduri rele ***asupra noastră*** *să fie osîndiţi, spre pedeapsa lor, a cîti din-tr-un capăt pînă-ntr-altul toată Precuvîntarea la Manualul vînătorului.* ODOBESCU, S. III 217.

Cele mai frecvente prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale care introduc complementul sînt: *cu, de, despre, faţă de, contra, împotriva, între, la, pentru.*

2. Complementul indirect exprimat prin adjectiv se construieşte totdeauna cu prepoziţie:

Din albastru *s-a făcut roşu.*

3. Complementul indirect exprimat printr-un verb poate fi la:

— infinitiv cu prepoziţia *a* (uneori precedată de prepoziţiile *de* sau *în*): [Î]*l vor da pe mîna justiţiei implacabile şi incapabile* ***a-l apuca*** *fără ajutorul lor.* CARAGIALE, O. II 20.

Îl bănuia ***de a fi înţeles*** *cu paşa de la Silistra.* GHICA, S. I 109.

Politica grecilor consistă ***în a da*** *bani.* NEGRUZZI, S. I 277.

Observaţie. Construcţia infinitivală cu *întru* e învechită:

Singura prerogativă ce le mai rămăsese consista ***întru a prezenta*** *domnului la Anul nou o pîine mare şi sare.* ALECSANDRI, la NEGRUZZI, S. I X.

— gerunziu:

Nu ne mai săturam ***privindu-l.*** CREANGĂ, A. 75.

— supin.
M-am săturat ***de stat*** *acasă.*

Observație. Gerunziul și supinul cu funcțiune de complement indirect se folosesc mai ales după verbele care arată o anumită stare fiziologică, psihică, ca: *a se sătura, a se plictisi, a-i fi silă* etc.

CONSTRUCȚII PREPOZIȚIONALE ECHIVALENTE CU DATIVUL

§ 611. Acuzativul cu *la* corespunde de cele mai multe ori complementului indirect în dativ; construcția cu *la* este folosită îndeosebi în limba vorbită, familiară și în limba literaturii populare:

— *Cui? Cui ai dat-o, nenorocito!*
— ***La o chivuță.*** CARAGIALE, O. I 150.
Iar ***la cea măicuță***
Să nu spui, drăguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea. ALECSANDRI, P. P. 3.

Verbele construite în mod obișnuit cu dativul pot primi și în limba literară construcția prepozițională cu *la* atunci cînd complementul e nume de persoană la plural (și mai ales însoțit de un numeral sau alt determinant cu sens cantitativ):

S-au dat prime ***la zece fruntași*** *în producție.*
Comunică ***la toți tovarășii.***

De asemenea, cînd complementul e exprimat prin:

— numerale:
La trei *le-au tăiat capul cu satîrul... celorlalți le-au băgat pumnul pe beregată...* DELAVRANCEA, H. T. 104.

— substantivele: *mama, tata, domnul* (cu sensul învechit de „profesor"):

Te spun ***la mama.***

— adjective substantivizate:
Închinînd ale lor versuri ***la puternici...*** EMINESCU, O. I 137.

Construcția cu *la* e folosită și cu anumite pronume: *altul, cineva, nimeni.*

Nimic din tot ce-a spus ***la alții.*** MINULESCU, V. 49.
Taina voastră-n veci de veci
La nimeni *n-o s-o spui!* COȘBUC, P. I 232.

Pot primi construcția prepozițională cu *la* verbele mai vechi care indică adresarea, atribuirea, opoziția, interesul: *grăi, zice, spune, mărturisi; sluji, închina; da, face* etc. Mai puțin cele noi cu înțeles apropiat: *reproșa, relata, semnala, impune, acorda.*

Observație. Construcția alcătuită dintr-un acuzativ cu prepoziția *la* în locul dativului se datorește uneori imitării unei construcții prepoziționale dintr-o limbă străină, de cele mai multe ori franceza sau germana:
La o artistă. EMINESCU, O. I 18.

Întorcîndu-ne privirile către alte manifestări mai pacinice ale vieții sociale, vom constata și aci un mare număr de obiecte... propuse ***la cercetările*** *arheologului.* ODOBESCU, IST. ARH. 22.

Este posibil însă ca unele construcții de acest fel să reprezinte o tendință analitică proprie limbii române.

Pe de altă parte există și tendința inversă a întrebuințării complementului indirect în dativ în locul unei construcții prepoziționale. Și în această situație avem de-a face cu imitarea unor construcții străine:

Cantități sporite de legume de calitate, eșalonate în mod corespunzător ***nevoilor*** *de aprovizionare a populației.* Grădina, via și livada, nr. 4 (1962), p. 1.

Puteau fi înglobate ***limbii*** *literare artistice aceste cuvinte.* I. L. nr. 1 (1957), p. 88.

Tot unui dativ îi corespunde și construcția alcătuită dintr-un acuzativ cu prepoziția *către*, care este des întîlnită în textele arhaizante și regionale. Construcția apare, mai ales, după verbele: *a zice*, *a spune*, *a scrie* etc.

De din vale de Rovine
Grăim, doamnă, ***către tine.*** EMINESCU, O. I 149.
Zise el ***către oameni.*** SADOVEANU, O. VII 196.
Zis-a mîndra ***către mine.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 231.

§ **612.** Verbele și adjectivele determinate de complementul indirect indicînd obiectul căruia ne adresăm, căruia îi atribuim ceva se pot construi (vezi § 610) atît cu dativul, cît și cu prepoziție.

a. Unele verbe și adjective se construiesc mai ales cu dativul: *a aminti* (cuiva), *a anunța*, *a comunica*, *a declara*, *a divulga*; *a atribui* (cuiva), *a da*, *a destina*, *a decerna*, *a încredința*, *a preda*, *a (se) împotrivi* (cuiva), *a opune*, *a supune* etc.; *propriu*, *adecvat*, *scump*, *credincios*, *ostil* etc.

b. Altele se construiesc în aceeași măsură atît cu dativul, cît și cu prepoziție:

— verbe:

A se încrede ***cuiva*** */* ***~ în cineva.***
Cutezătorul ce se încredea ***perfidelor unde.*** EMINESCU, N. 33.
A contraveni ***dispozițiilor date*** */* ***~ la dispozițiile*** *date.*
A se sustrage ***influențelor*** */* ***~ de la influențele*** *(cuiva).*
A rezista ***cuiva*** */* ***~ la ceva.***
Rezistă ***torentelor*** *de ploaie.* EMINESCU, N. 34.

— adjective:

Părtaș ***cuiva*** */* ***~ la ceva.***
Cine vrea părtaș să fie — *Ca tovarăș, era părtaș* ***la***
Dreptului *pe-acest pămînt* — ***toate.*** CREANGĂ, P. 247.
După Tudorin să vie! COȘBUC, P. II 110.
Prielnic ***cuiva*** */* ***~ la ceva.***
Favorabil ***cuiva*** */* ***~ la ceva.***
Propriu ***cuiva*** */* ***~ pentru ceva.***

În anumite stiluri (publicistic, științific) se folosește mai des dativul.

Deosebit de necesare ***muncitorilor*** *noi.* SCÎNTEIA, 5292 (1961), p. 1/5.

*Utilă **jocului** de teatru.* GAZ. LIT. 393 (1961), p. 2.
*Roluri similare **propriei lor biografii.*** GAZ. LIT. 393 (1961), p. 8.

Observaţie. Sînt şi cazuri în care acelaşi verb se poate construi în mod diferit după sensul pe care-l are. De exemplu:

Dacă m-aş potrivi („a se conforma") ***nevestii**, ar trebui să cumpăr tăt tîrgu.* CEZ. PETRESCU, I. II 128.

Nalt e de statură
Şi-ndesat păşeşte
Şi se potriveşte („se aseamănă"),
Potriveşte bine,
*Draga mea, **cu tine.*** COŞBUC, P. II 145.

c. Se construiesc numai cu prepoziţie:

— verbe şi locuţiuni verbale:

a colabora la	*a scăpa de*
a se complace în	*a persista în*
a se obişnui cu	*a umbla după*
a se pricepe la	*a tremura după*
a se mulţumi cu	*a lăsa gura apă după* etc.

— adjective:

analog, similar cu;
înclinat spre, vrednic de etc.

Observaţii. 1. În unele situaţii, adjectivelor verbale sau cu sens verbal determinate de un complement indirect cu prepoziţie le corespund verbe tranzitive, urmate de un complement direct.

Să se compare:

*Era un om bun milostiv şi iubitor **de patria** sa.* BĂLCESCU, O. I 185. *Om care-şi iubeşte **patria.***

*Sînt doritor **de veşti bune.*** CARAGIALE, O. VII 79. *Doresc **veşti bune.***

2. Sînt şi verbe care se construiesc cu diferite prepoziţii după cum diferă şi înţelesul verbului: *a se ocupa cu* „a se îndeletnici cu ceva", *a se ocupa de* „a se dedica unei preocupări temporare". Alteori prepoziţia diferă după cum e vorba de o etapă mai nouă sau mai veche a limbii: *a se interesa de* (*Au început să se intereseze **de folclor** cărturarii poporului nostru.* BENIUC, P. 7), faţă de construcţia mai veche: *a se interesa la* (*Dacă ne interesăm **la starea** de cultură a compatrioţilor noştri — de ce să ne facem o glumă din mijloacele ce avem pentru a-i instrui?* ODOBESCU, S. II 288).

RELUAREA SAU ANTICIPAREA COMPLEMENTULUI INDIRECT PRINTR-UN PRONUME NEACCENTUAT

§ **613.** Complementul indirect în dativ sau cu *la* echivalent cu dativul exprimat printr-un nume comun de persoană, printr-un nume propriu sau printr-un nume de lucru plasat înaintea verbului apare totdeauna reluat:

***Lui Guladel** bine să **nu-i** pară.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 54.

Dacă ***materialului*** *uman al lui Horia i-ar corespunde un munte . . . muntele acestuia ar trebui să fie ceva de neînchipuit.* BOGZA, A. Î. 147.

Poeziei *nu-i poți hotărî un stil.* BOLLIAC, O. 38.

Complementul indirect — așezat după verb — exprimat printr-un nume comun de persoană sau printr-un nume propriu este uneori anticipat, alteori nu:

Eu zic ***lui Ion*** *cu binișorul.* CREANGĂ, A. 109.

Pînă la optzeci de ani nu i s-a întîmplat nimic serios ***Hagiului.*** DELAVRANCEA, H. T. 34.

(Vezi § 147.)

COMPLEMENTUL INDIRECT CU ROL DE SUBIECT LOGIC

§ **614.** Complementele indirecte care determină verbe unipersonale sau forme unipersonale ale unor verbe personale au rol de subiect logic:

Dar pentru ca să poată scrie, ***îi*** *trebuia liniște.* VLAHUȚĂ, O. A. III 57.

Mie mi *se cuvine această cinste.* CREANGĂ, P. 184.

De asemenea, pe lîngă verbul *a fi* în expresii ca: *mi-e dor, ți-e milă*, complementul indirect *(mi, ți)* are rol de subiect logic (iar substantivele *dor, milă* sînt subiecte gramaticale).

COMPLEMENTUL INDIRECT CU NUANȚE CIRCUMSTANȚIALE

§ **615.** Complementul indirect poate avea uneori anumite nuanțe circumstanțiale:

a. de cauză:

Trage, mîndro, dor de mine

Că eu am tras ***pentru tine.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 193.

Complementul indirect cu nuanță cauzală apare mai ales după verbele *a regreta, a se căi, a mulțumi*, construite cu prepoziția *pentru*.

b. de scop:

Mă pregătesc ***de examen.***

c. de loc:

Se uita galeș ***la dînsul.*** ISPIRESCU, L. 34.

Cînd ne-am răsculat la 1907, au tras cu armele ***în noi.*** GAZ. LIT. 365 (1961), p. 1.

d. de condiție:

M-aș bucura ***de venirea ta.***

Nuanța condițională se datorește modului condițional din propoziția regentă. (Cf. *M-aș bucura dacă ai veni.*)

BIBLIOGRAFIE

1. IORGU IORDAN, *L'emploi du datif en roumain actuel*, în BL VII (1939), p. 60—61.

2. I. RIZESCU, *Observații asupra complementului indirect sau al atribuirii*, în LR X (1961), p. 432—445.

3. FLORA ȘUTEU, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, în LR XI (1962), p. 267—277.

COMPLEMENTUL DE AGENT

§ 616. Complementul de agent determină un verb la diateza pasivă (construcție cu *a fi*, modul participiu sau reflexivul cu valoare pasivă), arătînd de cine este făcută acțiunea. El este subiectul logic al acțiunii exprimate de verb:

Am săvîrșit toate cîte-mi fuseseră poruncite ***de către mazîlul*** *nostru.* SADOVEANU, O. XVIII 61.

Șiruri de căruțe trase ***de căluți*** *slabi ... abia mișcau la dealuri.* CAMILAR, N. I 9.

O asemenea cercare s-a făcut ***de către d. Timoteu Cipariu.*** ODOBESCU, S. I 352.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL DE AGENT

§ 617. Complementul de agent se poate exprima printr-un substantiv sau un substitut al substantivului precedate de prepoziția *de* sau *de către:*

Într-un punct anumit, mi se părea chiar că zmeurișul e vînzolit ***de o vietate*** *puternică.* HOGAȘ, DR. I 264.

Punctul de vedere susținut ***de către acest publicist*** *urmărește, cred, și un scop practic.* LR 3 (1962), p. 285.

Așa, vorbeau oamenii multe, și mai ales povestea lui Gherasim era ***de mulți*** *crezută.* SADOVEANU, O. I 567.

Bine-i stă mîndrei gătată
Cu veșminte de la șatră,
Dar mai bine i-ar ședea
De-ar fi țesute ***de ea.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 424.
Ce nu răbda ca asuprit să fie
Cel mai slab ***de către cel mai tare.*** BUDAI-DELEANU, Ț. 239.

Prepoziția compusă *de către* se folosește în special cînd complementul de agent e nume de persoană, de instituție, de țară și verbul poate avea și un complement indirect construit cu prepoziția *de.* În aceste situații, dacă ar fi introdus prin prepoziția *de,* complementul de agent ar putea fi interpretat drept complement indirect și sensul ar fi echivoc. Într-un exemplu ca:

S-au spus de studenți multe lucruri interesante,

complementul de agent *de studenți* poate fi interpretat și ca indirect „despre studenți". Folosirea prepoziției compuse *de către* contribuie deci la claritatea propoziției și din această cauză se răspîndește.

COMPLEMENTUL DE AGENT ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ 618. Pe lîngă autorul acțiunii, complementul de agent poate arăta în același timp și cauza care a determinat acțiunea:

Un vînt cald masiv ca o undă marină, sporit ***și de alergătura*** *trăsurii, făcea ca pălăria Otiliei să fluture.* CĂLINESCU, E. O. I 103.

Nu vezi că gura-mi arsă e ***de sete?*** EMINESCU, O. I 200.

Cînd autorul acțiunii nu este persoană, complementul de agent se apropie uneori de complementul circumstanțial instrumental. Cele două complemente se deosebesc formal, prin prepozițiile specifice, deși exprimă același lucru:

În textul citat avem două acțiuni viitoare, exprimate ***prin verbele*** *v a f i și v o m f i î n v i n s. Forma verbală v a f i arată o acțiune viitoare, fără a preciza distanța în timp față de momentul actual. V o m f i î n v i n s arată o acțiune viitoare care se petrece înaintea acțiunii exprimate* ***de*** *primul* ***verb.*** LR 2 (1955), p. 53.

BIBLIOGRAFIE

PAULA DIACONESCU, *Exprimarea complementului de agent în limba română*, în LR VIII (1959), nr. 2, p. 3—18.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE LOC

§ **619.** Complementul circumstanțial de loc determină un verb, arătînd locul unde se petrece o acțiune, precum și punctul de plecare, direcția și limita în spațiu a unei acțiuni, spațiul străbătut etc.:

A fost tist de vardiști de noapte ***la Ploiești.*** CARAGIALE, O. VI 209.

Intrînd ***pe poartă,*** *Grigore Iuga văzu ... pe servitorii lui.* REBREANU, R. I 18.

Podul se clăti cu greu ***de la mal.*** ODOBESCU, S. I 387.

Cînd porneau, dimineața, ***spre dugheni,*** *cinsteau ceva.* SADOVEANU, O. I 553.

Hatmanul mai are de făcut un drum ***pînă la hotarul*** *nohailor.* SADOVEANU, O. XVIII 337.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE LOC

§ **620.** Complementul circumstanțial de loc poate fi exprimat:

a. prin substantive (sau prin substitute ale acestora) precedate de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale:

Apoi iar vine ***la fereastră,*** *întinde aripile* ***în dreptul soarelui,*** *de întunecă de tot casa boierului.* CREANGĂ, P. 66.

Tîrziu, ***prin lumina*** *de lună, trecură* ***pe deasupra brazilor*** *paseri străine.* SADOVEANU, O. X 633.

De-a lungul zidului *ce se-ntindea* ***pe malul*** *gîrlei, se adăposteau saielile cu vite și zalhanaua curții domnești.* ODOBESCU, S. I 126.

Dă-mi voie, te rog, să viu mai tîrziu ***la dumneata,*** *ca să mă tălmăcesc.* ALECSANDRI, T. 198.

Rareori pătrundea ***pînă la dînsul*** *cîte un țipăt.* REBREANU, R. I 183.

Flăcăul ... ar fi dorit numai să aibă ***în preajma lui*** *un suflet viu.* SADOVEANU, O. X 632.

b. prin adverbe cu sau fără prepoziții și prin locuțiuni adverbiale:

Cît om fi stat ***acolo*** *nu știu, dar parcă întunericul bătea în fumuriu.* DELAVRANCEA, H. T. 278.

Aici *sînt,* ***aici,*** *ascunși. Trebuie să fie* ***aici*** *o lumînare, o lampă ... Cine a fost* ***aici,*** *pentru ce a fugit cînd am venit noi? ... Că a fost cineva* ***aici.*** CARAGIALE, O. VI 233.

Oamenii priveau ***de departe.*** SADOVEANU, O. I 648.

Se uită el ***în dreapta,*** *nu vede nemica; se uită* ***în stînga,*** *nici atîta; și cînd se uită* ***în sus,*** *ce să vadă? Un roi de albine se învîrtea în zbor deasupra capului său și umblau bezmetice* ***de colo pînă colo,*** *neavînd loc* ***unde*** *să se așeze.* CREANGĂ, P. 238.

c. prin substantive în acuzativ fără prepoziție (însoțite sau nu de numerale). Aceste construcții, care exprimă spațiul străbătut, au și nuanță de timp sau de măsură (vezi § 622):

N-ai umblat toată ziulica ***două poștii*** *ca mine, pe jos.* CARAGIALE, O. II 247.

Pentru sprîncene-mbinate
Umblu ***țara jumătate.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18.

d. (rar și învechit) prin substantive în cazul dativ (vezi § 78 pct. 4):

Ar fi voit să plece, dară parcă îl pironise cineva ***locului.*** ISPIRESCU, L. 35.

Fug caii duși de spaimă și ***vîntului*** *s-așternu.* EMINESCU, O. I 98.

PREPOZIȚIILE ȘI LOCUȚIUNILE PREPOZIȚIONALE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE LOC

§ **621.** Complementul circumstanțial de loc se construiește cu foarte multe prepoziții și locuțiuni prepoziționale: *către, (în) contra, de (de după, de la, de lîngă, de pe, de peste, de pînă, de prin, de sub), (pe) deasupra, din, dinspre, dintre, dintru, după, în, înspre, între, întru, la, lîngă, pe (pe după, pe la, pe lîngă, pe sub), peste, pînă (pînă către, pînă în, pînă la, pînă peste), prin, printre, spre, sub; afară din, alături de, aproape de, de-a curmezișul, departe de, dincoace de, dincolo de, din jos de, din josul, din sus de, din susul, în dosul, în fața* etc.

Ale turnurilor umbre ...
Către *țărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc.* ALEXANDRESCU, O. 71.

Cu cofița, pe-ndelete,
Vin neveste ***de la*** *rîu.* COȘBUC, P. I 47.
De ce m-ați dus ***de lîngă*** *voi,*
De ce m-ați dus ***de-acasă?*** GOGA, P. 32.

Cei doi muncitori nu plîng, își șterg ***de pe*** *frunte sudoarea și sîngele.* SAHIA, N. 45.

Strîmbă-Lemne, stîlcit cum era, vedea ***de sub*** *laiță tot ce se petrecea.* CREANGĂ, O. 166.

Se arătau ***deasupra*** *răsăritului zările zilei.* SADOVEANU, P. M. 301.
[Umbrele] *pornesc* ***pe deasupra*** *cîmpiilor.* BOGZA, C. O. 10.
Din *munți și văi,* ***de peste*** *mări,*
Din *larg cuprins de multe zări,*
Nuntași din nouăzeci de țări
S-au răscolit. COȘBUC, P. I 55.
Era austrul care venea ***dinspre*** *apa Moldovei.* SADOVEANU, O. XVIII 355.
Începea a se ivi soarele ***dintre*** *nori, după o ploaie îndelungată.* CREANGĂ, A. 34.
Soarele se cufundase ***după*** *cîmpiile depărtate.* SADOVEANU, O. XV 127.
Noaptea potolit și vînăt arde focul ***în*** *cămin;*
Dintr-*un colț* ***pe****-o sofă roșă eu în fața lui privesc.* EMINESCU, O. I 42.
Era ***înspre*** *acea parte a cerului un pîlc de nouri.* SADOVEANU, O. XVIII 367.
Erau odată ***într-****un sat doi frați, și amîndoi erau însurați.* CREANGĂ, P. 37.
Dincolo se vedeau scruntare ***între*** *sălcii bătrîne ș-un drumeag ce suia* ***din*** *rîpa rîului* ***la*** *malul înalt.* SADOVEANU, O. XVIII 231.
Veneau doi inși; îngîrbovit
Un moș cu umblet lin
Și-o copiliță. S-au oprit
Sub *tei,* ***lîngă*** *străin.* COȘBUC, P. I 228.
Că și eu trimite-voi
Ce-i mai mîndru ***pe la*** *noi.* EMINESCU, O. I 149.
Trandafiri nu mai văzusem niciodată și îndeosebi niciodată nu ajunsese ***pînă la*** *mine turburătorul lor parfum.* GALACTION, O. I 57.
Pe lîngă *plopii fără soț*
Adesea am trecut. EMINESCU, O. I 191.
Treceam acum cinci minute ***pe sub*** *ferestrele voastre.* CEZ. PETRESCU, C. V. 187.
Peste *apa limpede ca lacrima se apleacă sălcii pletoase.* SADOVEANU, O. II 544.
De-acuma tot pe apă merg ***pînă*** *acasă.* SADOVEANU, O. X 572.
Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit ***la*** *scaunul Moldovei, de cînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar o dată* ***prin*** *Humulești,* ***spre*** *mînăstiri.* CREANGĂ, A. 73.
Printre *crengi scînteie stele*
Farmec dînd cărării strîmte. EMINESCU, O. I 209.
El a trecut apoi ***sub*** *gang și s-a pus s-ascută* ***pe*** *treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne.* CARAGIALE, O. I 61.
Bibescu simți pași moi ***în dosul*** *ușii.* SADOVEANU, P. M. 58.
Și-odată zboară Harap-Alb pînă la nouri, apoi o ia ***de-a curmezișul*** *pămîntului,* ***pe deasupra*** *codrilor.* CREANGĂ, P. 213.
Se folosesc mai rar și alte prepoziții: *asupra* și *despre* învechite; *de pe deasupra* în situații speciale etc.
Des-de-dimineață, pînă a nu fi ziuă, cocoșul cînta ***asupra*** *bordeiului.* EMINESCU, G. P. 103.

Bătrînul Matei Cîrjă are-mpregiurul lui
Cinci sute de năpraznici ce vin ***despre*** *Vaslui.* ALECSANDRI, P. III 204.

Fumul se strîngea ***de pe deasupra*** *pămîntului urcînd în văzduh.* CAMILAR, N. I 387.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE LOC ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **622.** Uneori complementul circumstanțial de loc poate avea și alte nuanțe:

a. de timp:

Ne-om da sărutări ***pe cale,***
Dulci ca florile ascunse. EMINESCU, O. I 55.

b. de mod:

Voi să mergeți grămadă, mă, ***mai în urmă, mai departe,*** *mă, să nu se surpe vreun mal.* DELAVRANCEA, H. T. 277.

Ograda lui ***de toate părțile*** *era îngrădită.* DRĂGHICI, R. 100.

Merg ***(în) contra*** *vîntului.*

c. de complement indirect:

Asupra lumii *năvăli o ploaie cumplită.* SADOVEANU, O. VI 338.

Complementul circumstanțial de loc care exprimă spațiul străbătut poate cuprinde și ideea duratei în timp a acțiunii respective:

Și se duse, și se duse Făt-Frumos ***cale lungă depărtată.*** ISPIRESCU, L. 108

sau ideea modală de măsură:

A mers ***zece kilometri*** *pe jos.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP

§ **623.** Complementul circumstanțial de timp determină un verb sau un adjectiv, arătînd timpul în care se petrece o acțiune, adică momentul, epoca, răstimpul, durata, limita sau frecvența acțiunii etc.

Din copilărie *și eu am trăit cu tămădăienii, vînători de dropii din baștină.* ODOBESCU, S. III 14.

Cu capul crăpat, bătrînul fu lăsat pe trotuar ***pînă a doua zi.*** CAMILAR, N. I 113.

Nu mai vorbesc cu nimeni ***cîte o săptămînă.*** ALEXANDRESCU, O. 193.

Lunca se despuiase ***în cîteva nopți.*** CEZ. PETRESCU, S. R. 169.

Cînd, ***o dată*** *sau* ***de două ori,*** *i s-a întîmplat să se aventureze pînă în sufragerie, nici n-a apucat bine să se dumirească pe ce lume e.* COCEA, F. SL. 16.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP

§ **624.** Complementul circumstanțial de timp poate fi exprimat:

a. prin substantive în acuzativ fără prepoziție, de obicei însoțite de determinative (adjective, numerale):

Tămădăienii . . . , mînînd în pas alene gloabele lor de căluşei, au dat roată, ***ore, zile şi luni întregi,*** *împrejurul falnicilor dropioi.* ODOBESCU, S. III 14.

O luptă care trebuia să ţie ***mai patru secoli*** *începu atunci.* BĂLCESCU, O. II 12.

Trei ani *de-a rîndul ieşise premiant întîi la liceul Sfîntul Sava.* VLAHUȚĂ, D. 83.

b. prin substantive (mai rar prin substitute ale acestora) cu prepoziții sau locuțiuni prepoziționale:

Era ***prin septembrie.*** VLAHUȚĂ, N. 7.

Rămasă fără mamă, ***la vîrsta de nouă ani,*** *Ana crescuse* ***pînă la 16 ani*** *în pensionul doamnei Raspal.* VLAHUȚĂ, D. 17.

Unii boieri şopteau într-adevăr . . . cum că s-ar fi zărit ***într-acea noapte*** *oameni d-ai lui Stoica.* ODOBESCU, S. I 78.

Sigismund . . . se îndreptă pe altă cale mai lungă, pe lîngă hotarul Poloniei şi, ***în timp de noapte,*** *ajunse fără veste la Cluj, în Transilvania,* ***în douăzeci*** *ale lunii lui august.* BĂLCESCU, O. II 196.

Dar ***în tot lungul celor trei luni*** *de iarnă cît a răbdat foamea şi gerul pe cheiurile gării, s-a învăţat că trenurile . . . sosesc şi pleacă la ore anumite.* COCEA, F. SL. 8.

Observaţie. Cu ajutorul unor substantive care exprimă noţiuni privitoare la împărţirea timpului se formează locuţiuni adverbiale care îndeplinesc rolul de circumstanţiale de timp şi [redau] ideea de durată, frecvenţă, succesiune, alternanţă, periodicitate, progresie: *cu lunile; zi de zi; la săptămînă, la săptămînă; din an în an* etc.

c. prin adverbe cu sau fără prepoziții și prin locuțiuni adverbiale:

Mîine, poimîine, *poate, soarele fericirei*
Se va arăta vesel pe orizon senin. ALEXANDRESCU, O. 85.

Atunci *începură să cînte*
Încet, din umbră, izvoarele. BANUŞ, P. 102.

Eu voi de-această lume să fiu ***în veci*** *departe.* ALEXANDRESCU, O. 458.

Printre adverbele de timp care îndeplinesc funcțiunea de circumstanțial de timp figurează și substantivele cu rol de adverb care denumesc zilele, o parte a zilei sau anotimpurile: *lunea, marțea, dimineața, seara, primăvara, toamna* (vezi § 292):

Primăvara *următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru prin Moldova. Am aşteptat* ***toamna*** *pe Eminescu în zadar—trupa s-a întors fără dînsul.* CARAGIALE, O. III 3.

În aceeași categorie intră și unele substantive cu pluralul articulat ca: *lunile, joile, serile, nopţile* etc.

Duminecile *bîzîiam la strană.* CREANGĂ, A. 9—10.

Sărbătorile, și-n zile de ploaie, n-aveam ce face. SADOVEANU, O. VI 520.

d. prin adjective referitoare la vîrstă construite cu prepoziție: *Noi pe Hanora o știm* ***de mică*** (= din timpul cînd era mică). CAMILAR, N. I 317.

e. prin verbe la gerunziu sau la infinitiv precedate de prepozițiile *pînă* sau *înainte de:*

Avu de la dînsa șase fii . . . și șase fete pe care le-a mărităt, ***trăind*** *el.* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 318.

Și plecîndu-mă repede spre el, mi se păru că, ***dîndu-și*** *sufletul, a șoptit.* DELAVRANCEA, T. 50—51.

Și ***pînă a nu răsări*** *soarele, gospodăria lui și tot satul cu ea s-au zvîrcolit în flăcări.* GALACTION, O. I 156.

(Pentru folosirea infinitivului cu *pînă (a)* în construcție negativă vezi § 491 și 804.)

PREPOZIȚIILE ȘI LOCUȚIUNILE PREPOZIȚIONALE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP

§ **625.** Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiesc complementele circumstanțiale de timp sînt: *către, cu, de (de cu, de la, de prin), din, dinspre, după, în, înspre, întru, la, pe (pe la), peste, pînă (pînă după, pînă în, pînă la, pînă spre), prin, spre, sub; dincolo de, înainte de, începînd cu, în cursul, în timp de, în timpul, în vremea, în vreme de, la data, la începutul, la mijlocul, la sfîrșitul, o dată cu, pe timpul, pe vremea* etc.

Cînd îi colea ***către*** *seară,*
Badea murgul și-l înșală. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 286.

De *atunci* ***și pînă*** *astăzi colonii de lumi pierdute*
Vin din sure văi de haos pe cărări necunoscute. EMINESCU, O. I 132.

De la *optsprezece ani, el își ia coroana . . . și sceptrul.* CARAGIALE, O. III 121 (= din vremea cînd avea . . .).

D. Haret, ministrul instrucției publice, încă ***de prin*** *mai trecut s-a adresat prin două circulări către artiștii și oamenii noștri de cultură.* CARAGIALE, O. III 249.

Îți spun ca la un frate că ***din*** *cruda copilărie slujesc prin străini.* CREANGĂ, P. 200.

Poposiră ***dinspre*** *ziuă într-o pădure, de unde se auzea, în depărtare, lătratul cîinilor.* GALACTION, O. I 277.

După *aceste incidente, care atacau în mod atît de grav poziția gravă de copist, trebuia neapărat să mai urmeze ceva.* EMINESCU, S. P. 239.

În sfîrșit ***în*** *două zile ajunge la Brăila.* ***În*** *alte două își vinde marfa și-n alte două se-ntoarce.* VLAHUȚĂ, F. R. 149.

Era ***înspre*** *seară, pe cînd natura pare că e în așteptare de un eveniment misterios.* ALECSANDRI, PR. 508.

Într-o *dimineață, era* ***prin*** *sărbătorile Crăciunului, mă duceam la Eminescu.* VLAHUȚĂ, F. R. 102.

A doua zi, sîmbătă, plecară ***la*** *răsăritul soarelui, învăliți în cojoace.* SADOVEANU, O. X 546.

De cîte ori seara, ***pe*** *lună, cînd ședeau amîndoi în grădină, nu-și croiau visuri copilărești.* VLAHUȚĂ, D. 130.

În *noaptea trecută,* ***pe la*** *un ceas* ***după*** *douăsprezece am fost trezit din somnul dulce ce gustam prin un zinghet metalic.* ALECSANDRI, PR. 39.

Peste *vreun ceas, iată și mocanii cu negustorul.* CARAGIALE, O. III 129.

Pînă *mîni dimineață să gătești fuioarele aceste de tors.* CREANGĂ, P. 5.

Răpede să te arunci în groapă și să ședzi acolo într-însa ***pînă după*** *asfințitul soarelui.* CREANGĂ, P. 225.

Petrecu ***pînă în*** *amurgul serii la joc.* SLAVICI, N. I 132.

A pus soroc de două săptămîni ***pînă la*** *nuntă.* GALACTION, O. I 71.

Au hotărît amîndoi dobînda și două soroace, pentru capete, unul ***la*** *Sfîntă Mărie și altul mai* ***spre*** *iarnă.* GALACTION, O. I 177.

Țara, înălțată și întinsă ***sub*** *Ștefan cel Mare, stătea încă tare, ca un cuib de zimbri.* SADOVEANU, O. I 9.

Țăranii se sculară ***împreună cu*** *soarele ca și altă dată.* REBREANU, R. II 108.

Baba, care se culcase ***o dată cu*** *găinile, se scula cu noaptea-n cap.* CREANGĂ, P. 6.

Se folosesc mai rar și alte prepoziții (învechite : *asupra, despre, pe sub*) :

Asupra *iernii coboară la locuri largi și-și pun turmele la iernat în bălți.* SADOVEANU, O. X 516.

Pe patu-mi de trudă dormeam obosit:
Era ***despre*** *ziuă . . .* ALEXANDRESCU, O. 90.

El era cel care îi lua, în zilele de sărbători, să-i ducă, ***pe sub*** *seară, la cofetărie.* MACEDONSKI, O. III 93.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **626.** Uneori complementul circumstanțial de timp are și alte nuanțe :

a. de loc :

Pe drum, *îl mai apucă ploaia, i se mai îmbolnăvește calul.* VLAHUȚĂ, F. R. 149.

Știi tu, mîndră, ce ți-am spus
La cules *de cucuruz.* Cîntec popular

b. de mod :

Domnul Alecu Russo . . . fu aruncat într-o căruță de poștă și dus ***pe un ger*** *aspru la Schitul Soveja.* ALECSANDRI, PR. 559.

c. de instrument :

Cu căderea *acestor doi bravi căpitani a dispărut orice urmă de luptă în Principate.* GHICA, S. 115.

d. sociativă :

— Cînd au spus că vin la Primărie?
— Au venit ***o dată cu mine.*** SADOVEANU, O. X 612.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

§ **627.** Complementul circumstanțial de cauză determină un verb sau un adjectiv, arătînd cauza unei acțiuni, a unei stări sau însușiri:

M-am înfiorat ***de mulțămire.*** SADOVEANU, O. XVII 553.

L-a găsit subt trei grăunțe
Mort ***de inaniție.*** TOPÎRCEANU, O. I 102.

Din automobile, ofițeri mînioși scoteau obrazuri roșii ***de mînie.*** CAMILAR, N. I 9.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

§ **628.** Complementul circumstanțial de cauză poate fi exprimat:

a. prin substantive (sau substitute ale substantivelor) precedate de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale:

Ea nu putea să înainteze ***de mulțime.*** ODOBESCU, S. I 12.

Și ***pentr-o vorbă*** *rea ce-i spui*
El toată ziulica lui
Muncește supărat! COȘBUC, P. I 94.

Nu l-ar fi durut capul ***de asta.*** REBREANU, R. I 46.

Pentru aceea *îi era atît de greu să sară din Butucani la Sărăceni.* SLAVICI, N. I 7.

O b s e r v a ț i e. Pronumele demonstrative în forma de feminin singular (cu sens neutru) cu prepoziții ca *de, pentru* pot constitui locuțiuni adverbiale de cauză (vezi § 295 pct. 4).

b. prin adjective (sau participii cu valoare adjectivală) precedate de prepoziția *de:*

Lupului îi scăpărau ochii și-i sfîrîia gîtlejul ***de flămînd*** *ce era.* CREANGĂ, P. 23.

Se juca cu baloturile plesnind ***de încărcate*** *și cu lăzile de-o sută.* COCEA, F. SL. 8.

c. prin verbe la gerunziu:

Luptîndu-se *cu o repede boală de piept . . . se decise a porni la Constantinopole ca să obțină voia de a se reîntoarce la căminul părintesc.* ODOBESCU, S. III 497.

PREPOZIȚIILE ȘI LOCUȚIUNILE PREPOZIȚIONALE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

§ **629.** Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește un complement circumstanțial de cauză sînt: *de, din, dintru, pentru, din cauza, din cauză de, din pricina:*

Și ea mergînd spre Viorel
. . . . . .
Roșind s-a zăpăcit ***de*** *drag.* COȘBUC, P. I 57.

M-au trimis . . . ***din*** *greșeală.* CAMILAR, N. I 13.

Cum să moară stupid, ca proștii, ***dintr-o*** *ambiție a cuiva, acum în plină amiază?* CAMILAR, N. I 384.

Ipate . . . era mîhnit ***pentru*** *pierderea lui Chirică.* CREANGĂ, P. 178.

A făcut și politică: a părăsit totdeauna opoziția, ***din cauza*** *nemărginitei și injustei ei violențe, în ajunul venirii ei la putere.* CARAGIALE, O. I 136.

Constantin avea nu numai aerul, dar pe jumătate și dreptul unui soldat îngăduit ***din cauză de*** *boală.* GALACTION, O. I 142.

Din pricina *alergăturilor zadarnice rămăsese în urmă cu munca cîmpului.* REBREANU, I. II 195.

Se folosesc mai rar și alte prepoziții, care introduc, de obicei, complemente circumstanțiale de cauză cu alte nuanțe secundare (de timp, de mod etc.) : *cu, în, la, pe, sub:*

Eu mă las puțin că mi-a trecut ciolan prin ciolan, ***cu*** *nunta voastră.* CREANGĂ, P. 5.

La *blînda ta mustrare simt glasul cum îmi seacă.* EMINESCU, O. I 91.

Începe a face un tărăboi, de s-a sculat toată ograda ***în*** *gura lui.* CREANGĂ, P. 304.

Trupul tău se va gîrbovi ***sub*** *bătaie.* RUSSO, S. 143.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **630.** Uneori complementul circumstanțial de cauză are și alte nuanțe :

a. de mod :

Din nebăgare de seamă *... am călcat pe coprinsul tău.* ISPIRESCU, L. 42.

Constantin cel Mare, ***în dorința-i*** *de a răspîndi de îndată asupra tinerei sale capitale toate splendorile vechii reședințe împărătești, organiză o transferare continuă a tuturor obiectelor de preț și de artă care se puteau duce din Roma în Bizanț.* ODOBESCU, IST. ARH. 203.

Dar ochii-i ard ***în friguri.*** EMINESCU, O. I 96.

Un profesor ... era destituit ***pe spusa*** *unui călugăr ... că auzise pe acest profesor enunțînd idei liberale.* GHICA, S. 216.

Își sleia toate puterile minții ***pe certuri.*** VLAHUȚĂ, la TDRG S. V. *pe.*

b. de timp :

Drumul se înfundă în viroage cleioase, ***după atîtea săptămîni*** *de ploaie.* CEZ. PETRESCU, S. R. 74.

La cea mai mică greșală *dregătorească,* ***la cea mai mică plîngere*** *ce i se arăta, capul vinovatului se spînzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui.* NEGRUZZI S. I 143.

Teaca neagră, ferecată în alamă și înflorită cu argint, a sabiei încovoiate sclipea ***la soarele*** *verii.* SADOVEANU, O. III 154.

Lumînarea ***căzînd*** *se stinse, și odaia rămase luminată numai de candela icoanelor și de tăciunele din vatră.* CARAGIALE, O. I 180.

Alteori nuanța cauzală apare la alte complemente (vezi § 615, 618 și 652). De la construcții în care complementul instrumental introdus prin *datorită* are nuanță secundară cauzală se poate ajunge uneori ca valoarea cauzală să fie predominantă :

A murit ***datorită unui atac*** *de angină pectorală.* CAMIL PETRESCU, T. I 222.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

§ 631. Complementul circumstanțial de scop determină un verb, arătînd scopul unei acțiuni:

O pocitanie de om umbla cu arcul ***după vînat*** *paseri.* CREANGĂ, P. 244.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

§ 632. Complementul circumstanțial de scop poate fi exprimat:

a. prin substantive (sau substitute ale acestora) cu prepoziții:

Dimineața ța̧ța Eliza pornea cu mireasa în oraș ***după tîrguieli*** *de nuntă.* BRĂESCU, C. S. 98.

Mă duc ***după cîștig.*** SADOVEANU, O. I 377.

Am consultat ***pentru aceasta*** *toate dicționarele noastre.* ODOBESCU, S. III 28.

Observație. Pronumele demonstrative în forma de feminin singular (cu sens neutru) cu prepoziții ca *de, pentru* pot constitui locuțiuni adverbiale de scop (vezi § 295 pct. 4).

b. prin verbe la supin sau infinitiv cu prepoziții:

A doua zi iarăși așa făcu . . . fără să-și mai aducă aminte că plecase ***în peșit.*** ISPIRESCU, L. 34.

Tuși ***spre a-și drege*** *glasul.* NEGRUZZI, S. I 8.

I-am strigat ceva, la întîmplare, în urechea surdă, ***pentru a-i strămuta*** *gîndul în altă parte.* CEZ. PETRESCU, S. R. 12.

PREPOZIȚIILE ȘI LOCUȚIUNILE PREPOZIȚIONALE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

§ 633. Prepozițiile prin care se introduc complemente circumstanțiale de scop sînt: *după, în, la, pentru, spre.*

Cutreiera întinderile albăstrii ale omătului, cu pușca ***după vînat.*** SADOVEANU, O. I 640.

O vulpe rău stricătoare
Ducîndu-se ***în*** *vînătoare . . .* PANN, P. V. I 69.

Cînd punea mama laptele ***la*** *prins, eu, fie post, fie cîșlegi, de pe a doua zi începeam a linchi groșciorul de pe deasupra oalelor.* CREANGĂ, A. 44.

E o vînturătoare ce cutreieră lumea ***pentru*** *plăcerile ei.* NEGRUZZI, S. I 44.

Eu, ***pentru*** *a scăpa, răspunsei „da".* CONV. LIT. XIX 562.

Moțoc . . întrebuința creditul ce . . . avea ***spre*** *împilarea gloatei.* NEGRUZZI, S. I 150.

Ieronim se-ntinsese pe patu-i și dedese-ntr-o parte perdeaua de la fereastră, ***spre*** *a se uita cum luna apunea în rîu.* EMINESCU, N. 124.

Complementul circumstanțial de scop se mai poate construi și cu prepoziția *întru* (învechit și arhaizant):

Ieșiră în poartă ***întru*** *întîmpinarea domnilor.* REBREANU, I. I 22.

Locuțiunile cele mai folosite prin care se introduc complemente circumstanțiale de scop sînt toate analizabile: *în vederea, în scopul, cu scopul.*

I-a convocat ***în vederea*** *ședinței festive care va avea loc în luna aceasta.*
A venit ***cu scopul*** *de a cerceta mersul lucrărilor.*

Observație. Locuțiunile *în scopul* și *cu scopul* sînt urmate de obicei de un substantiv care exprimă o idee verbală și mai ales de un infinitiv precedat de prepoziția *de*.

FALSE COMPLEMENTE DE SCOP

§ **634.** Uneori infinitivul precedat de prepozițiile *pentru* sau *spre* are numai în aparență funcțiune de circumstanțial de scop, de fapt construcția este echivalentă cu două propoziții copulative sau adversative:

Dispare într-o companie veche ***spre a reapărea*** *în una nouă.* EMINESCU, N. 84 (= dispare într-o companie veche și apare în una nouă).

A încetat cusutul ***pentru a-l relua*** *peste cîteva momente.* IBRĂILEANU, A. 108 (= a încetat cusutul și îl va relua peste cîteva momente).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **635.** Uneori complementul circumstanțial de scop are și alte nuanțe:

— de loc:

S-au dus ***la scăldat.***

Alteori nuanța de scop apare la alte complemente (vezi § 615).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD

§ **636.** Complementul circumstanțial de mod arată cum se desfășoară ori se înfățișează o acțiune sau o calitate, progresia într-o acțiune sau o calitate, conformitatea cu ceva; determinarea circumstanțială poate fi făcută independent sau poate fi arătată prin comparație ori în consecință.

De aceea se disting mai multe feluri de complemente circumstanțiale de mod: complementul de mod propriu-zis, complementul de măsură, complementul comparativ și complementul consecutiv.

Circumstanțialul de mod poate determina:

a. verbe (sau interjecții cu valoare verbală):

Cu respect și cu dragoste *m ă r i d i c și-i fac loc la masa mea.* CARAGIALE, O. I 299.

Vaaai! Vai! păcatele mele, că ***mult*** *m i - e f o a m e.* DELAVRANCEA, S. 255.

H a i d e, murgule, ***mai tare.*** HODOȘ, P. P. 46.

b. adjective:

Am încercat să-l fac să-și schimbe viața, să-l transform ... dar n-am izbutit. E ***iremediabil*** *r a t a t.* CAMIL PETRESCU, P. 18.

c. adverbe:

Această cercetare ... făcută ***cam*** *p e s ă r i t e.* ODOBESCU, IST. ARH. 124.

Miron Iuga surîse ***puțin*** *i r o n i c.* REBREANU, R. I 261.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD PROPRIU-ZIS

§ 637. Complementul circumstanțial de mod propriu-zis arată în mod independent cum se desfășoară ori se înfățișează o acțiune sau o calitate, conformitatea cu ceva:

Lupii se reped la vale ***nebunește.*** GALACTION, O. I 49.

Cîte un greier ***rar*** *mai țîrîia* ***a noapte*** *și* ***a tîrziu.*** HOGAȘ, DR. I 198.

Munca se vede ***după rezultat.*** CAMIL PETRESCU, T. II 437.

M-a apăsat ***destul*** *personalitatea marelui profesor.* CAMIL PETRESCU, T. III 290.

Toți avem în căleala firii noastre o picătură ***cît de*** *mică de deșertăciune.* CARAGIALE, O. III 47.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD PROPRIU-ZIS

§ 638. Complementul circumstanțial de mod propriu-zis poate fi exprimat prin adverbe sau locuțiuni adverbiale, numerale, substantive, verbe la gerunziu sau infinitiv și interjecții:

a. adverb sau locuțiune adverbială:

Mam'mare se ridică ***bătrînește*** *și se duce în coridor.* CARAGIALE, O. I 270.

Amurgurile mureau ***repede.*** CAMILAR, N. I 7.

Așa *se porniră tăgadele.* BANUȘ, P. 102.

Am cunoscut ***foarte de aproape*** *pe un om de o superioară înzestrare intelectuală.* CARAGIALE, O. III 6.

A luat ***pe departe*** *pe român și i-a vorbit de multe lucruri.* SADOVEANU, O. I 388.

Observație. Adverbele prin care se exprimă complementul circumstanțial de mod pot fi ca sens fundamental de loc sau de timp (vezi § 299).

Trebuia ***cu de-a sila*** *să mă puie la masă.* DELAVRANCEA, T. 20.

Și iubind-o ***fără margini,*** *scrie „visul de poet".* EMINESCU, O. I 32.

Și din codri noaptea vine
Pe furiș. COȘBUC, B. I. 5.

Logodna s-a făcut ***pe vrute, pe nevrute.*** GALACTION, O. I 70.

Într-o școală de mahala, se zbat ***claie peste grămadă*** *o mulțime de mici cetățeni.* CARAGIALE, O. III 54.

Mitralierele prinseră a răpăi ***de mama focului.*** CAMILAR, N. I 196.

Toma i-a povestit ***de-a fir a păr*** *necazurile lui.* CAMIL PETRESCU, O. I 599.

Cîntecul se apropie ***din ce în ce,*** *dar cu o încetineală care înfiora.* PREDA, M. 31.

De ce, de ce *se tot depărta.* VASILIU, P. 134.

Icoanele se strecoară ***una după alta.*** SADOVEANU, O. I 631.
Sîntem datori a ne ajuta ***unii pe alții.*** CREANGĂ, P. 330.

Observație. În propoziția de mai sus *unii pe alții* este considerat complement de mod, deoarece în exemple de tipul acesta are însemnătate funcțiunea sintactică a grupului de cuvinte luat global (vezi § 511 pct. 3).

b. numeral, de obicei precedat de prepoziție:
Oamenii se depărtau ***cîte unul.*** CAMILAR, N. I 40.
Se opresc ***cîte două.*** SADOVEANU, O. I 405.
Spuma lighioanelor se tăie ***în două, în trei*** *și pieri.* GALACTION, O. I 49.
Ipate se îmbogățise ***însutit*** *și* ***înmiit*** *de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul.* CREANGĂ, P. 153.
Și-a încordat grumazul și s-a pregătit să-i răspundă ***întreit*** *pentru fiece cuvîntel.* GALAN, B. I 146.
Piereau oamenii ***cu zecile.*** CARAGIALE, O. IV 136.
Păpușoi care erau chiar atunci prășiți ***de-al doilea.*** CREANGĂ, A. 6.
c. substantiv fără prepoziție, cu valoare adverbială:
Niște dulăi . . . culcați ***covrig.*** GHICA, S. 501.
Moromete se uită ***țintă*** *la el.* PREDA, M. 8.

Observație. Uneori aceste construcții pornesc de la o comparație.

d. substantiv (sau o parte de vorbire cu valoare de substantiv) cu prepoziție:
Bătrînii ceilalți prinseră a rîde ***cu hohot.*** SADOVEANU, O. III 480.
După datinile *țării să cinstim pe Întîi Mai.* BELDICEANU, P. 54.
Trăia acuma Negoiță ***în huzur.*** CARAGIALE, O. II 237.
Te înclini ***pînă la pămînt.*** SAHIA, N. 102.
A joacă *sunau clopoțeii.* BANUȘ, P. 131.

Uneori complementul de mod este exprimat printr-o construcție complexă, formată dintr-un substantiv repetat și o prepoziție, care poate face impresia că e locuțiune (vezi § 511 pct. 3 și 949):

Stăteau ***umăr lîngă umăr,*** *înghesuiți, masa fiind prea mică.* PREDA, M. 24.

Se va plimba zi și noapte în trăsură, ***picior peste picior.*** GHICA, S. 609.

e. verb la modul infinitiv precedat de o prepoziție sau la gerunziu:
Știu atîta, că ei mergeau, ***fără a simți*** *că merg.* CREANGĂ, P. 276.
El supărat plecă înainte, ***fără a băga de seamă*** *că barba și părul îi albise.* ISPIRESCU, L. 9.

E nedemn pentru noi să ne înjosim meritul real, ***punîndu-i*** *mai presus în conștiința noastră o răsplată din partea altuia.* CARAGIALE, O. III 47.

Iepuri roșcați se strecurau ***țupăind*** *prin luminișuri.* SADOVEANU, O. I 228.

f. interjecție:

[Îl] *trîntește* ***liop!*** *pe paveaoa Iașilor.* NEGRUZZI, S. I 237.

A intrat ***tipa-tipa*** *în cetate.* CARAGIALE, O. III 39.

Hadaragul toca regulat în teică, ***tac-tac, tac-tac.*** SADOVEANU, O. I 568.

PREPOZIȚIILE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD PROPRIU-ZIS

§ **639.** Prepozițiile caracteristice circumstanțialului de mod propriu-zis sînt *cu, fără (de), a, pe, în, întru, după, din, din(tru),* mai rar *la* și *prin:*

Amicul meu a intrat în viață ***cu*** *îndrăzneală.* GALACTION, O. I 358.

Din nebăgare de seamă și ***fără de*** *voia mea am călcat pe coprinsul tău.* ISPIRESCU, L. 42.

Ș-apoi intrat în asemenea școală, mai numai barba și punga, bat-o pustia, te făcea să calci ***a*** *popă.* CREANGĂ, A. 86.

Cu cofița ***pe***-*ndelete*

Vin neveste de la rîu. COȘBUC, B. I. 6.

Mîncară ***în*** *tăcere.* CĂLINESCU, S. N. 447.

Încă tînăr, întîrzia ***întru*** *jale și văduvie.* ARGHEZI, P. T. 5.

Numai clopotul de la cal suna lin, ***după*** *pas,* ***în*** *tăcere.* SADOVEANU, O. IV 486.

S-a închinat ***după*** *obicei și apoi s-a tologit așa îmbrăcat.* CREANGĂ, P. 302.

A strigat și Sfînta Duminecă o dată ***din*** *răsputeri.* CREANGĂ, P. 92.

Căruța mergea ***la*** *pas.* CAMIL PETRESCU, O. II 132.

Să presupunem ***prin*** *absurd că pămîntul e pătrat.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD CARE ARATĂ MĂSURA

§ **640.** Cînd complinirea modală arată măsura determinată a obiectelor, exprimată prin unități convenționale de greutate, capacitate, dimensiune, temperatură, sau valoarea lor, exprimată prin preț, complementul se numește de măsură:

Urcase zidul înalt ***de peste cinsprezece coți*** *pe o scară îngustă.* CAMIL PETRESCU, O. II 60.

Noaptea, în odăi, temperatura s-a coborît ***pînă la 35°.*** CARAGIALE, O. VII 102.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL DE MOD CARE ARATĂ MĂSURA

§ **641.** Complementul de măsură se exprimă printr-un substantiv cu prepoziție, însoțit de un numeral. Prin numeral se exprimă unitățile de valoare, de greutate, de dimensiune și prin substantiv felul unității:

Actorul îi propuse să-l ia sufler ***cu șapte galbeni*** *pe lună.* CARAGIALE, O. III 1.

Să-mi rămîi zălog ***pe o sută de galbini.*** SADOVEANU, O. XV 482.
Mă-ntîlnii c-o copiliță,
Cerui gură ***de-o groșiță.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 404.
Se urcase luna ***cam de două suliți,*** *cînd iacă, i se pare babei că vin pași de la deal.* CARAGIALE, O. II 245.
[Vînătorul] *reduse coada vulpei* ***pînă la vreo doi stînjeni.*** ODOBESCU, S. III 46.

PREPOZIȚIILE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL DE MĂSURĂ

§ **642.** Complementul de măsură se construiește cu prepozițiile *cu, de, pentru, pe, pînă (la):*
Mîndra cînd e rumenită
Cu *cinci sute nu-i plătită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 440.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD COMPARATIV

§ **643.** Cînd determinarea circumstanțială de mod se face în comparație cu alte obiecte sau acțiuni, complementul se numește comparativ:
Un fior rece ***ca gheața*** *îi trece prin vine.* CREANGĂ, P. 26.
Comparația poate fi:
a. de egalitate, cînd exprimă termenul unei comparații de același grad:
Grîul crește ***cît palma*** *și păpușoiul* ***cît cotul.*** SLAVICI, O. 155.
O grămadă de cățeluși, mici ***cît pumnul*** *și orbi* ***ca sobolii.*** ODOBESCU, S. III 42.
b. de inegalitate, cînd exprimă termenul unei comparații de superioritate sau de inferioritate (fie la gradul comparativ, fie la gradul superlativ relativ):
Știu grecește mai mult ***decît oricare tînăr*** *de vrîsta mea.* NEGRUZZI, S. I 9.
Sînt mai mult bătrîn ***decît tînăr.*** CREANGĂ, P. 154.
E tare bun poștalionul ăsta, care uruie mai puțin ***decît oricare droșcă*** *pe caldarîmul cel nou.* CAMIL PETRESCU, O. I 177.
Acesta era cel mai deștept ***dintre ei.***
În genere comparația e o construcție complexă în care intră părți de propoziție cu funcțiuni sintactice diferite.
Comparația se poate stabili:
a. cu subiectul:
Două, trei zile trec ***ca o părere.*** SADOVEANU, O. I 200.
b. cu complementul direct:
I-a prins ***ca pe șoareci.*** CĂLINESCU, S. N. 623.
c. cu un complement indirect:
M-am săturat de ei, ***ca de mere pădurețe.*** CREANGĂ, A. 38.

d. cu un complement circumstanțial:

Toată vara trecută am stat mai mult la mînăstire ***decît la Bălcești.*** CAMIL PETRESCU, O. I 200.

Mai bine să te tocmești întîi, ***decît pe urmă.*** CREANGĂ, P. 151.

e. cu un nume predicativ:

Erau mai mult morți ***decît vii.***

Uneori comparația se stabilește cu o construcție mai complicată, în cadrul căreia se pot distinge mai multe părți de propoziție:

Creșteți, flori, cît gardurile
Să vă bată vînturile,
Ca pe mine gîndurile. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 209.

În interiorul celei de-a doua comparații din acest exemplu se distinge subiectul *gîndurile* și complementul direct *pe mine.*

PRIN CE SE EXPRIMĂ CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD COMPARATIV

§ 644. Circumstanțialul de mod comparativ de egalitate se exprimă prin substantive, pronume, adjective, verbe la participiu sau infinitiv introduse prin adverbele de comparație sau locuțiunile prepoziționale *ca (și), cît (și), asemenea, în chip de:*

O porni, luînd cu sine pe un flăcăiandru cu care se avea bine ***ca frații.*** ISPIRESCU, U. 34.

Nicoară Potcoavă șopti ceva, ***ca o mulțămire.*** SADOVEANU, O. I 207.

Cine a fost la teatru a trebuit să observe, ***ca și mine,*** *un fenomen foarte curios.* CARAGIALE, O. III 192.

Totul este prevăzut și orînduit! răspunse uscățivul căpitan, tot fără chef de vorbă, ***ca și pînă acum.*** CAMIL PETRESCU, O. II 175.

Am să merg mai înspre seară
Prin dumbrăvi, ***ca mai de mult.*** COȘBUC, B. I. 8.

Nicu se ținea ***ca vrăjit*** *de acest flăcăiandru care abia împlinise 15 ani.* CAMIL PETRESCU, O. I 150.

Ca unse *cu var*
Lucesc zidiri, ruine pe cîmpul solitar. EMINESCU, O. I 69.

Observație. Complementele construite cu adjective participiale sînt comparative condiționale.

Își pusese pe masă ișlicul mare ***cît o căldare.*** CAMIL PETRESCU, O. I 194.

Căci scris a fost ca viața ta
De doru-i să nu-ncapă,
Căci te-a cuprins ***asemenea***
Lianelor *din apă.* EMINESCU, O. I 190.

Se vedeau, ***asemeni unor cîrduri*** *de grauri, trasoarele.* CAMILAR, N. II 459.

În vîrful satului, adecă la cel mai înălțat loc, este o alcătuială pe care sărăcenii o numesc „biserică". Ce să fie și asta? Este o grămadă de groși bătrîni, puși unii peste alții ***în chip de pereți.*** SLAVICI, O. I 56.

Mîna dreaptă e ridicată în sus ***în chip de a turna*** *ceva.* ODOBESCU, IST. ARH. 157.

Adverbele de comparație *ca (și)* și *cît (și)* pot fi construite în corelație cu : *tot atît, tot așa;* corelativul precedă regentul și adverbul comparativ introduce circumstanțialul :

Sarea era ***tot atît de*** *vînătă* ***ca*** *zahărul.* CEZ. PETRESCU, Î. II 166.

Construcția corelativă *tot așa de . . . cît și de . . .* stabilește comparația între două însușiri și nu între două obiecte, fiecare însușire găsindu-și mijlocul de comparație în cealaltă :

Încercarea, drumul către Nirvana, a fost ***tot așa de*** *dureroasă* ***cît și de*** *strălucită.* CARAGIALE, O. III 5.

§ **645.** Complementul comparativ de inegalitate se exprimă prin aceleași părți de vorbire ca cel de egalitate, introduse prin adverbele *decît, ca* și mai rar prin prepoziția *de:*

E oare un mijloc mai puternic ca să ne scăpăm de toată haotica năvălire a lumii întregi în bietul nostru suflet, ***decît divina muzică?*** CARAGIALE, O. III 16.

Nu-i plac îndeosebi Sevastița și Marghioala, care sînt mai mari ***decît ea*** *cu doi-trei ani.* CAMIL PETRESCU, O. I 206.

Intră foarte vesel un mușteriu nou, un om mai mult tînăr ***ca bătrîn.*** CARAGIALE, O. I 193.

Se dusese acuma supărarea, ba era chiar mai vesel ***ca alaltăieri.*** CARAGIALE, O. III 3.

Cîrciuma nu era mai răsărită ***ca alte case*** *din sat.* REBREANU, I. I 37.

Sînt trei feluri de produceri intelectuale: unele mai presus, altele mai prejos ***de orice critică,*** *iar altele la nivelul criticei.* CARAGIALE, O. III 101.

Observație. Adverbele *ca, cît, decît* care introduc comparația de egalitate și de inegalitate prezintă anumite particularități de construcție (vezi § 298 și 511 pct. 4).

Al doilea termen al superlativului relativ se exprimă printr-un substantiv cu sens colectiv, un substantiv sau un substitut al lui la plural, introdus prin prepozițiile *dintre, din,* mai rar *între:*

Împăratul . . . a scris carte frățîne-său craiului, să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic ***dintre nepoți.*** CREANGĂ, P. 184.

Vijelia își trimesese înainte pe cel mai ager ***dintre vestitorii*** *săi înaripați.* HOGAȘ, DR. I 274.

Este elevul cel mai silitor ***din clasă.***

Este omul cel mai deosebit ***între oameni.***

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD CONSECUTIV

§ **646.** Cînd complinirea modală se face în raport cu consecințele pe care le are sau le poate avea acțiunea sau calitatea, complementul se numește consecutiv :

Planul lui Cassian izbuti ***de minune.*** VLAHUȚĂ, O. A. I 153.

Căzu la pat bolnavă ***de moarte.*** CREANGĂ, P. 13.
A mîncat ***de speriat.***

Observație. De obicei complementul consecutiv este cristalizat în expresii în care uneori nu se mai simte ideea de consecință, ci numai ideea de mod propriu-zis. Vezi însă și situația descrisă la § 338 B.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **647.** Complementul circumstanțial de mod propriu-zis este uneori greu de delimitat de cel instrumental (vezi § 652) sau de cel sociativ (vezi § 657). Cu complementul circumstanțial de mod care exprimă măsura se poate confunda uneori complementul direct exprimat printr-un substantiv precedat de numeral (vezi § 603).

Complementul circumstanțial de mod are nuanță locală în situațiile în care prin el se exprimă atît modul, cît și locul acțiunii:

Ei să meargă în pădure pînă la o căsoaie părăsită, dar să nu intre în căsoaie, ci să mai meargă ***o sută de pași.*** CAMIL PETRESCU, O. II 27.

În propoziții negative complementul comparativ de inegalitate care se referă la un pronume, adjectiv pronominal sau adverb pronominal negativ sau cu sens negativ exprimă și ideea de excepție, apropiindu-se de complementul circumstanțial de excepție:

Nicăierea n-am văzut vardiști mai grași și cu ochii mai somnoroși ***decît în tîrgul*** *nostru.* SADOVEANU, O. VI 215.

Nimic nu mi se pare mai solemn ***decît a merge*** *pe jos.* CĂLINESCU, S. N. 61.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București], 1960. p. 119—121.
2. ELENA CARABULEA, *Unele observații asupra termenilor comparativului și superlativului relativ în limba română*, în SG II, p. 19—29.
3. AL. IONAȘCU, *Cu privire la construcția comparativă în limba română*, în SCL XI (1960), p. 513—517.
4. I. RIZESCU, *Complementul circumstanțial de măsură și propoziția subordonată corespunzătoare*, în SCL X (1959), p. 357.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL

§ **648.** Complementul circumstanțial instrumental determină un verb, arătînd mijlocul în sens larg (lucru, ființă, acțiune) prin care se săvîrșește o acțiune:

Ridinger . . . lucră neobosit mai mult de o jumătate de secol, cînd ***cu pinsula*** *pictorului, cînd* ***cu plumbul*** *desemnatorului, cînd* ***cu dălțița*** *gravorului.* ODOBESCU, S. III 142.

Cucerind Dacia, o coloniză ***cu romani.*** NEGRUZZI, S. I 200.

Se întreținea ***din poleitul*** *lentilelor.* CAMIL PETRESCU, T. II 212.

Circumstanțial instrumental este și complementul care arată materia (deoarece și materia poate fi înțeleasă ca mijloc de realizare a unei acțiuni) :

Negru, mic, muiat în tuș
Și pe-aripi pudrat ***cu brumă.*** TOPÎRCEANU, O. I 107.

Pînă iese Gica, tratează-ne ***cu ceva,*** *țață Salomio, spune Tunsu.* STANCU, D. 296.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL

§ **649.** Complementul circumstanțial instrumental poate fi exprimat :

a. printr-un substantiv sau printr-un substitut al substantivului (precedat de anumite prepoziții sau locuțiuni prepoziționale) :

Dacă vede lupul și vede că nu mai găsește nemic . . . unge toți părețiii ***cu sînge.*** CREANGĂ, P. 25.

Roza se exprimă
Prin *al ei ferice și plăcut* ***miros.*** BOLINTINEANU, O. 103.

Printr-însul *românii au putut cunoaște pe Racine, pe Corneille, pe Molière și pe Alfieri.* GHICA, S. 620.

Dintre autobuzele care circulă pe strada mea călătoresc mai ales ***cu două.***

b. printr-un verb la gerunziu :

Știa a face multe și mari minunății: alunga nourii cei negri de pe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți ***înfingînd*** *toporul în pămînt afară, dinaintea ușii.* CREANGĂ, A. 34.

PREPOZIȚIILE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL

§ **650.** Complementul circumstanțial instrumental se construiește cu următoarele prepoziții : *cu, din, dintru, după, în, întru, la, prin, printru.*

Suspina și bocea încet, dar ***cu*** *coada ochiului priveghea în toate părțile la oamenii aceia străini, în straie negre, și* ***cu*** *urechea era atentă la tot ce se spunea și se șoptea.* SADOVEANU, O. X 641.

Pocnind ***din*** *bici pe lîngă boi,*
În zori de zi el a trecut
Cu plugul pe la noi. COȘBUC, B. I. 74.

După *năframă și turtă l-au putut cunoaște ca frate.* SBIERA, P. 134.

Oamenii s-au grăbit să coase ***în*** *cuie capacul sicriului.* SADOVEANU, O. X 653.

Cîntă ***la*** *pian.*

Din atîți feciori . . . al său se deosebea ***prin*** *istețimea, boiul și înțelepciunea lui.* ISPIRESCU, L. 185.

Frate-său i-a răspuns și el ***printr-o*** *scrisoare lungă.* VLAHUȚĂ, N. 7.

Dintre aceste prepoziții cea mai des folosită este *cu*.

În vorbirea populară instrumentalul este construit și cu prepoziția *pe*:

Poruncitu-mi-a mîndra
Pe un pui de rîndunea
Să mă duc pînă la ea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 132.

În afară de prepozițiile amintite, mai ajută la construirea circumstanțialului instrumental și alte părți de vorbire cu valoare de prepoziție: *datorită, grație, mulțumită*, după care substantivul sau substitutul lui stă în cazul dativ. Aceste construcții apar mai ales în stilul științific și în publicistică.

***Datorită** unor foi de învălit marfa ale negustătorului meu de cafea Hogea Becîr și unui prietin pripășit de mult în Moldova, de neamul său din Persia, am descoperit versiunea cea bună a acestei povestiri.* SADOVEANU, O. XV 344.

***Grație** ei i-a revenit inspirația poetică.* REBREANU, R. I 209.

*Știm, **mulțămită** lor, cine era Zulnia.* IORGA, L. II 505.

Circumstanțialul instrumental apare uneori exprimat prin substantive ca *ajutorul, mijlocirea, intermediul, bunăvoința* etc. precedate de o prepoziție și urmate de un atribut. Datorită faptului că atributul exprimă instrumentul propriu-zis, aceste construcții pot fi interpretate, în mod greșit, ca locuțiuni prepoziționale:

*Tu vei deveni... **cu ajutoriul** cărței atotputernic.* EMINESCU, N. 61.

***Prin mijlocirea** fetei el află multe.* POPESCU, B. III 81.

***Prin intermediul** sfaturilor populare, oamenii muncii de la orașe și sate, cărora le aparține întreaga putere în țara noastră, își exercită puterea de stat.* L.C. 11 (1953), p. 5.

Aspectul negativ al complementului circumstanțial instrumental se exprimă cu ajutorul prepoziției *fără (de)*:

*Se-nțelege, răspunse Patrocle, **fără cuțit** nu facem nici o ispravă.* SADOVEANU, O. VII 508.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL ÎN LOCUȚIUNI

§ **651.** Circumstanțialul instrumental intră în alcătuirea unor locuțiuni verbale, ca de exemplu: *a face cu ochiul, a trage cu urechea, a da cu gura, a da cu piciorul, a duce cu vorba.*

De asemenea, circumstanțialul instrumental stă la baza unor locuțiuni adjectivale ca: *din topor.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **652.** Complementul circumstanțial instrumental este foarte apropiat și uneori greu de delimitat de cel modal, după cum se vede din exemple ca:

*Se repezi fata la zmeul cellalt... **și dintr-o lovitură** îl făcu în două bucăți.* ISPIRESCU, L. 19.

*Prea v-ați arătat arama, **sfișiind** această țară,*
Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară. EMINESCU, O. I 151,

ceea ce este firesc, deoarece mijlocul de realizare a unei acțiuni poate fi conceput ca felul, chipul cum se săvîrșește acțiunea.

În aceeași situație este și complementul exprimat printr-un verb la infinitiv precedat de prepoziția *prin*, care apare după verbe ca *a începe, a sfîrși:*

*Nu cumva și ei vor fi început **prin a se împrumuta?*** DELAVRANCEA, PAR. 53.

Uneori circumstanțialul instrumental , în special cel exprimat prin verb la gerunziu, are și o nuanță condițională:

Știe oare ea că poate ca să-ți dea o lume-ntreagă,
*C-**aruncîndu-se** în valuri și **cercînd** să te-nțeleagă*
Ar împlea-a ta adîncime cu luceferi luminoși? EMINESCU, O. I 162.

De asemenea, instrumentalul introdus prin *datorită, grație, mulțumită* are adesea o nuanță cauzală:

*Uite unde am ajuns **datorită ție!***

BIBLIOGRAFIE

MATILDA CARAGIU, *Sintaxa gerunziului românesc,* în SG II, p. 78.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV

§ **653.** Complementul circumstanțial sociativ determină un verb, arătînd ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau complementul direct în săvîrșirea unei acțiuni.

A. Însoțește subiectul:

a. ființă:

*Ba și pe la scăldat am tras o raită **cu prietenul** mieu Chiriac a lui Goian.* CREANGĂ, A. 16.

b. lucru:

*Noroc bun! ... Pe cîmpul neted ies românii **cu-a lor pluguri!*** ALECSANDRI, POEZII 41.

B. Însoțește complementul direct:

a. ființă:

*Își ia nevasta **cu copii cu tot.***

b. lucru:

*Părintele Trandafir cumpărase casa **cu loc cu tot.*** SLAVICI, O. I 62.

Observație. În unele fraze lipsește verbul determinat, fiind subînțeles. Astfel, în exemplul:

*Se cuvine să poftesc și pe acei gospodari, **cu nevestele.*** SADOVEANU, O. X 640,

nu este exprimat verbul *să vină* pe care îl determină circumstanțialul sociativ *cu nevestele.*

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV

§ 654. Complementul circumstanțial sociativ poate fi exprimat printr-un substantiv sau printr-un substitut al substantivului (precedat de anumite prepoziții sau locuțiuni prepoziționale):

Odată, la un sfîntul Vasile ne prindem noi vro cîțiva băieți din sat, să ne ducem ***cu plugul.*** CREANGĂ, A. 41.

Cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi și dumneata ***cu mine*** *acolo.* SADOVEANU, O. X 640.

Am plecat ***cu trei*** *dintre ei.*

PREPOZIȚIILE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV

§ 655. Complementul circumstanțial sociativ se construiește cu prepoziția *cu* sau cu locuțiuni prepoziționale în alcătuirea cărora intră această prepoziție: *împreună cu, dimpreună cu, laolaltă cu, la un loc cu, cu... cu tot, cu tot cu:*

În timp ce Petre ***cu ai lui*** *ajungea în uliță, Ion Pravilă spuse prefectului... că băiatul... e foarte de treabă și așezat.* REBREANU, R. II 96.

Poftim, om bun, de-i ospăta ***împreună cu*** *noi, ziseră cei doi drumeți călătorului străin.* CREANGĂ, O. 158.

A intrat în războiul de front, nu de birouri, ***dimpreună cu*** *ceilalți unsprezece frați ai lui.* ARGHEZI, P. T. 148.

Culege o poală de somnoroasă pe care o fierbe ***la un loc cu*** *o vadră de lapte dulce.* CREANGĂ, P. 214.

Dispăru ***cu fată cu tot.*** EMINESCU, N. 15.

Cît era el de boier și de fudul — ea și cucoana Maria îl puteau vinde și răscumpăra, jucîndu-l pe degete, ***cu tot cu*** *doftor,* ***cu tot cu*** *Bogza și Cuțui și* ***cu tot cu*** *nevestele lor.* SADOVEANU, O. X 641.

Aspectul negativ al circumstanțialului sociativ se construiește cu prepoziția *fără (de).*

Simți că de aci înainte, ***fără dînsa*** *nu va putea trăi.* ISPIRESCU, L. 35.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV ȘI SUBIECTUL

§ 656. Prepoziția *cu*, ca și locuțiunile *împreună cu, laolaltă cu* etc. îndeplinesc uneori rolul conjuncției copulative *și*. În asemenea împrejurări circumstanțialul sociativ care însoțește subiectul devine și el subiect, fapt care se recunoaște după acordul dintre subiect și predicat. Predicatul la singular din propoziția *Mihai cu ostașii săi, la 6 ianuarie, trecu iarăși Dunărea* (BĂLCESCU, O. II 46) arată că *Mihai* este subiect, iar *cu ostașii* circumstanțial sociativ. Dimpotrivă forma de plural a predicatului *se gătiră* din *Mihai cu Kiraly se gătiră îndată de oaste* (BĂLCESCU, O. II 46) este un indiciu al faptului că propoziția are două subiecte coordonate: *Mihai* și *Kiraly* (vezi § 538).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ 657. Circumstanțialul sociativ exprimat prin nume de lucru este foarte apropiat de circumstanțialul instrumental nume de lucru construit cu prepoziția *cu*.

Într-un exemplu ca *țăranii ară* ***cu plugul***, *cu plugul* este circumstanțial instrumental pentru că indică mijlocul cu ajutorul căruia se realizează acțiunea verbului *a ara*, pe cînd în *ies românii* ***cu-a lor pluguri***, *cu pluguri* este sociativ, deoarece arată lucrul care însoțește subiectul *românii* în săvîrșirea acțiunii.

Uneori delimitarea dintre cele două circumstanțiale este greu de făcut. În propoziția:

Vornicul, părintele, fruntașii au năvălit ***cu furci și topoare*** *la han.* SADOVEANU, O. VII 361,

circumstanțialul *cu furci și topoare* poate fi interpretat ca sociativ *(vornicul, părintele, fruntașii însoțiți de furci și topoare au dat buzna . . .)*, dar și ca instrumental (arată mijlocul, instrumentul cu care au tăbărît — cu gîndul de a omorî, distruge). Confuzia este cauzată de verbul *a năvăli*, care are mai multe sensuri și care în acest context poate fi înțeles în două feluri.

Circumstanțialul sociativ este foarte apropiat (și uneori greu de delimitat) și de cel modal, deoarece, arătînd asocierea unui obect la săvîrșirea unei acțiuni, indică, în sens larg, modul cum se face acțiunea. Într-un exemplu ca:

Proletariatul. . . ***în alianță cu țărănimea*** *muncitoare a sfărîmat puterea economică și politică a moșierimii.* REZ. HOT. 88,

complementul *în alianță cu țărănimea* poate fi interpretat ca sociativ, dar și ca modal. În această situație sînt toate complementele introduse prin construcțiile: *la rînd cu, cot la cot cu, umăr la umăr cu.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE

§ 658. Complementul circumstanțial de relație indică un obiect la care se limitează o acțiune sau o calitate:

Ai știut, chiar și ***în materie de vînătorie***, *să urmezi părinteștile . . . povețe.* ODOBESCU, S. III 11.

Și cea dintăi școlăriță a fost însăși Smărăndița popii, o zgîtie de copilă ageră ***la minte*** *și așa de silitoare, de întrecea mai pe toți băieții și* ***din carte***, *dar și* ***din nebunii.*** CREANGĂ, A. 2.

Complementul circumstanțial de relație poate indica și obiectul din al cărui punct de vedere este emisă comunicarea din restul propoziției:

Pentru un alpinist *Clăbucetul e deal.*

Complementul circumstanțial de relație poate determina:

a. un verb:

De foame ***ar fi*** *ce-ar fi,*
Dar n-am cu ce mă-nveli:
De-nvelit ***aș mai lăsa,***

Dar n-am cu ce mă-ncălța. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 464.

b. un adjectiv sau un substitut al acestuia:

Nu fi zgîrcit, căci banii strîngătorului intră în mîna cheltuitorului, ... dar nici ***scump*** *la tărîțe și* ***ieftin*** *la făină.* NEGRUZZI, S. I 248.

Bun *la matematică.*

Fluieră pe drum și cîntă
Și e ***cel dintîi*** *la trîntă.* COȘBUC, P. I 144.

c. un substantiv, la bază termen al unei comparații:

La treabă, ***spirt.***

d. un adverb:

Un granit ***greu*** *de înlăturat.* EMINESCU, N. 127.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE

§ **659.** Complementul circumstanțial de relație poate fi exprimat:

a. printr-un substantiv sau printr-un substitut al substantivului (precedat de anumite prepoziții sau locuțiuni prepoziționale):

Luai un fiacru și vizitai orașul, pe care îl găsii sporit ***în mărime,*** *de nu și* ***în frumuseță.*** NEGRUZZI, S. I 67.

Decît să tot vii la noi,
Mai bin' meri, badeo, la boi;
Nici ***l-aceia*** *nu ești bun,*
Cînd li-i sete le dai fîn. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460.

N-a acceptat lista invitaților: ***cu trei*** *n-a fost de acord.*

b. printr-un adjectiv precedat de anumite prepoziții:

Paraschiv ... e flăcău cuminte, singur la părinți, muncitor, gospodar; ***de voinic*** *și* ***de frumos,*** *slavă Domnului.* VLAHUȚĂ, la TDRG, S. V. *de.*

c. printr-un adverb:

În întreg intervalul de la 23 August 1944 încoace, partidul nostru a trebuit nu numai să stea în primele rînduri ale luptei pentru realizarea diferitelor obiective, dar și să ducă această luptă în condiții de plină reorganizare a cadrelor sale, grav atinse ***numeric*** *de teroarea perioadei de ilegalitate.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 30.

d. printr-un verb la supin:

Un exemplu ușor ***de găsit.***

Observație. În literatura populară circumstanțialul de relație apare uneori exprimat și prin infinitiv:

De numele d-tale am auzit, dar a vedea nu te-am văzut. ANT. LIT. POP. II 249.

PREPOZIȚIILE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE

§ **660.** Complementul circumstanțial de relație se construiește de obicei cu prepozițiile *de, în, la* și *asupra:*

Era mic ***de*** *stat și aprig și punea ușor mîna pe sabie.* SADOVEANU, O. XVIII 57.

Nu era în țară om mai priceput decît el ***în*** *asemenea negoț.* SADOVEANU, O. XVIII 75.

Bădișor ***la*** *grai duios,*
Eu din fire mi te-am scos. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29.

Nu ne putem pronunța ***asupra*** *acestei maxime.* FILIMON, O. I 123.

În afară de aceste prepoziții apar, mai rar, și următoarele: *cu, despre, din, după, pentru:*

Nimenea nu te va întrece ***cu*** *frumseța.* RETEGANUL, P. IV 5.

Despre *partea închinării însă, doamne, să ne ierți.* EMINESCU, O. I 146.

Să ne întrecem ***din*** *fugă.* CREANGĂ, P. 51.

Un bătrîn atît de simplu ***după*** *vorbă,* ***după*** *port.* EMINESCU, O. I 146.

Primesc bucuros, . . . dar ***pentru*** *porter, foarte mulțămesc. Nu mi-am urît zilele ca să mă otrăvesc.* NEGRUZZI, S. I 222.

De asemenea se folosesc pentru construirea circumstanțialului de relație, mai ales în stilul științific și în publicistică, locuțiunile prepoziționale în *privința, relativ la, din punct de vedere* (sau *din punctul de vedere*), *cu privire la, cît despre, în materie de:*

Cînticelul dascălului . . . , fără îndoială, este, ***în privința*** *regulelor prozodice, cu mult mai prejos de ingenioasa improvizațiune a vînătorului de curci.* ODOBESCU, S. III 10.

Orice primiți de la Costică ***relativ la*** *venirea lui, rog să-mi faceți și mie cunoscut.* CARAGIALE, O. VII 29.

Industrie multilateral dezvoltată ***din punct de vedere*** *tehnic.*

Cu privire la *întrebuințarea banilor, oamenii se împărțeau în tabere.* SADOVEANU, O. X 581.

Cît despre *căruța mea, doară numai luîndu-o mîrțoagele la fugă poate că m-ar scăpa . . . de așa năpaste!* ODOBESCU, S. III 77.

Un ajutor sistematic și statornic ***în materie de*** *producție.* CONTEMPORANUL, 11 (1948), p. 8/5.

La scriitorii mai vechi se găsesc și circumstanțiale de relație cu prepoziția *întru*, care astăzi apare cu această funcțiune mai ales în expresii închegate:

Acest frate al nostru . . . m-a deslușit ***întru totul.*** SADOVEANU, O. XVIII 348.

Jură-mi-te . . . că mi-i da ascultare și supunere ***întru toate.*** CREANGĂ, P. 206.

Circumstanțialul de relație construit cu locuțiunea prepozițională *cît pentru*, întrebuințat de scriitorii secolului al XIX-lea, poate fi astăzi considerat ca ieșit din uz:

Cît pentru *mine unul, fieștecine știe*
C-o am de bucurie
Cînd toată lighioana, măcar și cea mai proastă,
Cîine sadea îmi zice. ALEXANDRESCU, O. 209.

RELUAREA CUVÎNTULUI PRIN CARE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE

§ 661. Cuvîntul prin care se exprimă circumstanțialul de relație poate reprezenta uneori anticiparea unei alte părți de propoziție. Astfel, circumstanțialul de relație exprimat printr-un adjectiv cu prepoziție și, mai rar, printr-un substantiv reprezintă anticiparea unui nume predicativ :

***De conștiincioasă**, e conștiincioasă, dar nu are inițiativă.*
***De frate**, frate să-mi fii,*
Dar la noi mai rar să vii. PANN, P. V. III 6.

La fel, circumstanțialul de relație exprimat printr-un verb la supin (sau la infinitiv, vezi § 659 d) poate constitui anticiparea predicatului :

***De urat** am mai ura,*
Dar ne-i că vom însera
Pe la curtea dumneavoastră. TEODORESCU, P. P. 147.

În aceste cazuri, circumstanțialul de relație este adesea corelativ al conjuncției adversative care introduce propoziția următoare. Circumstanțialul de relație arată aici că acordul vorbitorului se limitează la prima dintre cele două propoziții coordonate : „am fi de acord să mai urăm, însă nu sîntem de acord să întîrziem".

Circumstanțialul de relație construit cu una din locuțiunile prepoziționale *cît despre, cît pentru, în privința* poate anticipa un subiect sau un complement :

***Cît pentru străinul** brunet, el părea că nu bagă de samă că e lîngă o frumusețe.* NEGRUZZI, S. I 37.

În situația în care circumstanțialul anticipă o altă parte a propoziției, el nu mai limitează propriu-zis o acțiune sau o calitate, ci reprezintă o întărire, o accentuare a elementului anticipat.

IZOLAREA COMPLEMENTULUI CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE

§ 662. Circumstanțialul de relație care reprezintă anticiparea unor părți de propoziție este totdeauna izolat (vezi exemplele de la § 661). În afară de această construcție, circumstanțialul de relație mai apare, uneori, izolat, cînd este așezat în propoziție înaintea predicatului :

***Cît despre mine**, poți pleca.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ 663. Complementul circumstanțial de relație introdus prin *pentru*, mai ales cel care exprimă punctul de vedere, poate fi interpretat în unele cazuri și ca indirect. În fraza care urmează :

*De unde știi că nu s-or schimba lucrurile **în bine și pentru d-ta?*** CREANGĂ, P. 235,

pentru d-ta poate însemna (potrivit intenției vorbitorului) fie „cu privire

la dumneata, în ceea ce te privește pe dumneata", fie „în interesul, în favoarea dumitale".

De asemenea, circumstanțialul de relație exprimat printr-un verb la supin are uneori și o nuanță temporală.

În exemplul:

Și-am fost și prost ***la numărat***
Și n-am ce spune. COȘBUC, P. I 198,

la numărat are sensul „în ceea ce privește număratul", dar și „cînd am numărat" (nu am fost prost totdeauna, ci numai atunci cînd am numărat).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONDIȚIONAL

§ **664.** Complementul circumstanțial condițional exprimă o ipoteză sau o condiție de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii din propoziție:

***Dîndu-mi** din ochiul tău senin*
O rază dinadins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins. EMINESCU, O. I 191.

Complementul circumstanțial condițional se întrebuințează de obicei în propoziții al căror predicat este la o formă verbală cu valoare ipotetică: modul condițional sau indicativul imperfect, viitor sau prezent cu valoare de viitor.

Observație. Raportul sintactic de condiție se exprimă mai des și mai clar prin propoziția subordonată condițională. Complementul condițional este slab reprezentat în limbă și ca frecvență și ca mijloace specifice de construcție.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONDIȚIONAL

§ **665.** Circumstanțialul condițional poate fi exprimat:

a. prin substantive care exprimă lexical ideea de condiție *(caz, condiție, ipoteză, eventualitate)*, de obicei precedate de prepoziția *în*, sau prin orice fel de substantive în acuzativ precedate de locuțiunea prepozițională *în caz de*:

***În cazul** acesta, nu ne mai rămîne decît să ne culcăm.* CEZ. PETRESCU, R. DR. 175.

***În ipoteza** unei retrageri neprevăzute, grupa voastră va acoperi șoseaua cu foc intens.* PREDA, în GAZ. LIT. 123 (1957), p. 3.

Observație. După cum se vede din ultimul exemplu, complementele condiționale *în cazul, în ipoteza, cu condiția* pot fi urmate de un atribut în genitiv; în construcții de acest fel ele se apropie de situația unor locuțiuni prepoziționale. Aceleași complemente pot fi urmate și de propoziții atributive introduse prin *că, să* sau *cînd;* împreună cu aceste conjuncții, îmbinări ca *în cazul că, cu condiția să* etc. se apropie de situația unor locuțiuni conjuncționale.

În caz de nevoie, întreg postul va ieși complet înarmat ca să facă impresie mai puternică. REBREANU, R. II 149.

Observație. În limba vorbită se folosește și locuțiunea neliterară *la caz de:*
Căci la un caz cumva de-neurcătură,
Nu văd nici uși deschise, nici ferestre. TOPÎRCEANU, O. I 143—144.

Cînd complementul condițional exprimă presupunerea unei substituiri (de persoane), el poate fi exprimat printr-un substantiv sau un substitut al unui substantiv în cazul genitiv, printr-un pronume personal în dativ sau printr-un adjectiv posesiv, precedate de locuțiunea prepozițională *în locul:*

În locul lui vodă, eu nici nu vă mai judecam. CAMIL PETRESCU, O. I 361.

Eu, în locul dumitale, m-aș grăbi să răspund. SADOVEANU, O. VII 605.

b. prin adverbele *altfel* și *altminteri* folosite după enunțarea singurei posibilități admisibile și exprimînd, în rezumat, o supoziție contrară acesteia:

Singura soluție este asta. Altfel ar avea în fiece moment controverse care i-ar paraliza orice mișcare. REBREANU, R. II 15—16.

Dar să nu te uiți, dragul mătușii, că-i fricoasă ca o căprioară — că și ea arde de dragostea dumitale. Altfel n-ar veni . . . SADOVEANU, O. VI 527.

c. printr-un verb la gerunziu:

Trăind și nemurind ai să vezi cine sînt eu. CREANGĂ, P. 80.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONDIȚIONAL ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ 666. În propozițiile cu predicatul la un mod ipotetic (vezi § 664), cuvinte sau grupuri de cuvinte cu diverse funcțiuni sintactice pot căpăta și nuanță condițională. Un rol hotărîtor are în acest sens intonația, uneori și pauza.

Astfel, pot avea nuanță condițională construcții care țin de diferite complemente circumstanțiale:

1. complemente circumstanțiale instrumentale:

Cu un sacrificiu relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăți viața tuturor. REBREANU, R. I 296.

2. complemente circumstanțiale sociative:

Și-a dat seama că fără ea viața lui ar fi zdrobită. REBREANU, R. I 173.

3. complemente circumstanțiale de mod:

Poimîine după amiază, cu voia ta, mă înapoiez la București. GALACTION, O. I 408.

4. complemente circumstanțiale de timp:

Acuma era sigur că, în alte împrejurări, adică de n-ar fi fost îndrăgostit, nu s-ar fi mișcat din Amara. REBREANU, R. II 214.

Împletirea circumstanței de condiție cu alte circumstanțe — de mod, de instrument, de timp, de cauză — se întîlnește adesea la complementele exprimate prin gerunzii. Iată un exemplu cu nuanțe mixte:

Știe oare ea că poate ca să-ți dea o lume-ntreagă,
*C-**aruncîndu-se** în valuri și **cercînd** să te-nțeleagă*
Ar împlea-a ta adîncime cu luceferi luminoși? EMINESCU, O. I 162.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție,* în SG I, p. 153—157.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV

§ **667.** Complementul circumstanțial concesiv determină un verb sau un adjectiv, indicînd un obiect sau o situație care ar fi fost de așteptat să împiedice realizarea unei acțiuni sau existența unei calități:

*Cît de tînăr se păstrează . . . **cu tot părul** alb.* CEZ. PETRESCU, Î. II 123.

Observație. De obicei raportul sintactic de concesie se exprimă cu ajutorul propozițiilor: complementele concesive se întîlnesc destul de rar. Pentru situațiile care pot duce la confuzii între propoziția concesivă și complementul concesiv vezi § 861.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV

§ **668.** Circumstanțialul concesiv poate fi exprimat:

a. printr-un substantiv sau un substitut al unui substantiv precedat de locuțiunile prepoziționale *cu tot (cu toată, cu toți, cu toate), în ciuda, în pofida, împotriva* sau *în contra:*

*Eram trist **cu tot timpul** frumos a primăverii.* NEGRUZZI, S. I 95.

*M-am gîndit cîtă prăpastie este între educațiunea spiritului și educațiunea inimii și cum neglijînd pe aceasta din urmă nu poți, **cu toată învățătura**, produce decît monștri sociali.* CARAGIALE, O. II 122.

*Din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a spînului, **cu toate îndreptările și înrudirea** lui.* CREANGĂ, P. 209.

Observație. Pronumele demonstrative *acesta, ăsta* în forma de feminin-neutru plural împreună cu locuțiunea prepozițională *cu tot . . .* în forma corespunzătoare alcătuiesc locuțiuni adverbiale cu valoare concesivă:

Cu mine zilele ți-adaogi,
Cu ieri viața ta o scazi
*Și ai **cu toate astea**-n față*
De-a pururi ziua cea de azi. EMINESCU, O. I 204.

*Verișoara ta tot tînără rămîne **în ciuda vremii** ce trece.* I. NEGRUZZI, în CONV. LIT. VII (1874), p. 4.

Observații. 1. Locuțiunea prepozițională *în pofida*, echivalentă cu *în ciuda*, este mai puțin întrebuințată, avînd un caracter regional și învechit.

2. Atît *în ciuda*, cît și *în pofida* apar construite mai ales cu substantivul *fapt* urmat de o propoziție atributivă introdusă prin *că*: *în ciuda (sau în pofida) faptului că*.

***Împotriva așteptărilor**, nenea Iorgu nu sări de pe canapea, nici nu începu să se plimbe ca de obicei.* CEZ. PETRESCU, S. R. 103.

b. printr-un verb la gerunziu, uneori precedat de adverbul *chiar* (negativ *nici*), sau la infinitiv cu prepoziția *fără*:

***Părînd** pe veci a răsări*
Din urmă moartea-l paște. EMINESCU, O. I 178.
***Chiar** îngrijindu-se la cei mai buni medici, nu se mai putea vindeca.*
***Fără a fi** din partea locului, el cunoștea bine drumul.*

CORELATIVUL COMPLEMENTULUI CONCESIV

§ **669.** Complementul circumstanțial concesiv este construit adesea cu un corelativ pe lîngă cuvîntul regent; în această calitate se folosesc adverbe ca *totuși* sau *tot*. De exemplu, în citatul din I. Negruzzi de la § 668, complementul concesiv *în ciuda vremii* are drept corelativ adverbul *tot*.

Corelativul se întrebuințează în special atunci cînd complementul concesiv nu are o construcție specifică, de exemplu cînd e exprimat printr-un gerunziu:

***Slugărind** de dimineață pînă noaptea, plină de griji, de treburi și de nemulțumiri, ea venea t o t u ș i cît putea de des . . . ca să-și rotească ochii în gospodăria dragă ei.* V. Demetrius, *Nuvele* (București, 1956), p. 160.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL OPOZIȚIONAL

§ **670.** Complementul circumstanțial opozițional arată obiectul sau acțiunea care se opune celor exprimate prin subiectul, prin complementul sau prin predicatul propoziției.

Exprimă opoziția față de:

a. subiect:

*O b e ș i c ă - **n loc de sticlă** e întinsă-n ferăstruie.* EMINESCU, O. I 84.
***În locul lui** am fost eu.*

b. complement (direct, indirect sau circumstanțial):

***În loc de carne** de vacă, ar fi trebuit să-i prezenți d o b e de mistreț și c h e b a p u r i de căprioară, **în loc de pui** de găină fripți, p r e p e l i ț e tăvălite în mălai și b i c a ț i prăjiți în mustul lor.* ODOBESCU, S. III 39.

*Scuturarăm, pe cît cu putință, c u **m î i n i l e** **în loc de perie**, colbul de pe noi.* HOGAȘ, DR. II 6.

c. predicat:

***În loc de a-și vedea** de școală, u m b l ă să pescuiască.* SLAVICI, O. II 14.

Dar vremea trecea cu amăgele și eu creșteam pe nesimțite; și tot alte gînduri îmi zburau prin cap și alte plăceri mi se deșteptau în suflet; ***și în loc de înțelepciune,*** *m ă f ă c e a m t o t m a i n e a s t î m p ă r a t.* CREANGĂ, A. 36.

Cînd complementul opozițional se referă la subiect sau la alt complement, raportul de subordonare opozițională este echivalent din punctul de vedere al sensului, cu un raport de coordonare adversativă între două părți de propoziție. Construcția în care apare *în loc de* poate fi transpusă într-o construcție adversativă de tipul: *nu ... ci.* Astfel, în citatul din Eminescu, înlocuind raportul de subordonare opozițională printr-unul de coordonare adversativă, vom avea: *Nu o sticlă, ci o băsică e întinsă-n ferăstruie.*

Cînd complementul opozițional se referă la un predicat verbal, raportul de subordonare opozițională dintre părțile de propoziție este echivalent cu un raport de coordonare adversativă între propoziții. De exemplu, în citatul din Slavici: *În loc de a-și vedea de școală, umblă să pescuiască,* dacă înlocuim raportul de subordonare opozițională cu un raport de coordonare adversativă, complementul opozițional devine propoziție adversativă precedată de conjuncția *ci: Nu-și vede de școală, ci umblă să pescuiască.*

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL OPOZIȚIONAL

§ **671.** Complementul circumstanțial opozițional se exprimă:

a. printr-un substantiv sau printr-un substitut al acestuia (pronume, numeral) precedat de locuțiunile prepoziționale *în loc de* și *în locul:*

Știți voi povestea, cînd un fiu
De împărat odată,
În piept cu dor turbat de viu,
S-a îmbrăcat în fată,
Și-avînd, ***în loc de paloș,*** *fus,*
Și-n ***loc de coif,*** *năframă,*
Pe pieptul tînăr el și-a pus
Altiță-n ***loc de-aramă?*** COȘBUC, P. I 70.

În loc de acestea *venim din contră cu mîinile goale, ci cu un plan bine statorit în mințile noastre.* ODOBESCU, S. II 399.

În locul lui *se trimise un alt sergent, a cărui trupă fu într-adevăr „făcută praf" fără nici un folos.* ARGHEZI, P. T. 149.

b. printr-un verb la infinitiv precedat de locuțiunea prepozițională *în loc de (a):*

*Mirosul ..., **în loc de a face** bine, ar fi adus ameteală.* CONACHI, P. 268.

Observație. De obicei, complementul opozițional exprimat printr-un substantiv realizează o opoziție față de subiect sau de un complement din propoziție, iar cel exprimat printr-un infinitiv se opune predicatului propoziției, după cum s-a arătat mai înainte. Uneori însă complementul opozițional exprimat printr-un substantiv se poate opune predicatului:

*Ucigașul lui Andrei, **în loc de răsplata** ce aștepta de la Mihai, fu osîndit a i se tăia capul pentru fărădelegea ce făcuse.* BĂLCESCU, O. II 260 (vezi și citatul din CREANGĂ, A. 36 de la § 670).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL OPOZIȚIONAL ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ 672. Uneori complementul circumstanțial opozițional cuprinde și nuanțe de sens ale altor complemente.

El poate să conțină o nuanță locală:

În locul umărului drept avea un deget de forma degetului cel mare. ALEXANDRESCU, P. 215.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CUMULATIV

§ 673. Complementul circumstanțial cumulativ arată lucrul, ființa sau situația căreia i se adaugă cele exprimate prin subiect, prin complement sau prin predicatul propoziției.

Observație. Partea de propoziție care adaugă ceva nu este complementul circumstanțial cumulativ, cum ar fi de așteptat datorită denumirii: situația este asemănătoare cu cea de la raportul concesiv.

a. Complementului cumulativ i se alătură subiectul:

***Pe lîngă undiță**, poate ar fi bună și o manta de ploaie?* SADOVEANU, O. XIV 547.

***În afară de Pascalopol și Otilia**, pe bancheta din fața lor ședea ghemuit și moș Costache.* CĂLINESCU, E. O. I 48.

b. Complementului cumulativ i se alătură complementul (de obicei direct sau indirect):

*Era cît p-aci să scoale pe nevastă-sa, să se sfătuiască ce să ia de prin casă **afară de bani și bijuterii**.* REBREANU, R. II 128 (complement direct).

*Între toate acestea, una sufere mai grozav — e cucoana Luxița; fiindcă toate celelalte sufăr numai de căldură și de sete, pe cîtă vreme dumneaei sufere **pe lîngă astea** și de foame.* CARAGIALE, O. I 278 (complement indirect).

c. Complementului cumulativ i se alătură predicatul:

*Mîni îmi vine un foarte bun cort de campanie... **Pe lîngă asta**, angajez imediat oameni ca să-mi facă o colibă de scînduri.* SADOVEANU, O. XII 490.

*Da Vinci **pe lîngă pictor** mai era sculptor și arhitect.*

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CUMULATIV

§ 674. Complementul circumstanțial cumulativ se exprimă printr-un substantiv sau un substitut al acestuia (pronume, numeral), precedat de locuțiunile prepoziționale *(în) afară de, în afara* sau de prepoziția compusă *pe lîngă:*

*Și fiindcă era spre sară, cucoana Mărioara, spre mai multă lumină, lipea prin crăngile alunilor o mulțime de lumînărele de ceară albă, **afară de cele două lămpi** mari, ce ardeau pe masă.* HOGAȘ, DR. II 104.

Toate aceste lucruri, și altele ***afară de acestea****, ajunsese să le știe și Constantin Fierăscu,* GALACTION, O. I 121.

În afară de cei cincisprezece *se mai strînsese în ogradă un pîlc de oameni.* REBREANU, R. I 113.

În afara cercetării *aspectelor distribuționale ale limbii, descriptivistii se ocupă și de forma concretă sub care se prezintă morfemul în cadrul vorbirii.* LR XII (1963), p. 13.

Pe lîngă foame*, simțea apăsînd-o străinătatea.* SADOVEANU, O. XII 678.

Observație. În limba mai veche complementul cumulativ se putea construi și cu locuțiunea prepozițională *(de)osebit de:*

Deosebit de românii *. . . chiar sașii și săcuii erau cu totul în favorul lui Mihai-vodă.* BĂLCESCU, O. II 225.

Pronumele demonstrativ *acesta, ăsta* la forma sa de feminin singular cu valoare de neutru, precedat de elementele prepoziționale amintite sau de locuțiunea prepozițională *plus de*, care nu apare decît în această construcție (și numai în limba vorbită), formează locuțiunile adverbiale *(în) afară de asta* (sau *aceasta*), *pe lîngă asta* (sau *aceasta*), *(în) plus de asta* (sau *aceasta*). Aceste locuțiuni adverbiale rezumă o întreagă situație expusă anterior, fiind echivalente cu o propoziție cumulativă:

Nu spune nimene că asemenea gospodari cu vază ar fi în stare a săvîrși o faptă rea, — dar e bine să-și arate îndreptările. ***Afară de asta****, a mai spus nu știu cine că numaidecît cinstiții gospodari trebuie să arate martorul ori martorii care s-au găsit față la vînzare și la numărătoarea banilor.* SADOVEANU, O. X 624.

Nu pot pleca, deoarece este frig și ***plus de asta*** *și plouă.*

În anumite situații complementul circumstanțial cumulativ mai poate fi construit și cu *decît* urmat de un acuzativ cu sau fără prepoziție sau de un dativ, avînd de obicei o construcție asemănătoare cu cea a părții de propoziție la care se referă:

Ceteam și alte cărți ***decît cele de învățătură!*** GALACTION, O. I 11.

Uneori *decît* poate fi urmat direct de un acuzativ, chiar dacă partea de propoziție la care se referă este un acuzativ cu prepoziție:

Am mai văzut și pe alții ***decît tine.***

CORELATIVELE COMPLEMENTULUI CIRCUMSTANȚIAL CUMULATIV

§ **675.** Complementul circumstanțial cumulativ poate să aibă drept corelative adverbele *și, încă și*, care stau lîngă partea de propoziție cumulată, *mai*, care stă pe lîngă verb, și *apoi, apoi (. . .) și*, care pot sta atît pe lîngă partea de propoziție cumulată, cît și pe lîngă verb. Adeseori apar mai multe corelative la un loc: *încă mai și, apoi mai și.* Ele au scopul de a sublinia și mai puternic cumulul:

Grigoriță al meu, pe lîngă toate cotloanele sfintelor locașuri, cunoștea și toate sfintele cotloane ale vieții și regulelor călugărești. HOGAȘ, DR. II 6.

Pe lîngă acestea ***mai*** *avea strînse* ***și*** *părăluțe albe pentru zile negre.* CREANGĂ, P. 3.

Afară de tata, de mama, de unchiul Luca și de tanti, afară de bunic și de bunică . . . ***mai*** *sînt* ***și*** *alții, oameni necunoscuți.* SADOVEANU, O. II 538.

Adverbul cumulativ *și* apare în mod obligatoriu atunci cînd complementul cumulativ este introdus prin *decît.*

Aveam ***și*** *alte legături și prietinii decît cele literare.* SADOVEANU, O. XVI 442.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CUMULATIV ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **676.** Uneori, mai ales atunci cînd se referă la subiect, complementul cumulativ se apropie ca sens de cel sociativ:

Pe lîngă tendința *de a se despărți prin punct (sau punct și virgulă) anumite propoziții, în scrierile contemporane acționează și tendința contrarie.* SG III 136.

Negarea posibilității de realizare a cumulului apare la complementul circumstanțial de excepție negativ (vezi § 680).

BIBLIOGRAFIE

FULVIA CIOBANU, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul și excepția,* în LR XI (1962), nr. 4, p. 375—386.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE EXCEPȚIE

§ **677.** Complementul circumstanțial de excepție exprimă obiectul care constituie o excepție față de subiect, de complement, de atribut sau de numele predicativ. El prezintă două aspecte: unul pozitiv și altul negativ.

Complementul de excepție pozitiv se caracterizează prin faptul că stă pe lîngă un verb pozitiv și constituie o excepție față de o parte de propoziție, de asemenea pozitivă.

Toți erau încîntați, ***afară de Gogu.*** REBREANU, I. II 185.

Complementul de excepție negativ se deosebește de cel pozitiv prin faptul că determină un verb negativ și exprimă obiectul care constituie o excepție față de altă parte de propoziție negativă sau cu înțeles negativ:

Afară de tîrgurile *din Moldova, eu n-am cunoscut n i m i c a .* SADOVEANU, O. X 375.

Complementul circumstanțial de excepție, atît pozitiv, cît și negativ, exprimă excepția:

a. față de subiect:

T o a t e l u n t r i l e fură mistuite prin foc, ***afară de vreo zece.*** BĂLCESCU, O. II 75.

N-a fost a l t c e v a ***decît gura lumii.*** G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 31.

b. față de complement (de obicei direct, mai rar indirect și circumstanțial):

*El umplu toți sacii cu făină, **afară de unul.*** ANT. LIT. POP. II 217 (complement direct).

*Nu se teme de nimeni **afară de tine*** (complement indirect).

c. (rar) față de atribut:

*Apariția ei presupune mai mult o femeie severă, dedicată orbește muncii sale, fără căldură omenească **(în afara dragostei pentru cele două fete ale sale)**.* MAGAZIN, 213 (1961), p. 4.

d. (rar) față de numele predicativ:

*M-am încredințat că amicul meu este un mare politic, un bun matematic, un bun mineralog, în sfîrșit că este orce alt **afară de pictor.*** ALEXANDRESCU, P. 217.

CARACTERISTICI ALE PĂRȚII DE PROPOZIȚIE LA CARE SE REFERĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE EXCEPȚIE

§ 678. Partea de propoziție la care se referă complementul circumstanțial de excepție poate fi exprimată diferit, după cum complementul este pozitiv sau negativ.

1. Cînd complementul de excepție este pozitiv, partea de propoziție la care se face referirea este exprimată prin:

a. substantive, însoțite sau nu de adjective pronominale nehotărîte sau de adjective care exprimă o totalitate: *orice, oricare, fiece, fiecare, tot, întreg* etc. Cînd substantivul apare singur, stă la plural sau, mai rar, la singular, exprimînd de asemenea obiectul luat ca o totalitate:

***Orice călătorie**, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine.* HOGAȘ, DR. I 1.

***Tovarășii** lui Mantu Miu, însă, erau tot atît de haiduci cît și de negustori (afară de cîțiva . . .).* GALACTION, O. I 265.

*Afară de niște boarfe, **zestre** n-aducea.* REBREANU, I. II 133.

În aceeași categorie intră și adjectivele cu valoare de substantiv:

*Răspunseră **toți**, afară de doi juni boieri.* NEGRUZZI, S. I 149.

b. pronume nehotărîte: *oricine, orice, oricare, fiecare* etc.

*Citește **orice** afară de romane de aventuri.*

c. adverbe nehotărîte: *oriunde, orîncotro, oricînd* etc.

*Poți să vii **oricînd**, afară de joia viitoare.*

2. Cînd complementul de excepție este negativ, partea de propoziție la care se referă excepția este exprimată prin:

a. substantive, de obicei însoțite de adjective pronominale negative sau nehotărîte: *nici un, vreun, alt* etc.

*N-am cumpărat **alt lucru** decît cărți.*

b. pronume negative sau nehotărîte: *nimeni, nimic, altceva, altcineva* etc.

— *N-ai găsit nimic în casă?*

— ***Nimic**, afară de niște mărunțiș.* CĂLINESCU, E. O. II 293.

c. adverbe negative sau nehotărîte: *niciodată, nicicînd, nicăieri, vreodată, altundeva:*

Rîndunica nu-și face cuib ***nicăieri*** *decît la noi.*

Adeseori, atît adjectivele pronominale, cît și pronumele și adverbele pot apărea cîte două:

N-a venit ***nimeni altcineva*** *afară de el.*

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE EXCEPȚIE

§ **679.** Complementul circumstanțial de excepție, atît pozitiv, cît și negativ, poate fi exprimat prin:

a. substantive sau substitute ale acestora (pronume, numerale) precedate de locuțiunile prepoziționale *(în) afară de, în afara, cu excepția:*

Morarul, cum văzu că toate apele au înghețat, ***afară de apa*** *de la moara lui, pe loc se gîndi că asta este o minune.* DELAVRANCEA. V. V. 190.

Dat fiind că în limba noastră substantivele ... au ***(cu excepția singularului*** *femininelor) o singură formă pentru toate cazurile, articolul a devenit desinență.* IORDAN, L. R. C. 248.

Accidentul, ***în afara unui dramatism*** *exterior și a unor cadre filmate în avion, ... nu aduce nimic nou.* CONTEMPORANUL, 849 (1963), p. 5.

Scaunele erau rezervate numai pentru doamne, căci domnii, ***în afară de cîțiva*** *mai bătrîni, ședeau în picioare.* REBREANU, I. I 160.

b. adverbe precedate de locuțiunea prepozițională *(în) afară de:*

Te aștept în orice zi a săptămînii ***în afară de poimîine.***

Complementul circumstanțial de excepție negativ poate fi introdus și prin adverbul *decît.* În acest caz, el are, de obicei, o construcție asemănătoare cu cea a părții de propoziție la care se referă, putînd fi exprimat printr-un acuzativ cu sau fără prepoziție, un genitiv, un dativ sau un adverb, după cum partea de propoziție la care se referă este un acuzativ cu sau fără prepoziție, un genitiv, un dativ sau un adverb:

Ținea mînele tinerei dame strînse întru ale sale cu o familiaritate neiertată ***altui*** ***decît unui bărbat.*** NEGRUZZI, S. I 37.

*D-****altceva*** *să nu vorbiți*

Decît de nou-mpărat. TEODORESCU, P. P. 110.

Uneori *decît* poate fi urmat direct de un acuzativ, nemaipăstrînd construcția asemănătoare celei pe care o are partea de propoziție la care se referă:

Căci ***pentru*** *care* ***altă*** *minune* ***decît tine***
Mi-aș risipi o viață de cugetări senine
Pe basme și nimicuri. EMINESCU, O. I 232.

Observații. 1. Complementul de excepție introdus prin *(în) afară de* apare uneori întărit de adverbul *numai:*

Toți fiii oamenilor periră, ***afară numai de cîțiva.*** ODOBESCU, S. III 276.

Mai rar, se întîlnește și construcția *afară decît:*

Nimeni, în adevăr, n-a supărat pe d-l Stavrache, ***afară decît*** *popa Iancu volintirul.* CARAGIALE, O. I 172.

2. În limba mai veche şi astăzi regional complementul de excepţie negativ mai poate fi introdus prin prepoziţia *fără*, adeseori însoţită de unul dintre adverbele *numai* şi *decît* sau chiar de amîndouă :

Alţi boieri mai aproape nu se aflară, fără numai Preda Buzescu şi frate-său. BĂLCESCU, O. II 202.

Fără decît noi, nimeni nu îndrăzneşte să intre aici. SADOVEANU, O. X 44.

Era burlac, — şi altă patimă n-avea pe lume, fără decît numai femeile. SADOVEANU, O. II 69.

CORELATIVUL COMPLEMENTULUI CIRCUMSTANŢIAL DE EXCEPŢIE

§ 680. Complementul circumstanţial de excepţie negativ, spre deosebire de cel pozitiv, exprimă totodată şi o idee de cumul negativ, deoarece neagă orice posibilitate de realizare a cumulului.

Uneori, atunci cînd vorbitorul vrea să insiste asupra imposibilităţii de a se realiza cumulul, complementul circumstanţial de excepţie negativ are drept corelativ adverbul *mai*, care stă pe lîngă verb.

Afară de tîrgurile din Moldova, eu n-am ***mai*** *cunoscut nimica.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE EXCEPŢIE ŞI ALTE COMPLEMENTE

§ 681. Complementul circumstanţial de excepţie construit cu *decît* se apropie uneori de complementul circumstanţial de mod comparativ (vezi § 647).

BIBLIOGRAFIE

FULVIA CIOBANU, *Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia*, în LR XI (1962), nr. 4, p. 375—386.

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ 682. Elementul predicativ suplimentar este partea secundară de propoziţie care însoţeşte un verb, exprimînd o caracteristică sau o acţiune simultană cu acţiunea verbului şi referitoare la nume (sau construcţii echivalente) cu diferite funcţiuni pe lîngă acel verb :

— *Măi babă, noi ne ducem, zise el. Să te găsesc* ***sănătoasă.***

Mătuşa Varvara oftă şi-i întinse traista.

— *Să vii* ***sănătos.*** SADOVEANU, O. VII 413.

Conţinutul elementului predicativ suplimentar priveşte numele (pentru funcţiunile acestuia vezi § 683), dar este exprimat prin intermediul verbului însoţit ; în felul acesta elementul predicativ suplimentar apare drept o parte secundară de propoziţie cu dublă subordonare.

§ 683. Caracteristica sau acţiunea exprimată de elementul predicativ suplimentar se poate referi :

a. la subiect:

S-a întors ***bolnavă*** *și plîngînd la părinții săi.* SADOVEANU, O. VIII 485.

Am rămas noi acum numai trei la Pavel ciubotarul: eu, Gîtlan, văru-meu Ioan, poreclit ***Mogorogea,*** *și moș Bodrîngă pe deasupra.* CREANGĂ, A. 103.

b. la complementul direct:

O tînără doamnă italiancă, văzînd-o ***bolnavă și plîngînd,*** *veni lîngă ca să-i dea ajutor.* SADOVEANU, O. VIII 314.

Pe consoarta amicului meu o cheamă din botez ***Nastasia.*** CARAGIALE, O. II 145.

c. la complementul indirect:

Îmi place să stau ore, zile și vieți în atelierul tău, numai ca să mă uit la tine ***lucrînd,*** *mai mult în aer decît în materie,* ***umblînd*** *cu mîna pe deasupra cutiilor tale mici.* ARGHEZI, P. T. 181.

De mult toată lumea îi zicem ***Graziella.*** CARAGIALE, O. II 145.

d. la complementul de agent:

Lui nu-i tihnea țigara decît fumată ***singur.*** CEZ. PETRESCU, Î. I 6.

Dintre aceste patru tipuri sînt frecvente construcțiile referitoare la subiect și la complementul direct.

PRIN CE SE EXPRIMĂ ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ **684.** Elementul predicativ suplimentar poate fi exprimat prin:

1. substantive:

a. fără prepoziții:

Măria-sa nu vine ***voievod*** *din mila necredincioșilor ismailiteni.* SADOVEANU, O. XVIII 390.

b. cu prepoziții, între care mai obișnuite sînt *ca, de, drept* și *cu:*

Am decretat tricolorul ***ca steag*** *național.* CAMIL PETRESCU, B. 106.

Dincoaci îndemnul firii trece ***de vină*** *mare.* ALEXANDRESCU, O. 462.

Și alesese ***drept profesor*** *pe verișorul ei.* ALECSANDRI, PR. 198.

După puțină vreme își potoli iar mersul, ***cu inima*** *bătînd.* SADOVEANU, O. VIII 212.

c. în construcții comparative cu adverbele *ca* sau *cît:*

Și-l găsirăm
În pai ***ca trestia,***
În spic ***ca vrabia***
Și-n bob ***ca mazărea.*** TEODORESCU, P. P. 139.

2. adjective și participii (și adjective provenite din gerunziu):

a. fără prepoziții:

Razele soarelui străbăteau ***slabe*** *și abia* ***călduțe*** *printre crengi goale.* CEZ. PETRESCU, Î. I 21.

Mahalaua înțelenise ***îngropată*** *în troieni.* DELAVRANCEA, H. T. 249.

Atunci tu prin întuneric te apropii ***surîzîndă.*** EMINESCU, O. I 42.

b. cu prepoziţii *(de, drept)*:
Nu mă ştiu ***de vinovat.*** TEODORESCU, P. P. 295.

Observaţie. Şi locuţiunile adjectivale pot fi un mijloc de exprimare a elementului predicativ suplimentar:
Oricum însă, eu găseam ***de vină*** *pe tovarăşul meu.* HOGAŞ, DR. I 2.
Îl cred ***în stare*** *de orice.* DAVIDOGLU, M. 15.

3. pronume:
a. fără prepoziţii:
De cînd ţi-am mărturisit prostia care-mi umblă prin cap, te văd ***alta.*** SADOVEANU, O. VIII 160.
b. cu prepoziţii (aceleaşi ca la substantiv 1 b):
Drept cine *mă iei oare?* MACEDONSKI, O. II 2.
c. în construcţii comparative (vezi 1 c):
L-am lăsat ***cît tine.***
4. numerale:
Plecat-am ***nouă*** *din Vaslui.* ALECSANDRI, P. III 436.
Era încredinţat de iubirea ei şi n-avea nici un motiv să n-o socotească ***întâia.*** SADOVEANU, O. VIII 223.
5. verbe:
a. la gerunziu (de obicei fără prepoziţie, uneori cu prepoziţia *ca* sau *drept*):
Tocmai atunci s-auzi ***miorlăind*** *la uşă cotoiul.* DELAVRANCEA, H. T. 40.
Reflexivele impersonale pot fi considerate ***ca făcînd*** *parte din diateza reflexivă.* SCL XI (1960), nr. 3, p. 347.
b. la infinitiv:
Acum întîiaşi dată vedem ideea de unitate ***a se arăta.*** BĂLCESCU, O. II 13.

Mijloacele de exprimare comune celor patru tipuri ale elementului predicativ suplimentar distinse după partea de propoziţie la care se referă (subiect, complement direct, indirect sau de agent) sînt substantivele, adjectivele şi verbele la gerunziu, toate fără prepoziţii. Tipurile referitoare la subiect şi la complementul direct au mai multe mijloace de exprimare, în general comune sau deosebite numai prin frecvenţă; există totuşi unele mijloace care se folosesc numai în construcţii referitoare la complementul direct sau la subiectul unor verbe pasive şi reflexive: adjectivele cu prepoziţii, substantive cu prepoziţii ca *pentru* sau *contra*, verbele la infinitiv şi verbele la gerunziu construite cu prepoziţii.

§ **685.** O caracteristică formală a elementului predicativ suplimentar exprimat prin substantive şi adjective este nearticularea: adjectivele apar totdeauna nearticulate, iar substantivele atunci cînd nu sînt construite cu prepoziţii (şi însoţite de determinări) sau cu adverbe de comparaţie.

Lipsa articolului hotărît enclitic la adjectiv poate servi ca mijloc de deosebire a elementului predicativ suplimentar de atribut atunci cînd adjectivul apare înaintea substantivului subiect. În exemplul:
De la gîrlă-n pîlcuri dese
Zgomotoşi *copiii vin.* COŞBUC, B. I. 6,
folosirea nearticulată a adjectivului *(zgomotoşi)* înaintea unui substantiv

articulat *(copiii)* arată clar că adjectivul nu se grupează cu substantivul şi deci nu e atribut.

Pentru adjectivul aşezat după substantiv există o marcă negativă în imposibilitatea folosirii articolului demonstrativ *cel, cea, cei, cele.*

Dacă în exemple ca:

Trec zilele ***voioase*** *şi orele surîd.* EMINESCU, O. I 56,

ar exista îndoială asupra funcţiunii sintactice a adjectivului, verificarea se poate face cu ajutorul introducerii articolului demonstrativ (e evident că nu e vorba de *zilele cele voioase*, ci de *zile care trec voioase*).

Dintre prepoziţiile folosite cu diverse părţi de vorbire (substantive, adjective, pronume şi verbe la gerunziu), specifice pentru elementul predicativ suplimentar sînt *drept, de* şi *ca* (cu acelaşi sens). Celelalte prepoziţii sînt în general comune cu atributul şi cu numele predicativ.

ASPECTUL NOMINAL ŞI ASPECTUL VERBAL AL ELEMENTULUI PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ 686. După mijloacele de exprimare şi după faptul dacă exprimă o caracteristică sau o acţiune, elementul predicativ suplimentar este de două feluri: nominal şi verbal. În general, cînd este exprimat prin substantive, adjective, pronume şi numerale în construcţiile arătate la § 684 punctele 1—4 elementul predicativ suplimentar este nominal, iar cînd este exprimat prin verbe la gerunziu sau la infinitiv (vezi § 684 sub 5) el este verbal, dacă verbul la gerunziu sau la infinitiv nu este copulativ.

Elementul predicativ suplimentar de tip nominal se acordă cu numele la care se referă în număr şi gen la fel ca numele predicativ (vezi § 536—541).

Aspectul verbal al elementului predicativ suplimentar cunoaşte şi un tip special reprezentat de o construcţie complexă în care, în absenţa elementului verbal însuşi, apar numai determinante referitoare la verbul absent (verb cu sens de existenţă) şi la subiectul lui; aceste determinante sînt mai ales complemente (şi propoziţii) circumstanţiale de loc:

U n d e te visezi, de umbli cu porci după tine? CREANGĂ, P. 83.

După asta o vreme nu s-a mai întors la Caranasuf. Iusuf îl credea a c a s ă; maică-sa îl credea l a I u s u f. SADOVEANU, O. XVI 84,

mai rar de timp:

Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu ... ea moare,
Visîndu-se-ntr-o clipă c u a n i i î n a p o i. EMINESCU, O. I 114.

GRADUL DE DEPENDENŢĂ FAŢĂ DE VERB A ELEMENTULUI PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ 687. Elementul predicativ suplimentar îşi exprimă caracterul predicativ prin intermediul verbului însoţit, de care apare dependent.

Dependenţa de verb a elementului predicativ suplimentar se manifestă prin legătura în timp cu verbul însoţit: elementul predicativ supli-

mentar exprimă o caracteristică sau o acțiune simultană cu acțiunea verbului însoțit, fie că există numai atunci, fie că e permanentă, dar atunci devine actuală și remarcabilă, fie că apare în timpul respectiv. De exemplu :

— caracteristici limitate la durata verbului însoțit :

Prin ce ținuturi rătăcești
Pribeagă? TOPÎRCEANU, O. I 241.

— caracteristici permanente actualizate :

*O pisică trecu **albă** pe linia gardului.* CEZ. PETRESCU, Î. I 257.

— caracteristici apărute în timpul desfășurării acțiunii (care pot continua să existe) :

*Ploaia asta te face **neom**.* SADOVEANU, O. VI 561.

În ce privește gradul de dependență a elementului predicativ suplimentar față de verbul însoțit se disting două situații :

a. situații în care dependența de verb e foarte slabă, întrucît verbul indică doar acțiunea în cursul căreia se manifestă o anumită caracteristică a subiectului sau a unui complement ; în aceste situații elementul predicativ suplimentar nu are nuanțe circumstanțiale :

*Luna pe cer trece-așa **sfîntă** și **clară**.* EMINESCU, O. I 231.

b. situații în care caracterizarea numelui în momentul acțiunii are legătură cu modul de desfășurare a acestei acțiuni. În aceste situații elementul predicativ suplimentar are nuanțe circumstanțiale (de mod, de timp, de cauză sau de concesie) :

— nuanțe de mod :

*Tatarii mîncau **grăbiți** lîngă capetele cailor.* SADOVEANU, O. V 502.

— nuanțe de timp :

*Am cunoscut-o **tînăr**.*

— nuanțe de cauză :

*Primarul Ion Pravilă intră în cîrciumă frecîndu-și mîinile **mulțumit**.* REBREANU, R. II 73.

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR ȘI ALTE PĂRȚI DE PROPOZIȚIE

§ 688. Elementul predicativ suplimentar este foarte apropiat de p r e d i c a t atît prin conținut, cît și prin mijloacele de exprimare și acord. Spre deosebire de predicat însă, elementul predicativ suplimentar este o parte secundară de propoziție care își exprimă conținutul predicativ prin intermediul unui verb din afara structurii sale.

Verbele pe lîngă care apare elementul predicativ suplimentar sînt în general verbe cu sens lexical autonom (vezi exemplele de la § 682 și 683 : *a găsi, a veni, a se întoarce, a fi poreclit, a vedea, a se uita, a fuma* etc.). Verbele cu sens lexical mai slab se plasează la limita dintre verbele care pot fi construite cu un element predicativ suplimentar și verbele copulative, cu nume predicativ ; așa sînt verbe ca *a rămîne, a sta, a părea, a se arăta* etc.

Asemănarea cu predicatul rezultă și din echivalența elementului predicativ suplimentar cu predicatul unei propoziții coordonate sau subordonate : *s-a întors bolnavă și plîngînd* poate fi înțeles ca *s-a întors*

şi era bolnavă şi plîngea, iar *am văzut-o bolnavă şi plîngînd* înseamnă *am văzut că era bolnavă şi plîngea.*

Prin faptul că apare pe lîngă un verb, elementul predicativ suplimentar pare apropiat de un complement, în primul rînd de un complement circumstanţial de mod. Asemănarea cu un complement circumstanţial de mod se manifestă şi în posibilitatea echivalenţei elementului predicativ suplimentar, în unele situaţii, cu adverbe sau cu alte construcţii circumstanţiale: *mîncau grăbiţi* poate echivala cu *mîncau grăbit, mîncau în grabă* etc.

Elementul predicativ suplimentar se deosebeşte de complement din punctul de vedere al conţinutului prin referirea sa la nume, iar în mod special de complementele circumstanţiale prin posibilitatea absenţei oricăror nuanţe circumstanţiale (vezi § 687, situaţiile de sub a). Din punct de vedere formal un element deosebitor poate fi acordul.

Observaţie. În construcţiile cu mijloace de exprimare identice, cum sînt verbele la gerunziu, delimitarea elementului predicativ suplimentar de complementul circumstanţial de mod se face ţinînd seama de sensul lexical al verbelor la gerunziu şi al verbelor însoţite. Dacă e vorba de gerunzii ale unor verbe care pot caracteriza acţiunea verbului însoţit, ele sînt complemente circumstanţiale de mod: *vine alergînd*; dacă gerunziul nu poate caracteriza verbul însoţit, ci arată doar o acţiune săvîrşită simultan, el este elementul predicativ suplimentar: *vine plîngînd.*

Prin referirea la un nume, elementul predicativ suplimentar pare apropiat de atribut; asemănarea cu atributul se explică însă de fapt prin asemănarea cu predicatul (vezi § 534, 535). Referirea simultană la un nume şi la verb constituie un punct de asemănare particulară cu categoria atributului circumstanţial (din cadrul atributului); elementul predicativ suplimentar se deosebeşte însă de atributul circumstanţial prin gruparea cu verbul, manifestată şi în topică, şi prin posibilitatea absenţei nuanţelor circumstanţiale.

BIBLIOGRAFIE

1. Mioara Avram, *În legătură cu discuţia asupra „numelui predicativ circumstanţial"*, în LR X (1961), nr. 6, p. 539—545.
2. G. Beldescu, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ*, 1957, p. 96—104.
3. Matilda Caragiu, *Sintaxa gerunziului românesc*, în SG II, p. 72—74, 79—86.
4. Ion Diaconescu, *Complementul calităţii*, în LR IX (1960), nr. 2, p. 14—18.
5. Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal*, în SG II, p. 114—120.
6. Gh. N. Dragomirescu, *„Atributul predicativ" în limba română*, în LL VI (1962), p. 99—121.
7. Silvia Niţă, *Le „doplnok" et son correspondant en roumain*, în *Romanoslavica* I (1958), p. 63—69.
8. Silvia Niţă, *Predicatul circumstanţial*, în LR VII (1958), nr. 4, p. 93—98.
9. Maria Rădulescu, *Numele predicativ circumstanţial*, în SG II, p. 121—129.
10. Maria Rădulescu, *Tot despre numele predicativ circumstanţial*, în LR VII (1958), nr. 6, p. 76—80.

COORDONAREA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE

OBSERVAȚII GENERALE

§ **689.** Părțile de propoziție care se găsesc pe același plan, nici una dintre ele nefiind subordonată celeilalte, sînt părți de propoziție coordonate.

Părțile de propoziție coordonate pot fi două sau mai multe. Ele pot avea în propoziție aceeași funcțiune sintactică sau pot fi diferite. Astfel, pot fi coordonate:

1. Părți de propoziție de același fel:

a. principale (subiecte care se referă la același verb sau nume predicative care au același verb copulativ):

Frumos era pe atunci: căci ***și părinții și frații și surorile*** *îmi erau sănătoși.* CREANGĂ, A. 33.

Copacul este ***înalt, dar subțire.***

b. secundare (atribute care depind de același substantiv și complemente dependente de același verb):

Iară tei ***cu umbra lată și cu flori*** *pînă-n pămînt*
Înspre apa-ntunecată lin se scutură de vînt. EMINESCU, O. I 154

Se va întoarce . . . ***ori luni, ori marți, ori miercuri, ori în altă zi!*** CARAGIALE, O. II 24.

2. Părți de propoziție cu funcțiuni sintactice diferite care se referă la același cuvînt:

a. părți secundare de propoziție (un complement circumstanțial de loc cu unul de timp, de mod sau instrumental, un circumstanțial de loc cu unul de timp, de mod sau instrumental, un circumstanțial de mod cu unul de timp etc. sau un complement circumstanțial cu unul direct, indirect sau de agent):

Cîteva tablouri . . . pe cari ***niciodată și cu nici un preț*** *n-a vrut să le vîndă.* Alexandru Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu* (Craiova, 1936), p. 63.

b. o parte principală de propoziție, cum este subiectul, cu o parte secundară, cum este complementul:

Leșănii au fost primii care s-au grămădit la muzeu să vadă cloșca cu puii de aur. ***Altădată și alții*** *— ne spunea unul din ei — ar fi căutat un făgădău bun.* CONTEMPORANUL, 550 (1957), p. 2.

§ **690.** Între părțile de propoziție cu aceeași funcțiune sintactică pot exista raporturi de coordonare copulativă, disjunctivă, adversativă și, mai rar, conclusivă; între părțile de propoziție cu funcțiuni sintactice diferite există, de obicei, raporturi de coordonare copulativă și, mai rar, raporturi de coordonare disjunctivă.

§ **691.** Raporturile de coordonare se realizează cu ajutorul conjuncțiilor de coordonare sau prin juxtapunere. Juxtapunerea se folosește mai ales la părți de propoziție copulative, mai puțin la cele adversative; la părțile de propoziție disjunctive juxtapunerea poate apărea numai combinată cu coordonarea conjuncțională, iar la cele conclusive juxtapunerea nu e posibilă.

§ 692. Topica părților de propoziție legate prin coordonare copulativă și disjunctivă este în general liberă; cele legate prin coordonare adversativă sau conclusivă se caracterizează prin topica de obicei fixă a termenilor coordonați (vezi § 991—994).

Între părțile de propoziție coordonate pot fi intercalate alte părți de propoziție; astfel, între subiectele coordonate din exemplul:

Nimic nu-l putea opri ***și nimeni.*** CEZ. PETRESCU, O. P. 463

este intercalat predicatul.

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE COPULATIVĂ

§ 693. Părțile de propoziție copulative sînt prezentate de vorbitor ca asociate:

Numai ca din poveste-și mai aducea aminte ***de părinții și de frații*** *săi.* SLAVICI, O. I 241.

Urechile erau ***albe și umflate.*** TUDORAN, D. R. 588.

Părțile de propoziție copulative sînt legate prin conjuncțiile (uneori cu valoare adverbială) și locuțiunile conjuncționale *și, și cu, precum și, nu numai ... ci (și), atît ... cît și, și ... (dar) și, iar* și prin prepoziția *cu* și locuțiunea prepozițională *împreună cu* folosite cu valoare de conjuncție; pentru negație se folosește *nici:*

Mi-am adus atunci aminte de o copilă frumoasă ***și subțire.*** GALACTION, O. I 358.

L-au prins Lascar țiganu ***și cu*** *Gheuca.* SADOVEANU, O. VIII 184.

Mai au ismailitenii o rînduială: că nu beau vin. Ca să-și aibă mintea limpede, cînd cîștigă cu sabia haraciurile ***și*** *plocoanele sultanului,* ***precum și*** *dobînzile de război ce li se cuvin lor.* SADOVEANU, O. XVIII 64—65.

Treizeci de ani a cetit litera, literă cît un purice, neagră, murdară, ***nu numai*** *pe hîrtie,* ***ci*** *de-a dreptul pe plumb.* CAMIL PETRESCU, T. I 276.

Ca scriitor ce iubesc ***nu numai*** *viața,* ***dar și*** *reflexele ei minunate în opere de artă ...* SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 3.

Atît *treburile,* ***cît și*** *glasul lui erau, nu se știe de ce, foarte odihnitoare.* PREDA, M. 120.

Fete mîndre cari știau a învîrti ***și*** *hora,* ***dar și*** *suveica.* CREANGĂ, A. 1.

Mare de inimă, ***iar*** *de gură și mai mare.* CREANGĂ, A. 134.

În urma lui, la cîțiva pași, veneau primarul ***cu*** *plutonierul.* REBREANU, R. II 98.

El ***împreună cu*** *fata se puseră în carîta zmeoaicei.* ISPIRESCU, L. 197.

Observație. Pentru distincția dintre situațiile cînd *cu* și *împreună cu* leagă părți de propoziție coordonate sau introduc un complement sociativ, vezi § 538.

Neavînd femeie, ***nici*** *copii ... a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamțului.* CREANGĂ, A. 21.

Uneori două părți de propoziție copulative negative pot fi legate și prin adverbul *necum* cu valoare de conjuncție:

D-sa nu poate înghiți scrierile mediocre, ***necum*** *pe cele proaste și insipide.* CARAGIALE, O. III 217.

Pasăre măiastră nu vine pe aici, ***necum*** *om pământean.* CREANGĂ, P. 90.

Coordonarea copulativă a unor părți pozitive se poate exprima și prin adverbul *plus:*

D. Anghelache își plătește consumația ***plus*** *un pahar, care trebuie să vie.* CARAGIALE, O. II 61,

iar a unor părți negative prin adverbul *minus:*

Găsești aici toată colecția „Vieței Rumânești", ***minus*** *două numere, ce nu se mai găsesc.* CARAGIALE, O. VII 152.

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale care leagă părți de propoziție copulative se găsesc uneori în corelație cu un element pus la termenul coordonat precedent. Conjuncția corelativă (cu valoare adverbială) poate fi aceeași, repetată o dată sau de mai multe ori: *nici . . . nici, și . . . . și.*

Părea totuși că se născuse în noi ceva din firea pieilor-roșii; — atîta mergeam de tăcuți și atîta călca de ușor ***și*** *om* ***și*** *cal.* HOGAȘ, DR. I 108.

Intrînd cinevași într-acele locuri . . . nu va vedea ***nici*** *biserică,* ***nici*** *gard împrejurul casei,* ***nici*** *car,* ***nici*** *vacă,* ***nici*** *pasăre,* ***nici*** *pătul.* CAMIL PETRESCU, O. I 270.

Alteori elementele corelative pot fi diferite: *atît . . . cît și, nu numai . . . dar și* etc. (vezi exemple la p. 213).

Părțile de propoziție copulative pot fi coordonate și prin juxtapunere:

Îl apucase deodată dorul ***de casă, de satul*** *lui,* ***de oamenii*** *cu care și-a petrecut viața.* SLAVICI, O. I 241.

Cei opt drepți judecători și-au uitat ***oboseala, foamea, setea.*** SADOVEANU, O. XVIII 30.

La părțile de propoziție cu aceeași funcțiune sintactică, al căror număr de termeni coordonați este mai mare de doi, pe lîngă coordonarea realizată numai prin juxtapunere sau numai prin conjuncții, se poate întîlni și îmbinarea coordonării prin conjuncție cu cea prin juxtapunere. Se disting astfel următoarele situații:

a. Toți termenii sînt juxtapuși (vezi exemplele de mai sus).

b. Conjuncția leagă toți termenii coordonați:

Ieși o femeie ***înaltă*** *și* ***tînără*** *și* ***frumoasă.*** ISPIRESCU, L. 113.

Să-mi arătați că sînteți ***cuminți*** *și* ***cinstiți*** *și* ***muncitori.*** REBREANU, R. II 87.

c. Conjuncția se pune și înaintea primului termen. În acest caz conjuncția are valoare adverbială:

Scoală-te, că am găsit ***și*** *secure,* ***și*** *frînghie,* ***și*** *sfredel.* CREANGĂ, P. 134.

d. Conjuncția se pune numai înaintea ultimului termen, ceilalți fiind juxtapuși:

*Albastrul adînc al nopții, **luna** în declin pe dealurile vagi **și fuga** aiurită a gărilor pustii jucau sub ochii mei.* GALACTION, O. I 357.

e. Părțile de propoziție legate prin conjuncție alternează cu cele juxtapuse, fiind grupate după sens:

*Trebuie să aibă și el **simpatiile și preferințele, antipatiile și aversiunile** sale.* CARAGIALE, O. I 208—209.

*În tine încap așa de comod nenumărate înțelesuri: **bucurii și necazuri, merit și infamie, vină și pățenie, drept, datorie, sentimente, interese, convingeri**...* CARAGIALE, O. III 199—200.

Există unele conjuncții și locuțiuni conjuncționale copulative specifice coordonării între părți de propoziție, eventual între propoziții subordonate, spre deosebire de coordonarea între propoziții principale. Dintre acestea, *cu, și cu, împreună cu* leagă numai părți de propoziție cu funcțiune de subiect. Altele, ca *precum și, atît... cît și*, se folosesc la orice părți de propoziție și propoziții subordonate coordonate între ele.

Observație. Părțile de propoziție copulative coordonate prin conjuncție sau prin juxtapunere au o intonație specifică, de enumerare, redată în scris printr-o anumită punctuație (vezi § 1033).

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE CARE POT FI COORDONATE COPULATIVE

§ 694. Raportul de coordonare poate exista între două sau mai multe părți de același fel sau diferite.

Părți de propoziție de același fel:

Subiecte:

***Bătrînul, Alexandru și diacul** au sărit, sprijinindu-l.* SADOVEANU, O. XVIII 32.

Nume predicative:

*Căci drept vorbind, și moș Vasile era **un cărpănos ș-un pui de zgîrie-brînză**, ca și mătușa Mărioara.* CREANGĂ, A. 50.

Atribute:

*Sub înfățișarea lui de altfel modestă, izbutise să-și facă un nume de om **inimos, devotat, priceput și muncitor**.* TUDORAN, R. R. 289.

Complemente directe:

*Are atunci în mînă **și pînea și cuțitul**.* CREANGĂ, P. 248.

Complemente circumstanțiale de loc:

*Pandurul sfătui oamenii să se tragă **în stînga și în dreapta** drumului noroios.* CAMIL PETRESCU, O. III 295.

Complemente circumstanțiale de mod:

*În acea zi, presvitera ajuna pînă la asfințitul soarelui, **fără pîne și fără apă**.* SADOVEANU, O. XVIII 114.

Complemente circumstanțiale instrumentale:

Fără de dînsul nu se putea nici un fel de veselie în sat la noi, fiindcă el cînta mai bine decît toți ***și din vioară, și din cimpoi, și din fluier.*** SLAVICI, N. I 147—148.

Adesea pot fi coordonate complemente circumstanțiale cu funcțiuni diferite:

de loc și de timp:

Încotro mergeți d-voastră ***la vremea asta și pe locurile aistea,*** *domnișorule?* HOGAȘ, DR. I 199.

de loc și de mod:

— Da-ți hi viind de departe, domnișorule, mă întrebă el, cu luleaua între dinți; — umblați cu treabă pe la noi? . . .

— ***Și de departe și cam cu treabă.*** HOGAȘ, DR. I 286—287.

de timp și de mod:

Murășan rînjise mai departe, gîndindu-se că Obreja va putea plăti ***bine și multă vreme.*** VR 2 (1956), p. 125.

de timp și de relație:

Printre inculpații din ultimele dosare se numărau prea îndestui pe care ***uneori și în unele*** *îi înțelegeam mai bine decît ne înțelegeam noi.* CEZ. PETRESCU, O. I 562.

sociativ și de loc:

Joacă cărți ***cu oricine și oriunde.*** SADOVEANU, O. II 671.

Complementele circumstanțiale se coordonează uneori și cu complemente necircumstanțiale (directe, indirecte sau de agent):

complement circumstanțial de timp și complement direct:

Oana: . . . Așa aducea paharul la gură . . .

Doamna Tana: După biruințI . . .

Oana: Da, și toată viața, căci ***toată*** [toată viața] ***și pe toți*** *a biruit.* DELAVRANCEA, O. II 82.

complement circumstanțial de loc și complement de agent:

Era mîndră de întîietatea ce i se dă fiicei sale ***pretutindenea și de către toți.*** SLAVICI, N. I 87.

Uneori elementul predicativ suplimentar poate fi coordonat cu un atribut:

Locotenentul Comșa să fie mutat imediat din sala aceasta comună într-o cameră ***mai mică și singur.*** CEZ. PETRESCU, Î. II 49.

Subiectul poate fi coordonat uneori cu un complement:

subiect și complement circumstanțial de loc:

Oricine și de oriunde *poate să asculte la posturile de radio bucureștene muzica lui Debussy.* GAZ. LIT. 5 (1957), p. 4.

De obicei părțile de propoziție copulative cu funcțiuni diferite sînt legate cu ajutorul conjuncției *și;* rar pot fi și juxtapuse. Cînd sînt legate prin conjuncție, nu există nici o îndoială asupra interpretării lor drept părți coordonate. Cînd sînt juxtapuse, ele pot fi însă interpretate fie ca părți de propoziție coordonate, fie ca părți de propoziție diferite, necoordonate:

Altădată, în alt loc, cu alți oameni *vom mai vorbi despre aceasta.*

Ce mîndre ni-s frunțile!

Nimeni, nicicînd,
nu va izbuti să le plece
din nou la pămînt. N. CASSIAN, *Versuri alese* (București, 1955), p. 171.

Din acest motiv, juxtapunerea nu poate fi considerată un mijloc de coordonare copulativă a părților de propoziție cu funcțiuni diferite.

Observație. Exemple de coordonare a părților de propoziție cu funcțiuni diferite, în special a complementelor, sînt mai numeroase la propozițiile interogative (directe și indirecte) decît la cele enunțiative:

Bine să fiți primiți la casa noastră!... Dar ***cum și unde și în ce treabă?*** SLAVICI, N. I 93.

Pînă să-l întrebe cineva ***ce și cum,*** *tînăra s-a potolit din dîrdîială.* CARAGIALE, O. II 237.

În exemplele date sînt legate prin conjuncții copulative mai multe adverbe și pronume interogative, specifice pentru introducerea propozițiilor interogative; de aceea ele pot fi interpretate ca propoziții eliptice.

Uneori scriitorii înșiși le repartizează prin punctuație la propoziții diferite, dintre care în a doua se subînțelege predicatul celei dintîi:

S-a întîmplat ceva? Și cui? DELAVRANCEA, O. II 221.

Cine te-aduse pe tine pe tărîmul ăsta? Și de unde? DELAVRANCEA, O. II 38.

FOLOSIREA INSTRUMENTELOR GRAMATICALE ÎNAINTEA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE COPULATIVE

§ **695.** La părțile de propoziție copulative de același fel se remarcă adesea evitarea repetiției unor cuvinte, mai ales a instrumentelor gramaticale (prepoziții, articole proclitice, adverbul *mai* etc.), înaintea fiecărui termen coordonat.

1. Prepoziția poate apărea numai înaintea primului termen coordonat atunci cînd termenii coordonați nu dau naștere la confuzii în ce privește interpretarea funcțiunii lor sintactice, și anume cînd părțile de propoziție coordonate au același determinant sau depinde de același substantiv determinat:

Pentru menținerea și consolidarea *păcii în lume există o cale sigură: înfăptuirea dezarmării generale și totale.* SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 1.

Pe masa și scaunul *din bibliotecă sînt cărți.*

S-au întrunit ***pentru a discuta și organiza*** *timpul liber al elevilor.*

Sarcina ***de a îndeplini și depăși*** *planul revine întregului colectiv.*

Tînărul Edgar Bostandaki este suplinitor la catedrele ***de muzică, desen, gimnastică, scrimă și religie*** *de la gimnaziul clasic.* CARAGIALE, O. I 208.

În astfel de situații prepoziția poate apărea numai înaintea primului termen, dar ea poate să se repete înaintea fiecărui termen coordonat:

Se vedeau ici-colo uliți umbrite ***de nuci și de tei.*** CEZ. PETRESCU, O. P. 38.

Cercuri speciale ***de pregătire și cultivare*** *a elevilor.*

Cînd la doi dintre copii le vine timpul de școală, Iocan îi îmbracă frumos, ***cu haine*** *ca la oraș* ***și cu încălțăminte*** *bună.* PREDA, M. 117.

Femeia, pe care o speriasem, intră ***cu apă și dulceți.*** HOGAȘ, DR. I 170.

În aceeași înșiruire de părți de propoziție coordonate, unele pot fi introduse prin prepoziție, iar altele nu:

În fața fierăriei se afla o poiană cu pământul bătătorit, plină ***de caiele*** *rupte,* ***de unghii*** *de cal,* ***cuie și belciugării*** *arse.* PREDA, M. 118.

Atîta puzderie ***de vaci, de cai, de oi, care, căruțe, mașini.*** CEZ. PETRESCU, Î. I. 133.

Observație. În limba contemporană se observă tendința spre economie în vorbire nerepetîndu-se prepoziția înaintea fiecărui termen coordonat:

Sarcinile istorice ale clasei muncitoare ***în eliberarea*** *omenirii* ***și construirea*** *societății socialiste.* VR. I (1956), p. 12.

Congresul mondial ***pentru dezarmare generală și pace.*** SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 3.

Republica Socialistă România este patria celor ce muncesc ***de la*** *orașe* ***și*** *sate.*

Unele prepoziții ca *între, dintre, printre,* avînd sens lexical reciproc, se folosesc, de obicei, numai înaintea primului termen coordonat.

Între slujbă și școală *nu mai venea acasă.* TUDORAN, D. R. 152.

Experiență valoroasă în organizarea legăturilor ***dintre școală și părinți.*** SCÎNTEIA, 5582 (1962), p. 2.

Observație. În vorbirea populară se repetă uneori prepoziția cu sens reciproc înaintea fiecărui termen coordonat (vezi § 331 B III):

Printre munți și printre văi trece o căruță.

2. Prepoziția trebuie repetată înaintea fiecărui termen coordonat:

a. Cînd părțile de propoziție copulative sînt juxtapuse:

Veselia și cîntecele elevilor se aud pretutindeni: ***în curtea taberei, în grădină, în parc, în pădure.***

b. Cînd părțile de propoziție copulative sînt legate prin elemente corelative (conjuncții, locuțiuni conjuncționale, adverbe):

Întrecea mai pe toți băieții ***și din carte, dar și din nebunii.*** CREANGĂ, A. 2.

Visarea în care se cufundase Elenuța . . . începu să se arate ***și în fața și în privirile ei.*** AGÎRBICEANU. A. 239.

Cîntă ***nu numai la vioară, ci și la pian.***

Nu merg ***nici în pădure, nici în parc.***

c. Cînd părțile coordonate sînt complemente directe, nume de persoane, construite cu prepoziția *pe*, dacă acestea formează unități distincte:

I-am văzut ***pe Ion și pe Vasile*** *plecînd spre școală.*

Dacă substantivele formează un grup unitar, prepoziția *pe* se poate pune numai înaintea primului termen:

I-am văzut la film ***pe Stan și Bran.***

Uneori, într-o înșiruire de mai multe complemente sau atribute coordonate formate din grupuri de cuvinte sau locuțiuni, se pot suprima anumite elemente pentru a se evita repetiția. Astfel, la numeralul adver-

bial sau la unele construcții cu numerale ordinale, substantivele *oară*, *ori* se pun numai înaintea ultimei părți coordonate :

*Au fost de-a rîndul peste tot, **de cîte două și trei ori.*** CARAGIALE, O. II 64.

*Achim îl lovi **a doua, a treia și a patra oară.*** PREDA, M. 114.

La părțile de propoziție introduse prin locuțiuni prepoziționale care au ca ultim element o prepoziție, înaintea celui de-al doilea termen coordonat poate apărea numai prepoziția, omițîndu-se elementul adverbial sau substantival :

*Sînt vinovată **față de tine și de mama ta.***

*Nu a mai venit nimeni **în afară de mine și de tine.***

În expresii familiare se întîlnesc și cazuri în care se suprimă substantivul, pronumele etc. cu funcțiune de complement, rămînînd numai prepozițiile care introduc complementele ; substantivul sau pronumele este exprimat, în unele situații, numai la ultima parte coordonată, iar în altele, fie la prima, fie la ultima parte coordonată :

*Născută **din, prin și pentru popor.*** CARAGIALE, O. III 156.

*Acțiunile nu există **în și prin ele înseși.*** IORDAN, L.R.C. 531.

*Ia un medicament **înainte de masă și altul după.***

*Ia un medicament **înainte și altul după masă.***

Observație. În ultimul exemplu s-a suprimat și prepoziția *de*, element al locuțiunii prepoziționale *înainte de*.

§ 696. Cînd sînt coordonate mai multe atribute genitivale sau mai multe genitive cerute de o prepoziție, regula e ca articolul posesiv *al*, *a*, *ai*, *ale* să se pună înaintea fiecărui termen începînd cu al doilea termen inclusiv :

*Mari artiști, scriitori cu renume universal, filozofi, savanți, care dau strălucire acestui veac, vor aduce la această mare adunare glasul **rațiunii, al înțelegerii, al iubirii** de om.* SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 3.

*Am ieșit înaintea **călăreților și a căruței.***

Observație. În limba contemporană există tendința ca articolul să nu se pună înaintea fiecărui termen coordonat :

*Tratarea multilaterală a problemelor de creație din domeniul **literaturii, teatrului, plasticii, muzicii, cinematografiei.*** CONTEMPORANUL, 401 (1954), p. 1.

*Vom încerca să arătăm cititorului modul în care apare studiul limbii române în proiectele **planului și programei** de învățămînt ale școlii.* CONTEMPORANUL, 777 (1961), p. 2.

*Să se elaboreze... **instrucțiuni** corespunzătoare determinate de cerințele actuale **ale instrucțiunii și educației.*** SCÎNTEIA, 5582 (1962), p. 2.

Articolul hotărît proclitic se repetă, de obicei, înaintea fiecărei părți coordonate :

***Lui Nicu și lui Dumitru** le-am spus să plece.*

Cînd aceste părți coordonate formează o unitate, articolul proclitic se pune numai înaintea primului termen coordonat :

*Am citit cartea **lui Ilf și Petrov** „Douăsprezece scaune".*

Articolul demonstrativ *cel, cea, cei, cele* apare, de obicei, numai înaintea primului termen coordonat cînd atributele exprimă însușiri referitoare la același substantiv determinat:

El își simțea sufletul trecut în trupul ei ***c e l tînăr și plin*** *de viață.* SLAVICI, O. I 242.

Doar zefirul
Musafirul
C e l șăgalnic și pribeag
A trecut pe lîngă prag. IOSIF, V. 137.

Articolul demonstrativ se pune înaintea fiecărui termen coordonat cînd al doilea termen are valoare substantivală (desemnînd alt obiect):

Iedul ***cel mare și cu c e l mijlociu*** *dau prin băț de obraznici ce erau.* CREANGĂ, P. 19.

Cînd mai multe superlative relative se referă la același substantiv, articolul *cel* se pune de obicei o singură dată, iar adverbul *mai* trebuie repetat înaintea fiecărui termen coordonat:

Brațele, umerii, trunchiul, mijlocul, șoldurile, picioarele păreau piese turnate în cauciucul ***c e l m a i dens, m a i lucios, m a i trandafiriu și m a i elastic.*** TUDORAN, D. R. 150.

Este studiul ***c e l m a i documentat și m a i vast*** *întreprins pînă acum.* SCÎNTEIA, 5582 (1962), p. 5.

§ **697.** Adverbele cu ajutorul cărora se formează comparativul și superlativul absolut (*mai, foarte* etc.) trebuie puse înaintea fiecărui termen coordonat:

N-ași trăi la cîmp, Doamne ferește! Halal pe la noi! Apele-s dulci, limpezi ca cristalul și reci ca gheața... Oamenii ***m a i sănătoși, m a i puternici, m a i voinici și m a i voioși,*** *iar nu ca iști de pe la cîmp.* CREANGĂ, A. 126.

Locuința este ***f o a r t e frumoasă și f o a r t e spațioasă.***

O b s e r v a ț i e. Nerepetarea adverbului înaintea fiecărei părți coordonate produce echivocuri. Într-un exemplu ca: *Găsesc această* ***idee foarte justă și utilă*** SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 3, este greu de precizat dacă adjectivul *utilă* este la gradul pozitiv sau superlativ. În vorbire, intonația poate ajuta la distingerea gradului de comparație al unui adjectiv sau adverb, dar în scris trebuie repetat instrumentul gramatical dacă și al doilea termen este la gradul comparativ sau superlativ, iar dacă al doilea termen este la gradul pozitiv, trebuie pus înaintea celuilalt: *Găsesc această idee* ***utilă și foarte justă.***

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE DISJUNCTIVĂ

§ **698.** Părțile de propoziție disjunctive exprimă o opoziție între noțiuni care se exclud:

Mai bine repede-te tu, ***acum sau niciodată!*** TUDORAN, D. R. 589.

Nu știu dacă fac ***bine ori rău.*** SLAVICI, O. I 247.

De obicei părțile de propoziție disjunctive sînt în număr de două, dintre care numai una poate fi adevărată într-un anumit moment: *Trebuie să pleci* ***ori tu, ori eu,*** dar nu sînt excluse situații în care apar mai mult de două părți de propoziție disjunctive, dintre care numai una se realizează: *Un unghi e* ***sau drept, sau ascuțit, sau obtuz.***

Între părțile de propoziție disjunctive se situează și cele care exprimă numai o alternativă între noțiuni care nu sînt contrare și nu se opun una alteia, putînd fi adevărate toate sau nici una.

Oricum însă, ***fie din greșeală, fie după sfatul meu,*** *Vasilică sorbi întîi borșul.* HOGAȘ, DR. I 75.

Observații. 1. Între părțile disjunctive propriu-zise și cele care exprimă alternativa nu se poate face o delimitare strictă, ele fiind legate de intenția vorbitorului; în vorbire, ele sînt marcate, de cele mai multe ori, printr-o intonație specială.

2. Părțile de propoziție care exprimă alternativa se situează la limita dintre coordonarea disjunctivă și cea copulativă, în unele cazuri fiind greu de stabilit dacă avem de-a face cu o alegere sau cu o asociere, ca în exemplul:

Cînd sună la urechea noastră istorisiri ***din vechime ori din locuri depărtate,*** *noi moldovenii petrecem ca într-o clipă nopțile.* SADOVEANU, O. XVIII 46.

Conjuncțiile care leagă părțile de propoziție disjunctive propriu-zise sînt *ori, sau* și *fie:*

Dumnezeu ***sau*** *dracul mă va însănătoșa.* NEGRUZZI, S. I 161.

Eu ***ori*** *el va trage ponoasele.*

Fie *azi,* ***fie*** *mîine, tot am să plec.*

Conjuncția poate fi pusă înaintea fiecărei părți de propoziție disjunctive, fiind obligatorie numai înaintea ultimei (cînd părțile disjunctive sînt mai mult de două, se poate combina deci juxtapunerea cu coordonarea prin conjuncție):

Trebuie să se hotărască ce profesiune își alege: [***ori***] *medic,* [***ori***] *inginer,* ***ori*** profesor.

Dacă conjuncția se repetă înaintea fiecărei părți coordonate, disjuncție e mai puternică:

Să-mi dai ***sau*** *banii,* ***sau*** *cartea.*

Părțile de propoziție disjunctive care exprimă alternativa sînt legate prin conjuncțiile *(sau. . .) sau, (ori . . .) ori* și *(fie . . .) fie* sau prin adverbele corelative cu valoare de conjuncție *acum . . . acum, ba . . . ba, cînd . . . cînd:*

Toate statele, mari ***sau*** *mici, sînt interesate în prevenirea unei catastrofe termonucleare.* SCÎNTEIA, 5583 (1962), P. 1.

La toate trenurile, ***fie*** *accelerate,* ***fie*** *de persoane, mixte* ***sau*** *de marfă.* CARAGIALE, O. II 142.

Acu și subprefectul . . . a început a-l încolți . . . ***Ba*** *drumurile,* ***ba*** *clădirea primăriei,* ***ba*** *pregătirea delegaților pentru alegeri.* SADOVEANU, O. IV 497.

Fetița își ridica genele, lunecîndu-și căutătura ei de-o dulce și nevinovată sfială, ***cînd*** *pe chipul liniștit al stareții,* ***cînd*** *pe șiragul de mătănii, . . .* ***cînd*** *pe rasa largă de mohair* VLAHUȚĂ, N. 137.

Ca și la părțile disjunctive propriu-zise, coordonarea prin conjuncții poate fi îmbinată uneori cu cea prin juxtapunere:

Avea cineva cap să treacă pe-aici, fără să fie ***jăfuit, bătut ori omorît?*** CREANGĂ, P. 119.

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE CARE POT FI COORDONATE DISJUNCTIVE

§ **699.** Raportul de coordonare disjunctivă se stabilește între două sau mai multe părți de propoziție de același fel:

Subiecte:

Copilul sau părinții *sînt vinovați.*

Nume predicative:

Lucrarea este ***ori foarte bună, ori foarte slabă.***

Complemente circumstanțiale de timp:

Mai curînd ori mai tîrziu *trebuia să moară.* SLAVICI, O. I 242.

Complemente circumstanțiale de loc:

De l-oi găsi ***în pat,***
Culcat,
Ori în sat *la sfat,*
Cu ciocul să-l ciocnești. MAT. FOLK. I 688.

Mai rar pot fi legate prin coordonare disjunctivă și părți de propoziție cu funcțiuni diferite:

Complement circumstanțial de mod și complement circumstanțial instrumental:

Plec ***sau pe jos, sau cu mașina.***

Element predicativ suplimentar și complement circumstanțial sociativ:

Plec ***ori singur, ori cu mama.***

Element predicativ suplimentar și complement indirect:

Într-o vreme l-au auzit vorbind ***singur, ori*** *poate* ***cu fecioraşul*** *său Demonul.* SADOVEANU, 1 XIII 837.

FOLOSIREA INSTRUMENTELOR GRAMATICALE ÎNAINTEA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE DISJUNCTIVE

§ **700.** Cînd părțile de propoziție disjunctive cu aceeași funcțiune sintactică sînt introduse prin prepoziție, aceasta este obligatorie înaintea fiecărei părți disjunctive, dacă conjuncția apare înaintea fiecărui termen coordonat:

Cîteodată mai simt și eu! . . . O, aunci îmi place să trec prin lume cu ochii închiși și să trăiesc ***sau în trecut, sau în viitor.*** EMINESCU, G. P. 27

Plec ***ori la munte, ori la mare.***

Cînd conjuncția nu se pune înaintea fiecărui termen coordonat, repetarea prepoziției este facultativă. Uneori ea apare înaintea fiecărui termen disjunctiv:

*Se îmbrăca mai mult în taior . . . **de șantung sau de olandină.*** TUDORAN, D. R. 295.

Alteori al doilea termen disjunctiv poate apărea și fără prepoziție:

*Diateza reflexivă se construiește cu pronumele reflexiv **în acuzativ sau dativ.***

§ **701.** Cînd sînt coordonate două atribute în genitiv, articolul posesiv este obligatoriu înaintea fiecărui atribut:

*Spune-mi, Iorgule, la ce nevoie voiți să mă duceți cu căruța mazîlului? La o durere **a trupului ori a sufletului?*** SADOVEANU, O. XVIII 52.

De asemenea, articolul demonstrativ se repetă înaintea fiecărui termen, întrucît e vorba de obiecte diferite:

*Va veni copilul **cel mare sau cel mic.***

*Se va dovedi **ori cel mai bun, ori cel mai slab** element.*

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE ADVERSATIVĂ

§ **702.** Părțile de propoziție adversative se opun una alteia fără a se exclude:

*N-am vrut un lucru **uimitor, ci cumpănit.** Nu-ți dau pe mînă **sufletul, ci trupul.*** DELAVRANCEA, O. II 68.

*Nevasta și-o găsise într-o familie de oameni **necăjiți, dar fără cusur.*** TUDORAN, D. R. 100.

Raportul adversativ presupune o opoziție între doi termeni:

*Era cam **slăbuț, dar frumușel.*** TUDORAN, D. R. 155.

Observație. Uneori în interiorul unei opoziții pot fi mai mulți termeni legați prin raport de coordonare copulativă sau disjunctivă.

*I-o spuse bătrînul **nu cu graiul, nu cu ochii, ci cu mîna cea uscată.*** SLAVICI, O. I 251.

*Buzele ei nu erau **urite, ci pline, răsfrînte, roșii și umede.*** TUDORAN, D. R. 144.

*Nu plec **astăzi, ci mîine sau poimîine.***

Părțile de propoziție adversative se leagă cu ajutorul conjuncțiilor *ci, dar, însă, iar:*

*Nu pumnul, **ci ochii** omului mă sperie.* DELAVRANCEA, H. T. 47.

*Era odată o babă, care avea trei feciori nalți ca niște brazi și tari de vîrtute, **dar slabi** de minte.* CREANGĂ, P. 3.

*Era un bărbat nu prea nalt, **însă** lat în spete.* SADOVEANU, O. XVIII 43.

Prietesugul . . . acea sfîntă legătură
*Ce se-ntărește prin fapte, **iar** nu cu vorbe.* CONACHI, P. 84.

Uneori opoziția dintre doi termeni poate fi exprimată prin *și (nu)*

*Zgomotul **și nu** cîntecul e supărător.*

În special în limba vorbită conjuncțiile adversative apar uneori întărite; *dar însă*, astăzi neliterar, era folosit în secolul trecut și de scriitori:

Sîngele de martiri e plantă ce rodește,
Curînd, tîrziu, odată, ***dar însă*** *nelipsit.* ALEXANDRESCU, O. 79.

Dintre conjuncții, *ci* exprimă cel mai puternic opoziția, primul termen coordonat fiind întotdeauna o parte de propoziție negativă:

De din vale de Rovine
Grăim, doamnă, către tine,
Nu din gură, ci din carte,
Că ne ești așa departe. EMINESCU, O. I 149.

Celelalte conjuncții enumerate au o valoare adversativă mai slabă; de aceea ele exprimă uneori raporturi care se găsesc la limita dintre raportul adversativ și cel copulativ, ca în exemplul:

Ostilitatea Aglaiei se îndreptă ***încet, dar sigur*** *și în direcția lui Felix.* CĂLINESCU, E. O. I 136,

unde cele două complemente circumstanțiale de mod coordonate pot fi legate printr-o conjuncție copulativă *(încet și sigur)*.

Raportul adversativ dintre două părți de propoziție se realizează prin juxtapunere, cu ajutorul intonației, numai atunci cînd unul din termeni este negativ:

În loc să vibreze de revoltă, zise, stăpînindu-și ***glasul, nu și amărăciunea*** *care-l invadase.* TUDORAN, D. R. 593.

Nu copilul, mama *a strigat.*

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE CARE POT FI COORDONATE ADVERSATIVE

§ **703.** În raport de coordonare adversativă pot fi de obicei numai părțile de propoziție cu aceeași funcțiune sintactică.

Subiecte:

Nu întîmplarea *îi adusese pe amîndoi în acest șantier unde munceau astăzi,* ***ci o veche legătură*** *sufletească.* TUDORAN, D. R. 162.

Nume predicative:

Olga e ***minunată*** *. . . ,* ***dar*** *purure* ***tristă.*** NEGRUZZI, S. I 47.

Atribute:

Vede un păr ***înflorit, dar plin*** *de omizi.* CREANGĂ, P. 286.

Complemente directe:

N-am voit să ucig ***pe Potoschi, ci pe tine,*** *Sobiețchi.* ALECSANDRI, T. 1523.

Complemente circumstanțiale de timp:

Avea să fie nebun după ea, ***dar mîine, nu astăzi.*** TUDORAN, D.R.156.

Complemente circumstanțiale sociative:

Nu merge ***cu tine, ci cu mine.***

FOLOSIREA INSTRUMENTELOR GRAMATICALE ÎNAINTEA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE ADVERSATIVE

§ 704. Dintre părțile de propoziție coordonate adversative, numai cele legate prin conjuncția *ci* sînt precedate de aceeași prepoziție. În astfel de situații, folosirea prepoziției înaintea fiecărui termen coordonat este obligatorie:

Nu discută ***cu tine, ci cu mine.***
Nu plec ***la munte, ci la mare.***
Plec ***nu peste trei zile, ci peste zece zile.***
Am primit o scrisoare ***nu de la sora*** *mea,* ***ci de la o prietenă.***

Obligatorie este și folosirea articolului posesiv înaintea celui de-al doilea genitiv coordonat:

Avea în el puteri care îl chinuiau ca și cînd nu ar fi fost ***ale lui, ci ale dușmanilor.*** TUDORAN, D. R. 586.

Cînd sînt coordonate două atribute adjectivale, articolul demonstrativ, se pune numai înaintea primului termen, dacă atributele se referă la același subiect determinat, și se repetă înaintea celui de-al doilea termen, dacă atributele nu se referă la același substantiv determinat:

Copilul cel mic, dar voinic *al vecinului.*
Elevul ***cel leneș, și nu cel sîrguincios*** *e pedepsit.*

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE CONCLUSIVĂ

§ 705. Partea de propoziție conclusivă exprimă concluzia părții de propoziție cu care se coordonează:

Voi veni ***mîine, deci la 17 ianuarie.***

Raportul de coordonare conclusivă apare rar între părțile de propoziție. De cele mai multe ori partea de propoziție conclusivă are și sens explicativ față de coordonata ei.

Părțile de propoziție conclusive sînt legate prin conjuncția *deci*, mai rar prin *așadar:*

Am predat lucrarea la sfîrșitul anului, ***deci în termen.***
Plec pe data de 6 februarie, ***așadar*** *peste trei săptămîni.*

§ 706. Raportul de coordonare conclusivă poate exista numai între părți de propoziție cu aceeași funcțiune sintactică:

Nume predicative:

Individul clasic este... ***normal...,*** ***deci canonic.*** G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole* (București, 1946), p. 17.

Complemente circumstanțiale de timp:

Trenul sosește în gară ***peste două ore, deci la ora 12.***

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Observații asupra coordonării*, în SG II, p. 152—154, 158—159.

SINTAXA FRAZEI

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NOȚIUNI GENERALE

§ 707. Fraza este unitatea sintactică superioară propoziției, alcătuită dintr-o îmbinare de două sau mai multe propoziții.

După natura propozițiilor din care este constituită (vezi § 429) fraza poate exprima mai multe judecăți, eventual reunite într-un raționament, mai multe idei cu caracter afectiv sau volițional, mai multe idei dintre care unele sînt judecăți și altele nu, dar chiar și o singură judecată (simplă sau complexă) sau o singură idee cu caracter afectiv sau volițional; fraza poate exprima deci un conținut mai complex decît propoziția, dar și un conținut identic cu al unei propoziții (independente). Exemple:

Eu o iubeam pentru că era veselă, expansivă și bună prietenă cu mine și pentru că-mi povestea frumos și tainic lucruri „de la noi de la Moldova". SADOVEANU, O. XVI 392 (mai multe judecăți).

Du-te copilă, dar întoarce-te curînd! SADOVEANU, O. VII 585 (două îndemnuri).

Ești comunist, fii deci erou! BENIUC, V. A. II 346 (o judecată și un îndemn).

E cu neputință să mai stea. VLAHUȚĂ, N. 31 (o singură judecată).

TIPURI DE FRAZĂ

§ 708. Îmbinarea propozițiilor într-o frază se poate realiza cu ajutorul raporturilor de coordonare și de subordonare.

Există fraze alcătuite numai prin coordonare. În această situație fraza este alcătuită exclusiv din propoziții p r i n c i p a l e, adică din propoziții care nu depind gramatical de alte propoziții:

Ea iubea în mine pe primogenitul ei și avea și bucuria asemănării mele cu ea. SADOVEANU, O. XVI 392.

Există de asemenea fraze alcătuite numai prin subordonare. În această situație fraza are o singură propoziție principală și una sau mai multe propoziții s e c u n d a r e sau s u b o r d o n a t e (propoziții care depind de altă propoziție, îndeplinind, în formă de propoziție, funcțiunea unei părți de propoziție a regentei); cînd subordonatele sînt două sau mai multe, ele pot fi toate subordonate față de propoziția principală,

dar se poate și ca unele dintre ele să fie subordonate ale unei propoziții care la rîndul ei este subordonată față de principală:

Un lăstun, în frac, apare
Sus pe-un vîrf de trestie
Ca să ție-o cuvîntare
În această chestie. TOPÎRCEANU, o. I 100.

Cînd liliecii goneau d-a lungul drumurilor, copiii măricei părăseau scurteica bunichii pentru ca să arunce după ei cu căciulele. DELAVRANCEA, S. 217.

Apoi să nu zicem că e după modelul românesc al logofătului Matache, de la care Teodorosul nostru a învățat carte? GHICA, S. 257.

În sfîrșit, există fraze realizate prin împletirea raporturilor de coordonare și de subordonare, fie în sensul că fraza are mai multe propoziții principale coordonate între ele, dintre care unele au și subordonate, fie în sensul că subordonatele aceleiași propoziții sînt coordonate între ele, fie și într-un sens și în altul, deci cu coordonare și între principale și între subordonate.

M-a ajutat să mă îmbrac și m-am dus împăcat. SADOVEANU, O. XVI 393.

Admiram cum Arago și Dumas făceau inteligibile, chiar diletanților științei, cestiunile cele mai complicate și mai transcendente ale filozofiei naturii și cum învățații secolului al XIX-lea înavuțeau pe toată ziua știința cu o mulțime de descoperiri. GHICA, S. 611.

Am trecut din întîmplare
Și-mi venea, așa, să intru
Și să suflu-n lumînare . . . TOPÎRCEANU, O. I 110.

PROPOZIȚII INDEPENDENTE ȘI FRAZE FRAGMENTATE

§ **709.** Fraza este o unitate sintactică de sine stătătoare, a cărei existență este condiționată de prezența cel puțin a unei propoziții principale. De sine stătătoare sînt și propozițiile principale așa-numite i n d e p e n d e n t e, care constituie singure comunicări încheiate, fără a intra în îmbinări cu alte propoziții:

— *Îi lipsește mult?*
— *Nimic nu lipsește!* CARAGIALE, O. II 67.

Propozițiile principale independente dintr-o comunicare mai lungă sînt despărțite una de alta în pronunțare prin intonația caracteristică sfîrșitului unei comunicări, iar în scris prin punct (sau semnele echivalente, de întrebare și de exclamare):

Se așternuse zăpadă de trei palme. De pe coșurile caselor se ridicau suluri de fum ca niște copaci. Pe seară, ceața se lăsă ușurel . . . DELAVRANCEA, H. T. 146.

Intonația și punctuația pot separa însă și unități legate între ele din punct de vedere gramatical, creînd aparența independenței unor propoziții coordonate sau chiar subordonate:

*Vocea lui e tristă, tremurătoare, parcă ar dîrdîi de frig. **Dar** este și mustrătoare în același timp. **Ca și cum** le-ar face o vină celorlalți băieți.* I. Călugăru, *Lumina primăverii* (București, f. a.), p. 15.

Acest fel de izolare a subordonatelor se întîlnește mai ales cînd pe lîngă o regentă există mai multe subordonate de același fel. Uneori una dintre ele e cuprinsă normal în fraza în care e regenta și numai celelalte sînt izolate, alteori sînt izolate toate:

*Mă gîndesc cu bucurie **că nu m-am înșelat. Că probabil femeia mă iubește.*** Camil Petrescu, U. N. 216.

*Iar eu mă duc așa cu nevasta asta. **Să-i țin de urît. Să-i arăt unde-i casa comunei. Să aibă și ea un avocat ș-un martor.*** Sadoveanu, O. X 610.

Propozițiile subordonate izolate prin intonație și punctuație sînt numai aparent, formal, independente. Unitatea sintactică a frazei este fragmentată în asemenea situații, dar este evident că propozițiile respective țin de rest.

Cînd este vorba de coordonare, nu totdeauna e la fel de ușor să se demonstreze existența unei unități fragmentate. La separarea unei singure propoziții de coordonata ei este evident că avem a face cu o singură frază, fragmentată:

El concepuse ideea unirii principatelor într-o Dacie. Dar evenimentele politice erau contrarii. Bolintineanu, O. 234.

Alteori însă coordonarea apare într-un context mai larg, cu o întreagă frază anterioară și atunci este adesea greu de cuprins cele două unități în una singură, cu atît mai mult cu cît uneori nu e clar de ce propoziție se leagă direct conjuncția coordonatoare de la începutul unei fraze.

RAPORTURILE DE COORDONARE ȘI DE SUBORDONARE

§ **710.** În principiu raporturile de coordonare și cele de subordonare se deosebesc clar între ele, în frază ca și în propoziție: la raportul de subordonare unul dintre elemente depinde de celălalt, pe cînd la raportul de coordonare ambele stau pe același plan, fără a depinde unul de celălalt.

Propozițiile coordonate nu depind una de alta din punct de vedere formal, dar ca înțeles nu sînt independente. Se poate spune că totdeauna propozițiile coordonate sînt interdependente, prin legătura făcută de vorbitor între acțiunile propozițiilor respective, iar, în afară de această interdependență generală, între numeroase propoziții coordonate există raporturi de sens din categoria subordonării.

Două tipuri de propoziții coordonate sînt apropiate de cele mai multe ori, ca sens, de subordonare: coordonata adversativă și coordonata conclusivă. Raportul dintre o propoziție adversativă și coordonata ei se aseamănă cu raportul dintre o subordonată concesivă și regenta ei, iar coordonata conclusivă corespunde subordonatei consecutive.

Pe lîngă aceste corespondențe între specii în ansamblu, nuanțe de sens din categoria subordonării se întîlnesc și la alte propoziții coordonate. Între propozițiile coordonate copulative pot exista nuanțe de subordonare condițională, temporală sau finală:

Cere-mi un dar și ți-l voi da. SADOVEANU, O. XI 584 (nuanță condițională).

Abia am adormit și am visat (nuanță temporală).

Olecuță de odihnă și să întremează zmeul bătrîn. DELAVRANCEA, O. II 34 (nuanță condițională și temporală).

Veniți jos ***și vedeți.*** SADOVEANU, O. XI 613 (nuanță finală).

Pe de altă parte există propoziții subordonate apropiate ca înțeles de coordonare: subordonatele cumulative și opoziționale, mai puțin unele apozitive. Subordonatele cumulative exprimă un conținut asemănător cu coordonatele copulative, subordonatele opoziționale se aseamănă cu unele coordonate adversative, iar unele apozitive pot fi apropiate ca înțeles de coordonatele copulative sau de cele conclusive.

Aceste apropieri între unele propoziții subordonate și coordonate explică și o particularitate de construcție a unor propoziții subordonate: faptul că în regentă le poate corespunde drept corelativ o conjuncție coordonatoare. Asemenea situații se întîlnesc la subordonatele concesive, cumulative și opoziționale.

Lipsa unor limite nete între coordonare și subordonare are drept consecință dificultățile de interpretare a construcțiilor cu formă mai puțin clară: propozițiile juxtapuse și unele tipuri asemănătoare (vezi § 712 și 713).

EXPRIMAREA LEGĂTURII DINTRE PROPOZIȚII

§ 711. Mijlocul cel mai important și mai general de exprimare a raporturilor dintre propozițiile unei fraze este j o n c ț i u n e a.

Atît pentru coordonare, cît și pentru subordonare se folosește joncțiunea prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale. În această privință este de remarcat faptul că nu există conjuncții sau locuțiuni comune celor două raporturi — de coordonare și de subordonare —, ci fiecare are elementele sale specifice; există numeroase conjuncții cu mai multe valori, dar toate sînt din cadrul aceluiași tip de raport (de coordonare sau de subordonare).

O b s e r v a ț i e. Conjuncția subordonatoare *de* cu valoare finală sau consecutivă face uneori impresia că e coordonatoare prin felul ei de construcție (vezi § 818).

Tocmai de aceea conjuncțiile pot servi ca indicii de deosebire în situațiile în care un anumit raport de subordonare se aseamănă cu unul de coordonare și invers; de exemplu, la deosebirea dintre o subordonată consecutivă și o coordonată conclusivă au rol important, în practică, elementele de construcție: *deci*, *așadar*, *așa* sînt conclusive, pe cînd *încît*, *așa că* sînt consecutive.

Afară de conjuncţii, pentru subordonare se foloseşte şi joncţiunea prin pronume, adjective pronominale şi adverbe relativ-interogative sau nehotărîte.

§ 712. La coordonare este larg folosită şi juxtapunerea, fie singură, fie în combinaţie cu joncţiunea (cînd se coordonează mai mult de două propoziţii, unele pot fi legate prin conjuncţii, iar altele juxtapuse). În ce priveşte subordonarea, juxtapunerea ridică unele probleme speciale.

Prin juxtapunere pot fi exprimate destul de multe raporturi de sens din categoria subordonării; se poate pune însă problema dacă echivalenţa de sens dă propoziţiilor juxtapuse caracter de subordonate sau ele sînt coordonate, eventual cu sens apropiat de subordonate. Într-o frază ca:

Abia ţi-ai întins mîna, sare ivărul la uşă. EMINESCU, O. I 155,

prima propoziţie poate fi înţeleasă ca „îndată ce ţi-ai întins mîna", dar raportul gramatical dintre cele două propoziţii este mai curînd de coordonare copulativă. De asemenea, în:

Plugurile intră-n sat,
Nevestele zac în pat. ANT. LIT. POP. I 121,

se poate găsi un sens temporal, dar cel puţin în aceeaşi măsură propoziţiile pot fi interpretate drept coordonate adversative.

În general, propoziţiile juxtapuse exprimă mai puţin clar decît cele conjuncţionale raporturile sintactice. În faţa unei fraze ca:

Toate mi-s dragi, căci toate au fost atinse de Raluca: ***aici a murit ea, aici vreau să mor şi eu.*** SADOVEANU, O. I 63,

e greu de decis care e raportul dintre propoziţiile juxtapuse *aici a murit ea, aici vreau (să mor şi eu):* copulativ, conclusiv, cauzal (propriu-zis sau condiţional). Dar raportul de subordonare cauzală reprezintă reversul celui de coordonare conclusivă, deci optînd pentru coordonare nu se pierde nuanţa de sens cauzală.

De cîte ori e posibilă interpretarea unor propoziţii juxtapuse drept coordonate, această interpretare trebuie preferată, întrucît pe de o parte se bazează pe existenţa unor situaţii sigure de folosire a juxtapunerii în coordonare, iar pe de alta este mai uşor de demonstrat, operaţia de „subînţelegere" a unei conjuncţii fiind aici mult mai simplă. Bineînţeles, nuanţele de subordonare ale unor asemenea propoziţii trebuie remarcate, aşa ca şi la propoziţiile coordonate legate prin conjuncţii.

Situaţii relativ clare de subordonare exprimată prin juxtapunere se întîlnesc la propoziţiile condiţionale (uneori şi cu alte nuanţe) şi la cele concesive, unde se pot găsi elemente care ar face dificilă încadrarea lor la coordonare. Aceste elemente sînt intonaţia şi modul verbului predicat. Astfel, în exemplul:

Găseşte, mînîncă; nu, rabdă! SADOVEANU, O. III 488,

intonaţia exclude interpretarea celor două grupe de propoziţii drept coordonate copulative, arătînd că e vorba de subordonate condiţionale (eventual cu nuanţă temporală) + regentele lor.

§ 713. Între joncţiune şi juxtapunere există un tip de tranziţie neclar organizat, reprezentat de propoziţii introduse prin elemente cu

caracter adverbial ca *doar* (cu sens cauzal sau final), *pasăminte* (cauzal), *parcă* (comparativ condițional). În exemple ca :

*La urmă s-au sărutat, **doar** erau prietini vechi.* SADOVEANU, O. I 586.

*Nu știa ce să mai facă, **doar** va scăpa de cucoș.* CREANGĂ, P. 67, propozițiile introduse prin *doar* au sensuri de subordonare (prima de cauzală, a doua de finală), dar legătura cu propoziția însoțită este foarte slabă ; ele au un caracter cvasi-independent, care le apropie de juxtapunere.

Într-o situație asemănătoare pot fi considerate, la coordonare, propozițiile adversative legate prin *totuși, cu toate acestea* etc. și chiar conclusivele introduse prin *deci* sau *așadar*, într-un cuvînt orice propoziție introdusă printr-un element care are caracter adverbial (nerelativ).

ASPECTE ALE LEGĂTURII DINTRE PROPOZIȚII

§ 714. Legătura dintre propozițiile unei fraze se manifestă în diferite feluri.

Un fenomen care apare și la coordonare și la subordonare este posibilitatea ca două sau mai multe propoziții dintr-o frază să aibă părți de propoziție comune. De exemplu :

subiectul :

***Căpitanul** de barieră scosese un petic de hîrtie din buzunar și însemna cu creionul zisele mele.* GHICA, S. 241.

subiectul și complementul circumstanțial de mod :

***Toamna** începuse și se isprăvise **în secetă**.* SADOVEANU, O. VII 411.

subiectul, complementul direct și complementul de timp :

***Cînd** am vrut și am spus **eu asta**, bădiță Simioane?* SADOVEANU, O. XIII 268.

În același fel se poate ca două sau mai multe propoziții coordonate să aibă o subordonată comună (vezi § 751).

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Observații asupra coordonării*, în SG II, p. 156—157.
2. GH. BULGĂR, *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană*, în SG I, p. 165—180.
3. GH. BULGĂR, *Note despre structura frazei*, în *Culegere de studii* (Institutul pedagogic de limbă și literatură rusă „Maxim Gorki"), 1962, p. 13—17.
4. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG I, p. 129—134, 137—138.

PROPOZIȚIILE PRINCIPALE

§ 715. Propozițiile principale, după relația lor cu alte propoziții, se împart în următoarele categorii: propoziții independente, coordonate și regente.

PROPOZIȚII PRINCIPALE INDEPENDENTE

§ 716. Se disting două feluri de propoziții principale independente:

1. Propoziții suficiente pentru a realiza o comunicare. Aceste propoziții au atît sens autonom, cît și valoare gramaticală autonomă:

Grație ei i-a revenit inspirația poetică. REBREANU, R. I 209.

E foarte cald în vagon. CARAGIALE, O. II 106.

Dincoace de sat ei deteră peste o ceată de husari unguri. BĂLCESCU, O. II 322.

2. Propoziții insuficiente pentru a realiza o comunicare. Aceste propoziții, deși din punct de vedere sintactic sînt suficiente, din punct de vedere lexical sînt insuficiente. Ele conțin un verb la un mod predicativ sau nepredicativ din categoria verbelor de declarație sau asimilate cu acestea care marchează vorbirea directă, putînd fi așezat înaintea, în urma sau în cuprinsul vorbirii reproduse:

Zice cu îndrăzneală fiului de crai: *— Bun întîlnișul, voinice!* CREANGĂ, P. 199.

A intrat ***strigînd...***

A intrat ***pentru a spune...***

Da ce-i acolo? ***strigă baba înspăimîntată!*** CREANGĂ, P. 11.

Care dintre băieții ăi mici e aicea? ***întrebă jupînul.*** CARAGIALE, O. I 134.

Stăpîne — zise el — o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea. ODOBESCU, S. I 156.

PROPOZIȚII PRINCIPALE COORDONATE

§ 717. Principalele coordonate au o independență relativă, independența fiecăreia fiind limitată prin existența celeilalte coordonate.

După gradul lor de relativă independență, propozițiile principale coordonate se pot grupa în trei categorii:

1. propozițiile copulative și disjunctive;
2. propozițiile adversative;
3. propozițiile conclusive.

1. Propozițiile copulative și disjunctive sînt foarte aproape de independente.

a. Gradul de independență al copulativelor și al disjunctivelor este mai mare atunci cînd acestea sînt legate între ele printr-o conjuncție plasată între cele două copulative sau cînd sînt juxtapuse.

Încalecă și pornește cu bucurie. CREANGĂ, P. 185.

Nicola sta în grădină pe banca de piatră ... și trăgea din ciubuc fum plin de miresme. SADOVEANU, O. I 173.

În anii amărîți cu gust de fiere,
Gemea norodul nostru schingiuit,
Se lăfăia ciocoiul la putere. D. Deșliu, *Versuri alese* (București, 1953), p. 89.

Era să țip obraznic,
Ori ce era să fac? COȘBUC, F. T 135.
Vii, nu vii, ce faci?

b. Legătura dintre copulative sau dintre disjunctive este mai strînsă atunci cînd conjuncția se repetă înaintea fiecărei propoziții coordonate sau cînd există și un corelativ:

Și cîntă și lucrează.

Nici nu vede, nici n-aude. TOPÎRCEANU, O. I 132.

Ori mă lasă-n calea mea,
Ori dă-mi dulce gurița. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 45.

2. La propozițiile coordonate adversative gradul de independență este mai mic decît la prima categorie. Se poate spune chiar că există o oarecare subordonare, prin faptul că numai cea de a doua propoziție poate fi introdusă printr-o conjuncție, iar ordinea propozițiilor nu se poate schimba fără a se modifica sensul:

Drumurile au și popasuri, dar au și sfîrșit. SADOVEANU, O. XIII 823.

Fața ei nu mai era trasă, ci se rotunzea vădit. EMINESCU, N. 120.

Poate îi era foame, însă trebuia să aștepte pe bădița său. SADOVEANU, O. XVIII 195.

Era pe cînd nu s-a zărit,
Azi o vedem, și nu e. EMINESCU, O. I 234.

Țara piere și baba se piaptănă.

Cînd în propoziția cu care adversativa este coordonată există un element care o anunță (vezi § 739) legătura dintre coordonate este, desigur, mai strînsă.

3. La propozițiile coordonate conclusive, gradul de independență este foarte mic. Din acest punct de vedere ele se găsesc la limita dintre coordonare și subordonare, mai aproape de subordonare decît adversativele.

Ca și la adversative, ordinea propozițiilor nu se poate schimba, deoarece se schimbă sensul:

Vînătorile măriei-sale iarăși s-au împuținat . . . ***deci*** *nici din partea asta domnia-sa n-are mulțămire.* SADOVEANU, O. XIII 647.

Fiecare își aduse aminte de alte petreceri; ***deci*** *fiecare început să povestească.* SADOVEANU, O. I 53.

Văduva e o femeie care știe să ție piept nevoilor; să iau o văduvă. SADOVEANU, O. 372.

Observație. Afirmațiile făcute pentru principalele coordonate se aplică și la propozițiile subordonate coordonate între ele.

PROPOZIȚII PRINCIPALE REGENTE

§ 718. Propozițiile principale regente pot fi, ca și principalele independente, propoziții suficiente sau insuficiente pentru a realiza o comunicare. Există și o categorie de regente care, fără să fie insuficiente, sînt foarte strîns legate de subordonatele lor.

A. Propoziții principale regente suficiente pentru a realiza o comunicare:

De altfel pe aici, *orîncotro te întorci,* ***numai moșii boierești ai să vezi.*** REBREANU, R. I 78.

Tînărul, *de cînd plecase conductorul,* ***se uita pe fereastra vagonului.*** REBREANU, R. I 13.

B. Propoziții principale regente insuficiente pentru a realiza o comunicare. Aici se disting două tipuri:

1. Propoziții principale regente insuficiente din punct de vedere lexical, dar complete din punct de vedere sintactic. Aceste propoziții conțin un verb (la un mod predicativ sau nepredicativ) al cărui sens este insuficient pentru a realiza o comunicare.

Doream *să fiu transferat undeva lîngă Tulcea.* SADOVEANU, P. M. 166.

Am visat astă noapte *că am împușcat o duzină de rațe.* SADOVEANU, O. VII 337.

Așteptau *să vie lumina de aur a primăverii.* SADOVEANU, O. I. 637.

Verbul din principală este de cele mai multe ori un verb de modalitate sau de aspect:

Să începem cu Damian . . . ***prin el am putea*** *să răzbatem printre calfele din Tăbăcari și din Scaune.* CAMIL PETRESCU, O. I 444.

Căpitanul începu *să cotrobăiască într-un dulap de cărți.* BART, E. 270.

În cele mai de pe urmă izbuti fata să rănească pe balaur. ISPIRESCU, L. 18.

Apucă-te de-ți fă părul. ALECSANDRI, T. 331.

Oltul continua să plece în lume, încărcat de toate întîmplările acestor piscuri. BOGZA, C. O. 36.

Un verb de declarație care introduce vorbirea indirectă :

Curat îți spun că nu mai ai ce căuta la casa mea. CREANGĂ, P. 193.

Întrebați dacă nu se află în tren un doctor! CEZ. PETRESCU, C. V. 34.

Observație. Dacă acest verb are o complinire exprimată printr-un complement direct, asupra căruia se răsfrînge acțiunea, propoziția principală independentă e suficientă.

2. Propoziții principale regente insuficiente din punct de vedere sintactic.

În această categorie distingem următoarele tipuri de propoziții :

a. propoziția principală este regenta unei subiective :

Ah! atuncea ți se pare
Că pe cap îți cade cerul. EMINESCU, O. I 227.

Ți-ar fi plăcut să mă omori? CARAGIALE, O. I 275.

Destul că foarte de dimineață, dumnealor . . . așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, . . . trenul accelerat. CARAGIALE, O. I 267.

b. propoziția principală este regenta unei predicative :

Grija mea e să nu se mai întoarcă. SLAVICI, O. I 254.

Uneori propoziția principală este regenta și a unei subiective și a unei predicative, deci ea se reduce la verbul copulativ :

Cînd măriți o fată e parcă ți-ar arde casa. REBREANU, I. II 7.

c. propoziția principală regentă conține un element în suspensie, care obligă la o continuare, stabilind de fapt legătura cu subordonata :

— propoziția principală regentă cuprinde corelativul unei propoziții subordonate, de exemplu al unei subordonate consecutive :

Pînă într-atît mi-e de somn, că aș dormi și în picioare.

Observație. Uneori propoziția principală de acest tip este suficientă pentru a realiza o comunicare dacă o considerăm exclamativă.

De exemplu :

E atît de aproape cerul, încît ți se pare că-l atingi cu mîna.
E atît de aproape cerul!

— principala regentă are ca nume predicativ, atribut sau complement un substantiv articulat precedat de o prepoziție (afară de *cu*) și determinat de o propoziție atributivă neizolată :

Cipicii îi erau îmbibați de glodul prin care venise. CAMILAR, T. 15.

Observație. În exemplul de mai sus se vede legătura strînsă a regentei cu atributiva ei. Prezența subordonatei influențează și construcția regentei, în sensul că, dacă s-ar suprima atributiva *prin care venise*, substantivul *glodul* n-ar mai putea fi articulat, deci subordonata este aici indispensabilă în forma dată a regentei.

— propoziția principală regentă cuprinde un cuvînt ca *menită, sortită, aptă, capabilă* etc., urmat de o propoziție completivă indirectă :

Am găsit o teorie menită să revoluționeze știința.

d. principala regentă cuprinde în funcțiune de apoziție un substantiv nearticulat, identic cu substantivul determinat :

Suferința ei în tot timpul acesta, suferință *care acum îmi pare absolut certă,* ***confirmă această părere.***

C. Propoziții principale regente care, fără să fie insuficiente, sînt totuși strîns legate de subordonatele lor din punctul de vedere al sensului.

În această categorie intră principalele regente care au ca subordonate propoziții condiționale :

Dacă nu fugeam, ***îmi crăpa țeasta.*** STANCU, D. 28.

Legătura strînsă dintre propoziția principală regentă și subordonata ei se vede și în faptul că modul regentei este uneori dictat de modul dependentei. Astfel, de regulă, regenta unei condiționale se pune la același mod ca și subordonata ei. Regenta unei condiționale ireale poate fi pusă chiar la imperfectul indicativ, care, în acest caz, capătă valoare de condițional (vezi § 934).

Dacă m-ați fi luat, ***mergeam și eu cu voi.***

Dacă eram jurat, ***și eu îl achitam.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

Observație. Aceleași categorii de propoziții insuficiente se găsesc și la propozițiile subordonate regente.

BIBLIOGRAFIE

1. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale,* în SG I, p. 121—141.

2. SORIN STATI, *Dependența semantică a propozițiilor și rolul lor sintactic,* în SG II, p.141—149.

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

COORDONAREA

NOȚIUNI GENERALE

§ 719. Coordonarea este raportul dintre două sau mai multe unități sintactice (părți de propoziție, propoziții, fraze) care stau pe același plan. În cadrul frazei unitățile sintactice coordonate între ele sînt pe același plan în sensul că sînt fie toate principale, fie toate subordonate ale aceluiași element regent. (Pentru coordonarea din cadrul propoziției, între părți de propoziție, vezi § 689—706.)

§ 720. În frază pot fi coordonate:

a. propoziții principale:

Tresărind scînteie lacul
Și se leagănă sub soare. EMINESCU, O. I 121.

b. propoziții subordonate:

*Nu știu **nici cum am sărit din pat, nici cînd** m-am îmbrăcat.* GHICA, S. 33.

c. o parte de propoziție cu o propoziție subordonată:

*Năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră **în cap cu bolovani și cu ce-au apucat, pînă-l omorîră de tot.*** CREANGĂ, P. 33.

De obicei, cerința de a fi pe același plan se extinde, la propozițiile subordonate coordonate între ele sau cu părți de propoziție (ca și la părțile de propoziție), și asupra naturii subordonării, în sensul că se coordonează unități sintactice cu aceeași funcțiune: ambele circumstanțiale de loc, de timp, de mod, un subiect cu o subiectivă etc. (vezi exemplele de la b și c). Se găsesc însă excepții — relativ rare — mai ales la coordonarea copulativă (vezi § 726), mai rar la cea adversativă sau disjunctivă; iată un asemenea exemplu de coordonare copulativă între o propoziție temporală și o completivă directă:

*Dar cine poate visa **și cînd vrea și ce-i place?*** CARAGIALE, O. I 21.

Uneori sînt legate printr-un raport de coordonare grupuri de unități sintactice între care există de asemenea coordonare. Astfel, raportul de

coordonare disjunctivă poate exista între propoziții care sînt urmate fiecare de o coordonată copulativă, adversativă sau conclusivă:

Ori tu mă iubești, ... și atunci lupta e peste putință cu Cațavencu ... ori nu, și atuncea mor, și dacă mă lași să mor, după ce-oi muri poate să se-ntîmple orice. CARAGIALE, O. VI 113.

Raportul conclusiv, de asemenea, poate lega grupuri de unități sintactice între care există raporturi copulative, disjunctive sau adversative:

Nu-i rămîne nici o posibilitate de victorie, deci ori se supune, ori moare.

Raportul adversativ poate apărea între doi termeni dintre care amîndoi sau numai unul pot fi legați prin coordonare copulativă, disjunctivă sau conclusivă; iată exemple cu coordonare copulativă la primul termen, la al doilea și la amîndoi:

Să-mi faci bucate; ... să le găsesc nici reci, nici fierbinți, ci cum îs mai bune de mîncat. CREANGĂ, P. 289.

Eu întorceam capul de la coșniță, dar jimbla și salamul miroseau, iar alunele și migdalele sunau. DELAVRANCEA, H. T. 117.

Și ne-o da această învățătură nu pentru că trebuia și pentru că i se plătea, dar pentru că avea un prisos de bunătate în el și pentru că în acest suflet era ceva din credința și din curățenia unui apostol. SADOVEANU, O. III 52.

Se poate întîmpla chiar ca în cadrul unui grup care constituie un termen al coordonării adversative să existe alt raport adversativ:

Aceleași glasuri cîntă, dar n-o mai mîngîie, ci-i amintesc cu cruzime de nopțile trecutului. SADOVEANU, O. II 629.

Și cînd se uită fata, ce să vadă? Ograda se umpluse și pădurea fojgăia de-o mulțime de balauri și de tot soiul de jivine mici și mari; însă tare în credință ... fata nu se sparie, ci le ia pe cîte una și le lă și le îngrijește, cît nu se poate mai bine. CREANGĂ, P. 289.

§ 721. Coordonarea între fraze reprezintă în realitate un aspect al coordonării între propoziții. Acest fapt este evident atunci cînd se poate reconstitui imaginea unei fraze unice, de exemplu la separarea unei propoziții singure față de coordonata ei (vezi și § 709):

L-au dus joimirii spre hotar. Dar la craiul leșesc n-a mai ajuns. SADOVEANU O. VIII 566.

Alteori însă e vorba de o coordonare într-un context mai larg, cînd e mai greu de unit frazele respective într-o frază unică și e greu chiar de identificat propoziția de care se leagă direct conjuncția coordonatoare de la începutul unei fraze; asemenea situații apar la raportul copulativ, adversativ și conclusiv, nu și la cel disjunctiv.

§ 722. După natura logică a raportului dintre elementele pe care le leagă, coordonarea în frază (ca și în propoziție) poate fi copulativă, disjunctivă, adversativă și conclusivă. Pentru gradul de legătură dintre propozițiile coordonate vezi § 717.

§ 723. Coordonarea se poate realiza atît prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale, cît și prin juxtapunere. Fiecare dintre cele patru tipuri de coordonare are unele conjuncții specifice; așa sînt, de exemplu, *nici*

sau *precum și* la coordonarea copulativă, *sau* și *ori* la cea disjunctivă, *însă* și *ci* la coordonarea adversativă și *deci* sau *așadar* la cea conclusivă.

Există însă și conjuncții comune mai multor tipuri de coordonare: de exemplu *și*, care poate fi copulativ, adversativ și conclusiv, sau *iar*, care poate fi copulativ și adversativ (vezi și § 359, 365).

§ 724. Coordonarea între propoziții pune unele probleme referitoare la omiterea repetării unor elemente exprimate în una dintre coordonate.

1. Cînd propozițiile coordonate au predicat identic, el poate fi exprimat o singură dată, ceea ce dă aparența unei singure propoziții:

Erau ocări în larma lunaticei orhestre
Și rugă arzătoare în tainicul ei zvon. TOPÎRCEANU, O. I 91.

Dacă între cele două coordonate există opoziție între aspectul pozitiv și negativ al predicatului, în locul predicatului nerepetat apare un adverb de afirmație sau de negație:

Ori oi putea izbuti ori nu, *dar îți făgăduiesc dinainte că o dată pornit din casa d-tale,* ***înapoi nu m-oi mai întoarce.*** CREANGĂ, P. 192.

La coordonarea între propoziții subordonate cu funcțiuni diferite, cînd predicatul este identic, pot apărea legate prin coordonare, pe lîngă un singur predicat, două sau mai multe conjuncții specifice unor subordonate diferite, ca și cum ar fi o singură propoziție:

Și de-acolo năpădesc ***cînd și unde nu te aștepți.*** CEZ. PETRESCU, O. I. 354.

2. Cînd se coordonează propoziții cu predicate diferite, dat cu structură asemănătoare (predicate verbale exprimate prin aceleași forme compuse sau predicate nominale de același fel) se poate omite repetarea elementului comun (verb auxiliar, verb copulativ, nume predicativ), chiar dacă forma nu ar fi identică la repetare:

După ce te-am găzduit, ***te-am ospătat și cinstit boierește,*** *tu, gogemite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase . . .* CARAGIALE, O. II 248.

Altul este al tău suflet,
Alții ochii tăi acum. EMINESCU, O. I 112.

El nu e deștept, dar ea este.

3. La coordonarea unor propoziții subordonate de același fel se poate să nu se repete elementul introductiv (conjuncție, pronume etc.) care ar fi identic:

După ce feciorul sări de pe capră și deschise ușa cu geamuri a trăsurii, *se ivi o doamnă ca de douăzeci și opt de ani.* SLAVICI, O. I 146 (vezi și mai sus, CARAGIALE, O. II 248).

Mama era o cochetă, rea și neînduplecată, ***care chinuia pe tata și-i făcea zile negre pentru orice lucru.*** VLAHUȚĂ, N. 167.

Cînd elementul introductiv al subordonatelor coordonate între ele este o locuțiune conjuncțională, repetarea locuțiunii poate fi înlocuită prin exprimarea numai a elementului de legătură din componența ei (mai ales cînd acesta e conjuncția *că* sau *să*):

Măcar că *eram mai mare decît tine* ***și c-am*** *ieșit mai înainte să mă mărit, nu ți-am jurat să-ți fiu prietenă pentru totdeauna?* KOGĂLNICEANU, ÎN PR. DRAM. 425.

COORDONAREA COPULATIVĂ

§ 725. Unităţile sintactice coordonate prezentate de vorbitor ca asociate se numesc copulative.

Numai luna printre ceaţă
Varsă apelor văpaie
Şi te află strînsă-n braţe,
Dulce dragoste bălaie. EMINESCU, o. 210.

§ 726. Raportul de coordonare copulativă poate lega două sau mai multe unităţi sintactice, care în cadrul frazei pot fi:

1. două sau mai multe propoziţii principale:

Oamenii mei au sărit şanţul şoselei şi, întorcîndu-se ca într-o arie, au început fuga. CAMIL PETRESCU, U. N. 268.

2. două sau mai multe propoziţii subordonate, de obicei de acelaşi fel:

Sfaturile acestea îl înălţau, mai ales ***că toţi băteau în struna lui şi-l linguşeau ca pe un stăpîn.*** REBREANU, I. II 15.

3. o parte de propoziţie cu o propoziţie subordonată, de obicei cu funcţiune corespunzătoare:

Vra să zică ***cu laptele mînzatului şi cu făina din sac şi cu ce ţi-am mai pus eu acolo,*** *o duci tu aceste trei zile.* SADOVEANU, O. X 559.

Mai rar, se pot găsi însă în raport de coordonare copulativă şi anumite unităţi sintactice care nu sînt de acelaşi fel:

1. Propoziţii subordonate de natură diferită:

Ş-apoi acel unul are atunci în mînă şi pîinea şi cuţitul şi taie ***de unde vrea şi cît îi place.*** CREANGĂ, P. 248 (o circumstanţială de loc coordonată cu o circumstanţială modală).

Armă nu port, ***ca să pot fi mai uşor şi pentru că simt*** *că de aproape, nu voi putea ucide niciodată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 310 (circumstanţială finală coordonată cu o cauzală).

Leagă-mi ***ce ştii şi cu ce ştii,*** *numai să nu mor.* CREANGĂ, P. 55 (completivă directă coordonată cu o circumstanţială instrumentală).

2. O parte de propoziţie cu o propoziţie subordonată de natură diferită:

Au făcut atîta de fierbinţi legăminte că vor da ajutor ***la vreme şi cum se cuvine*** *soldaţilor lîngă care au luptat cot la cot.* CEZ. PETRESCU, O. I. 235 (complement circumstanţial de timp coordonat cu o propoziţie modală).

Coordonare copulativă poate exista şi între două fraze (vezi § 721):

Trăsnetul din cer de ar fi căzut nu i-ar fi făcut mai mult rău ca ceea ce i-a făcut citirea acestor vorbe. ***P-aci, p-aci era să moară de mîhnire. Şi dacă n-o ţineau surorile, îşi spărgea capul căzînd.*** ANT. LIT. POP. II 276.

PRIN CE SE LEAGĂ ÎNTRE ELE UNITĂȚILE COORDONATE COPULATIVE DIN CADRUL FRAZEI

§ 727. Unitățile sintactice coordonate copulative din cadrul frazei se leagă între ele prin: a. conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *și, iar, nu numai (că) ... dar (și), nu numai ... ci, (și), (pre) cum și, atît ... cît și* sau b. prin juxtapunere; c. adeseori raporturile de coordonare copulativă se exprimă prin îmbinarea acestor două procedee.

Spre deosebire de celelalte tipuri de coordonare, coordonarea copulativă are și construcții speciale pentru formele negative, care se realizează cu ajutorul conjuncției *(și) nici (nu ... nici, nici ... nici)*, popular și cu ajutorul adverbului *necum*.

a. *Stă **și**-așteaptă fără glas.* TOPÎRCEANU, O. I 65.

Focul pîlpîie în sobă,
***Iară** eu pe gînduri cad.* EMINESCU, O. I 105.

*Vizite ca ale dumitale **nu numai că** nu mă supără, **dar** îmi fac chiar mare plăcere.* CARAGIALE, O. VII 511.

***Nu** erau tovarăși **numai** la biserică, **ci** ... erau **și** mușteriii lui moș Precu.* SADOVEANU, O. II 575.

*Obișnuiește să se plimbe după-amiaza **atît** cînd e vreme frumoasă, **cît și** cînd plouă.*

*A pretextat că e obosit, **precum și** că se simte rău.*

*Nu mai rîdea, nu mai vorbea, **nici** nu mai ofta **și nici** că spunea cuiva vreodată ce vrea, ce-l mistuie, ce-l doare.* VLAHUȚĂ, N. 127.

*Nu mai putea nici picioarele să și le miște, **necum** să mai tîrască și căruțul cu butoiul de rachiu.* ISPIRESCU, L. 373.

b. *Ea nu mai voia să mănînce, nu se mai gătea, nu mai ieșea la plimbare.* ANT. LIT. POP. II 277.

c. *În lipsa mea băgați de seamă **să fiți cuminți, să vă purtați bine și să îngrijiți de trebile casei.*** ANT. LIT. POP. II 275.

§ 728. În cea mai mare parte a lor, conjuncțiile copulative pot apărea între orice fel de unități sintactice coordonate. Fac excepție numai *atît ... cît și* și *(pre) cum și*, care nu pot lega propoziții principale, ci numai propoziții subordonate sau o parte de propoziție cu o propoziție subordonată (și părți de propoziție, pentru care vezi § 693); *iar* apare mai frecvent între propoziții principale și între fraze. Cea mai frecventă conjuncție copulativă este *și*, care poate apărea:

a. fie numai înainte de ultima unitate sintactică dintr-un lanț de coordonate copulative:

Voi lansa un strigăt de luptă
și de asalt ...
. . . . . .
Împotriva liotii banului,
ce mișună, suduie, scheaună,
se-ascunde, se-aruncă, se cațără,
*țipă **și** țiuie-n spaimă.* BANUȘ, P. 171.

b. fie înaintea fiecărei unități (inclusiv prima) dintr-un lanț de coordonare copulativă:

Și-și făcea ochii dulci, și ofta, și-și pițigăia glasul, și se mlădia ca o pisică, într-un fel de milogeală dezgustătoare. VLAHUȚĂ, N. 16.

c. fie înaintea fiecărei unități în afară de prima:

Toți vorbesc și dau din mîini ș-un murmur adînc, ca dintr-un stup, vine pînă în cerdacul cu geamlîc. SADOVEANU, O. II 536.

Nici, corespondentul negativ al lui *și*, se folosește în același fel.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIILE COPULATIVE

§ 729. Coordonarea copulativă nu impune, prin ea însăși, nici un fel de restricții în folosirea modurilor și a timpurilor. De obicei, propozițiile copulative se construiesc cu același mod:

— indicativ:

În nopțile căzute la fereastră
Citesc și-apoi adorm și mă-nfior
Și-un vis frumos, ca pasărea măiastră
Cu zboru-i alb mă ***poartă-n viitor.*** BACONSKY, P. 105.

— conjunctiv:

Nu sîntem carne de ospețe.
Să știe corbii și să-nvețe. BANUȘ, P. 128.

— imperativ:

Nu te teme *de nimic* ***și vino*** *cu mine în această pădure* ***și fă*** *ce* ***ți-oi*** *zice eu.* ANT. LIT. POP. II 271.

Propozițiile copulative se pot construi însă și cu moduri diferite:

1. indicativ și condițional:

Așa ***am procedat*** *atunci* ***și*** *tot așa* ***aș face*** *și acum dacă mi s-ar cere.*

2. imperativ și conjunctiv:

Du-te *și* ***să vii*** *repede.*

Nu sînt însă decît foarte rar posibile fraze cu propoziții copulative dintre care una să aibă predicatul la conjunctiv, iar cealaltă la condițional.

COORDONAREA DISJUNCTIVĂ

§ 730. Unitățile sintactice coordonate care sînt prezentate de vorbitor ca excluzîndu-se una pe alta într-o măsură mai mare sau mai mică se numesc disjunctive.

Țările române ori vor fi unite,
Ori vor fi în parte la străini robite. BOLINTINEANU, P. I 40.

De obicei, coordonarea disjunctivă se stabilește numai între două unități sintactice, dintre care numai una poate fi adevărată într-un moment:

Ascultă ce-ți spun eu, ***din asta ori moare, ori înnebunește.*** VLAHUȚĂ, D. 166.

Se întîlnesc însă destul de des și situații în care coordonarea disjunctivă de acest fel leagă trei sau mai multe unități sintactice:

Un unghi sau e drept, sau e ascuțit, sau e obtuz.

De obicei, cu cît numărul unităților sintactice coordonate disjunctive este mai mare, cu atît opoziția, raportul de excludere reciprocă slăbește, ajungînd să se confunde cu raportul copulativ.

Într-o frază ca aceasta:

Cînd uităm un obiect, o întîmplare, e din cauză că am avut interes s-o uităm, sau pentru că ne-a fost dezagreabilă întîmplarea, sau am fi vrut să ascundem obiectul. CAMIL PETRESCU, T. III 81, raportul disjunctiv se apropie de cel copulativ tocmai din cauză că există mai multe posibilități.

Raportul disjunctiv poate fi însă apropiat de cel copulativ și atunci cînd unitățile coordonate sînt numai două, dacă nu există obligația de a alege o singură situație:

Doriți să vă hodiniți ori doriți să gustați ceva, *vă rog poruncți.* SADOVEANU, O. XVIII 148. (Răspunsul ar putea fi: *doresc și una și alta* sau *nici una, nici alta.*)

§ **731.** Raportul de coordonare disjunctivă leagă, spre deosebire de coordonarea copulativă, aproape numai unități sintactice de același fel, care au aceeași funcțiune. În frază pot fi legate prin coordonare disjunctivă:

1. propoziții principale:

Ori pe mîndra vamă dă-m,

Ori să stai să ne luptăm. PANN, Ș. Ț. II 69.

Ori te poartă *cum ți-e vorba,* ***ori vorbește*** *cum ți-e portul.* Proverb.

2. propoziții subordonate, de obicei de același fel:

Poate ***să ne ajungă cineva din urmă ori să ne întîmpine cineva dinainte.*** CREANGĂ, P. 126.

Bărbatu-meu . . . nu s-a putut plînge ***că l-am înșelat ori că i-am răsipit casa.*** CREANGĂ, P. 4.

3. o parte de propoziție cu o propoziție subordonată, care, de obicei, are în frază o funcțiune identică:

Nimeni nu s-a plîns ***de judecățile*** *lui în vreme de pace* ***ori că-n războaie n-a sărit*** *unde a fost mai greu,* ***însuflețind pe cei cu inima scăzută.*** DELAVRANCEA, O. II 31.

PRIN CE SE LEAGĂ ÎNTRE ELE UNITĂȚILE COORDONATE DISJUNCTIVE DIN CADRUL FRAZEI

§ **732.** a. Coordonarea disjunctivă se exprimă de obicei prin conjuncții.

Cele mai importante conjuncții disjunctive sînt *ori* și *sau*, singurele care pot exprima raportul disjunctiv în toate aspectele lui, adică de la

opoziția ireductibilă de excludere reciprocă pînă la simpla alternare sau identificare cu raportul copulativ.

Alte conjuncții disjunctive, care exprimă însă numai simpla alternare și leagă de multe ori unități sintactice al căror raport de coordonare se situează la granița dintre coordonarea disjunctivă și cea copulativă, sînt: *aci . . . aci, acum . . . acum, ba . . . ba, cînd . . . cînd, fie . . . fie, fie că . . . fie că.*

Cînd leagă două unități sintactice, *ori* și *sau* pot apărea fie numai între ele, fie, mai frecvent, în fața fiecăreia dintre cele două unități:

Și în jur parcă-mi colindă dulci și mîndre primăveri
Sau văd nopți ce-ntind deasupra-mi oceanele de stele. EMINESCU, O. I 31.

***Ori** părerea mă înșală, **ori** s-a strica vremea . . .* CREANGĂ, P. 265.

*Poporul deștept **sau** se ridică mare, triumfător, și recîștigă independența din afară și libertatea dinlăuntru, **sau** suferă în nemișcare, cerșind dreptul de a trăi de la celelalte națiii.* BĂLCESCU, O. I 190.

Cînd sînt legate prin coordonare disjunctivă mai multe unități sintactice, conjuncția poate fi pusă înaintea fiecăreia dintre ele (inclusiv la cea dintîi), între toate unitățile sau numai înaintea celei din urmă (în această ultimă situație primele unități sînt juxtapuse):

***Ori** îmi dai înapoi calul, **ori** mi-l plătești, **ori** te dau în judecată*

Observații. 1. Conjuncția trebuie să fie aceeași la toate propozițiile: *ori . . . ori, sau . . . sau.* Nu sînt corecte fraze ca:

***Ori** trimite sol la scaunul domniei-mele un boier credincios **sau** să binevoiască măria-ta să ne înțelegem gură în gură.* ISPIRESCU, M. V. 11.

2. Pentru deosebirea de accent dintre *sau* și *ori* cu valoare disjunctivă propriu-zisă și aceleași conjuncții cu valoare apropiată de copulare vezi § 1022.

Celelalte conjuncții disjunctive se folosesc înaintea fiecărei unități:

*Luna **aci** s-arată, **aci** iar se ascunde:*
Abia cîteodată întunericul pătrunde. ALEXANDRESCU, O. 142.

Luntrea . . .
***Cînd** la umbră se dosește, **cînd** s-arată la lumină.* ALECSANDRI, POEZII, 63.

b. În afară de situațiile în care juxtapunerea se combină cu joncțiunea, în sensul că primele unități disjunctive sînt juxtapuse, iar înainte de ultima se folosește o conjuncție, juxtapunerea poate apărea, mai rar, și ca singur mijloc de exprimare a coordonării disjunctive:

*Vrei **nu vrei**, bea, Grigore, agheasmă.*

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIILE DISJUNCTIVE

§ 733. Propozițiile disjunctive se construiesc cu toate modurile predicative, valoarea modurilor fiind aceeași ca și în propoziții independente. De regulă, predicatele propozițiilor disjunctive stau la același mod:

*Nu știu zilele mi-**s** rele,*
*Ori **mă bat** faptele mele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 194.

Ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale. CARAGIALE, O. VI 133.

Pot apărea însă și moduri diferite:

*Măi bărbate... alege-ți una din două: ori **merg** eu de unde-am venit, ori **alungă**-ți copiii de la casă.* RETEGANUL, P. I 43.

COORDONAREA ADVERSATIVĂ

§ 734. Unitățile sintactice coordonate care se opun una alteia fără a se exclude se numesc adversative.

Observație. Opoziția dintre unitățile sintactice coordonate adversative se deosebește de opoziția caracteristică coordonării disjunctive prin faptul că nu conține ideea de alegere. Prin raportul de coordonare adversativă se exprimă numai constatarea opoziției dintre stări, acțiuni etc., fără a se exprima gramatical ideea că într-un moment dat numai una este valabilă, posibilă etc.

În raport de coordonare adversativă nu pot sta decît doi termeni, două unități sintactice (una dintre ele putînd însă să aibă o coordonată copulativă, disjunctivă sau conclusivă, vezi § 720):

Mînile mari nu se mai întind, ci atîrnă leneșe. SADOVEANU, O. I 405.

Nu e soare, dar e bine
Și pe rîu e numai fum. COȘBUC, P. I 223.

§ 735. Raportul de coordonare adversativă poate lega în frază două propoziții principale, două propoziții subordonate sau o parte de propoziție cu o propoziție subordonată. Ca și coordonarea copulativă, coordonarea adversativă poate lega între ele atît unități sintactice subordonate de același fel, cu aceeași funcțiune sintactică în frază, cît și unități cu funcțiuni diferite:

1. propoziții principale:

*Vru s-o scoale și pe muiere, **dar o mai lăsă**.* PREDA, D. 5.

2. propoziții subordonate, de obicei de același fel:

*Blestemul părinților, **pe care nu-i asculta, ci îi tot necăjea, a făcut-o** să fie gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4.

3. o parte de propoziție cu o propoziție subordonată, de obicei de același fel:

*Și numai iacă îl și vede viind **repede, dar nu așa cum se dusese.*** CREANGĂ, P. 186 (circumstanțial de mod cu o subordonată modală).

Coordonare adversativă poate exista și între fraze (vezi § 721):

După ce atîta vreme
Laolaltă n-am vorbit,
Mie-mi pare că uitarăm
Cît de mult ne-am fost iubit.
***Dar** acum te văd nainte-mi*
Dulce, palidă cum șezi —
Lasă-mă ca altădată

Umilit să-ngenunchez.
Lasă-mă să-ţi plîng de milă,
Să-ţi sărut a tale mîni . . . EMINESCU, O. IV 370.

§ 736. Spre deosebire de coordonarea copulativă şi de cea disjunctivă, la coordonarea adversativă găsim o mai mare interdependenţă între cele două unităţi şi chiar un început de subordonare a celei de-a doua unităţi faţă de prima. Apropierea de subordonare se manifestă în faptul că propoziţiile adversative nu-şi pot schimba locul între ele fără a se modifica sensul (vezi § 998), ceea ce arată că, în frază, cele două propoziţii nu sînt absolut egale, precum şi în corespondenţa de sens dintre multe propoziţii adversative (cele introduse prin *ci* după o coordonată negativă fac excepţie) şi subordonatele concesive:

De-abia înserase, uliţele erau însă pustii (NEGRUZZI, S. I 15)
este aproape egal cu *deşi de-abia înserase . . .* (vezi şi § 863).

Observaţie. Apropierea dintre raportul de coordonare adversativă şi cel de subordonare concesivă se oglindeşte şi în faptul că se pot găsi adversative legate de concesive:

Deşi eşit diavol, dar îi-e tigva goală. PANN, P. V. I 54.

PRIN CE SE LEAGĂ UNITĂŢILE COORDONATE ADVERSATIVE DIN CADRUL FRAZEI

§ 737. Unităţile sintactice coordonate adversative se leagă a. cu ajutorul conjuncţiilor *dar, însă, ci, iar, şi,* al locuţiunii conjuncţionale *numai că* sau b. prin juxtapunere.

a. *El e frumos şi tinerel,*
***Dar** e sfios cînd e cu fete.* COŞBUC, P. I 87.
Ştiu că trebuie să cobor la gară, ***însă** n-o iau într-acolo.* SAHIA, N. 24.
Să nu te sperii, ***ci** să fii gata cu arcul, ca să o săgetezi.* ISPIRESCU, L. 4.
Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre,
***Iar** raza ei abia acum*
Luci vederii noastre. EMINESCU, O. I 234.
Căuta acum un petic ca să i-o cîrpească ***şi** nu mai găsea.* PREDA, D. 6.
E deştept, ***numai că** nu învaţă.*
b. ***Era** pe cînd nu s-a zărit,*
***Azi o vedem** şi nu e.* EMINESCU, O. I 234.

Observaţie. În vorbirea populară şi regională propoziţiile adversative pot fi introduse şi prin *decît, fără, numai* şi *numai cît:*

Postelnicul Andronache mi-a vorbit despre fie-mea şi nu m-am împotrivit, decît l-am făcut să înţeleagă că nu-i voi da-o de soţie fără învoirea ei. FILIMON, O. I 112.

Fetele de la Vezu
Nu ştiu toarce cînepa,
Fără-o-ndrugă ca linul! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 452.
Asta mie mi-o plăcut,

Numai maică-sa n-o vrut;
Asta mie mi-o plăcea,
Numai maică-sa n-o vrea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 366.
E tare frumoasă. Numai cît nu-i adevărată. AGÎRBICEANU, S. P. 21.

Între diversele conjuncţii adversative există deosebiri de întrebuinţare şi o gradaţie în ce priveşte intensitatea opoziţiei exprimate. Opoziţia cea mai puternică este exprimată de *ci* după o coordonată negativă; *dar* şi *însă* sînt sinonime între ele şi exprimă un grad mediu de opoziţie; *iar* are o valoare adversativă foarte slabă, stînd la limita cu raportul copulativ (vezi şi § 359). *Şi* adversativ poate apărea atît cu valoarea mai puternică a lui *dar* sau *însă*, cît şi cu valoarea mai slabă a lui *iar*.

Observaţie. În limba vorbită *ci* se întrebuinţează astăzi puţin. În limba literară *ci* este înlocuit adesea cu *dar*, în ciuda deosebirii de nuanţă (cf. şi locuţiunea copulativă *nu numai (că)... dar şi* în loc de *nu numai (că)... ci şi*.

Regional, *ci* este adesea înlocuit prin *şi*, ceea ce se explică printr-o confuzie fonetică:
Nu-i la vie, şi-i în casă
Cu paloşul gol pe masă. ALECSANDRI, P. P. 124.
Şi nu-nşiră cum se-nşiră,
Şi cîte-un bob ş-o mărgea. ŞEZ. XIV 184.

§ 738. Conjuncţiile adversative apar adesea însoţite de adverbe (sau locuţiuni adverbiale) care le întăresc. Se întîlnesc astfel îmbinări ca: *ci dimpotrivă, dar* (sau *însă*) *în schimb, dar* (sau *şi*) *totuşi* (sau *cu toate acestea*).

*Şarlota ta nici a murit, ... nici s-a bolnăvit ... **ci din împotrivă**, a doua zi s-a aruncat în braţele unui tînăr ofiţer.* NEGRUZZI, S. I 63.
*N-au mirosit duhoarea cocsului, **dar în schimb** fură hrana muncitorilor.* SAHIA, N. 31.
*E adevărat că vagonul din urmă al unui tren se clatină mai mult; **în schimb însă** nu e priveliştе mai plăcută, într-o călătorie cu drumul de fier, decît la fereastra din spatele trenului.* CARAGIALE, O. I 293.
*Se întîmplă cîteodată şi mai altfel de cum gîndeşti. Nici lene, nici prostie, nici răutate să nu fie la mijloc, **şi totuşi** sare omului ţîfna din senin din iarbă verde.* DELAVRANCEA, H. T. 129.

Observaţie. La scriitorii din secolul trecut şi în limba vorbită se găsesc şi asocieri de cîte două conjuncţii adversative, *şi însă* sau *dar însă*, care astăzi ne apar pleonastice:
Un om care iubeşte cu tinereţe pe gingaşa lui soţie, şi însă nu o poate vedea. NEGRUZZI, S. I 56.
Potera l-a-ncunjurat
Şi burduf mi l-a legat,
Dar lui însă nu-i păsa. ŞEZ. V 94.

§ 739. Cînd leagă două propoziţii, raportul de coordonare adversativă are, pe lîngă conjuncţia caracteristică de la a doua propoziţie, şi alte mijloace de exprimare, de întărire, care anunţă conjuncţia încă din prima coordonată.

Astfel sînt:

a. adjective de felul lui *drept, adevărat* cu rol de nume predicativ:

Un bou în post mare? — D r e p t, cam ciudat vine,
***Dar** asta se-întîmplă în oricare loc.* ALEXANDRESCU, o. 230.

b. un complement de relație, fie construit cu prepoziția *de* și exprimat prin același cuvînt ca și predicatul:

Îl durea d e d u r u t; ***dară** răbda în piele ca un drac.* ISPIRESCU, L. 252,

fie cu tautologie și cu o intonație specială:

Oșlobanu, p r o s t, p r o s t, ***dar** să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie.* CREANGĂ, A. 78.

c. inversiunea subiectului cu predicatul:

F a c e m a m a plăcinte, ***dar** n-are cine le mînca.*

În această situație poate fi vorba și de întrebuințarea afectivă a pronumelui personal subiect:

Toți erau toropiți de somn, mai cu samă Cocoran, s t ă t e a e l cu ochii holbați, ***dar** își tot scăpa capul în jos.* CAMILAR, TEM. 234.

C e r c a ț i v o i marea cu degetul, ***dar** ia! să vedem cum i-ți da de fund?* CREANGĂ, P. 260.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIILE ADVERSATIVE

§ **740.** Propozițiile adversative se pot construi cu toate modurile predicative, ținînd seama de modul la care ar sta verbele cînd propozițiile ar fi independente.

De obicei predicatele ambelor propoziții stau la același mod:

— indicativ:

Pe dumneata ***nu știu** unde te-oi fi văzut, om bun, dar tovarășul dumitale a mai* ***umblat** pe aici.* SADOVEANU, O. XVIII 444.

— imperativ:

***Nu mă omorî**, Făt-Frumos, ci mai bine* ***dă-mi** drumul în apă.* ISPIRESCU, L. 43.

Se găsesc însă și coordonate adversative cu predicatele la moduri diferite:

***Rămîneți** aci,* ***dar trebuie** să vă ascunz foarte bine.* ANT. LIT. POP. II 270.

Te-aș ***vîrî** în sîn,* ***dar** nu* ***încapi** de urechi.* CREANGĂ, P. 253.

COORDONAREA CONCLUSIVĂ

§ **741.** Se numește coordonare conclusivă raportul care leagă două unități sintactice dintre care a doua arată o urmare, o concluzie care decurge din acțiunea, starea etc. exprimată de prima. Coordonarea conclusivă se află, din punctul de vedere al dependenței dintre unitățile pe care le leagă, la limita dintre coordonare și subordonare. Faptul se poate vedea din imposibilitatea schimbării locului pe care-l ocupă conclu-

siva față de coordonată și din corespondența de sens dintre propoziția conclusivă și o propoziție subordonată consecutivă.

*Măria-sa îi dăduse ș-un pitac; **deci îl socotea prietin al său.*** SADOVEANU, O. XVIII 117.

§ 742. Coordonarea conclusivă leagă de obicei în frază propoziții principale; rar, se pot găsi însă în raport de coordonare conclusivă și propoziții subordonate (de același fel) sau părți de propoziție cu propoziții subordonate (de același fel).

1. propoziții principale:

Văd eu că-i greu — și de aceea mi-i inima cătrănită. SADOVEANU, O. VII 368.

2. propoziții subordonate:

*Țăranii între dînșii vorbesc că și de vor face învoieli cu boierii, la muncă nu vor ieși pînă ce nu li se va împărți moșia Babaroaga care nu-i face trebuință cucoanei ... că ei nu vor mai sta fără pămînt, **că ei asudă și sîngerează muncindu-l și deci al lor trebuie să fie.*** REBREANU, R. I 293.

Adesea coordonarea conclusivă apare între fraze (vezi § 721):

*Dar apoi își aduse aminte că făgăduise a răpi pe fata Genarului, și ceea ce făgăduiește voinicul anevoie o lasă nefăcută. **Deci se porni** și înspre sară ajunse la castelul Genarului ce strălucea în întunerecul serei ca o uriașă umbră.* EMINESCU, L. P. 181.

Împăratul prea-nălțatul
M-a trimis s-adun tot satul,
Să dau știre tuturor
Că el caută în latul
Lumii-acestei p-un ficior,
Ce din toți va fi mai tare,
Mai frumos și mai cuminte.
Deci vă strîngeți mic și mare
Și să țineți bine minte.
Căci se poate, — cine știe,
Că la voi prin sat să fie
Voinicel a-i fi pe plac
Să-i dea fata de soție. EMINESCU, L. P. 144.

PRIN CE SE LEAGĂ ÎNTRE ELE UNITĂȚILE COORDONATE CONCLUSIVE DIN CADRUL FRAZEI

§ 743. Coordonarea conclusivă se realizează a. cu ajutorul conjuncțiilor și locuțiunilor conjuncționale *deci, dară, așadar, prin urmare, de aceea, în concluzie, în consecință, (care) va să zică,* și (singur sau în combinație cu *deci, de aceea, prin urmare* etc.) și b. prin juxtapunere.

a. În limba literară conjuncția cea mai folosită este *deci*:

S-a dus amorul, un amic
Supus amîndurora,
***Deci** cînturilor mele zic*
Adio tuturora. EMINESCU, O. I 184.

Conjuncţia *dar* (sau *dară*) se foloseşte pentru exprimarea raportului conclusiv mai rar şi numai în mijlocul propoziţiei:

Vom spune cît e de frumoasă viaţa,
Cîmpul, oraşul, nopţile şi zorii;
. . . . . .
Vom spune ***dar*** *cît de frumoasă-i lumea.* BANUŞ, P. 162—163.

Iar tovarăşului dumitale i se cuvin patru lei, fiindcă patru bucăţi de pîne a avut de întrecut. Acum ***dară****, fă bine de înapoieşte un leu tovarăşului dumitale.* CREANGĂ, O. 161.

Mai des decît *dar* se foloseşte *aşadar:*

Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămînzi,
. . . . . .
Aşadar, d-aci-nainte să nu şedem lenevoşi. PANN, P. V. II 91.

Observaţie. Adverbul *aşa*, care intră în compunerea lui *aşadar*, poate avea şi singur sens conclusiv:

Tocmai în ziua aceea bucătarii curţii se îmbătaseră. . . Şi aşa, rugată fiind cu stăruinţă, se apucă şi ea de găti nişte bucate înfricoşate. ISPIRESCU, L. 23.

Locuţiunea conclusivă *care va să zică* se foloseşte în limba vorbită:

Un sfert de ceas pînă la hanul lui Mînjoală. . . de-acolea, pînă-n Popeştii-de-Sus, o poştie: în buiestru potrivit un ceas şi jumătate. . . Buiestraşu-i bun. . . dacă-i dau grăunţe la han şi-l odihnesc trei sferturi de ceas. . . merge. ***Care va să zică****, un sfert şi cu trei, un ceas, şi pînă-n Popeşti, unul şi jumătate, fac două şi jumătate.* CARAGIALE, O. I 139.

Conjuncţia *şi* se foloseşte cu valoare conclusivă mai rar singură:

Mi-a fost milă ***şi*** *l-am ajutat.*

Ea apare însă des asociată cu *deci, de aceea* sau alte elemente conclusive (vezi exemple la § 742).

b. *Văduva e o femeie care ştie să ţie piept nevoilor;* ***să iau o văduvă.*** SADOVEANU, O. I 372.

Ţine, frate, partea dumitale şi fă ce vrei cu dînsa. Ai avut două pîini întregi, ***doi lei ţi se cuvin.*** CREANGĂ, O. 159.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIILE CONCLUSIVE

§ 744. Propoziţiile conclusive se pot construi cu toate modurile predicative (care se folosesc la fel ca în propoziţiile independente). Nu este obligatorie folosirea aceluiaşi mod în ambele coordonate. Foarte frecvent apare în propoziţia a doua modul imperativ sau conjunctivul hortativ, întrucît concluzia echivalează adesea cu un îndemn sau cu o hotărîre (vezi exemplul din EMINESCU, L. P. 144 de la § 742, CREANGĂ, O. 161, PANN, P. V. II 91 şi SADOVEANU, O. I 372 de la § 743).

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Observaţii asupra coordonării*, în SG II, p. 151—159.
2. G. BELDESCU, *Coordonare simplă, complexă şi contextuală*, în LR IX (1958), nr. 3, p. 19—38.
3. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG I, p. 129—134.

SUBORDONAREA

NOŢIUNI GENERALE

§ 745. Subordonarea este raportul sintactic existent între doi termeni dintre care unul îl determină pe celălalt, depinde de el din punct de vedere gramatical. În cadrul frazei, cei doi termeni ai raportului de subordonare sînt propoziţia r e g e n t ă (cea care este determinată) şi propoziţia s u b o r d o n a t ă (cea care determină).

Regentă poate fi atît o propoziţie principală, cît şi o propoziţie care la rîndul ei este subordonată alteia:

A fost o primăvară *cum n-am apucat niciodată alta.* SADOVEANU, O. XVI 403 (propoziţie principală regentă).

Cine-ar putea/să spună/
Cîţi secoli au trecut
De-o lună/,
De cînd nu te-am văzut?... TOPÎRCEANU, O. I 83

(trei propoziţii regente, dintre care numai prima e principală: a doua e subordonată faţă de prima şi regenta celei de-a treia, a treia e subordonată faţă de a doua şi regenta celei de-a patra).

O b s e r v a ţ i i. 1. Termenii *propoziţie regentă* şi *propoziţie principală* nu sînt deci echivalenţi, atît pentru cele arătate aici, că nu orice regentă este principală, cît şi pentru că nu orice principală este regentă (există principale independente şi principale coordonate). Un termen echivalent pentru regentă este termenul *propoziţie supraordonată.*

2. Pentru *propoziţia subordonată* se foloseşte şi termenul *propoziţie secundară,* care este perfect echivalent, dar prezintă unele inconveniente: pe lîngă faptul că poate crea ideea unei opoziţii numai faţă de principală, e mai greu de folosit în construcţii care ar trebui să precizeze de cine depinde propoziţia respectivă.

Din punct de vedere strict gramatical, propoziţiile subordonate depind direct de un anumit cuvînt din cadrul propoziţiei regente. Cele mai multe depind astfel direct de verb, ceea ce se oglindeşte şi în definiţiile lor, care vorbesc de „acţiunea" din propoziţia regentă, dar se pot referi la întreg conţinutul propoziţiei regente şi pot fi legate chiar de o parte secundară a regentei, care determină într-un fel oarecare acţiunea. În fraza:

Seara făcură de mîncare într-o groapă adîncă, să nu se vadă lumina focului. GALACTION, O. I 297,

subordonata finală nu arată scopul determinant al acțiunii propriu-zise *(făcură de mîncare)* din regentă, ci explică de ce s-a făcut de mîncare într-o groapă adîncă și nu într-un loc deschis.

CORESPONDENȚA DINTRE PROPOZIȚIILE SUBORDONATE ȘI PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE

§ 746. Propoziția subordonată este o propoziție care depinde din punct de vedere gramatical de altă propoziție, îndeplinind, în formă de propoziție, funcțiunea unei părți de propoziție a regentei. Propozițiile subordonate corespund deci, în planul frazei, părților de propoziție și această corespondență se oglindește în înseși denumirile lor: propoziția subiectivă corespunde subiectului, atributiva corespunde atributului, completiva directă corespunde complementului direct, propozițiile circumstanțiale de diferite feluri corespund complementelor circumstanțiale etc.; propoziția predicativă nu corespunde însă chiar predicatului, ci numai numelui predicativ din cadrul unui predicat nominal. Subcategoriile distinse în cadrul diverselor propoziții subordonate corespund și ele de cele mai multe ori cu cele ale părților de propoziție respective: ca și atributele, propozițiile atributive pot fi izolate și neizolate, există atributive circumstanțiale așa cum există atribute circumstanțiale, există propoziții apozitive cu aceeași situație specială în cadrul atributivelor pe care o are și apoziția în cadrul atributelor. Cuvintele din regentă determinate de o subordonată sînt aceleași ca și la partea de propoziție corespunzătoare: atributiva, de exemplu, determină, ca și atributul, un substantiv, un pronume sau alt echivalent. Propoziția predicativă apare pe lîngă aceleași verbe copulative ca și numele predicativ, și, tot ca la numele predicativ, verbul copulativ poate lipsi.

Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție este un fenomen cu importante consecințe de ordin practic: definiția și descrierea categoriilor propozițiilor subordonate poate face mereu apel la elementele corespunzătoare de la părțile de propoziție. Din punct de vedere teoretic, acest fenomen este important pentru că evidențiază caracterul sistematic al limbii; în același timp, el explică și lipsa deosebirii dintre propoziție și frază în ce privește gradul de complexitate a conținutului exprimat (întrucît propoziția subiectivă este echivalentă cu un subiect, fraza formată dintr-o principală regentă și o subiectivă exprimă aceeași judecată ca și o propoziție cu subiect).

Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție are însă și unele limite, există și deosebiri între aceste două feluri de unități sintactice.

O primă deosebire o constituie faptul că, în timp ce subiectul și predicatul ca părți de propoziție sînt părți principale, propoziția subiectivă și propoziția predicativă nu sînt propoziții principale, ci propoziții secundare, subordonate. De aceea, dacă părțile de propoziție puse la un loc constituie o propoziție, propozițiile subordonate îmbinate între ele nu pot constitui o frază fără prezența unei propoziții principale. Se poate spune că „predicativitatea" unei fraze se realizează prin propozițiile principale.

Corespondență există între specii de propoziții în ansamblu și părți de propoziție, dar nu orice construcție în parte se poate realiza în ambele feluri. De exemplu, conținutul propoziției circumstanțiale de loc din fraza :

Merge unde îl duce curentul

nu poate fi redat printr-un complement de același fel, după cum conținutul complementului indirect...

Rolul lor constă în a arăta...

nu poate fi redat printr-o propoziție. Că nu e vorba aici de superioritatea sau de inferioritatea propoziției subordonate sau a părții de propoziție la speciile respective se poate vedea din faptul că asemenea situații se întîlnesc și la aceeași specie; propoziția circumstanțială de mod din fraza :

Face cum i-a arătat mama

nu poate fi redată printr-un complement, dar nici complementul circumstanțial de mod din :

Cîntă încet

nu poate fi redat printr-o propoziție.

Uneori există deosebiri de sferă între posibilitățile unei construcții în ansamblu față de cealaltă. Astfel, propoziția consecutivă este mult mai bine reprezentată decît complementul consecutiv, care se limitează la cîteva expresii încadrate la complementul circumstanțial de mod. Datorită acestei situații, numărul propozițiilor subordonate este mai mare cu 1 decît acela al părților de propoziție.

Propoziția condițională, concesiva și opoziționala sînt mult mai bine reprezentate decît complementele corespunzătoare. În schimb, complementul instrumental, sociativ, de agent și mai ales cel de relație sînt mai bine reprezentate decît propozițiile corespunzătoare.

Din punctul de vedere al modului de exprimare, propozițiile subordonate se deosebesc în multe privințe de părțile de propoziție corespunzătoare. De obicei construcția propozițiilor introduse prin conjuncții și unele adverbe nu are nici o legătură cu prepozițiile folosite la părțile de propoziție. Uneori însă și la cuvintele ajutătoare se manifestă legătura dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție : pe de o parte la folosirea pronumelor și a unor adverbe cu aceleași prepoziții ca la părțile de propoziție corespunzătoare (vezi prepoziția *cu* la propoziția instrumentală și la cea sociativă, *de* sau *de către* la cea de agent), pe de alta la locuțiunile conjuncționale care au ca element de bază o prepoziție (de exemplu : *pentru că — pentru; pe lîngă că — pe lîngă*) sau au formație asemănătoare cu o locuțiune prepozițională (de exemplu : *din cauză că — din cauza* sau *din cauză de; în caz că — în caz de*).

LEGĂTURA DINTRE REGENTĂ ȘI SUBORDONATĂ

§ 747. În raportul de subordonare, propoziția subordonată este termenul care depinde total de celălalt termen, de propoziția regentă. Dar și propoziția regentă, chiar dacă e principală, este adesea strîns legată de subordonata ei.

Există propoziții regente care sînt „insuficiente" din punct de vedere gramatical sau lexical pentru a realiza o comunicare fără întregirea printr-o subordonată. În această situație sînt, de exemplu, orice regentă a unei subiective sau a unei predicative și cu atît mai mult o propoziție redusă la un verb copulativ care e în același timp regentă a unei subiective și a unei predicative sau orice regentă care are ca predicat un verb de modalitate sau de aspect (vezi și § 718 B pct. 2) :

Cine rîde la urmă ***rîde mai cu folos.*** ISPIRESCU, L. 36.

Dar ce e mai frumos e că n-am sfanț, monșer. CARAGIALE, O. II 46.

Lișițele-ncep *să strige*

Ca de mama focului. TOPÎRCEANU, O. I 100.

Strînsa legătură dintre regentă și subordonată poate duce și la unele modificări în cadrul regentei : folosirea corelativelor în regentă, transmiterea negației de la subordonată la predicatul regentei sau influențarea aceluiași predicat în ce privește modul.

CATEGORII DE PROPOZIȚII SUBORDONATE

§ 748. Propozițiile subordonate se pot clasifica în două grupe mari : subordonate necircumstanțiale (subiective, predicative, atributive, completive directe, indirecte și de agent și predicative suplimentare) și subordonate circumstanțiale (toate celelalte : de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod, consecutive, instrumentale, sociative, de relație, condiționale, concesive, opoziționale, cumulative și de excepție). Gruparea aceasta are în vedere unele caracteristici comune de formă și de conținut.

O deosebire între cele două categorii de propoziții subordonate privește felul lor de identificare, de definire. Existența subordonatelor necircumstanțiale este legată de obicei de un anumit element regent și cu ajutorul acestuia pot fi identificate ; interesează aici, de exemplu, caracterul copulativ al verbului, tranzitivitatea, diateza. De aceea, subordonatele necircumstanțiale pot să nu aibă mijloace de construcție specifice fiecăreia, întrucît, construite exact în același fel, au valori diferențiate după natura elementului regent. Exemple :

— cu conjuncția *că:*

Se crede ***că va veni*** (subiectivă).

Credința mea e ***că va veni*** (predicativă).

Credința ***că va veni mă face să rămîn*** (atributivă).

Cred ***că va veni*** (completivă directă).

Sînt încredințat ***că va veni*** (completivă indirectă).

— cu un pronume cu prepoziție :

Dorul ***de cine bănuiești*** *mă aduce aici* (atributivă).

Mi-e dor ***de cine bănuiești*** (completivă indirectă).

Scrisoarea a fost trimisă ***de cine bănuiești*** (completivă de agent) etc.

Subordonatele circumstanțiale se identifică prin conținutul lor, care este mai puțin abstract, și prin mijloace de construcție specifice (deși și aici există multe elemente de construcție cu valori multiple, diversele

raporturi au de obicei și cîte un element specific prin care se poate verifica interpretarea dată). La aceste subordonate natura elementului regent contează mult mai puțin, de aceea după aceeași regentă pot apărea subordonate foarte diferite, deosebite prin elementul introductiv:

*Vin **unde-mi spui*** (de loc).
*Vin **cînd îmi spui*** (de timp).
*Vin **pentru că-mi spui*** (de cauză).
*Vin **ca să-mi spui*** (de scop).
*Vin **după cum îmi spui*** (modală).
*Vin **dacă-mi spui*** (condițională).
*Vin **deși nu-mi spui*** (concesivă).

Poate exista cumul de valori, nuanțe mixte în cadrul subordonatelor circumstanțiale (de exemplu: o propoziție condițională cu nuanță temporală sau o cauzală cu nuanță temporală etc.) sau între subordonatele necircumstanțiale și cele circumstanțiale (cf. atributivele circumstanțiale, completivele indirecte cu nuanță circumstanțială), dar nu și în cadrul subordonatelor necircumstanțiale.

Observație. Între propoziția completivă directă și cea indirectă există un tip nediferențiat clar, mai greu de încadrat, dar nu cu nuanțe mixte.

§ **749.** Propozițiile subordonate necircumstanțiale sînt, în general, strîns legate de regentă în ce privește conținutul: în această situație sînt mai ales propozițiile subiective și predicative, ale căror regente sînt chiar insuficiente, dar și completivele directe, indirecte și de agent; mai puțin legate de regentă sînt unele atributive (se deosebesc aici atributivele izolate de cele neizolate).

O trăsătură comună referitoare la formă este aceea că toate tipurile de propoziții subordonate necircumstanțiale se construiesc în largă măsură cu pronume și adjective pronominale (cu relative și nehotărîte toate cele șapte specii de subordonate necircumstanțiale; cu interogative toate cu excepția completivei de agent), ceea ce la subordonatele circumstanțiale se întîlnește în general mult mai rar. Cele mai multe dintre ele se construiesc și cu adverbe relativ-interogative sau nehotărîte și cu conjuncții, care, pe lîngă faptul că sînt aceleași la toate, se caracterizează prin conținutul foarte abstract (cf. *că, să, ca să*).

O problemă comună specifică pentru propoziția subiectivă, predicativă, atributivă, completivă directă și indirectă este problema categoriei propozițiilor interogative indirecte existente în cadrul acestor propoziții. Propozițiile interogative indirecte formulează o întrebare ca și propoziția interogativă directă, dar o întrebare care nu așteaptă răspuns, fiind subordonată unui element regent cu sens de „informare" sau de „îndoială, ezitare"; ele sînt deci interogative pentru că formulează o întrebare, dar indirecte pentru că sînt subordonate (de aceea nici nu au intonație interogativă și în scris nu se marchează prin semnul întrebării). Spre deosebire de celelalte feluri de propoziții subiective, predicative, atributive, completive directe și indirecte, propozițiile interogative indirecte depind deci numai de elemente regente care au sens de informare (în ambele sensuri: comunicarea și primirea unei informații)

sau de îndoială : în prima categorie intră verbe și substantive ca *a întreba, a cerceta, a povesti, a afla, a ști, întrebare, problemă, chestiune* etc. ; în a doua *a se îndoi, a ezita, a se gîndi, a fi de mirare* etc. Propozițiile interogative indirecte sînt frecvente printre subiective și completivele directe, mai puțin printre completivele indirecte ; la predicative și la atributive sînt rar întîlnite. Ca orice interogative, interogativele indirecte pot fi parțiale sau totale : cele parțiale se construiesc exact la fel ca interogativele directe parțiale (cu pronume, adjective pronominale sau adverbe pronominale interogative), pe cînd cele totale au o construcție deosebită, cu conjuncțiile *dacă* sau *de*. (Pentru întreaga problemă a interogativelor indirecte vezi și § 470—471.)

Observație. Regional și popular, atît la cele parțiale, cît și la cele totale, apare uneori conjuncția *că* înaintea elementului interogativ, probabil din nevoia de a se sublinia caracterul subordonat al interogativei, legătura ei cu regenta.

Probleme comune numai propoziției completive directe și indirecte sînt, ca și pentru complementele corespunzătoare (vezi § 596), dificultatea definirii și a delimitării în unele situații (după verbe care pot fi și tranzitive și intranzitive, cînd propoziția nu are un element formal specific) și posibilitatea reluării sau a anticipării acestor subordonate printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal așezată pe lîngă verbul regent.

§ **750.** Propozițiile subordonate circumstanțiale se caracterizează printr-o mare bogăție a mijloacelor de construcție, între care pe primul loc stau conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale, apoi adverbele relative și nehotărîte (construcția cu pronume e mai rară, cu excepția circumstanțialelor instrumentale și sociative, care se construiesc numai sau aproape numai cu pronume). Elementele conjuncționale au în general un sens mai concret și mai specific decît cele folosite la subordonatele necircumstanțiale.

O problemă de conținut pe care o pun unele propoziții subordonate circumstanțiale este problema subordonării indirecte. Există situații în care unele propoziții circumstanțiale nu sînt subordonate direct față de propoziția în a cărei tovărășie apar : adevărata regentă lipsește și subordonatele respective apar însoțind o propoziție care presupune existența regentei „logice" a acestor subordonate. Astfel, în fraza :

*De-ar mai veni vara, să se mai joace și pe-afară ; că m-am săturat de ei ca de mere pădureț*e. CREANGĂ, A. 38,

există o propoziție principală *de-ar mai veni vara* și două subordonate circumstanțiale — o finală și o cauzală. Din punct de vedere gramatical ambele circumstanțiale sînt subordonate primei propoziții. Ca înțeles însă, e clar că ele nu arată scopul și cauza acțiunii din propoziția *de-ar mai veni vara*, ci scopul și cauza pentru care este formulată această propoziție, scopul și cauza „dorinței" de a veni vara ; circumstanțiala finală și circumstanțiala cauzală din această frază sînt deci subordonate indirect față de propoziția *de-ar mai veni vara* (care din punct de vedere logic trebuie înțeleasă drept completivă directă a unui verb de dorință subînțeles).

În situații de acest fel apar mai ales propozițiile cauzale și finale după un verb la imperativ:

*Las-o-ncolo, **că nu mai era bună de nimic.*** PREDA, D. 8.

*Nu da așa de iute din mîni, **să nu ți se întîmple vrun năcaz!*** SADOVEANU, O. VII 524.

Un aspect al subordonării indirecte îl constituie subordonatele circumstanțiale incidente lipsite de regentă și de legătura gramaticală cu comunicarea în care apar (vezi § 967).

PROPOZIȚII SUBORDONATE CU MAI MULTE REGENTE

§ 751. O propoziție regentă poate avea mai multe subordonate, care pot fi coordonate între ele sau independente una de alta.

Dar și o propoziție subordonată se poate găsi în situația de a avea mai multe regente. Aceasta se întîmplă atunci cînd două sau mai multe regente coordonate între ele au o complinire comună:

*Cinstite jupîne, grăi el, **domniei-tale** nu se poate și nici nu se cuvine **să-ți ascund** ce este.* SADOVEANU, O. XIII 325.

(Propoziția subiectivă *să-ți ascund domniei-tale* determină aici nu numai pe *se cuvine*, ci și pe *se poate*.)

În asemenea construcții se poate ajunge chiar ca subordonata să aibă valori diferite după cum e raportată la una din cele două regente. Astfel, în fraza:

Ah! cui ar fi trecut prin gînd
Ș-ar fi crezut vrodată
Că mulți lipsi-vor în curînd
Din mîndra noastră ceată! ALECSANDRI, P. III 438,

subordonata *că mulți lipsi-vor...* este completivă directă față de regenta *ar fi crezut vrodată* și subiectivă față de *cui ar fi trecut prin gînd*. (Este o subordonată necircumstanțială, a cărei natură depinde de natura elementului regent, vezi § 748.)

PRIN CE SE LEAGĂ O PROPOZIȚIE SUBORDONATĂ DE REGENTA EI

§ 752. Propozițiile subordonate se leagă de regentă prin conjuncții, adverbe pronominale relativ-interogative sau nehotărîte, pronume sau adjective pronominale relativ-interogative sau nehotărîte; ele pot fi și numai juxtapuse față de regenta lor. Exemple:

a. printr-o conjuncție (simplă sau compusă) sau printr-o locuțiune conjuncțională:

*Se roagă **să-i deie și lui ceva de mîncare.*** CREANGĂ, P. 143.

*Îmi apăs șapca pe ochi și mă rezem cu ochii mijiți, **ca și cum** m-aș așeza pe somn.* CARAGIALE, O. II 106.

b. printr-un adverb pronominal relativ-interogativ sau nehotărît:

El plecat-au dintr-un loc
***Unde** iarba, **cînd** răsare,*
Sub o arşiţă de foc
Se usucă şi dispare. ALECSANDRI, P. III 362.

***Unde** s-a dus nu se ştie.* SADOVEANU, O. XVI 348.

În cale
Ţi-am umblat şi-n deal şi-n vale
*Şi-**orişiunde** te-am ştiut.* COŞBUC, B. I. 12.

c. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît:

*Hanul lui Haramin se afla aşezat la o răspîntene de drumuri **care** apucau spre Roman şi Piatra.* SADOVEANU, O. XVIII 8.

*Mă gîndesc **ce**-i de făcut*
S-o feresc de neştiut. ARGHEZI, V. 577.

***Orice** sume ar fi trecut prin mînă-i, el tot nefericit ar fi fost.* CARAGIALE, O. III 8.

d. prin juxtapunere:

***Zic zece**, tu taie una.* NEGRUZZI, S. I 249.

§ 753. Între cele trei mijloace de joncţiune — cu conjuncţii, adverbe sau pronume — există deosebiri în privinţa rolului lor sintactic. În timp ce conjuncţiile au numai rol de elemente de legătură şi nu pot fi părţi de propoziţie, pronumele şi adjectivele pronominale au totdeauna un dublu rol: sînt şi elemente de joncţiune, dar şi părţi de propoziţie în cadrul subordonatei introduse. De exemplu, în fraza:

Vîntul e copil zburdalnic fără milă, nici mustrare,
***Care**-mpinge-n rea furtună toate vasele pe mare.* ALECSANDRI, P. III 145,

pronumele relativ *care* face legătura între subordonata atributivă şi regenta ei, iar în cadrul atributivei are funcţiune de subiect.

Adverbele au o situaţie intermediară. Cele mai multe dintre ele (totdeauna cele interogative şi nehotărîte, dar şi cele relative cu valoare propriu-zis adverbială) au, ca şi pronumele, un dublu rol: sînt elemente de joncţiune, dar şi părţi de propoziţie. De exemplu, în:

*Spus-a **încotro** se duce?* SADOVEANU, O. XIII 830,

adverbul *încotro* introduce completiva directă (interogativă indirectă), iar în cadrul ei este complement circumstanţial de loc. Unele adverbe relative însă ajung să se transforme în adevărate conjuncţii; în aceste situaţii ele pierd legătura cu sensul lexical specific al adverbului şi nu mai au nici rol de parte de propoziţie. Aşa e *cum* în propoziţii temporale, *unde* în propoziţii cauzale etc.:

***Cum** mureau amurgurile, tunurile s-auzeau mai tare.* CAMILAR, N. I 3.

Adverbele pot introduce subordonate nu numai singure, ci şi cu prepoziţii. Pronumele pot fi şi ele însoţite de prepoziţii.

*Eu viu **de unde** nimeni nu mai vine...* TOPÎRCEANU, O. I 137.
Sufletul meu îşi mai aduce-aminte
*Şi-acum şi nencetat **de ce**-a trecut.* ARGHEZI, V. 56.

În felul acesta propozițiile subordonate folosesc și mijloace de joncțiune specifice părților de propoziție, cu deosebirea că aici prepozițiile sînt un element secundar, însoțitoare ale adverbelor sau pronumelor. Folosirea prepozițiilor la adverbele și pronumele care introduc subordonate este dictată uneori de raportul cu regenta, alteori de rolul adverbului sau pronumelui în cadrul subordonatei.

Pronumele și adjectivele pronominale care introduc subordonate pot apărea în diverse forme flexionare, iar la genitiv pot fi însoțite sau nu de articol genitival. Uneori forma pronumelui corespunde și rolului lui de element introductiv și rolului lui de parte de propoziție în subordonată; de exemplu, atunci cînd introduce o subiectivă în cadrul căreia are funcțiune de subiect, pronumele stă în mod normal în cazul nominativ sau dacă introduce o completivă directă în cadrul căreia e complement direct stă în mod normal în cazul acuzativ. Cînd însă între cele două roluri sintactice există o contradicție, forma pronumelui se poate orienta fie după rolul subordonatei față de regentă și atunci ea nu corespunde cu rolul pronumelui în subordonată :

Carte frumoasă, cinste ***cui*** *te-a scris.* ARGHEZI, v. 47,

fie după rolul pronumelui în subordonată și atunci ea nu corespunde cu rolul subordonatei față de regentă :

E, lasă!
Că de-o fată ***cui-i pasă***
Nu să ia după părut! COȘBUC, B. I. 13.

§ **754.** Analiza unei fraze cu propoziții subordonate depinde adesea de felul cum sînt considerate unele elemente de legătură. Probleme de acest fel pun, pentru pronume, *cel ce*, iar pentru conjuncții (locuțiuni conjuncționale) îmbinări ca *în ciuda faptului că*, *pentru motivul că* etc.

Cel ce este un pronume relativ nesudat perfect (vezi § 165). Dacă e considerat în bloc pronume relativ compus, atunci el poate apărea ca element introductiv al unor subordonate de diferite feluri, echivalent cu *cine*, *ce* (subiective, completive directe, indirecte și de agent, circumstanțiale sociative etc.); dacă *cel* e considerat pronume demonstrativ separabil, atunci el face parte din regentă, iar subordonata introdusă prin *ce* nu poate fi decît atributivă față de acest demonstrativ.

Observație. Datorită faptului că situația lui *cel ce* nu este încă rezolvată, el nu a fost folosit în descrierea propozițiilor subordonate în nici un sens. Forma feminină cu valoare neutră *ceea ce* este însă mai bine sudată și ea a fost analizată totdeauna în bloc ca un element de joncțiune.

În privința îmbinărilor care ca înțeles se apropie de locuțiunile conjuncționale, situația este aceeași ca și pentru locuțiunile prepoziționale la părțile de propoziție (vezi § 514; acestea trebuie avute în vedere și pentru analiza frazei, cînd după ele urmează pronume relativ-interogative sau nehotărîte). Îmbinări ca *pentru motivul că*, *în ciuda faptului că*, *cu condiția că* pot constitui mijloace echivalente, pe planul frazei, cu conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale propriu-zise (de cauză, concesie sau condiție), dar ele sînt analizabile în unități de frază separate : un com-

plement de cauză *(pentru motivul)*, de concesie *(în ciuda faptului)* sau de condiție *(cu condiția)* în regentă + o atributivă introdusă prin *că*. Cu atît mai mult se impune o asemenea analiză atunci cînd intervin și nuanțe lexicale negramaticalizate pentru o anumită subordonată, cum se întîmplă la îmbinări ca *sub pretextul că, avînd în vedere că* etc.

§ 755. Probleme în parte asemănătoare se pun și pentru unele subordonate cu corelative în regentă.

Propozițiile subordonate pot avea în regentă un cuvînt corelativ, care are de obicei rolul de a sublinia raportul respectiv, de a atrage atenția asupra subordonatei, iar alteori numai rolul de legătură între subordonată și regentă:

Fiindcă nu ești atent, d e a c e e a nu știi.

Dacă nu mai avem nici o pricină de întîrziere și putem porni către ținta pe care o avem, a t u n c i ieșirea noastră nu se va face cu alai, nici ziua și **chiar dac-ar** *ști-o prietenii gospodari de la Dăvideni, a p o i află că noi poftim să nu fie dumnealor de față cînd ne-om încălăra.* SADOVEANU, O. XVIII 110.

Corelativele pot fi adverbe și locuțiuni adverbiale, conjuncții coordonatoare și pronume demonstrative.

a. Adverbe și locuțiuni adverbiale:

De-ar iubi bădița zece,
De dorul meu t o t nu-i trece. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 154.

Foarte des se folosesc cu rol de corelativ adverbe pronominale demonstrative (care corespund de obicei unui adverb relativ în subordonată: *unde... acolo, cînd... atunci* etc.) sau locuțiuni adverbiale în componența cărora intră un pronume demonstrativ (*de aceea, cu toate acestea* etc.). În mod excepțional corelativul poate fi același cu elementul introductiv (relativ) al subordonatei: la propoziția temporală în construcția *cum... cum* și la propoziția modală de măsură progresivă în construcția *de ce... de ce.*

Corelativele adverbiale pot apărea atît înaintea subordonatei, cît și după ea. Cînd corelativul precedă subordonata, el poate fi așezat imediat înaintea elementului introductiv al subordonatei, încît ajunge să formeze corp comun cu acesta. În asemenea situații este uneori greu de hotărît dacă avem a face cu un corelativ urmat de un element conjuncțional sau de o locuțiune conjuncțională (*așa cum, atunci cînd* etc.).

b. Conjuncții coordonatoare singure sau însoțite de adverbe:

O sută de ani să mă fi lăsat și n-aș fi ghicit. SADOVEANU, O. VII 678.
Mort d-ar fi cineva și t o t îl deșteptați. ISPIRESCU, L. 215.

Corelativele coordonatoare apar la propozițiile subordonate cu sens apropiat de coordonare (vezi § 710). Ele se întrebuințează numai cînd subordonata precedă regenta, avînd rolul unui element de legătură, de trecere de la subordonată la regentă. Folosirea conjuncțiilor coordonatoare singure drept corelative, poate cu excepția lui *și*, reprezintă o construcție învechită (cf., la concesive, tipul *deși... dar, deși... însă* etc.). De obicei se asociază o conjuncție cu un adverb: la concesive *și totuși*, la cumulative *dar și, dar nici* etc.

c. Pronume demonstrative :

Cine zice ăla e.

Cu ce mă hrăniți, cu aceea am să vă hrănesc. CREANGĂ, A. 109.

Pronumele demonstrative corespund unui pronume relativ în subordonată. Construcțiile de acest fel pot fi interpretate în două feluri din punctul de vedere al subordonatei : 1. subordonata are funcțiunea indicată de raportul cu regenta făcînd abstracție de demonstrativul de acolo (în exemplele de mai sus : prima subiectivă, iar a doua instrumentală) și în acest caz pronumele demonstrativ este sau corelativ, sau apoziție ; 2. subordonata este atributivă determinînd pronumele demonstrativ din regentă. Într-adevăr, dacă subordonata este precedată de regentă, ea devine atributivă. Pusă însă înainte, e mai greu să fie considerată atributivă, cu atît mai mult atunci cînd în subordonată se folosește pronumele relativ *cine* (care nu introduce atributive decît în forma *cui* sau cu prepoziție) sau cînd accentul frazei scoate în evidență corelația. Această corelație este analogă cu cea întîlnită între adverbe demonstrative și relative (vezi punctul a) în tipul *Unde prindea omul, acolo îl ocăra.* SLAVICI, N. I 16.

Corelativele au un rol important în marcarea unor raporturi sau nuanțe sintactice cu formă nespecifică. De exemplu, prezența corelativului *totuși* în regenta unei atributive marchează faptul că atributiva este circumstanțială cu nuanță concesivă :

El, care e bolnav, totuși a venit.

Într-un mod asemănător corelativele pot fi o marcă a raportului de subordonare în juxtapunere.

§ 756. Caracterul de subordonate al propozițiilor juxtapuse poate fi marcat prin intonație, modul verbului predicat sau prin corelative, adesea prin mai multe mijloace în același timp :

În republecă omul se rădică
La vrednicia sa cea deplină.
Fie de viță mare sau mică,
Aibă avuție multă sau puțină,
Totuș asemene drepturi are
Cu cela care este mai mare. BUDAI-DELEANU, Ț. 360.

(Pentru problemele juxtapunerii în subordonare vezi și § 712.)

ASPECTE FORMALE ALE DEPENDENȚEI SUBORDONATEI

§ 757. Dependența subordonatei de regentă are și consecințe formale, în corespondența timpurilor sau în diverse fenomene de atracție.

Predicatul subordonatei este adesea influențat de regentă în ce privește timpul. De exemplu, dacă regenta are predicatul la un timp trecut, în completiva directă se poate pune prezentul, deoarece timpul din regentă e suficient pentru a arăta că și acțiunea din subordonată s-a săvîrșit în trecut :

Îi auzeam pe domni cum latră. BENIUC, *Noi comuniștii.*

Fenomenul atracției se exercită asupra predicatului unei subordonate în sensul că verbul nu ia forma cerută de subiectul lui gramatical,

ci forma cerută de subiectul regentei care îi este şi lui subiect logic. Este situaţia regentelor cu subiect de persoana I sau a II-a şi cu predicat nominal urmat de o atributivă a numelui predicativ:

Sînt om care ***iubesc*** *adevărul.* CARAGIALE, O. I 244.

Predicatul atributivei ar fi trebuit să fie *iubeşte*, acordat cu subiectul *care*. Verbul a luat însă forma persoanei I datorită atracţiei exercitate de verbul din regentă, al cărui subiect corespunde şi cu realitatea.

ÎMPLETIREA SUBORDONATEI CU REGENTA

§ 758. Există situaţii în care subordonata apare împletită cu regenta ei, încît pot fi greu de separat.

Cu o regentă principală acest fenomen de împletire este mai redus: apare numai în construcţii interogative şi în construcţii cu verbe ca *a trebui*, *a se cuveni* şi în ambele tipuri se poate considera că e vorba mai mult de o problemă de topică. De exemplu:

a. *Unde spune că a fost?*
Cine vezi că vine?
b. *Tu trebuia să te cuprinzi*
De acel farmec sfînt. EMINESCU, O. I 192.

Cînd regenta este şi ea subordonată, situaţia este mai complicată. Împletirea se produce între o subordonată introdusă prin pronume, adjectiv pronominal sau adverb relativ sau nehotărît şi una introdusă prin conjuncţie:

Cînd vuia în sobă tăciunele aprins, ***care se zice că face a vînt şi vreme rea,*** *sau cînd ţiuia tăciunele, despre care se zice că te vorbeşte cineva de rău, mama îl mustra acolo, în vatra focului.* CREANGĂ, A. 35.

Oricîtă fericire ar fi crezut Pascu să-i vie din căsătoria aceasta, *chipul lui nu se putea lumina.* I. Agîrbiceanu, *Opere*, vol. al III-lea (Bucureşti, 1962), p. 232.

Îl pofti ca să-i arate un loc unde el zicea că se pot găsi multe faguri de miere. ODOBESCU, S. III 236.

Împletirea dintre subordonată şi regentă constă în faptul că, deşi propoziţiile introduse prin pronume, adjective sau adverbe pronominale sînt regente ale celor conjuncţionale, elementele lor introductive au rol de părţi de propoziţie în propoziţiile introduse prin conjuncţii.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, în SG I, p. 141—164.
2. GH. BULGĂR, *Note despre structura frazei*, în *Culegere de studii* (Institutul pedagogic de limbă şi literatură rusă „Maxim Gorki"), 1962, p. 17—20.
3. ION G. DIACONU, *O completare sintactică*, în LR VII (1958), nr. 2, p. 91—93.
4. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG I, p. 134—139.
5. I. RIZESCU, *Propoziţii subordonate paratactice*, în SG III, p. 107—137.
6. SORIN STATI, *Elementul regent în relaţia de subordonare*, în SCL VIII (1957), nr. 3, p. 263—273.

PROPOZIȚIA SUBIECTIVĂ

§ **759.** Propoziția subiectivă îndeplinește funcțiunea de subiect al propoziției regente :

Cine-a face altă dată ca mine *ca mine să pățească.* CREANGĂ, P. 253.

Bine-ar fi ***s-o pot scoate la capăt.*** CREANGĂ, A. 58.

Că te-am zărit *e a mea vină*

Și vecinic n-o să mi-o mai iert. EMINESCU, O. I 118.

Destul ***că foarte de dimineață, dumnealor... așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat.*** CARAGIALE, O. I 267.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE SUBIECTIVĂ

§ **760.** Propoziția subiectivă poate fi introdusă :

a. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît :

Deasupra tuturora se ridică ***cine poate.*** EMINESCU, O. I 133.

Cari nu pierise de sabia slujitorilor domnești *fugise în pribegie.* ODOBESCU, S. I 160.

Ce-i e scris omului *în frunte-i e pus.* CREANGĂ, P. 220.

El e stăpînul averii, ***întîmple-se orice s-o întîmpla!*** CARAGIALE, O. I 170.

Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit la scaunul Moldovei, *de cînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar o dată prin Humulești spre mănăstiri.* CREANGĂ, A. 73.

Observație. În exemplele de mai sus, pronumele care introduc propozițiile subiective au, în secundară, funcțiunea de subiect și, în consecință, stau în cazul nominativ. Pronumele pot avea însă în propoziția subiectivă și altă funcțiune decît pe aceea de subiect și atunci stau în alt caz decît nominativul. Astfel, pronumele relativ-interogative apar în cazurile genitiv, dativ sau acuzativ cu sau fără prepoziție și au în subordonată funcțiunile de nume predicativ, atribut, complement direct, indirect sau circumstanțial (vezi § 166).

Se vede ușor ***al cui*** *e copilul ăsta.*

Cine-mi place, eu nu-i plac... ***Cui*** *plac eu nu-mi place mie.*

Pe cine *nu lași să moară nu te lasă să trăiești.* Proverb.

Băbornița, cum aude aceasta, pe loc trimete s-o cheme, zicînd în gîndul său :

— ***După ce*** *îmblă ea nu se mîncă.* CREANGĂ, P. 99.

Se vede ***cu cine*** *ești prieten.*

b. printr-un adverb sau o locuțiune adverbială relativ-interogativă :

Într-adevăr, e bine ***cum spune unchește,*** *a încuviințat Potcoavă; așa să se facă.* SADOVEANU, O. XVIII 32.

Oameni ca dînsul sînt atît de rari... încît e de mirare ***cum de se mai găsesc încă.*** NEGRUZZI, S. I 244.

Încotro vin ***Răzoarele...*** *e fără însemnătate.* GALACTION, o. I 38.

N-a fost anevoie de înțeles ***de ce orașul vostru... nu-mi mai păru o vale a desfătărilor.*** CEZ. PETRESCU, S. R. 6.

c. prin conjuncțiile *că, să, ca... să, de* (cu sensurile „că", „să" sau „dacă") și *dacă:*

E adevărat ***că pînă acolo nu ajunsese,*** *dar nu e mai puțin adevărat* ***că tot eu mă simțeam în pagubă.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 130.

Dacă se întîmplă ***să plouă,*** *ori răcoare?* CARAGIALE, o. I 269.

Și fost-ar fi mai bine
Ca niciodată-n viață să nu te văd pe tine. EMINESCU, o. I 92.

Nu știu cum s-a întîmplat ***de a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult cotitei mele colinde de vînător-hoinar.*** ODOBESCU, S. III 113.

Nu știam că-i tot aceea
De te razimi de o umbră
Sau ***de crezi*** *ce-a zis femeia.* EMINESCU, o. I 113.

Observație. În limba mai veche și populară apare și locuțiunea conjuncțională *cum că*, rar întrebuințată astăzi în limba literară:

Și adînc privind în ochii-i, ți-ar părea ***cum că înveți***
Cum viața preț să aibă și cum moartea s-aibă preț. EMINESCU, o. I 160.

OBSERVAȚII ASUPRA FOLOSIRII DIFERITELOR CONJUNCȚII

§ **761.** Dintre conjuncțiile folosite la construirea unei propoziții subiective, cele mai frecvente sînt *că* și *să*. Conjuncția *de* (cu sensul „că" sau „să") apare foarte rar cu această funcțiune.

Conjuncția *ca... să* are valoarea lui *să* și se întrebuințează în limba literară atunci cînd între predicatul regentei și predicatul subiectivei sînt intercalate părți de propoziție aparținînd dependentei; aceste părți de propoziție sînt așezate între cele două elemente ale conjuncției *(ca* și *să):*

Se poate ***ca bolta de sus să se spargă,***
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă. EMINESCU, o. I 38.

Însă tu îmi vei răspunde că e bine ***ca în lume***
Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume. EMINESCU, o. I 137.

De asemenea, *ca... să* se întrebuințează în limba literară cînd între cele două elemente ale ei se intercalează o propoziție subordonată subiectivei:

Trebuie ***ca,*** *pînă nu prind ele de veste,* ***oamenii dinainte să se strecoare unul cîte unul în spatele lor.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 309.

În limba mai veche și astăzi în vorbirea neîngrijită găsim propoziții subiective introduse prin *ca să* fără nici o intercalare.

Ca să trecem prin pădure *e peste poate.* ISPIRESCU, L. 6.

(Pentru întrebuințarea conjuncției *ca... să*, vezi și § 367.)

CONSTRUIREA PROPOZIȚIILOR SUBIECTIVE ÎN FUNCȚIE DE FELUL PREDICATULUI REGENT

§ 762. Verbele personale (predicate verbale sau nominale) au ca subiect propoziții subiective introduse prin pronume sau adjective pronominale:

Cine ***a cunoscut pe unul*** *a cunoscut pe celălalt.* CARAGIALE, O. I 303.

Nu-i ordinea firească ***ce ei a fi susțin.*** EMINESCU, O. I 59.

Predicatele verbale sau nominale exprimate prin verbe și expresii unipersonale prin formă și impersonale prin conținut, formele impersonale ale unor verbe personale și adverbele predicative au de obicei ca subiect propoziții subiective introduse prin conjuncțiile *că, cum că, să, ca... să* și *de* (cu sensul „că" sau „să"):

a. pe lîngă verbe unipersonale prin formă și impersonale prin conținut:

Dar de-acum trebuie ***să ne mai punem și cîte pe-oleacă de carte.*** CREANGĂ, A. 100.

Bucuros, cumnate, numai cît se cuvine ***să se așeze mai întăi și mai întăi cumnata Leuna.*** SADOVEANU, O. XVII 378.

Poveți în privința timpului cînd se cuvine ***ca vînătorul să-și pună pușca și pofta în cui.*** ODOBESCU, S. III 38.

b. pe lîngă forme impersonale ale unor verbe personale:

Ne doare ***c-a fost scris așa.*** COȘBUC, B. I. 155.

Cînd este ***să dai peste păcat,*** *dacă-i înainte te silește să-l ajungi, iară dacă-i în urmă stai și-l aștepți.* CREANGĂ, P. 223.

Ah! atuncea ți se pare
Că pe cap îți cade cerul. EMINESCU, O. I 227.

Ți-ar fi plăcut ***să mă omori?*** CARAGIALE, O. I 275.

Se vede ***că ești născută în codru.*** V. Alecsandri, *Teatru*, vol. I (București, 1952), p. 432.

Și nouă nu ne mai rămîne decît ***să ne întindem lîngă ei.*** CAMILAR, N. I 221.

c. pe lîngă expresii unipersonale prin formă și impersonale prin conținut:

Era mai bine ***ca negura să nu se mai ieie.*** CAMILAR, N. I 8.

Fiul n-avea poftă de mîncare; îi era degrabă ***să meargă la neica Stavrache, hangiul, frate-său mai mare.*** CARAGIALE, O. I 165.

Așa-i ***că s-a deocheat vremea.*** CREANGĂ, A. 30.

Dar fost-a scris părintelui Duhu ***să nu asculte în totul sfaturile cuviosului stariț, ci să ne învețe și cîte oleacă de aritmetică, de gramatică, de geografie.*** CREANGĂ, A. 76.

Bine-ți șede, coșcogeme coblizan, ***să umbli lela pe drumuri...!*** CREANGĂ, A. 69.

Observație. Uneori verbul *a fi* din expresiile unipersonale poate lipsi:

Ce folos că ești bine crescut și simpatic și că timp îndelungat ai fost aproape îndatoritor dacă atunci cînd te obligi să faci un lucru, fugi? ARGHEZI, P. T. 388.

d. pe lîngă adverbe predicative:

Și poate ***că nici este loc***
Pe-o lume de mizerii
Pentr-un atît de sfînt noroc
Străbătător durerii! EMINESCU, O. I 185.

Poate ***să te faci și popă aici.*** CREANGĂ, A. 7.

Biletul era în pamblica pălăriei, și, dacă a zburat pălăria, firește ***c-a zburat cu pamblică și cu bilet cu tot.*** CARAGIALE, O. I 268.

Adevărat ***că la Moldova și vremea umblă fără noimă ca multe altele.*** SADOVEANU, O. XVIII 139.

Probabil ***că un sentiment de răzbunare pentru ostilitatea categorică a fiarelor l-a făcut pe om vînător.*** ARGHEZI, P. T. 381.

Predicatele verbale sau nominale exprimate prin verbe sau expresii unipersonale pot avea ca subiect și propoziții subiective introduse prin pronume (mai ales *ce*), prin adverbe interogative sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul „dacă"):

Socoți domnia-ta, diece, că acel cal... nu înțelege ***că ce se petrece*** *nu-i bine?* SADOVEANU, O. XVIII 42.

E de văzut ***cum va orîndui lucrurile la masa cea mare.*** SADOVEANU, O. XIII 388.

De-aceea una-mi este mie
De ar vorbi, de ar tăcè. EMINESCU, O. I 208.

Să nu fie cu supărare ***dacă înștiințăm pe cinstita gazdă*** *să nu treacă slujitori ai săi prin tinda asta.* SADOVEANU, O. XVIII 45.

Verbele reflexive impersonale pot avea ca subiect și propoziții subiective introduse prin adverbe interogative și prin conjuncția *dacă*:

Se vede foarte bine ***cum ai ajuns tu aici.***
Se va vedea în curînd ***dacă tu ai avut dreptate.***

PROPOZIȚII INTEROGATIVE INDIRECTE

§ **763.** Propozițiile subiective introduse prin pronume sau adjective pronominale interogative, prin adverbe interogative sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul „dacă") atunci cînd depind de verbe care înseamnă „a se interesa", „a cunoaște", „a se gîndi" etc. (cu un cuvînt, verbe de informare) sau de predicate nominale care au acest sens sînt interogative indirecte (vezi § 749).

Se vede ***cum se leagă o frăție de cruce*** *și se arată mai ales* ***despre ce vorbesc tinerii din toate timpurile.*** SADOVEANU, O. XIII 40.

*Nu se poate ști **cine a tras manivela.*** CARAGIALE, O. I 272.

Observație. Regional, înaintea unei interogative indirecte introduse printr-un pronume sau adjectiv pronominal interogativ sau printr-un adverb interogativ se pune uneori și conjuncția *că* (vezi § 749):

*Nu se știe **că cine a făcut asta.***

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA SUBIECTIVĂ

§ 764. Predicatul propoziției subiective este pus în general la modul la care ar fi stat dacă propoziția ar fi fost independentă: *e bine **că lucrează** și e bine **să lucreze;** mi s-a spus **cine vorbește** și mi s-a spus **cine să vorbească.***

Propozițiile subiective introduse prin pronume, prin adjective pronominale, prin adverbe sau prin conjuncția *dacă* se pot construi cu modurile indicativ, conjunctiv, condițional-optativ sau prezumtiv:

— indicativ:

*E perfect adevărat **ce bănuiți.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 127.

— conjunctiv:

*E de mirare **cum să facă el una ca asta.***

— condițional-optativ:

*Nu se știe **ce s-ar fi întîmplat** dacă n-aș fi sosit tocmai atunci.*

— prezumtiv:

*Nu se știe **cine o fi făcut aceasta.***

Propozițiile subiective introduse prin conjuncțiile *că* și *de* se construiesc cu indicativul, cu condițional-optativul sau cu prezumtivul:

— indicativul:

Și prin ferestre sparte, prin uși țiuie vîntul —

*Se pare **că vrăjește** și **că-i auzi cuvîntul.*** EMINESCU, O. I 69.

— condițional-optativul:

*Părea **că-n somn un înger ar trece prin infern.*** EMINESCU, O. I 95.

*Pesemne **că m-o fi cunoscînd dumnealui!** zise hangiul.* CARAGIALE, O. I 179.

Subiectivele introduse prin conjuncțiile *să* și *ca... să* au, firește, predicatul la modul conjunctiv:

*Nu-i nici un folos **să stea două gospodării certate.*** SADOVEANU, O. I 586.

*Este drept **ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale.*** ODOBESCU, S. III 10.

BIBLIOGRAFIE

ȘTEFAN GIOSU, *Propoziția subiectivă*, în SCȘT (Iași), XII (1961), nr. 1, p. 65—73.

PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ

§ 765. Propoziția predicativă îndeplinește funcțiunea de nume predicativ al unei propoziții regente. Ea joacă rol de nume predicativ al unui verb copulativ care aparține propoziției regente și care, ca și la numele predicativ propriu-zis, este exprimat prin verbe ca: *a fi, a deveni, a se face, a ieși, a ajunge, a însemna* etc. (vezi § 532).

Înțelegerea a fost ***să ne aștepte la drumul Păstrăvenilor.*** SADOVEANU, O. XVIII 28.

Bine, băiete, bine, fă-te și tu ***ce-i putea,*** *dar mai ales un om cumsecade să te faci!* SADOVEANU, O. III 13.

Leonida a tăcut... și a trecut la loc. Dar dacă a tăcut, asta nu înseamnă ***că n-a gîndit.*** CARAGIALE, O. I 262.

Observații. 1. Verbul copulativ poate fi și la un mod nepredicativ:

Moșneagul fiind un gură-cască, sau ***cum îți vrea să-i ziceți,*** *se uita în coarnele ei.* CREANGĂ, P. 285.

2. Subiectul regentei poate fi o propoziție subiectivă. În astfel de cazuri propoziția regentă, insuficientă, este constituită numai din verbul copulativ (vezi § 718 B 2 b):

Dar ce e mai frumos e ***că n-am sfanț,*** *monșer!...* CARAGIALE, O. II 46.

Ceea ce însă e indiscutabil este ***că a fost o minte mare, o voință mare...*** CARAGIALE, O. III 174.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ

§ 766. Propozițiile predicative pot fi introduse:

a. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît:

Dar să te porți de-acum tare bine, să mai fiu ***ceea ce-am fost pentru tine.*** CREANGĂ, A. 69.

Am să fiu ***ce vreau să fiu!*** BENIUC, V. 18.

Banul din negoț este ***al orcui ar voi să te înșele.*** DELAVRANCEA, H. T. 19.

Nu-i ***pentru cine se pregătește, ci pentru cine se nimerește.*** Proverb.

Observații. 1. Propoziția predicativă introdusă printr-un pronume corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv.

2. Ca și substantivele nume predicative (vezi § 534 pct. 1), pronumele care introduc propoziția predicativă stau, cum se vede din exemplele de mai sus, la cazurile nominativ, genitiv sau acuzativ cu prepoziție, după funcțiunea pe care o au în subordonată. Pronumele introducător al propoziției predicative poate apărea însă și la dativ sau la acuzativ fără prepoziție (cu funcțiune de complement indirect sau direct în subordonată), așa cum nu apare numele predicativ:

Întrebarea este ***cui*** *să-i dau eu banii.*

b. printr-un adverb comparativ (de obicei relativ-interogativ) și printr-o locuțiune conjuncțională comparativă: *(ori)cum, (ori)cît (de), parcă, după cum, ca și cum* etc.

Fața se făcu ***cum e varul.*** CARAGIALE, o. I 128.

Las'mamă, că lumea asta nu-i numai ***cît se vede cu ochii,*** *zicea bădița Vasile mîngîind-o.* CREANGĂ, A. 9.

Înălțimea-ta ești
Oricît de slab pofteşti. ALEXANDRESCU, o. 216.

Ne-au înșelat cum că au să ne deie pămînt. Nu mi-au dat nici macar pe-al meu... ș-am ajuns ***precum mă vezi.*** SADOVEANU, o. XVII 466.

Cînd măriți o fată e ***parcă ți-ar arde casa!*** *oftă Herdelea încheind socotelile nunții.* REBREANU, I. II 7.

Observație. Propozițiile predicative de la acest punct corespund unui nume predicativ exprimat printr-un adjectiv, printr-un adverb sau prin construcții comparative.

c. prin conjuncțiile *că, să, ca... să, dacă* și *de* (cu sensul „să" sau „că"):

Porunca mea e ***să-ți dau acest paloș.*** SADOVEANU, o. XVIII 130.

Datoria lor este ***să alerge prin cetate.*** ODOBESCU, S. I 94.

Singurul drept ce se da țăranului rob era ***ca stăpînul lui să nu-i poată răpi după voință banii, vitele și instrumentele de arătură.*** BĂLCESCU, o. I 139.

Întrebarea este dacă se poate face lucrarea.
A ajuns de ți-e mai mare mila.

Observații. 1. Propoziția predicativă introdusă prin conjuncțiile *că, să, ca... să* și *de* „să" corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un infinitiv, printr-un participiu sau printr-un derivat verbal (abstract verbal sau nume de agent).

2. Pentru folosirea conjuncției *ca... să* sînt valabile observațiile făcute la propoziția subiectivă (§ 761).

3. Propoziția predicativă introdusă prin conjuncția *dacă* corespunde numelui predicativ exprimat printr-un pronume: *întrebarea este aceasta.*

PROPOZIȚII INTEROGATIVE INDIRECTE

§ **767.** Propozițiile predicative introduse prin pronume interogative, prin adverbe interogative sau prin conjuncția *dacă*, cînd depind de o regentă al cărei subiect e substantivul *întrebare* sau altele apropiate ca sens (*problemă, chestiune* etc.) sînt interogative indirecte, întrucît prin verbul copulativ împreună cu subiectul menționat *(întrebarea este)* se cere o informație (vezi § 749).

Întrebarea e ***cine va face lucrarea.***
Întrebarea e ***cum va face lucrarea.***
Întrebarea e ***dacă va face lucrarea.***

PROPOZIȚII PREDICATIVE DE CALIFICARE ȘI DE IDENTIFICARE

§ 768. Ca și numele predicativ, propoziția predicativă c a l i f i c ă sau i d e n t i f i c ă prin conținutul său subiectul regentei. Distincția între cele două categorii de conținut este însă în general mai greu de făcut decît la numele predicative:

Eu, bunicule, aș vrea să mă fac ***ce ești tu.*** SADOVEANU, O. VII 12 [calificare].

Lumea-i ***cum este...*** *și ca dînsa sîntem noi.* EMINESCU, O. I 36 [calificare].

Multe bunuri are omul,
Dar virtutea cea mai mare
E să nu se ție mîndru
Cu virtuțile *ce are.* COȘBUC, P. I 75 [identificare].

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ

§ 769. Propozițiile predicative introduse printr-un pronume sau adjectiv pronominal, cele introduse printr-un adverb, o locuțiune conjuncțională comparativă sau conjuncția *dacă* se construiesc cu modurile indicativ, conjunctiv, condițional-optativ și prezumtiv:

— indicativ:

Venea cu fuga iarmarocul de Fălticeni, care acela este ***ce este.*** CREANGĂ, A. 62.

Și mai pe urmă, a adăogat unchesul uitîndu-se pe deasupra codrului, bună, rea, vremea fi-va ***cum va binevoi.*** SADOVEANU, O. XVIII 139.

— conjunctiv:

Întrebarea este ***ce să-i cerem.***

— condițional-optativ:

Cum îl părăseau, ucenicii urmau să fie ***ca și cum n-ar fi văzut niciodată nimic.*** SADOVEANU, O. XII 20.

— prezumtiv:

A fost el ***ce-o fi fost;*** *întrebarea este: ce e acum?*

Propozițiile predicative introduse prin conjuncțiile *că*, *de* cu sensul „că" se construiesc cu indicativul, condițional-optativul sau cu prezumtivul; cele introduse prin *de* cu sensul „să" se construiesc cu indicativul:

Tot ce putem spune deocamdată, în materie de muzică vînătorească, este ***că francezii au avut și au păstrat din timpi străvechi... o mulțime de cîntice vînătorești.*** ODOBESCU, S. III 95—96.

S-a prăpădit prin cele reghimente, iar Anghelina a rămas ***de ți-e mai mare mila.*** REBREANU, R. I 129.

— condițional-optativ:

Vulpea pare ***că ar fi moartă.***

Propozițiile predicative introduse prin conjuncțiile *să* și *ca... să* se construiesc cu modul conjunctiv:

Îndeletnicirea lui era ***să iasă de două ori pe an cu învoirea domniei, dincolo de hotare, luînd cu el slujitori pașnici și două chervane de cele mari.*** SADOVEANU, O. XVIII 75.

Valoarea modurilor în propozițiile predicative este cea pe care ar avea-o dacă ar fi independente.

BIBLIOGRAFIE

G. BELDESCU, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*, București, 1957, p. 48—49.

PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ

§ **770.** Propoziția atributivă îndeplinește funcțiunea de atribut al unui substantiv sau al substitutului unui substantiv din propoziția regentă:

Nu puteți să-mi alinați durerea ***care-mi pătrunde sufletul.*** ISPIRESCU, L. 12.

Observație. Deoarece se construiește de cele mai multe ori cu un pronume relativ sau adverb relativ, propoziția atributivă mai poartă și numele de propoziție relativă.

În cadrul propoziției atributive se distinge propoziția apozitivă, care corespunde unei apoziții, avînd, ca și aceasta, o situație aparte față de atributiva propriu-zisă (vezi § 776).

PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ PROPRIU-ZISĂ

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ PROPRIU-ZISĂ

§ **771.** Propozițiile atributive propriu-zise se introduc printr-un pronume relativ, printr-un adverb relativ, printr-o conjuncție sau o locuțiune conjuncțională.

A. Propoziții atributive introduse prin pronume.

a. Propoziții atributive introduse prin pronumele relativ-interogativ *care* (pentru întrebuințarea lui *care* vezi și § 165).

După rolul pe care-l joacă în propoziție, *care* apare la diverse cazuri, fiind uneori precedat de prepoziții sau de articolul genitival:

Soră-mea ***care*** *mă purta în cîrcă...* ***care*** *nu mă lăsa să plîng niciodată, pierise dintre noi.* DELAVRANCEA, T. 37.

Mi-a dat un sfat ***căruia*** *i-am ghicit resortul interior.* CAMIL PETRESCU, U. N. 97.

Se deschidea o prisacă, ***prin care*** *trecea cu larmă o șușăniță de pîrîu.* SADOVEANU, O. I 615.

Rogojinaru scoase o foaie galbenă **pe care** *o arătă conductorului cu o mîndrie ostentativă.* REBREANU, R. I 12.

Cum ar glumi, fără să ştie nimic, cei **al căror** *tren a şi pornit pe o linie,* **pe care** *alt tren vine dimpotrivă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 83.

Observaţie. Pentru întrebuinţarea lui *care* nedeclinabil vezi § 165.

Pronumele relativ *care* ia genul şi numărul substantivului pe care-l determină propoziţia atributivă:

Un puţ cu cumpănă în preajma **căruia** *a fost odată dejugătoarea vitelor.* SANDU-ALDEA, D. P. 36.

Înaintea patului o masă murdară, **al cărei** *lemn grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine.* EMINESCU, N. 38.

O ceată de ofiţeri călări în fruntea **cărora** *erau trei.* NEGRUZZI, S. I 167.

Cînd pronumele relativ *care* în genitiv este însoţit de articolul *al, a, ai, ale,* acesta se acordă cu substantivul pe care-l precedă. Uneori însă pronumele relativ este acordat greşit cu acelaşi substantiv care face parte din propoziţia atributivă. Iată un exemplu (în care greşeala se datoreşte probabil tipografului):

Bătrînul Gligore **a cărei** *nevastă...* CAMIL PETRESCU, U. N. 25.

Observaţie. Cînd pronumele relativ *care* în genitiv determină un substantiv însoţit de prepoziţie, el poate sta fie înainte (cu articolul posesiv), fie după substantivul determinat din cadrul propoziţiei atributive:

O nouă stîncă se iveşte în drum, ***de pe creştetul căreia*** *îşi dă iarăşi drumul în gol.* BOGZA, C. O. 95.

Drezina fuge din ce în ce mai repede... pe lîngă cantoane ***de a căror fiinţă*** *n-a bănuit pînă acum.* CEZ. PETRESCU, S. R. 44.

Căci sprinten şi înşelător este gîndul omului, ***pe ale căruia aripi*** *le poartă dorul necontenit.* CREANGĂ, A. 36.

În toate aceste exemple s-ar fi putut folosi şi ordinea inversă: *de pe al cărei creştet, de fiinţa cărora, pe aripile căruia* (vezi § 983).

Prin *care* interogativ se introduc rar propoziţii atributive interogative indirecte: *A lansat chemarea* **care** *ar vrea să vină.*

b. Propoziţii atributive introduse prin pronumele relativ-interogativ *ce* (vezi şi § 166). Cu *ce* relativ:

Am o mîndră ca ş-o floare,
Ce *m-aşteaptă cu mîncare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24.
Vede-un tînăr, **ce** *alături*
Pe-un cal negru stă călare. EMINESCU, O. I 66.
Soarele, **ce** *azi e mîndru, el îl vede trist şi roş.* EMINESCU, O. I 133.
De-aici de pe înalta punte,
Ce *leagă drumurile toate,*
Văd şi mai bine, simt mai tare. BANUŞ, P. 200.
Mi-i timpul scurt şi orişice zăbavă
E-o pierdere **ce** *nu se mai repară.* BENIUC, V. A. I 29.

Observație. Există o concurență între pronumele relative *care* și *ce*. Pronumele relativ *ce* e folosit mai mult în limba scrisă, mai ales în poezie și în stilul pretențios. În vorbire, *ce* nu se mai întrebuințează decît în anumite construcții fixate de mult: *pe zi ce trece, săptămîna ce vine* etc.

Unii înlocuiesc pe *care* cu *ce* pentru a evita cacofoniile. În general, cînd pronumele se referă la ființe, e preferabilă întrebuințarea lui *care*. *Ce*, fiind nedeclinabil, poate da naștere la confuzii, mai ales între nominativ și acuzativ.

De cînd nu se mai putea mișca decît întors de brațele servitorului ce-l îngrijea, viața i se întunecase cu totul. GÎRLEANU, D. 178.

Din această frază nu se poate înțelege destul de clar dacă subiectul (subînțeles) îl îngrijea pe servitor sau invers.

Cu *ce* interogativ se introduc atributive interogative indirecte: *se pune problema* **ce** *e de făcut.*

c. Propoziții atributive introduse prin pronumele relativ-interogativ *cine*. *Cine* relativ introduce atributive în forma de genitiv *cui:*

Să te usuci de dorul **cui** *știu eu.* CREANGĂ, A. 117.

Cine interogativ introduce atributive interogative indirecte în orice formă cazuală sau cu prepoziție:

A pus întrebarea **cine** *a realizat aceasta.*

d. Propoziții atributive introduse prin pronumele relativ *cît, cîtă:*

Dintr-al prinților șirag,
***Cîți** au trecut al casei prag,*
De bună seamă cel mai drag
A fost ales. COȘBUC, P. I 54.

e. Regional, atributivele se introduc și cu pronumele relativ *de*, în special în îmbinări cu pronumele demonstrativ *ăl, a* (vezi § 165):

M-a adus tușa Profira, ***a de-i** bucătăreasa boierului ăl bătrîn.* REBREANU, R. I 92.

B. Propoziții atributive introduse prin adverbe relativ-interogative, ca *unde, cum, cît, cînd*, care pot fi precedate de prepoziții *(pe unde, de unde, de cînd)* sau de alte adverbe *(așa cum):*

Intră în odăița caldă **unde** *zăcea bătrîna.* SADOVEANU, O. II 136.

A fost un bal **cum** *nici într-o capitală de județ nu se poate mai splendid.* CARAGIALE, O. I 209.

A sosit în vremea **cît** *a ținut rugăciunea o căruță cu doi boi.* SADOVEANU, O. XIII 824.

Dar, moș Iolampie, va veni o vreme **cînd** *fiecare va mînca după cît muncește.* CAMILAR, N. I 399.

Se opri chiar ca un popîndău... căutînd parcă un loc **pe unde** *s-o apuce fără pericol.* Ion Ruse, *În portul de pescari*, vol. al II-lea (București, 1963), p. 299.

Fu cu alte cuvinte un prînz de duminică, pentru niște meșteri tăbăcari, ***așa cum** erau Licsandru Hergă și Fănică Teică.* CAMIL PETRESCU, O. II 586.

De obicei adverbul *unde* apare după un substantiv care arată locul, *cînd* după un substantiv care arată timpul, *cît* după un substantiv care exprimă cantitatea etc.

De multe ori adverbul relativ *unde* este întrebuințat în mod greșit după altfel de substantive (în locul pronumelui relativ *care* cu prepoziție):

Poveștile ***unde*** *viața... este sistematic luată în glumă.* VR 3 (1939), p. 25.

C. Propoziții atributive introduse prin c o n j u n c ț i i.

Atributivele se mai construiesc cu conjuncțiile *că, să, ca (...) să*, mai rar *de să* și cu locuțiunea conjuncțională *pînă să;* cînd atributiva este interogativă indirectă se introduce cu conjuncția *dacă:*

Și el își vîrîse-n cap ideea ***că*** *e bolnav.* VLAHUȚĂ, N. 14.

S-a întîmplat, părinte, ***că*** *mi-a venit vremea* ***să*** *mai scot o măsea.* SADOVEANU, O. XIII 806.

Veți crede c-aveți dreptul și voi ***ca să*** *trăiți.* EMINESCU, O. I 59.

Am să fac o anchetă ***de să*** *mă pomenească satele astea... și pe lumea cealaltă.* REBREANU, R. I 98.

Într-una din zilele ***pînă să*** *nu sosească în București petițorii țărigrădeni.* ODOBESCU, S. I 128.

Problema ***dacă să*** *răspund la scrisoare sau nu m-a frămîntat mult timp.*

Atributivele introduse prin conjuncția *să* sau *ca (...) să* alcătuiesc construcții cu valoare obiectivă și foarte rar subiectivă pe lîngă substantive abstracte verbale sau care cuprind o idee verbală:

— valoare obiectivă:

Mi-am exprimat dorința ***să-i văd copiii.*** IBRĂILEANU, A. 131.

— valoare subiectivă:

Mi s-a oferit plăcerea ***să o conduc.***

Ca (...) să se folosește astăzi, în general, în aceleași condiții ca și la propozițiile subiective.

PROPOZIȚII ATRIBUTIVE IZOLATE ȘI NEIZOLATE

§ 772. Ca și atributele, propozițiile atributive propriu-zise pot fi izolate și neizolate. Propozițiile atributive izolate sînt numite și explicative, iar cele neizolate, determinative. În vorbire deosebim propozițiile atributive izolate de cele neizolate după sens, intonație (cînd propoziția atributivă este izolată, intonația se ridică pe elementul regent, iar cînd este neizolată regentul și atributiva se pronunță la aceeași înălțime) și pauză, iar în scris după prezența semnelor de punctuație (cel mai des virgula).

În unele cazuri, la analiza unui text scris, e greu de precizat dacă atributiva este izolată sau nu, deoarece regulile de punctuație nu sînt totdeauna respectate.

Există diferență de sens între o propoziție atributivă izolată și una neizolată. De exemplu, în fraza:

Ne bucurăm de izbînzile tinerilor (,) ***care au să ne ia locul.*** SADOVEANU, O. XVIII 282,

cînd atributiva este izolată se înțelege că ne bucurăm de izbînzile tinerilor *și* ei au să ne ia locul sau *deoarece* ei au să ne ia locul; cînd este neizolată propoziția atributivă arată că ne bucurăm numai de izbînzile acelor tineri care au să ne ia locul.

Există cîteva situații în care atributiva nu poate fi izolată:

1. Cînd regentul articulat este precedat de prepoziție (articolul apare datorită determinantului care urmează), cu excepția substantivelor care pot fi articulate cînd sînt precedate de prepoziție: *mama, tata* etc. și a prepoziției *cu* (vezi § 104):

Tăcea și plîngea, în umbra ***către care mergeau toți oamenii acelei zile.*** SADOVEANU, O. VIII 37.

S-a dus în odaia ***de unde venise.*** CARAGIALE, O. II 268.

2. Cînd atributiva este introdusă prin conjuncție sau prin pronumele *cine* la forma de genitiv *cui:*

Ideea ***că*** *are de îndeplinit o datorie și* ***că*** *trebuie să facă asta cu toată stăruința și cu toată puterea îl cucerea tot mai mult.* SADOVEANU, O. VIII 133.

Tocmai pe mine căzuse păcatul ***să*** *fiu mai mare între frați.* CREANGĂ, A. 64.

Hai fiecare pe la casa ***cui*** *ne are,* ***că*** *mai bine-i pare.* CREANGĂ, A. 44.

Observație. Cînd atributiva apare după alt atribut sau atributivă care determină același element regent nu putem ști precis dacă ea este izolată sau nu față de regent. De exemplu: *Din cînd în cînd mai clipea slab luleaua lui Chirilă către moara neagră,* ***care sta pe o coastă, într-o poziție ciudată.*** SADOVEANU, O. VIII 36.

Atributiva care determină un nume propriu sau un pronume personal este de obicei izolată (vezi și § 584):

De ce să fiți voi sclavii milioanelor nefaste,

Voi, ***ce din munca voastră abia puteți trăi?*** EMINESCU, O. I 59.

Frusina, ***care nu prea știa*** *să scrie, îi răspundea mai scurt, cu cîte-o carte ilustrată sau cu cîte-o scrisoare, unde punea mai mult flori și bucle din cosiță-i decît slove de dragoste.* GALACTION, O. I 124.

Cînd numele propriu se opune altuia, atunci atributiva poate fi neizolată:

Ion ***care lucrase pe șantier*** *era cel mai harnic* (spre deosebire de alți oameni cu numele de Ion).

PROPOZIȚII ATRIBUTIVE CIRCUMSTANȚIALE ȘI DESCRIPTIVE

§ **773.** Propozițiile atributive propriu-zise izolate (ca și atributele izolate) pot fi circumstanțiale sau necircumstanțiale (descriptive).

Atributiva descriptivă aduce numai o caracterizare suplimentară a obiectului desemnat de termenul determinat:

Treceam printr-o vălcică, ***unde se ridicau abia la fața pămîntului cele cîteva bordeie ale haidăilor și ale feciorilor boierești.*** SADOVEANU, O. III 524.

Atributiva circumstanțială arată tot o caracteristică suplimentară a obiectului, dar exprimă în același timp și un raport circumstanțial față de un verb sau un adjectiv din propoziția regentă:

*Țiganca, **care știa blestămăția** ce făcuse, se temu, văzînd frumusețea merilor.* ISPIRESCU, L. 64.

Pe cîtă vreme descriptivele sînt totdeauna izolate, unele tipuri de atributive circumstanțiale (cu nuanță consecutivă și finală) pot fi și neizolate:

Nici o mîndră n-ai afla
Care să grăiasc-așa. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 372.

*O luă la fugă de-a lungul malului Tisei, căutîndu-și un loc **unde să se înece.*** T. POPOVICI, S. 35.

Nuanța circumstanțială exprimată de propoziția atributivă poate fi cauzală, consecutivă, concesivă, condițională și finală. De exemplu:

Atributive cauzale:

*Bonjur, bonjur, domnu!... răspunse gazda încîntată de chiriașul ei, **care se purta atît de cuviincios.*** REBREANU, R. I 28.

*Ion-vodă își punea nădejdea în norod, **care se sculase de pretutindeni la chemarea măriei-sale.*** SADOVEANU, O. XVIII 15.

Atributive consecutive:

*Se aflau în acele locuri... puțini nălbari așa de pricepuți și de asemenea puțini **care să biruiască pe cei mai aprinși harmasari.*** SADOVEANU, O. XVIII 335.

Pe Mureș și pe cîmpie
*Nu-i mîndră **să-mi placă mie,***
Pe Mureș și pe Tîrnavă
*Nu-i mîndră **să-mi fie dragă.*** JARÍNK-BÎRSEANU, D. 24.

Atributive concesive:

*Ți-e drag să trăiești cu un om care se poartă cu tine ca cu un cîine, și mă gonești pe mine, **care te iubesc...*** CARAGIALE, O. VI 260.

*Să fiu prieten cu bărbatu-tău, **care nu-i om de felul meu**, numai ca să te poci vedea mai des!* CARAGIALE, O. VI 260.

Atributive condiționale:

*Crezi dumneata că în Germania sau în Franța s-ar tolera un învățător al statului **a cărui soție să nu cunoască limba oficială?*** REBREANU, I. II 10.

*Ce holeră ar fi aceea, **care i-ar lăsa neatinși pe oamenii mei?!*** SLAVICI, O. I 269.

Atributive finale:

*Lenețul își tocmi îngrijitor **care să-i vadă de moșie.*** ȘEZ. XVIII 141.

*Dorobanții să ia călăuze din sat **care să le arate ascunzișurile și să bată pe două poște satele vecine și pădurile.*** CAMIL PETRESCU, B. 17.

Nuanțele circumstanțiale ale atributivelor nu se disting totdeauna destul de clar. Ele sînt clare la atributivele condiționale (datorită modului condițional din regentă și din atributivă) și la cele consecutive și finale datorită modului conjunctiv din atributive; de asemenea, nuanțele circumstanțiale sînt clare la atributivele concesive cu corelative în regentă. Nuanța cauzală la atributive se distinge numai după sensul lexical al

propoziției atributive și al celei regente; de aceea, în cazul atributivelor cu nuanță cauzală există uneori dubiu în interpretare, ele putînd fi confundate cu atributive exprimînd și alte circumstanțe.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ

§ 774. Propozițiile atributive propriu-zise, atît cele izolate, cît și cele neizolate, se construiesc cu toate timpurile și modurile personale, cu excepția imperativului.

a. Cu indicativul:

Ogoarele se întind verzi, îmbrăcate în orz aspru, în trifoi creț și moale, în ovăz orbotat cu grăunțe ***care se clatină pe firișoare la fitece adiere.*** DELAVRANCEA, T. 6.

b. Cu conjunctivul:

Eu... răspunse Dadaci, pămînt ***cît să-mi așez pe el cortul*** *găsesc orișiunde.* CAMILAR, N. I 265.

Observație. Modul conjunctiv se folosește în mod special la atributivele circumstanțiale cu nuanță consecutivă sau finală construite la fel ca subordonatele consecutive și finale corespunzătoare.

c. Cu condițional-optativul:

Am... vreo doi cunoscuți ***care ar putea*** *să-ți facă înlesnirea asta.* SADOVEANU, O. I 376.

d. Cu prezumtivul:

Satele să prindă și să deie în mîna oștenilor măriei-sale pe slujitorii păgîni ***care vor fi umblînd în țară după dabile, peșcheșuri și plocoane.*** SADOVEANU, O. XVIII 382.

Valoarea modurilor în propozițiile atributive este aceeași ca în propozițiile independente.

PROPOZIȚII ATRIBUTIVE DE IDENTIFICARE ȘI DE CALIFICARE

§ 775. Ca și atributele, propozițiile atributive propriu-zise neizolate pot identifica sau califica obiectul desemnat de termenul determinat. Spre deosebire de atribut, atributiva se împarte în general în cele două categorii numai după criteriul articulării substantivului și nu și după sensul atributivei. Din această cauză, nu putem vorbi de atributive de clasare decît referindu-ne la sensul atributivei echivalent cu al unui atribut de clasare; mărci gramaticale nu există pentru această situație:

Vreau o masă ***care să fie neagră*** (una din cele negre).

Ca și atributele izolate, atributivele izolate nu se cuprind în această clasificare, întrucît felul determinării în cazul atributivei izolate este de altă natură (descriptiv și circumstanțial; vezi § 585).

Atributive de identificare:

Auzi pașii ușori ai lui Potra și în clipa ***cînd acesta deschise ușa*** *își ridică spre el fața.* T. POPOVICI, STR. 223.

În toamna lungă, mai mult la geam, în jîlțul meu, am stat, lîngă cărțile ***pe care mi le-am așezat aproape, pe horbota unui dulap dlustruit.*** SADOVEANU, O. III 356.

Atributivele neizolate pe lîngă nume proprii și pronume identifică totdeauna:

Nu era acum Olga acea ***pe care cu cinci luni în urmă o văzusem.*** NEGRUZZI, S. I 50.

Femeia... nu-i de acele ***de care gîndești dumneata.*** CREANGĂ, P. 171.

Atributive de calificare:

Să se facă un palat ***cum seamăn pe lume să nu aibă.*** ISPIRESCU, L. 104.

Acum, după o viață ***în care n-am făcut nimic,*** *văd că aș fi putut face ceva.* SADOVEANU, O. III 426.

PROPOZIȚIA APOZITIVĂ

§ 776. Propoziția atributivă care exprimă aceeași idee cu cuvîntul, grupul de cuvinte sau propoziția la care se referă se numește propoziție apozitivă:

Tocmai acum se gîndi el la un lucru pe care trebuia să-l fi făcut de mult: ***să dea examen și să intre bursier la Sf. Sava.*** VLAHUȚĂ, N. 21.

Bagdadul ne apărea într-o înfățișare nouă: ***învăluit într-un nor de praf fin, părea cufundat în ceață.*** SCÎNTEIA, 4516 (1959), p. 4.

Propoziția apozitivă determină, în general, ca orice atributivă, un substantiv sau un substitut al lui din propoziția regentă. Ea poate determina însă, ca și apoziția, un adverb, un verb sau o propoziție întreagă (vezi § 570), deosebindu-se prin aceasta de propoziția atributivă propriu-zisă.

a. Un substantiv (singur sau însoțit de atribut):

Mai am un s i n g u r d o r:
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
La marginea mării. EMINESCU, O. I 216.

Și tot pe lîngă-acestea cerșesc înc-un a d a o s:
Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos. EMINESCU, O. I 115.

De obicei substantivul determinat de o propoziție apozitivă are un sens vag, neprecis *(lucru, idee, fapt* etc.).

b. Un pronume:

Iată c e zicem: ***Această stare de lucruri este intolerabilă.*** CARAGIALE, O. VI 143.

Condiția a s t a e: ***n-ai voie să vorbești cît stai în sac.*** ION CREANGĂ, IX (1916), p. 36.

c. Un adverb sau o locuțiune adverbială pronominală :

Așa ar fi vrut el să fie totdeauna: ***în sufletul și în gîndurile ei să nu existe nimeni și nimic afară de dînsul.*** REBREANU, R. I 51.

Și tocmai de asta mă bucur și eu ***că de-abia m-oi mai încălzi oleacă, bînd sîngele domnului.*** CREANGĂ, P. 258.

d. O propoziție :

Venea abia noaptea, ***și anumea, cel mai mare, Mintă-creață, venea cum însera...; cel mijlociu, Busuioc, venea pe la miezul nopții, ...; iar al treile, Sucnă-murgă, venea acasă tocmai în zori de zi.*** SBIERA, P. 99.

Și gîndul babacăi și gîndul meu se potriveau: ***trebuia să mă fac plugar.*** SADOVEANU, O. VI 520.

Propozițiile apozitive sînt totdeauna izolate de elementul regent (în scris sînt despărțite de obicei prin virgulă, linie de pauză, două puncte și mai rar prin punct).

Valoarea fundamentală a propoziției apozitive este explicarea, precizarea, lămurirea regentului, cu care din punct de vedere logic stă pe același plan. Fiind totdeauna izolate, propozițiile apozitive nu au valoare de calificare sau de identificare ; de asemenea ele nu au nuanțe circumstanțiale.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE APOZITIVĂ

§ 777. Propozițiile apozitive pot fi sau juxtapuse, sau introduse prin adverbele *adică* și *anume*, prin conjuncțiile *că, ca să, să* sau prin pronumele *ce* și *ceea ce:*

Mare păcat mi-am luat pe suflet: ***am ucis un om.*** C. Sandu-Aldea, *În urma plugului* (București, 1905), p. 221.

Se căia cum de să facă el fapte de care nu mai făcuse în viața lui, ***să-și bea adecă și simțirile.*** ISPIRESCU, L. 106.

Dezmierd un chip de copilă în felul meu, ***adică*** *umplu un album cu diferite expresii ale unui singur cap.* EMINESCU, N. 117.

Zicea că este de altă părere ***și anume:*** *Decît să dai de pomană la calici sîmbăta, mai bine — ceva de băut mahmurilor, marța.* CREANGĂ, A. 138.

De altminteri observ un lucru... Că de la intrarea în acțiune sîntem în continuu în linie înaintată. CAMIL PETRESCU, U. N. 332.

Cînd am ajuns acasă, am înțeles de ce maiorul ieșise un moment cu cheseaua în vestibul — ***ca să-mi toarne dulceață în șoșoni.*** CARAGIALE, O. I 277.

Lache are o idee: ***să șază pe o bancă.*** CARAGIALE, O. I 257.

Deocamdată, eu numai atîta aș vrea să știu: ***ce*** *plănuiește Varvara asupra mea acum.* SADOVEANU, O. VII 333.

Nu-și mai bătea capul decît cu copiii oamenilor din sat, ***ceea ce*** *era și meseria lui de învățător.* SLAVICI, O. I 114.

Observație. Propozițiile apozitive introduse prin conjuncție determină de obicei substantive sau pronume cu rol de subiect, complement direct sau indirect și au construcții asemănătoare cu propozițiile subiective, completive directe sau indirecte.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA APOZITIVĂ

§ 778. Propoziția apozitivă se construiește cu aceleași moduri ca și atributiva propriu-zisă, cel mai des cu indicativul și conjunctivul.

BIBLIOGRAFIE

1. Finuța Asan, *Propoziția apozitivă și apoziția*, în LR X (1961), nr. 4, p. 312—316.
2. Mioara Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG I, p. 147—153.
3. Elena, Carabulea, *Atributivele circumstanțiale*, în SCL X (1959), p. 343—354.
4. Elena Carabulea, *Atributivele determinative și explicative*, în SG III, p. 139—149.
5. Maria Gabrea, *Atributiva circumstanțială*, în LR IX (1960), nr. 4, p. 24—32.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ

§ 779. Propoziția completivă directă determină un verb tranzitiv sau o interjecție cu funcțiune de predicat din propoziția regentă, corespunzînd unui complement direct:

O sărmane! ții tu minte ***cîte-n lume-ai auzit,***
Ce-ți trecu pe dinainte, cîte singur ai vorbit? Eminescu, o. I 134.

În gînd își zicea ***că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pămînt ca aceea de a deștepteni mintea tinerelor vlăstare omenești.*** Rebreanu, I. II 107.

Văzînd eu ***că mi-am aprins paie-n cap cu asta,*** *am șterpelit-o de acasă numai cu beșica cea de porc.* Creangă, A. 41.

Draga tatei, iată ***ce-mi tot spune mă-ta de tine.*** Creangă, P. 285.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ DIRECTĂ

§ 780. Propoziția completivă directă poate fi introdusă:

a. prin conjuncțiile *că, (pre) cum că, să, ca... să, dacă* și *de* (cu sensul „să" sau „dacă"):

Că te-am iubit atîta putea-vei tu să ierți? Eminescu, o. I 127.

Înțelege ***cum că*** *l-au deșteptat picăturile reci ale unei ploi vijelioase.* Galaction, o. I 48.

Așteptau ***să*** *vie lumina de aur a primăverii.* Sadoveanu, o. I 637.

Am jurat ***ca*** *peste dînșii* ***să*** *trec falnic, fără păs.* Eminescu, o. I 147.

Hagiul nu vrea să știe ***de*** *crapă pietrile la gerul Bobotezei, nici* ***dacă*** *în iulie turbează cînii de căldură.* Delavrancea, h. t. 14.

b. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît (compus cu relativele *care, cine, ce, cît: oricare, oricine, orice, oricît*) folosite singure sau precedate de o prepoziție:

Bine, să vedem **ce** *este, încuviință jupîn Manole Păr-Negru.* SADOVEANU, O. XIII 116.

Ah! șoptește el pe moarte — **cine** *ești ghicesc, iubită.* EMINESCU, O. I 53.

Întrebîndu-l **cu cine** *mai ține atîta amar de bucate, el ar fi răspuns.* CREANGĂ, A. 20.

Iară altu-mparte lumea de pe scîndura tărăbii,
Socotind **cît** *aur marea poartă-n negrele-i corăbii.* EMINESCU, O. I 130.

***Orice**-o fi, plătește bărbatu-meu cînd o trece pe aici.* CARAGIALE, O. I 134.

Moș Călifare, am auzit că ești un vraci cum nu s-a dovedit, ca unul care procopsești **pe oricine** *vine să te roage ca să-l procopsești.* GALACTION, O. I 47.

Observație. Pronumele relative și nehotărîte pot apărea numai la cazul nominativ sau acuzativ, cele interogative pot fi uneori și la cazul genitiv-dativ (vezi § 166):

Vreau să știu ***a cui*** *este această carte.*
Nu știu ***cui*** *îi adresează asemenea cuvinte.*

c. printr-un adverb relativ-interogativ folosit singur sau precedat de o prepoziție:

Nu știe **încotro** *merge, a uitat* **de unde** *vine.* SADOVEANU, O. I 507.

Noi n-am știut **cînd** *veniți și nu știm* **cînd** *plecați.* SADOVEANU, O. XVIII 110.

Și nu pot ști **cît** *a fi trecut la mijloc, pînă ce am adormit mort.* CREANGĂ, A. 16.

Și cînd aproape să scot pupăza afară, nu știu **cum** *se face, că mă spariu de creasta ei cea rotată.* CREANGĂ, A. 53.

OBSERVAȚII ASUPRA FOLOSIRII DIFERITELOR CONJUNCȚII

§ 781. Cele mai frecvente conjuncții folosite la construirea propozițiilor completive directe sînt *că* și *să*. Conjuncția *de* cu sensul „să" este astăzi foarte rară în limba literară; ea apare mai mult în limba veche și în cea populară. Valoarea ei este apropiată de cea a conjuncției *să*, dar, spre deosebire de aceasta, conține ideea de acțiune realizată, trimițînd, într-o anumită măsură, spre o coordonată copulativă:

Și-ncepea
***De** se ruga.* TEODORESCU, P. P. 42.

Conjuncția compusă *cum că* este veche și populară; ea apare uneori și în locuțiunile *precum că, pe cum că;* acestea se întrebuințează rar în limba literară contemporană:

M-am întîlnit azi cu jupîn Traico și mi-a spus să te vestesc **pe cum că** *te așteaptă.* GALACTION, O. I 179.

Conjuncția *ca... să* se folosește în limba contemporană în aceleași condiții sintactice ca și la propoziția subiectivă (vezi § 761):

Aș fi dorit ca bisericuța din Răzoare **să-mi iasă** *înainte mai curînd.* GALACTION, O. I 39.

La unii scriitori din secolul al XIX-lea completiva directă apare introdusă prin conjuncția *ca să* și fără intercalare:

De n-a vrea **ca să** *vie.* ALECSANDRI, P. I 7.

Sinan porunci în grabă **ca să** *se adune lîngă dînsul o seamă de oști.* BĂLCESCU, O. II 95.

Astăzi această construcție este evitată în limba literară, întîlnindu-se numai în vorbirea mai puțin îngrijită. Uneori se folosește greșit *pentru ca să*, element introductiv al propoziției finale, în loc de *să*; acest procedeu este ridiculizat de Caragiale:

Pot **pentru ca să** *zic.* O. I 290.

În vorbirea populară și, ca o influență a acesteia, uneori și în literatura artistică, completiva directă poate fi introdusă prin *să*, în situații specifice pentru *ca... să:*

Eu te-aș sfătui, bade Ghiță, pavăza s-o lepezi la căruță. SADOVEANU, O. XVIII 90.

Și eu trec de-a lung de maluri,
Parc-ascult și parc-aștept
Ea din trestii **să** *răsară*
Și **să**-*mi cadă lin pe piept.* EMINESCU, O. I 74.

În vorbirea indirectă se pune *că* înainte de conjuncția *să:*

I-am zis **că să** *nu mai zugrăvească pe pereți și pe uluci cu cărbune și cu cridă fel de fel de ocări.* GHICA, C. E. 171.

De mult se vorbiseră **că** *de Crăciun* **să** *meargă împreună la biserică.* SLAVICI, O. I 88.

Această construcție nu e recomandabilă.

Greșite sînt și construcțiile în care în locul lui *că* se folosește *căci*, conjuncție specifică propoziției cauzale: *Aflați despre mine* **căci** *sînt sănătos.*

RELUAREA SAU ANTICIPAREA COMPLETIVEI DIRECTE

§ 782. Propoziția completivă directă introdusă printr-un pronume relativ sau nehotărît în acuzativ, cînd se referă la persoane, poate fi reluată sau anticipată prin formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelui personal (vezi § 147):

Pe cîți i-au găsit *i-au mînat spre curtea primăriei.* STANCU, D. 112.

Pe oricine venea la el îl *primea cu multă bucurie.*

Reluarea este obligatorie în situațiile în care propoziția completivă directă este introdusă printr-un pronume însoțit de prepoziția *pe*, ca în exemplele date. Anticiparea uneori este facultativă, iar alteori nu este posibilă:

(I)-au mînat spre curtea primăriei ***pe cîți i-au găsit.***

Primea cu multă bucurie ***pe oricine venea la el.***

Completiva directă poate fi reluată și cînd e introdusă prin conjuncție; pronumele care o reia este feminin cu valoare neutră:

***Că nu înveți** mi-au mai spus-**o** și alții.*

PROPOZIȚII INTEROGATIVE INDIRECTE

§ **783.** Propozițiile completive directe care depind de un verb de informare și sînt introduse printr-un pronume interogativ, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul „dacă") sînt propoziții interogative indirecte (vezi § 470—472, 749):

Și cînd se va întoarce pămîntul în pămînt,
*Au cine o să știe **de unde-s, cine sînt?*** EMINESCU, O. I 127.

Regional, în aceleași condiții ca la propoziția subiectivă, apare și aici conjuncția *că* înaintea pronumelui interogativ sau a adverbului interogativ (vezi § 749):

*Ortacii... **s-or dus să vadă că ce-i cu el.*** GR. S. VII 181.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ

§ **784.** Propozițiile completive directe se construiesc cu următoarele moduri (valoarea modurilor este aceeași ca în propozițiile independente): cele introduse prin conjuncțiile *că, (pre)cum că* și *de* (cu sensul „să") se construiesc cu modul indicativ, condițional-optativ și prezumtiv:

— indicativ:

În acea nemărginire ne-nvîrtim uitînd cu totul
Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată,
Că-ndărătu-i și-nainte-i întuneric se arată. EMINESCU, O. I 132—133.

— condițional-optativ:

*Cu toții-mi șoptiră... **că n-ar fi bine** să-l las singur.* DELAVRANCEA, T. 46.

— prezumtiv:

*Nu zic **că nu va fi existînd;** dar încă noi n-am dat peste dînsul.* ODOBESCU, IST. ARH. 419.

Completivele introduse prin *să, ca... să* se construiesc cu modul conjunctiv:

*Nu cred **să mai ție mult gerul așa de aspru.*** CARAGIALE, O. I 274.

Propozițiile completive directe introduse printr-un pronume, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul „dacă") se construiesc cu modul indicativ, conjunctiv, condițional-optativ și prezumtiv:

— indicativ:

Vede cum din ceruri luna lunecă și se coboară
Și s-apropie de dînsul preschimbată în fecioară. EMINESCU, O. I 142.

Mam'mare așază frumușel beretul lui Goe... îl întreabă ***dacă-l mai doare nasul.*** CARAGIALE, O. I 272.

— conjunctiv:

Începu a se strînge în cete, cete și a se întreba unii pe alții ***ce să ceară.*** NEGRUZZI, S. I 154.

— condițional-optativ:

Nu caut vorbe pe ales,
Nici știu ***cum aș începe.*** EMINESCU, O. I 173.
Întreabă ***dacă ar putea veni astăzi.***

— prezumtiv:

Cît o fi tăiat voinicul la dușmani, *nu știu.* RĂDULESCU-CODIN, L. 83.

COMPLETIVE DIRECTE PE LÎNGĂ VERBE CU COMPLEMENT DIRECT DUBLU

§ 785. Există verbe care pot avea două compliniri (vezi § 601): complement direct + completivă directă sau completivă directă + completivă directă.

a. Complement direct exprimat prin pronume sau substantiv (care se referă la o persoană) + propoziție completivă directă (care se referă la o acțiune, situație):

În orice caz, Dumitraș, ***te anunț că hotărîrea mea rămîne nestrămutată.*** SADOVEANU, O. XVII 523.

I-a învățat pe elevi să scrie și să citească.

L-a rugat să vină și pe acela

sau completivă directă introdusă prin pronume (care se referă la o persoană) + complement direct (care exprimă o acțiune):

Am învățat ***acest cîntec pe cine a vrut.***

b. Propoziție completivă directă introdusă prin pronume (care se referă la o persoană) + propoziție completivă directă (care se referă la un fapt, la o acțiune):

Rog pe cine a fost atent să enunțe regula.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ ȘI ALTE SUBORDONATE

§ 786. Unele completive care depind de un verb reflexiv dinamic, ca *a se gîndi*, constituie o categorie la limita dintre completivele directe și cele indirecte:

Acuma mă gîndesc ***că poate vedea ceva înainte-i.*** SADOVEANU, O. VII 572.

Observație. O distincție formală nu există aici, deoarece completivele directe și cele indirecte se construiesc la fel. Pe planul propoziției, acestor propoziții completive le corespund de obicei complemente indirecte *(mă gîndesc la ceva)*, dar și complemente directe

(mă gîndesc ceva), ceea ce arată că prezența pronumelui reflexiv în acuzativ (care nu e complement direct) nu constituie o piedică pentru interpretarea propoziției drept completivă directă; această interpretare satisface mai bine înțelesul.

§ **787.** Uneori completiva directă introdusă prin *cît* poate avea nuanță circumstanțială modală de măsură:

Să nu dea Dumnezeu omului ***cît poate el suferi.*** CREANGĂ, P. 234.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

§ **788.** Propoziția completivă indirectă determină un verb sau un adjectiv, un adverb, o interjecție din propoziția regentă, fiind echivalentă cu un complement indirect:

Cui e obișnuit cu mersul trenurilor, *o oprire în afară de cele prevăzute în itinerar îi dă de gîndit.* CARAGIALE, O. I 294.

Convins ***că bătrînul se ducea tot acolo,*** *alergă să-i apuce înainte.* VLAHUȚĂ, D. 194.

Vai de cine ațîță la război!

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

§ **789.** Propoziția completivă indirectă poate fi introdusă:

a. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît, de obicei în cazul dativ sau acuzativ cu prepoziție:

Din amîndouă colțurile vine profumul de mititei: e o senzație neplăcută ***pentru cine e sătul;*** *dar* ***cui i-e foame,*** *profumul acesta-i pare mai bun decît odagaciul.* CARAGIALE, O. I 280.

Să nu răspunzi nici un cuvîntel ***oricărui te va chema pe nume.*** ISPIRESCU, L. 153.

Șezi colea și să ospătezi oleacă ***din ceea ce ne-a dat Dumnezeu.*** CREANGĂ, P. 32.

În ultimul exemplu propoziția subordonată determină atît verbul din regentă *(ospătez)*, cît și un adverb *(oleacă)* din aceeași propoziție.

Observații. 1. Pentru cazul pronumelor interogative vezi § 792.

2. Uneori, în limba populară mai des, se poate întîlni pronumele relativ sau nehotărît în nominativ (vezi § 172) cînd secundara e anterioară regentei, ca de exemplu:

Oricine s-a afla să-i facă *... un pod de aur ...* ***aceluia îi dă fata.*** CREANGĂ, P. 77.

În fraza de mai sus, pronumele nehotărît din propoziția completivă indirectă este în cazul nominativ, datorită faptului că are rol de subiect în secundară și nu se mai supune rec. țiunii verbului din propoziția regentă *(oricine* pentru *oricui s-ar afla)*; legătura dintre subordonată și regentă este indicată de pronumele demonstrativ în dativ *(aceluia)*, care corespunde în regentă pronumelui nehotărît din subordonată.

b. prin conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale *că, cum că, să, ca... să, dacă, de* (cu sensul „să" sau „dacă"), *pentru că* (în propoziţiile cu negaţie întărită *ca nu cumva să, să nu cumva să, nu care cumva să*):

Cred că nu te îndoieşti ***cum că te iubesc.*** NEGRUZZI, S. I 19.

Oamenii de aicea sînt prea doritori ***să afle*** *cine-s drumeţii.* SADOVEANU, O. XVIII 138.

Vă e teamă ***ca nu cumva prin mine***
Să se-ndrepteze lumea. ALEXANDRESCU, O. 183.

Nu se aştepta deci ***ca cineva să aibă nici măcar o umbră de cugete pîngărite pentru dînsa.*** ISPIRESCU, L. 63.

Ne pune dracul ***de urnim o stîncă din locul ei,*** *care era numai înţinată.* CREANGĂ, A. 28.

Divanul se chibzui mult ***dacă trebuie a porni războiul.*** BĂLCESCU, O. II 32.

Începu să mulţumească zînei ***pentru că l-a scăpat de primejdie.*** ISPIRESCU, L. 7.

Observaţii. 1. *Ca... să* se foloseşte, ca şi la propoziţia subiectivă (vezi § 761) cînd între cele două elemente se intercalează unele cuvinte.

2. Locuţiunea conjuncţională *cum că* e veche şi populară.

3. Propoziţiile completive indirecte se construiesc cu locuţiunea conjuncţională *pentru că* mai ales după verbe care exprimă o mulţumire, un regret. Ele sînt completive indirecte pentru că arată la ce se referă acţiunea din regentă, dar au şi o anumită nuanţă cauzală (vezi § 794). Că nu poate fi vorba de circumstanţiale cauzale (cum s-ar părea datorită conjuncţiei introductive) se vede din faptul că substituirea locuţiunii *pentru că* prin alte conjuncţii (sau locuţiuni conjuncţionale) cauzale sau nu este posibilă, sau duce la modificarea raportului în unul cauzal propriu-zis.

c. printr-un adverb relativ-interogativ:

Mă trezesc, deschid ochii şi caut să mă dumiresc ***unde mă aflu.*** VLAHUŢĂ, O. A. II 88.

Mult mă minunez eu de ce ies cucoanele sara pe uliţă. SADOVEANU, O. I 583.

Vă miraţi ***cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?*** EMINESCU, O. I 151.

§ 790. Elementele introductive ale propoziţiilor completive indirecte sînt, în genere, aceleaşi ca şi la completivele directe (vezi § 780—781). Există totuşi situaţii speciale la completivele indirecte care determină verbe de teamă sau verbe care exprimă o emoţie, o stare sufletească.

Cînd verbul *a se teme* înseamnă „a fi îngrijorat pentru perspectiva de" şi accentul în frază cade pe acţiunea verbului din secundară, folosirea conjuncţiilor *că, să nu* depinde de atitudinea subiectului din regentă faţă de acţiunea din subordonată.

Astfel, în exemplul:

Se temea ***că i-o fi moartea din reumatism.*** STĂNOIU, C. I. 427, subiectul nu vrea să se întîmple acţiunea din secundară („nu vrea să moară").

Și în cazul în care verbul din subordonată e introdus prin *că nu* subiectul nu vrea să se întîmple acțiunea din secundară:

Mă tem că nu va veni („vreau să vină").

Spre deosebire de situațiile de mai sus, în frazele:

Mă tem să nu îndrăgești prea mult țuica. STĂNOIU, C. I. 144.

Pesemne că i-e teamă să nu se îngrașe călugării. STĂNOIU, C. I. 204

subiectul vrea să se întîmple acțiunea din subordonată („vrea să nu îndrăgească țuica", „vrea să nu se îngrașe călugării" etc.).

Cînd accentul în frază cade pe *a se teme* care are sensul de „a se îngrozi, a se speria", se folosește conjuncția *să:*

Amputarea este inevitabilă, dar se teme să-i spună pacientului.

În ce privește completivele indirecte pe lîngă verbe care exprimă o emoție, o stare sufletească, aceste completive se apropie de subordonatele condiționale. Dacă acțiunea din completiva indirectă este reală, secundara se introduce prin conjuncția *că:*

Se bucura mama că-i veneau neamurile. STANCU, D. 7;

dacă e ireală sau realizabilă, se introduce prin *să:*

M-aș fi bucurat să găsesc cartea.

M-aș bucura să vină vara.

RELUAREA SAU ANTICIPAREA COMPLETIVEI INDIRECTE

§ **791.** În unele situații, propoziția completivă indirectă introdusă printr-un pronume relativ sau nehotărît poate fi reluată sau anticipată în propoziția regentă printr-un pronume personal neaccentuat (vezi § 147):

Cui vine la mine îi dau o carte.

Îi dau cui vine la mine.

Reluarea este mai frecventă decît anticiparea.

PROPOZIȚII INTEROGATIVE INDIRECTE

§ **792.** Propozițiile completive indirecte care determină verbe de informare și de îndoială și sînt introduse printr-un pronume interogativ (care poate sta în orice caz), printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* (cu sensul „dacă") sînt propoziții interogative indirecte (vezi § 749):

Mă mir cine ți-a mai băgat asta în cap.

Ca și la propoziția completivă directă, înaintea unei asemenea completive indirecte apare regional conjuncția *că:*

Se gîndea mereu că oare ce poate să se fi ales de Safta. SLAVICI, N. I 166.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

§ 793. Propozițiile completive indirecte introduse printr-un pronume, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* se construiesc mai ales cu modul indicativ, dar și cu alte moduri (conjunctiv, condițional-optativ, prezumtiv):

Indicativ:

Doi amici, Niță și Ghiță, șed la o masă în berărie și vorbesc încet ***despre cine știe ce.*** CARAGIALE, O. I 193.

Și mi-i ciudă ***cum de vremea***
Să mai treacă ***se îndură,***
Cînd eu stau șoptind cu draga
Mînă-n mînă, gură-n gură. EMINESCU, O. I 106.

Conjunctiv:

Se mirau vecinele ***ce să aibă.*** SADOVEANU, O. I 617.

Condițional-optativ:

Mi-e teamă ***de ce ți s-ar putea întîmpla.***

Prezumtiv:

Mă tot interesez ***de ce va fi zis el despre mine.***

Completivele indirecte introduse prin conjuncția *că* se construiesc cu modul indicativ, condițional-optativ sau prezumtiv:

Indicativ:

Harun-al Rașid, care văzuse și auzise tot, a coborît degrabă în salon, bucuros ***că toate îi ieșiseră după plac.*** CARAGIALE, O. II 271.

Ciudă mi-i și rău îmi pare
C-am iubită și nu-i mare. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 431.

Fii bine încredințat ***că n-are să ne știe nici pămîntul.*** CREANGĂ, P. 171.

Condițional-optativ:

Sînt convinsă ***că ți-ai putea termina lucrarea.***

Prezumtiv:

Nu mă mir ***că o fi făcut așa.***

Completivele indirecte introduse prin conjuncțiile *să* și *ca... să* se construiesc cu conjunctivul:

Bine, nene, nu ți-e frică ***s-o lași singură noaptea pe drum?*** CARAGIALE, O. I 194.

Mă tem ***ca nu cumva să-și deschiză ochii.*** BELDIMAN, N. P. I 48.

Modurile verbelor în propozițiile completive indirecte au aceeași valoare pe care ar avea-o dacă propozițiile ar fi independente.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ ȘI ALTE SUBORDONATE

§ 794. Unele propoziții subordonate pot fi socotite la limita dintre completivele indirecte și cele directe (vezi § 786). De exemplu:

El se gîndește ***să-i pedepsească cu mult mai aspru.*** CARAGIALE, O. II 256.

Ca și complementul indirect, propoziția subordonată corespunzătoare poate avea uneori anumite nuanțe circumstanțiale:

a. de cauză:

*Unul spuse că se va căi cît va trăi el, **pentru că a osîndit pe un om drept.*** ISPIRESCU, L. 367.

b. de condiție (vezi și § 790):

*M-aș bucura **să plec în excursie.***

c. de scop:

*Se pregătește **să se arunce într-o copcă.*** SADOVEANU, O. I 66.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ DE AGENT

§ **795.** Propoziția completivă de agent îndeplinește funcțiunea unui complement de agent al unui verb pasiv din propoziția regentă, arătînd de cine este făcută acțiunea:

*Am procedat, mai întîi, la examinarea resturilor de limbă tracă și iliră, insistînd asupra precauțiunilor ce trebuie luate **de cine operează cu elemente de limbă nesigure.*** Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol. al II-lea (1962), p. 127.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ DE AGENT

§ **796.** Propoziția completivă de agent se introduce printr-un pronume nehotărît sau relativ, construit cu prepozițiile *de* (vezi exemplul dat mai sus) sau *de către:*

*Se înțelege de la sine, **de către oricine** a aflat ce e fondul principal, că acesta trebuie să se oglindească, în toată importanța lui, în toate relațiile lui, în dicționarul unei limbi.* GRAUR, F. L. 185.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ DE AGENT

§ **797.** Propoziția subordonată de agent se poate construi cu modurile indicativ (vezi exemplele precedente), condițional-optativ și prezumtiv:

*Cartea ar putea fi citită de cine **ar dori** să se documenteze.*

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG I, p. 141—164.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE LOC

§ **798.** Propoziția circumstanțială de loc arată locul în care se petrece acțiunea exprimată de un verb din regentă și are funcțiunea unui complement circumstanțial de loc:

Mergeam ca praful, ca noroiul, ***unde ne ducea vîntul și apa.*** GHICA, C. E. 7.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE LOC

§ **799.** Propoziția circumstanțială de loc se introduce prin: a. adverbele relative *unde* și *încotro*, care pot fi construite și cu prepoziții: *de unde, pe unde, de pe unde, pînă unde, dincotro* etc.; b. compusele nehotărîte ale lui *unde* și *încotro*, cu sau fără prepoziții: *oriunde, orideunde, orișiunde, oriîncotro, oridincotro* etc.; c. pronume relative sau nehotărîte precedate de prepoziții: *către ce, către oricine, spre ce, spre cine* etc.

Fă-ne giurămînt că, ieșind noi de aici, vom avea voie a merge ***unde*** *vom vroi și că leșii vor lăsa cetatea întreagă.* ALECSANDRI, T. 1512.

Stoicea mergea grăbit... ***încotro*** *îl mîna vijelia.* GALACTION, O. I 48.

Le porunci să meargă ***de unde*** *au venit.*

Oriunde *întîlnea oameni, se oprea, cerca să fie vesel.* SADOVEANU, O. I 377.

Au și oamenii, după cît se vede, destulă deșteptăciune, căci știu să aprindă o bucățică de soare ***orișiunde*** *vor.* SADOVEANU, O. XI 113.

De altfel, pe aici, ***oriîncotro*** *te întorci, numai moșii boierești ai să vezi.* REBREANU, R. I 78.

Ne-am îndreptat ***spre cine*** *ne chema.*

§ **800.** Uneori adverbului relativ din propoziția circumstanțială de loc îi corespunde în regentă adverbul corelativ *acolo*, cu sau fără prepoziție (vezi și § 755 a):

Unde *nu gîndești,* ***acolo****-l găsești.* ALECSANDRI, T. 338.

Acolo, unde *au huzurit tîlharii,*
Rîd astăzi, voinicește, făurarii. DEȘLIU, G. 38.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE LOC

§ **801.** Propozițiile circumstanțiale de loc se pot construi cu toate timpurile modului indicativ, rareori cu condițional-optativul sau cu prezumtivul.

Valoarea modurilor este aceeași ca în propozițiile independente.

Indicativ:

*Unde **creșteam** trei, puteam crește și pe al patrulea.* STANCU, D. 28.

Condițional-optativ:

*Oriîncotro **te-ai duce**, să nu uiți ce-ai învățat.*

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE LOC ȘI ALTE SUBORDONATE

§ 802. Uneori, propozițiile circumstanțiale de loc exprimă și o nuanță circumstanțială de mod (de măsură):

*Bine, frate, înțeleg plastografie **pînă unde se poate**, dar pînă aci nu înțeleg.* CARAGIALE, O. VI 86.

Există chiar propoziții circumstanțiale de loc introduse prin adverbul *cît* care arată măsura spațiului:

*Și oamenii tăceau **cît vedeam cu ochii în lungul liniei.*** SADOVEANU, O. IV 491.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 27—31.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE TIMP

§ 803. Propoziția circumstanțială de timp sau temporală arată timpul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă și este echivalentă cu un complement circumstanțial de timp:

***Cînd venea acasă, noaptea, tîrziu,** cădea ca butucul.* CAMILAR, N. I 19.

Raportul temporal pe care-l exprimă propoziția circumstanțială de timp poate fi:

1. de anterioritate (acțiunea din regentă se petrece înaintea celei din subordonată):

*Dar escortele trebuiră s-aștepte mult **pînă să poată tăia strada.*** CAMILAR, N. II 58.

2. de posterioritate (acțiunea din regentă se petrece după cea din subordonată):

***După ce feciorul sări de pe capră și deschise ușa cu geamuri a trăsurii,** se ivi o doamnă ca de douăzeci și opt de ani.* SLAVICI, N. II 90.

3. de simultaneitate (acțiunea din regentă are loc în același timp cu cea din subordonată):

*Într-o zi, **pe cînd ședeam la masă în umbra copacilor din grădina de la Mircești**, zăresc un străin cu surtuc de nankin și cu picioarele goale.* ALECSANDRI, PR. 114.

RAPORTUL TEMPORAL DE ANTERIORITATE

§ 804. În cadrul raportului de anterioritate se disting două situații:

a. anterioritatea propriu-zisă a regentei (fără precizarea limitei) se exprimă prin construcții temporale corespunzătoare ideii „înainte de a...";

b. limita de durată a acțiunii (anterioare) din regentă se exprimă prin construcții temporale corespunzătoare ideii „pînă la...".

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale folosite la exprimarea raportului de anterioritate sînt următoarele: *(mai) înainte (ca...) să, pînă (nu), pînă să (nu), pînă ce, pînă cînd, pînă cînd să, pentru cînd.*

*Dar spre rușinarea noastră de pînă acum, a trecut un pătrar de secol de la moartea Bălcescului **mai înainte ca să** poată fi pus sub ochii națiunii române tot ceea ce dînsul lucrase întru cea mai mare a ei onoare.* ODOBESCU, S. III 490.

***Înainte ca** chestiunea dezrobirii țiganilor **să** fi intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocîrmuitorilor, ea a început a se agita prin însăși inițiativa parțială a stăpînilor de țigani.* KOGĂLNICEANU, S. A. 193—194.

Dar ce zgomot se aude? Bîzîit ca de albine?
Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,
***Pînă** văd păienjenișul între tufe ca un pod.* EMINESCU, O. I 87.

*Tot neamul Basarabilor, **pînă să nu** prinză domnul de veste, trecuse Dunărea.* ODOBESCU, S. I 85.

*Se lăsa în dusul pașilor domoli, **pînă ce** scăpăta dincolo de muche, în valea cealaltă.* VLAHUȚĂ, N. 25.

*Ulciorul merge la fîntînă numai **pînă cînd** i se rupe toarta.*

*Au trecut însă de atunci încoace multe zecimi de ani la mijloc, **pînă cînd să** sune și ora renașterii pentru studiul și prețuirea originalei culturi a artelor neoromane, bizantine și gotice.* ODOBESCU, S. II 587.

*Mai spune-i mămuchii că dacă a chema-o cumva la tîrg, la judecată cu grădina, să arate acolo la domni că eu mă aflu la război și să lase judecata **pentru cînd** s-a alege lumea.* CAMILAR, N. I 255.

Observații. 1. În ceea ce privește locuțiunile *pînă să nu* și *pînă nu* trebuie remarcat că negația nu imprimă totdeauna propozițiilor introduse prin ele un conținut negativ deosebit de cel exprimat prin aspectul pozitiv al acestor locuțiuni (vezi § 491).

2. Locuțiunea conjuncțională *pentru cînd* se folosește mai ales după verbe regente cu sensuri lexicale legate de ideea de destinație: *a amîna, a lăsa, a fixa* etc.

3. Locuțiunea conjuncțională *înainte de* (cu modul indicativ) este nerecomandabilă.

RAPORTUL TEMPORAL DE POSTERIORITATE

§ 805. În cadrul raportului de posterioritate se disting următoarele situații:

a. posterioritatea inediată (apropiată):

***Îndată ce sosise** Lăpușneanu porunci.* NEGRUZZI, S. I 142.

b. posterioritatea nedeterminată (mai depărtată):

***După ce s-a sfîrșit nunta**, feciorii s-au dus în treaba lor.* CREANGĂ, P. 5.

c. în strînsă dependență de posterioritatea imediată stă punctul de plecare în timp (momentul începerii acțiunii):

*Asemenea surprize îi pregăteau feciorii **de îndată ce se ridicau din vîrsta copilăriei.*** CEZ. PETRESCU, 1907 I 195.

Propozițiile circumstanțiale de timp care indică posterioritatea se introduc prin următoarele locuțiuni conjuncționale și adverbe relative: *după ce, (de) îndată ce, imediat ce, o dată ce, pe dată ce; cînd, de cînd, de pe cînd; cum, de cum:*

***După ce-i dădu bună ziua**, o opri.* SADOVEANU, O. I 615.

*Din fumul acru al tutunului prost, plămădeam acolo, în vizuinea de lut, o lume purificată, care va lua ființă **îndată ce** vom arunca haina ostășească.* CEZ. PERESCU, S. R. 151.

***Imediat ce** vei primi scrisoarea mea, suie-te în tren și vino aci.* CARAGIALE, O. I 250.

*Declarînd că, în calitate de ministru de interne, eu nu puteam răspunde de ordinea publică, că nu aveam îndestule mijloace de execuțiune, pentru ca, **o dată ce** se va lăți buna veste a desființării clăcii, a liberării brațelor și a emancipării ogoarelor lor de orice sarcini și angarale către stăpînii de moșii, să pot îndatora pe țărani trei veri de-a rîndul a mai face claca sau boierescul.* KOGĂLNICEANU, S. A. 233.

*Ciocoiul este... dotat de o ambițiune nemărginită care eclată ca o bombă **pe dată ce** și-a ajuns ținta aspirațiunilor sale.* FILIMON, O. I 95.

Observație. Locuțiunea conjuncțională *pe dată ce* este învechită.

*Iar **cînd** alaiul s-a oprit*
Și Paltin crai a stărostit,
A prins să sune sunet viu. COȘBUC, B. I. 20.

Observație. În exemple de acest fel posterioritatea imediată a regentei este foarte apropiată de simultaneitatea momentană, așa încît aceste două raporturi pot fi uneori confundate.

*Tînărul, **de cînd** plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului.* REBREANU, R. I 13.

— Cam de cînd ai început dumneata să bagi de seamă că...

*— De! încă **de pe cînd** eram băiețandru și am început a pricepe mai limpede ce se petrece în jurul meu.* STANCU, în GAZ. LIT. 242 (1958), p. 4/5.

Observaţie. Locuţiunea conjuncţională *de pe cînd* marchează timpul cu aproximaţie.

Cum însera, înhăma căluţul la polobocul pe două roate şi pornea încet către cişmea. CAMILAR, N. I 26.

Observaţie. *Cum* temporal apare deseori în corelaţie tot cu *cum*. Această construcţie corelativă se foloseşte în limba populară:

Cum mă culc, cum te visez. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16.

De cum se crăpa de ziuă i se auzea gura pînă la capătul străzii. COCEA, F. SL. 15.

Propoziţiile circumstanţiale de timp care indică posterioritatea mai pot fi introduse şi prin *cît, cît ce, dacă, de, unde*. Aceste elemente introductive au fost întrebuinţate mai mult în trecut. Azi conjuncţia *unde* apare cu această valoare numai în poezia populară, *dacă* apare în limbajul familiar şi popular, *cît* se foloseşte în vorbirea populară, iar *cît ce* este regional.

Cît ajunse în Ardeal... gîndul cel dintîi al domnului mazilit fu să strîngă o adunătură de oameni cu simbrii. ODOBESCU, S. I 96.

Şi la mine-n prag venea
Mamă-sa cît ce-adormea. COŞBUC, B. I. 10.

Dacă a văzut aşa, nora împăratului s-a mai domolit. RĂDULESCU-CODIN, L. 14.

Unde-şi auzea,
Din curteni ieşea,
Domnului vorbea. TEODORESCU, P. P. 45.

RAPORTUL TEMPORAL DE SIMULTANEITATE

§ 806. În cadrul raportului de simultaneitate distingem mai multe situaţii:

A. Acţiunea din temporală este durativă.

1. Acţiunea din temporală nu este limitată în timp (acţiunea regentei poate coincide total cu această durată sau poate avea loc într-un singur moment cuprins în perioada de durată a acţiunii din temporală). În cazul cînd ambele acţiuni sînt durative, subordonata şi regenta ei se construiesc cu aceleaşi timpuri, care sînt şi ele durative (prezent, imperfect, viitor); cînd numai acţiunea temporalei este durativă verbul din regentă este la un timp momentan. Propoziţia temporală se introduce prin următoarele locuţiuni conjuncţionale şi adverbe relative: *în timp ce, în vreme ce, pe cînd, cînd, cum:*

*Peste vreun sfert de ceas, **în timp ce** icrele se vindeau pe capete, intră o jupîneasă.* CARAGIALE, O. III 152.

*Dar **în vreme ce** mă adînceam atît în baltă, cît şi în gînduri, rămăsei deodată încremenit, pe loc, căci auzii lîngă mine o convorbire franceză.* ALECSANDRI, PR. 83.

Pe cînd *însă pe sub șure și la vatra bordeiului ospățul și paturile se gătesc, după cum pe fiecare-l taie capul, limbile se dezmorțesc.* ODOBESCU, S. III 18—19.

Cînd *zicea asemenea cîntec, zîmbea poznaș.* SADOVEANU, O. I 555.

Și ***cum*** *se plimbă-n lung și-n lat*
Cu fetele se-mprietinește. COȘBUC, B. I. 65.

2. Propoziția temporală arată intervalul măsurat în care se petrece acțiunea din propoziția regentă. Ea se introduce prin următoarele adverbe relative și locuțiuni conjuncționale : *cîtă vreme, cît timp, cît:*

Cîtă vreme *au ținut luptele cele mari pentru independență, zgomotul armelor împiedică pe români ca să-și scrie analele.* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 5.

Aci era banca unde femeile rămîneau să tăinuiască amîndouă, ea și Smaranda, ***cît timp*** *bărbații se trăgeau la umbră să dezbată treburile lor.* CEZ. PETRESCU, 1907 I 224.

Și ***cît*** *e ziua de mare ea nu-l pierde din ochi.* VLAHUȚĂ, N. 11.

Cînd propoziția temporală e introdusă prin conjuncția *cît*, găsim uneori în regentă corelativul *atît, atîta.*

Regional se folosesc și conjuncția *pînă* și locuțiunea *pînă ce:*

Bate fierul ***pînă-i*** *cald.*

B. Cele două acțiuni sînt m o m e n t a n e (acțiunea din propoziția subordonată se petrece în timpul în care are loc și acțiunea din regentă). Propoziția temporală se introduce prin adverbul relativ *cînd,* uneori întărit prin *atunci* sau *tocmai:*

T o c m a i ***cînd*** *soarele e deasupra amiazului, ea sosește la locul de întîlnire al vînătorilor.* ODOBESCU, S. III 16.

C. Propoziția temporală este i t e r a t i v ă (arată că acțiunea din propoziția regentă se repetă ori de cîte ori are loc acțiunea din subordonată). Propozițiile temporale iterative se introduc prin locuțiunea conjuncțională) *(ori) de cîte ori* și prin adverbul *oricînd.*

Ori de cîte ori, *viitorul a surîs României, fiii ei nu au lipsit de a aspira către unire.* GHICA, S. 138.

De cîte ori *iubito, de noi mi-aduc aminte,*
Oceanul cel de gheață mi-apare înainte. EMINESCU, O. I 114.

Oricînd *îți avea nevoie, veniți cu mine.* CAMILAR, N. I 67.

Locuțiunea *(ori) de cîte ori* este folosită uneori cu corelativul *de atîtea ori* în regentă :

Nu știu de ce, ***de cîte ori*** *auzeam de el, d e a t î t e a o r i îl legam cu întîmplarea mea din sara ploioasă.* SADOVEANU, O. VI 90—91.

Pe lîngă locuțiunile conjuncționale specifice propozițiilor temporale iterative, pot avea valoare iterativă și alte conjuncții sau locuțiuni temporale (*cînd, după ce, îndată ce, dacă, pînă, înainte ca să* etc.), în măsura în care această nuanță le este dată de construirea cu anumite timpuri verbale (prezentul, imperfectul). La toate aceste propoziții nuanța iterativă este însă secundară.

D. Propoziția temporală este p r o g r e s i v ă (acțiunea din regentă se îndeplinește treptat, în diferitele momente în care se îndeplinește

acțiunea din subordonată). Propoziția temporală progresivă se introduce prin locuțiunea conjuncțională *pe măsură ce.*

A doua fază a treierișului se face cu combinele, utilate cu mașini de strîns paie, ***pe măsură ce*** *spicele s-au uscat,* ***pe măsură ce*** *boabele și-au desăvîrșit procesul de coacere.* SCÎNTEIA, 4268 (1958), p. 3/7.

Observație. Propoziția temporală progresivă are și o nuanță modală.

CONSTRUCȚII TEMPORALE INVERSE

§ 807. Uneori propoziția care din punct de vedere formal este circumstanțială de timp este principală din punct de vedere logic, iar principala formală, care nu exprimă ideea principală, ci o nuanță temporală, este, din punct de vedere logic, circumstanțială de timp.

În fraza:

Eram băiat de vreo treisprezece ani cînd am învățat să dau cu pușca. ODOBESCU, S. III 21,

este clar că datarea acțiunii se cuprinde în propoziția *eram băiat de vreo treisprezece ani*, care ca formă e regentă, nu în *am învățat (să dau cu pușca)* unde găsim ideea principală a frazei. (Nu putem întreba: *Cînd eram băiat de vreo treisprezece ani?* pentru a afla răspunsul: *Cînd am învățat să dau cu pușca*, ci: *Cînd am învățat să dau cu pușca?* pentru a afla răspunsul: *Cînd eram băiat de vreo treisprezece ani.*)

Aceste construcții se introduc prin adverbul relativ *cînd*, uneori însoțit de *deodată, numai iaca.* De asemenea se introduc prin *că*, conjuncție care are drept corelative în propoziția aparent principală adverbele *(de) abia, încă, tocmai, bine.* Se folosesc după verbe ca: *a nu apuca, a nu trece* (timp), *a nu sfîrși* etc.

Și de ciudă începusem a-mi descărca mînia asupra cîinilor ce se obrăzniceau mai mult în privirea persoanei mele, ***cînd deodată zării o caleașcă cu șase cai și înfovărășită de un călăreț*** *care venea în partea mea.* ALECSANDRI, PR. 76—77.

Moș Nichifor deciocălase căruța și-o ungea: ***cînd numai iaca se trezește la spatele lui cu jupîn Ștrul.*** CREANGĂ, P. 112.

N-a p u c a r ă b i n e să tăvălească bucățile în mujdei, ***că de afară se auziră, deodată, bătăi puternice în poartă și strigăte.*** PREDA, D. 46.

A b i a dădu mîna cu cei de față, ***că se și grăbi*** *să intre în biroul plin de oameni al secretariatului.* PREDA, D. 46.

Aceste construcții, care exprimă situația în mod invers, se numesc ***cînd*** *invers* și ***că*** *invers.*

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA TEMPORALĂ

§ 808. Propozițiile circumstanțiale de timp se construiesc de obicei cu modul indicativ:

De cînd codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată,

Își ***deschide****-a lui adîncuri, fața lunei să le bată,*
Tristă-i firea. EMINESCU, O. I 83.

Propozițiile de timp cu acțiunea anterioară introduse prin *înainte să* și *pînă să* se construiesc cu modul conjunctiv :

Pînă ***să-și lase*** *casa,*
Pe podele-ngenunchea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494.

În propozițiile temporale, valoarea modurilor este aceeași ca în propozițiile independente.

PROPOZIȚIA TEMPORALĂ ȘI ALTE SUBORDONATE

§ **809.** Uneori propoziția temporală exprimă și alte nuanțe circumstanțiale :

a. cauzală :

Iar căpitănia portului nu poate tolera întreruperea din lucru numai pentru înmormîntarea unui hamal, ***cînd la chei au sosit vapoare încărcate cu piatră.*** SAHIA, N. 41.

b. condițională :

Precum este greu să se mai întîlnească două picături de apă ***o dată ce au apucat*** *să intre fiecare după soarta ei în largul mării, așa ar fi și pentru două persoane să se mai găsească rătăcite o dată prin învălmășeala Moșilor, dacă n-ar fi cuminți să-și hotărască dinainte locul și momentul de întîlnire.* CARAGIALE, O. I 278.

c. consecutivă :

Românii au dat prea mare însușire filologiei, sau mai bine cuvîntologiei, care e o știință de anticar, și au ridicat-o ***pînă ce au făcut din ea temelia unei limbi.*** RUSSO, S. 81.

d. concesivă :

Răi și barbari făr-de-minte,
Mă ispitiți prin cuvinte
Cînd v-aș putea fi părinte? TEODORESCU, P. P. 105.

Un mic voievod de margine... singur din toată împărăția, ***cînd chiar împăratul se predase,*** *nu vru să se supuie și să cunoască pe biruitor.* CARAGIALE, O. II 290.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 31—63.
2. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG I, p. 137—138.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CAUZALĂ

§ **810.** Propoziția cauzală exprimă cauza pentru care se săvîrșește acțiunea din propoziția regentă și ste echivalentă cu un complement circumstanțial de cauză.

Să nu mai mănînci din bucatele ce-ți fierbe baba, ***pentru că-s făcute cu somnoroasă.*** EMINESCU, N. 21.

Observație. Există situații cînd propoziția cauzală arată cauza pentru care e formulată propoziția regentă (și atunci depinde de regentă + altă propoziție subînțeleasă, care cuprinde un verb de declarație):

Dar dumneata de unde ești, ***că nu îmi pari de pe aici?*** CAMIL PETRESCU, N. 65 (= te întreb de unde ești fiindcă nu îmi pari de pe aici).

Aceste cauzale apar mai ales după regente interogative și enunțiative imperative sau optative:

Hai, ia dați-vă deoparte, măi păcătoșilor, ***că numai ați crîmpoțit mîncarea.*** CREANGĂ, P. 261.

Lapte, brînză, unt și ouă de-am putea sclipui să ducem în tîrg ca să facem ceva parale: ***căci casa s-a mai îngreuiat cu nu mîncău.*** CREANGĂ, P. 6.

Propozițiile cauzale pot fi:

a. Cauzale propriu-zise, care exprimă numai cauza:

Și la toată lumea plăcea, ***fiindcă era om deștept și blînd.*** CARAGIALE, O. II 223.

b. Cauzale condiționale, care au și o nuanță de condiție (exprimă cauza pentru care vorbitorului i se pare de neconceput realizarea acțiunii din regentă, întrucît numai controlul acelui fapt ar fi condiția realizării regentei). Aceste cauzale apar pe lîngă unele propoziții interogative — de cele mai multe ori retorice — sau pe lîngă enunțiative exclamative.

Dacă ești bolnav, *cum o să mergi în excursie?*

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CAUZALĂ

§ 811. Propozițiile cauzale propriu-zise se pot introduce prin următoarele conjuncții și adverbe relative: *că, căci, cum, deoarece, fiindcă, întrucît* și prin locuțiunile conjuncționale *din cauză că, din pricină că, de vreme ce, pentru că, o dată ce:*

Nu putem scoate butca din noroi, ***că*** *e grea.* CAMIL PETRESCU, B. 16.

Rămîi cu noi, ***căci*** *ne zice gîndul că vei pieri.* ISPIRESCU, L. 8.

Cum *nu mai erau decît vreo sută de metri pînă acasă, Grigore coborî, plăti și continuă pe jos.* REBREANU, R. I 18.

O analiză simplă îmi dovedea că nici ipoteza că l-aș fi pierdut pe cale ori trecînd în ostrov nu e întemeiată, ***deoarece*** *lănțugul rămăsese la mine și carabina lănțugului își păstrase resortul.* SADOVEANU, O. XVII 467.

Fiindcă *m-am săturat de atîtea primejdii ale călătoriilor... am venit să m-așez aici, în Valahia, la București.* CARAGIALE, O. II 222.

Întrucît *n-ați respectat dispozițiile legii, veți fi amendat.*

Din cauză că *se grăbea să nu scape ora de rendez-vous la pavilionul central,* ***a*** *dejunat așa de ușor.* CARAGIALE, O. I 279.

Ș-apoi aceste vrei să zici că vin ***din pricină că*** *e Mase director?* C. CARAGIALE, în PR. DRAM. 188.

Ah! Mă sparii, am strigat. Și ***de vreme ce*** *este așa, iată, făgăduiesc a nu iubi niciodată...* NEGRUZZI, S. I 45.

Îl iubeau ***pentru c-avea*** *o privire caldă și liniștită ș-un glas atît de blînd.* VLAHUȚĂ, N. 85.

Observație. *Întrucît, din cauză că, din pricină că,* specifice stilului științific și administrativ, sînt folosite mai ales în limba scrisă, care le preferă pentru că ele exprimă cu mai multă precizie raportul cauzal. În limba literaturii artistice predomină *fiindcă, pentru că, deoarece, de vreme ce* și *cum,* evitîndu-se în general locuțiunile din *cauză că, din moment ce. Căci* e livresc, iar *că* e popular.

Cauzalele propriu-zise se mai pot introduce și prin *dacă* și *unde,* caracteristice vorbirii populare:

M-am gîndit că ***unde*** *e aproape cu casa și era spre seară, vrea să se scalde și ea.* PREDA, Î. 46.

Propozițiile cauzale condiționale se pot introduce prin următoarele conjuncții și adverbe relative: *cînd, dacă, de* și prin locuțiunile conjuncționale *de vreme ce, din moment ce, cîtă vreme.*

Dacă *eu sînt tînăr și sărac, singur cu muierea, voi trebuie să fiți niște hoți?* PREDA, Î. 9.

Din moment ce *lucrurile au ajuns aici, cum crezi că se mai poate schimba ceva?*

CORELATIVUL PROPOZIȚIEI CAUZALE

§ 812. Uneori conjuncției sau locuțiunii conjuncționale care introduce o propoziție cauzală propriu-zisă îi corespunde în propoziția regentă un corelativ de insistență de tipul *de aceea* sau corelativele de legătură *apoi, atunci:*

Pentru că *n-a avut bani,* ***de aceea*** *n-a putut pleca în excursie.*

Dacă *a venit vremea pe jertfă,* ***apoi*** *cît m-ajunge partea, nu mă dau în lături!* CARAGIALE, O. III 143.

Corelativele de insistență se pot folosi și atunci cînd regenta precedă cauzala:

De aceea *n-a venit,* ***pentru că*** *nu l-am chemat.*

Cauzalele condiționale pot avea corelative de legătură *apoi, atunci* în regentă numai cînd aceasta urmează după ele:

Dacă *măcar cercare tu nu faci vreodată,*
Să scoți cel puțin capul din noaptea-ntunecată,
Apoi *cum te-i deprinde cu soare, cu lumină?* ALEXANDRESCU, O. 235.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CAUZALĂ

§ 813. Cauzala se construiește în mod obișnuit cu modul indicativ, dat fiind că acțiunea din cauzală este arătată ca reală (vezi toate exemplele de mai sus); ea nu se poate construi cu modul conjunctiv sau imperativ.

Uneori propoziţia cauzală se construieşte şi cu modul condiţional-optativ sau cu prezumtivul:

Merg şi eu cu tine, pentru că ***aş vrea*** *să-ţi spun ceva.*

*N-a venit pentru că n-*o ***fi avut*** *bani.*

Valoarea modurilor este aceeaşi ca în propoziţiile independente.

PROPOZIŢIA CAUZALĂ ŞI ALTE SUBORDONATE

§ **814.** Uneori propoziţiile cauzale exprimă şi o nuanţă circumstanţială de timp:

Cînd ştia *că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele.* CREANGĂ, P. 314.

Ea însă avea alte principii de educaţie. Copilul să trăiască şi să se vînture în lumea sa, ***o dată ce a scăpat cu bine de la datoria şcolii.*** CEZ. PETRESCU, 1907 I 76.

Nuanţa de timp apare uneori fiindcă propoziţia cauzală se referă la o noţiune temporală:

Acum, ***că ne-am deşteptat, că ne simţim puternici,*** *vrem să intrăm în drepturile şi pămînturile noastre.* BĂLCESCU, O. II 228.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, [Bucureşti] 1960, p. 64—98.
2. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG I, p. 130—133.
3. SORIN STATI, *Există propoziţii cauzale coordonate?* în LR III (1954), nr. 6, p. 92—98.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE SCOP SAU FINALĂ

§ **815.** Propoziţia circumstanţială de scop sau finală exprimă scopul în vederea căruia se îndeplineşte acţiunea din regentă şi este echivalentă cu un complement circumstanţial de scop:

Veniseră la Călifar ***ca să-i procopsească.*** GALACTION, O. I 44.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE FINALĂ

§ **816.** Propoziţiile finale se introduc prin conjuncţiile *să, ca să, de* şi prin locuţiunea *pentru ca să:*

Ştefan-vodă... a dat moşneagului cîţiva leişori acolea ***să-şi împace*** *nevoia.* RĂDULESCU-CODIN, L. 67.

Cănuţă a dat să ridice coşul şi n-a putut. Jupînul, ***ca să-l îmbărbăteze,*** *i-a dat un pumn în ceafă.* CARAGIALE, O. I 132.

O rup la sănătoasa ***de*** *se ascund în desișul pădurii.* RĂDULESCU-CODIN, L. 23.

Nu era ziuă, în care... să nu fi mers măcar de zece ori la straturi ***pentru ca să*** *vadă dacă nu erau răsărite semințele.* SLAVICI, N. I 22.

Observație. Conjuncția *ca să* și locuțiunea *pentru ca să* exprimă mai precis decît *să* raportul de scop, de aceea se observă tendința de-a înlocui din ce în ce mai mult în limba literară pe *să* cu *ca să* și *pentru ca să*. *Să* rămîne răspîndit mai ales în vorbirea populară și familiară.

Conjuncția *de*, folosită mai ales după verbe de mișcare, se întîlnește de asemenea în vorbirea populară și familiară.

Pe lîngă aceste conjuncții, vorbirea populară mai folosește și construcțiile de tipul *ca doar (-doar)*:

Muncea în dreapta și în stînga, ***ca doar-doar*** *a încăleca pe nevoie.* CREANGĂ, P. 140.

Finalele negative se introduc prin aceleași conjuncții (și locuțiuni conjuncționale) ca și finalele pozitive, însoțite însă de o negație cu sau fără elementele întăritoare *cumva* și *care cumva; să nu, ca să nu, (să) nu cumva să, să nu cumva (să), ca nu cumva să, pentru ca să nu, pentru ca nu cumva să, să nu care cumva să, ca nu care cumva să:*

Seara făcură de mîncare într-o groapă adîncă, ***să nu*** *se vadă lumina focului.* GALACTION, O. I 297.

Ca să nu *pară prea supărător, femeia a dat o nuanță de glumă lucrurilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 128.

Pantelimon era soldat... și se purta ca o fată ***să nu fie cumva*** *pedepsit.* REBREANU, R. I 282.

La dealuri, genunchii se-ndoiau cu băgare de seamă, urcînd încet, ***ca nu cumva*** *trupurile înlemnite sub căști* ***să*** *se prăbușească.* CAMILAR, N. I 8.

CORELATIVELE PROPOZIȚIILOR FINALE

§ 817. Cîteodată în regentă se folosesc drept corelative locuțiunile adverbiale *de aceea, d(e)-aia, de asta, pentru aceea*, care anunță propoziția finală sau stăruie asupra conținutului ei:

De aceea *e bătrînă și înțeleaptă, ca să fie sigură de copilării.* SADOVEANU, O. XII 691.

Să știți, ***de asta*** *ne-au trimis, ca să apărăm moșiile și băncile.* CAMILAR, N. I 339.

Corelativele apar mai des cînd regenta precedă finala.

Adverbele *anume* și *într-adins* sînt folosite înaintea conjuncției finale pentru a accentua modal ideea că acțiunea regentei se face „special" în acest scop.

Boierii de la noi ***anume*** *au zidit munții aceia negri, pentru ca să nu vedem ce-i dincolo.* CAMILAR, N. I 393.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA FINALĂ

§ 818. Propozițiile finale se construiesc cu modul conjunctiv. Spre deosebire de toate celelalte finale, propozițiile introduse prin conjuncția *de* se construiesc cu modul indicativ și imperativ, verbul din finală punîndu-se la același mod și timp cu verbul din regentă:

În toate zilele se ducea el la un puț de ***aducea*** *apă pentru casă.* ISPIRESCU, L. 386.

La 1501, el merse în Polonia de ***încheie*** *pacea între Ștefan-voievod și Albert, regele Poloniei.* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 135.

În timp ce celelalte propoziții finale care se construiesc cu conjunctivul exprimă o acțiune realizabilă, acestea exprimă o acțiune reală, ideea de circumstanță finală îmbinîndu-se cu aceea de acțiune săvîrșită. *Se ducea de aducea* înseamnă în același timp *se ducea să aducă* și *aducea*. Din pricina faptului că aceste propoziții exprimă o acțiune realizată, înțelesul lor pare apropiat de coordonatele copulative:

Mai ședе el cît șede, ***de cască gura prin tîrg,*** *și-apoi își ia tălpășița spre casă.* CREANGĂ, P. 44.

Cînd regenta este la modul imperativ se menține și în finală imperativul:

Mergi ***de-mi adu dosarul!*** CARAGIALE, O. I 160.

Propoziția în care *de* se construiește cu imperativul exprimă, ca și aceea cu conjunctivul, o acțiune realizabilă. *Du-te de spune* e echivalent cu *du-te să spui*.

PROPOZIȚII FINALE APROPIATE DE COORDONATE

§ 819. Pe lîngă finalele cu *de* construite cu indicativul (vezi § 818), există și propoziții finale construite cu conjunctivul (cu *ca să*) care au în realitate înțeles copulativ:

Mă voi duce doară să-mi mai văd o dată părinții și apoi m-oi întoarce ***ca să nu mă mai duc niciodată.*** ISPIRESCU, L. 8.

(Pentru falsele finale cu sens adversativ, vezi Propoziția opozițională § 867.)

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 98—111.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD

§ 820. Propoziția circumstanțială de mod arată cum se desfășoară acțiunea din regentă, avînd rolul unui complement circumstanțial de mod.

După felul în care este exprimată circumstanța modală, subordonata de mod se împarte în:

a. Propoziție circumstanțială de mod propriu-zisă:

*Fugi **cît poți de repede**.* CAMILAR, N. II 148.

b. Propoziție comparativă:

*Și surîzi, **cum rîde visul într-o inimă-ndrăgită**.* EMINESCU, O. I 42.

c. Propoziție comparativă condițională:

*Buduleasa era nerăbdătoare, **ca și cum ar fi stat pe spini și jeratic**.* SLAVICI, O. I 83.

d. Propoziție de măsură progresivă:

*Cîtă vreme nu vorbesc, gîndurile lor umblă departe pe cărările pe care ei le-au bătut odinioară în tinerețe, întovărășiți de Costică Panaite; și **cît mai mult umblă acele gînduri**, cu atît le reînviază în față, din ce în ce mai palpabilă, figura vechiului prieten.* CARAGIALE, O. II 40.

Observație. Propozițiile circumstanțiale care exprimă măsura statică (vezi § 823) fac parte dintre modalele propriu-zise, în cadrul cărora se distinge conformitatea calitativă de conformitatea cantitativă.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD PROPRIU-ZISĂ

§ **821.** Propoziția circumstanțială de mod propriu-zisă arată felul în care se desfășoară acțiunea din regentă: conformitatea cu regula generală, cu ceva stabilit de alții sau cu posibilitățile aceluiași subiect și gradul în care se desfășoară această acțiune. Din această categorie fac parte și modalele cu înțeles negativ care arată lipsa unei acțiuni secundare însoțitoare a acțiunii din regentă.

*Pune-ți obrăzariul **cum se pune**, iară sabia să n-o slăbești din mînă.* CREANGĂ, P. 224.

*Toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cîrlani și să-mi dea ajutor la trebi, **după cît îl ajută puterea**.* CREANGĂ, A. 13.

*Era vădit că înnoirile acestea îl interesau **cum nu se poate mai mult**.* TUDORAN, P. 13.

*Am muncit **cît am putut**.* PREDA, M. 178.

*Adela făcuse pasul cel mai important din viața ei, **fără măcar să mă poată preveni**.* IBRĂILEANU, A. 33.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD PROPRIU-ZISĂ

§ **822.** Propozițiile circumstanțiale de mod care exprimă conformitatea calitativă se introduc prin adverbele *cum*, *precum* și prin locuțiunea conjuncțională *după cum*. Aceste propoziții au adesea caracter explicativ.

*Ia pe această femeie, du-o numaidecît acolo, **cum îi știi tu**, și povățuiește-o **cum** a fi mai bine.* CREANGĂ, P. 93.

De-ar fi-n a mea putință să fac **precum** *doresc.* ALECSANDRI, P. I 165.

Împăratul, **după cum** *s-a hotărît, pe toți i-a tăiat, fără cruțare.* CREANGĂ, P. 78.

Biata baba mea, bună, rea **cum** *este, tot a știut ce-mi trebuie la drum.* CREANGĂ, P. 134.

Cînd propoziția modală explică o calificare exprimată printr-un adjectiv sau adverb, subliniindu-i existența, ca în exemplul de mai sus, ea poate fi introdusă și prin pronumele relativ *ce:*

De rele **ce** *sînt, nu pot să trăiască la un loc.* ISPIRESCU, L. 5.

Modalele introduse prin *ce* apar de obicei după complemente cauzale.

Elementele introductive pot avea corelative adverbiale în regentă ca *așa, astfel:*

Fata împăratului Roș nu se capătă **așa** *de lesne* **cum** *crezi tu.* CREANGĂ, P. 244.

Haide să ne judecăm și **cum** *a zice judecata,* **așa** *să rămîie.* CREANGĂ, A. 145.

Uneori corelativele adverbiale preced imediat conjuncțiile modale; de multe ori ele formează, împreună cu aceste conjuncții, construcții locuționale mai sudate, de tipul *așa cum, așa precum, astfel cum:*

Convocați deci, neîntîrziat, **așa cum** *am promis la Islaz, o Adunare Constituantă.* CAMIL PETRESCU, O. II 634.

Mai-mai că aș face **așa precum** *zici tu.* ISPIRESCU, L. 16.

Aceste acte fură cele din urmă făcute de Obștestile Adunări, alcătuite de toate stările, **astfel cum** *era în vechime.* BĂLCESCU, O. I 140.

§ 823. Circumstanțialele de mod care exprimă conformitatea cantitativă se introduc prin adverbele și locuțiunile conjuncționale *cît, după cît,* mai rar *din cît, pe cît, în cît, întru cît* și pronumele *cîte* cu prepozițiile *din, după, pe:*

A început dracul a țipa **cît** *îi lua gura.* CREANGĂ, P. 60.

Numai asta mi-ar fi mai trebuit acum, **cît** *eram de pricopsit.* CREANGĂ, A. 68.

Trăsura... i-a plăcut lui vodă, care a plătit-o **cît** *a vrut.* CAMIL PETRESCU, O. I 225.

Băietul văd că are țiere de minte; și numai **după cît** *a învățat, cîntă și citește cît se poate de bine.* CREANGĂ, A. 22.

Taci, taci, taci, inima mea,
Rabdă **pe cît** *vei putea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151.

Din cît(e), după cîte, pe cît(e) și *întru cît* au uneori o nuanță restrictivă:

Din cîte *am auzit vorbindu-se, era un timid.* CĂLINESCU, S. N. 701.

Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, **pe cît** *îmi aduc aminte; și-mi aduc bine aminte.* CREANGĂ, A. 35.

Într-o scenă de clovni, a cărei intenție ar fi... o păcăleală puerilă, cei doi artiști întrebuințează salturile lor, vorbele lor, toate mișcările lor, numai și numai **întru cît** *ele stau în legătură... cu păcăleala.* CARAGIALE, O. III 58.

Regional se folosește și locuțiunea conjuncțională *cît ce,* de obicei cu predicatul *a putea.* Întreaga construcție are valoarea unui superlativ:

Fuge ***cît ce*** *poate cu sarcina în spate.* CREANGĂ, P. 215.

Se vîră... în odaie la Ivan, și-i șterge o palmă prin somn, ***cît ce*** *poate.* CREANGĂ, P. 303.

Elementele conjuncționale modale de cantitate pot apărea în corelație cu adverbul *atît*, fie în construcții de tipul *cu atît (mai)... cu cît*, fie în construcții în care elementul corelativ precedă imediat elementul conjuncțional. În aceste cazuri circumstanțiala modală arată proporția statică în care se desfășoară acțiunea din regentă:

Cînta și el destul de bine la pian, ***atît cît*** *s-o poată acompania.* CAMIL PETRESCU, O. I 417.

Aveam c u a t î t mai mult pricină să fiu rezervat și să aștept, ***cu cît*** *mi s-a părut că nu e destulă seriozitate.* CAMIL PETRESCU, O. II 629.

Dorințele grațioasei mele prietene domnișoara Mari Popescu sînt pentru mine porunci, la care mă supun, c u a t î t mai bucuros ***cu cît*** *văd că prietena mea nu abuzează niciodată de influența nemărginită ce știe bine că exercită asupră-mi.* CARAGIALE, O. II 113.

O b s e r v a ț i e. În corelație cu *cu atît (mai)* circumstanțiala modală care arată proporția statică poate fi introdusă și prin *că;* această construcție are și nuanță cauzală:

Poziția noastră era cu a t î t mai ciudată, ***că*** *trebuia să călcăm pin întuneric, lipindu-ne cu mînile și cu trupul de zid, făr-a ști unde punem piciorul.* ALECSANDRI, PR. 217.

§ **824.** Circumstanțialele de mod care exprimă lipsa unei acțiuni însoțitoare a acțiunii din regentă se introduc prin locuțiunea conjuncțională *fără (ca) să:*

Busuioc nu era acum dintre oamenii în curtea cărora poți să intri ***fără ca să*** *fii băgat în seamă de stăpînul casei.* SLAVICI, O. I 229.

Mă ridic de pe banchetă și, ***fără să*** *mă uit în partea opusă, ies după cocoană în coridor.* CARAGIALE, O. II 109.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIILE CIRCUMSTANȚIALE DE MOD PROPRIU-ZISE

§ **825.** Propozițiile circumstanțiale de mod propriu-zise care exprimă conformitatea se construiesc cu modul indicativ la toate timpurile, cu modul condițional-optativ sau cu prezumtivul, iar cele care exprimă lipsa unei acțiuni cu modul conjunctiv:

Vremea a fost prea dimpotrivă, cum ***știți.*** CREANGĂ, P. 145.

Eu mă tîrîiam cum ***puteam*** *pînă la fîntînă în dosul stînei.* CREANGĂ, A. 15.

Băiatul făcu tocmai precum îl ***învățase*** *calul.* ISPIRESCU, L. 163.

Poetul a trăit cum ***a murit*** *— foarte nenorocit.* CARAGIALE, O. III 8.

M-oi duce și eu cît călare, cît pe jos, cum ***oi putea.*** CREANGĂ, P. 197.

Sănătatea nu-i permite să lucreze cum ***ar vrea.***

A privit cu sfială noua înfățișare neașteptată a celui care trebuia curînd să plece, fără ***să știe*** *de dragostea ei.* SADOVEANU, O. XVIII 104.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD COMPARATIVĂ

§ 826. Propoziția circumstanțială de mod comparativă arată, cu ajutorul unei comparații, felul în care se desfășoară acțiunea din regentă sau cum se înfățișează o calitate din regentă.

Comparativa care exprimă al doilea termen al unei comparații de același grad este o propoziție comparativă de e g a l i t a t e:

Nu mai era de chip să doarmă ***cum dormea alte dăți,*** *până pe la amiază.* CREANGĂ, p. 264.

Comparativa care exprimă al doilea termen al unei comparații de inferioritate sau de superioritate este o propoziție comparativă de i n e g a l i t a t e; comparația se poate referi atît la un adjectiv sau la un adverb la gradul comparativ din regentă, cît și la un numeral adverbial sau multiplicativ sau la un adverb de tipul *altfel:*

Simina era mai tristă ***de cum*** *fusese toată ziua.* SLAVICI, o. I 251.

Mai ușor ar părea căpăta cineva lapte de la o vacă stearpă ***decît să te îndatorească o fată alintată și leneșă.*** CREANGĂ, p. 292.

Fiul a făcut altfel ***de cum făcuse tatăl.*** CARAGIALE, o. II 254.

Atît la comparativa de egalitate, cît și la cea de inegalitate, comparația exprimată de subordonată se poate referi:

a. la regentă în întregime:

Cum nu se dă scos ursul din bîrlog, țăranul de la munte strămutat la cîmp și pruncul dezlipit de la sînul mamei sale, așa nu mă dam eu dus din Humulești, în toamna anului 1855. CREANGĂ, A. 115.

Căruța acum am adus-o de la încălțat și i-am mai tras și-o unsoare de cele a dracului, de are să meargă cum îi sucala. CREANGĂ, p. 113.

Mai bine moare decît să spuie că-l doare. SADOVEANU, o. I 200.

b. la părți ale propoziției regente (mai ales la adverbe sau adjective cuprinse în regentă):

Fiul craiului, cel mai mic, făcîndu-se atunci roș cum îi gotca, iese afară în grădină și începe a plînge în inima sa. CREANGĂ, p. 189.

În tinerețe nu căpătase niciodată o para mai mult decît îi trebuia ca să-și ducă viața. CARAGIALE, o. II 254.

Uneori predicatul subordonatei poate fi identic cu al regentei:

Femeile știu să spună o mie și o sută de nimicuri într-un mod mult mai interesant decît spun bărbații lucrurile cele mai serioase. CARAGIALE, o. I 231.

c. la alte subordonate:

E mai bine să înveți decît să pierzi vremea.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ COMPARATIVĂ DE EGALITATE

§ 827. Circumstanțialele comparative de egalitate se introduc prin adverbele și locuțiunile conjuncționale *cum, precum, după cum:*

Tristețĕ, durere și lacrimi, amor,
Azilul își află în sînu-i de dor

*Și pier, **cum** de boare pier norii.* EMINESCU, o. I 11.

Deșteaptă privegheză a mea tristă gîndire,
***Precum** o piramidă se-nalță în pustii.* ALEXANDRESCU, o. 137.

*Dă poroncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru veșnicie, **după cum** păție și alți peții.* CREANGĂ, p. 249.

Elementele introductive pot avea în regență corelative adverbiale ca *așa, astfel, asemenea.* În mod obișnuit corelativele apar cînd modala precedă regenta:

***Cum** e bradul arătos,*
A ș a - i badea de frumos. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 39.

***Precum** Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr,*
A ș a el sprijinea lumea și vecia într-un număr. EMINESCU, o. I 132.

***Precum** un bob de grîu găsit peste cinci mii de ani în sicriul unei mumii eghiptene, semănat în pămînt bun, reînvie ca și bobul cules anul trecut, a s e m e n e a o operă de artă viabilă, după o părăsire și uitare de veacuri, reînviază iarăși la căldura ochilor pricepuți.* CARAGIALE, o. III 52.

***Cum** copacu-și uită foaia*
Ce pe vînt mi-a fost trimisă,
A s t f e l ea uitat-au poate
Aste foi de dînsa scrise. EMINESCU, o. I 125.

***Precum** pulberea se joacă în imperiul unei raze,*
Mii de fire viorie ce cu raza încetează,
A s t f e l, într-a veciniciei noapte pururea adîncă,
Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă. EMINESCU, o. I 133.

Corelativele adverbiale pot preceda imediat elementele conjuncționale introductive:

*Să citești repede lucrarea aceasta, **așa cum** ai citit-o pe cealaltă.*

Uneori în afară de corelativul adverbial din regentă situat la distanță, conjuncția modală poate fi precedată imediat de un alt adverb:

*Mîine dimineață, la ceasul hotărît, **întocmai cum** faceți cînd mă deștept eu, așa să faceți și cu el.* CARAGIALE, o. II 262.

§ **328.** Comparativele de egalitate prin care se exprimă comparația cantitativă se introduc prin adverbele și locuțiunile conjuncționale *cît, cu cît, p(r)e cît:*

*Mintea parcă i se deschisese **cît** se deschide altora în cîțiva ani.* TUDORAN, p. 403.

Cu cît apare în corelație cu *cu atît,* iar *pe cît* în corelație cu *pe atît:*

***Pe cît** de sever era tata în viața publică, p e a t î t de blînd și chiar timid apărea în cea intimă.* CĂLINESCU, S. N. 745.

***Pe cîtu-i** de frumoasă, tot p e a t î t a o să fie de neroadă.* CARAGIALE, o. II 349.

§ **329.** În unele cazuri comparația care se stabilește între două fapte este foarte slabă și predomină ideea de coordonare copulativă:

*Unul din articolele guvernului provizoriu declara: „Egalitatea drepturilor politice și contribuțiunea generală la dările și sarcinile statului", **precum** tot acest mare act declara emanciparea clăcașilor, făcuți proprietari prin despăgubire, și dezrobirea țiganilor iarăși prin despăgubire.* KOGĂLNICEANU, S. A. 202.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ COMPARATIVĂ DE INEGALITATE

§ 830. Circumstanțialele comparative de inegalitate se introduc prin adverbul *decît* cu valoare conjuncțională și, mai rar, prin locuțiunile conjuncționale *de cum, față de cum, față de cît:*

Le-a povestit el toate cîte le pătimise dincolo, mai cu șart și mai frumos ***decît*** *vi le-am putut eu povesti dumneavoastră.* CARAGIALE, o. II 243.

Reparația și înzestrarea corăbiei îl costase de trei ori mai mult ***decît*** *plătiseră pe ea acum cinci ani.* TUDORAN, p. 135.

Îi cunosc bine pe amîndoi, mai bine ***de cum*** *mă cunosc ei pe mine.* CARAGIALE, o. I 124.

Față de cum *îi instruiesc pe alții, cu tine mă port destul de civilizat.* Z. STANCU, în GAZ. LIT. 236 (1958), p. 4/5.

§ 831. Cînd comparativa exprimă excluderea unei acțiuni se introduce prin *decît să* urmat de conjunctiv:

Se vede lucru că nici tu nu ești de împărat, nici împărăția pentru tine și ***decît să*** *încurci numai așa lumea, mai bine să șezi departe cum zici.* CREANGĂ, p. 186.

Era mai bucuros să moară de foame ***decît să*** *primească o bucată de pîne de la cineva.* SLAVICI, o. I 228.

Modalele construite în acest fel sînt uneori echivalente cu propoziții opoziționale introduse prin *în loc să* (vezi § 868).

§ 832. Cînd elementul comparativ *decît* este situat între o regentă negativă care conține un adjectiv sau un adverb la comparativ, alături de pronumele *nimic, altceva* sau adjectivul pronominal *alt, nici un* urmat de un substantiv, și o subordonată cu aceeași funcțiune ca și pronumele corelativ, ideea de comparație este asociată cu ideea de restricție:

Nu-mi e nimic mai drag ***decît să stau de vorbă cu dumneata.*** BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 28.

Într-o lungă noapte de iarnă, nu poate fi mai frumoasă petrecere ***decît să stai la taifas, în căldură, cu un om pățit,*** *care să-ți știe povesti întîmplări interesante din viața lui.* CARAGIALE, o. IV 91.

Bogată, n-are plăcere mai mare pe lume ***decît să-și arate unei amice sărace toaletele.*** CARAGIALE, o. IV 101.

Aceste subordonate modale au o valoare apropiată de a subordonatelor care exprimă excepția (vezi § 875—879). Cînd nu conțin o comparație ele exprimă exclusiv excepția.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIILE COMPARATIVE

§ 833. Propozițiile comparative se construiesc cu modul indicativ, condițional-optativ și prezumtiv, cu excepția comparativelor de inegalitate introduse prin *decît să*, care se construiesc cu conjunctivul:

— indicativ:

Vei rîde, tată, cum ***ai rîs*** *și de surorile mele.* ISPIRESCU, L. 15.

— conjunctiv :

Prin dreptul unui pod mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m-a vîrît în toți spărieții. Și cu mare ce scăpînd din labele lui, am găsit cu cale să mă întorc la d-ta acasă, decît ***să fiu*** *prada fiarelor sălbatice.* CREANGĂ, P. 186.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ COMPARATIVĂ CONDIȚIONALĂ

§ **834.** Propoziția comparativă condițională arată, cu ajutorul unei comparații ipotetice, felul în care se desfășoară acțiunea din regentă; acțiunea acestei propoziții subordonate este prezentată ca presupusă, nu ca reală :

Turbinca ! Mînca-o-ar focul s-o mănînce, zicea Moartea, ducîndu-se la rai, ***ca și cum ar fi mers la spînzurătoare.*** CREANGĂ, P. 317.

Așa luneca hrinca aceea de ușor pe gît, ***parcă*** *era unsă cu unt.* CREANGĂ, A. 31.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ COMPARATIVĂ CONDIȚIONALĂ

§ **835.** Propozițiile comparative condiționale se introduc prin locuțiunile conjuncționale *ca și cum, ca și cînd, parcă, de parcă :*

În mîna-i asemenea albă, ***ca și cum*** *pe sub piele n-ar mai curge un pic de sînge, ține o linguriță.* CARAGIALE, O. II 64.

Picioarele nu se mai mișcară, ***ca și cînd*** *ar fi fost butucite.* ISPIRESCU, L. 35.

Ia privește-i cum stau toți treji și se uită țintă în ochii noștri, ***parcă*** *au de gînd să ne zugrăvească.* CREANGĂ, A. 39.

În limba mai veche și în cea populară aceste subordonate se introduc și prin locuțiunile conjuncționale *ca cum, ca cînd, ca în fel cum, (cu) chip că, în chip că :*

După o ocară așa de mare... adecă de a mi se opri pașaportul în mijlocul drumului, ***ca cînd*** *aș fi un criminalist de stat, ce-mi mai rămîne mie de nădăjduit?* KOGĂLNICEANU, S. 190.

Mănîncă el bine, bea bine, și după ce se scoală și mulțămește ***ca în fel cum*** *ar fi mulțămit cuiva, îl pălește somnul.* VASILIU, P. 78.

Scoate-ți sabia, i-a zis cu grăbire, și prinde a striga cu mare mînie, ***chip că*** *m-ai mustra pe mine.* SADOVEANU, O. XV 386.

Observație. În ultimul exemplu subordonata exprimă suplimentar ideea de pretext. Uneori ideea de pretext predomină :

Ies din casă ***cu chip că*** *mă duc la scăldat.* CREANGĂ, A. 48.

(Propozițiile care conțin îmbinarea *sub pretext* că nu au însă nici o legătură cu comparativa condițională, *sub pretext* fiind un complement de mod, iar *că* elementul introductiv al unei atributive.)

§ 836. Comparativele condiționale introduse prin locuțiunea conjuncțională *de parcă*, uneori și cele introduse prin *parcă*, au nuanță consecutivă:

Îmi amintesc de-o liniște deplină,
De vișini înfloriți într-o grădină,
De flori de zarzăr care s-au desprins
*Și au căzut, **de parcă** ar fi nins.* BOTEZ, FL. P. 10.

*Cînele... privea la stăpîni cu doi ochi așa de deștepți, **parcă** numai glasul îi lipsea.* SADOVEANU, O. II 148.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ COMPARATIVĂ CONDIȚIONALĂ

§ 837. În propoziția comparativă condițională se folosește mai ales modul condițional, care arată caracterul ireal al acțiunii. În propozițiile introduse prin *parcă* se pot folosi și unele timpuri ale indicativului ca imperfectul, prezentul, perfectul compus:

Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
*Ca și cînd n-**ar fi** viața-mi, ca și cînd n-**aș fi fost**.* EMINESCU, O. I 71.

*Căpitanul Cozmuță s-a lăsat pe vine și, întorcînd spre undă cupa ispolului, a bătut o dată: clonc! ca și cum **ar fi sărit** o broască din cele mari în bulboană.* SADOVEANU, O. XVIII 205.

*Pînă să isprăvească ea, băiatul a pierit, parc-**a intrat** în pămînt.* CARAGIALE, O. II 252.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE MĂSURĂ PROGRESIVĂ

§ 838. Propoziția circumstanțială de măsură progresivă exprimă proporția progresivă în care se desfășoară acțiunea din regentă. Relația dintre propoziția regentă și cea subordonată este de intercondiționare; acțiunea din regentă crește într-un anumit raport cu creșterea acțiunii din subordonată:

***Cu cît mai tîrziu a venit artistul sau gînditorul în lume**, cu atît îi trebuie mai multă originalitate și mai mare putere de concepție pentru a covîrși capitalul din ce în ce mai sporit de gîndire umană și pentru a găsi forma nouă.* CARAGIALE, O. III 78.

Observație. De obicei propoziția regentă și cea subordonată, sau numai una dintre ele, conțin un adjectiv sau un adverb la gradul comparativ sau un verb care exprimă o acțiune progresivă.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE MĂSURĂ PROGRESIVĂ

§ 839. Circumstanțialele de măsură progresivă se introduc prin locuțiunile conjuncționale *cu cît, de ce, pe cît, pe măsură ce;* cu excepția celei din urmă, toate apar mai ales cu corelative în regentă, formînd construcții de tipul: *cu cît... cu atît(a)*, regional sau popular *de ce... de ce, de ce... de aceea, pe cît... pe (cu) atît(a):*

Ziua se încingea tot mai mult, ***cu cît*** *se apropia vremea prînzului.* CAMIL PETRESCU, O. II 583.

El, ***cu cît*** *o privea mai mult, cu atîta o găsea mai frumoasă.* EMINESCU, N. 115.

De ce *merge se mărește.* ISPIRESCU, L. 34.

De ce *mergeau înainte, de ce ce lui Harap-Alb i se tulburau mințile.* CREANGĂ, P. 275.

Au luat-o prin pădure, doar vor putea ieși cumva la largul, dar ***de ce*** *umblau, de aceea se înfundau mai tare.* RETEGANUL, P. II 72.

Cu cît *căciula era mai mare, cu atît omul era mai însemnat;* ***pe cît*** *șlicul se urca în lățime și-n lungime, cu atît capul aflat dedesubt era tare și mare și strașnic în viață.* Al. Russo, *Scrieri alese* (București, 1948), p. 115.

Pe măsură ce *te apropii de castel, îți dai seama ce imensități de flori și plante rare sînt răspîndite în parcul fără sfîrșit.* CĂLINESCU, S. N. 93.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIILE CIRCUMSTANȚIALE DE MĂSURĂ PROGRESIVĂ

§ 840. Propoziția de măsură progresivă se poate construi cu modul indicativ și condițional-optativ:

Ah! cît ești de frumoasă și cu cît ***ești****, cu atîta mai nefericit sînt.* EMINESCU, N. 73.

Cu cît mai mulți ochi ***aș avea****, cu atîta lucrurile... ar părea mai mari.* EMINESCU, N. 31.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 111—141.
2. I. RIZESCU, *Complementul circumstanțial de măsură și propoziția subordonată corespunzătoare*, în SCL X (1959), p. 357—381.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONSECUTIVĂ

§ 841. Propoziția consecutivă exprimă rezultatul unei acțiuni sau al unei calități despre care este vorba în regentă. Ea corespunde complementului consecutiv, care e tratat în cadrul complementului de mod deoarece este foarte slab reprezentat.

Smărăndița a mîncat papara și pe urmă ședea cu mînile la ochi și plîngea ca o mireasă, ***de sărea cămeșa dë pe dînsa.*** CREANGĂ, A. 4.

Așa-i de ager ***încît chiar la o bătălie noi nu l-am putea birui, cu toată vîrtutea noastră.*** SADOVEANU, O. XIII 370.

Nu te-am crezut așa de nătărău, ***să te mulțumești cu o sută de galbeni.*** CARAGIALE, O. II 235.

PRIN CE SE INTRODUCE PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONSECUTIVĂ

§ **842.** Propozițiile consecutive se introduc prin:

1. Conjuncțiile *încît, că, de,* învechit și regional *și cît, decît:*

Soarele. . . stătu pe loc, ***încît*** *trei zile n-a fost noapte.* EMINESCU, N. 4.

Ele-și făceau de cap; furau ***de*** *stingeau.* CARAGIALE, O. II 225.

Începu a geme și a se văiera, ***cît*** *îți era mai mare mila de dînsa.* SBIERA, P. 28.

*Asta-i explicația îmbrăcămintei și sulemenelilor dumisale și, mai cu samă, a aerelor de cucoană pe care și le dă „****decît*** *îți vine, dragă, să crăpi de ciudă".* SADOVEANU, O. XII 652.

Foarte adesea aceste elemente introductive au corelative adverbiale în regentă: *așa, atît, astfel, în așa fel.* Corelativele adverbiale pot apărea la distanță față de conjuncția consecutivă sau imediat înaintea conjuncției. Uneori conjuncția introductivă și corelativul sînt sudate și formează grupuri cu valoarea unor locuțiuni consecutive ca: *așa că, așa încît, astfel încît.*

Cu corelative în regentă situate la distanță:

A ș a - i de bogat acest boier, ***încît*** *nu i se mai știe sama zloților.* SADOVEANU, O. XIII 381.

Seara, cînd veneau acasă d. Georgescu și d. Marinescu, găsea fiecare pe consoarta sa a ș a supărată, a ș a, cum să zic, fără chef, ***că*** *nici bucățică nu punea femeia în gură.* CARAGIALE, O. IV 13.

La steaua care-a răsărit
E-o cale- a t î t de lungă,
Că *mii de ani i-au trebuit*
Luminii să ne-ajungă. EMINESCU, O. I 234.

Lăsă pe Toma să lămurească î n a ș a f e l lucrurile, ***că*** *nu ieși nici el vinovat.* CAMIL PETRESCU, O. I 34.

Cîntă două păsărele
Și - a ș a cîntă de cu jale,
De *pică frunza pe cale.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 192.

Ochii tăi. . . privesc a t î t de ferice, de adînc în noaptea sufletului meu, ***cît*** *te visez veghind.* EMINESCU, N. 72.

A ș a cîntă de cu jele,
Cît *și oițele-n vîlcele*
Prind a vărsa lăcrimele. ANT. LIT. POP. I 260.

Cu corelative imediat precedente:

Vorbi a s t f e l ***încît*** *robi toate inimile.* ISPIRESCU, L. 39.

*Hagienuș încercă să-și spele singur cămașa de noapte într-un lighean, luînd o bucățică de săpun de la baie, însă năclăi cămașa în a ș a c h i p, **încît** n-o mai putu purta.* CĂLINESCU, S. N. 244.

Corelativul formează cu conjuncția o locuțiune consecutivă:

*Umbrarul pregătit în curte fusese năruit de ploaie și pînă la el erau numai băltoace, **așa că** fu nevoie să se pună masa numai în cîrciumă.* CAMIL PETRESCU, O. I. 96.

2. Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *încît să, ca să, pentru ca să*, popular *de să, să*, regional *decît să, cît să:*

*Aici casele nu se-ncing peste zi, **ca să** te frigă noaptea.* CARAGIALE, O. VII 443.

*Pitache și Năiță dorm duși cu fața-n sus și sforăie, **să** zici că umblă ferestrăul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 66.

*Într-una îl ardea cu șfichiul limbii, **decît să** turbe băiatul, nu alta.* SADOVEANU, O. I 639.

Adesea elementele introductive au corelative adverbiale în regentă.

Cu corelative în regentă situate la distanță:

*Rochia era a ș t f e l croită **ca să** cadă în față de sus pînă jos ca un veșmînt medieval.* CĂLINESCU, S. N. 163

*Bălcescu se bizuia pe el ca să conducă a ș t f e l dezbaterile, **încît să** se poată auzi în voie glasul însetat de dreptate al clăcașilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 638.

Cu corelative imediat precedente:

*Unde-o plesnește mama și unde crapă, zic eu în gîndul meu, că doar tot nu eram așa de prost, p î n ă p e-a c o l o, **să** nu pricep atîta lucru.* CREANGĂ, A. 45.

*Parcă aș avea și eu ceva care mă supără, dar iar nu p î n ă- n t r - a - t î t a **încît** să-mi pierz liniștea pentru asta.* CARAGIALE, O. II 259.

*El își plecă puțin capul, făcînd î n a ș a f e l, **încât să** pară că se reculege înainte de o meditație religioasă.* CĂLINESCU, S. N. 162.

*Se cerea o iscusință nemaipomenită din partea cîrmaciului ca să nu se răstoarne și să manevreze printre crestele înspumate, a ș t f e l **ca** nici un val **să** nu se năpustească peste copastie, inundînd barca.* TUDORAN, P. 414.

Corelativul formează cu conjuncția o locuțiune consecutivă:

*D. Marius Chicoș Rostogan, distinsul nostru pedagog și director al școalei model „Ulpiu Traian", este destul de cunoscut tuturor acelora care se interesează de mișcarea noastră culturală, **așa ca să** ne scutim de a-i mai face vreo reclamă.* CARAGIALE, O. I 99.

§ **843.** Cînd o propoziție consecutivă introdusă prin conjuncții ca *încît să, ca să, pentru ca să* (vezi § 842 pct. 2) are în regentă corelativul *prea*, construcția poate fi echivalentă cu una în care propoziția consecutivă este introdusă prin conjuncții ca *încît, că* (vezi § 842 pct. 1), iar regenta are un corelativ ca *așa, atît;* cele două construcții sînt echivalente dacă se schimbă și aspectul pozitiv sau negativ al consecutivei.

Propoziția consecutivă pozitivă de tip *încît să* cu corelativul *prea* corespunde unei consecutive negative de tip *încît* cu corelativul *atît:*

*Această stranie povestire... era p r e a neașteptată, **ca să-mi pot da bine sama** de ce simțeam în momentul acela.* VLAHUȚĂ, N. 111(= *era a t î t de neașteptată, **încît nu-mi pot da bine seama**).*

Propoziţia consecutivă negativă de tip *încît să* cu corelativul *prea* corespunde unei consecutive pozitive de tip *încît* cu corelativul *atît:*

Bengescu e p r e a mulţumit de succesul scrierilor sale în limba noastră, ***pentru ca să nu continue.*** ALECSANDRI, S. 158 (= *e a t î t de mulţumit,* ***încît continuă***).

Atît în forma pozitivă, cît şi în cea negativă construcţiile cu corelativul *prea* în regentă exprimă consecinţa realizabilă, pe cînd cele cu *atît*, cu care sînt echivalente, exprimă consecinţa reală.

O b s e r v a ţ i e. În limbajul cărturăresc din Ardeal şi Bucovina există o construcţie de tipul *prea... încît să* realizată cu *decît să*. Spre deosebire de *decît să* folosit în vorbirea moldovenească (vezi § 842 pct. 2), rezultat probabil din contaminarea între elementele consecutive *de (să)* şi *cît (să)*, acest *decît să* este rezultat din elementul modal comparativ *decît* + *să* consecutiv. Această construcţie apare cu o regenţă în care se găseşte un adjectiv la gradul comparativ de superioritate; în aceste cazuri comparativul din regentă are o valoare particulară, exprimînd o calitate care depăşeşte limita obişnuită:

Erau cu mult mai deştepţi... decît să nu pătrundă întreaga ţesătură de intrigi în care voiam să-i încurcăm pe nevinovaţii noştri colegi. I. Slavici, *Amintiri* (1924), p. 77.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE CONSECUTIVE

§ 844. Propoziţiile consecutive introduse prin conjuncţii ca *încît că, de* (vezi § 842 pct. 1) se construiesc cu modurile indicativ, condiţional-optativ şi prezumtiv:

Tu mă înrebi atîtea lucruri deodată, încît nu ***ştiu*** *la care să răspund mai întîi.* NEGRUZZI, S. I 63.

Propoziţiile consecutive introduse prin conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale ca *să, ca să, încît să* etc. (vezi § 842 pct. 2) se construiesc cu modul conjunctiv:

Mă rog, cucoană Gahiţă, nu mă socoti un om aşa făr-de ispravă, ***încît eu însuşi să poroncesc*** *slugilor mele ca să facă pozne în case străine.* ALECSANDRI, T. 993.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONSECUTIVĂ ŞI ALTE SUBORDONATE

§ 845. Propoziţiile subordonate introduse prin *pînă* exprimă limita extensiunii în timp a unei acţiuni şi totodată şi măsura dezvoltării acestei acţiuni văzută în consecinţă; ele sînt deci la limita dintre consecutive şi temporale (vezi şi § 809). Uneori un corelativ din regentă poate marca faptul că predomină sensul consecutiv:

A avut un ţol vărgat
Şi l-a scos afară-n gard
Şi-a t î t a l-a purecat
Pînă tot l-a sfîrtecat. MARIAN, S. 163.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 142—152.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ INSTRUMENTALĂ

§ 846. Propoziția circumstanțială instrumentală arată mijlocul prin care se realizează acțiunea exprimată de un verb din regentă, fiind echivalentă cu un complement circumstanțial instrumental.

Nu se lasă până ce găsește un buștihan putregăios, îl scobește cu ce poate și-i face urdiniș. CREANGĂ, P. 238.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ INSTRUMENTALĂ

§ 847. Propoziția circumstanțială instrumentală se introduce:

a. printr-un pronume sau printr-un adjectiv pronominal relativ sau nehotărît precedat de anumite prepoziții sau locuțiuni prepoziționale:

Cu ce arde acolo știu c-ar fi trăit boierește un an de zile tot satul. REBREANU, R. II 109.

Și cu cîtă carte știu, cu cîtă nu știu, peste cîțiva ani pot s-ajung dichiu la vrun mitoc și să strîng un știubei plin de galbeni. CREANGĂ, A. 121.

Pe urmă învățătorul, încălzindu-se, îi spuse că oamenii vor pămînt și că nu mai pot trăi din ceea ce prisosește boierilor. REBREANU, R. I 95.

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care însoțesc pronumele sînt acelea cu care se construiește complementul circumstanțial instrumental; cea mai frecventă este prepoziția *cu*. Aspectul negativ al circumstanțialei instrumentale se construiește cu prepoziția *fără*.

b. rar, în vorbirea populară, prin conjuncția *de*:

Știa că a făcut un păcat de a călcat pe moșia slutului. ISPIRESCU, L. 43.

Știu c-a nimerit-o bine, de ț-a pus numele Chirică. CREANGĂ, O. 60.

Această construcție are valoare instrumentală mai puțin clară.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ INSTRUMENTALĂ

§ 848. În propoziția circumstanțială instrumentală modul cel mai des folosit este indicativul (toate timpurile):

Îi mai înțoleam și noi cu ce puteam — parcă uitasem că ne erau dușmani. BART, D. U. 125.

Este posibilă de asemenea întrebuințarea condițional-optativului și a prezumtivului. Nu pot apărea conjunctivul și imperativul.

Modurile sînt folosite cu aceeași valoare pe care ar avea-o dacă propoziția ar fi independentă.

BIBLIOGRAFIE

1. Mioara Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG I, p. 142—144.
2. Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 220—224.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ SOCIATIVĂ

§ 849. Propoziția circumstanțială sociativă arată cine însoțește subiectul sau un complement direct al propoziției regente în săvîrșirea unei acțiuni.

Propoziția circumstanțială sociativă apare mult mai rar decît complementul circumstanțial sociativ cu care este echivalentă.

A. Însoțește subiectul:

a. ființă:

Aide, pleacă acasă! Du-te dracului ***cu cine mi te-a trimis****, să-mi mai sară inima și pentru tine!* Rebreanu, R. II 33.

b. lucru:

Fugeau toți în toate părțile ***cu ce apuca a lua.*** Ghica, S. 319.

B. Însoțește un complement direct:

a. ființă:

Cheamă nepoți și finicei
Pînă-n patruzeci și trei,
Cheamă neveste și fete
Cu ce Dumnezeu mai dete. Teodorescu, P. P. 142.

b. lucru:

L-a prins ***cu ce strînsese de la oameni.***

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ SOCIATIVĂ

§ 850. Propoziția circumstanțială sociativă se introduce printr-un pronume sau printr-un adjectiv pronominal relativ sau nehotărît precedat de prepoziția *cu* sau de locuțiuni prepoziționale în care intră această prepoziție; aspectul negativ al circumstanțialei sociative se construiește cu prepoziția *fără*. La construirea propoziției sociative se folosesc deci aceleași prepoziții și locuțiuni prepoziționale care introduc complementul sociativ.

*După aceea, soții, care și **cu ce** agonisise, intrau în pivniță și Jap împărțea cu echitate.* GALACTION, O. I 309.

*Zamoisky dete poruncă hatmanului Zotkiewsky de a se duce în grabă **cu cîte** oști va putea să adune mai curînd.* BĂLCESCU, O. II 284.

*A plecat **împreună cu cine** era de față.*

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ SOCIATIVĂ

§ **851.** În propoziția circumstanțială sociativă modul cel mai des folosit este indicativul (la toate timpurile):

*Dragi îmi sînteți , dar n-am ce vă face. **Rămîneți cu ce aveți!*** SADOVEANU, O. X 514.

Poate apărea și condițional-optativul sau prezumtivul:

*Aș pleca **cu cine ar vrea** să mă însoțească.*

Nu se întîlnește conjunctivul și nici imperativul.

Modurile sînt folosite cu aceeași valoare pe care ar avea-o dacă propoziția ar fi independentă.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG I, p. 143—144.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE RELAȚIE

§ **852.** Propoziția circumstanțială de relație indică un obiect sau o acțiune la care se limitează afirmația din regentă, fiind echivalentă cu un complement circumstanțial de relație:

***Cît privește de năpăști**, apoi a mai spus și altă dată că cel fără vină n-are a se teme de nimic.* SADOVEANU, O. X 648.

Puiculiță, pui păun,
Treci la badea peste drum,
*Să cercăm vinul **de-i bun**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 373.

Observație. În ultimul exemplu, versul al treilea poate fi comparat cu construcția *Să cercăm **de-i bun vinul***, în care avem a face cu o propoziție urmată de o completivă directă. Plasarea substantivului *vinul* în regentă (cu rol de complement direct) și nu în subordonată (ca subiect) schimbă caracterul propoziției: *de-i bun* devine circumstanțială de relație. Pentru această valoare a propoziției vezi un exemplu paralel cu un complement circumstanțial de relație: *Oaspeții, tot gustînd vinul **de bun**, începuse a se chiurchiului cîte oleacă.* CREANGĂ, P. 232.

Ca și complementul corespunzător, propoziția circumstanțială de relație poate exprima punctul de vedere din care este făcută afirmația din regentă (în acest caz se apropie de o completivă indirectă):

Pentru cine coboară de pe munte, Sinaia e jos.

Propoziția circumstanțială de relație apare foarte rar în limba noastră, relația fiind exprimată de obicei printr-un complement circumstanțial.

CUM SE CONSTRUIEȘTE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE RELAȚIE

§ **853.** Propoziția circumstanțială de relație poate fi constituită din expresiile *în (ceea) ce privește* sau *cît privește* urmate de un complement al verbului *a privi:*

Acum să stăm aici ***în ceea ce te privește pe dumneata*** *și să luăm pe istalalt la rînd.* CREANGĂ, A. 148.

Aceste expresii sînt echivalente cu locuțiunile prepoziționale *în privința, cu privire la,* care introduc un complement de relație (din punct de vedere formal ele alcătuiesc totuși propoziții, deoarece au un verb la un mod personal).

În afară de propozițiile formate din aceste expresii, se mai întîlnesc subordonate circumstanțiale de relație introduse printr-un pronume relativ sau nehotărît precedat de prepoziția *pentru* și, rar, prin conjuncția *de* (vezi exemplele date la § 852).

Propoziția circumstanțială de relație se construiește de obicei cu modul indicativ.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție,* în SG I, p. 143—144.

2 MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română,* [București] 1960, p. 225—226.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONDIȚIONALĂ

§ **854.** Propoziția circumstanțială condițională exprimă o ipoteză sau o condiție de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii exprimate de propoziția regentă:

Dacă vă hotărîți să mergeți, *mă duc și eu cu voi.* SLAVICI, O. I 115.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CONDIȚIONALĂ

§ 355. Propozițiile condiționale se introduc prin conjuncțiile *dacă*, *de*, *să*, prin adverbul cu valoare de conjuncție *cînd* și prin locuțiunile conjuncționale *în caz că* și *de unde:*

Dacă *mărturisești, scapi cu mai puțină pedeapsă.* SADOVEANU, O. XVII 203.

De *te-i potrivi*
Astei rugăminți,
Fericiți om fi
Și cuminți. EMINESCU, O. IV 441.

Să*-l văd venind,*
Aș mai trăi o viață. COȘBUC, P. I 193.

Cînd *aș ști că-mi vei fi de ajutor să sfîrșesc ce am pus de gînd, mai-mai că aș face precum zici tu.* ISPIRESCU, L. 16.

În caz că *va fi aprobat, lucrările pentru noul atlas... vor începe imediat.* LR VII (1958), nr. 3, p. 96.

Observații. 1. Asemănătoare cu *în caz că* sînt locuțiunile conjuncționale *în caz cînd* și *la caz cînd*, care se întîlnesc la scriitori mai vechi:

Trămise despărțiri mici de arnăuți ca să cuprindă strîmtorile munților spre a se putea refugia la caz cînd oștirile turcești ar fi învins pe ale sale. FILIMON, O. I 282.

În limba vorbită se folosește și locuțiunea conjuncțională *în caz dacă*.

2. Îmbinările *în cazul că, în cazul cînd, în cazul în care, cu condiția (ca) să, în eventualitatea că, în ipoteza că* nu sînt locuțiuni conjuncționale și nu introduc propoziții condiționale (vezi și § 665).

Dar să știi că la-ntoarcere trebuie să găsesc și copil în casă; ***de unde*** *nu, pîine și sare cu mine nu mai mănînci.* CARAGIALE, O. II 149.

Conjuncțiile condiționale cele mai frecvente în limba contemporană sînt *dacă* (în toate aspectele limbii) și *de* (popular și în limba literaturii artistice, mai ales în poezie). *Să* condițional este puțin folosit, în vorbirea populară și în limba literaturii artistice. *Cînd* condițional, frecvent la scriitorii mai vechi, nu se mai întrebuințează aproape de loc în limba contemporană. În limba vorbită și în presă e răspîndită mult locuțiunea, recentă , *în caz că*. Locuțiunea conjuncțională *de unde* se folosește, mai ales în vorbirea populară, în propoziții condiționale negative eliptice de predicat reduse la elementul introductiv + negația *nu*.

Observație. În construcțiile de acest tip pot apărea și conjuncțiile *dacă* și *de:*

Astfel, cînd unul se întîmplă să-ți ceară o țigară, trebuie să dai două, sau dacă nu, Smotocea face o țigară venerabilă de senator și...merge să împartă prada cu Colocea. CARAGIALE, O. I 304.

Mai repede, că de nu, totul e pierdut. CAMIL PETRESCU, T. II 394.

Pentru sublinierea caracterului ipotetic al condiției exprimate de propoziția condițională, subordonata poate cuprinde adverbe de felul lui *cumva:*

Mai spune-i mămuchii că ***dacă a chema-o cumva la tîrg la judecată cu grădina****, să arate acolo la domni că eu mă aflu la război.* CAMILAR, N. I 255.

Cînd este necesar să se sublinieze caracterul exclusiv al condiției în care se îndeplinește acțiunea regentei, propoziția condițională poate fi precedată de un adverb restrictiv ca *numai, doar*, negativ *decît;* aceste adverbe nu fac parte din structura elementului introductiv:

Lucrurile se fac n u m a i ***dacă le știm face.*** SLAVICI, N. I 7.

PROPOZIȚII CONDIȚIONALE JUXTAPUSE

§ 856. Raportul sintactic de subordonare condițională poate fi exprimat și prin juxtapunerea unor propoziții; în această situație un rol hotărîtor are intonația:

Ai carte, ai parte. Proverb.

CORELATIVELE PROPOZIȚIEI CONDIȚIONALE

§ 857. Propoziția condițională are uneori în regentă un corelativ care face legătura între cele două propoziții. Rolul de corelativ îl îndeplinesc adverbele *apoi* sau *atunci:*

Mă voi sili a vă îndemna că, ***dacă*** *voiți să fiți cunoscuți de adevărați fii ai romanilor, a p o i să faceți și domnia-voastră ceva care să se poată asemăna cu isprăvile poporului de lume domnitor.* KOGĂLNICEANU, S.A. 66.

Și ***de*** *s-ar putea pe dînsa cineva ca să o prindă,*
Cînd cu ochii mari, sălbateci, se privește în oglindă,
. . . . . .
A t u n c i el cu o privire nălucirea i-ar discoasă
Cum că ea — frumoasa fată — a ghicit că e frumoasă. EMINESCU, O. I. 80.

Corelativele se folosesc mai ales pentru marcarea caracterului condițional al unei propoziții juxtapuse anterioare:

Voiți însă un interes de roman, varietate de întîmplări , episoade patetice, tragedii care să vă scoată lacrimi din ochi, grozăvii care să vă ridice părul pe cap, a p o i nu voi avea trebuință decît să vă povestesc cruzimile și viața aventuroasă a lui Vlad Țepeș, moartea vrednică de un principe a lui Despot Eraclidul, domnia lui Alexandru Lăpușneanu... KOGĂLNICEANU, S. A. 58.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CONDIȚIONALĂ

§ 858. Propoziția condițională se poate construi cu modul indicativ, conjunctiv și prezumtiv; fiecare dintre aceste moduri apare cu valori distincte, adesea în funcție și de timpul respectiv.

a. Indicativul. Dintre timpurile acestui mod se folosesc prezentul și viitorul pentru acțiuni realizabile:

*Dacă **vrei**, eu îți arăt un drum mai scurt.* I. Agîrbiceanu, *În întuneric* (Bucureşti, f. a.), p. 13.

*De nu **vă veți supune**, în astă noapte cetatea va sălta în nori cu oameni cu tot.* Alecsandri, t. 1512

și imperfectul pentru acțiuni ireale:

*Dacă **eram** jurat, și eu îl achitam.* Camil Petrescu, u. n. 9.

Observație. Folosirea perfectului sau a mai mult ca perfectului dă subordonatei cel puțin o nuanță cauzală (vezi și § 933).

b. Conjunctivul. Propozițiile condiționale construite cu prezentul exprimă acțiuni realizabile:

*Să **știe** el că sînt aici... m-ar omorî.* Caragiale, o. i 48,

iar cele cu perfectul exprimă acțiuni ireale:

*Să **fi fost** eu în locul lui Bozzari, ... nu atacam pe la aripa dreaptă.* Ghica, s. 223.

Cu modul conjunctiv se construiesc numai condiționale introduse prin conjuncția *să*.

c. Condiționalul. Ca și la modul conjunctiv, prezentul se folosește pentru acțiuni realizabile:

*Mi-aș auzi zborul gîndurilor, dac-**ar zbura** mai aproape.* Vlahuță, n. 8,

iar perfectul pentru acțiuni ireale:

*Dacă **aș fi știut** aș fi venit și eu.*

d. Prezumtivul. Atît prezentul, cît și perfectul exprimă acțiuni realizabile:

*Și poate că și acum a mai fi trăind, dacă **n-a fi murit.*** Creangă, p. 325.

După cum se vede din exemplele date, în regentă se folosește de obicei același mod ca în propoziția condițională (vezi toate exemplele de sub a, c, și d) sau cel puțin un mod echivalent (vezi exemplele de sub b). Aceasta arată că între subordonata condițională și regenta ei este o strînsă legătură (vezi și § 936).

PROPOZIȚIA CONDIȚIONALĂ ȘI ALTE SUBORDONATE

§ 359. Propozițiile condiționale au uneori nuanțe care le apropie de alte subordonate.

Cel mai frecvent se întîlnește nuanța circumstanțială temporală (vezi și § 809), care există aproape totdeauna la condiționalele introduse prin *cînd*, în special atunci cînd predicatul nu e la modul condițional:

***Cînd a mai pune mîna pe tine**, să știi că are de-a face cu mine.* Sadoveanu, o. i 617.

Nuanțele de condiție și de timp se pot îmbina și cu nuanțe de cauză (vezi și § 809, 814), într-un exemplu ca:

Nu vă temeți și nu vă fie frică, coniță, ***dacă sînteți cu mine!*** REBREANU, R. I 216.

Uneori propoziția condițională poate fi apropiată și de completiva indirectă (vezi și § 794):

I-ar părea rău ***să nu știe lumea toată!*** CARAGIALE, O. I 47.

Aș fi mîhnit ***să aflu*** *că omul pus de Țopa la Iampol a lunecat spre dușmani.* SADOVEANU, O. XVIII 330.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 194—201.
2. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG I, p. 124—127.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONCESIVĂ

§ 860. Propoziția circumstanțială concesivă arată o împrejurare care ar fi fost de așteptat să împiedice realizarea acțiunii din regentă, dar nu o împiedică.

După caracterul real sau ipotetic al piedicii care se opune îndeplinirii acțiunii din regentă, propozițiile concesive se împart în două grupe distincte, caracterizate fiecare prin anumite particularități semantice și gramaticale:

1. propoziții concesive propriu-zise:

Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții,
Deopotrivă-i stăpînește raza ta și geniul morții. EMINESCU, O. I 130.

2. propoziții concesive ipotetice (sau condiționale):

De-aș trăi o sută de ani, *nu voi uita că-i sînt datoare cu viața.* ALECSANDRI, T. 945.

În frazele cu propoziții concesive propriu-zise se arată că acțiunea din propoziția regentă se îndeplinește cu toate că există piedica din propoziția concesivă, pe cînd în frazele cu propoziții concesive ipotetice se arată că acțiunea din regentă s-ar realiza chiar dacă ar exista piedica exprimată de propoziția concesivă.

Observație. Deosebirea de conținut dintre concesiva propriu-zisă și concesiva ipotetică reiese și din referirea la categoria opusă fiecăreia. Se poate spune că propoziția concesivă propriu-zisă reprezintă reversul propoziției cauzale, pe cînd concesiva ipotetică reprezintă reversul propoziției condiționale.

Această deosebire de sens este marcată gramatical prin faptul că fiecare dintre cele două tipuri de subordonate concesive are unele mijloace proprii de construcție (în primul rînd elementele introductive, mai puțin modul verbului predicat).

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CONCESIVĂ

§ 861. Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale deosebesc, în general, clar cele două tipuri de propoziții concesive.

Propoziția concesivă propriu-zisă poate fi introdusă prin conjuncția *deși* și locuțiunile conjuncționale *cu toate că, măcar că, chit că* și *fără (ca) să:*

***Deși** sînt proastă, precum zici, eu n-am obicei să rîd de oamenii care mă primesc în casa lor.* ALECSANDRI, T. 640.

*Unde să găsești doi galbeni? E greu! Se duce la unchiu-său, **cu toate că**-l știa așa de cărpănos.* SADOVEANU, O. III 137.

*Tînărul, **măcar că** și-a întors privirile de mai multe ori pe calea umblată, nu a luat seama să mai vină cineva după el.* CARAGIALE, O. I 219.

Observație. Regional apar și concesive introduse prin adverbul *măcar* singur cu valoare de conjuncție:

Căci cunoștea pe Vlad foarte bine
***Măcar** era în hainele străine.* BUDAI-DELEANU, Ț. 200.
Eu n-am putut să țin mînie
Că n-am avut, părinte, cui,
***Măcar** mi-au tot făcut-o unii!* COȘBUC, P. I 199.
*Vestitul Crai, **măcar** e crai,*
Nu-i vrednic preț de trei surcele. COȘBUC, P. II 228.

*Dar învățătura cerea bani pe care ea, Rafira, n-avea de unde să-i cîștige, **chit că** ar fi vrut să muncească pentru băiatul ei pînă și-ar fi dat sufletul.* STANCU, RĂD. III 17.

*Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, **fără să** fie din Ardeal. . . , aproba fără codire hotărîrea juraților.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

În limba populară, în special în expresii proverbiale, se folosesc la introducerea concesivelor propriu-zise și conjuncțiile *că, dacă* și *de*. Concesivele construite în acest fel sînt intercalate în cuprinsul regentei:

*Cîinele, **că**-i cîine, dar și el își ia lumea-n cap de la o vreme.* Proverb.
*Calul, **de** e cu patru picioare, și tot se poticnește.* Proverb.
*Sfîntul soare, **dacă**-i soare,*
Și tot după tine moare. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15.

Observație. Regional, concesivele propriu-zise pot fi introduse și prin locuțiunea conjuncțională *batîr că:*

*Altfel, băiatul e dibaci, **batîr că**-i tinerel.* SADOVEANU, O. XV 61.

Pe lîngă aceste elemente introductive care sînt specializate pentru exprimarea raportului concesiv, se mai pot întîlni și alte locuțiuni conjuncționale sau adverbiale care, deși de obicei au alte funcțiuni, în anumite împrejurări pot introduce propoziții concesive propriu-zise; așa

sînt *cînd, pe cînd, după ce, în vreme ce* și *pe cîtă vreme*, care pot avea și nuanțe temporale, sau *de unde:*

Pătimaș și îndărătnic s-o iubești ca un copil
Cînd ea-i rece și cu toane ca și luna lui april? EMINESCU, O. I 157.

Vezi să nu pați și tu ca simigiul **și de unde**, *cu drept cuvînt, te așteptai să fii răsplătit..., să nu capeți de la mine decît un encomion fluturatic.* ODOBESCU, S. III 10.

Propoziția concesivă ipotetică poate fi introdusă prin conjuncțiile *dacă, de* și *să* și locuțiunile conjuncționale *chiar dacă, chiar de, chiar să, măcar de, măcar să, și dacă, și de, și... să* (negativ *nici dacă, nici de, nici să*), *și* (sau *chiar*) *fără (ca) să:*

Și **dacă** *glasul adorat*
N-o spune un cuvînt,
Tot înțeleg că m-ai chemat
Dincolo de mormînt. EMINESCU, O. I 230.

Eu pe cinstea mea vă spun:
De m-ați bate toată ziua,
Nici de dascăl n-aș fi bun! COȘBUC, P. I 25.

Să fi dat mii de mii de lei, nu găseai fir de mac printre năsip sau fir de năsip printre mac. CREANGĂ, P. 264.

În casa unui prietin eu am să mă așez **chiar dacă** *nu mă poftește nimeni.* SADOVEANU, O. X 561.

***Chiar de**-ar fi dînșii de o sută de mii de ori mai mulți de cum sînt acuma, nu vor putea dobîndi această țară.* ODOBESCU, S. I 19.

***Chiar** pui de cuc* **să** *fie, dar maica Domnului l-a dat grijii mele, și numai eu i-am fost mama care lui i-a lipsit.* SADOVEANU, O. XIII 652.

Nu scap eu de tine, nici tu de mine, **măcar de** *s-ar pune nu știu cine și cruciș și curmeziș.* ISPIRESCU, L. 63.

Nu mă duc, mamă; nu mă duc la Socola, **măcar să** *mă omori.* CREANGĂ, A. 119.

Pînă-ți spăl obielele, vaca pînă mulg,
Și zece mîini încă **să** *am, nu-mi ajung.* PANN, P. V. II 65.

***Și dacă** e legat în furmă cu lanțuri, el* [Oltul] *curge de se prelinge pe lîngă zăgaz.* RĂDULESCU-CODIN, L. 71.

Știi bine că, **și fără să** *vrei tu, băiatul tot va trece.* CARAGIALE, O. I 285.

Observații. 1. Cele mai multe locuțiuni conjuncționale concesive ipotetice pot apărea cu elementele dislocate sau așezate în ordine inversă. De exemplu, locuțiunea *chiar să* poate avea și forma *să... chiar:*

Acesta le trimetea în fiecare săptămînă cu de-amănuntul știri despre tot ce se-ntîmpla acolo, scrise cu semne învoite, așa că **să** *fi căzut* **chiar** *o scrisoare în mîna cuiva străin, nimica n-ar fi înțeles din acea îngrămădire de slove.* CARAGIALE, O. II 286.

La fel, locuțiunea *și să* poate apărea sub forma *să... și:*

D-apoi că pe mine **să** *mă* **și** *omori, don'plutonier, că-n mîna d-tale mi-e viața, dar dacă n-am furat, cum să zic c-am furat, don'plutonier?* REBREANU, R. I 113.

2. Regional, concesivele ipotetice pot fi introduse și prin locuțiunea conjuncțională *batîr să*:

Și avem să-l trecem, batîr dracul să ne stea în cale! SADOVEANU, O. I 282.

Propozițiile concesive pot fi introduse și prin pronume și adjective pronominale nehotărîte și prin adverbe relative sau nehotărîte. Aceste elemente de construcție nu se repartizează strict după cele două tipuri de propoziții concesive: ele pot introduce atît concesive ipotetice (de cele mai multe ori), cît și concesive propriu-zise, valoarea lor fiind legată de modul verbului predicat.

a. pronume și adjective pronominale nehotărîte:

Eu cu drag te văd la horă,
Ochii tăi și toate-mi plac!
***Orice**-mi zici tu, nu mă supăr.* COȘBUC, P. I 177.
***Oricare**-ar fi sfîrșitul luptei,*
Să stai luptînd, căci ești dator. COȘBUC, P. I 194.
N-ai frică,
***Oricîte** talazuri oceanul ridică*
În calea ta, lume. NECULUȚĂ, Ț. D. 10.

b. adverbele *(ori)cît* și *(ori)cum*, singure sau în construcții cu adjective sau adverbe (legate de acestea prin prepoziția *de*):

Văzînd eu o vreme ca asta, am spărlit-o la baltă, cu gînd rău asupra mamei, ***cît** îmi era ea de mamă și de necăjită.* CREANGĂ, A. 64.

***Oricît** de bun ar fi, tot are cîte un păcat.* SLAVICI, N. II 85.

Să văd cum iese pîinea colectiviștilor? E-e-e... dar ***oricum** ar ieși, tot are să iasă mai bună ca a mea... mai bună și mai multă.* CAMILAR, TEM. 377.

Și ***cumu**-i de păcătoasă,*
Tot se ține că-i frumoasă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 440.

O construcție specifică pentru propozițiile concesive ipotetice este folosirea în aceeași propoziție a unui pronume, adjectiv pronominal sau adverb și a unei conjuncții (de obicei *să*):

***Oricîte** bunătăți* ***să** am, singur la masă, nu-mi ticnește.* CARAGIALE, O. II 269.

Cînd însuși învățătorul — ***cît** de bun gramatic și filolog* ***să** fie —, se află totuși lipsit de cunoștințele etice și estetice... apoi cum va putea el oare să explice acel text cu succes școlarilor...* ODOBESCU, IST. ARH. 340.

Dar ce scriu eu? ***Oricum să** scriu,*
E ne-mplinit. COȘBUC, P. I 56.

Observație. Propozițiile concesive, în special concesivele propriu-zise introduse prin *deși*, apar uneori lipsite de un verb la un mod predicativ, încît conjuncția concesivă pare că însoțește un adjectiv, un substantiv sau un adverb ca părți de propoziție:

O văzusem atît de frumoasă, ***deși palidă**.* NEGRUZZI, S. I 50.

***Deși despărțite**, lucrurile au unire.* CONACHI, P. 260.

***Deși copilandru**, puse țara la cale ca și un om matur.* ISPIRESCU, L. 42.

***Deși fără voia lui**, dară știa că a făcut un păcat de a călcat pe moșia slutului.* ISPIRESCU, L. 43.

*Mi-am dat însă seama — **deşi cam tîrziu** — că n-o iubesc atît de mult.* CAMIL PETRESCU, T. I 15.

Prezenţa conjuncţiei subordonatoare este un indiciu că aceste construcţii nu sînt părţi de propoziţie (complemente circumstanţiale concesive sau atribute circumstanţiale cu nuanţă concesivă), ci propoziţii concesive, fie eliptice de predicat, fie nominale, cu predicatul exprimat numai prin numele predicativ.

PROPOZIŢII CONCESIVE JUXTAPUSE

§ 862. Uneori, destul de rar, se pot întîlni fraze cu subordonare concesivă exprimată prin juxtapunere. În aceste situaţii raportul concesiv este exprimat prin modul verbului predicat:

— conjunctivul (pentru limitele folosirii conjunctivului fără conjuncţie vezi § 215):

*Dar... **piară** oamenii cu toţi,*
S-ar naşte iarăşi oameni. EMINESCU, O. I 177.

— imperativul:

***Ucideţi-mă**, nu vă duc şi nu vă dau.* SADOVEANU, O. XVIII 153.

CORELATIVELE PROPOZIŢIEI CONCESIVE

§ 863. Propoziţiile concesive au adeseori un corelativ în regentă. Corelativele folosite în limba contemporană pentru propoziţiile concesive sînt *totuşi*, *tot* şi *cu toate acestea (astea)*:

*Şi **dacă** luna bate-n lunci*
Şi tremură pe lacuri,
T o t u ş i îmi pare că de-atunci
Sînt veacuri. EMINESCU, O. I 188.

Ura toată strînsă stivă
***De** ne-aţi pune-o dimpotrivă,*
T o t om face unul mare
Din măruntele ogoare. DEŞLIU, în POEZ. N. 191.

La scriitorii mai vechi apar drept corelative ale propoziţiilor concesive şi conjuncţiile coordonatoare adversative *dar* sau *însă*, a căror folosire se explică prin legătura de conţinut dintre subordonata concesivă şi coordonata adversativă (vezi § 710 şi 736):

***Deşi** mulţi din boierii cei mai însemnaţi simţise că se pregăteşte ceva..., d a r nici unul n-a venit să aducă un gologan măcar.* GHICA, S. 520.

*Căruţa lui, **deşi** era ferecată cu teie, cu curmeie, î n s ă era o căruţă bună, încăpătoare şi îndemănatecă.* CREANGĂ, P. 106.

În limba literară actuală construcţiile cu corelativele *dar* sau *însă* sînt ieşite din uz. Se folosesc însă destul de frecvent corelativele constituite din îmbinări ale conjuncţiei *şi* cu adverbe ca *tot*, *totuşi* sau *încă*, în special cînd propoziţia concesivă, care precedă regenta, e introdusă

prin conjuncțiile *că, dacă* și *de* (concesive propriu-zise) sau *să* (concesiv ipotetic):

Fierul, că-i fier, și încă ruginește. ALECSANDRI, PR. 180.

Corelativele se folosesc în special pentru scoaterea în relief a raportului concesiv exprimat prin juxtapunere:

Fie pîinea cît de rea,
Tot mai bine-n țara mea. Poezie populară.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CONCESIVĂ

§ 864. Propozițiile concesive se pot construi cu diverse moduri, de cele mai multe ori în funcție de elementul introductiv.

1. Propozițiile concesive propriu-zise se pot construi cu următoarele moduri:

a. Cele introduse prin locuțiunea *fără să* se pot construi numai cu modul conjunctiv:

Fără să fie esențială, structura tipologică există în opera lui Caragiale ca un schelet susținător. CĂLINESCU, IST. 446.

b. Cele introduse prin conjuncțiile *că, dacă* și *de* se construiesc numai cu modul indicativ:

Soarele că e soare și tot mai are pete. Proverb.

c. Celelalte propoziții concesive propriu-zise introduse prin conjuncții și cele introduse prin pronume, adjective pronominale și adverbe se construiesc de obicei cu modul indicativ:

M-a salutat cum scrie la reglement, deși-și pusese în grabă straie albe și curate și nu mai era „domnu caprar". SADOVEANU, O. VII 283.

Cît era de cuminte bătrînica, nu s-a mai putut stăpîni... a biruit-o plînsul. CARAGIALE, O. I 22,

dar se pot construi și cu prezumtivul și cu optativul (care poate avea valoare de potențial). Chiar cînd sînt construite cu aceste din urmă moduri, concesivele nu-și pierd caracterul neipotetic exprimat gramatical prin elementul introductiv:

Umilit peste măsură, Moise a plecat... dat afară, deși ar fi vrut bucuros să le dea degeaba apă. V. DEMETRIUS, *Nuvele* (București, 1956), P. 46.

2. Propozițiile concesive ipotetice exprimă o piedică realizabilă cînd sînt construite cu timpul prezent și o piedică ireală cînd sînt construite cu timpuri trecute. Concesivele ipotetice introduse prin conjuncția *să* și diversele ei combinații se construiesc numai cu modul conjunctiv:

Am început a-i spune cu lacrimi că nu mă mai duc la școală măcar să știu bine că m-ar omorî. CREANGĂ, O. 182.

Dumneata ești, mă-nțelegi, mai îndrăcită decît talpa iadului și oricît de blajin să fie omul, îl scoți din toate răbdările! CARAGIALE, O. II 227.

Concesivele ipotetice introduse prin *de* și *măcar de* sau prin pronume, adjective pronominale și adverbe se construiesc de obicei cu modul condițional, mai rar cu prezumtivul:

De-ar trece mii de nouri,
Cu fulgerele-n creștet,

Mii de furtuni de-ar ***rupe***
Și-ar ***răsuci*** *pământul,*
Tot nu greșesc poeții. BANUȘ, p. 193.
*Și oricît m-***or** ***fi hulind*** *prigonitorii,*
Pe-aceștia doi, și demni și plini de glorii,
Fidel îi voi iubi și-acum și-n veci. COȘBUC, p. II 184.

Celelalte conjuncții și locuțiuni concesive ipotetice *chiar dacă, chiar de, și dacă, de... și, dacă* etc. se pot construi atît cu modul condițional:

Ș-apoi chiar dacă ***ne-am pricepe*** *și noi la cîte ceva, cine se mai uita în gura noastră?* CREANGĂ, A. 163.

Aceasta era viața mamei Ilincăi pe vremea aceea, și dacă toate aceste lucruri ***s-ar fi petrecut*** *aievea în ceasurile acelea, ea n-ar fi fost de loc mai fericită.* VLAHUȚĂ, N. 28

sau cu modul prezumtiv:

Chiar de ***voi fi avînd*** *asemenea dragoste, fericit nu sînt.* SADOVEANU, O. XIII 44,

cît și cu modul indicativ:

Simțiți, chiar de ***s-a stins*** *în pumn lămpașul,*
Că totu-i uimitor de luminos... JEBELEANU, în POEZ. N. 292.

După cum se observă și din aceste exemple, schimbarea modului din propoziția concesivă ipotetică nu atrage și schimbarea caracterului ipotetic, care e dat de conjuncțiile introductive.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 169–186.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ OPOZIȚIONALĂ

§ 865. Propoziția circumstanțială opozițională este propoziția subordonată care se opune conținutului regentei, prin întregul ei conținut sau numai printr-o parte a lui (predicat, complement etc.).

Veți vedea d-voastră și celelalte mănăstiri, dar credeți că, ***dacă la noi pică****, la Bistrița plouă.* ALEXANDRESCU, p. 223.

Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, ***în loc să muște****, linge mîna care-l bate.* NEGRUZZI, S. I 141.

Între toate acestea una suferă mai grozav — e cucoana Lucsița, fiindcă toate celelalte sufăr numai de căldură și de sete, ***pe cîtă vreme dumneaei sufere pe lîngă astea și de foame.*** CARAGIALE, O. I 278.

Raportul de opoziție dintre subordonata opozițională și regenta ei este echivalent din punctul de vedere al conținutului cu raportul dintre două propoziții coordonate adversative. De exemplu, sensul citatelor de mai sus rămîne același dacă înlocuim raportul de subordonare opozițională printr-unul de coordonare adversativă:

... la noi pică, dar la Bistrița plouă.

... nu mușcă, ci linge mîna care-l bate.

... toate celelalte sufăr numai de căldură și de sete, dar dumneaei suferă pe lîngă astea și de foame.

Această situație se explică prin faptul că nici în raportul de coordonare adversativă propozițiile coordonate nu se află chiar pe același plan, ci în oarecare măsură una depinde de cealaltă și se determină între ele (vezi § 717). În cazul raportului de subordonare opozițională dependența unei propoziții față de cealaltă este scoasă în evidență cu ajutorul construcției specifice subordonării, propoziția introdusă prin conjuncția subordonatoare situîndu-se pe un plan secundar față de regenta ei.

Propozițiile opoziționale în marea lor majoritate nu posedă mijloace de construcție specifice. Cele mai multe conjuncții introductive aparțin diverselor tipuri de propoziții circumstanțiale. Astfel, există propoziții opoziționale cu aspect de propoziții condiționale, temporale, locale, finale și modale, putîndu-se confunda uneori destul de ușor cu circumstanțialele corespunzătoare. Din această cauză ele sînt numite false condiționale, false temporale etc.

Singurul tip de propoziție opozițională care are mijloace de construcție specifice este cel introdus prin *în loc să*.

FELURILE RAPORTULUI OPOZIȚIONAL DIN PUNCTUL DE VEDERE AL REALITĂȚII CONȚINUTULUI

§ 866. Raportul de opoziție dintre subordonata opozițională și regenta ei este de trei feluri:

a. Propoziția opozițională împreună cu regenta ei exprimă două fapte opuse, situate pe aceeași treaptă de realitate sau de irealitate și care se realizează concomitent sau succesiv:

***Dacă eu împlineam 9 ani**, prietenul meu împlinea 14.* DELAVRANCEA, PAR. 329.

***În timp ce vremea frumoasă mă dispune**, ploaia mă face melancolic.*

***Unde pînă aci umbla cu moartea în sîn**, acum se mai liniști vecuță.* ISPIRESCU, L. 308.

b. Propoziția opozițională și regenta ei exprimă două acțiuni, dintre care cea din subordonată este ireală negativă și se opune acțiunii reale pozitive din regentă:

*O turburare imensă putea izbucni, **fără ca administrația să aibă destule forțe pentru a o năbuși.*** CARAGIALE, O. III 148.

c. Raportul dintre propoziția opozițională și regenta ei este acela dintre un fapt ireal care ar trebui realizat și unul real.

În loc să citească, se plimbă.

Acest raport de opoziție este cel mai puternic dintre toate. (Pentru situația specială a lui *în loc să* cu nuanță comparativă vezi § 868.)

TIPURILE DE PROPOZIȚII OPOZIȚIONALE ȘI CONSTRUCȚIA LOR

§ 867. După elementele introductive, ca și după ideea exprimată se disting șase tipuri de propoziții opoziționale.

1. False condiționale: propoziții opoziționale introduse prin conjuncția *dacă*, asemănătoare ca aspect cu propozițiile circumstanțiale condiționale. Adeseori ideea de opoziție este subliniată și cu ajutorul corelativelor *apoi*, *dimpotrivă*, *în schimb*, *însă*, din regentă:

***Dacă Regulamentul Organic, prin pensiile** ce dă din cutia milelor, **vine în ajutorul multor săraci ruşinoşi**, n-a prevăzut î n s ă nici un fel de sprijinire pentru bolnavii incurabili care acum nu se primesc în spitalele unde se tratează numai boalele ce se pot vindeca.* KOGĂLNICEANU, S. A. 83.

*Domnul Bernard își stăpîni smuncitura inimii. Își făcu socoteală că **dacă glontele putea fi o glumă**, a p o i incendiul e un rîs sinistru.* SADOVEANU, O. XII 557.

O b s e r v a ț i e. Propoziția opozițională introdusă prin *dacă* este caracteristică limbii literare moderne, unde, probabil, a apărut sub influență străină (franceză și, mai tîrziu, rusă).

2. False temporale: propoziții opoziționale introduse prin conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *cînd* (singur sau întărit de *dimpotrivă*, *însă*), *pe cînd*, *în vreme ce*, *în timp ce*, *cîtă vreme*, *pe cîtă vreme*, asemănătoare ca aspect cu propozițiile circumstanțiale de timp.

*Centrul său, așăzat pe zarea unui deal, este compus de case mari și frumoase în care domnește luxul, **cînd dimpotrivă mahalalele lui, împrăștiete pe coastele acelui deal, sînt alcătuite mai mult de bordeie acoperite cu stuh**, unde zace sărăcia.* ALECSANDRI, PR. 57.

*Petrecerile cu mult înainte pregătite rar se întîmplă să iasă bine; **cîtă vreme, cele încinse așa din întîmplare, pe negîndite, aproape totdeauna izbutesc frumos...*** CARAGIALE, O. II 210.

Uneori *cînd* opozițional se apropie de *cînd* invers temporal (vezi § 807).

3. False locale: propoziții opoziționale introduse, mai rar, prin *unde* și, mai des, prin *de unde*, asemănătoare ca aspect cu circumstanțialele de loc:

***Unde pînă aci era bilșugul în casa lor**, acum ajunseră negustori grei ca fulgul pe apă.* ISPIRESCU, L. 286.

***De unde Creangă era ieri un autor pentru cercuri restrînse**, astăzi poate fi dat poporului în toată plinătatea geniului său.* M. SADOVEANU, *Mărturisiri* (București, 1960), p. 528.

Subordonata opozițională introdusă prin *de unde* are un caracter mai popular decît tipurile de opoziționale amintite mai înainte sub 1 și 2.

Observație. Propozițiile opoziționale false locale pot avea și o nuanță concesivă: *De unde se aștepta să vie cu oaste și cu mărire ca un împărat, mă rog, îl văzu viind ca un cioflingar.* ISPIRESCU, L. 291.

4. False finale: propoziții opoziționale introduse prin *ca să* sau *pentru ca să*, asemănătoare prin construcție cu propozițiile finale.

*Ne depărtăm în grabă de acest spectacol înfiorător... **pentru ca să dăm peste altul și mai crunt!*** ALECSANDRI, O. C. 370.

Și acest fel de propoziție opozițională este nepopular, livresc.

Toate tipurile de propoziții opoziționale amintite mai înainte exprimă acțiuni situate pe aceeași treaptă de realitate sau de irealitate ca și regentele lor (vezi § 866 a). Spre deosebire de primele trei tipuri de propoziții opoziționale, a căror acțiune se petrece simultan cu acțiunea din regentă sau o precedă, acțiunea din opozițională cu aspect de finală are loc într-un moment imediat următor celui în care se petrece acțiunea din regentă.

Raportul exprimat de aceste tipuri de propoziții opoziționale împreună cu regentele lor poate fi redat printr-un raport de coordonare adversativă de tipul *iar* sau *dar, însă*.

5. False modale: propoziții opoziționale introduse prin locuțiunea conjuncțională *fără (ca) să*, asemănătoare ca aspect cu circumstanțialele modale. Ele exprimă o acțiune a cărei realizare lipsește acțiunii reale din regentă (vezi § 866 b).

*Dumneata, bunioară, ori eu, sau un altul n-am fi în stare să ne înfigem în colțul otelului Continental pentru a privi la mișcarea de pe stradă, cu sîngele rece al unei persoane absolut lipsite de grija zilei de mîine — în ce momente?... în ajunul lui sf. Dumitru... și cînd?... cînd am ști bine că a doua zi trebuie să părăsim casa unde am locuit, **fără să știm de loc** unde o fi casa-n care avem să ne transportăm calabalîcul.* CARAGIALE, O. II 45.

Acest fel de propoziție opozițională apare destul de rar și numai în limba scrisă.

Raportul de opoziție exprimat de această opozițională împreună cu regenta ei corespunde unui raport adversativ de tipul *dar, însă*.

6. Propozițiile introduse prin *în loc să* au un mijloc de exprimare specific propoziției subordonate opoziționale. Unui fapt real sau în curs de realizare, exprimat de regentă, subordonata opozițională îi opune faptul contrar, ireal, care ar fi trebuit realizat (vezi § 866 c):

*După multă trudă și buimăceală, **în loc să iasă la drum**, dă de un heleșteu.* CREANGĂ, P. 46.

Acest fel de propoziție opozițională este foarte răspîndit atît în limba literară, cît și în cea populară.

Raportul de opoziție exprimat de această propoziție și regenta ei poate fi transpus într-un raport adversativ de tipul *nu... ci*, opozițională corespunzînd adversativei negative care ocupă primul loc: ... *nu iese la drum, ci dă de un heleșteu.*

PROPOZIȚIA OPOZIȚIONALĂ CU NUANȚĂ COMPARATIVĂ

§ 868. Pe lîngă ideea de opoziție, propoziția opozițională mai poate conține uneori și o idee de comparație; în această situație ea se numește propoziție opozițională comparativă. Raportul dintre propoziția opozițională comparativă și regenta ei reprezintă punerea în comparație a două fapte contrarii: faptului exprimat de opozițională comparativă, care n-ar trebui realizat sau pe care vorbitorul nu-l dorește realizat, i se opune faptul exprimat de regentă, care reprezintă acțiunea de preferat, formulată ca un îndemn sau ca o dorință.

În loc să rîzi de alții, mai bine rîzi de tine. ALEXANDRESCU, o. 194.
În loc să te plimbi, citește.
Mai bine ai citi, în loc să te plimbi.

Propoziția opozițională comparativă este introdusă prin locuțiunea conjuncțională *în loc să*, echivalentă ca sens cu *decît să* (vezi § 831), căreia îi corespunde în regentă ideea de „mai bine", exprimată prin adverbe la gradul comparativ: *mai bine, mai degrabă, mai curînd* sau subînțeleasă.

Regenta propoziției opozitionale cu nuanță comparativă este o propoziție imperativă, care are predicatul la modul imperativ sau la conjunctiv, cînd conține sau nu un comparativ, și la optativ, numai atunci cînd conține un comparativ.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA OPOZIȚIONALĂ

§ 869. Propozițiile opozitionale introduse prin elemente conjuncționale condiționale, temporale și locale se construiesc de obicei cu indicativul, rar cu condițional-optativul și cu prezumtivul, iar cele introduse prin elemente conjuncționale finale și modale, ca și prin locuțiunea conjuncțională *în loc să* se construiesc numai cu conjunctivul.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 15—19, 130, 210—219.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CUMULATIVĂ

§ 870. Propoziția circumstanțială cumulativă exprimă un raport de adăugare, alăturare, acumulare. De obicei, la faptul exprimat prin subordonată se adaugă cel exprimat de regentă.

Pe lîngă că e urîtă, o mai cheamă și Irina. Proverb.
După ce e urît, bea și tutun. Proverb.

Singurul fel de propoziție cumulativă al cărei conținut se adaugă celui exprimat de regentă este propoziția introdusă prin *plus că:*

Sînt grozav de flămînd, ***plus că sînt și însetat.***

Raportul exprimat de propoziția subordonată cumulativă împreună cu regenta ei se aseamănă ca sens cu raportul exprimat de două propoziții coordonate copulative, care este, de asemenea, un raport de alăturare. Pe cîtă vreme însă propozițiile copulative stau pe același plan și sînt legate prin conjuncții de coordonare, propoziția cumulativă se află pe un plan secundar față de regenta ei și este introdusă prin conjuncții de subordonare.

Să se compare:

După ce e urît, bea și tutun (raport de subordonare cumulativă) cu:

E urît și bea tutun (raport de coordonare copulativă).

Mai aproape de raportul de subordonare cumulativă se află raportul de coordonare copulativă atunci cînd cea de-a doua coordonată copulativă conține adverbe *(și, mai)* care exprimă cumulul:

E urît și (mai) bea și tutun.

Raportul de subordonare cumulativă se aseamănă în special cu raportul de coordonare copulativă construit cu *nu numai (că)... dar și* (sau *ci și*). De exemplu, următoarea propoziție coordonată copulativă introdusă prin *nu numai că (... dar și):*

Boierii mari și mici ***nu numai că nu plăteau nici o dare către stat,*** *dar aveau și privilegiul de a scuti un număr de dajnici.* GHICA, S. 19 nu-și schimbă sensul dacă e înlocuită printr-o subordonată cumulativă:

Boierii mari și mici, ***în afară că nu plăteau nici o dare către stat,*** *dar aveau și privilegiul de a scuti un număr de dajnici.*

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ CUMULATIVĂ

§ 871. Propoziția circumstanțială cumulativă este introdusă prin locuțiunile conjuncționale *după ce, după ce că, pe lîngă că;* în limba vorbită se mai folosesc și locuțiunile *(în) afară că, plus că* (familiar), *las(ă) că* (învechit și regional).

Toată vremea la masă s-a vorbit rău de profesori, cari ***după ce că*** *nu sînt buni de nimic, apoi sînt și brutali și mojici, mai ales cu copiii de familii bune.* CARAGIALE, O. I 285.

Pe lîngă că *sîntem meșteri lemnari, apoi am și ajuns la o vreme de căruntețe, cînd avem învățătură că porunca-i poruncă.* SADOVEANU, O. XII 514.

Lasă că *era tînără numai de vro șeisprezece ani și* ***că*** *avea încă acea frăgezime copilărească atît de neprețuită în podoaba unei femei, dar apoi toate mișcările ei, căutătura sa, glasul său aveau un ce mai deosebit, un aer de sălbătăcime încîntătoare.* ALECSANDRI, PR. 204.

Odaia în care trăia Neaga era micuță. ***Și în afară că*** *era micuță, mai era și supraîncărcată de mobilă.* STANCU, RĂD. IV 26.

Observație. Regional, propoziția cumulativă negativă se mai poate construi cu locuțiunile conjuncționale *necum să, netocma să, nu tocmai să*, frecvente în limba veche:

*Nici oleacă de merind nu mi-a dat, **necum să**-mi dea ceva simbrie!* RETEGANUL, P. III 31.

*Băiatul au început.... a zice că lui nici în cap nu i-au venit aceasta, **nu tocmai să** fi zis către țigan vrodată!* SBIERA, P. 76.

Locuțiunea subordonatoare cumulativă *necum să* trebuie distinsă de adverbul cu valoare de conjuncție coordonatoare copulativă *necum*, folosit între două propoziții cu predicatul la modul conjunctiv (în construcții de tipul *nici să — necum să*):

*Nu mai putea **nici** picioarele **să** și le miște, **necum să** mai tîrască și căruțul.* ISPIRESCU, L. 373.

(Vezi și § 727.)

COREL ATIVELE PROPOZIȚIEI CUMULATIVE

§ 872. Propoziției circumstanțiale cumulative îi corespund în regentă diferite corelative adverbiale sau conjuncționale.

Cînd regenta este pozitivă, ea conține corelativele *mai, și, apoi, dar, însă*, adeseori combinate între ele. Aceste corelative corespund de obicei unor anumite locuțiuni conjuncționale cumulative.

Locuțiunilor conjuncționale *după ce, după ce că, pe lîngă că, (în) afară că* le corespund în regentă *și, apoi, apoi (...) și, mai (...) și, apoi mai și:*

***Pe lîngă că** era curat, apoi obijnuia să se îmbrace foarte elegant.* CARAGIALE, O. I 307.

***În afară că** plouă, mai bate și vîntul.*

Locuțiunea cumulativă *las(ă) că* are corelativele *dar, dar chiar, dar ... încă, dar... și, dar apoi (...) și:*

*Cine dă foc pădurii, **las'că** e osîndit aici ca pentru o moarte de om, dar pe ceea lume va arde în pojar nestîns de brad, în vecii vecilor, fără sfîrșit.* SADOVEANU, O. XVI 356.

***Las'că** chiar slabul meu talent este nedestoinic de a trata după cuviință un asemenea înalt subiect, dar chiar împregiurările din afară sînt împotriva mea.* KOGĂLNICEANU, O. 86.

Locuțiunea *plus că* nu are în regentă nici un fel de corelativ. În schimb ideea de cumul este întărită prin prezența adverbelor *și, mai (...) și* în propoziția cumulativă:

*Afară e frig, **plus că** mai suflă și vîntul.*

Cînd propoziția cumulativă are ca regentă o propoziție negativă, corelativul ei este întotdeauna adverbul negativ *nici*, care corespunde lui *și* din regenta pozitivă. Adverbul *nici* poate sta singur sau poate fi întărit prin adverbele *apoi, mai, dar, încă:*

***Las'că** rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un așa pas, dar apoi nici inima mea n-are plecare a se robi.* NEGRUZZI, S. I 25.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CUMULATIVĂ

§ 873. Propozițiile cumulative se construiesc de obicei cu indicativul (vezi exemplele date) și mai rar cu condițional-optativul (vezi exemplul din NEGRUZZI, S. I 25) și prezumtivul.

Cumulativele introduse prin *necum să, netocma să, nu tocmai să* se construiesc numai cu conjunctivul.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CUMULATIVĂ ȘI ALTE SUBORDONATE

§ 874. Un aspect deosebit al exprimării ideii de cumul negativ se întîlnește la propoziția circumstanțială de excepție cu nuanță cumulativă. În acest caz nuanța de cumul este subordonată ideii de excepție (vezi § 875).

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 19—21, 202—209.
2. FULVIA CIOBANU, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul și excepția*, în LR XI (1962), p. 375—386.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE EXCEPȚIE

§ 875. Propoziția circumstanțială de excepție exprimă un raport de excepție față de regenta ei. Pe cîtă vreme subordonata de excepție exprimă un fapt pozitiv, regenta ei este întotdeauna negativă; în felul acesta între cele două propoziții există și un raport de opoziție.

Ca să scapi de pedeapsă, alt chip nu e, ***decît să te duci*** *să-mi aduci pe fata lui Verdeș-împărat.* ISPIRESCU, L. 42.

Barocul... nu face altceva ***decît să dezvolte datele prime ale clasicismului.*** G. CĂLINESCU, *Impresii asupra literaturii spaniole* (București, 1946), p. 15.

Propoziția circumstanțială de excepție corespunde pe planul frazei complementului de excepție negativ și, întocmai ca și acesta, conține și o nuanță de cumul negativ.

Propoziția circumstanțială de excepție se referă totdeauna la o anumită parte de propoziție din regentă, care poate fi exprimată printr-un substantiv însoțit de un adjectiv pronominal nehotărît sau negativ *(alt, vreun, nici un)*, printr-un pronume nehotărît sau negativ *(altceva, alt-*

cineva, vreunul, nimeni, nimic), printr-un verb însoțit de un complement construit în acest fel și printr-un adverb negativ sau nehotărît *(niciodată, nicicînd, nicăieri, vreodată)*. (Vezi exemplele de la § 876.)

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE EXCEPȚIE

§ 876. Propoziția circumstanțială de excepție este introdusă:

a. prin locuțiunea conjuncțională *în afară că:*

În afară că a rupt pantofii n-a făcut nimic altceva.

Propozițiile de acest fel se folosesc mai mult în limba vorbită, familiară.

b. prin adverbul *decît* (singur) sau prin pronume, adverbe, conjuncții precedate de adverbul *decît*.

Adverbul *decît* (singur) introduce propoziții de excepție care se referă la predicatul regentei:

Boierul e un om care toată ziua nu lucră altceva ***decît mănîncă, bea, citește într-o carte, se culcă și doarme****, iar cînd se scoală le începe toate de la capăt.* SADOVEANU, O. XVI 360.

Pronumele sau adverbele precedate de adverbul *decît*, care introduc propoziția de excepție, sînt de obicei de același fel cu partea de propoziție din regentă la care se face referirea sau au forme asemănătoare.

După cum partea de propoziție la care se face referirea este un substantiv sau un pronume într-un anumit caz, precedat sau nu de prepoziție, și propoziția de excepție este introdusă printr-un pronume relativ în același caz și cu aceeași prepoziție:

N-a spus ***altcuiva decît cui trebuia.***

N-am văzut ***pe altcineva decît pe cine știam*** *că te interesează.*

Cînd referirea se face la un adverb de timp, de loc, de mod cu funcțiune de complement circumstanțial, propoziția este introdusă de obicei tot printr-un adverb de timp, de loc sau de mod cu funcțiune de circumstanțial, precedat de *decît:*

Nu înoată ***altundeva decît unde este apa mai adîncă.***

Să nu faci ***altfel decît cum te-am învățat.***

Propozițiile de excepție introduse prin conjuncții precedate de *decît* au construcția subordonatei corespunzătoare părții de propoziție din regentă la care se face referirea. De exemplu, dacă referirea se face la subiect, propoziția de excepție se introduce prin conjuncții specifice subiectivei:

Alta nu-i de făcut, ***decît să înșomoltăcim*** *motanul.* CREANGĂ, P. 174.

CORELATIVUL PROPOZIȚIEI DE EXCEPȚIE

§ 877. Cînd se insistă asupra imposibilității de a se realiza cumulul, propoziția de excepție are drept corelativ adverbul *mai*, care stă pe lîngă predicatul regentei:

N-a stat mult la gînduri spre a vedea că alta nu-i mai rămîne ***decît să spele degrabă putina.*** CARAGIALE, O. II 232.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA DE EXCEPȚIE

§ 878. Predicatul propoziției circumstanțiale de excepție poate sta la modurile indicativ, condițional-optativ și prezumtiv, afară de propoziția circumstanțială de excepție introdusă prin *decît*, al cărei predicat poate sta și la conjunctiv.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE EXCEPȚIE ȘI ALTE SUBORDONATE

§ 879. Unele propoziții modale comparative introduse prin *decît* exprimă pe lîngă valoarea de mod și pe aceea de excepție (vezi § 832).

BIBLIOGRAFIE

FULVIA CIOBANU, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul și excepția*, în LR XI (1962), p. 375—386.

PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ

§ 880. Propoziția predicativă suplimentară exprimă o acțiune simultană cu acțiunea regentei, referitoare la subiectul, complementul direct sau complementul indirect al regentei; ea corespunde elementului predicativ suplimentar:

a. cu referire la subiectul regentei:

Am luat un soldat care știa drumul peste culme și am pornit-o ***așa cum mă găseam.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 199.

Se văd parcă pîlcurile de oameni ***cum trec de pe un munte pe altul, cum ocolesc prăpăstiile, cum coboară pe potecile înguste spre gura minei.*** BOGZA, A. Î. 158.

b. cu referire la un complement direct din regentă:

Astfel o păstrează el ***cum a fost.*** SADOVEANU, O. XVI 206.

Aș simți-o ***că-i aproape*** *și ar ști c-o înțeleg.* EMINESCU, O. I 157.

c. cu referire la un complement indirect din regentă:

Mă uitam la ei, ***cum erau absorbiți de învățătură;*** *admiram fericita lor receptivitate.* GALACTION, O. L. 51.

Ipate se trezește într-o zi cu socru-său ***că vine și-l cheamă la nunta unui frate al femeii sale.*** CREANGĂ, P. 169.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ

§ 881. Propoziția predicativă suplimentară poate fi introdusă prin :

a. conjuncțiile *că* și *să:*

Dacă mă vede ***că-s*** *o văduvă sărmană... mai trebuie să-și bată joc de casa mea?* CREANGĂ, p. 28.

Își lasă și boul ***să*** *le moară și casa* ***să*** *le ardă și năvălesc unde cade veste despre ceva.* SADOVEANU, o. x 351.

b. pronume și adjective pronominale relativ-interogative sau nehotărîte :

Ba o știu eu ***de cîte*** *e în stare.* SADOVEANU, o. x 626.

Te cunosc eu ***cîte*** *parale faci.* SADOVEANU, o. xvii 372.

c. adverbele *(așa) cum, precum, cît* și *ce* adverbial :

Eu te văd răpit de farmec
Cum *îngîni cu glas domol.* EMINESCU, o. i 110.

Satul ar face mai bine dac-ar lăsa lucrurile ***așa cum*** *sînt.* SLAVICI, n. i 157.

Acea culme înverzită
O revăd ***precum*** *o știu.* MACEDONSKI, o. i 8.

M-a luat groaza cînd am trecut pe lîngă lan și l-am văzut ***cîtu-i de mare.*** CREANGĂ, p. 157.

Nu l-ai văzut ***ce*** *iritat era?* CARAGIALE, o. ii 63.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ

§ 882. Propozițiile predicative suplimentare introduse prin conjuncția *că*, prin pronume sau adjective pronominale și prin adverbe au predicatul de obicei la modul indicativ (vezi toate exemplele de la § 880 și 881) ; ele se pot construi și cu modul prezumtiv sau condițional-optativ :

Mă regăsesc în fiecare poezie de A. Toma, așa cum ***gîndeam, simțeam*** *și* ***aș fi scris*** *și eu pe atunci.* GALACTION, o. g. 550.

Propozițiile introduse prin conjuncția *să* se construiesc cu modul conjunctiv.

Valoarea modurilor este aceeași ca și în propozițiile independente.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial"*, în LR X (1961), nr. 6, p. 545—550.

VORBIREA DIRECTĂ ŞI INDIRECTĂ

§ 883. Redarea de către vorbitor a cuvintelor cuiva (fie ale persoanei care vorbeşte, fie ale altei persoane) se poate face în două feluri, cu ajutorul a două procedee sintactice: v o r b i r e a d i r e c t ă şi v o r b i r e a i n d i r e c t ă.

O b s e r v a ţ i e. Pentru vorbirea directă şi indirectă se mai folosesc şi termenii *stil direct* şi *stil indirect*.

În ambele procedee comunicarea reprodusă este introdusă prin aşa-numitele cuvinte de d e c l a r a ţ i e, care pot fi exprimate sau subînţelese. Diferenţa esenţială dintre cele două procedee este determinată de raportul sintactic dintre textul reprodus şi cuvîntul de declaraţie care îl introduce: dacă textul reprodus este independent, din punct de vedere sintactic, faţă de cuvîntul de declaraţie, avem a face cu vorbire directă; dacă textul reprodus se află în raport de subordonare faţă de cuvîntul de declaraţie, avem a face cu vorbire indirectă:

*Prietenul meu mi-a spus: — **Să vii să mă vezi*** [vorbire directă].

*Prietenul meu mi-a spus **să vin să-l văd*** [vorbire indirectă].

De asemenea, o deosebire importantă este aceea că vorbirea directă prezintă toate tipurile de intonaţie (enunţiativă, interogativă, enunţiativ-exclamativă sau interogativ-exclamativă), pe cînd vorbirea indirectă numai un singur tip, şi anume intonaţia enunţiativă (vezi § 1028). În afară de aceste două deosebiri, mai sînt şi altele, mai puţin importante, care vor fi arătate mai departe (§ 891 şi 892).

VORBIREA DIRECTĂ

CUVINTELE DE DECLARAŢIE.

§ 884. Vorbirea directă este reproducerea unei comunicări introduse printr-unul sau mai multe cuvinte de declaraţie, fără a fi subordonată gramatical acestora. Cuvintele de declaraţie sînt cel mai adesea verbe sau locuţiuni verbale, dar, uneori, pot fi şi substantive sau expresii care îndeplinesc rolul verbelor.

Între verbe (şi locuţiuni verbale), mai obişnuite sînt cele care înseamnă „a spune, a întreba, a răspunde". Acestea sînt verbele de declaraţie propriu-zise:

*El păşi dinaintea domniţei şi cu buzele tremurînde îi **zise**: — „Domniţă! Am cutezat într-o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ţi acest jalnic văl".* Odobescu, s. I 129.

*Odată, ieşind supărat de la Mitropolie, îl întîlneşte părintele Arbore de la Bîrnovschi, şi-l **întreabă**:*

— De unde vii, părinte Isaie? Creangă, a. 140—141.

*Naşa a **început să ţipe**:*

— Se-neacă, părinte, copilul!... Ce faci? Caragiale, o. I 130.

Îl cunoscu numaidecît și ***dete drumul unui strigăt de mirare:***

— Apoi îl cunosc! Aista-i Ilie Buzărlan al nostru! SADOVEANU, O. III 183.

În afară de verbele discutate, mai apar cu această funcțiune și alte verbe, locuțiuni verbale sau expresii care, redînd acțiuni însoțitoare ale actului vorbirii, au în această situație, în conținutul lor semantic, și noțiunea de a comunica. Datorită conținutului lor semantic și funcțiunii lor de a introduce comunicarea reprodusă, aceste verbe sînt asimilate la categoria verbelor de declarație:

Cînd se ridicaseră oști... domnia-sa ***își răsfrînsese buzele:***

— Iar pacoste pe Țară... SADOVEANU, O. III 152.

De unde știi? ***s-a mirat*** *diacul Radu.* SADOVEANU, O. XVIII 38.

Se opri o clipă, apoi începu ***a rîde:***

— Știi dumneata, frate, de ce înșir eu atîtea palavre cîteodată? SADOVEANU, O. III 209.

A făcut rînduială Gorașcu Haramin:

— Bine este, înainte de toate, să bem vinul. SADOVEANU, O. XVIII 13.

În stilul popular, în locul verbului de declarație apar uneori expresii nominale care joacă rolul acestui verb:

Mai ales acum, cînd se rîdicase cîteva fete frumușele în sat la noi și începuse a mă scormoli și pe mine la inimă. ***Vorba ceea:***

— Măi Ioane, dragi ți-s fetele?

— Dragi.

— Dar tu lor?

— Și ele mie... CREANGĂ, A. 51.

D-apoi vara... cu fetele pe cîmpie... după culeș... sulcină de pus pintre straie, cine umbla? ***Povestea cîntecului:***

Fă-mă, Doamne, val de tei

Și m-aruncă-ntre femei! CREANGĂ, A. 64.

Mai rar, vorbirea directă este introdusă prin substantive care aparțin sferei verbelor de declarație:

Cuvintele *mamei lui „să nu întîrzii de la masă!" l-au urmărit toată dimineața.*

Observație. După cum se vede din exemplele de mai sus, cuvintele de declarație pot avea diverse determinări. Verbele au subiect, complement direct sau indirect, complemente circumstanțiale; determinări mai obișnuite și caracteristice, folosite mai ales cînd verbul de declarație precedă comunicarea reprodusă, sînt cele reprezentate de cuvinte care anunță că urmează o comunicare (*așa, astfel, următoarele* etc.):

Iar Buzescu Preda, cum îl întîlni,
Îi ieși nainte și ***astfel*** *îi* ***vorbi:***
— „Daca nu ți-e frică ș-ai credință-n tine,
O, tătare! vino să te bați cu mine!" BOLINTINEANU, P. I 6.

LOCUL CUVINTELOR DE DECLARAŢIE

§ 885. Verbul de declaraţie (cu complinirile lui) poate preceda comunicarea reprodusă, poate fi intercalat în această comunicare, constituind o propoziţie incidentă, sau se poate afla la sfîrşitul comunicării. În cazul intercalării există două situaţii: verbul de declaraţie poate fi situat fie în mijlocul unei propoziţii, fie între două propoziţii sau două fraze ale aceleiaşi comunicări.

a. Verbul de declaraţie precedă comunicarea reprodusă:

Adu-ţi aminte, ***odată***
Spuneai: *„Voi cînta bucuria!”* BANUŞ, P. 120.
Horea m-a chemat,
Crişan m-a strigat:
— Vino, Cloşcă, iute vină,
Să trîntim cu domnii-n tină. BENIUC, V. 155.

b. 1. Verbul de declaraţie este intercalat în mijlocul unei propoziţii din comunicarea reprodusă:

— Pînă atuncea, noi pădurarii, ***s-a amestecat Nastasă,*** *împresurăm locurile şi le aflăm mistreţilor mocirla unde hălăduiesc.* SADOVEANU, O. XVIII 70.

Observaţie. Adesea verbul de declaraţie este intercalat între un vocativ şi propoziţia din care face parte acest vocativ:

Iar cîrpaciul care era cu aceşti,
Împărate!, zise, mulţi ani să trăieşti! PANN, P. V. I 31.
— Moşnege, moşnege! zise baba, nu rîde: că şi aista-i făptura lui Dumnezeu, ca şi noi CREANGĂ, O. 40.

2. Verbul de declaraţie este intercalat între două propoziţii sau fraze ale comunicării reproduse:

— Du-te! ***îi zise apoi.*** *De ce-ai venit?* SLAVICI, N. I 105.
— Nu-i glumă, dom'primar! ***făcu ţăranul reluîndu-şi glasul umil obişnuit.*** *Că porcul mi l-a luat perceptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem şi-mi ţipă copiii toată ziua de foame şi de frig.* REBREANU, R. I 235.

c. Verbul de declaraţie urmează după comunicarea reprodusă:

— Fost-a mare cumpăt, creştinilor. . . ***s-a dezumflat crişmarul, clătindu-şi fruntea pleşuvă.*** SADOVEANU, O. XVIII 11.

Care dintre băieţii ăi mici e aicea? ***întreabă jupînul.*** CARAGIALE, O. I 134.

DEASA FOLOSIRE A VERBULUI *A ZICE*

§ 886. Un caz special îl constituie folosirea repetată a verbului *a zice* la persoana I sau a III-a, astfel că o comunicare este întreruptă de cîteva ori în decursul exprimării ei de intercalarea acestui verb. Repetarea exagerată, devenită tic, a verbului *a zice* are cacacter neliterar (vezi § 971).

*Că la teatru mereu... **Zic:** „Are lojă gratis!" „Da, **zice** el, la șosea de două ori pe zi, dimineața și seara?" „Tot gratis!" **zic** eu. „Da vara la Sinaia, tot gratis? **zice** el; de unde atîta lux?"* CARAGIALE, O. I 228—229.

Uneori acest verb capătă rolul unei adevărate unelte gramaticale servind la marcarea vorbirii directe și la distingerea ei de cea indirectă. În acest caz verbul poate sta alături de alt verb de declarație, la un timp diferit de al acestuia:

*Mi-a spus, **zice**: să vă duceți la cutare să-i dați cartea.*

Observație. În limba mai veche, verbul *a zice* la gerunziu introduce vorbirea directă alături de alt verb de declarație:

*Întrebă cu milă pe cei doi țărani, **zicînd**:*

— Oameni buni! se vede că omul cel din car e bolnav.... CREANGĂ, P. 329.

ABSENȚA VERBULUI DE DECLARAȚIE

§ **387.** De la situații în care vorbirea directă este introdusă prin verbe exprimînd în mod vag sensul de „a spune", se ajunge la introducerea comunicării reproduse prin verbe exprimînd acțiuni care precedă imediat comunicarea respectivă sau care o însoțesc (dar fără nici o legătură cu sensul verbelor de declarație) sau, pur și simplu, la redarea ei fără nici o introducere (ultimul procedeu este folosit mai ales în redarea dialogurilor). Prin omiterea verbului de declarație se obține un stil cu o pondere afectivă mai mare atunci cînd vorbirea directă e introdusă prin verbe care precedă comunicarea și un stil mai concentrat atunci cînd comunicarea nu e introdusă prin nimic.

a. *Andrieș ridică privirile și Gheorghiță Răducan **sări** din șa:*

— Aici, la rateșul lui Căpriță, găsim, stăpîne, de toate. SADOVEANU, O. III 158.

***Se întoarse** către Costea:*

— S-așteptăm și noi aici, cu toți ceilalți. SADOVEANU, O. III 196.

b. *Cum a intrat în clasă, s-a așezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul și pe urmă:*

— Cănuță! CARAGIALE, O. I 131.

Jupînul Gligorcea nu prea avea la inimă domnia nouă a lui Ion-vodă.

— Nu-mi prea place mie cum a pornit-o de la început. SADOVEANU, O. III 152.

De omorît nu l-a omorît jupînul, că jupînul nu era om așa de rău... Dar...

— Unde ai căzut, ticălosule? CARAGIALE, O. I 133.

N-apuc-a merge nici douăzeci de prăjini, și prrr! se rupse un capăt!

— Na; asta încă-i una!

— Vai de mine, moș Nichifor, avem să înnoptăm în pădure!

— Ia nu mai meni a rău, jupînești-hăi, că doar... CREANGĂ, P. 124.

VORBIREA INDIRECTĂ

RAPORTUL DINTRE VORBIREA INDIRECTĂ ŞI PROPOZIŢIILE COMPLETIVE, SUBIECTIVE, PREDICATIVE ŞI ATRIBUTIVE

§ 888. Vorbirea indirectă reproduce comunicarea cuiva subordonînd-o unui cuvînt de declaraţie. Propoziţia subordonată imediat cuvîntului de declaraţie, în vorbire indirectă, este de obicei o completivă directă, dar poate fi şi subiectivă, predicativă sau atributivă:

Şi eu zic ***că nu mi-i rău...***

Lacrimile-mi curg ***părău.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151 [completivă directă].

Se zise ***că o doctoroaie dă ochi ca serdăreasa Zinca asta nu se află în toată Ţara Românească.*** CAMIL PETRESCU, O. I 365 [subiectivă].

Întrebarea e ***dacă mai vine*** [predicativă].

Răspunsul ***că va fi primit*** *i* ***s-a dat a doua zi*** [atributivă].

Dar sfera vorbirii indirecte nu coincide întru totul cu sfera propoziţiilor completive, subiective, predicative şi atributive. Pe de o parte, sfera vorbirii indirecte este mai largă, întrucît în ea pot fi cuprinse, în afară de propoziţia completivă sau celelalte propoziţii subordonate imediat cuvîntului de declaraţie, şi alte feluri de propoziţii, subordonate acestora, care erau subordonate şi în vorbirea directă. De exemplu:

Zice ***că la Praguri s-ar fi aflînd voinici*** *care uneori se mînie că nu le-a izbîndit bine o treabă, şi apoi trag cu săgeata în nouri.* SADOVEANU, O. XVIII 20 [două atributive şi o cauzală].

Pe de altă parte, sfera vorbirii indirecte este mai strîmtă, pentru că ea poate fi subordonată numai unui cuvînt de declaraţie, în timp ce propoziţiile completive, subiective, predicative şi atributive pot fi subordonate unei categorii mult mai numeroase de verbe şi, respectiv, substantive. De exemplu, propoziţiile completive directe pot fi subordonate oricărui verb tranzitiv:

Du-te la împăratul şi cere ***să-ţi dea douăzeci de corăbii.*** ISPIRESCU, L. 23.

TRANSPUNEREA PROPOZIŢIILOR PRINCIPALE DIN VORBIREA DIRECTĂ ÎN VORBIREA INDIRECTĂ

§ 889. Trecerea de la vorbirea directă la vorbirea indirectă comportă două serii de modificări în structura propoziţiilor care constituie comunicarea reprodusă. Unele modificări decurg din faptul că propoziţiile respective intră în raport de subordonare faţă de cuvîntul de declaraţie; cealaltă serie de modificări decurge din faptul că comunicarea nu este transmisă de vorbitorul însuşi, ci de povestitor.

Propoziţiile principale sînt transpuse în vorbirea indirectă în mod diferit, după conţinutul lor.

1. a. Astfel, propoziţiile enunţiative neafective (neexclamative) din vorbirea directă devin propoziţii subordonate introduse de obicei prin *că* (în limba mai veche şi popular şi prin *cum că, precum că*) şi îşi păstrează caracterul enunţiativ. De exemplu:

Toată lumea zicea ***că el o iubeşte şi că este hotărît a o lua.*** NEGRUZZI, S. I 47.

Striga în gura mare ***că crapă de foame.*** CREANGĂ, P. 241.

Cu plecăciune apoi i-arată
Cum că din suflet s-a bucurat
De întîmplarea cea minunată. ALEXANDRESCU, O. 228 [enunţiative propriu-zise].

Mi-a spus ***că ar pleca acasă*** [enunţiativă optativă].

Zice ***că l-o fi luat cineva*** [enunţiativă dubitativă].

O situaţie specială prezintă enunţiativele imperative cu imperativul: în vorbirea indirectă ele pierd conţinutul imperativ şi devin enunţiative propriu-zise. În plus, în aceste propoziţii, în locul imperativului se foloseşte conjunctivul. Astfel, propoziţiile:

Du-te *şi* ***încearcă să ajungi la timp***

devin:

Mi-a spus ***să mă duc şi să încerc să ajung la timp.***

b. Propoziţiile enunţiative afective (exclamative) pierd caracterul afectiv (exclamativ) cînd trec din vorbirea directă în vorbirea indirectă pentru că toate trăsăturile care exprimă caracterul afectiv al acestor propoziţii dispar în vorbirea indirectă.

Astfel, caracterul afectiv al propoziţiilor enunţiative exclamative este exprimat fie prin interjecţii, fie prin adverbe exclamative sau pronumele relativ-interogativ *ce*, fie prin conjuncţia *că* sau printr-o topică neobişnuită, la care se adaugă şi o intonaţie caracteristică. În vorbirea indirectă, aceste procedee nu pot fi întotdeauna păstrate, deoarece raportul sintactic strîns impune propoziţiei subordonate o construcţie mai mult sau mai puţin fixă; de aceea ele sînt adesea înlocuite prin procedee gramaticale (superlative etc.) sau lexicale (exprimarea prin cuvinte a stării afective) şi, chiar dacă sînt păstrate, îşi schimbă uneori conţinutul lexical şi gramatical. În felul acesta, propoziţiile enunţiative exclamative devin enunţiative propriu-zise:

Vorbire directă: *Mi-a spus: „**Uf! Ce cald e!**”*

*Mi-a spus: „**Cît de frumos lucrează tovarăşul X!**”*

*Mi-a spus: „**Of! Că multe mai ceri şi tu!**”*

Vorbire indirectă: *Mi-a spus că e **foarte** cald* sau *Mi-a spus **ce** cald e.*

*Mi-a spus că tovarăşul X lucrează **foarte** frumos* sau *Mi-a spus **cît de** frumos lucrează tovarăşul X.*

Mi-a ***reproşat că cer prea*** *multe.*

Observaţie. În propoziţiile din vorbirea indirectă *că* introducînd în vorbirea directă o propoziţie principală a devenit conjuncţie subordonatoare.

Propoziţiile enunţiative optative exclamative transpuse în vorbirea indirectă pierd şi ele caracterul exclamativ. În cadrul propoziţiilor enunţiative optative exclamative distingem două categorii diferite, care se comportă diferit şi în procesul transpunerii de la vorbirea directă la cea indirectă :

— unele sînt propoziţii optative pe lîngă care se subînţelege cîte o propoziţie condiţională. De exemplu : *Cum aş mai pleca la munte! Ce-aş mai cînta!* (subînţeles : *dacă aş avea posibilitatea*). Aceste propoziţii, transpuse în vorbire indirectă, pot păstra modul optativ, dar devin subordonate şi, bineînţeles, pierd elementele caracteristic exclamative *(cum, ce... mai)* :

Mi-a spus ***că ar pleca la munte.***
Mi-a spus ***că ar cînta;***

— altele sînt, de fapt, propoziţii condiţionale a căror regentă este neexprimată : *De-ar veni primăvara! Numai dacă n-aş pierde trenul! Numai să nu se supere!* Acestea, redate în vorbirea indirectă, pot lua formă explicită de condiţionale, subordonate unor regente exprimate (care acum sînt subordonate cuvîntului de declaraţie). De exemplu :

Mi-a spus că ar fi bucuros ***dacă ar veni primăvara.***
Mi-a spus că ar putea ajunge la timp ***numai dacă n-ar pierde trenul.***

Ambele categorii de propoziţii enunţiative optative exclamative mai pot fi redate în vorbirea indirectă şi ca subordonate (completive) ale unui verb cu sensul „a dori" (care la rîndul lui este subordonat verbului de declaraţie) :

Mi-a spus că ar dori (doreşte) ***să plece la munte.***
Mi-a spus că ar dori (doreşte) ***să vie primăvara*** etc.

Propoziţiile enunţiative imperative exclamative transpuse în vorbirea indirectă devin enunţiative propriu-zise, comportîndu-se la fel ca enunţiativele imperative fără caracter afectiv (vezi punctul a) :

Vorbire directă :	*Mi-a spus :* ***„Să nu faci asta!"***
	Mi-a spus : ***„Fii vigilent!"***
Vorbire indirectă :	*Mi-a spus* ***să nu fac asta.***
	Mi-a spus ***să fiu vigilent.***

2. Propoziţiile interogative transpuse în vorbire indirectă devin interogative indirecte. Dar sfera propoziţiilor interogative indirecte nu e identică cu sfera propoziţiilor interogative transpuse în vorbire indirectă. Anume, propoziţiile interogative în vorbire indirectă sînt introduse numai prin cuvinte de declaraţie, în timp ce interogativele indirecte sînt subordonate categoriei mai mari a cuvintelor de informare (în care se cuprind şi cuvintele de declaraţie). Datorită elementului regent diferit, şi categoriile de subordonate pe care le prezintă interogativele indirecte în general şi interogativele indirecte în vorbire indirectă sînt diferite : interogativele indirecte pot fi completive directe sau indirecte, subiective, predicative sau atributive, în timp ce interogativele în vorbire indirectă pot fi numai completive directe, subiective, predicative sau atributive (vezi § 749).

Propoziţiile interogative sînt transpuse în vorbirea indirectă în mod diferit după cum sînt totale sau parţiale.

Astfel, interogativele totale sînt introduse în vorbirea indirectă prin conjuncţia *dacă:*

Ce mă mai întrebi ***dacă am... să te mai şi iubesc?*** SLAVICI, N. II 219;

interogativele parţiale, introduse în vorbirea directă prin pronume, adjective sau adverbe pronominale interogative, nu-şi schimbă în vorbirea indirectă construcţia, pronumele, adjectivul sau adverbul interogativ servind şi la introducerea subordonatei provenite din întrebare:

Mult mă-ntreabă sfîntul soare
Ce m-am uscat din picioare? DOINE, 75.
M-a întrebat ***ce carte vreau*** *să-mi aducă.*
Musca vara zbîrnăind
Şi pe ţînţar întîlnind,
Oprindu-se l-a-ntrebat
Dă ce e el cocoşat. PANN, P. A. I 80.
O prietenă comună m-a întrebat ***cum pot fi atît de lipsit de inimă.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 135.

TRANSPUNEREA PROPOZIŢIILOR SUBORDONATE DIN VORBIREA DIRECTĂ ÎN VORBIREA INDIRECTĂ

§ **890.** Propoziţiile care sînt subordonate în vorbirea directă rămîn în vorbirea indirectă subordonate aceloraşi regente şi nu îşi modifică construcţia sintactică (modificările se produc la regentele lor, care, din principale, devin subordonate ale cuvintelor de declaraţie), cu excepţia transformărilor referitoare la persoană şi la adverbele de apropiere şi de depărtare (vezi § 891).

Vorbire directă: *Mi-a spus:* ***dacă vei lucra bine,*** *vei fi evidenţiat.*
Nu pot veni, ***deoarece plec din oraş.***
Deşi ţi-ai îmbunătăţit munca, *mai ai încă multe lipsuri.*

Vorbire indirectă: *Mi-a spus că,* ***dacă voi lucra bine,*** *voi fi evidenţiat.*
Mi-a spus că nu poate veni, ***deoarece pleacă din oraş.***
Mi-a spus că, ***deşi mi-am îmbunătăţit munca,*** *mai am încă multe lipsuri.*

SCHIMBĂRI IMPUSE DE TRANSPUNEREA DE LA SITUAŢIA VORBITORULUI LA CEA A POVESTITORULUI

§ **891.** Pentru reproducerea spuselor cuiva în vorbirea indirectă este necesară transpunerea de la situaţia (în spaţiu, în timp etc.) a vorbitorului la aceea a povestitorului. Schimbările cele mai importante sînt cele privitoare la persoană, deoarece forma personală a verbului şi diversele pronume care variază după persoană (pronumele personal, reflexiv,

de întărire şi posesiv) caracterizează cel mai bine raportul dintre cel care vorbeşte şi cel care îi redă vorbirea.

1. În vorbirea indirectă, forma personală a verbului şi pronumele cu forme diferite după persoană variază numai în funcţie de persoana la care se referă comunicarea făcută în vorbire indirectă. Nici persoana care povesteşte, nici persoana căreia îi adresează povestitorul comunicarea nu determină schimbări în această situaţie.

Cu plecăciune apoi i-arată. . .
Cum că ***doreşte*** *supus* ***să-i fie***
Că totdauna ***el l-a iubit***
Că pentru ***dînsul*** *vieţi o mie*

Să le jertfească e mulţumit. ALEXANDRESCU, o. 228 (vorbire directă : *îi spune:* ***doresc să-ţi fiu*** *supus, totdeauna* ***te-am iubit.*** . .).

I-am explicat că dacă ***face*** *scandal şi se află despre întîmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala* ***ei*** *are să se rîdă ca de o paparudă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 132 (vorbire directă : *i-am explicat: dacă* ***faci*** *scandal şi se află despre întîmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala* ***ta.*** . .).

Au început a vorbi ele înde ele că spînul de feli nu samănă în partea ***lor*** *nici la chip, nici la bunătate.* CREANGĂ, P. 210 (vorbire directă : *au început a vorbi: spînul nu samănă în partea* ***noastră.*** . .).

I-am spus ***să se ducă*** *acasă* (vorbire directă : *i-am spus:* ***du-te*** *acasă*).

Observaţie. Uneori subiectul subordonatei (propoziţia care cuprinde comunicarea reprodusă) coincide cu subiectul regentei (al verbului de declaraţie); tratamentul pronumelor personale şi al formelor personale ale verbului însă este acelaşi cu cel din situaţiile descrise mai sus :

Tu le lauzi că ***ai făcut*** *armata? că* ***ai fost*** *sergent?* M. Sadoveanu, *Opere,* vol. al III-lea (Bucureşti, 1943), p. 12 (vorbire directă : *tu spui:* ***am făcut*** *armata. . .*).

2. În ce priveşte adverbele, pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative de apropiere şi de depărtare, există trei posibilităţi de tratament în procesul de transpunere în vorbirea indirectă ; ele pot rămîne neschimbate sau se pot transforma în două direcţii : adverbele şi pronumele de apropiere pot deveni adverbe şi pronume de depărtare sau invers. Aceste transformări se produc în funcţie de situaţia în timp şi în spaţiu a povestitorului şi a persoanei la care se referă comunicarea reprodusă :

a. Demonstrativele de apropiere devin de depărtare.

Mătuşică, vîră-te ***ici*** *în sacul* ***acesta.*** CREANGĂ, P. 176 (vorbire indirectă : *i-am spus să se vîre* ***acolo*** *în sacul* ***acela***).

Şezi ***aici*** *pînă despre ziuă.* CREANGĂ, P. 97 (vorbire indirectă : *mi-a spus să stau* ***acolo*** *pînă despre ziuă*).

Să ştii, stăpîne, că ***aici*** *sîntem pe moşia unei Gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4 (vorbire indirectă : *i-am spus că* ***acolo*** *se află pe moşia unei Gheonoaie*).

Pleacă **acum**, *în momentul* **acesta**, *că pe urmă o să fie prea târziu* (vorbire indirectă: *mi-a spus să plec* **atunci**, *în momentul* **acela**, *că pe urmă...*).

b. Demonstrativele de depărtare devin de apropiere.

Du-te **acolo** *unde lucrează tatăl tău și spune-i să vină la mine* (vorbire indirectă: *mi-a spus să vin* **aici**, *unde lucrezi tu, tată, și să-ți spun să te duci la el*).

c. Demonstrativele de apropiere sau de depărtare rămîn neschimbate.

Văzînd o căsuță tupilată... a bătut la poartă. Atunci se aude dinlăuntru un glas...

„Cine-i **acolo**?" CREANGĂ, P. 90 (vorbire indirectă: *un glas a întrebat cine-i* **acolo**).

Unde lovea el cu nuiaua, ... **acolo**, *țîșt! și dînsa.* ISPIRESCU, L. 34 (vorbire indirectă: *a spus că unde lovea el cu nuiaua,* **acolo** *venea și dînsa*).

Peste cîteva zile, cînd vei ajunge **acolo**, *vei afla ce s-a întîmplat* (vorbire indirectă: *i-am spus că, peste cîteva zile, cînd va ajunge* **acolo**, *va afla...*).

Observație. Uneori aceleași propoziții pot fi transpuse din vorbirea directă în vorbirea indirectă, în două feluri, în ce privește adverbele și pronumele de apropiere sau de depărtare. Astfel, dacă povestitorul se află în același loc cu persoana la care se referă comunicarea, adverbele și pronumele în discuție rămîn neschimbate:

Mălușică, vîră-te aici în sacul acesta! devine *i-am spus să se vîre aici în sacul acesta.*

Dacă povestitorul nu se află în același loc cu persoana la care se referă comunicarea, aceleași adverbe și pronume se transformă așa cum s-a văzut mai sus (categoria a).

ATITUDINEA POVESTITORULUI FAȚĂ DE CONȚINUTUL COMUNICĂRII REPRODUSE

§ 892. Din felul cum este relatată comunicarea în vorbire indirectă se cunoaște sau nu atitudinea povestitorului față de conținutul comunicării reproduse.

O posibilitate de marcare a atitudinii povestitorului este de natură gramaticală: folosirea modurilor. Astfel, dacă în vorbirea indirectă se păstrează modul folosit în propoziția corespunzătoare din vorbirea directă nu se poate ști care este atitudinea povestitorului: din fraza *zice că a lipsit fiindcă a fost bolnav* (corespunzătoare frazei în stil direct *zice: am lipsit fiindcă am fost bolnav*) putem înțelege tot atît de bine că povestitorul îl crede pe cuvînt pe cel care a absentat sau că nu îl crede. Dacă însă modul verbului din vorbirea indirectă nu este același cu modul verbului din vorbirea directă corespunzătoare, atitudinea povestitorului poate fi cunoscută. Anume, dacă un indicativ din vorbirea directă devine condițional-optativ sau, mai ales, prezumtiv, este clar că povestitorul își manifestă neîncrederea, îndoiala asupra comunicării relatate:

Zice că **ar avea** *el cartea.*

Zice că a lipsit fiindcă **ar fi fost** *bolnav.*

Într-o frumoasă precuvîntare,

*Îi dovedeşte c-**ar fi** avînd*
Nişte hrisoave arătătoare
Ce-au făcut urşii, zău, nu ştiu cînd. ALEXANDRESCU, o. 228.

Altă posibilitate de marcare a atitudinii de neîncredere a povestitorului este folosirea unor mijloace lexicale şi anume :

— verbe de declaraţie care exprimă îndoiala :

***Pretinde** că a fost bolnav;*

— cuvinte şi construcţii incidente, adverbe şi expresii care, de asemenea, exprimă îndoiala : *cică, chipurile, pasămite, vorba vine* etc. :

*Mă ţin la soare, ca pe un cocostîrc!... ian aşa!... numai într-un picior... **cică** să mă înveţe a face marş.* ALECSANDRI, T. 4 ;

— propoziţii incidente care exprimă şi ele îndoiala, rezerva asupra celor relatate :

*Spune că vine cu intenţii bune, **dacă putem să-l credem.***

Cele două tipuri de mijloace (gramatical şi lexical) sînt suficiente fiecare în parte pentru exprimarea atitudinii povestitorului. Uneori însă apare cumulul de mijloace, procedeul gramatical combinat cu cel lexical :

*Răspunse că **ar fi, cică**, şi el de aceeaşi părere.*

Se observă că atitudinea povestitorului este marcată, şi deci se poate cunoaşte, numai atunci cînd este defavorabilă comunicării reproduse, cînd aceasta din urmă este considerată îndoielnică şi povestitorul nu îşi însuşeşte conţinutul ei. Atitudinea favorabilă, însuşirea conţinutului comunicării reproduse de către povestitor, nu este marcată şi de aceea nu poate fi cunoscută numai din fraza respectivă.

VORBIREA DIRECTĂ LEGATĂ

§ **893.** Limba populară, care se caracterizează printr-un număr mai mic de subordonate, cunoaşte şi vorbirea directă legată ; în acest caz vorbirea directă este introdusă printr-o conjuncţie subordonatoare, de obicei *că :*

Iar el fără prelungire îi dete răspuns în grab
Cum că** părul din cap, zise, **îl am de cînd m-am născut. PANN, N. H. 73.

*S-a pogorît Maica Domnului la mine şi zice: **precum că, Ioane, cînd ăi ajunge la fîntînă sub deal, o să-ţi iasă înainte...*** CARAGIALE, O. VI 280.

*Eu, să fiu în locul ăluia de la gospodărie, cînd i-aş auzi **că plăteşte-mi:** ce? na, plată!* PREDA, D. 83.

În situaţiile care nu impun schimbări de persoană între vorbirea directă şi cea indirectă, deosebirea dintre vorbirea directă legată şi vorbirea indirectă este mai puţin evidentă :

*Ce să zică... răspunde unul, ia întreabă **că muieţi-s posmagii?*** CREANGĂ, P. 331.

În acest exemplu, faptul că ultima propoziție este în vorbire directă (legată), deși introdusă printr-o conjuncție, este dovedit de inversiunea predicatului și subiectului.

Vorbirea directă legată este un procedeu permis în limba literaturii artistice, dar nerecomandabil în stilul științific.

VORBIREA INDIRECTĂ LIBERĂ

§ 894. Acest procedeu constă în redarea comunicării cuiva în vorbirea indirectă fără a o face însă dependentă de un verb de declarație, fără a o introduce printr-o conjuncție și, cînd e cazul, păstrîndu-i intonația caracteristică (interogativă sau exclamativă). Se folosește în mod obișnuit în literatura artistică, pentru redarea gîndurilor cuiva mai ales în monologuri interioare și, în general, pentru a evita lipsa de afectivitate a vorbirii indirecte și abuzul de dialoguri. Prin folosirea acestui procedeu personajul a cărui vorbire este redată este pus în scenă: vorbește, deci se prezintă el însuși, și, în felul acesta, caracterizarea lui este mai vie și mai convingătoare.

Se spărseseră sticlele și acum se scurgea rămășița vinului. ***Ce să facă? La mușteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă? Să se-ntoarcă la prăvălie!... N-are să-l omoare doar.*** CARAGIALE, o. I 133.

Carul stă prăvălit într-o rînă, în dosul casei, iar boii se scarpină de garduri. Ba la unii nici n-aveau de ce se scărpina bietele dobitoace. ***Ce mai trebuie gard? Să ai năcaz cu el, să-l propteşti şi să-l dregi.*** M. Sadoveanu, *Opere*, vol. al III-lea (București, 1943), p. 3—4.

§ 895. Uneori, mai ales în limba populară, apare vorbirea indirectă cu intonație de vorbire directă, interogativă sau exclamativă:

No — zîce — acuma — zîce — viu acasă — zîce — şî l-oi întreba pe tată-tău şi pe mă-ta ***că vreau să te deie după mine?*** SCL X (1959), p. 594.

Aşă i-o-nvîrtit pe moş de cap, şî pe babă, ***că atunce-ni sara să i-o deie pe fată să o ducă!*** SCL X (1959), p. 595.

Aceste situații pot fi considerate ca variante din planul limbii vorbite ale vorbirii indirecte libere.

AMESTEC AL UNOR PROCEDEE DIFERITE DE REDARE A COMUNICĂRII

§ 896. Uneori, în aceeași frază pot apărea mai multe procedee de redare a vorbirii unei persoane:

a. vorbire indirectă și vorbire directă legată:

Îi tolocănea mustrîndu-i:

Ba, ***că „nu vorbesc*** *drept românește, cum vorbeau părinții* ***lor,*** *ci* ***au corchezit*** *graiul strămoșesc, de nu-i mai înțelege nimenea"; ba* ***că „face***

omul cu cineva o tovărășie cît de mică, și tot urmează învoială între părți; iar nu așa cu ochii închiși, căci dacă n-ai carte, n-ai parte, scurtă socoteală"; ba ***că*** *„de cînd cu străinătatea,* ***v-ați înstrăinat*** *și legea și limba și inima și chiar dragostea sătenilor; și după nepăsarea și risipa ce o facem, zvîrlind banul pe lucruri de nimica, puțin mai avem de înstrăinat".* CREANGĂ, A. 153—154.

După cum se vede, fraza începe cu vorbire indirectă *(că nu vorbesc...)*, continuă cu cîteva propoziții care pot fi interpretate și ca vorbire directă legată și ca vorbire indirectă *(că face omul cu cineva o tovărășie...)* și se termină cu vorbire directă legată *(că de cînd cu străinătatea v-ați înstrăinat...)*.

b. vorbire directă și indirectă liberă:

În iatacul duduii Matilda, Rățușca vorbea cu însuflețire. Era acuma o „persoană", cum o anunțase Fița: naltă și cu forme pline; ochii și rîsul îi rămăseseră însă tot copilărești. Și glasului îi dădea înmlădieri dezmierdate. Duduia Matilda n-avusese vreme s-o întrebe multe; sta în jilț s-o asculta zîmbind cum îi vorbește despre tot ce se putea vorbi.

— Mama ar vrea foarte mult s-o roage ceva pe nînășica [duduia Matilda]. *Mîni chiar nădăjduiește să poată veni la curte pentru asta. E cam bolnavă, puțintel răcită, s-a stat două zile în pat. Mi se pare că-i vorba despre musafirul cel nou pe care l-a adus Laurenției un cocostîrc. S-a aflat că-i păgîn și trebuie creștinat. Cum la cel dintăi copil* ***duduia a arătat*** *rezerve,* ***Rățușca înțelege*** *bine că această misiune diplomatică a cucoanei Aglaie poate să nu reușească. La urma urmei* ***Rățușca își dă seama*** *de situație și* ***dă nînășicăi*** *dreptate. Nici* ***ea,*** *după atîția ani,* ***n-a izbutit să privească*** *cu simpatie pe Evghenie Ciornei. Pentru* ***ea*** *tot Moșulică a rămas, — cu toate că Laurenția se supără cînd aude acest cuvînt. Are și Laurenția dreptate. E bărbatul ei, — deși n-a făcut-o fericită. Cel mai hotărît adversar al lui Ciornei rămîne însă tot Adam.* ***Duduia află*** *că fratele cel zbîrlit al* ***Rățuștei*** *nu mai face poezii. E student harnic...* SADOVEANU, O. VIII 301—302.

În prima porțiune (pînă la fraza *Cum la cel dintîi copil...*), este redată comunicarea personajului *(Rățușca)* în vorbire directă, cu păstrarea unor caracteristici specifice limbajului obișnuit al acestui personaj: folosirea persoanei a III-a pentru interlocutor și a diminutivului *nînășica*. În porțiunea a doua e redată continuarea comunicării aceleiași persoane în vorbire indirectă liberă.

Observație. În cadrul acestui tip de vorbire indirectă apar, uneori, forme corupte atribuite persoanei ale cărei cuvinte sînt reproduse.

c. vorbire indirectă, directă și indirectă liberă:

Într-o zi, unul dintre ei, Țurlea Ion, îi spusese lui Barbu Ilie ***că s-a săturat de oi... că el le lasă*** *și se duce.* ***„Unde?"*** *întrebase Barbu Ilie.* ***„Unde-oi vedea cu ochii"****, răspunsese Țurlea, uitîndu-se pierdut în urma trenului.* ***„Dar de ce, cum așa?"*** ***Că nu mai poate,*** *răspunsese Țurlea întristat.* ***Da, așa era, nici Barbu Ilie nu mai putea, o să meargă și el.*** PREDA, D. 24.

După cum se vede, pasajul începe cu vorbire indirectă *(că s-a săturat...)*, continuă cu vorbire directă (diversele propoziții închise între ghilimele), apoi iar cu vorbire indirectă *(că nu mai poate...)* și termină cu vorbire indirectă liberă *(da, așa era...)*.

BIBLIOGRAFIE

1. I. Fischer și Em. Vasiliu, *Vorbirea directă și indirectă*, în LR II (1953), nr. 4, p. 35—40.
2. Sanda Golopenția, *Despre o variantă a vorbirii indirecte*, în SCL X (1959), p. 593—596.
3. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG I, p. 122—123.
4. H. Jacquier, *Discours direct lié*, în BL XII (1944), p. 7—13.
5. Leo Spitzer, *Sur le discours direct lié*, în BL XIV (1946), p. 17—45.

CORESPONDENȚA TIMPURILOR

§ **897.** Prin corespondența timpurilor se înțelege marcarea raportului dintre timpurile predicatelor a două sau mai multe propoziții care sînt în relație (de coordonare sau de subordonare) între ele.

Observație. Pentru corespondența timpurilor se folosesc și termenii *concordanța timpurilor* sau *consecuția timpurilor*.

Raporturile temporale (raporturile dintre timpuri) din cadrul coordonării sînt mult mai libere decît cele din cadrul subordonării.

§ **898.** La coordonarea copulativă sau disjunctivă numărul predicatelor între care se stabilesc raporturi temporale poate fi mai mare de două, în funcție de propozițiile coordonate, fără a pune însă nici o problemă specială.

La subordonare raporturi temporale există în mod obișnuit între două propoziții (regenta și subordonata ei); la fel la coordonarea adversativă și conclusivă. Totuși, uneori, timpul uneia din cele două propoziții este influențat de relația sintactică pe care o are și cu altă propoziție (de exemplu, raportul temporal existent între o completivă directă cu condițional-optativul și regenta ei depinde de faptul dacă completiva este sau nu regenta unei condiționale); în asemenea situații prezentarea corespondenței timpurilor trebuie să aibă în vedere și raportul cu a treia propoziție (vezi § 909 pct. 1).

§ **899.** Într-o frază dată, acțiunile din regentă sau regente și din subordonata sau subordonatele respective, ca și cele din coordonate pot sta între ele în două raporturi temporale:

1. de simultaneitate;
2. de nesimultaneitate.

În principiu, raportul de nesimultaneitate poate prezenta două situații:

1. acțiunea din regentă sau din coordonata care ocupă primul loc în frază este anterioară acțiunii din subordonată sau din coordonata care ocupă locul al doilea;
2. acțiunea din regentă sau din prima coordonată este posterioară acțiunii din subordonată sau din a doua coordonată.

În prima situație, raportul temporal este de anterioritate; în cea de-a doua, raportul este de posterioritate.

§ 900. Raporturile temporale se stabilesc și între fraze între care există o relație sintactică (de subordonare sau de coordonare, marcată prin conjuncții sau prin juxtapunere). Aceste raporturi temporale nu prezintă însă nimic diferit față de raporturile corespunzătoare din cadrul frazei pentru că, de fapt, raporturile temporale, ca și cele de subordonare sau de coordonare, se stabilesc și aici tot între propoziții, nu între fraze luate global. Astfel, în exemplul:

*Mă uit; mi-aduc aminte c-am mai văzut așa ochi. **Cînd eram copil.** La Anadolchioi. **Cînd soldații sultanului au omorît pe tata și pe mama.** Și pe frații tatei și pe frații mamei. Așa s-a uitat un turc.* SADOVEANU, O. XVII 488,

temporalele *Cînd eram...*, *Cînd soldații...* determină propoziția *am văzut...* din prima frază. Raportul e de simultaneitate față de trecut: subordonatele precizează momentul sau durata de timp în care s-a petrecut acțiunea din regentă. Timpurile întrebuințate sînt, ca la orice temporală care exprimă acest raport, perfectul compus în regentă, imperfectul și perfectul compus cu conjuncția *cînd* în subordonate (vezi § 916 I 2).

De asemenea, între frazele următoare, coordonate prin conjuncția *dar*, există un raport de simultaneitate redat prin predicatele propozițiilor principale care, ca la o frază oarecare formată prin coordonare (vezi § 901), sînt amîndouă la același timp: imperfectul.

*Fratele cel sărac — sărac să fie de păcate — tot **avea** și el o pereche de boi, dar colea: porumbi la păr, tineri, nalți de trup, țapoși la carne, amîndoi cudalbi, țintați în frunte, ciolănoși și grași; cum sînt mai buni de înjugat la car, de ieșit cu dînșii în lume și de făcut treabă. **Dar** plug, grapă, teleagă, sanie, car, tînjală, cîrceie, coasă, hreapcă, țăpoi, greblă și cîte alte lucruri ce trebuiesc omului gospodari, nici că **se aflau** la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, P. 37—38.

Corespondența timpurilor trebuie avută în vedere și în succesiunea de fraze sau propoziții (independente) între care nu există nici o relație de subordonare sau de coordonare. De exemplu, în pasajul:

*În august 1926, profesorul nostru **a organizat** caravana, ca și-n ceilalți ani, cu aceiași oameni și aceleași animale.*

*Ne-**am continuat** cercetările, hotărîți, din simpatie pentru el, să-i suportăm din nou distracțiile și capriciile.*

*Domnu Stamatin (așa îi ziceam, deoarece era cu mult mai în vîrstă decît noi) **se prezenta** ca un fel de țîrcovnic firav, cu bărbuță rară și chelie precoce, care se uita foarte de aproape și atent prin ochelarii lui, disjungînd și reclădind elementele.* SADOVEANU, O. XII 7,

fraza a treia *(Domnu Stamatin...)* exprimă, prin principala ei (ca și prin toate subordonatele), o acțiune simultană cu primele două și, de aceea, timpurile sînt perfectul compus și imperfectul (în general, imperfectul exprimă simultaneitatea cu orice timp trecut, vezi § 938).

Întrucît raporturile temporale care se stabilesc între fraze diferite nu sînt prin nimic diferite de cele care apar în cadrul aceleiași fraze, nu ne vom ocupa de ele în mod special.

CORESPONDENȚA TIMPURILOR LA PROPOZIȚIILE COORDONATE

OBSERVAȚII GENERALE

§ **901.** Termenul care determină sensul raportului temporal în relația de coordonare este stabilit, în mod convențional, cu ajutorul topicii (propoziția plasată la începutul frazei), pentru că, din punct de vedere sintactic, în coordonare nu există termen determinant și termen determinat. În general însă timpurile se pot combina oricum între ele, restricțiile fiind de cele mai multe ori de ordin logic (raportarea la realitate) și nu gramatical.

Astfel, atunci cînd acțiunile sînt simultane, predicatele trebuie să fie la același timp sau la timpuri care se pot folosi ca simultane: imperfectul față de celelalte timpuri ale trecutului, prezentul conjunctivului față de imperativ sau față de viitor:

***N-am** mai **privit** decît cerul și **n-am** mai **auzit** decît șuietul sihlei.* SADOVEANU, O. XII 8.

*Bătrînii mei... **n-au știut** niciodată că acest ou semnifică soarele înnoit și veșnicia vieții, dar **au repetat** cu sfințenie gestul generațiilor.* SADOVEANU, O. XII 15.

*Aspectele lumii și fenomenele naturii magul le **prezenta** în embleme: le **punea** deci o cheie veșnică.* SADOVEANU, O. XII 11.

***Du-te** mai repede și **să nu uiți** ce te-am rugat.*

*Eu **o să mă duc**, dar tu **să fii** cuminte.*

*Și m-**a frămîntat**, și m-**a zgîrcit** cîrcel, și-mi **ardea** sufletul în mine de sete.* CREANGĂ, A. 15.

*Ei **ar fi așteptat** un semn, dar **știau** că bătrînul nu-l va face.* SADOVEANU, O. XII 22.

Cînd acțiunile sînt succesive, timpurile trebuie să fie înșiruite în așa fel încît, dacă propozițiile sînt în raport de anterioritate (prima este anterioară celei de-a doua etc.), să nu urmeze un timp trecut după un viitor sau prezent, un mai mult ca perfect după un imperfect sau un perfect; dacă sînt în raport de posterioritate, timpurile se succed în ordine inversă.

— Anterioritate:

***Era** un om interesant, în orice caz, și lui i **se datorește** povestea care urmează.* SADOVEANU, O. XII 8.

***N-am fost** niciodată în Amnia..., dar te **cunosc**.* SADOVEANU, O. XII 73.

***Ești** acum la ceaslov și mîne poimîne **ai să treci** la psaltire.* CREANGĂ, A. 7.

— Posterioritate:

*Unele **erau** încă luminate, altele **se pitiseră** în umbra opcinilor.* SADOVEANU, O. XII 20.

În afară de aceste reguli generale cu justificare de ordin logic, există totuși și unele (puține) restricții de ordin gramatical: cele mai puține la propozițiile adversative și apoi, în ordine crescîndă, la copulative și disjunctive (conclusivele au o situație de mijloc, între copulative și disjunctive). În cele ce urmează, vor fi enunțate aceste restricții grupate pe propoziții.

PROPOZIȚIILE ADVERSATIVE

§ **902.** Singurele restricții care se impun în cadrul propozițiilor adversative sînt acelea că nu se pot coordona un predicat la prezentul conjunctivului cu unul la perfectul condițional-optativului, un predicat la perfectul conjunctivului cu unul la imperativ. Aceasta se datorește faptului că o acțiune realizabilă nu se poate opune unei acțiuni ireale.

PROPOZIȚIILE COPULATIVE

§ **903.** Nu pot intra în raportul de coordonare copulativă propoziții avînd predicatul la prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului cu propoziții avînd predicatul la oricare din timpurile trecute ale indicativului; de asemenea, nu se poate stabili raportul de coordonare copulativă între propoziții cu predicatul la perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului și propoziții cu predicatul la prezentul indicativului, la imperfect, mai mult ca perfect, viitor sau imperativ.

Observație. Nu se poate realiza raportul de coordonare copulativă nici între conjunctiv și indicativ sau condițional-optativ (ambele moduri la aceleași timpuri), iar imperativul nu se poate coordona cu nici un timp al indicativului (cu excepția viitorului și prezentului cu valoare de viitor). Pentru aceste situații, vezi § 729.

PROPOZIȚIILE DISJUNCTIVE

§ **904.** În cadrul propozițiilor disjunctive restricțiile de ordin temporal sînt mai numeroase. Astfel, nu se pot coordona: trecutul indicativului (cu excepția perfectului compus cu valoare de viitor) cu viitorul, prezentul indicativului cu perfectul conjunctivului, nici un timp trecut al indicativului cu nici un timp al conjunctivului (cu excepția perfectului compus care se poate coordona cu prezentul conjunctivului).

Observație. Condițional-optativul nu poate apărea în propoziții disjunctive decît coordonat cu același mod, iar imperativul nu se poate coordona cu indicativul (cu excepția viitorului și a prezentului cu valoare de viitor). Bineînțeles și aici e vorba de combinații de moduri diferite, dar la același timp.

PROPOZIȚIILE CONCLUSIVE

§ 905. Aici restricțiile care se impun sînt următoarele: prezentul condițional-optativului nu se poate coordona cu trecutul indicativului, iar perfectul condițional-optativului nu se poate coordona cu perfectul conjunctivului.

Observație. Conjunctivul și imperativul nu pot apărea în propoziția care ocupă primul loc în relația conclusivă.

CORESPONDENȚA TIMPURILOR LA PROPOZIȚIILE SUBORDONATE

OBSERVAȚII GENERALE

§ 906. Raportul dintre timpul predicatului din regentă și timpul predicatului din subordonată variază după felul propoziției subordonate.

Unele propoziții subordonate prezintă situații caracteristice și numeroase, uneori constituind chiar tipuri din punctul de vedere al corespondenței timpurilor; alte subordonate, la care se remarcă un număr mai mic de raporturi, se comportă din punctul de vedere al corespondenței timpurilor la fel ca propozițiile menționate înainte. Astfel, propoziția temporală, completiva directă și atributiva sînt cele mai interesante atît prin multitudinea raporturilor, cît și prin situațiile caracteristice pe care le prezintă, iar propoziția cauzală, finala, modala (de fapt numai comparativa condițională), consecutiva și condiționala sînt interesante prin situațiile caracteristice; dintre ele, completiva directă, atributiva și condiționala constituie tipuri în ce privește corespondența timpurilor. Completiva indirectă, subiectiva, predicativa și predicativa suplimentară însă prezintă mai puține raporturi posibile și acelea nu diferă întru nimic de raporturile corespunzătoare exprimate de completiva directă; de asemenea, celelalte circumstanțiale merg cu atributiva (de exemplu, circumstanțiala de loc, cea instrumentală etc.) sau cu condiționala (concesiva). De aceea, descrierea care urmează se va ocupa numai de propozițiile care prezintă situații caracteristice, pentru celelalte urmînd doar să se exemplifice similitudinea cu primele (anume cu completiva directă, cu atributiva și cu condiționala).

În majoritatea cazurilor, raportul dintre timpuri este descris pornindu-se de la regentă, întrucît ea este termenul determinat, iar subordonata termenul determinant. În cîteva cazuri însă (de exemplu, la propoziția comparativă condițională), raportul temporal e descris în sens invers, pornindu-se de la subordonată. Schimbarea procedeului nu se datorește unui mod diferit de a concepe corespondența timpurilor, ci necesității de economie și de simplitate a expunerii.

PROPOZIȚIILE COMPLETIVE DIRECTE

§ **907.** Predicatul subordonatei e la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd în regentă este indicativul prezent, în subordonată este, în mod obligatoriu, tot prezentul:

Zici că nu dorești *nimica?* SADOVEANU, O. I 633.

Observație. Relația prezent indicativ — prezent indicativ mai poate reda anterioritatea (vezi II 3) sau posterioritatea (vezi III 3 b, c); simultaneitatea exprimată prin această relație poate fi și în viitor (vezi I 3).

2. Cînd în regentă se găsește un timp trecut al indicativului, există mai multe situații:

a. Subordonata exprimă o acțiune care a durat înaintea acțiunii din regentă, paralel cu ea și după încetarea acesteia, pînă în momentul vorbirii sau o acțiune cu caracter permanent care nu poate fi localizată în timp (legată de fenomene permanente sau de adevăruri considerate permanente). Raportul temporal este deci un raport complex, de simultaneitate și nesimultaneitate.

În această relație, în completivă se folosește în mod obligatoriu prezentul, ca și cînd acțiunea subordonatei ar fi independentă, datorită însușirii prezentului de a exprima acțiuni permanente fără limită în timp; în regentă poate apărea oricare din timpurile trecutului:

Poetul latin Horațiu ***spunea*** *că* ***nu dorește*** *bogății.*

Am auzit... *că teatrul nemțesc* ***este*** *foarte frumos.* FILIMON, O. I 222.

Înțelesesem *că* ***nu*** *îmi mai* ***e*** *prietenă.*

Spunea *că prima ploaie cu fulgere* ***vestește*** *sfîrșitul iernii.*

Cercetările ***au arătat*** *că fibrele sintetice* ***nu rezistă*** *la temperaturi înalte.*

Îmi spusese *că nailonul* ***nu rezistă*** *la fiert, dar n-am crezut-o.*

Observație. În regentă poate apărea în principiu și perfectul simplu, pentru care nu s-au dat exemple aici. În general, diversele relații cu perfectul simplu, ca și cele cu viitorul anterior, care sînt menționate în descrierea corespondenței timpurilor, sînt posibile, dar foarte rar întrebuințate, de aceea nu sînt ilustrate decît atunci cînd s-au găsit exemple din literatură.

b. Acțiunea din subordonată, desfășurîndu-se paralel cu acțiunea din regentă, se sfîrșește și ea în trecut, adică încetează înainte de momentul vorbirii. În această situație, în regentă poate apărea oricare din timpurile trecutului; în subordonată pot apărea, indiferent, imperfectul sau prezentul, dar numai ele două:

Onofrei și Ieronim... ***nu vedeau*** *că* ***erau*** *urmăriți de un om.* EMINESCU, N. 101.

Nu putui *deosebi ce* ***ducea...*** *cu atîta... băgare de samă.* HOGAȘ, DR. I 238.

N-am văzut (nu văzusem) că venea după mine.

Cînd a auzit că-l ***cheamă*** *așa de aprig boierul, a făcut: Hm!* SADOVEANU, O. XIII 487.

Nu vedeam (nu văzusem) ce ***duce*** *în brațe.*

Uneori, simultaneitatea în trecut se poate reda cu perfectul compus în subordonată, și anume atunci cînd predicatul regentei este exprimat printr-un verb durativ cu sensul „a observa" la perfect sau cînd predicatul subordonatei e exprimat printr-un verb durativ cu sensul „a dori", „a-i plăcea" (predicatul regentei fiind tot la perfect):

Am ***urmărit*** *cu atenție cum* ***a intrat*** *în cameră, cum* ***a aprins*** *lumina...*

Și ne întărtăm la joc, știi cole, ca la vîrsta aceea, de nici ***simțirăm*** *cînd* ***a trecut*** *noaptea.* CREANGĂ, A. 93.

Am ***avut*** *ce mi-a* ***plăcut.***

După cum se vede, pentru a localiza în trecut atît acțiunea din regentă, cît și pe cea din subordonată, e suficient să stea la un timp trecut verbul din regentă, care marchează timpul ambelor acțiuni (deci și al celei redate prin prezent).

Observație. Folosirea imperfectului în subordonată în cazul relației de la a determină, în mai mică sau în mai mare măsură, schimbarea raportului temporal în sensul situațiilor de la b.

Cînd în regentă este perfectul (compus sau simplu) raportul devine de posterioritate (deci se schimbă complet):

Am ***auzit*** *că teatrul nemțesc* ***era*** *foarte frumos.*

Cînd în regentă este imperfectul, raportul poate fi de simultaneitate (dar nu mai e și de anterioritate, pentru că acțiunea s-a încheiat în trecut):

Desfășurarea cercetărilor ***arată*** *că arheologii* ***nu erau*** *la curent cu ultimele studii de specialitate,*

sau devine de posterioritate:

Îmi ***spunea*** *că (în tinerețe) îi* ***plăcea*** *vinul..*

Cînd în regentă este mai mult ca perfectul, raportul este de simultaneitate, dar nu mai e și de anterioritate, din aceleași motive ca în relația cu imperfectul în regentă:

Înțelesesem că ***nu îmi mai era*** *prietenă.*

3. Cînd în regentă este viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonată trebuie să fie tot unul dintre aceste două timpuri:

Vei ***vedea*** *că* ***va reuși*** *la concurs.*

Vei ***vedea*** *că mîine* ***își dă*** *demisia.*

Mîine ***vedem*** *ce-o* ***să*** *mai* ***zică*** *(ce mai zice).*

4. a. Cînd în regentă este prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau imperativul, nu se pot reda raporturi temporale precise față de prezentul sau viitorul indicativului (în subordonată). Aceasta se datorește faptului că cele trei moduri menționate nu au viitor și, de aceea, prezentul lor nu se suprapune exclusiv nici prezentului indicativ, nici viitorului.

Astfel, prezentul conjunctivului, al condițional-optativului sau imperativul din regentă pot fi simultane sau posterioare prezentului indicativ (cu valoare de prezent) din subordonată; aceleași timpuri în regentă pot fi simultane, anterioare sau posterioare viitorului (sau prezentului cu valoare de viitor) din subordonată. Raporturile temporale exacte se pot cunoaște numai cu ajutorul unor mijloace exterioare valorii temporale propriu-zise: cele mai precise mijloace sînt adverbele de timp, atunci cînd există; în celelalte cazuri, se recurge la conținutul semantic al verbelor și al textului în general.

— Simultaneitate în prezent:

*Să **știi** că **ești** un prost!*

*Ascultă ce-**ți spun** eu!*

— Simultaneitate în viitor:

*Să **observi** (observă) cu atenție ce **va face** (face) el.*

*Dacă m-ai lăsa să mă duc, **aș vedea** cum **o să se desfășoare** (se desfășoară) lucrurile.*

Pentru anterioritatea față de viitor, vezi II 4 a, pentru posterioritatea față de prezent și viitor, vezi III 4 a.

Uneori aceleași fraze, construite cu prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau cu imperativul în regentă și cu prezentul indicativului în subordonată, au posibilitatea de a exprima mai multe raporturi, după cum prezentul din subordonată are valoare de prezent sau de viitor. Raporturile temporale se determină cu ajutorul aceloraș mijloace ca mai sus.

— Simultaneitate, anterioritate sau posterioritate:

*Să-**i spui** (spune-**i**) că **îl reclam**.*

— Simultaneitate în prezent sau în viitor:

*Dacă te-ai **da** la o parte, **aș vedea** ce **se întîmplă** pe stradă.*

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, simultaneitatea se redă numai prin imperfect sau prin prezent (în subordonată):

*Ș-apoi **să fi văzut** pe neobositul părinte cum **umbla** prin sat din casă în casă.* CREANGĂ, A. 2.

*Aș **fi zis** că **era** beat.*

*Era bine **să fi făcut** ce te **roagă** ea.*

*Dacă aș fi fost în locul tău **aș fi făcut** ce **se cere**.*

II. Anterioritatea

1. Cînd predicatul regentei e la prezentul indicativului, predicatul subordonatei poate fi numai la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor:

*Cred că **n-ai să mi faci** s-**aștept** mult.* M. CARAGIALE, CR. 10.

*Nu te **întreb** cînd **te întorci**, ci dacă **te** mai **întorci**.*

2. Cînd în regentă figurează oricare din timpurile trecutului indicativ, în subordonată pot fi viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

*Bathori **putea**... fi sigur că **nu va fi supărat** printr-alte năvăliri în operațiile sale împotriva lui Sinan.* BĂLCESCU, O. II 102.

Credeam că nu mai vii. CAMIL PETRESCU, N. 41.
Am fost sigură că o să vii.
M-a întrebat cînd vine arîndașul. SLAVICI, N. II 115.
Atunci îmi spuseseși că o să vii (că vii).

Observație. Anterioritatea mai poate fi redată și prin oricare timp trecut al verbelor *a afla, a-și da seama, a ști, a spune* etc., în regentă, în relație cu imperfectul momentan al verbelor *a pleca, a sosi, a veni* etc. precizat de o determinare circumstanțială în subordonată.
Cînd am sosit acasă, am aflat că fratele meu pleca peste două zile în alt oraș (= urma să plece).
În această categorie se încadrează și perifrazele cu *urma să, avea să* etc.:
Am aflat că fratele meu avea să vie a doua zi.
În cazul perifrazelor, imperfectul (aici *avea*) considerat izolat e, de fapt, în raport de simultaneitate cu verbul regent, acțiunea posterioară fiind cea redată prin conjunctiv.

3. Cînd în regentă este viitorul, prezentul cu valoare de viitor sau viitorul anterior, în subordonată pot fi numai viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

[Lupilor] *li se va lua în bagare de seamă reclamația, cînd* ***vor da*** *în scris... că* ***nu vor*** *mai* ***mînca*** *carne, ci* ***vor paște*** *troscot ca niște dobitoace ce sînt.* NEGRUZZI, S. I 280.
Poimîine ***voi ști (știu)*** *dacă* ***renunț*** *sau nu.*
Poimîine ***aflăm*** *dacă* ***va*** *mai* ***veni.***

4. a. Cînd în regentă este prezentul conjunctivului, al condițional-optativului sau imperativul, în subordonată pot apărea viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

Să știți *că* ***are să ningă.*** SADOVEANU, O. XVIII 908.
Să știți *că mîine* ***ninge.***
Fii încredințată *că mîine* ***n-ai să ieși*** *cu mînele goale de la casa mea.* CREANGĂ, P. 288.
Află *de la mine că* ***nu pleci.***

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, în subordonată pot apărea viitorul sau prezentul cu valoare de viitor.

Tu trebuia să-l fi ***întrebat*** *dacă* ***o să vie*** *(dacă* ***vine****) mîine.*
Dacă mi-ai fi dat voie, l-aș fi ***întrebat*** *dacă* ***o să vie*** *(dacă* ***vine****) mîine.*

Observație. Anterioritatea se poate realiza prin perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului verbelor de tipul *a afla* etc., în regentă, și imperfectul momentan al verbelor *a putea, a găsi* etc., în subordonată:
Să fi știut (dacă aș fi știut) că mă puteam duce și azi, nu mă mai grăbeam atîta.

III. Posterioritatea

1. Cînd predicatul regentei e la prezentul indicativului, în subordonată poate apărea oricare din timpurile trecutului:

Cred că ***ştia****, dar n-a vrut să spună.*

Ştii că în anul 1821 ***a izbutit*** *revoluţia Greciei şi că ea îşi* ***avu*** *începutul în Iaşi.* NEGRUZZI, S. 217.

Ştiu că înainte de a veni la mine ***trecuse*** *pe la tine.*

2. Cînd în regentă se găseşte un timp trecut al indicativului (oricare din ele), raportul de posterioritate se poate realiza cu orice timp trecut în subordonată. Singurele relaţii care nu se pot realiza sînt două: perfectul compus sau mai mult ca perfectul în regentă şi perfectul simplu în subordonată.

Îmi ***spunea*** *tatăl meu că-i* ***spunea*** *bunul său — care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeţ — că mulţi leşi* ***au pierit*** *aice, şi că împăratul lor de necaz mare îşi* ***bătea*** *ulanii cu sabia.* NEGRUZZI, S. I 184.

Ce ***se*** *mai* ***întîmplase*** *în sat, la curte,* ***nu ştiam.*** SADOVEANU, O. VIII 486.

V-am ***spus*** *că* ***era*** *şăgalnic moş Nichifor.* CREANGĂ, P. 120.

Am ***aflat*** *că* ***venise*** *pe la tine.*

S-a ***aflat****, prin oameni de departe, că* ***a ieşit*** *prin părţile scaunului nou al domniei.* SADOVEANU, O. XVIII 157.

Întrebă *pe muma vîntului dacă* ***i-a spus*** *fiului său ceva.* ISPIRESCU, L. 115.

Încet, încet... îşi ***spuse*** *istoria şi ce* ***păţi*** *pînă să ajungă la dînsele* ISPIRESCU, L. 8.

Îmi ***spusese*** *că* ***te duceai (te-ai dus, te duseseşi)*** *pe acolo.*

3. Cînd în regentă se găseşte viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonată pot apărea:

a. oricare din timpurile trecutului:

Am să-ţi ***spun*** *ce* ***făceam*** *acolo.*

Am să-ţi ***spun*** *cum mi-au* ***fost*** *petrecerile mele prin ţări străine.* SADOVEANU, O. VIII 547.

Pînă atunci îţi ***spun*** *ce* ***făceam (am făcut)*** *acolo* etc.

b. prezentul:

Pe urmă om bea un pahar de vin şi ţi-oi ***povesti*** *ce* ***nu ştii.*** SADOVEANU, O. VIII 497.

Mîine îţi ***spun*** *de ce* ***nu merg*** *acum cu tine.*

c. viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor:

Mîine ***vei afla (afli)*** *ce* ***voi face (fac)*** *eu între timp.*

4. a. Cînd în regentă este prezentul conjunctivului sau al condiţional-optativului sau imperativul, în subordonată pot apărea toate cele trei grupuri de timpuri, la fel ca în relaţia cu viitorul în regentă:

Să nu uiţi (nu uita) *ce* ***îţi spun.***

I-aş ***da*** *tot ce* ***termin*** *acum.*

Să facă *ce* ***îl ruga (l-a rugat, îl rugase)*** *ea.*

Aş înţelege *ce* ***vroiai (ai vrut)*** *tu.*

Ascultați ce-am văzut. SADOVEANU, O. XII 10.
Spune ce făceai acolo!
Să cercetezi (cercetează) ce va scrie (scrie) el pînă mîine.
I-aș da ce-o să primesc (primesc) eu diseară.

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, în subordonată pot apărea perfectul compus sau mai mult ca perfectul, dar nici un alt timp în afară de ele:

Trebuia să fi făcut ce te-am rugat (te rugasem) eu.
După aparențe aș fi zis că ai mîncat (mîncaseși).

§ 908. Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

1. Conjunctivul prezent

Cînd în subordonată este prezentul conjunctivului, singurul raport temporal care se poate realiza este cel de anterioritate, pentru că acțiunea conjunctivului prezent, fiind realizabilă (posibilă), este întotdeauna posterioară acțiunii din regentă, indiferent la ce timp este ea.

Cînd în subordonată este conjunctivul prezent, în regentă poate apărea orice mod și orice timp.

Vreu să întru la stăpîn. CREANGĂ, P. 147.
I-am spus (am să-i spun, să-i spun, i-aș spune, spune-i) să vie.

Observații. 1. Verbele cu sensul „a încerca" se găsesc, datorită sensului lor, într-o situație specială. Acțiunea predicatelor din completivele lor conjunctivale nu se poate realiza decît în același timp cu acțiunea lor, de aceea raportul temporal nu poate fi decît de simultaneitate, indiferent de timpul și modul regentei:

Încerc (încercam etc.*) să cos haina.*
Am să încerc să trec și eu mîine pe la dumneavoastră. CĂLINESCU, E. O. I 176.
Să încerci să-ți coși haina etc.

2. Verbele *a putea* și *a ști* (cu sensul „a se pricepe la", „a fi capabil de a săvîrși anumite acțiuni în urma experienței sau a învățăturii") se găsesc, de asemenea, datorită sensului lor, într-o situație specială, pentru că ele nu exprimă un proces, ci o capacitate, o posibilitate, iar completivele lor conjunctivale nu exprimă o acțiune care se poate realiza la sfîrșitul acțiunii din regentă (ca în cazul voinței, așteptării, poruncii etc.). În cazul lor nu se poate vorbi de posterioritatea acțiunii o dată realizate din subordonată.

Poți (ai putut, vei putea) să treci rîul.
O pălărie neagră și mare putea.. să mă apere și de ploaie și de soare. HOGAȘ, DR. I 1.
Știe (a știut, va ști) să zugrăvească.

Completivele acestor verbe nu pot fi supuse analizei raportului de timp, pentru că predicatele lor nu exprimă, ca celelalte predicate la prezentul conjunctivului, o posibilitate, ci denumirea ei (ceea ce se poate), posibilitatea însăși fiind exprimată de verbul regent *(a putea, a ști).*

2. Conjunctivul perfect

Perfectul conjunctivului redă întotdeauna acțiuni anterioare acțiunii din regentă, indiferent de timpul acesteia, de aceea raportul exprimat de frazele cu subordonata la conjunctivul perfect este totdeauna de poste-

rioritate. Perfectul conjunctivului însă este întrebuințat în completive numai în anumite situații:

a. În general, cînd în regentă este un verb care se poate construi cu conjunctivul și care admite, prin sensul său, o dependentă anterioară; acest verb trebuie să fie în mod necesar la condițional-optativ (prezent sau perfect) sau la imperfectul cu valoare de condițional-optativ perfect:

Aș vrea (aș fi vrut) să fi fost tu în locul meu.

Puteam să nu-l fi întîlnit.

b. Cînd predicatul regentei este unul din verbele *a crede, a-și aminti, a ști* (= a crede, a-și aminti) sau *a-și închipui* la forma negativă a indicativului prezent:

Nu cred să fi greșit.

***Nu știu să fi primit** de cînd sînt o veste mai proastă decît asta.*

§ **909.** Predicatul subordonatei este la condițional-optativ.

1. Condițional-optativul prezent

Verbul regent poate fi la orice mod și la orice timp, raportul temporal însă depinde de conținutul modal al predicatului subordonatei:

a. Cînd exprimă o ipoteză, o acțiune a cărei realizare e în funcție de o anumită condiție, acțiunea completivei este întotdeauna posterioară regentei, oricare ar fi timpul ei; raportul este deci totdeauna de anterioritate:

Spune** (**spunea, a spus** etc.) că, **dacă ar obține un mic concediu, ar pleca la țară.

b. Cînd exprimă o dorință sau o îndoială (în vorbire indirectă) completiva este totdeauna simultană cu regenta, oricare ar fi timpul ei:

Mă întreabă** (**mă întreba, m-a întrebat** etc.) **dacă aș citi cartea aceea.

Mi se spune** (**mi se spunea, mi s-a spus** etc.) **că ar avea multe cărți.

2. Condițional-optativul perfect

Cînd predicatul completivei este la perfectul condițional-optativului, raportul temporal este întotdeauna de posterioritate, indiferent de timpul regentei:

Spune** (**spunea, a spus** etc.) **că, dacă i s-ar fi dat posibilitatea, ar fi plecat la țară.

§ **910.** Din situațiile descrise mai sus reies următoarele concluzii:

Nu există nici o situație în care un anumit timp din regentă să ceară cu necesitate prezența unui singur timp în completivă.

Există situații în care anumite timpuri din regentă, în cadrul unor anumite raporturi temporale, impun prezența în subordonată a unor timpuri și le exclud pe altele. Astfel, în cadrul raporturilor de simultaneitate și de anterioritate, existența prezentului (indiferent de mod) în regentă permite prezența în subordonată a prezentului indicativului și a viitorului și exclude prezența tuturor timpurilor trecutului. În cadrul acelorași raporturi temporale, prezența viitorului în regentă permite

apariţia în subordonată a prezentului şi a viitorului şi exclude apariţia trecutului. În cadrul raportului de posterioritate, prezenţa în regentă a timpurilor trecutului (indiferent de mod) permite apariţia în subordonată a trecutului (modurilor care pot apărea în subordonate) şi exclude apariţia prezentului şi a viitorului.

Unele combinaţii temporale pot reda mai multe raporturi temporale, identificabile după sensul verbelor sau după context:

timpul regentei	timpul subordonatei	raporturile
prezent (al oricărui mod)	— prezent indicativ:	simultaneitate (în prezent), simultaneitate (în viitor), anterioritate, posterioritate
prezent (al oricărui mod)	— viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
prezent indicativ	— prezent condiţional-optativ:	simultaneitate, anterioritate
trecut (indicativ)	— prezent indicativ:	simultaneitate, anterioritate
trecut (indicativ)	— imperfect:	simultaneitate, anterioritate (*a pleca* etc.), posterioritate
trecut (al oricărui mod)	— prezent condiţional-optativ:	simultaneitate, anterioritate
viitor	— viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
viitor	— prezent indicativ:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
viitor anterior	— viitor:	anterioritate, posterioritate
viitor anterior	— prezent indicativ:	anterioritate, posterioritate

Celelalte redau cîte un singur raport temporal.

Prezentul indicativului în subordonată redă simultaneitatea şi cu prezentul, şi cu trecutul, şi cu viitorul (pentru că el poate avea atît valoarea lui proprie, cît şi valorile celorlalte două timpuri menţionate).

Prezentul conjunctivului sau al condiţional-optativului şi imperativul în regentă pot reda simultaneitatea, anterioritatea şi posterioritatea faţă de indicativul prezent şi viitor în subordonată.

Imperfectul sau prezentul condiţional-optativului în subordonată pot reda simultaneitatea cu orice timp trecut.

PROPOZIŢIILE ATRIBUTIVE

§ **911.** Predicatul subordonatei e la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd în regentă este indicativul prezent, în subordonată este, ca şi la completivă, în mod obligatoriu, tot prezentul:

Din trăsură ***coboară*** *o damă elegantă, care* ***intră*** *repede la noi.* CARAGIALE, O. II 47.

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului, atributivele se comportă la fel cu propozițiile completive (vezi § 907 I 2 a) cu excepția situațiilor cînd acțiunea din subordonată se desfășoară și se încheie în trecut. În aceste cazuri, predicatul completivei poate sta la prezent, la imperfect și, în anumite situații, la perfectul compus; predicatul atributivei nu poate sta niciodată la prezent.

a. Acțiunea din atributivă continuă și în prezent sau este permanentă.

M-a ***prezentat*** *un unchi al meu cu care* ***sînteți*** *prieten.* CAMIL PETRESCU, N. 7.

Venea (venise) *pe strada care* ***trece*** *prin piață.*

Reprezentația improvizată ***era*** *mai mult o demonstrație de tineresc neastîmpăr și ambiție iscoditoare, care* ***prevestesc*** *de obicei marile cariere în teatru și în artă în genere.* CAMIL PETRESCU, N. 4.

A făcut (făcuse) *o faptă care* ***nu poate*** *fi calificată.*

b. Acțiunea din atributivă se încheie în trecut.

Postașul... ***glumea*** *cu toate nevestele ce* ***întîlnea*** *pe drum.* ALECSANDRI, PR. 278.

Le-a ***făcut*** *o jalbă... în care* ***dovedea...*** *că... lupii ai trăit în bună pace în țară.* NEGRUZZI, S. I 280.

În unghiul crestat, unde ***băteau*** *răsăriturile dimineților, lumina* ***trecuse*** *de semnul cumpenei zilelor și nopților.* SADOVEANU, O. XII 17.

Am avut *o carte care mi-a* ***plăcut*** *foarte mult.*

În citatele cu imperfectul de la b, înlocuirea acestuia cu prezentul ar duce la schimbarea raportului de timp, ceea ce nu se întîmplă în cazul completivelor.

Observații. 1. Fraza:

Am avut *impresia că* ***ne desfacem*** *total de vederea și sunetul lor.* SADOVEANU, O. XII 8

pare să constituie un exemplu de atributivă cu acțiune care se încheie în trecut și este totuși redată prin prezent. În realitate însă, aici avem a face cu un caz de trecere între o atributivă cu *că* determinînd un substantiv și o completivă directă determinînd o locuțiune verbală formată cu substantivul menționat. Întrucît grupul *a avea impresia* (*convingerea, credința* etc.) începe să fie simțit ca o locuțiune verbală, raportul temporal intră în categoria completivelor (simultaneitatea cu trecutul în regentă și prezentul în subordonată).

2. Folosirea imperfectului în subordonată în relația de la a determină aceleași schimbări la raporturile temporale ca în cazul completivei (vezi § 907 I 2 b).

3. Cînd în regentă apar viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonata atributivă trebuie să fie, ca și la completivă, tot unul din aceste timpuri:

Îi vom primi *pe delegații care* ***vor sosi (sosesc*** *mîine) în Gara de nord.*

Mîine îi ***primim*** *pe delegații care* ***vor sosi (sosesc)*** *în Gara de nord.*

4. a. Cînd în regentă apar prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau imperativul, ca și la completivă (vezi § 907 I 4 a), nu se pot reda raporturi temporale precise față de prezentul indicativului sau față de viitor (în subordonată). Prezentul celor trei moduri menționate

nate, în regentă, și prezentul indicativului, în subordonată, pot reda simultaneitatea sau posterioritatea; aceleași timpuri în regentă și viitorul în subordonată pot reda simultaneitatea, anterioritatea sau posterioritatea; aceleași combinații pot reda uneori mai multe raporturi temporale. Identificarea raportului temporal se face și aici numai cu ajutorul conținutului semantic al verbelor și cu ajutorul contextului.

— Simultaneitate în prezent:

Aș mînca prăjitura pe care o ai tu în mînă.

— Simultaneitate în viitor:

Să-i întîmpini (întîmpină-i) pe oaspeții care ***vor sosi (sosesc)*** *mîine.*

Dacă m-ai lăsa să mă duc, i-aș ***vedea*** *pe oaspeții care* ***vor sosi (sosesc)*** *mîine.*

— Simultaneitate sau posterioritate:

Să-mi ***dai*** *cartea pe care o* ***citești.***

Pentru anterioritatea față de viitor, vezi II 4 a, pentru posterioritatea față de prezent și de viitor, vezi III 4 a.

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, în subordonata atributivă, spre deosebire de completivă, unde puteau apărea atît imperfectul cît și prezentul, poate apărea numai imperfectul. (Situația este paralelă cu situația pe care o oferă raportul de simultaneitate în cazul atributivei cu acțiune care se încheie în trecut, subordonată a unei regente cu indicativul.)

Trebuia ***să fi luat*** *cartea care îți plăcea.*

Eu ***aș fi luat*** *cartea care îmi plăcea.*

II. Anterioritatea

1. Cînd în regentă este prezentul indicativului, în subordonata atributivă pot apărea, ca și la completivă, numai viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

Organizăm *căminul de zi care* ***va fi inaugurat (se inaugurează)*** *săptămîna viitoare.*

2. Cînd în regentă figurează oricare din timpurile trecutului indicativ, în subordonata atributivă pot apărea, ca și la completivă, viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

Aranjam *expoziția care* ***se va deschide (se deschide)*** *mîine.*

L-ai văzut *pe profesorul care* ***va conferența (conferențiază)*** *mîine?*

Înainte de asta ***n-auzisem*** *nimic de expoziția care* ***se va deschide (se deschide)*** *mîine.*

Observație. Anterioritatea mai poate fi redată, ca și la completivă, prin orice timp trecut în regentă și imperfectul verbelor *a pleca, a sosi, a veni* etc. sau perifrazele *avea să..., urma să...* etc., în subordonată. Dar, spre deosebire de completivă, unde predicatul regentei poate fi exprimat numai prin anumite verbe, aici predicatul regentei poate fi exprimat prin orice verb:

Am prins *trenul care* ***pleca (urma să plece)*** *peste 5 minute.*

Pregătisem ceva pentru delegații care soseau (aveau să sosească) a doua zi.

De asemenea, spre deosebire de completivă, anterioritatea se mai poate reda în cadrul atributivei prin imperfectul oricărui verb în subordonată atunci cînd în regentă este un verb (oricare) la perfectul compus sau la mai mult ca perfect:

El a citit (citise) cartea pe care o aduceam eu.

Ei au aranjat (aranjaseră) expoziția care se deschidea a doua zi.

3. Cînd în regentă este viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonata atributivă pot apărea, ca și la completivă, numai viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

Pînă mîine ***vom selecționa (selecționăm)*** *semințele care* ***se vor exporta (se exportă)*** *săptămîna viitoare.*

4. a. Cînd în regentă sînt prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau imperativul, în subordonată pot apărea viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

Să vă pregătiți (pregătiți-vă) *pentru serbarea care* ***se va da (se dă)*** *mîine.*

Dacă aș ști că mă duc, ***m-aș pregăti*** *și eu pentru serbarea care* ***se va da (se dă)*** *mîine.*

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, în atributivă pot apărea, ca și la completivă, viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

Trebuia ***să-l fi întrebat*** *despre piesa în care* ***o să joace (joacă)*** *mîine.*

Dacă îmi dădeai voie, ***l-aș fi întrebat*** *despre piesa în care* ***va juca (joacă)*** *mîine.*

Observație. Anterioritatea se poate realiza, ca și la completivă, prin imperfect în subordonată. Spre deosebire de completivă însă, aici nu se impun restricții cu privire la categoriile de verbe care pot intra în această relație.

Era bine să-l fi întrebat (dacă l-ai fi întrebat) despre piesa în care juca a doua zi.

III. Posterioritatea

1. Cînd în regentă e prezentul indicativului, în subordonata atributivă, ca și la completivă, poate apărea oricare din timpurile trecutului:

Scriu cu tocul cu care ***scria*** *tata în tinerețe.*

Firea și sufletul lor ***au*** *blîndețea acelor ținuturi îmbelșugate unde* ***i-a așezat*** *dintru începutul lumii Dumnezeu.* SADOVEANU, O. XII 18.

Asta e mașina care ***rămăsese*** *ieri în drum.*

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului (oricare din ele), în subordonata atributivă pot apărea perfectul compus sau mai mult ca perfectul; cînd în regentă este imperfectul sau perfectul simplu, în subordonată poate apărea și perfectul simplu. Așadar combinațiile care nu se pot realiza în cadrul posteriorității cînd regenta este la trecut sînt: perfectul compus sau mai mult ca perfectul în regentă și perfectul simplu în subordonată, imperfectul în subordonată față de orice timp trecut în regentă (această relație în cadrul atributivei, spre deosebire de completivă, exprimă numai simultaneitatea). Diferențele față de comple-

tivă constau doar în faptul că acolo se poate reda posterioritatea cu imperfectul în subordonată, pe cînd aici (la atributivă) nu se poate.

Tocmai ***citeam*** *cartea pe care mi-ai* ***dat****-o (mi-o* ***dăduseși****) tu.*

Cintezii și stigleții care ***ceruseră*** *sălaș în peșteră... se* ***mutaseră*** *pe crenguțele mestecenilor de deasupra celor trei izvoare și se* ***închinau*** *primăverii.* SADOVEANU, O. XII 17.

Tîrgul Movilăului ***s-a bucurat...*** *de vestea ce ne-ai* ***trimes.*** SADOVEANU, O. XVIII 243.

Asta ***a fost*** *rezolvarea pe care o* ***așteptaseși*** *tu?*

Veniră *în tabără nobilii Ardealului, care* ***puseseră*** *în picioare treisprezece mii oameni.* BĂLCESCU, O. II 103.

Îmi ***spusese*** *ceva care mi-a* ***plăcut.***

3. Cînd în regentă este viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor, în atributivă, ca și la completivă, pot apărea toate cele trei grupuri de timpuri:

Voi pedepsi *pe cel care* ***a tulburat*** *(tulbura...) liniștea.*

Voi pedepsi *pe cel care* ***vine*** *(****va veni****) mîine cu lecția nescrisă.*

În acel moment eu îi ***dau*** *scrisoarea pe care o* ***vei trimite*** *(o* ***trimiți****) tu.*

4. a. Cînd în regentă este prezentul conjunctivului, al condițional-optativului sau imperativul, în atributivă, ca și la completivă, pot apărea toate cele trei grupuri de timpuri (la fel ca în relația cu viitorul în regentă):

Te rog să-mi ***aduci*** *(****adu-mi****) cartea pe care* ***ți-am cerut****-o* etc.

Să nu uiți *(****nu uita****) observațiile care* ***ți se fac*** *acum.*

Să notezi *(****notează****) toate lucrurile noi care* ***se vor spune*** *(****se spun****) mîine la curs.*

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, în subordonata atributivă, ca și la completivă, pot apărea numai perfectul compus și mai mult ca perfectul:

Trebuia ***să-mi fi dat*** *cartea care mi-a* ***plăcut*** *(****îmi plăcuse****) atunci.*

Dacă m-aș fi dus la timp, ***aș fi cumpărat*** *cartea care mi-a* ***plăcut.***

§ **912.** Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

1. Conjunctivul prezent

Ca și la completivă, raportul care se realizează între regentă și subordonata atributivă cu predicatul la prezentul conjunctivului este totdeauna de anterioritate (indiferent de timpul și modul regentei).

Nu-mi dă *(****nu mi-a dat*** etc.) *nici o carte care* ***să-mi placă.***

2. Conjunctivul perfect

De asemenea, ca la completivă, cînd predicatul atributivei e la perfectul conjunctivului, raportul temporal este totdeauna de posterioritate. În această situație, spre deosebire de completivă, predicatul regentei poate apărea la orice timp și orice mod.

N-ai *nici o carte care* ***să nu-mi fi plăcut*** *mie* etc.

§ **913.** Predicatul subordonatei este la condițional-optativ.

1. Condițional-optativul prezent

Predicatul regentei poate fi la orice mod și la orice timp. Ca și în cazul completivei, raportul temporal dintre atributivă și regenta ei depinde de conținutul modal al predicatului subordonatei (vezi § 909 pct. 1 a, b):

a. Dacă exprimă o acțiune a cărei realizare depinde de o anumită condiție, raportul este totdeauna de anterioritate:

*Am o colegă care, dacă i s-ar da timp, **ar face** lucrarea* etc.

b. Dacă exprimă o dorință sau o îndoială, raportul este totdeauna de simultaneitate:

*Asta e o carte pe care aș **citi**-o* etc.

2. Condițional-optativul perfect

Raportul temporal este totdeauna de posterioritate, indiferent de timpul regentei:

*Am o carte care, dacă ai fi **văzut**-o, ți-**ar fi plăcut*** etc.

§ **914.** Întrucît cele mai multe din situațiile pe care le prezintă atributiva sînt identice cu situațiile corespunzătoare de la completivă, și concluziile care se desprind sînt în general aceleași la ambele capitole. De aceea ne vom opri aici numai asupra diferențelor (mai semnificative) dintre tratamentul celor două propoziții.

Simultaneitatea în trecut, în cazul atributivei a cărei acțiune se desfășoară și se încheie în trecut, nu se poate realiza cu prezentul (indicativului) în subordonată.

În mod similar, combinația trecutul oricărui mod în regentă — prezentul indicativului în subordonată nu redă simultaneitatea atunci cînd timpul trecut este perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului.

Combinația trecutul indicativului în regentă — imperfectul în subordonată redă numai simultaneitatea și anterioritatea și nu poate reda posterioritatea.

Anterioritatea redată prin imperfect în subordonată admite în regentă orice verb (spre deosebire de completivă, unde se admit numai anumite categorii semantice de verbe).

Raporturile temporale pe care le redau atributivele cu predicatul la conjunctiv nu depind de conținutul semantic, de timpul și modul predicatului regentei.

Primele două diferențe menționate dovedesc că legătura temporală care există între atributivă și regenta ei este mai strînsă decît aceea dintre completivă și regenta ei.

Din ultimele două diferențe reiese că legătura dintre atributivă și conținutul semantic al predicatului propoziției regente este mai laxă decît aceeași legătură din cadrul completivei. Diferența a treia nu e concludentă pentru caracterizarea legăturii dintre subordonată și regenta ei. Acest fapt era ușor de prevăzut întrucît termenul regent al atributivei, spre deosebire de completivă, este un substantiv și nu un verb.

PROPOZIȚIILE TEMPORALE

§ 915. La propoziția temporală, exprimarea raportului dintre acțiunea din regentă și cea din subordonată este determinată atît de valorile timpurilor, cît și de conjuncțiile subordonatoare.

§ 916. Predicatul subordonatei este la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd în regentă este prezentul indicativ, în subordonată trebuie să fie tot prezentul. Conjuncția precizează natura raportului.

Cele două acțiuni se desfășoară concomitent și paralel:

Pe cînd el salută în dreapta și-n stînga. . . ajungem la Episcopie, tăiem drumul și intrăm la Tripcovici. CARAGIALE, O. II 46.

Cîtă vreme nu vorbesc, gîndurile lor umblă departe. CARAGIALE, O. II 40.

Observație. Cînd regenta este la prezentul indicativului, simultaneitatea se realizează și cu viitorul introdus prin *în timp ce* în subordonată:

Eu mănînc în timp ce tu o să te îmbraci.

De data aceasta însă prezentul are valoare de viitor și raportul se încadrează la simultaneitatea în viitor (vezi 3).

În cadrul aceluiași raport, acțiunea din regentă se poate petrece ori de cîte ori are loc acțiunea din subordonată (raport iterativ):

*Te mai însuflețești, mai **trăiești** un ceas, două. . . **cînd** mai **stai** de vorbă cu cineva!* SADOVEANU, O. IV 161.

*N-am trac atunci **cînd vorbesc** cu prietenii.* CAMIL PETRESCU, N. 11.

*De cîte ori pătrund în această regiune neviolată, **mă simt** emoționat ca un primitiv.* SADOVEANU, O. XII 9.

Observații. 1. O temporală la prezent (cu valoare de prezent) introdusă prin *cînd* nu poate fi simultană cu regenta ei la prezent (cu valoare de prezent) decît atunci cînd are caracter iterativ (vezi exemplul din SADOVEANU, O. IV 161) sau dacă temporala este de fapt apozitivă pe lîngă un adverb din regentă care marchează că acțiunea se petrece în momentul vorbirii:

*Acum, cînd **mănînc**, îmi spui lucruri enervante.*

2. Și atunci cînd acțiunea are caracter iterativ, simultaneitatea se poate reda prin viitor în subordonată; și de data aceasta însă este vorba de simultaneitate în viitor (vezi 3):

Eu vin de cîte ori (cînd) vei veni și tu.

3. Cînd regenta este la prezentul indicativului, se mai poate realiza încă un tip de raport în cadrul simultaneității: acțiunea din subordonată precizează momentul sau durata în care se petrece acțiunea din regentă. Acest raport se realizează cu viitorul sau cu prezentul cu valoare de viitor în subordonată:

Eu vin cînd vei veni (vii) și tu.

Și în această situație însă prezentul din regentă are valoare de viitor. În felul acesta simultaneitatea în cadrul acestui raport se situează în viitor și niciodată în prezent (vezi 3).

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului, în subordonată trebuie să apară tot un timp trecut și anume:

a. Cînd cele două acțiuni se desfășoară concomitent și paralel sau sînt iterative, în ambele propoziții trebuie să fie același timp: imperfectul cu imperfectul, perfectul compus cu perfectul compus etc. Valoarea durativă sau iterativă a timpurilor este marcată prin conjuncții: *în timp ce, cît (timp)* față de *de cîte ori* și *cînd* (ultima numai pentru imperfect).

În timp ce noi ieșeam, ea intra.

Cît timp ai stat la el n-ai avut nimic de suferit.

Cît stătuseși la el o duseseși bine, dar mai tîrziu s-au schimbat lucrurile.

Cînd grăia și rîdea i se vedeau măselele ca niște bucăți de criță. SADOVEANU, O. VIII 484.

De cîte ori am venit eu a venit și el.

Observații. 1. Abaterile sînt rare și constituie erori de limbă:

Cînd a început a bocăni cu surcelele în scîndură, iute-iute corabia se făcea la loc și era gata. RĂDULESCU-CODIN, L. 3.

De cîte ori s-a găsit în fața profesorului examinator... simțea o noapte grea, compactă, în creștetul capului. CAMIL PETRESCU, N. 10.

2. În cadrul acestui raport, *cînd* nu apare decît cu imperfectul și numai cu valoare iterativă.

b. Cînd subordonata precizează momentul sau durata de timp în care s-a petrecut acțiunea din regentă, în regentă pot apărea atît perfectul compus, cît și perfectul simplu, iar în subordonată cele două timpuri din regentă (cu conjuncția *cînd*) și, în plus, imperfectul (cu conjuncțiile *cînd, pe cînd, în timp ce*). Combinarea timpurilor se face precum urmează:

—cînd subordonata e la imperfect, regenta poate fi atît la perfectul compus, cît și la perfectul simplu:

În timp ce noi intram, ea a ieșit.

Am văzut-o cînd intra.

— cînd subordonata e la perfectul compus sau simplu, regenta trebuie să fie la același timp cu subordonata:

Eu am plecat cînd a plecat și el.

Copiii fură coprinși de frică cînd se văzură închiși în magazie. ISPIRESCU, L. 274.

Observație. Se găsesc totuși fraze în care predicatul regentei e la imperfect, iar temporala introdusă prin *cînd* are predicatul la perfect (compus sau simplu). În aceste fraze însă, regenta este aceea care arată, în realitate, timpul în care se produce acțiunea din temporală (*cînd* invers), pentru că o circumstanțială de timp cu predicatul la un timp momentan nu poate data o regentă al cărei predicat se găsește la un timp durativ.

Aceste fraze pot fi transformate în fraze de tipul celor de mai sus și anume cu predicatul regentei la perfect și predicatul temporalei la imperfect introdus prin conjuncțiile *pe cînd* sau *în timp ce*. Astfel se exprimă și gramatical raportul real dintre cele două propoziții.

Eu veneam cînd a plecat el.

În timp ce eu veneam, el a plecat.

Ședeam într-o amiazi culcat la tulpina unei răchiți... cînd zării deodată figura lui Porojan! ALECSANDRI, în GHICA, s. 638.

Pe cînd ședeam culcat zării deodată...

3. Cînd în regentă este viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonată trebuie să fie aceleași timpuri, indiferent de caracterul simultaneității (iterativ etc.):

Cînd vei fi tu departe eu oi tot plînge. EMINESCU, N. 13.

Eu o să stau acolo cît timp stai tu aici.

Eu mănînc în timp ce tu te vei îmbrăca.

Eu voi veni de cîte ori (cînd) vei veni și tu.

Eu o să vin de cîte ori (cînd) vii și tu.

Eu vin de cîte ori (cînd) vei veni și tu.

Eu vin de cîte ori vii și tu.

Cu grijă și cu cutremur mă voi înfățișa cînd va bate ceasul. SADOVEANU, O. XIII 414.

Eu o să ajung acolo cînd pleci tu.

Cînd a crește mai mare, îl ia bunicul peste Siret, la coasă, îl ia bunicul la vînat, în zăvoaie. SADOVEANU, O. III 8.

Eu ajung acolo cînd pleci tu.

Observație. După cum se vede din exemplele de la acest punct, atunci cînd atît verbul regentei, cît și cel al subordonatei sînt la viitor (sau prezent cu valoare de viitor), conjuncția *cînd* poate avea atît valoare momentană, cît și valoare iterativă; cînd este construită cu prezentul sau cu trecutul, nu poate întruni ambele valori.

4. a. Cînd predicatul regentei este la prezentul conjunctivului, al condițional-optativului sau la imperativ, predicatul subordonatei nu poate fi decît la prezent sau la viitor.

Cînd predicatul subordonatei este la prezent, raportul de simultaneitate este insuficient precizat. El poate fi înțeles și ca fiind situat în prezent, și ca fiind situat în viitor, pentru că prezentul indicativului poate fi interpretat și ca prezent și ca viitor:

Să mănînci (mănîncă) cît doarme el (= să mănînci acum sau mai tîrziu).

Dacă s-ar putea, eu aș mînca cît doarme el.

Numai cînd raportul e iterativ raportul nu poate fi înțeles decît ca situat în viitor, pentru că o acțiune nu se poate petrece de mai multe ori în același moment.

Să mănînci (mănîncă) de cîte ori mănînc și eu.

Eu aș mînca de cîte ori mănînci și tu.

Cînd predicatul subordonatei este la viitorul propriu-zis, raportul temporal se situează din punct de vedere logic, așa cum e de așteptat, întotdeauna în viitor:

Să mănînci (mănîncă) cît o să stau eu lîngă tine.

Aș mînca cît vei sta tu cu mine.

Să mănînci (mănîncă) de cîte ori o să mănînc și eu.

Eu aș mînca de cîte ori vei mînca și tu.
Să vii (vino) cînd o să te chem eu.
Aș mînca cînd vei mînca tu.

b. Cînd regenta este la perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, în subordonată pot apărea trecutul și viitorul sau prezentul cu valoare de viitor.

Simultaneitatea în trecut se poate realiza cu subordonata la imperfect, la perfectul compus sau la perfectul simplu. Distribuția conjuncțiilor se face precum urmează:

Era bine ***să fi venit de cîte ori am venit*** *și noi.*
Tu trebuia ***să fi intrat în timp ce (cînd) ieșeam*** *noi.*
Era bine ***să fi stat cît am stat*** *și noi.*
Trebuia ***să fi venit cînd am venit*** *și noi* etc.

Așadar imperfectul se folosește numai pentru redarea raportului iterativ și a celui durativ (cu conjuncțiile respective), în timp ce perfectul se folosește pentru toate raporturile.

Imperfectul cu *cînd* în subordonată față de perfectul conjunctivului în regentă poate situa raportul în viitor:

Eu plec mîine. Era bine ***să fi plecat*** *și tu* ***cînd plecam*** *eu.*

În mod obișnuit însă, simultaneitatea în viitor se redă prin subordonata la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor:

Să fi venit *și tu* ***cînd (de cîte ori) o să vin (vin)*** *eu* (= ar fi bine dacă ai veni, dar eu știu bine că n-o să vii).
Să fi stat *și tu* ***cît o să stau (stau)*** *eu* etc.

II. Anterioritatea

Raportul de anterioritate comportă două aspecte diferite, care sînt marcate prin conjuncții diferite: a. cînd se arată că acțiunea regentei e anterioară acțiunii din subordonată, fără însă să se spună nimic cu privire la limitele între care se desfășoară această acțiune, conjuncția caracteristică este *cînd;* b. cînd este exprimată limita superioară a duratei acțiunii din regentă, conjuncția caracteristică este *pînă (pînă ce, pînă cînd).*

1. a. Cînd predicatul regentei este la indicativ, el poate fi exprimat numai printr-unul din timpurile relative: mai mult ca perfectul sau viitorul anterior. În subordonată pot apărea imperfectul, perfectul compus sau simplu și prezentul istoric (cu valoare de perfect), cînd regenta e la trecut; viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, cînd regenta e la viitor:

Cînd intram *eu,* ***ea ieșise*** *de mult.*
Cînd am sosit *eu,* ***tu plecaseși.***
Soarele ***asfințise cînd ieșiră*** *din cort.* SADOVEANU, O. V 512.
Cînd mă uit înapoi, *doi hoțomani* ***se și luase*** *după mine.* CREANGĂ, A. 6.
Cînd vei veni (vii) *tu,* ***eu voi fi terminat*** *lucrarea.*

b. Cînd predicatul regentei e la indicativ, el poate fi exprimat prin toate timpurile cu excepția mai mult ca perfectului și a viitorului anterior (adică cele folosite la a); timpul subordonatei este același cu al regentei,

cu excepția aparentă a viitorului care poate apărea cuplat cu prezentul (bineînțeles, cu valoare de viitor):

Stau aici pînă te întorci tu.

Iorgu Samson nu m-a cunoscut pînă ce nu m-am vădit cine sînt. SADOVEANU, O. XVIII 37.

Avem să rătăcim pînă ce-om ajunge. SADOVEANU, O. V 538.

Stau aici pînă te vei întoarce tu.

O să stau aici pînă te întorci tu.

Observații. 1. Acest raport se realizează în prezent numai aparent, întrucît în asemenea situații prezentul are valoare de viitor.

2. La imperfect raportul acesta are totdeauna valoare iterativă.

2. Cînd predicatul regentei e la conjunctiv sau condițional-optativ, nu se realizează, în cadrul anteriorității, decît raportul de tipul b.

a. Cînd predicatul regentei este la conjunctiv sau condițional-optativ prezent sau la imperativ, predicatul subordonatei trebuie să fie la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor. Necesitatea apariției celor două timpuri în subordonată se datorește faptului că acțiunea timpurilor din regentă este realizabilă în viitor.

Să mănînci pînă vin eu.

M-au trimis... să șed acolo pînă s-a mai potoli boliștea. CREANGĂ A. 15.

Eu aș mînca pînă te întorci (te vei întoarce) tu.

Nu întîrzia în vale decît pînă găsești un om ascultător. SADOVEANU, O. XII 28.

Stai aici pînă se va întoarce el!

Observație. În vorbirea neîngrijită apar fraze cu conjunctivul prezent sau imperativul în regentă și cu perfectul compus (la forma negativă) în subordonată:

Să vii (vino) pînă n-am plecat eu.

În astfel de fraze însă perfectul compus are valoare de viitor.

b. Cînd predicatul regentei este la perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, predicatul subordonatei poate fi la imperfect, la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor:

Era bine să fi stat pînă veneam (venim, vom veni) noi.

Eu aș fi stat pînă veneai (vii, vei veni) tu.

Observație. Cînd viitorul anterior sau perfectul conjunctivului au valoare de prezumtiv, în subordonată apare perfectul compus:

Nu pot ști cît a fi trecut la mijloc, pînă ce am adormit morl. CREANGĂ, A. 16.

Cît să fi trecut pînă ce am adormit?

III. Posterioritatea

1. Cînd în regentă e prezentul indicativului, în subordonată nu poate fi decît perfectul (compus sau simplu):

Așa pătimesc eu de cînd te-ai dus. CAMILAR, N. I 214.

*Acum, **după ce încurcaşi** lucrurile, **te dai** la o parte.*

Cînd subordonata e introdusă prin *cum*, raportul se poate realiza şi cu prezentul în subordonată; atunci însă raportul temporal are caracter iterativ:

***Cum ieşim**, (cum) **începe** să ploaie.*

Observaţie. Acest raport se realizează, aparent, şi cu prezentul sau cu viitorul în subordonată. În astfel de cazuri însă prezentul (din regentă) are valoare de trecut (prezentul istoric) şi, respectiv, de viitor. Astfel raportul se încadrează la posterioritatea faţă de trecut şi faţă de viitor (vezi 2 şi 3).

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului, în subordonată trebuie să fie tot un timp trecut, şi anume:

imperfectul în regentă — numai imperfectul în subordonată (acţiunile fiind iterative):

***După ce binecuvînta** poporul... bătrînul **se retrăgea** şi el o dată cu asfinţitul soarelui.* SADOVEANU, O. XII 21.

***Cum (îndată ce) aduna** tot materialul, **începea** să redacteze.*

perfectul compus în regentă — perfectul compus sau simplu sau mai mult ca perfectul în subordonată:

***După ce-a întrebat** pe dascăl care cum ne purtăm, **a stat** puţin pe gînduri.* CREANGĂ, A. 2.

***De cînd ne-am despărţit... ai pierdut** o lumină.* SADOVEANU, O. VIII 496.

***După ce** ne-a **adunat** pe lîngă el, domnu Stamatin ne **grăi** astfel.* SADOVEANU, O. XII 8.

***Eu am venit după ce plecase** el.*

perfectul simplu în regentă — acelaşi timp, perfectul compus sau mai mult ca perfectul în subordonată:

***După ce suiră** din vălcea, **văzură** o aşezare mare.* SADOVEANU, O. XII 72.

***Cum văzură** copiii aceste lucruri, odată **se repeziră** la dînsele.* ISPIRESCU, L. 67.

mai mult ca perfectul în regentă — numai acelaşi timp în subordonată:

*Se mai auzi atunci că al doilea vizir... **împresurase** Cenadul şi-l **luase**, **după ce bătuse** pe comandantul cetăţii.* BĂLCESCU, O. II 200.

Cînd predicatul regentei este la prezentul istoric (cu valoare de perfect), în subordonată trebuie să fie acelaşi timp. Acest raport este mai clar atunci cînd temporala este introdusă prin *cum, îndată ce* şi *cît ce*, şi mai puţin clar atunci cînd este introdusă prin *cînd:*

***Cum află** pricina, **începe** a ne pofti pe fiecare la Bălan.* CREANGĂ, A. 4.

***Cînd aud** eu de popă şi de Smărăndiţa popii, **las** muştile în pace şi-mi **iau** alte gînduri, alte măsuri.* CREANGĂ, A. 7.

Observaţii. 1. Din pricina conjuncţiilor care exprimă prin ele însele posterioritatea regentei, se foloseşte cel mai adesea perfectul, cu toate că ar fi fost de aşteptat mai mult ca perfectul. Acesta din urmă este folosit mai ales atunci cînd şi în regentă figurează tot el (ca în exemplul de mai sus din Bălcescu).

2. În temporalele introduse prin *îndată ce*, mai mult ca perfectul nu se întrebuințează niciodată.

3. Cînd în regentă este viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonată trebuie să fie tot unul dintre aceste timpuri:

Vom sta singuri, după ce vor înflori poienile, la coliba cea mai de sus. SADOVEANU, O. XII 28.

După ce-a veni măria-sa, eu nu mai pot spune nimic. SADOVEANU, O. XIII 475.

Eu o să plec după ce (îndată ce) vii tu.

Îndată ce vei veni tu, voi pleca (plec) eu.

După ce (îndată ce) plec eu, vine el.

Eu vin (o să vin) după ce (îndată ce) pleci (vei pleca) tu.

Cum se va încheia în primăvară cel codru verde, m-oi duce să caut pe Nicoară Potcoavă. SADOVEANU, O. XVIII 158.

Cum o suna clopotul mitropoliei în dungă, închid prăvăliile și ies cu oamenii lor în stradă. CAMIL PETRESCU, B. 86.

Cum vii tu, eu plec (o să plec).

Observații. 1. În această relație prezentul are totdeauna valoare de viitor.

2. Viitorul anterior este extrem de rar întrebuințat pentru că conjuncția exprimă suficient de clar posterioritatea.

3. Raportul de posterioritate poate fi redat în cazul regentei cu predicatul la viitor. (sau la prezentul cu valoare de viitor) fără conjuncții specifice, și anume numai cu ajutorul timpurilor: viitorul sau prezentul cu valoare de viitor în regentă, viitorul anterior, imperfectul, perfectul compus sau simplu în subordonată. Această relație se realizează însă numai cînd acțiunile sînt iterative și apare doar în scris și într-un limbaj pretențios.

Eu o să vin (vin) de cîte ori vei fi venit (veneai, ai venit, veniseși) tu.

4. Cînd predicatul regentei este la conjunctiv, condițional-optativ sau imperativ, raportul de posterioritate se redă prin aceleași timpuri (în subordonată) ca la raportul de anterioritate (în relația cu aceleași moduri în regentă).

Și aici poate fi realizat un raport iterativ, și anume în aceleași condiții în care se realizează cînd regenta are predicatul la viitor (vezi mai sus observația 3).

§ 917. Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

Pot avea predicatul la conjunctiv numai subordonatele introduse cu *cînd să, pînă (cînd) să* și *înainte să:* de aceea conjunctivul în subordonată nu poate reda decît simultaneitatea sau anterioritatea.

I. Simultaneitatea

Simultaneitatea se poate realiza numai cu subordonate introduse prin *cînd să* și cu perfectul compus în regentă:

Cînd să plece, a sunat telefonul.

Cînd să mă ajungă, am dat colțul.

II. Anterioritatea

Acest raport se stabilește în mod obișnuit cu trecutul în regentă (perfectul compus, perfectul simplu sau mai mult ca perfectul); conjunctivul însă poate fi și la prezent și la perfect:

***Pînă să mă ajungă**, eu, de frică, cine știe cum **am izbutit** de m-am îngropat în țărnă la rădăcina unui păpușoi.* CREANGĂ, A. 6.

Înainte să vii tu, eu am mîncat.

Pînă să se întoarcă (să se fi întors) el, ea plecase.

Cînd subordonata este introdusă prin *pînă să*, regenta poate fi și la prezent (cu valoare de viitor sau de imperativ), la viitor sau la imperativ:

Pînă să pleci, citești (o să citești, citește) lucrarea.

Cînd în regentă este mai mult ca perfectul, conjunctivul prezent poate fi introdus prin *cînd să:*

Cînd să mă uit, el plecase.

§ 918. Predicatul subordonatei este la condițional-optativ.

Subordonatele cu predicatul la condițional-optativ pot apărea în cadrul tuturor raporturilor temporale.

I. Simultaneitatea

Cînd predicatul regentei este la indicativ, raportul de simultaneitate nu se realizează decît cînd regenta este la imperfect (cu valoare de condițional-optativ perfect) și atunci cînd acțiunile sînt iterative. Predicatul subordonatei trebuie să fie la trecut.

Eu veneam cînd (de cîte ori) ai fi venit și tu.

Cînd predicatul regentei este la conjunctiv, raportul se realizează față de prezent și față de perfect, acțiunile putînd fi momentane sau iterative. Cînd regenta este la prezent, subordonata e și ea la prezent, cînd regenta e la trecut, subordonata este de asemenea la același timp.

Să vin eu cînd (de cîte ori) ai vrea tu, nu?!

Să fi venit cînd (de cîte ori) ar fi venit și el.

Observații. 1. La prezent, raportul nu se poate realiza decît în fraze interogative exclamative.

2. La trecut construcția e foarte greoaie și de aceea nu are circulație.

Cînd predicatul regentei e la condițional-optativ situația e aceeași ca la conjunctiv (vezi mai sus).

II. Anterioritatea

Acest raport se realizează numai față de trecut, în fraze cu regenta la imperfect (cu valoare de condițional-optativ perfect), la perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului. Subordonata are totdeauna predicatul la trecut introdus prin conjuncția *pînă (pînă ce, pînă cînd).*

Eu stăteam (aș fi stat) pînă ar fi venit el.

Era bine să fi stat pînă ar fi venit el.

III. Posterioritatea

Se realizează în aceleaşi condiţii ca şi raportul de anterioritate. Conjuncţia este totdeauna *după ce.*

Eu veneam (aş fi venit) după ce ar fi plecat el.

Era bine să fi venit după ce ar fi plecat el.

§ **919.** În cazul propoziţiei temporale, posibilităţile de combinare a timpurilor sînt mai puţine decît cele care apar la propoziţiile discutate anterior. Posibilităţile de combinare a timpurilor sînt, la rîndul lor, restrînse de necesitatea folosirii conjuncţiilor care, cu foarte puţine excepţii (conjuncţia *cînd*), sînt specializate pe raporturi temporale. Acestea dovedesc că, în cazul propoziţiei temporale, legătura dintre regentă şi subordonată, sub aspectul corespondenţei timpurilor, este mai strînsă decît în cazul completivei sau al atributivei.

Cu toate acestea nici la această propoziţie nu există nici un caz în care prezenţa unui anumit timp în regentă să ceară cu necesitate prezenţa unui singur timp în subordonată.

Există şi aici situaţii în care anumite timpuri din regentă, în cadrul unor anumite raporturi temporale, impun prezenţa în subordonată a unor timpuri şi le exclud pe altele. Aceste situaţii sînt aceleaşi ca la cele două propoziţii prezentate înainte; în plus, la temporală se întîlneşte următoarea situaţie: timpurile indicativului trecut în regentă nu primesc în subordonată prezentul indicativului sau viitorul (cu excepţia unei singure combinaţii: mai mult ca perfect — prezent indicativ).

Unele combinări ale timpurilor pot reda şi aici mai multe raporturi temporale:

timpul regentei		timpul subordonatei	raporturile
prezent (al oricărui mod)	—	prezent indicativ:	simultaneitate (în prezent şi viitor), anterioritate, posterioritate
prezent (al oricărui mod)	—	viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
prezent indicativ	—	prezent indicativ:	simultaneitate (în prezent, trecut şi viitor), anterioritate (faţă de viitor), posterioritate (faţă de trecut şi viitor)
imperfect	—	imperfect:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
trecut (al conjunctivului şi condiţional-optativului)	—	prezent indicativ / imperfect / viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
viitor	—	prezent indicativ / viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
viitor anterior	—	prezent indicativ / viitor:	anterioritate, posterioritate

Între combinațiile înșirate aici și cele care apar la completivă (cu aceeași funcțiune) sînt următoarele diferențe semnificative:

combinația prezent indicativ — prezent indicativ redă aici mai multe raporturi decît în cadrul completivei și anume apare în plus posterioritatea față de trecut;

combinațiile imperfect — imperfect și trecut (al conjunctivului și condițional-optativului) — imperfect sînt singurele combinații între timpuri trecute care pot reda mai multe raporturi (la completivă sînt mai multe);

combinația prezent indicativ — prezent condițional-optativ nu mai apare aici de loc.

Aceste diferențe, care, în general, merg pe linia micșorării posibilităților de combinare a timpurilor, dovedesc încă o dată dependența mai mare a temporalei față de regenta ei. Prima diferență menționată pare, la prima vedere, să contrazică această afirmație; ea însă nu marchează altceva decît o folosire mai largă, în cazul temporalei, a prezentului istoric.

Prezentul indicativului în subordonată are și aici posibilitatea de a reda simultaneitatea cu prezentul, trecutul și viitorul.

Aceeași situație prezintă, și aici, prezentul conjunctivului și al condițional-optativului și imperativul în regentă față de prezentul indicativului și viitorul în subordonată.

Imperfectul în subordonată redă simultaneitatea cu orice timp trecut cu excepția mai mult ca perfectului (la completivă nu apare această excepție).

Prezentul condițional-optativului nu redă aici simultaneitatea cu nici un timp trecut (la completivă situația lui este identică cu a imperfectului).

PROPOZIȚIILE CAUZALE

§ **920.** Din punct de vedere logic cauza nu poate fi decît anterioară efectului ei, cu alte cuvinte, raportul temporal dintre o regentă și subordonata ei cauzală nu poate fi decît de posterioritate. Limba însă, uneori, contrazice acest raport logic: în situații cînd cauza acțiunii este o realitate permanentă, deci care se prelungește și după realizarea efectului (vezi simultaneitatea), sau cînd cauza unei acțiuni prezente este constituită de prevederea unei acțiuni viitoare (vezi anterioritatea).

§ **921.** Predicatul subordonatei este la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd atît regenta, cît și subordonata cauzală sînt la prezentul indicativului sau la imperfect, raportul temporal este, aparent, de simultaneitate:

Îl întrerup (întrerupeam) deoarece iese (ieșea) din subiect.

Confruntarea cu realitatea a conținutului acestor fraze ne arată însă că raportul temporal real este de posterioritate, întrucît acțiunile din regente nu se pot realiza decît în urma acțiunilor din subordonate.

2. Cînd regenta este la prezent sau la oricare din timpurile trecutului indicativ, iar subordonata cauzală este la prezent sau la imperfect și exprimă o acțiune care durează mai mult timp, raportul temporal este de posterioritate și, totodată, de simultaneitate și de anterioritate, întrucît cauza a existat înaintea producerii efectului, dar continuă să existe și concomitent cu realizarea lui și după această realizare.

Combinarea timpurilor în vederea redării acestui raport se face astfel: cînd regenta este la prezent, subordonata nu poate fi decît tot la prezent; cînd este la trecut, subordonata poate fi și la prezent și la imperfect:

Îl ***apreciez*** *pentru că* ***lucrează*** *bine.*

Venea *pe la noi pentru că îi* ***plăcea*** *(îi* ***place****) să asculte muzică* etc.

Raportul complex de la 2 se realizează și atunci cînd regenta e la viitor, la conjunctiv sau condițional-optativ (prezent sau perfect) sau la imperativ, dacă subordonata exprimă o acțiune care durează mai mult timp. Timpurile se grupează în felul următor: cînd regenta e la viitor sau la prezent, subordonata e la prezent, cînd regenta e la perfect, subordonata e la prezent sau la imperfect.

O să-l ajute *pentru că* ***are*** *nevoie de el.*

Să te îmbraci (îmbracă-te) *gros pentru că e frig.*

Aș vrea *să am plăcerea de a te cunoaște, căci după înfățișare* ***înțeleg*** *că ești bărbat străin.* SADOVEANU, O. XII 35—36.

Aș fi mîncat *pentru că îmi* ***place (îmi plăcea)*** *mîncarea.*

Acestea sînt singurele situații cînd cauzala poate fi, aparent sau parțial, în raport de simultaneitate cu regenta ei.

II. Anterioritatea

Pentru redarea acestui raport regenta poate fi la prezent, trecut (oricare dintre timpurile lui) sau viitor și la toate modurile personale; subordonata trebuie să fie la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor:

Îți dau *cartea pentru că mîine* ***o să ai*** *nevoie de ea.*

A venit *el pentru că* ***plec (o să plec)*** *eu* etc.

O s-o aduc (o aduc) *pentru că mîine* ***o să am (am)*** *nevoie de ea.*

Se cuvine ***să arăți*** *către noi zîmbetul tău, căci altfel* ***ne întoarcem*** *la locurile noastre împovărați de întristare.* SADOVEANU, O. XII 24.

Observație. În acest exemplu predicatul cauzalei este în relație de subordonare nu numai cu predicatul regentei, ci și cu complementul condițional din interiorul cauzalei (adverbul *altfel* = dacă nu faci așa).

S-o citești (citește-o)*, căci mîine* ***o să am (am)*** *nevoie de ea.*

Era bine ***s-o fi adus****, căci mîine* ***o să am (am)*** *nevoie de ea.*

Eu aș lua-o (aș fi luat-o) *pentru că* ***o să-mi trebuiască (îmi trebuie).***

Observație. Cînd regenta este la un timp trecut, cauzala poate fi și la imperfect: *Cînd am intrat eu, își* ***revedea*** *conferința pentru că o* ***ținea*** *chiar în după-amiaza aceea* (= urma s-o țină) etc.

III. Posterioritatea

1. Cînd în regentă este prezentul indicativului, în subordonată poate fi oricare din timpurile trecutului:

***Traduce** bine pentru că **făcea** exerciții de cîte ori avea prilejul.*

***Traduce** bine pentru că **a făcut** multe exerciții.*

***Traduce** bine pentru că **citise** în întregime pe Vergiliu încă înainte de a intra în facultate.*

În cazul cauzalei condiționale, prezentul indicativ în regentă se combină cu perfectul compus în subordonată:

*Dacă l-a **chemat** pentru o însărcinare ascunsă, acolo, după perdele, e locul cel mai potrivit să-i vorbească.* SADOVEANU, O. XII 40.

Pentru posterioritatea redată prin prezentul indicativului în ambele propoziții, vezi I 1.

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului (oricare din ele), în subordonată pot apărea imperfectul, perfectul compus sau mai mult ca perfectul:

*I-am **tras** într-o zi o bleandă, pentru că **nu-mi da** pace să prind muște.* CREANGĂ, A. 5.

*Mă **răstisem** la el pentru că **nu stătea** locului.*

*Venea **(a venit)** la noi pentru că îl **rugasem** **(l-am rugat)** eu odată.*

*În ziua aceea **venise** pentru că îl **rugasem** eu.*

Pentru exemplu de imperfect în ambele propoziții, vezi I 1.

Cînd în regentă e perfectul compus sau simplu, în subordonată pot apărea aceleași timpuri:

*Am **cunoscut** la tine și ascuțimea spiritului, căci **ai fost** în stare să te apropii încet, încet de adevăruri.* SADOVEANU, O. XII 26.

3. Cînd în regentă e viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, posterioritatea se redă prin prezent, prin oricare din timpurile trecutului sau prin viitor:

*O **să vin** **(vin)** mîine pentru că mi-o **ceri** **(mi-ai cerut-o)** tu.*

*O **să mă duc** **(mă duc)** acolo pentru că **se ducea** și el.*

*Voi **veni** pentru că pînă atunci îmi **voi termina** lucrarea.*

În cazul cauzalei condiționale, viitorul în regentă se combină cu prezentul indicativ sau cu perfectul compus în subordonată:

*Dacă **nu știi** boabă de carte, cum **ai să mă înțelegi?*** CREANGĂ, A. 17.

*Dacă **ai învățat**, **o să știi** lecția.*

Cînd în regentă e viitorul anterior, posterioritatea se redă prin perfectul compus sau simplu sau tot prin viitorul anterior:

*Mă **voi fi dus** pentru că mi-**ai cerut-o** tu.*

*Pînă atunci **voi fi venit** și eu pentru că îmi **voi fi terminat** lucrul.*

Construcțiile cu viitorul anterior sînt rare și pretențioase.

4. a. Cînd regenta este la prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau la imperativ, cauzala poate fi la orice timp trecut, cu excepția mai mult ca perfectului, sau la viitor (inclusiv prezentul cu valoare de viitor):

***Să-i scrii** și tu pentru că îi **scria** și ea* etc.

E păcat să rămîi acasă pentru că ai făcut un simplu guturai.

Să vii (vino) și tu pentru că pînă atunci vei termina (termini) lucrul.

I-aș scrie pentru că îi scria (i-a scris etc.) *și ea.*

Aș veni și eu mîine, pentru că pînă atunci îmi voi termina (termin) lucrul.

În cazul cauzalei condiționale, prezentul conjunctivului sau imperativul în regentă se combină cu perfectul compus în subordonată:

Dacă ai făcut asta, să nu mai vii!

Dacă ți-a cerut, dă-i!

b. Cînd regenta este la perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, în subordonată poate fi orice timp trecut, cu excepția perfectului simplu:

Să te fi dus și tu pentru că se ducea (s-a dus, se dusese) și el.

Eu aș fi venit numai pentru că venea (a venit, venise) el.

§ 922. Predicatul subordonatei este la condițional-optativ.

Cînd predicatul cauzalei este la prezent, regenta poate apărea la orice timp și orice mod.

Vin (am venit...) cu tine pentru că aș vrea să-ți spun ceva etc.

Să ne arăți (arată-ne) cum e bine, căci altfel ne-am întoarce acolo de unde am plecat.

Întrucît condițional-optativul prezent exprimă o acțiune realizabilă în prezent sau în viitor, fraza care conține o cauzală cu predicatul la acest timp exprimă întotdeauna un raport de anterioritate cu aceleași caracteristici ca atunci cînd subordonata este la indicativ viitor (vezi anterioritatea).

Cînd cauzala este la perfectul condițional-optativului, regenta poate fi numai la trecut: cele patru timpuri ale trecutului indicativ, perfectul conjunctivului și al condițional-optativului.

Dacă puteam, mă duceam (m-aș fi dus...) nu pentru că mi-ai fi cerut-o tu, ci pentru că mă interesa.

Ți-am adus nu pentru că mi-ai fi cerut tu, ci pentru că am vrut eu etc.

Raportul temporal este întotdeauna de posterioritate.

Propoziții cauzale cu predicatul la conjunctiv nu există.

§ 923. Combinațiile temporale posibile în cadrul cauzalei sînt mai reduse ca număr decît la completiva directă și la atributivă; sînt însă ceva mai numeroase decît combinațiile posibile la temporală, dar, în același timp, mai uniforme decît ele.

Nici aici nu există nici un caz în care prezența unui anumit timp în regentă să impună prezența unui singur timp în subordonată.

Situațiile în care anumite timpuri din regentă, în cadrul unor anumite raporturi temporale, impun prezența în subordonată a unor timpuri și le exclud pe altele sînt aceleași ca la completivă și, în plus, două: în simultaneitate, prezentul (indiferent de mod) și viitorul în regentă permit

numai prezentul indicativului în subordonată, iar trecutul (indiferent de mod) în regentă permite numai prezentul indicativului și imperfectul în subordonată.

Combinațiile care pot reda mai multe raporturi temporale sînt mai puțin numeroase și mai restrînse decît cele care apar (cu aceeași funcțiune) la propozițiile discutate pînă acum:

timpul regentei	timpul subordonatei	raporturile	
prezent (al oricărui mod)	— prezent indicativ:	simultaneitate, posterioritate	anterioritate,
prezent (al oricărui mod)	— viitor:	anterioritate,	posterioritate
trecut (al oricărui mod)	— prezent indicativ:	simultaneitate,	anterioritate
trecut (indicativ)	— imperfect:	simultaneitate, posterioritate	anterioritate,
viitor	— prezent indicativ:	simultaneitate, posterioritate	anterioritate,
	— viitor:	anterioritate,	posterioritate

Prezentul indicativului în subordonată redă și aici simultaneitatea față de trecut și viitor, iar imperfectul, de asemenea, simultaneitatea față de orice timp trecut.

Prezentul conjunctivului, al condițional-optativului și imperativul în regentă redau simultaneitatea, anterioritatea și posterioritatea față de prezent, dar față de viitor numai anterioritatea și posterioritatea.

Prezentul condițional-optativului nu mai este aici timpul simultaneității în trecut.

Din aceste trăsături se deduce, în general, că legătura dintre propoziția cauzală și regenta ei este mai strînsă decît legătura de acest tip pe care o manifestă propozițiile discutate pînă acum.

PROPOZIȚIILE FINALE

§ **924.** Din punct de vedere logic, acțiunea subordonatei finale este în chip necesar posterioară regentei ei, însă în limbă acest raport nu e exprimat în cazul finalelor cu indicativul întrucît ele apar întotdeauna la același timp cu regenta. În felul acesta, raportul temporal la finalele cu indicativul este totdeauna, formal, de s i m u l t a n e i t a t e; în conținut însă el este întotdeauna de a n t e r i o r i t a t e.

§ **925.** Predicatul subordonatei este la indicativ.

Finala, ca și regenta ei, se poate construi cu prezentul și cu trecutul:

*Singuri voi, stejari, **rămîneți***
*De **visați** la ochii vineți,*
Ce lucră pentru mine
Vara-ntreagă. EMINESCU, O. I 122.

***Trimitea (a trimis)** de-i **aducea** (de i-a **adus**) lemne.*

Observație. Apariția unui timp trecut într-o propoziție finală se explică prin faptul că scopul este considerat ca realizat (vezi § 818).

§ 926. Predicatul subordonatei este la imperativ.

Raportul temporal este același ca la finalele cu indicativul. De asemenea, modul regentei este, în mod obligatoriu, același cu al subordonatei, adică imperativul:

Da ce vrei, mări Cătălin?
*Ia dut'de-ți **vezi** de treabă.* EMINESCU, o. I 174.

§ 927. Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

În mod obișnuit, subordonata finală cu conjunctivul are predicatul numai la prezent; regenta ei poate avea predicatul la orice mod și la orice timp. Raportul temporal este totdeauna de anterioritate:

*Învăț acum **ca să știu** mai tîrziu.*
*Mă **trimitea** la ei **ca să văd** cum lucrează.*
*Ca să mă **scape** de belea, m-au **trimes** la stînă.* CREANGĂ, A. 14.
*Se **adunară** barbă lîngă barbă, **ca să răsufle** o clipă.* SADOVEANU, O. XII 20 etc.

Este de simultaneitate formal și de anterioritate în conținut cînd predicatul regentei este la viitor, conjunctivul prezent sau imperativ:

*Ca să-i **afli** taina, **te vei coborî** către apa Nilului.* SADOVEANU, O. XII 27.
*Să **te duci** să **vezi** ce mai face.*
*Ca această nouă jertfă a ființei tale **să fie** spornică, **nu pregeta** să dai dragoste și înțelepciune semenilor tăi.* SADOVEANU, O. XII 28.

Atunci cînd predicatul regentei e la perfectul conjunctivului, finala poate apărea și ea la perfect, iar raportul este tot de anterioritate. Această construcție este însă foarte rară și greoaie:

*Ar fi trebuit **s-o fi adus** ca **s-o fi arătat** tuturor.*

§ 928. Propoziția finală cu indicativul (și cu imperativul) este prima propoziție dintre cele discutate pînă acum care are un tratament rigid în raport cu regenta ei: timpurile sînt în mod obligatoriu aceleași în ambele propoziții. Din aceste trăsături reiese că legătura acestui tip de propoziție finală cu regenta ei este foarte strînsă.

Observație. Popular, apar și propoziții completive directe și subiective introduse prin conjuncția *de* cu sensul „să" sau „că". Aceste propoziții se construiesc, ca și finalele cu indicativul, cu același timp ca regentele lor. De exemplu:

Oușoare că scotea
Și-ncepea
De le-mpărțea. TEODORESCU, P. P. 532.
Dar al nostru împărat,
Tot mergînd pe la vînat,
Într-o seară s-a-ntîmplat
Pe la noi d-a înnoptat. TEODORESCU, P. P. 116.

Spre deosebire de finala cu indicativul, finala cu conjunctivul prezintă o legătură foarte laxă cu regenta ei: regenta poate apărea la orice timp și la orice mod. Posibilitățile de combinare a timpurilor sînt însă puține pentru că, în mod obișnuit, subordonata nu poate apărea decît la prezent.

PROPOZIȚIILE MODALE

§ 929. Propozițiile circumstanțiale de mod propriu-zis și cele comparative (reale) se comportă ca atributivele, fără probleme speciale legate de natura lor:

Rău îmi ***pare*** *cum îți* ***pare*** *și ție.* NEGRUZZI, S. I 30.

Îngrămădise... foi late de podbal rotund pe care ***stăteau*** *așternute și mumificate, după cum pe fiecare le* ***apucase*** *vremea și le* ***încremenise*** *fierbințeala vetrii, popoare întregi de zglăvoace căpățînoase și de boișteni cu ochii holbați.* HOGAȘ, DR. I 258—259.

§ 930. Propozițiile comparative condiționale au o situație diferită, determinată de faptul că, în mod obișnuit, se construiesc cu condițional-optativul sau cu imperfectul (cu valoare de condițional-optativ perfect).

1. În cazul subordonatelor cu indicativul, regenta este la imperfect și subordonata la același timp; raportul este de simultaneitate:

Toate îmi ***mergeau*** *după plac, fără leac de supărare, de parcă* ***era*** *toată lumea a mea!* CREANGĂ, A. 34.

Dacă verbul este momentan, regenta poate fi și la perfectul compus, iar subordonata la imperfect sau la perfectul compus:

Am sărit *de parcă mă* ***împingea*** *Aghiuță.*

Am țipat *de parcă m-a* ***mușcat*** *o viespe.*

În situația specială a comparativelor condiționale introduse prin *cu chip că*, regenta apare la prezentul indicativului și subordonata la același timp:

Cu chip că ***ești*** *hazliu, îi* ***spui*** *o mulțime de... grosolănii.* VLAHUȚĂ, O. A. III 68.

2. Subordonata e la condițional-optativ. Cînd regenta e la indicativul prezent sau la viitor, la prezentul condițional-optativului sau al conjunctivului sau la imperativ, subordonata poate fi numai la prezentul condițional-optativului. Raportul temporal este tot de simultaneitate:

Se poartă *de parcă* ***ar fi*** *stăpîn pe situație.*

Am să merg *ca și cum* ***m-aș grăbi.***

Să mănînce *ca și cum* ***i-ar fi foame*** etc.

Raportul de posterioritate se exprimă prin orice timp al indicativului sau al conjunctivului sau prin imperativ în regentă și prin perfectul condițional-optativului în subordonată.

Mănîncă *atît de lacom ca și cum* ***n-ar fi mîncat*** *de trei zile.*

Ciocănitori mari ***dădeau*** *semnale către locurile de sus, duruind cu clonțul în trunchiuri scorburoase, ca și cum* ***ar fi primit*** *anume porunci pentru asta.* SADOVEANU, O. XII 19.

Are să vorbească *atît de bine limba asta ca și cum* ***n-ar fi vorbit*** *niciodată altă limbă* etc.

Cînd verbul subordonatei este *a vrea*, raportul temporal este de posterioritate și de simultaneitate totodată:

***Se strecurară** în peșteră, ca și cum **ar fi vrut** să dea de veste.* SADOVEANU, O. XII 22.

Propoziția comparativă condițională prezintă foarte puține posibilități de combinare a timpurilor și exprimă numai simultaneitatea și posterioritatea. De aceea nu se poate vorbi aici de combinații care pot reda mai multe raporturi, de timpuri cu valori multiple. În schimb, apar cinci situații în care prezența unui timp în regentă impune cu necesitate prezența unui singur timp în subordonată:

timpul regentei		timpul subordonatei	raporturile
prezent condițional-optativ	—	prezent condițional-optativ:	simultaneitate
perfect compus perfect simplu mai mult ca perfect perfect conjunctiv	—	prezent condițional-optativ:	posterioritate

Aici se observă, de asemenea, că prezența unui anumit verb *(a vrea)* în subordonată determină un raport temporal special.

Aceste trăsături marchează existența unei legături foarte strînse între propoziția comparativă condițională și regenta ei.

PROPOZIȚIILE CONSECUTIVE

§ **931.** Propoziția consecutivă exprimă o acțiune care, din punct de vedere logic, nu poate fi decît posterioară regentei. De aceea ar fi de așteptat ca raportul dintre regentă și consecutivă să fie întotdeauna de anterioritate. Există însă cazuri cînd verbul regentei și cel al subordonatei apar la același timp. În aceste situații, care se realizează mai ales cînd verbele sînt durative sau exprimă o stare, acțiunile sînt, cel puțin formal, simultane.

I. Anterioritatea

Predicatul regentei poate fi la orice timp și la orice mod. Predicatul subordonatei poate apărea numai la prezentul indicativului, la imperfect sau la perfectul compus, la viitor, la conjunctiv sau condițional-optativ prezent sau perfect. Combinarea timpurilor se face precum urmează:

prezentul indicativ în regentă — viitorul, conjunctivul sau condițional-optativul prezent în subordonată;

imperfectul în regentă — prezentul indicativului, viitorul, conjunctivul sau condițional-optativul prezent în subordonată;

perfectul compus în regentă — prezentul indicativ, imperfectul, viitorul, prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului în subordonată;

perfectul simplu sau mai mult ca perfectul în regentă — prezentul indicativ, imperfectul, perfectul simplu sau compus, viitorul, prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului în subordonată;

viitorul în regentă — același timp în subordonată;

prezentul conjunctivului sau imperativul în regentă — prezentul conjunctivului în subordonată;

prezentul condițional-optativului în regentă — același timp în subordonată;

perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului în regentă — prezentul conjunctivului în subordonată.

*Mă **întrebi** atîtea, **încît n-o să mai știu** să-ți răspund.*

***Lucra** așa de bine, **încît nu știu** cum a putut greși.*

***Lucra** așa de bine, **încît o să fie** totdeauna apreciat.*

***Era** așa de rău, **încît să nu se mai poată** (nu s-ar mai putea) face nimic din el?*

*A **început** a secera prin Humulești în dreapta și în stînga, de se **auzea** numai chiu și vai în toate părțile.* CREANGĂ, A. 14.

*Puse să-i facă un buzdugan de fier, îl **aruncă** în sus de **despică** bolta ceriului.* EMINESCU, N. 4.

*Ai **să mănînci** atît, **încît o să** ți **se facă** rău* etc.

Observație. Cînd predicatul regentei este un verb cu sensul „a crede", iar predicatul subordonatei este verbul *a putea*, raportul este în același timp de anterioritate, de simultaneitate și de posterioritate:

*Îl **socotești** atît de priceput, **încît să poată** (ar putea) face așa?*

II. Simultaneitatea

Poate apărea orice timp și orice mod cu excepția prezentului conjunctiv și a imperativului.

*Ce **ai** la sufletul tău de **ești** tot fără chef și mîhnit?* ISPIRESCU, L. 192.

***Era** așa de ostenit, că nici **nu mai putea** vorbi.* SADOVEANU, O. I 628.

Și propoziția consecutivă prezintă foarte puține posibilități de combinare a timpurilor și exprimă numai raporturi de anterioritate și de simultaneitate. Apar însă și aici situații în care prezența unui timp în regentă impune cu necesitate prezența unui singur timp în subordonată. Acestea sînt următoarele:

timpul regentei	timpul subordonatei	raporturile
viitor:	— viitor:	anterioritate
prezent, perfect conjunctiv	— prezent conjunctiv:	anterioritate
perfect condițional-optativ		
prezent condițional-optativ	— prezent condițional-optativ:	anterioritate

Prezența unor anumite verbe cu anumite sensuri în regentă și, mai ales, în subordonată („a crede" — *a putea*) determină și aici un raport temporal special.

Din cele de mai sus reiese că între propoziția consecutivă și regenta ei există o legătură foarte strînsă.

PROPOZIȚIILE CONDIȚIONALE

§ **932.** Din punct de vedere logic, condiția, ca și cauza, nu poate fi decît anterioară acțiunii pe care o condiționează. Limba însă nu exprimă totdeauna acest raport: în general, condiționala apare la viitor sau la o formă verbală realizabilă sau ireală, iar regenta ei, la aceleași timpuri.

Mai mult decît atît, propoziția aparent condițională cu predicatul la un timp trecut real (deci cu excepția imperfectului care, avînd valoare de condițional trecut, este ireal) este din punctul de vedere al condiționalului o propoziție cauzală sau temporală (vezi observația de la § 933 pct. 1). Explicația acestei situații stă tocmai în faptul că, dacă s-a realizat deja, condiția își pierde calitatea de ipoteză și devine cauza acțiunii pe care inițial a condiționat-o sau determinarea ei temporală.

§ **933.** Predicatul subordonatei este la indicativ.

1. Condiționala cu indicativul poate avea predicatul numai la viitor (sau viitorul anterior) sau la prezentul cu valoare de viitor. Regenta acestei condiționale poate avea predicatul la viitor sau la alte timpuri cu valoare de viitor (prezentul sau, în cazul verbelor cu sensul „a pleca", perfectul compus), la prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau la imperativ. Formal, raportul temporal este, cu excepția combinației cu viitorul anterior în subordonată, de s i m u l t a n e i t a t e. Din punctul de vedere al conținutului este însă, întotdeauna, de p o s t e r i o r i t a t e, întrucît acțiunea din regentă se îndeplinește, în realitate, numai în urma îndeplinirii condiției ei.

De ***v-a apuca*** *ploaia-n pădure, apoi* ***are să vă fie*** *greu de tot.* HOGAȘ, DR. I 258.

Dacă ***duc*** *cu dînșii doi oșteni turci ...* ***răzășii s-or teme*** *și* ***i-or primi*** *bine.* SADOVEANU, O. XVIII 219.

*Dac-****ajungem*** *cu bine acasă,* ***desfund*** *o bute umplută de bunicul cu hidromel.* SADOVEANU, O. V 530.

Dacă ***vine*** *el, eu* ***am plecat.***

Să nu ***rîdeți*** *de mine, nici să mă* ***judecați*** *rău, dacă mă* ***veți auzi*** *descîntînd.* SADOVEANU, O. XII 9.

Dacă ***mergi*** *și tu, eu* ***aș lua*** *un taxi.*

Dacă ***merge*** *el,* ***du-te*** *și tu!*

Dacă ***va fi terminat*** *ce-a avut pînă acum,* ***îi dau (o să-i dau, să-i dai...)*** *și restul.*

O b s e r v a ț i e. Aparenta condițională construită cu trecutul (cu excepția imperfectului) este în realitate cauzală:

Dacă ai venit, aș pleca cu „pentru că ai venit, aș pleca cu"

sau temporală:

Acolo dac-au ajuns
Steaua-n nori li s-a ascuns.

În aceeași situație este condiționala cu predicatul la prezent (cu valoare de prezent) sau la viitor, a cărei acțiune este prezentată ca reală de vorbitor:

Dacă n-am (n-o să am) bani, sigur că n-o să pot cumpăra nimic „pentru că știu sigur că n-o să am bani, îți spun de pe acum că n-o să pot cumpăra nimic".

Aceste propoziții se încadrează în categoria raporturilor temporale pe care le antrenează propozițiile cauzale și temporale.

2. Cu prezentul, perfectul compus sau viitorul mai poate fi construită și condiționala cu nuanță temporală. Regentele sînt la aceleași timpuri:

Dacă ***ninge****, tramvaiele* ***merg*** *încet.*
Dacă ***ajung*** *acasă,* ***mă culc.***
Dacă ***n-a*** *mai* ***putut*** *suporta,* ***a plecat*** *acasă.*

În cazul acestei fraze, raportul temporal este de simultaneitate.

§ **934.** Predicatul subordonatei este la condițional-optativ (sau la imperfectul cu valoare de condițional-optativ trecut).

1. Cînd predicatul regentei este la condițional-optativul prezent și predicatul subordonatei la același timp:

Dacă te-ar ***găsi*** *mama, ea te-ar* ***omorî.*** EMINESCU, N. 9,

raportul temporal este, formal, de simultaneitate, dar, în conținut, de posterioritate, întrucît acțiunea regentei se îndeplinește în urma condiției ei.

2. Cînd predicatul regentei este la imperfect sau la condițional-optativul prezent sau perfect, iar predicatul subordonatei la imperfect sau la perfectul condițional-optativului:

Dacă ***aș fi avut*** *cartea,* ***ți-o dădeam.***
Dacă ***ai fi învățat,*** ***ai ști*** ***(ai fi știut).***
Dacă ***învățai,*** ***știai,***

raportul temporal este de posterioritate.

§ **935.** Predicatul subordonatei e la conjunctiv (cu valoare de condițional-optativ).

Combinațiile care se creează sînt aceleași ca la § 933, cu singura deosebire că prezentul condițional-optativului nu poate apărea în regenta a cărei subordonată e la perfect:

Să am *eu cartea,* ***i-aș da-o.***
Să fi avut *eu cartea,* ***i-o dădeam*** ***(i-aș fi dat-o).***

§ **936.** Și condiționala este o propoziție care prezintă puține posibilități de combinare a timpurilor și nu redă toate raporturile temporale. Nu prezintă însă nici un caz în care un anumit timp din regentă să nu se poată combina decît cu un singur timp în subordonată.

În privinţa combinaţiilor care pot reda mai multe raporturi temporale, nu se pot face afirmaţii absolute. Combinaţiile prezent indicativ în ambele propoziţii, prezentul conjunctivului, imperativul sau viitorul în regentă şi prezentul indicativului în subordonată pot reda atît simultaneitatea, cît şi posterioritatea; dar simultaneitatea în cazul condiţionalei este doar formală, în conţinut fiind tot posterioritate.

De aceea se poate spune, în general, că propoziţia condiţională prezintă o legătură strînsă cu regenta ei.

CORESPONDENŢA TIMPURILOR LA CELELALTE SUBORDONATE

§ **937.** Propoziţiile discutate mai înainte (completiva directă, atributiva, temporala, cauzala, finala, comparativa condiţională, consecutiva şi condiţionala) sînt singurele subordonate care se diferenţiază între ele în ce priveşte corespondenţa timpurilor. Celelalte subordonate au, unele, tratament identic cu completiva directă, altele, tratament identic cu atributiva şi una singură tratament identic cu condiţionala: subiectiva, predicativa, predicativa suplimentară şi completiva indirectă merg cu completiva directă, circumstanţiala concesivă merge cu condiţionala, iar celelalte circumstanţiale (de loc, instrumentală, sociativă etc.) merg cu atributiva.

Iată cîteva exemple pentru cele trei tipuri de asemănări:

1. a. Imperfectul în ambele propoziţii redă în cazul subiectivei, ca şi în acel al completivei directe, simultaneitatea unor acţiuni care se desfăşoară şi se termină în trecut:

Ceea ce ***ştiau*** *căpitanul de corabie kir Dighenis şi conducătorul de cămile...* ***nu era*** *spre defăimarea străinului.* SADOVEANU, O. XII 68.

De asemenea, ca şi în cazul completivei directe, prezentul indicativului sau viitorul în regentă şi un timp trecut în subordonată redau şi în cazul subiectivei posterioritatea:

E *adevărat că, din această îndeletnicire,* ***mi-am făcut*** *o profesie.* SADOVEANU, O. XII 9.

Ce ***a fost*** *rînduială a vieţii şi fiinţii noroadelor o mie de ani* ***va rămînea*** *încă o mie.* SADOVEANU, O. XII 25.

b. Prezentul în regentă şi viitorul în subordonată redau şi în cazul completivei indirecte anterioritatea:

Ne temem *însă că, unde spui domnia-ta,* ***nu vom găsi*** *milă.* SADOVEANU, O. XII 72.

Conjunctivul prezent în regentă şi un timp trecut în subordonată redau şi în completiva indirectă posterioritatea:

Să nu-ţi pară *rău că* ***le-am dat*** *drumul.*

2. Imperfectul în regentă şi perfectul condiţional-optativ în subordonata concesivă redau, ca şi în cazul condiţionalei, posterioritatea:

Îşi închipuiau *că nu-i creştin, deşi semnul milei* ***ar fi fost*** *o dovadă.* SADOVEANU, O. XII 30.

3. Imperfectul în regentă şi în subordonată redă în cazul circumstanţialei de loc, ca şi la atributivă, simultaneitatea:

Pînă unde ***răzbeam*** *noi,* ***n-ajungeau*** *ciobanii cu turmele.* SADOVEANU, O. XII 8.

CONCLUZII GENERALE REFERITOARE LA CORESPONDENȚA TIMPURILOR ÎN SUBORDONARE

§ 938. Corespondența timpurilor în subordonare depinde deci, în general, de următorii factori:

— Valorile multiple ale timpurilor: prezentul poate avea valoare de prezent, de trecut sau de viitor; prezentul conjunctivului și al condițional-optativului, ca și imperativul, pot avea valoare de prezent sau de viitor; imperfectul poate exprima simultaneitatea cu orice timp trecut; tot imperfectul poate avea sens durativ sau iterativ etc.

— Legătura mai strînsă sau mai liberă dintre regentă și subordonată.

— Prezența conjuncțiilor temporale (în cazul temporalei) și a conjuncției *de* (în cazul finalei și al unor completive directe și subiective).

— Natura logică a raportului dintre regentă și subordonată.

— Valoarea modurilor.

— Sensul lexical al verbelor (de exemplu, verbul *a vrea* la comparativa condițională și *a putea* la consecutivă) și, în general, sensul lexical al întregii fraze; caracterul durativ sau momentan al verbelor.

În general, corespondența timpurilor în limba română este destul de liberă. Cu excepția unui tip de propoziție finală, a propoziției comparative condiționale și a propoziției consecutive, nu apar situații în care prezența unui anumit timp în regentă să impună prezența unui singur timp în subordonată.

În cadrul raporturilor temporale însă, există o specializare a timpurilor manifestată cu consecvență la toate propozițiile care au posibilitatea de a exprima raporturile respective. De exemplu, în simultaneitate și în anterioritate, prezentul oricărui mod în regentă admite numai prezentul indicativului sau viitorul în subordonată.

BIBLIOGRAFIE

P. Creția, *Corespondența timpurilor*, în SCL V (1954), p. 311–329.

FENOMENE ŞI PROCEDEE SINTACTICE COMUNE FRAZEI ŞI PROPOZIŢIEI

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ELIPSA

§ 939. În exprimare există propoziții sau fraze incomplete din punct de vedere formal care pot reda o comunicare deplină, deși s-au suprimat unele elemente.

Omiterea unor elemente necesare din punct de vedere gramatical sau lexical, pe care vorbitorii le au în minte, fără să fi fost exprimate mai înainte se numește **elipsă**. Pentru a înțelege comunicarea nu e necesară completarea construcției, deoarece din cunoașterea contextului ne dăm seama de ceea ce s-a omis.

Elipsa poate avea mai multe cauze : nevoia de concizie, de scurtare a vorbirii, nevoia de a obține anumite nuanțe afective.

Prin omiterea unor elemente care nu sînt strict indispensabile pentru transmiterea conținutului unei comunicări se ajunge la crearea unor construcții sintactice noi, care îmbogățesc posibilitățile limbii de a reda gîndirea, dînd vorbirii o mai mare putere de expresivitate.

Natura sintactică a părților absente variază de la caz la caz. Oricare parte a propoziției și chiar propoziții întregi pot lipsi într-un anumit context (vezi § 943).

În exemplul :

Iarna [ne dăm] *pe gheață și* [mergem] *la săniuș*. CREANGĂ, A. 13, lipsesc predicatele, fiecare cuvînt păstrîndu-și înțelesul său lexical.

Acest fel de elipsă e frecvent în cazul unor proverbe, zicători :

După bună dimineața [vine] *și mulțămita.*

Pe brumă [umblă] *desculț și pe rouă* [umblă] *încălțat.*

În toate aceste cazuri, în care lipsește un predicat sau altă parte de propoziție, avem de-a face cu elipse gramaticale.

Tot elipse gramaticale întîlnim și în cazul subordonării indirecte (vezi § 745). Astfel, în fraza : *A fost mai rău* ***că era*** *să iasă cu bătaie.* PREDA, D. 37, propoziția cauzală *că era (să iasă cu bătaie)* nu arată din ce cauză a fost mai rău, ci din ce cauză socotește vorbitorul că a fost mai rău. Fraza întreagă, în care am introduce cuvintele omise, ar fi : *a fost mai rău și eu declar că a fost mai rău din cauză că . . .*

În elipsele lexicale (vezi § 946—948), sensul cuvintelor omise este preluat de celelalte cuvinte din comunicare. Astfel, în *marfă de calitate,*

ultimul cuvînt s-a încărcat şi cu înţelesul adjectivului *bună*, care a fost omis *(marfă de calitate bună)*; de asemenea *are temperatură*, pentru *are temperatură ridicată*. S-ar putea spune că, în urma acumulării unor noi sensuri, înţelesul cuvintelor *calitate*, *temperatură* s-a schimbat.

Elipsele lexicale se întîlnesc mai ales într-un mediu dat, în care cuvintele des folosite se pot omite pentru că sînt în mintea tuturor vorbitorilor :

Nouă, la [compania] ***întîia*** *din* [regimentul] ***307***, *de opt săptămîni nu ne-a dat dom'majur tabacul.* CAMILAR, N. II 2.

Cobor la [staţia de tramvai] ***Bălcescu.***

Să sperăm că epilogul acestui remarcabil eveniment fotbalistic, epilog la care vom asista mîine pe [stadionul] ***23 August*** *...* MAGAZIN, 238 (1962), p. 5.

DELIMITAREA ELIPSEI FAŢĂ DE CONSTRUCŢII ASEMĂNĂTOARE

§ **940.** Este necesar să se facă distincţie între elipsă şi subînţelegere. Astfel, în cazul în care, spre a evita repetiţia, nu se mai reiau unele elemente enunţate cu puţin înainte în cursul comunicării avem de-a face cu subînţelegere şi nu cu elipsă. De exemplu :

Printre gratii luna moale
Sfiicioasă şi smerită şi-au vărsat razele sale;
Unde-ajung [razele] *par văruite zid, podele, ca de cridă,*
Pe-unde nu [ajung] *— părea că umbra cu cărbune-i zugrăvită.* EMINESCU, O. I 76.

Atunci iepurele sare, şi dracul [sare] *după el.* CREANGĂ, P. 51.

Eu nu ţi-aş dori vreodată să ajungi să ne cunoşti,
Nici [nu ţi-aş dori] *ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oşti.* EMINESCU, O. I 147.

Subînţelegerea e frecventă în dialog, unde, de obicei, nu se repetă unele cuvinte.

Vorbitorul nu simte absenţa acestor cuvinte deoarece ele figurează în context.

— *D-ta ştii să ţeşi pînză?*
— *Da, ştiu* [să ţes pînză]. DELAVRANCEA, O. II 201.
— *Vra să zică asta ţi-au spus?*
— *Asta* [mi-au spus]. SADOVEANU, O. III 183.
— *Cîţi domni a avut Ţara Românească?*
— [Ţara Românească a avut domni] *Mulţi, domnule.* CARAGIALE, O. I 131.
— *Cine a trecut astăzi pe aici?*
— [Pe aici au trecut astăzi] *Oameni, fel de fel.* SLAVICI, O. I 181.
— *Cum trebuie să stea şcolarul în bancă?*
— [Şcolarul trebuie să stea în bancă] *Drept, cu căciula pe spate şi cu ochii pe carte.* DELAVRANCEA, H. T. 107.

Între subînțelegere și elipsă există și alte deosebiri. În timp ce în primul caz cuvintele omise pot fi completate cu precizie, în celălalt completarea se face, de obicei, cu aproximație.

Să se compare:

subînțelegere:

— *Mi-am uitat să-ți zic ziua bună. Dumnezeu să-ți ajute.*

— *Să* [ajute], *domnișorule.* AGÎRBICEANU, S. P. 189.

— *Apoi, cucoane, mă prind eu să ți-l secer.*

— *Cum* [să-l seceri], *singur?* CREANGĂ, P. 156.

elipsă:

... cam face zîmbre chiriașului. Acu! eu n-am văzut-o, da-mi spune mă-sa. E cuminte săraca, da mai știi ... BARBU, G. 336.

În primele două exemple se pot adăuga numai cuvintele: *ajute, să-l seceri*, în ultimul se pot presupune mai multe cuvinte: *ce poate face, de ce e capabilă, ce o duce capul* etc. (*da mai știi ce poate face* etc.). De asemenea, elipsa (suspensia, vezi § 944) *am să te ...* rostită cu un ton amenințător se poate completa cu: *pedepsesc, lovesc, dau afară* etc.

Din acest punct de vedere putem deosebi diferite grade în cadrul elipsei. Uneori putem completa mai ușor cuvintele care lipsesc, alteori mai greu, dar înțelegem ideea exprimată. Astfel, din comunicarea: *am să te ...* ne dăm seama că vorbitorul amenință.

Un rol important în înțelegerea elipsei în vorbire îl au: intonația, pauza (în scris, punctuația), gesturile, mimica.

Observație. Cum s-a văzut și mai sus, în cadrul subînțelegerii pot avea loc uneori și anumite schimbări:

— de persoană:

Scris în cartea vieții este și de veacuri și de stele

Eu să fiu a ta stăpînă, tu [să fii] *stăpîn vieții mele.* EMINESCU, O. I 142.

Eu merg în oraș, el [merge] *la școală.*

— de parte de propoziție:

Eu n-am cunoscut niciodată dumbrava asta. Acum văd că [dumbrava]*-i o pădure ca-n poveștile pe care ni le spunea mama.* SADOVEANU, P. M. 56.

În exemplul de mai sus complementul direct enunțat devine subiect subînțeles.

Uneori, în locul predicatului unor propoziții negative apar adverbele *nu, ba*, care nu pot fi socotite elipse:

Bunicul știa să scrie, dar bunica ***nu.***

Era frumoasă de mama focului, la soare te puteai uita, iar la dînsa ***ba.*** CREANGĂ, P. 276.

În frazele de mai sus, verbele care pot fi subînțelese în propoziția a doua sînt enunțate în prima. (Vezi § 496 B a.).

În cadrul comunicărilor cu adverbe de afirmație sau de negație pot fi elipse. Astfel, în exemplul:

După ce închinară de trei ori, subprefectul ordonă avocatului Ciupei ...

— Ordon, Ciupei, ca aamic și ca frate-te, ordon ... du-te ca s-o vezi ... dacă Ghioliță este bine ...

— Cînd ordoni, d-ta, d-le Niță, chiar ***să nu,*** *eu tot da. Cînd ordoni, ordoni!* DELAVRANCEA, H. T. 237,

verbul care a fost omis pe lîngă adverbul de negaţie precedat de conjuncţie *(să nu)* din fraza a doua nu apare în cursul enunţului, deci avem de-a face cu elipsă în propoziţia subordonată : *chiar să nu* [pot].

Observaţii. 1. Uneori, în titluri apar fragmente care nu sînt nici elipse, nici subînţelegeri. De exemplu :

După trei ani... [de activitate în domeniul cultivării limbii]. LR VIII (1959), nr. 5, p. 3.

2. Cînd în cursul unui dialog, unul dintre interlocutori întrerupe pe celălalt nu avem de-a face cu elipsă :

— *Eu?!!... Eu ţi-am dat ordin să...*

— *Ce, ai uitat?* BRĂESCU, V. A. 85.

§ **941.** În afară de elipsă şi subînţelegere mai distingem o a treia categorie, în care în mod normal se omite ceva. Astfel, subiectul pronume personal de persoana I sau a II-a este adesea neexprimat, fiind inclus în desinenţa verbului (vezi § 520) :

Mergem la şcoală [= noi mergem].

O situaţie asemănătoare este şi în cazul subiectului cu două predicate : *Elevii scriu şi citesc* (nu se spune : *elevii scriu şi elevii citesc*).

§ **942.** Uneori e greu de delimitat elipsa, atît de propoziţia nominală (vezi § 499), cît şi de subînţelegere.

Avem de-a face cu anumite tipuri intermediare.

Astfel, în frazele :

În mintea ei se făcuse însă un gol, un întuneric chinuitor. Nu şi-l aduse aminte ***şi pace.*** BASSARABESCU, V. 12.

Nu ştiu, nu ştiu ***şi pace.*** SEBASTIAN, T. 82.

I-am făcut eu o mulţime de meşteşuguri, ***şi degeaba.*** SADOVEANU, O. I 562,

putem socoti fie că s-au omis verbele *(să dăm, să avem, să facem pace; i le-am făcut degeaba)*, fie că sînt propoziţii nominale.

În cazul unor proverbe e de asemenea greu de delimitat elipsa de propoziţia nominală : *În buză miere şi în inimă fiere.*

NATURA SINTACTICĂ A PĂRŢILOR ABSENTE ÎN ELIPSE

§ **943.** În elipse pot fi omise diferite părţi de propoziţie.

Astfel, în exemplul :

— ***Da-ncotro, -ncotro,*** *flăcăule? întreabă cineva din urmă pe tînărul călăreţ.* CARAGIALE, O. I 219

e eliptic predicatul.

Construcţiile cu valoare partitivă cu prepoziţiile *de, din*, aparente excepţii ale complementului direct în acuzativ fără prepoziţie şi ale subiectului în nominativ, sînt atribute pe lîngă un complement sau un subiect eliptic :

Robinson ***de aceste*** [= lucruri de aceste] ... *nici avea în cuget.* DRĂGHICI, R. 5.

De acestea [= cămăşi de acestea] *erau multe în magazin.*

Aceste construcţii fac parte dintre elipsele, de altfel puţine la număr, care nu au valoare afectivă.

Uneori poate lipsi chiar şi o propoziţie întreagă:

*Odată i-am zis uitîndu-mă lung şi galeş la dînsa: „fie că strașnici ochi ai, coană Marghioalo. Ei, ce crezi că mi-a răspuns: „**Nu, nu se poate** [să ne iubim], coane Iancule, că mi-e frică de bărbatu-meu".* VR 1962, nr. 6, p. 177.

— *Desigur, vorbi cineva, directorul va înştiinţa poliţia.*

— ***Nu face nimic*** [dacă va înştiinţa poliţia], *răspunse un muncitor din comitet.* SAHIA, N. 36.

— *Da' nu mă minţi?*

— *Nu te mint.*

— ***Să moară*** [cine minte]?

— *Să moară!* BARBU, G. 322.

Aceste feluri de elipse sînt mai legate de context decît altele, pentru că aproape toate cuvintele (în afară de conjuncţia *dacă*, pronumele *cine*) apar enunţate în cursul dialogului. Propoziţiile omise nu se repetă fără schimbare. În al doilea exemplu, în cadrul elipsei se presupune o conjuncţie (să se compare: *va înştiinţa poliţia* cu *dacă va înştiinţa poliţia*), în al treilea un pronume relativ *(nu te mint*, dar *cine minte)*.

Pot fi socotite, la origine, secundare eliptice de regentă propoziţiile independente care încep cu o conjuncţie.

De exemplu, fraza:

— *De-aş ajunge mai degrabă în tîrg, zise Prepeleac.* CREANGĂ, P. 42

poate fi interpretată astfel:

[Ce bine ar fi] *de-aş ajunge mai degrabă . . .*

CARACTERUL AFECTIV AL ELIPSEI

§ **944.** În genere, elipsa se caracterizează printr-un puternic element afectiv, o întreagă situaţie putînd fi exprimată printr-o serie de cuvinte neîncheg ate în propoziţie, într-o înlănţuire gramaticală. În acest caz se elimină ceea ce, fiind neesenţial, poate atenua sau întîrzia exprimarea stării sufleteşti.

— *Să fie tăcere, strigă ofiţerul, dar nimic nu mai putea opri plînsetele osînditilor.*

[Să vină] *Alţii . . . altă sută . . . strigă cineva în răstimpuri printre rafale.* CAMILAR, N. I 92.

Elipsa predicatului creează o atmosferă de rapiditate a acţiunii, de încordare în desfăşurarea ei.

Păgubaşul, după hoţ. *Fugi pravoslavnicul cu slăninele, fugi păgubaşul.* DELAVRANCEA, V. V. 231.

Dacă am introduce verbul *fugi (păgubaşul fugi după hoţ)*, el ar fi numai centrul gramatical, nu şi semantic al propoziţiei. Centrul semantic

este reprezentat prin determinantul verbului. Situaţia este asemănătoare cu a vorbitorilor care elimină, adeseori, din vorbire cuvintele socotite de ei că n-ar fi esenţiale.

Frecvente sînt cazurile cu elipsa verbelor de declaraţie care introduc vorbirea directă:

A mers ce a mers, pînă a dat de case şi mai frumoase. Acolo altă fată şi mai mîndră [zise]:

Unde te duci, Făt-Frumos, şi pe la mine nu te abaţi? RĂDULESCU-CODIN, Î. 216.

sau chiar a unei propoziţii întregi cu un asemenea verb:

Merge şi merge înainte că, socotea el, doar s-o întîlni cu Dumnezeu. În drumu-i, dă peste o apă mare. Se tot bătea cu gîndul: cum s-o treacă?

Cum sta şi se plănuia, ***uite un peşte*** [care zice]:

— *Unde te duci, voinice?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 110. (Vezi § 887.)

O elipsă cu elemente afective este cîteodată şi s u s p e n s i a, adică întreruperea voită a comunicării cînd restul poate şi este preferabil să fie subînţeles sau cînd vorbitorul caută anumite cuvinte pentru că nu-i convine să-şi îmbrace gîndurile în cuvintele pe care le are în minte în acel moment:

Aţi văzut cum fug copiii în timpul recreaţiei! Pe aici e circulaţie mare şi cum ei sînt grăbiţi... FEMEIA, 2 (1952), p. 4.

Tu aveai geniu şi, desigur, aici în provincie... TEATRUL, 4 (1960), p. 28.

Am înţeles, zic, du-te şi n-ai grijă: aibi curaj!... cu metodele moderne... CARAGIALE, O. II 182.

— *Dai cartea asta, căpitane Cozmuţă. Dacă este vreo pricină de împotrivire...*

— *Nu poate fi nici o împotrivire, măria-ta. Cartea o pun în mîna lui pan Tadeus. Dar dacă, din pricina smreduitoarelor vremi, pan Tadeus nu va mai fi fiind în această viaţă...* SADOVEANU, O. XVIII 197.

— *... paturile copiilor... nu ştiu unde le-aş putea pune la adăpost... ştiţi, iarna...*

— *Iarna, puteţi astupa o fereastră: bateţi o saltea şi pe deasupra o scoarţă.* CARAGIALE, O. IV 8.

Învaţă, că de nu...

Adesea vorbitorul se opreşte imediat după ce a rostit conjuncţia care introduce o propoziţie (subordonată sau coordonată):

Ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că... NEGRUZZI, S. I 153.

O b s e r v a ţ i e. Ideile comunicate reies clar din propoziţia eliptică, nu şi din suspensia care nu e în acelaşi timp şi elipsă:

— ***Eu ţi-aş da ţie trei-patru poli... să...***

— ***Să ce?***

— ***Să mă laşi, să nu vii la concurs.*** CARAGIALE, O. II 269.

În exemplul de mai sus vorbitorul, dintr-o anumită jenă, nu vrea să spună totul.

REPETIȚIA ELIPTICĂ

§ 945. Adeseori, repetarea unui grup de cuvinte sau a unei propoziții se face eliminîndu-se, din primul termen al repetiției, din al doilea sau din ambii termeni, unul sau mai multe elemente; repetiția este în acest caz eliptică:

Umorist, numai umorist, cel care tipărea în „Moftul român" . . .? VR 6 (1962), p. 176.

Oșlobanu prost, prost, dar să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie, că-și azvîrle țărnă după cap ca buhaiul. CREANGĂ, A. 78.

Primul exemplu poate fi interpretat: [oare] *numai umorist, numai umorist* [să fi fost] . . . În al doilea exemplu repetiția *prost, prost* poate fi interpretată: „de prost, era prost". În ambele cazuri avem de-a face cu omiterea unor cuvinte. Între cele două elemente ale repetiției există o diferență de intonație, care ne permite să înțelegem despre ce e vorba.

CUVINTE ȘI EXPRESII PROVENITE DIN ELIPSE

§ 946. În toate situațiile de mai sus omiterea anumitor elemente se bazează pe prezența lor în mintea vorbitorului, ca și a ascultătorului. Sînt cazuri însă în care o expresie eliptică, avînd punctul de plecare în situații de felul celor de mai sus, devine absolută, fixă, adică vorbitorul nu mai subînțelege nimic și o folosește ca pe un tot cu înțeles deplin. Repetarea construcțiilor eliptice în condiții identice duce la formarea unor expresii care, păstrînd înțelesul general, dar aproximativ al enunțului primitiv, ajung să fie întrebuințate și în situații mult diferite, cu o valoare proprie. Ele nu mai sînt elipse, ci doar niște formule „împietrite".

Expresiile de acest tip au putut lua naștere:

1. în propoziție, prin eliminarea unor părți de propoziție;
2. în frază, prin eliminarea unor propoziții.

CUVINTE ȘI EXPRESII REZULTATE DIN ELIPSA UNOR PĂRȚI DE PROPOZIȚIE

§ 947. În propoziție poate rămîne neexprimat atributul care determină un substantiv.

În această situație se găsesc următoarele elipse lexicale (vezi § 939) des întrebuințate în vorbirea zilnică sau familiară: *are temperatură, are tensiune* (pentru *are temperatură ridicată, tensiune mare*), *pe cuvînt* (pentru *pe cuvînt de onoare*).

În alte cazuri poate fi lăsat de o parte substantivul determinat. Astfel au luat naștere: *roșie, vînătă* pentru *pătlăgea roșie* și *pătlăgea vînătă*, relevîndu-se în acest fel tocmai ceea ce are caracteristic un termen față de celălalt.

De asemenea, pot fi eliminate complinirile verbului, ale adjectivului sau ale adverbului.

Astfel, expresia negativă *ţi-ai găsit*, ca în acest exemplu:

Ş-apoi chitiţi că numai în arc se încheia tot meşteşugul... omului aceluia? Ţi-ai găsit. CREANGĂ, P. 245,

îşi are originea în construcţii ca *ţi-ai găsit omul al cărui meşteşug să se încheie numai în arc...*

În construcţia *sărac lipit pământului*, prin eliminarea cuvîntului *pământului*, s-a ajuns la formula *sărac lipit* „foarte sărac":

[Popa Bradu] *n-a vrut să pornească cu mortul pînă nu i se aduce o trăsură, măcar că neamul mortului era* ***sărac lipit.*** PAS, Z. I 232.

În loc de *a vorbi de rău* (de, pe cineva) se întîlneşte destul de des *a vorbi* (pe cineva):

Aşa era Lupescu, ***nu te vorbea, îţi arunca în faţă.*** H. Papadat-Bengescu, *Logodnicul* (Bucureşti, 1935), p. 295.

Expresia *a-şi ţine gura* „a tăcea" îşi poate avea originea într-o construcţie mai veche: *a-şi ţine gura închisă.*

În propoziţie pot fi eliminate şi părţi principale:

1. Subiectul. Formule eliptice rezultate din omiterea subiectului se găsesc mai ales în blesteme şi înjurături, în care se evită pronunţarea unui cuvînt neplăcut, interzis sau urît:

Călca-te-ar (relele, boala etc.)!
Lua-te-ar să te ia (dracul, naiba)!
Bată-te să te bată! SADOVEANU, O. I 561.

2. Predicatul.

Expresiile *cum nu, cum să nu* „da".

— *Îl cunoşti? —* ***Cum nu?*** SANDU-ALDEA, A. M. 137.
— *Fă-mi şi mie rost, mă băiete, poţi?*
— ***Cum să nu!*** BRĂESCU, S. P. 119.

Expresia eliptică *da de unde* „nu":

— *Stai culcat, c-adormi îndată.*
— ***Da de unde.*** CONTEMPORANUL, I 198

s-a născut în condiţii în care *de unde* avea sensul propriu, local: — *Ai luat cărţile? — De unde* (să le iau)*?* În răspunsuri de felul acestuia ceea ce interesa în primul rînd era că acţiunea nu s-a putut îndeplini, indiferent din ce motive. Astfel, formula eliptică *de unde* a început să circule cu valoare de negaţie, fără a mai fi apropiată de construcţia completă originară. Pe de altă parte, din construcţii ca:

Aş cumpăra eu cărţi multe, dar n-am de unde lua bani ca să pot cumpăra

a luat naştere expresia *a avea de unde* „a avea bani" *(a avea cu ce):*

— *Cum să nu se îmbrace elegant? Are de unde.*

Altă categorie de construcţii eliptice în care a fost eliminat predicatul o constituie expresiile *nici gînd, nici vorbă, nici pomeneală, nici discuţie.*

Nici gînd a apărut din construcţii în care *gînd* are sensul de „intenţie" (de exemplu: *Vine cu gîndul să mă ţină.* CREANGĂ, P. 311; *Se ridicase*

în picioare cu gînd să plece și el, dar pentru că nimeni nu se grăbea să-i facă loc, hotărîse să rămînă. GALAN, Z. R. 26) prin omiterea verbului: *Mergi diseară la teatru? — Nici gînd* [nu am].

Nici vorbă poate avea și sens puternic negativ, dar și sens pozitiv. Diferențierea între aceste două înțelesuri se face cu ajutorul verbului care urmează: *Nici vorbă* ***că plec*** (cu indicativul) înseamnă „cu siguranță că plec"; *nici vorbă* ***să plec*** (cu conjunctivul) înseamnă „nu am intenția, posibilitatea să plec".

Nici vorbă *să las casa pe grija copiilor cel puțin încă o lună.* CARAGIALE, O. VII 326.

Pentru amîndouă sensurile la bază stă o expresie ca *nu încape vorbă, nu poate fi vorba* (cf. *nu încape glumă, nu încape discuție*), în care *vorbă* înseamnă „discuție":

Acum încalte nu mai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie. CARAGIALE, O. III 9.

Expresia *nici pomeneală:*

Mișcă-l, zguduie-l, dă-i cu patul pușteі... ***Nici pomeneală!*** GALACTION, O. I 271

este direct legată de construcția *nici nu se pomenește*, unde *a pomeni* are ca scop să adauge negației ideea că nu există asupra unui fapt nici măcar amintirea că ar fi existat odată. În această expresie a fost întrebuințat un substantiv derivat de la *a pomeni* cu sufixul *-eală*, ca *îndoială* (cf. *nici îndoială*).

Observație. În unele situații se simte că avem de-a face cu elipse, de exemplu în: *o turcească* pentru *o cafea turcească, sărac lipit* pentru *sărac lipit pămîntului;* dovada e că se folosesc ambele tipuri de expresii. În schimb, *roșii*, mai frecvent folosit decît *pătlăgele roșii*, este simțit azi mai puțin ca elipsă.

Tot prin elipsa predicatului s-au format și formulele de salut: [Îți doresc, urez] *la mulți ani, noroc, drum bun.*

EXPRESII ELIPTICE REZULTATE DIN ELIPSA UNOR PROPOZIȚII

§ 948. Prin elipsă pot fi eliminate și propoziții întregi. În acest fel au fost create o serie de expresii care numai în rare cazuri mai pot fi reconstituite.

Uneori se mai pot recunoaște cuvintele care au fost înlăturate în urma suspensiei:

Mă veți ierta să vă spun că mîni e sfîntul Andrei? — Ei și [ce dacă e]? HEM, 1181.

De cele mai multe ori expresiile eliptice s-au cristalizat, izolîndu-se definitiv de construcțiile de origine.

În frază pot fi eliminate propoziții subordonate:

Astfel, expresia *n-ai decît* „poți să faci"

(*Annie strîmbă din nas, Sabina strînse din umeri la acest refuz:* — ***N-ai decît!!*** CEZ. PETRESCU, C. V. 116),

a putut să ia naştere în dialog, spre a evita repetarea verbului : *Îţi iau caii ! N-ai decît* [să-i iei], după o construcţie ca : *N-are decît să facă plîngere, eu voi face tot ceea ce ştiu.*

O expresie apropiată de cea de mai înainte este şi *a nu avea încotro* „a nu avea altă posibilitate", extrasă din construcţii în care avea sensul concret „a nu avea încotro merge" :

Măriuca — Mi l-îi da pe Niţu de bărbat?

Catrina — Pe Niţu? . . . apoi nu-i a tău?

Măriuca — Auzi, Niţule? . . . De-acu n-ai încotro şovăi. ALECSANDRI, T. 1582.

În construcţii de acest fel s-a putut dezvolta sensul „a nu avea de ales altă posibilitate" :

Ceilalţi nemaiavînd încotro şovăi, diata rămase bună făcută. CREANGĂ, P. 15.

Lăsîndu-se la o parte complinirea verbului, s-a ajuns la :

***N-am încotro**, mort-copt, trebuie să te iau cu mine.* CREANGĂ, P. 203.

Tot aşa s-au creat expresiile *n-am cînd* „nu am timp", *n-am unde* „nu am loc", „nu am direcţie precisă", *n-am cum* „nu am posibilitatea", din *n-am cînd să fac, n-am cum să fac, n-am unde să fac.*

Expresia eliptică, des întrebuinţată cu valoare de superlativ, *ca aceea :*

Unde nu dă o căldură ***ca aceea***

s-a format din construcţii în care urma o subordonată atributivă :

Unde nu dă o căldură (mare, grozavă) ca aceea pe care o ştiu eu (ori *o ştim cu toţii*)

sau o subordonată consecutivă, ca în frazele :

S-o făcut un foc ca acela, că nu te puteai apropie cît colo de el. VASILIU, P. 191.

S-o făcut înaintea lui nişte palaturi ca acelea, de nu mai erau altele să le steie-n potrivă pe faţa pămîntului. VASILIU, P. 41.

BIBLIOGRAFIE

1. J. BYCK, *Ca acela en fonction de qualificatif*, în BL VII (1939), p. 144—150.
2. IORGU IORDAN, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, 1944 p. 275—292.
3. SORIN STATI, *Elipsa*, în LR IV (1955), nr, 2. p. 68—75.

REPETIŢIA

§ 949. Repetiţia este procedeul sintactic care constă în folosirea unui cuvînt sau a unui grup de cuvinte de două sau de mai multe ori la rînd cu scopul de a se exprima aspectul durativ al unei acţiuni, intensitatea unei acţiuni sau a unei calităţi, precum şi numeroase sensuri, legate de obicei de circumstanţe, ca : distribuţia, progresia, succesiunea, periodicitatea etc.

***Încet, încet** nora s-a dat la brazdă.* CREANGĂ, P. 7.

***De departe, de departe** se auzeau abia tălăngi.* SADOVEANU, O. I 572.

Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare,
*Care **vine, vine, vine**, calcă totul în picioare.* EMINESCU, O. I 148.

*El caută aur, cu **cu totul şi cu totul** altele.* TUDORAN, P. 391.

Repetiţia este în acelaşi timp şi un procedeu lexical prin care se creează valori şi îmbinări lexicale noi (locuţiuni) şi un procedeu afectiv.

Considerăm repetiţie cu valorile discutate numai repetarea cuvintelor cu sens lexical (împreună cu cuvintele de legătură care le însoţesc); nu considerăm astfel repetarea elementelor de legătură dintre cuvinte cînd acestea nu introduc cuvinte identice.

*Cînta **şi din gură şi din** acordeon.*

O situaţie aparte au repetiţiile cu prepoziţie (sau cuvinte similare) între termenii repetiţiei sau cu prepoziţii diferite înaintea fiecăruia. În timp ce la celelalte repetiţii (vezi exemplele de mai sus) valorile sau nuanţele noi (gramaticale, lexicale, afective) se datoresc repetiţiei ca procedeu, la acestea sensurile noi nu se datoresc repetiţiei ca atare, ci prepoziţiilor dintre termenii repetiţiei :

*Bine, răspunse gospodarul trăgînd **fum după fum** din ţigara-i groasă.* SADOVEANU, O. X 645.

Tu torci. Pe vatra veche ard,
*Pocnind **din vreme-n vreme**,*
Trei vreascuri rupte dintr-un gard,
Iar flacăra lor geme;
*Clipeşte-abia **din cînd în cînd***
Cu stingerea-n bătaie,
Lumini cu umbre-amestecînd
Prin colţuri de odaie. COŞBUC, P. I 191.

Repetițiile cu prepoziție între termeni prezintă interes pentru faptul că grupul de cuvinte astfel format trebuie analizat uneori numai împreună, întrucît are altă funcțiune sintactică decît cuvintele componente luate separat:

*Se va plimba... în trăsură, **picior peste picior.*** GHICA, S. 609.

Repetițiile de acest fel sînt însă foarte apropiate de formule fără repetiții, de construcții în care, în loc să se repete același cuvînt, se recurge la un cuvînt diferit (la un pronume):

*Diavolii odată încep a se cărăbăni **unul peste altul** în turbincă.* CREANGĂ, P. 303.

O repetiție de tip special este tautologia (vezi § 958).

ASPECTELE FORMALE ALE REPETIȚIEI

§ **950.** Repetiția prezintă, în general, o foarte mare varietate de combinații. Din punctul de vedere al formei repetiția poate fi împărțită în două categorii mari: r e p e t i ț i a i m e d i a t ă, cînd cuvintele repetate nu sînt despărțite prin nimic, și r e p e t i ț i a l a d i s t a n ț ă, cînd termenii repetiției sînt separați prin diferite cuvinte.

Atît în cadrul repetiției imediate, cît și în cadrul repetiției la distanță cuvintele se pot repeta în aceeași formă sau cu forma schimbată:

1. Cuvîntul se repetă în aceeași formă:

*Un cal **frumos, frumos** cu o stea în frunte.* SBIERA, P. 96.

2. A doua oară cuvîntul se repetă în altă formă flexionară:

— substantiv + același substantiv la genitiv:

Nepoțica zînelor,

Frumoasa frumoaselor. TEODORESCU, P. P. 81.

— adjectivul substantivizat *tot* precedat de genitivul aceluiași cuvînt:

*În **totului tot** a fi trecut la mijloc jumătate de ceas.* CREANGĂ, A. 66.

— verb + același verb la alt mod:

*De-ar **crăpa** odată **să crape** și harabagiul care v-au adus.* CREANGĂ, P. 110.

3. Cuvîntul este urmat de un derivat al lui:

— substantiv + adverb derivat:

*Cu spînul tot am dus-o, cum am dus-o **cîne-cîneşte** pînă acum.* CREANGĂ, P. 234.

— substantiv + diminutiv:

*Se duse la oglinda cea mare și o făcu și pe aceea **bucăți-bucățele.*** SLAVICI, O. II 225.

— adjectiv + diminutiv:

*Toate se vedeau de aici **mici-mititele.*** TUDORAN, P. 149.

— pronume + diminutiv:

***Nimica-nimicuța** nu se mai alegea de gospodăria ei.*

— adverb + diminutiv:

*Cînta **încet-încetișor.***

— verb + verb derivat :

Au chibzuit și au răschibzuit. SLAVICI, p. 130.

Repetiția este incompletă cînd nu se repetă formula verbală în întregime :

Gînditu-m-am, răzgîndit,

Și-acum iată-mă-s aicea, bucuros că te-am găsit. HASDEU, R. V. 59.

Repetiția ar fi completă astfel : *gînditu-m-am, răzgînditu-m-am* sau *gînditu-m-am și m-am răzgîndit.*

REPETIȚIA IMEDIATĂ

§ 951. Se repetă următoarele părți de vorbire :

— substantiv :

Părul negru, azvîrlit pe spate... undează, făcînd ***ape-ape.*** DELAVRANCEA, S. 108.

— adjectiv :

Iată că trece pe drum o babă ***bătrînă, bătrînă.*** N. A. Bogdan, *Povești și anecdote din popor* (Iași 1897), p. 84.

— pronume :

Nimeni, nimeni *pe pămînt*
N-a zîmbit l-a mele glume. EMINESCU, O. IV 486.

— numeral :

Îndată începură a intra în odaie țăranii ... ***cîte unu-unu.*** AL. RUSSO, *Opere alese* (București, 1950), p. 148.

— verb :

Se porni pe rîs, și ***rîse, rîse,*** *pînă ce îl prinse tusea.* TUDORAN, P. 170.

Ghețurile ***se duc, se duc.*** TUDORAN, P. 8.

Cînd verbul care se repetă este predicativ se consideră repetată propoziția (vezi și § 952).

— adverb :

Încet, încet *se liniști și-și întoarce privirile obosite într-o parte.* SADOVEANU, O. X 661.

— interjecție :

Haide, haide *încetișor, cum se merge cu carul cu boi.* SLAVICI, P. 140.

Un cuvînt se poate repeta de mai multe ori :

Atunci lupul nostru începe a mînca hîlpov; și ***gogîlț, gogîlț, gogîlț,*** *îi mergeau sarmalele întregi pe gît.* CREANGĂ, A. 32.

Nu mai umblă cu minciuna nu mai caută să tragă folos din partea altora, ***nu! nu! nu!*** SLAVICI, P. 114.

Eu nu voi nimic, nimica
Decît ***pace, pace, pace.*** EMINESCU, O. IV 501.

Repetarea de mai multe ori a unui cuvînt este, în anumite cazuri, o dublă repetiție, adică se repetă un grup format prin repetiție.

Astfel, în :

Apoi o ia la papuc și ***hai! hai! hai! hai!*** *ajunge în sat la frate-său.* CREANGĂ, P. 47.

se repetă grupul *hai-hai*, după cum se observă din repetarea ritmică a accentului : ***hai-hái/hai-hái.***

§ **952.** Se pot repeta și propoziții întregi (în afară de situația discutată mai sus a verbului predicativ singur) :

Tot am să-l amăgesc, tot am să-l amăgesc *pînă ce l-oi scoate pe poartă.* VASILIU, P. 121.

REPETIȚIA LA DISTANȚĂ

§ **953.** Repetițiile la distanță sînt de două feluri :

A. Repetiții ai căror termeni sînt legați prin diferite unelte gramaticale (prepoziții, conjuncții) sau prin adverbe ca *iar, numai, tot,* care, în combinațiile respective, devin elemente de legătură :

În sufletul meu fierbeau ***întrebări peste întrebări.*** SADOVEANU, O. I 136.

De pe cuptor, scoteau capete mirate, ***cînd și cînd,*** *copii bălani, numai în cămășuici.* SADOVEANU, O. I 433.

Observație. Pentru situația specială a repetițiilor la distanță cu prepoziții vezi § 949.

Cele mai importante combinații sînt următoarele :

1. Substantiv :

— substantiv + prepoziție + substantiv :

Muierea aceasta care-l urmărește a arătat întocmai lucrurile, ***punct cu punct, pas cu pas.*** SADOVEANU, O. X 658.

— prepoziție + substantiv + altă prepoziție + substantiv :

Dacă nu știi, ți-aș arăta
Din bob în bob *amorul.* EMINESCU, O. I 174.

— substantiv + conjuncție + adverb + substantiv :

Vorbă și iar vorbă.

2. Adjectiv :

— adjectiv + conjuncție + adjectiv :

Nu știu, n-am văzut; am ***atîtea și atîtea*** *turme în răspunderea mea și nu mă pot strica cu oamenii.* SLAVICI, O. I 118.

— adjectiv + conjuncție + adverb + adjectiv :

Verde și iar verde.

— adjectiv repetat + conjuncție + adverb + adjectiv :

Verde, verde și iar verde,
Ce-am iubit nu se mai vede. TEODORESCU, P. P. 277.

3. Pronume :

— pronume + prepoziție + pronume :

Pe sub poartă și pe lîngă poartă iarăși flori, ***care de care*** *mai frumoase.* SLAVICI, O. I 34.

— prepoziție + pronume + altă prepoziție + pronume :

Dar ***din ce în ce*** *s-alină*

Toate zgomotele-n sat. COȘBUC, B. I. 6.

— pronume + conjuncție + adverb + pronume :

Tu și numai tu l-ai stricat îndopîndu-l cu bani. SLAVICI, O. II 117.

4. Numeral :

— numeral + adverbul *cîte* + numeral :

Pîn'ce izvorăsc, din veacuri, stele ***una cîte una.*** EMINESCU, O. I 148.

Observație. Construcția cu *cîte* este specifică pentru numeral.

— numeral + prepoziție + numeral :

Vine oastea dinapoi
Înșirați tot ***doi cu doi.*** TEODORESCU, P. P. 179.

— numeral + conjuncție + numeral :

Nu-i lucru ușor să îmbraci în scînduri tot ***una și una,*** *cu fibra dreaptă și fără nod, un corp în formă de ou.* TUDORAN, P. 108.

5. Verb :

— verb + conjuncție + verb :

De-i ***vedea și-i vedea*** *că s-a trezit și năvălește la tine, zvîrle-i pielea cea de urs și apoi fugi încoace.* CREANGĂ, P. 215.

— verb + adverb + verb + conjuncție + adverb + verb :

Văzînd cum zidește Păcală, cum ***cumpără, iar cumpără și tot cumpără,*** *cum dă mereu fără să ieie, vecinele începură să șoptească între dînsele.* SLAVICI, P. 115.

6. Adverb :

— adverb + prepoziție + adverb :

De-i izbuti, ***bine de bine,*** *iar de nu, au mai pățit și alți voinici ca tine.* CREANGĂ, P. 187.

— adverb + conjuncție + adverb :

E făcută parcă ***numai și numai*** *să fie admirată de dinafară.* CARAGIALE, O. IV 6.

Trebuie să-l găsesc cu ***odată și odată.*** SADOVEANU, O. XIV 509.

— prepoziție + adverb + altă prepoziție + adverb :

Smărăndița ***începe din cînd în cînd a mă fura cu ochiul.*** CREANGĂ, A. 7.

7. Interjecție :

— interjecție + conjuncție + adverb + interjecție :

Of și iar of.

B. Repetiții ai căror termeni sînt separați prin intercalarea unor cuvinte care nu au un rol în cadrul repetiției :

Am să mor, *mămucă,* ***am să mor!*** SADOVEANU, O. I 44.

REPETIȚIA CU SUBÎNȚELEGERE

§ **954.** Adeseori repetarea unui grup de cuvinte sau a unei propoziții se face eliminîndu-se, din cel de-al doilea termen al repetiției, unul sau mai multe elemente.

Vai de mine și de mine, *Harap-Alb, zise sfînta Duminică.* CREANGĂ, P. 222.

Vai de mine și de mine are la origine construcția *vai de mine și vai de mine.*

Numai iată ce vede Harap-Alb altă bîzdăganie ***și mai și.*** CREANGĂ, P. 244.

Și mai și are la origine construcția *și mai și mai*, care este eliptică, lipsind adjectivul al cărui grad comparativ îl indică adverbul *mai.*

VALORILE REPETIȚIEI

§ **955.** Repetiția îndeplinește mai multe funcțiuni. Ea poate să exprime durata unei acțiuni, intensitatea unei acțiuni sau a unei calități, cantitatea, periodicitatea, distribuția și multe alte nuanțe de sens. În majoritatea cazurilor repetiția exprimă ca valoare fundamentală ideea de durată, la care se adaugă ca nuanțe suplimentare intensitatea, frecvența, progresia etc. Durata și intensitatea sînt valori care provin numai din repetare, alte valori, ca succesiunea, sînt date de prepozițiile care intră în grupul format prin repetare.

1. Durata.

— substantiv :

Toată săptămîna, ***frig și frig.***

— adjectiv :

El, ***mut și mut,*** *nu vrea neam să vorbească,* ȘEZ. XIV 25.

— verb :

Am stat noi, am stat, am stat... *Cînd pe-aproape de ziuă, iaca auzim pîrîind desișurile prin codru.* SADOVEANU, O. I 45.

Și merge și merge *pînă se-ntîlnește cu Decusară.* RETEGANUL, P. III 42.

Prin posibilitatea de a exprima durata, repetiția este unul din mijloacele de exprimare a aspectului în limba română.

2. Intensitatea. Intensitatea se exprimă mai ales prin repetarea adjectivului și a adverbului. Acest tip de repetiție constituie un procedeu de formare a superlativului frecvent în limbajul afectiv.

— adjectiv :

Vizitiul era un om slăbănog ***și-nalt, nalt.*** SADOVEANU, O. IV 474.

Chilia era ***goală-goluță.*** RETEGANUL, P. II 5.

Baba moșneagului, mătușa Anghelina, era firește milităcă... ***și bună și bună*** *de nu-i găseai pereche în toată țara Moldovei.* SADOVEANU, O. I 554.

— adverb :

Porunci dar ca ***iute-iute*** *să încalece cu toții și s-o urmărească pe Lia.* SLAVICI, P. 183.

Setilă dînd fundurile afară la cîte o bute, horp ! ți-o sugea dintr-o singură sorbitură și ***răpede-răpede*** *mi ți le-a supt pe toate de-a rîndul.* CREANGĂ, P. 261.

— numeral:

*Ce ți-a ieși înainte, **întîi și întîi**... pune-o în traistă și o adă acasă.* CREANGĂ, P. 74.

— verb:

*Baba, cînd vede că și-a bătut găina joc de dînsa, o prinde **și-o bate și-o bate**, pîn-o omoară în bătaie!* CREANGĂ, P. 70.

Observație. După cum se poate observa în ultimul exemplu, alături de ideea de intensitate repetiția poate exprima și durata; din această cauză adesea este greu de făcut distincție între cele două valori.

3. Cantitatea.

— substantiv:

*N-o să-i vadă pe ai săi **uni și ani**.* TUDORAN, P. 52.

— numeral:

*În **mii și mii** de ani, codrii de brad s-au întins.* SADOVEANU, O. XIV 551.

4. Calitatea.

— substantiv:

*Am cumpărat niște porumb **bob și bob**.*

— numeral:

*Împăratul acela avea trei feciori frumoși și voinici, tot **unul și unul**.* VASILIU, P. 111.

5. Succesiunea.

În cadrul acestei repetiții valoarea de succesiune este dată mai ales de prepoziții:

— substantiv:

Aud cuvintele-n cadență,
*În grele ritmuri, **rînd pe rînd**,*
Sosind ca stoluri primăvara,
Foșnind din aripi și cîntînd. BENIUC, V. A. II 261.
*Bătrîna fuma **țigară după țigară**.* CĂLINESCU, S. N. 203.
*Nisipul le acoperea **an de an**.* TUDORAN, P. 36.

— numeral:

*Pe cînd vorbea feciorul împăratului pernele sărea **una cîte una** de sub țigan.* ISPIRESCU, L. 257.

6. Distribuția.

— substantiv:

*După amiazăzi oamenii și femeile stăteau **grămezi, grămezi** și nu vorbeau decît despre nemaipomenita întîmplare.* SLAVICI, N. I 112.

7. Repartiția.

— substantiv:

*Am împărțit locul **jumătate-jumătate**.*

— numeral:

*Mă duc la boier și mă-nvoiesc dijma **una și-una**.* GR. N. I 190.

8. Progresia.

— substantiv:

*L-a tăiat **bucăți-bucățele**.*

9. Alternanța.
— substantiv :
Ivan atunci lasă capul în jos și tăcînd începe a face ***fețe, fețe.*** CREANGĂ, p. 318.
10. Periodicitatea.
— substantiv :
Ne ducem ***dumineca-dumineca.*** GR. N. I 7.
— numeral :
Din cinci în cinci *minute gusta cîte-un gît de apă.* SADOVEANU, O. III 329.
— adverb :
Ochiul cel din stînga lăcrăma acuma numai ***din cînd în cînd.*** SLAVICI, p. 9.
11. Exclusivitatea.
— substantiv :
Pe toată întinderea lacului, ***gheață și gheață.***
12. Reciprocitatea.
— substantiv :
Era o negură ș-un întuneric de se păleau ***cap în cap.*** SADOVEANU, O. I 471.
13. Aproximația.
— adverb :
În prima clipă ***mai-mai*** *că ameți.* TUDORAN, p. 149.

VALOAREA AFECTIVĂ A REPETIȚIEI

§ **956.** Cele mai multe repetiții au o valoare gramaticală și una afectivă; de exemplu, *singur singurel* este un superlativ, dar are și o valoare afectivă, pe care nu o are superlativul obișnuit *foarte singur.*

Unele repetiții sînt lipsite de afectivitate, de pildă cele de tipul locuțiunilor adverbiale *cînd și cînd, din cînd în cînd, din ce în ce, din loc în loc* etc. sau de tipul locuțiunilor adjectivale și adverbiale *așa și așa; nici prea prea, nici foarte foarte.*

Alte repetiții servesc spre a exprima numai starea psihică sau atitudinea vorbitorului față de acțiuni, împrejurări etc. sau spre a atrage atenția cuiva. În acest caz, vorbitorul își manifestă sentimentele sau atrage atenția folosind exclamații, vocative, imperative etc. repetate.

Exclamație
— bucurie :
Berzele! berzele! *a venit primăvara.*
— admirație :
Crescură feciorii împăratului. ***Ce feciori! ce feciori!*** SLAVICI, p. 8.
Vocativ
— durere :
Tătucă, tătucă! *s-a dus ! ni l-au ucis dușmanii.* SADOVEANU, O. I 256.
— reproș :
Băiete, băiete, *ți-am spus să nu faci una ca asta.*

Imperativ
— admirație :
Auzi, auzi ce curaj!
— reproș :
Ceartă-mă, ceartă-mă!
— imprecație :
Am izbutit, măicuță, să facem și acum pecheful spînului, rămînere-aș păgubaș de dînsul să rămîn. CREANGĂ, p. 227.

§ **957.** Nu are valoare gramaticală repetarea unuia sau a mai multor cuvinte care se folosește de scriitori pentru a obține anumite efecte stilistice, a sublinia o idee etc. :
Moartea cea mai cruntă ***nu mă pedepsește*** —
Nu mă pedepsește *îndestul de greu.* B. P. Hasdeu, *Pagini alese* (București, 1953), p. 53.

TAUTOLOGIA

§ **958.** Tautologia este o repetiție de tip special; ea constă în repetarea unei părți de propoziție sau a unei propoziții prin aceleași cuvinte și cu același înțeles, dar cu funcțiune sintactică diferită :
— în propoziție :
Frate, frate, *dar pita-i cu bani, bărbate.* CREANGĂ, p. 38.
Podvada era podvadă... ***Meremetul era meremet.*** CAMIL PETRESCU, o. I 26.
— în frază :
Am făcut ce-am făcut și am obținut libertat eatînărului. CARAGIALE, o. I 238.
De atunci ***oamenii, cum îs oamenii,*** *ca să-i puie sînge rău la inimă . . . au început a porecli pe moș Nichifor.* CREANGĂ, p. 136.

Observație. Între cele două elemente ale repetiției tautologice pot exista diferențe formale, de articulare, de mod, diateză sau persoană. De asemenea pot exista deosebiri în intonație.
Moșia moșie, fonclia fonclie, coana Joiița coana Joiița. CARAGIALE, o. VI 82.
Iepele erau ale lui și cînd le grijea, grijite erau. CREANGĂ, p. 107.

RAPORTURILE DINTRE TERMENII TAUTOLOGIEI

§ **959.** În propoziție, între cei doi termeni ai tautologiei se poate stabili raportul dintre :
1. subiect și predicat :
N-am ce face . . . ***Corvoada e corvoadă.*** CAMIL PETRESCU, o. I 280.
Cînd lipsește verbul copulativ propoziția e nominală.
Unul dintre cei doi termeni poate primi un element adverbial :
Capra tot capră; *se zmucea în toate părțile.* CREANGĂ, p. 42.
Briza c a briza, *își închipuia el cam ce-ar putea să fie.* TUDORAN, p. 161.

2. complement de relație și predicat:

***De băut, bei** mereu sau numai așa, la sărbători?* TUDORAN, p. 23.

În frază se disting două situații:

1. Tautologia este constituită din alăturarea a două propoziții. Cei doi termeni ai tautologiei se pot găsi în raport de subordonare:

— subiectivă:

***Ce-i frumos e frumos**, orice ai spune.*

— predicativă:

***Păn-aici toate au fost, cum au fost;** da de-acum am prins cu la minte.* CREANGĂ, p. 45.

— completivă directă:

*Ia lasă-mă, jupîneasă, cu cărțile cele a d-voastră, în pace; că **eu știu ce știu eu.*** CREANGĂ, p. 118.

— temporală:

***Eu îs bun, cît îs bun,** dar și cînd m-a scoate cineva din răbdare...* CREANGĂ, p. 253.

*La munte cînd **plouă, plouă.***

— finală:

Vorbește ca să vorbească.

— concesivă:

*Aci, în satu ăsta, sînt rădăcinile mele, aici rămîn. **Buruienile că sînt buruieni** și cad lîngă rădăcinile lor.* CAMIL PETRESCU, o. I 34.

*Știi că **boierul, cîtu-i de boier,** a pus-o de mămăligă.* CREANGĂ, p. 161.

După cum se vede, una dintre propoziții poate fi introdusă printr-un pronume, o conjuncție sau un adverb.

2. Propozițiile alăturate (coordonate sau subordonate) conțin fiecare o tautologie:

***Jocul e joc și norocul e noroc.** Începe cartea flăcăului să se schimbe.* CARAGIALE, o. I 222.

Dealu-i deal și valea-i vale.

***Mîndra-i mîndră** pînă moare.* Cîntec popular.

RAPORTUL DINTRE O PROPOZIȚIE CU TAUTOLOGIE ȘI ALTE PROPOZIȚII

§ **960.** De obicei propoziția sau propozițiile care conțin o tautologie se găsesc într-un anumit raport gramatical cu altă propoziție, fără tautologie. Propoziția fără tautologie poate să nu fie exprimată, ci numai subînțeleasă.

Cel mai frecvent raport sintactic care se stabilește între cele două tipuri de propoziții (cu și fără tautologie) este de coordonare adversativă:

***Scăpătat, scăpătat,** dar văd că n-a rămas fără cheag.* TUDORAN, p. 237.

De frumoasă ești frumoasă,

Dar ia nu ț-o știi coasă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427.

***Stăpînu-tău ca stăpînu-tău,** ce ț-a face el, asta-i deosebit de bașca... însă pe mine să căutați să nu mă smintiți.* CREANGĂ, p. 266.

VALORILE TAUTOLOGIEI

§ **961.** Tautologia are rolul de a sublinia o calitate sau o acțiune. Al toilea termen al ei exprimă în general identitatea cu cel dintîi, cu următoarele nuanțe distincte:

1. subliniază calitatea primului termen (adesea printr-o comparație exprimată sau subînțeleasă):

Ce-i tînăr, tot tînăr; *îți vine a te juca, jupîneșică.* CREANGĂ, P. 121.

Nu-l vînd, dragă domnule... ***Un Cézanne e un Cézanne*** *îl las acolo.* CĂLINESCU, S. N. 337.

Acu, ***ziua ca ziua...*** *mă mai ieu eu cu caprele, dar noaptea... toate stihiile năpădesc pe mine.* ALECSANDRI, T. 616.

2. arată exclusivitatea:

Crima nu e politică... ***Crima e crimă.*** REBREANU, R. I 263.

3. întărește caracterul veridic, autentic, real al primului termen:

Pitache cînd spune o ***vorbă e vorbă.*** BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 57.

De glumeț, glumeț era *moș Nichifor,* ***nu-i vorbă.*** CREANGĂ, P. 111.

BIBLIOGRAFIE

1. J. BYCK, *La répétition en roumain*, în BL II (1934), p. 67—85.
2. AL. GRAUR, *Tautologia în limbă*, în SCL XIII (1962), p. 443—449.
3. V. GUȚU-ROMALO, *Repetiția, procedeu sintactic de exprimare a aspectului în limba română*, în SCL XI (1960), p. 485—493.
4. IORGU IORDAN, *Stilistica limbii române*, București, 1944, p. 256—274.

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITARĂ LIBRARY

ANACOLUTUL

§ **962.** Anacolutul este o construcţie sintactică specială care se creează prin întreruperea şi modificarea unei construcţii în cadrul aceleiaşi unităţi sintactice :

***Cine** strîcă dragostile*
Mînce-i grîu păsările. ARH. FOLK. VI : 74.

***Fata** împăratului, cum a ajuns la casa mirelui, i-au plăcut palaturile şi socrii.* CREANGĂ, P. 86.

Anacolutul se îndepărtează de la normele sintaxei limbii literare şi este specific limbii populare şi familiare.

În general, apariţia anacolutului în limba literară constituie o greşeală, exceptînd situaţiile în care se reproduce limba populară sau familiară. Există totuşi unele anacoluturi tolerate şi de limba literară.

Cauza cea mai generală a creării anacolutului este tendinţa vorbitorilor de a se exprima cît mai repede. Vorbitorul, mai ales cînd are de făcut o comunicare urgentă şi lungă, începe fraza cu o anumită construcţie, fără să ştie în ce fel o va continua şi în graba de a transmite ascultătorului ceea ce are de spus reuneşte în aceeaşi frază diferite construcţii fără legătură sintactică între ele. Aceste construcţii sînt evitate în scris.

TIPURI DE ANACOLUTURI

§ **963.** Cele mai frecvente situaţii sintactice în care se creează anacolutul sînt următoarele :

1. Un termen al frazei cumulează mai multe funcţiuni sintactice :

***Cine** tot vorbeşte, lucrul nu-i sporeşte.* ZANNE, P. II 838.

***Cui** îi place-n crîjm-a bea*
Nu doarmă tătă noaptea. ARH. FOLK. V 139.

În primul exemplu pronumele relativ *cine* cumulează funcţiunea de subiect al subordonatei *cine tot vorbeşte* şi de cuvînt care introduce completiva indirectă a regentei *lucrul nu-i sporeşte*, dar nu o exprimă formal decît pe cea dintîi, nefiind posibil ca acelaşi cuvînt să aibă simultan două forme deosebite : forma de dativ cerută de faptul că introduce o completivă

indirectă și cea de nominativ cerută de funcțiunea de subiect al subordonatei; marcarea numai a unuia dintre cele două raporturi sintactice în care intră pronumele face ca subordonata să fie izolată de regenta care urmează. În exemplul al doilea pronumele exprimă formal funcțiunea de complement indirect al subordonatei și cumulează funcțiunea de a introduce o subiectivă; deoarece nu este marcată gramatical decît prima funcțiune, fraza este întreruptă.

În exemplul:

Cine-a binevoi să vie aici ca să vadă ori să privegheze pe mort, să-l cinstesc c-un pahar și să-i dau o bucată de pită cu ceva. SADOVEANU, O. X 635, pronumele *cine* cumulează funcțiunea de subiect al subordonatelor cu care începe fraza, de complement direct al primei regente și de complement indirect al celeilalte.

În aceste fraze cu anacolut subordonata precedă regenta, iar pronumele exprimă formal funcțiunea din subordonată.

Acest tip de anacolut este singurul tolerat de limba literară. Pentru a fi evitat ar trebui să se înlocuiască întreaga construcție *(Cine strică dragostile să aibă grîul mîncat de păsări; Cine tot vorbește nu are spor la lucru)* sau să fie reluat pronumele *(Cui îi place-n crîșm-a bea Acela să nu doarmă . . .)*.

Uneori, pe lîngă faptul că pronumele are dublu rol sintactic, se elimină și prepoziția necesară în propoziția subordonată:

Tăcu, fiindcă venise servitoarea cu cafelele. Lasă-le aici! Pleacă! Și cine mă caută, nu sînt acasă! CEZ. PETRESCU, în LR IV (1955), nr. 2, p. 21.

Raportul sintactic dintre subordonata *cine mă caută* (care trebuia să fie *pentru cine mă caută*) și regenta *nu sînt acasă* este întrerupt.

2. Conitrucția cu care începe fraza este părăsită cînd se intercalează o propoziție subordonată și fraza este continuată cu o altă construcție:

Moșneagul, cînd a văzut-o, i s-au umplut ochii de lacrimi. CREANGĂ, P. 291.

Subiectul cu care începe fraza, *moșneagul*, este părăsit după subordonata temporală *cînd a văzut-o* și fraza este continuată cu altă construcție, în care moșneagul are funcțiune de complement indirect. Forma de nominativ se poate explica și prin faptul că *moșneagul* este în același timp subiectul gramatical al subordonatei și subiectul logic al întregii fraze. Conform regulilor sintaxei limbii literare fraza trebuia să fie construită astfel: *Moșneagului, cînd a văzut-o, i s-au umplut ochii de lacrimi.*

3. Cînd într-o atributivă introdusă prin pronumele relativ *care* în nominativ apare al doilea subiect:

*Masa era compusă din două mesuțe mici, așezate cap la cap, **care** neavînd aceeași formă și nici aceeași înălțime, **îmbinarea** lor alcătuia o figură geometrică cu totul arbitrară.* PĂTRĂȘCANU, PR. 19.

Subiectul atributivei exprimat prin pronumele *care* este părăsit după intercalarea gerunziului cu funcțiune de complement cauzal *neavînd aceeași formă și nici aceeași înălțime* și este introdus un alt subiect, *îmbinarea*. *Care* ar trebui să fie subiectul atributivei, dar este înțeles ca subiect al gerunziului; din această cauză în continuarea frazei apare un nou

subiect şi propoziţia astfel creată nu mai este atributivă, nu e subordonată regentei, ci independentă de ea.

Construcţia corectă este următoarea : . . . *mesuţe, care, neavînd aceeaşi formă . . . , alcătuiau prin îmbinare o figură geometrică cu totul arbitrară.* În anacolutul discutat, vorbitorul nu ţine seama de trăsătura caracteristică de relativ a pronumelui subiect al atributivei şi îl tratează ca pe un pronume demonstrativ care este izolat de regenta anterioară şi are numai funcţiunea de subiect al gerunziului complement *(acestea neavînd aceeaşi formă . . . , îmbinarea lor alcătuia . . .)*. Relativul *care* nu poate fi însă izolat de regenta anterioară.

În acelaşi fel se creează anacolutul în fraze de tipul celei următoare, frecvente în vorbirea curentă :

L-am căutat pe Gheorghe, care nefiind acasă, l-am luat pe Ion.

Construcţia corectă este următoarea : *L-am căutat pe Gheorghe, care nu era acasă şi l-am luat pe Ion.*

4. Cînd există o neconcordanţă între cazul cu care se construiesc complementul regentei şi completivele acesteia, introduse prin pronume, în situaţiile în care completiva este reluată prin pronume personal neaccentuat :

Negreşit că ***pentru oricare*** *ştie să ţină un condei cu trei degite şi* ***pentru oricare*** *din acei scriitori ce nu s-au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gîndirii şi a studiului foarte lesne* ***le*** *vine a scrie „currente calamo" despre orice materie, ştiută sau necunoscută lor.* ODOBESCU, S. III 102.

Discordanţa de caz dintre pronumele care introduce completivele indirecte *pentru oricare ştie să ţină un condei . . . şi pentru oricare din acei scriitori . . .* şi complementul indirect pronominal *le* din regentă duce la întreruperea frazei, deoarece verbul din propoziţia *că foarte lesne le vine* cere ca toate complinirile lui să fie construite cu dativul şi nu cu acuzativul cu prepoziţie, cum sînt construite completivele de mai sus.

FRAZE TOTAL GREŞITE

§ **964.** În anacoluturile discutate mai sus întreruperea construcţiei frazei determină adesea o anumită lipsă de claritate a frazei, duce la confuzie sau la echivoc.

Există însă alte anacoluturi care fac fraza complet de neînţeles, ca în exemplele :

Deşi avem în faţă două cărţi ***cărora,*** *fără a li se nega meritele,* ***sînt susceptibile de observaţii critice,*** *recenzenţii au preferat laudele nemăsurate.* LUCEAFĂRUL, 103 (1962), p. 4/4.

În această frază construcţia primei atributive, introdusă prin pronumele relativ în dativ *cărora*, este întreruptă prin intercalarea unui complement. După această intercalare atributiva continuă cu o construcţie care nu este în concordanţă cu elementul introductiv : *cărora...sînt susceptibile de observaţii critice.* Forma de dativ a pronumelui relativ care

introduce atributiva este în concordanță cu cazul formei neaccentuate a pronumelui din cadrul complementului intercalat *fără a li se nega meritele*. Fiind în acest caz însă, pronumele nu mai poate avea rolul de subiect al predicatului nominal *sînt susceptibile*. Pentru ca fraza să fie corectă există posibilitatea de a o construi fie astfel încît în cadrul complementului să nu existe un pronume în dativ : *care, fără a fi lipsite de merite, sînt susceptibile de . . .*, fie astfel încît elementul introductiv al atributivei să nu fie subiect, ci complement : *cărora, fără a li se nega meritele, li se pot face observații critice.*

Rugăm a cunoaște conform H.C.M. — 2093/952, prin care se stabilește că întreaga corespondență prezentată de ministere, întreprinderi și instituții, să fie primite de unitățile P.T.T.R. numai corespondență recomandată și care va fi francată conform tarifului poștal. (O adresă a oficiului P.T.T.R. 22 București.)

Dintre multiplele greșeli pe care le conține ultima frază semnalăm numai că nu există legătură între regentă și restul frazei. Regenta insuficientă *rugăm a cunoaște* conține un verb care cere neapărat un complement sau o completivă, dar ceea ce ar trebui să fie completiva verbului regent este completiva atributivei. Pentru ca regenta să nu fie întreruptă, fraza trebuie construită astfel : *rugăm a cunoaște că, conform H.C.M. . . ., se stabilește că . . .*

Următoarea frază conține greșeli și mai numeroase decît precedentele :

Reclamantul acela care a făcut reclamația, un porc al meu, ca o ură personală pentru tat-so care tocmai se certase, l-a găsit cu o altă turmă de porci a altora și l-a luat numai pe el din toți și pe ceilalți i-a lăsat în stogul de grîu. Citat de Radu Dimiu, în *Limbajul juridic* (București, 1930), p. 23.

Majoritatea greșelilor din această frază provin din eliminarea conjuncțiilor sau din folosirea unora care nu sînt adecvate cu restul frazei.

BIBLIOGRAFIE

1. N. Drăganu, *Asperități sintactice*, în „Transilvania" XLI (1910), Sibiu, nr. I—II, p. 5—13, nr. III, p. 85—95, nr. IV, p. 172—183, nr. V, p. 335—354, nr. VI, p. 414—422.
2. V. Guțu, *Propoziții relative*, în SG II, p. 162—165.
3. G. Nedioglu, *Independența subiectului*, în LR IV (1955), nr. 2, p. 13—23.

CUVINTELE ŞI CONSTRUCŢIILE INCIDENTE

§ **965.** Se numesc incidente cuvintele şi construcţiile care aduc o comunicare suplimentară în interiorul unei comunicări de bază. Cuvintele şi construcţiile incidente nu fac parte din structura comunicării în care sînt introduse, adică sînt nelegate sintactic de propoziţia sau de fraza în care apar şi constituie propoziţii sau fraze de sine stătătoare. Scoase din această comunicare, ele pot forma altă comunicare, neincidentă.

În general, cuvintele şi construcţiile incidente pot ocupa orice loc faţă de comunicarea de bază : la începutul, la mijlocul sau la sfîrşitul ei. Ele sînt rostite cu o intonaţie deosebită, fiind izolate prin pauze care se redau grafic prin virgule, linii de pauză sau paranteze.

Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amîndoi. NEGRUZZI, S. I 64.

*Ştim că s-au găsit pe ici, pe colo pesimişti şi sceptici — **pădure fără uscătură nu se poate** — cari au zîmbit maliţios.* CARAGIALE, O. V 450.

*Amicul nostru **(mărturisesc astăzi că acela eram eu însumi)**, care cunoaştea bine puterile Franţei în materie de instrucţiune . . . , s-a grăbit a schimba vorba.* ODOBESCU, S. III 346.

*Avea un păr ca paiele, obrajii supţi, ochii fără gene, era urîtă, **e drept**.* CAMIL PETRESCU, O. I 42.

Observaţie. Uneori în interiorul unei construcţii incidente poate apărea altă construcţie incidentă:

Savantul naturalist presimţi gradul aproape incalculabil al voracităţii raţelor,... luă fără întîrziere treizeci de raţe bine crescute (adică nu bine educate — sînt fiinţe incapabile de o bună educaţie! — ci bine dezvoltate ca corp) şi le închise într-un parc pe toate la un loc. I. L. Caragiale, *Opere*, vol. al II-lea (Bucureşti, 1960), p. 345.

CE EXPRIMĂ CUVINTELE ŞI CONSTRUCŢIILE INCIDENTE

§ **966.** Deşi din punct de vedere gramatical cuvintele şi construcţiile incidente sînt nelegate de propoziţia sau de fraza în care apar, din punctul de vedere al conţinutului se leagă totuşi de ea. Ele arată uneori atitudinea vorbitorului faţă de întreaga comunicare sau faţă de o anumită parte a ei;

alteori aduc o explicaţie sau o completare, pe care vorbitorul o consideră necesară pentru clarificarea celor exprimate.

De cele mai multe ori cuvintele şi construcţiile incidente exprimă:

— o apreciere asupra celor relatate:

*Am găsit, **din norocire**, un vagon de clasa a doua la coada trenului.* CARAGIALE, O. I 293.

*Era şi drăgălaş — **bată-l fericea** — puiul de împărat!* ODOBESCU, S. III 176.

—gradul de convingere cu privire la cele relatate:

*Ar priimi, **desigur**, să-ţi fie editor.* ODOBESCU, S. III 12.

*Nu ştiu, **zău**, cum a sta şi asta; îmi plesneşte obrazul de ruşine, cînd gîndesc, cum am să mă înfăţoşez înaintea femeiei celeia.* CREANGĂ, P. 172.

*Spun — **nu ştiu de e aşa** — că lupii, văzînd osînda ce li se pregăteşte, au ales o deputaţie dintre ei.* NEGRUZZI, S. I 280.

Adeseori aceste două valori se împletesc:

*Turturel — **aşa-i că sună bine?** — este pseudonimul destul de transparent cu care Edgar îşi semnează cronicele.* CARAGIALE, O. I 209.

— o explicaţie:

*Instinctul meu de barbar — **căci astfel mulţi vor zice** — mă-mpinse a lăsa îndată nevoiaşa şosea.* ODOBESCU, S. I 377.

— intervenţia autorului în vorbirea directă a unui personaj sau la sfîrşitul acesteia:

*Mie, **adăogă mătuşă mea Caliopi**, îmi place mai ales frumoasa poftă de mîncare a domnului Ghenciu.* SADOVEANU, O. X 479.

*Dacă te-apuci să răscoleşti lucrurile, pînă aici te înfunzi — **secretarul îşi tăie gîtlejul cu degetul** — şi ajungi la concluzia că pe toţi trebuie să-i dai afară!* PREDA, D. 188.

*Na! Dănilă — **zise el în gîndul său** — aşa-i c-ai sfeclit-o?* CREANGĂ, P. 56.

*Ia zvîrle-l şi tu acum, **zise dracul, îngîmfat.*** CREANGĂ, P. 56.

Observaţie. Propoziţiile care conţin verbe de declaraţie sau asimilate cu acestea (vezi § 884) sînt incidente numai în aceste situaţii (cînd sînt intercalate în vorbirea directă sau cînd stau după ea). Cînd precedă şi introduc vorbirea directă, propoziţiile de acest fel nu sînt incidente, deoarece reprezintă continuarea firească a comunicării anterioare:

*Nevasta celui bogat de multe ori făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descolorosi odată de frate-său. **Ea zicea adesoori:***

— Frate, frate, dar pita-i cu bani, bărbate. CREANGĂ, P. 38.

NATURA GRAMATICALĂ A CUVINTELOR ŞI A CONSTRUCŢIILOR INCIDENTE

§ **967.** Cuvintele şi construcţiile incidente alcătuiesc, din punct de vedere sintactic, propoziţii sau fraze.

1. Propoziţiile incidente sînt formate dintr-un număr mai mare sau mai mic de termeni:

*E un şorţ, e un şorţ, **stărui el; ai auzit bine, e un şorţ.*** SADOVEANU, O. X 484.

*„Doftorașul" plictisit, neputînd pleca fără bagaj și voind să evite scandalul în mahala, se hotărî să recurgă la un subterfugiu, la aceea ce — **ierte-ni-se expresia tipică și consacrată** — în argotul studențesc se numește un chiul.* CARAGIALE, o. II 124.

Adeseori propozițiile incidente constau dintr-un singur cuvînt sau dintr-un grup de cuvinte constituind o expresie sau o locuțiune, de obicei :

a. o interjecție sau o construcție exclamativă : *zău, vai, bată-l fericea, bată-l pustia, lua-l-ar dracu.*

La toate aceste întrebări, el nu avea alt răspuns decît : Asta, zău, nu știu! ODOBESCU, S. III 190.

*Ș-apoi întrat în asemenea școală, mai numai barba și punga, **bat-o pustia**, te făcea să calci a popă!* CREANGĂ, A. 86.

b. un adverb predicativ sau o locuțiune adverbială predicativă : *desigur, firește, bineînțeles, cu siguranță, fără îndoială, de bună seamă, fără doar și poate.*

*Un înger hain — **fără îndoială** — îmi trezea gîndurile.* BASSARABESCU, V. 124.

Ele pot avea și compliniri :

*Persoana — d i n g r e ș e a l ă, **desigur** — începu să palpiteze pentru acesta.* CARAGIALE, o. I 306.

O b s e r v a ț i e. Majoritatea adverbelor și a locuțiunilor adverbiale de felul celor menționate mai sus — cu excepția cîtorva — pot apărea în propoziție și cu funcțiune de circumstanțiale de mod :

Peste două zile trebuia să plece negreșit la post. BASSARABESCU, V. 14.

Uneori însă nu putem fi siguri dacă autorul consideră construcția incidentă sau nu față de comunicarea în care apare. Asemenea situații reprezintă un stadiu intermediar între construcțiile incidente și părțile de propoziție exprimate prin adverbele și locuțiunile adverbiale discutate :

Aci e, fără îndoială, paradisul pămîntesc al vremurilor noastre. HOGAȘ, DR. I 15.

c. un verb la un mod predicativ :

*Poftim, nepoate Grigri, **zice**, cetește și te bucură.* SADOVEANU, O. X 479.

*Iar pe la capătul albiuței am găsit cîteva rubiele, puse de turci, **se vede**, la capul copilei.* CREANGĂ, A. 21.

2. Frazele incidente sînt alcătuite din două sau mai multe propoziții coordonate sau regente și subordonate :

*Cînd dl. Stavrache se întorcea de la parastasul de nouă zile al maică-sii, pe la începutul lui dechemvrie — **(bătrîna, după ce zăcuse de inimă rea vreo cîteva săptămîni, murise, dimineața, la 28 noiemvrie)** — se-ntîlni cu factorul rural.* CARAGIALE, O. I 169.

Din punctul de vedere al construcției, propozițiile incidente sînt construite adeseori ca niște subordonate, fiind introduse prin adverbe și pronume relative sau prin conjuncții de subordonare. Incidentele de acest fel sînt, probabil, la origine, subordonate ale unor regente subînțelese, de asemenea incidente. Cu timpul ele au devenit construcții mai mult sau

mai puțin fixe, pe lîngă care nu se mai subînțelege nimic, păstrînd totuși aspectul de subordonate:

*Numai în grădina ursului, **dacă-i fi auzit de dînsa**, se află sălăți de aceste.* CREANGĂ, P. 211.

*Nevastă-sa — **că uitasem să vă spui, de degrabă ce mi-e să isprăvesc, că se și însurase** — nevastă-sa aprinsese o sumă de lumînări și țopăia pîn odaie singură.* CARAGIALE, O. III 20—21.

Observație. Aceste propoziții incidente trebuie deosebite de propozițiile subordonate intercalate în regenta pe care o determină, ca de exemplu:

*Noi, **cum a plecat bunicul**, a doua zi ne-am dus la școală.* CREANGĂ, A. 27.

Deși apar în interiorul unei propoziții, subordonatele intercalate neincidente îi întregesc înțelesul și realizează împreună o singură comunicare. (Vezi și § 1016.)

§ 968. După scopul comunicării și după structură, propozițiile incidente nu se deosebesc de cele neincidente. Datorită faptului că exprimă punctul de vedere al vorbitorului, ele au adeseori un puternic caracter afectiv:

*Pe ferestrele mari, mate de abureală, ale palatului — **ce cald trebuie să fie înăuntru!** — ies, rupînd pîcla groasă în bande largi și drepte, lumină și sunete armonioase.* CARAGIALE, O. III 266.

*Ce bine ar fi fost — **nu este așa, amice?** — să-mi fi adus eu mai de mult aminte de o așa înțeleaptă învățătură!* ODOBESCU, S. III 165.

În ce privește structura lor, propozițiile incidente sînt adeseori nominale, ceea ce se explică de asemenea prin caracterul lor afectiv:

*Cînd a plecat de-acasă să meargă la București p-atîția ani în școli, mama lui — **de treabă femeie!** — l-a sărutat.* CARAGIALE, O. I 22.

CUVINTELE DE UMPLUTURĂ

§ 969. Cuvintele de umplutură sînt cuvinte incidente care întrerup șirul comunicării fără să aducă de fapt vreo idee în plus în legătură cu ea. Ele apar în limba vorbită, fie din cauza lipsei momentane a unor termeni potriviți, fie din obișnuință.

*Arta este, cum am putea zice mai bine? este încercarea spiritului omenesc de a satisface o mare nevoie a spiritului omenesc... care are nevoie, pentru a fi satisfăcut, de o satisfacere tot din partea unui spirit, care și acela ... **în fine**,... da, **în fine**... Mai mult decît atîta nici Aristotele nu cred să fi putut spune.* CARAGIALE, O. II 140.

*Bine, **frate**, revuluție ca revuluție, da nu-ți spusei că nu-i voie de la poliție să dai focuri în oraș?* CARAGIALE, O. VI 68.

(În acest citat vocativul *frate* este adresat unei femei.)

Cuvintele de umplutură sînt lipsite de sens lexical. Ele provin de obicei din expresii mai des folosite în vorbire al căror sens a slăbit în mod treptat.

Astfel, expresia *va să zică*, utilizată frecvent în limba vorbită drept cuvînt de umplutură, este justificată atît din punct de vedere sintactic (joacă rol de copulă), cît şi lexical în următoarele exemple:

Asta nu ***vra să zică*** *nimica.* V. Alecsandri, *Modista şi cinovnicul* (Iaşi, 1841), p. 11.

O soţietate fără prinţipuri, ***va să zică*** *că nu le are!* CARAGIALE, o. VI 82.

În exemplul:

Prin urmare, ***care va să zică,*** *dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra bandiţilor, atunci, mă rog, ce mai rămîne?* CARAGIALE, o. I 157, expresia şi-a pierdut înţelesul de mai sus, căpătînd valoare adverbială conclusivă, ca şi *prin urmare*, pe lîngă care e folosită pleonastic. Slăbindu-şi sensul adverbial, ea a devenit apoi un cuvînt de umplutură:

Am luat, dragă, două ocă de pămînt şi le-am fiert bine, bine! Ş-au dat, domnule, un miros grozav! Nimic în lume cred că nu miroasă aşa de urît ca pămîntul fiert. — Şi după ce l-am fiert, ***vra să zică,*** *... am pus pămîntul acela între ferestre.* SADOVEANU, o. III 397.

Datorită acestei slăbiri treptate a sensului este greu să precizăm în anumite cazuri dacă expresiile sînt sau nu cuvinte de umplutură.

§ **970.** În calitate de cuvinte de umplutură pot apărea diferite părţi de vorbire. Foarte frecvente sînt cuvintele de umplutură provenite din vocative, adverbe sau locuţiuni adverbiale.

Vocativele devenite cuvinte de umplutură (*soro, frate, domnule, dragă* etc.) şi-au pierdut sensul lexical iniţial şi pot fi adresate oricui:

(Leonida începe să sforăie.) Dormi, ***soro?*** *... (Leonida sforăie-nainte.)* CARAGIALE, o. VI 64.

Adeseori ele nici măcar nu mai servesc drept mijloc de adresare, ci exprimă pur şi simplu diferite sentimente ca uimire, admiraţie, participare intensă la povestire etc.

Ei! ***domnule,*** *cîte d-astea n-am citit eu, n-am păr în cap!* CARAGIALE, o. VI 66.

Vocativul poate fi însoţit de o interjecţie:

Mai stăm noi oleacă şi, pe urmă, numai ce s-arată, ***măi tată,*** *o groază de mistreţi.* SADOVEANU, o. I 45.

Adverbele şi locuţiunile adverbiale au dat şi ele naştere la cuvinte de umplutură, ca *în fine, cică:*

Cînd să ieşim din sat — erau acolo o mulţime de oameni — un deal de omăt, domnule, — trei case puse una peste alta, ***în fine!*** SADOVEANU, o. III 395.

Multe cuvinte de umplutură sînt la origine propoziţii: *mă rog, mă-nţelegi, zice, (care) va să zică:*

Este o criză, ***mă-nţelegi,*** *care poţi pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă.* CARAGIALE, o. I 288.

§ **971.** Cuvintele de umplutură pot îndeplini diferite roluri în vorbire.

Cu ajutorul lor vorbitorul încearcă să-şi completeze un gol ivit în cursul exprimării, atunci cînd nu găseşte termenii potriviţi. Pe lîngă

aceasta cuvintele de umplutură pot da uneori celui care le folosește impresia că subliniază ideea exprimată:

*Omul cu bine și cu pace, **mă-nțelegi**, devine că poate pentru ca să, **mă-nțelegi**, să... cum să zic?... să... în sfîrșit, să fie toate cu bine și cu pace.* CARAGIALE, o. IV 111.

Vocativele au nu numai rolul de a atrage atenția interlocutorului, ci și pe acela de a accentua ideea din propozițiile enunțiative exclamative sau interogative, pe care de obicei le însoțesc:

*E primejdie mare, **domnule!** Ce să fie?* CARAGIALE, o. VI 68 (vocativ adresat unei femei).

În anumite cazuri cuvintele de umplutură sînt repetate în mod inconștient de cel care vorbește:

*M-am dus eu la el chiar în persoană; zic: pe ce bază nu vrei să vii mîine la ezirciț, domnule? **zice:** sînt bolnav, domnule sergent, **zice**, de-abia mă țiu pe picioare, nu pot să merg nici pîn' la prăvălie, **zice.*** CARAGIALE, o. VI 9.

Tot printre cuvintele de umplutură se încadrează și acele ticuri verbale care reprezintă folosirea inconștientă și inutilă de către vorbitor a anumitor construcții foarte frecvente în vorbirea lui. Ele trebuie deosebite de ticurile care apar ca urmare a sărăciei de vocabular, dar care totuși se justifică din punct de vedere sintactic, fiind utile exprimării.

Este de remarcat că în vorbirea unei singure persoane același tic verbal poate fi folosit la locul potrivit, însă poate apărea și acolo unde nu e necesar, drept cuvînt de umplutură. Astfel, în vorbirea cunoscutului personaj Zaharia Trahanache din piesa lui I. L. Caragiale „O scrisoare pierdută", apare ticul: *aveți* (sau *ai*) *puțintică răbdare.* Adeseori folosirea lui se justifică:

*Trebuie să ne vedem înainte de întrunire. Așteaptă-mă negreșit; nu ieși: **ai puțintică răbdare**...* CARAGIALE, o. VI 121.

Uneori el este inutil, devenind astfel cuvînt de umplutură:

Eu, serios, zic:

*„Stimabile, m-ai chemat să-mi arăți un docoment, arată docomentul!" Zice „Mi-e teamă, zice, că o să fie o lovitură dureroasă pentru d-ta, și ar fi trebuit să te pregătesc mai dinainte, d-ta un bărbat așa de, și așa de"... și iar delicatețuri. Zic iar „Stimabile, **ai puțintică răbdare**, docomentul"...* CARAGIALE, o. VI 85.

Cuvintele de umplutură sînt caracteristice limbii vorbite. În limba literară ele apar numai în stilul beletristic, și anume în vorbirea diferitelor personaje.

BIBLIOGRAFIE

AL. INDREA, *Construcții și cuvinte incidente.* în CL VI (1961), nr. 2, p. 351–358.

ORDINEA CUVINTELOR ŞI A PROPOZIŢIILOR

ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIŢIE

OBSERVAŢII GENERALE

§ 972. În limba română ordinea cuvintelor în propoziţie nu este în general fixă. Acest fapt se datoreşte, într-o oarecare măsură, existenţei flexiunii nominale : numele, exprimînd prin forma lor raporturile dintre ele şi celelalte părţi de propoziţie, pot fi aşezate în orice ordine, fără ca sensul propoziţiei să se modifice. Acolo unde desinenţele specifice lipsesc, există două situaţii : sau se folosesc alte mijloace de marcare a raporturilor sintactice (de exemplu : reluarea complementului prin pronume, folosirea lui *pe* în construirea complementului direct, articolul posesiv etc.), topica rămînînd relativ liberă, sau, mai rar, se recurge la topică pentru marcarea acestor raporturi şi atunci ea devine fixă.

Totuşi, cuvintele nu pot fi aşezate oricum : ordinea cea mai obişnuită în limba română într-o propoziţie principală dezvoltată, cu diferite părţi de propoziţie, este următoarea : subiect — atribut — predicat — complement direct şi indirect — complemente circumstanţiale. Această ordine corespunde desfăşurării logice a gîndirii de la autorul unei acţiuni la acţiunea propriu-zisă, apoi la obiectul ei şi, în sfîrşit, la împrejurările în care ea se desfăşoară.

Ordinea obişnuită este schimbată din nevoia de a da cît mai multă expresivitate comunicării. Procedeul este caracteristic pentru vorbirea afectivă, unde se scoate în relief elementul considerat cel mai important pentru comunicare. Această evidenţiere se face, pe lîngă intervertirea ordinii obişnuite a cuvintelor, şi printr-o intonaţie specială.

Ordinea cuvintelor poate fi alta decît cea obişnuită şi în cadrul unor construcţii sintactice neafective, aşa cum se va vedea mai departe (subiectul unui verb la infinitiv stă după verb ; complementul circumstanţial exprimat printr-un adverb relativ se aşază înaintea predicatului etc.).

Situaţiile în care topica este fixă datorită diverşilor factori de ordin gramatical sau semantic (care vor fi menţionaţi în paragrafele următoare)

sînt destul de puţine la număr şi nu infirmă calificarea ordinii cuvintelor în limba română ca relativ liberă.

În propoziţiile subordonate ordinea părţilor de propoziţie poate depinde şi de elementul introductiv. De exemplu, locul subiectului faţă de predicat este influenţat de faptul dacă subordonata este introdusă printr-un adverb relativ (vezi § 973).

LOCUL SUBIECTULUI ŞI AL PREDICATULUI

§ 973. În mod obişnuit, în propoziţiile enunţiative neexclamative, subiectul stă înaintea predicatului:

Niţă se plimba singur pîn curte. CARAGIALE, O. I 22.

Ah! organele-s sfărmate şi maestrul e nebun! EMINESCU, O. I 158.

Ea devenise un magnet care trăgea spre sine toate privirile. FILIMON, O. I 117.

Observaţii. 1. Între subiect şi predicat apare adesea un atribut sau o propoziţie atributivă care, determinînd subiectul, stă în mod firesc în imediata lui apropiere:

Lunca de sălcii vechi deschidea bolţi în jur. SADOVEANU, O. XVIII 31.

Legea domniei lui Ştefan-vodă a fost împuţinarea puterii boierilor. SADOVEANU, O. XVIII 58.

Pomul care nu face roadă se taie şi în foc se aruncă. CREANGĂ, P. 118.

2. Între subiect şi predicat pot apărea unele conjuncţii, părţi de propoziţie sau propoziţii întregi:

Baba însă voia cu orice chip să aibă o troiţă nedespărţită de nurori. CREANGĂ, P. 8.

Vocală cu vocală venind în contact se elidează. MACEDONSKI, O. IV 34.

Conferenţiarul, îndată ce a sosit, a început să vorbească.

Subiectul şi predicatul îşi schimbă locul atunci cînd accentul propoziţiei cade pe predicat. Această inversiune este scoasă în relief în vorbire, de cele mai multe ori, şi printr-o intonaţie deosebită, predicatul fiind rostit pe un ton mai înalt:

I se dezmorţiseră picioarele, mîinile... se dezlegase limba. PAS, Z. I 69.

Observaţie. Între predicat şi subiect apar adesea complemente care determină predicatul, atribute care determină subiectul şi îl precedă sau propoziţii:

Porni luceafărul. Creştean

În cer a lui aripe. EMINESCU, O. I 176.

E frumoasă, după cum v-am spus, Ileana.

Subiectul nu poate sta decît înaintea predicatului cînd este exprimat printr-un pronume relativ-interogativ.

Cine e notat de monitor că n-a fost cuminte e deznodat în bătăi. STANCU, D. 246.

Oamenii ce priveau, şi mai ales băieţii, leşinau de rîs. CREANGĂ, P. 306.

De asemenea, subiectul stă de cele mai multe ori înaintea predicatului cînd la începutul propoziţiei este un participiu cu funcţiune de atribut circumstanţial sau un gerunziu cu funcţiune de complement circumstanţial:

*Devenit liber, **el** se duse să exerciteze în ţinuturi meseria lui de pitar.* ALECSANDRI, la GHICA, S. 640.

*Pornind iar spre maica Aegidia, ca să afle cele petrecute, **Mara** era din ce în ce mai strîmtorată.* SLAVICI, O. II 13.

*Şi ieşind pe uşă iute, **ei** s-au prins de subsuoară.* EMINESCU, O. I 154.

Înaintea predicatului stau de obicei şi subiectele exprimate prin pronume, cînd rolul lor este de a marca opoziţia dintre persoane:

***Tu** eşti o undă, **cu** sînt o zare,*
***Eu** sînt un ţărmur, **tu** eşti o mare.* EMINESCU, O. I 479.

Cu acelaşi rol pronumele pot apărea şi după verb, cînd acesta este la imperativ:

*Du-te **tu**!*

Ordinea predicat — subiect este frecventă în propoziţiile enunţiative exclamative:

*S-a **stricat ţara** asta, domnule Iancule!* CARAGIALE, O. II 52.

Această ordine este obligatorie în construcţiile afective de tipul:

*Au venit **la oameni**!* (în care subiectul e precedat de prepoziţia *la* care exprimă ideea de cantitate — vezi şi § 519 b).

*Vine **el** tata!* (în care predicatul este accentuat datorită subiectului reluat — vezi § 521).

Un aspect al ordinii inverse îl constituie şi apariţia subiectului între verbul copulativ şi numele predicativ, între verbul de modalitate sau de aspect şi verbul care depinde de el sau între elementele unei locuţiuni verbale:

Un vînt uşor şi somnoros adie
*Şi-n codru **prinde frunza să se mişte**.* IOSIF, P. 30.

*Atunci sai răpede înlăuntru de-ţi ia sălăţi într-ales şi cîte-i vrea de multe, căci pe urs **l-am pus eu la cale**.* CREANGĂ, P. 215.

Tot după verb stă totdeauna subiectul unui infinitiv şi de cele mai multe ori cel al unui gerunziu, mai ales cînd subiectul gerunziului este altul decît cel al predicatului:

*Am plăcerea de **a-i prezenta eu** lucrarea.*

*Şi tot **bocind ea**, o apucă leşin de supărare.* CREANGĂ, P. 81.

*Odată **slujind un episcop** oarecare de hramul bisericei la Buna Vestire din Iaşi, părintele Duhu intră în biserică.* CREANGĂ, A. 137,

dar şi:

***El** iar **privind** de săptămîni,*
Îi cade dragă fata. EMINESCU, O. I 167.

De asemenea, în propoziţiile care încep cu un complement circumstanţial, cu excepţia celui exprimat prin gerunziu (vezi mai sus), subiectul este aşezat de cele mai multe ori după predicat, pentru că circumstanţialul stă de obicei lîngă predicat:

*Aspru, rece **sună cîntul** cel etern neisprăvit.* EMINESCU, O. I 158.

*Pe acea măsuţă **aburea o oală** nouă de lut, cu apă neîncepută.* SADOVEANU, O. XVIII 54.

Există însă şi propoziţii care încep cu un complement circumstanţial, dar au subiectul aşezat înaintea predicatului:

După mezelic, onorata ***comisie*** *de anchetă* ***trecu*** *în biroul arhimandritului.* STĂNOIU, C. I. 103.

Adesea, subiectul stă după predicat şi în propoziţiile subordonate introduse prin adverbe relative, aceste adverbe avînd funcţiune de complemente circumstanţiale:

Cînd ***era să treacă fiica sa,*** *deodată ieşi de sub acel pod.* ISPIRESCU, L. 13.

Tot nu pricep cum ***ai ajuns dumneata*** *aici.* CEZ. PETRESCU, A. N. 281.

Ştie unde ***este Ileana Sîmziana.*** ISPIRESCU, L. 23.

În această situaţie însă, subiectul apare uneori şi înaintea predicatului:

E un punct însă, unde ***drumul*** *nostru* ***se bifurcă.*** HOGAŞ, DR. II 169.

Este aşezat totdeauna în urma verbului subiectul unui verb de declaraţie (sau al unui verb asimilat cu cele de declaraţie) intercalat în vorbirea directă sau folosit după vorbirea directă:

Stăi, Roibule, ***zise el*** *blînd calului, stăi aici oleacă şi rabdă.* SADOVEANU, O. I 102.

Cine să fie acest personagiu ridicul? ***se întreba duduia Constanţa.*** SADOVEANU, O. XIV 7.

Atunci să vă apere de atacuri, ***a zîmbit procurorul.*** SADOVEANU, O. XIV 8.

Ordinea predicat — subiect este caracteristică pentru stilul povestirilor:

Şi ***merg ei*** *o zi şi merg două şi merg patruzeci şi nouă.* CREANGĂ, P. 199.

§ **974.** În cazul predicatului nominal, verbul copulativ stă, de regulă, înaintea numelui predicativ:

Hainele lor ***sînt murdare.*** ISPIRESCU, L. 40.

Acolo ***am fost mic*** *şi acolo* ***am devenit mare.*** ARGHEZI, P. T. 145.

Fratele craiului ***se numea Verde-împărat.*** CREANGĂ, P. 183.

Între verbul copulativ şi numele predicativ al predicatului nominal pot fi intercalate cuvinte sau propoziţii întregi:

Cerul ***era*** *în fiecare seară* ***mai sticlos.*** CEZ. PETRESCU, A. N. 273.

Moara, fabrica, lumina electrică ***sînt,*** *zic eu aşa,* ***copilele*** *lacului.* SADOVEANU, O. XVII 271.

Cînd accentul cade asupra numelui predicativ acesta se aşază înaintea copulei:

Uitaţi să fie *mai ales anii de canto.* SADOVEANU, O. XIV 24.

Frumos *e badea la gură,*
Ca şi roua de pe mură. HODOŞ, P. P. 62.

Propoziţiile cu această inversiune sînt adesea exclamative.

Numele predicativ exprimat printr-un pronume relativ-interogativ stă totdeauna înaintea verbului copulativ:

Arată-mi ***care este*** *rochia ta nouă.*

Spune-mi ***ce înseamnă*** *acest cuvînt.*

Observaţie. Subiectul şi numele predicativ exprimat printr-un substantiv, adjectiv substantivizat sau pronume în nominativ, un numeral sau un verb la infinitiv pot fi diferenţiate prin topică: subiect e cel plasat înaintea copulei, nume predicativ, cel aşezat după. *Defectul lui este frica* (*defectul* este subiect, *frica*, nume predicativ). Dacă numele predicativ nu este la acelaşi număr cu subiectul, acordul copulei clarifică funcţiunea celor două părţi de propoziţie.

Numele predicativ aşezat în propoziţie înaintea copulei poate fi recunoscut în funcţiunea sa şi deosebit de subiect prin faptul că poartă accentul propoziţiei şi este rostit pe un ton mai ridicat. Astfel, dacă schimbăm ordinea cuvintelor din propoziţia:

Duşmanul nelmblînzit era leahul. SADOVEANU, O. 19 (în care *duşmanul* este subiect) şi începem cu numele predicativ:

Leahul era duşmanul nelmblînzit,

trebuie să intonăm în mod deosebit cuvîntul *leahul* pentru ca el să nu fie înţeles ca subiect. La fel, propoziţia:

Gheorghiţă e al treilea (în care *Gheorghiţă* e subiect)

devine prin inversiune:

Al treilea e Gheorghiţă, în care *al treilea,* cu funcţiune tot de nume predicativ, are o intonaţie specială.

Verbele de modalitate şi de aspect stau înaintea verbelor care depind de ele:

***Mă pot aştepta** la orice.* SADOVEANU, O. XIV 8.

„Copiliţă, Liţă, fa,
Mai dat-ai gură cuiva?"
Ea prinse a se giura. ALECSANDRI, P. P. 313.

Observaţie. Elementele locuţiunilor verbale au de cele mai multe ori topică fixă. De exemplu: *a-şi bate capul, a bate cîmpii* etc. nu apar decît cu această ordine a părţilor componente. Există însă şi locuţiuni ai căror termeni pot fi inversaţi: *a-şi aduce aminte, a da năvală* etc.

Şi dacă norii deşi se duc
De iese-n luciu luna,
E ca aminte să-mi aduc
De tine-ntotdeauna. EMINESCU, O. I 193.
Peste apă nu sufla,
Ci la ea năvală da. ALECSANDRI, P. P. 5.

Aceste inversiuni sînt întîlnite mai ales în limba mai veche şi în poezie.

§ 975. Propoziţiile interogative parţiale încep totdeauna cu cuvintele interogative (pronume, adverbe).

Cine-mi iese înainte?
Cine-mi luminează pragul? CERNA, P. 139.
Cînd ai pierdut biletul, Zoie? CARAGIALE, O. VI 88.

În propoziţiile interogative parţiale care încep cu un pronume sau cu un adverb interogativ cu funcţiune de nume predicativ, subiectul este aşezat totdeauna după predicat:

Cine eşti domnia-ta? SADOVEANU, O. XVIII 63.
Cum îs ochii stăpînului nostru astăzi? SADOVEANU, O. XVIII 62.

În limba veche şi în cea populară apar forme verbale inversate:

Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza . . . ! CREANGĂ, A. 55.

LOCUL ATRIBUTULUI

ATRIBUTUL ADJECTIVAL

§ **976.** Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv propriu-zis este așezat în mod obișnuit după substantivul determinat:

A aprins focușor ***slăbuț*** *din cîteva vreascuri* ***mărunte*** *și* ***mușchi uscat.*** SADOVEANU, O. XVIII 31.

Și liniile semnului ***astrologic*** *se mișcau cumplit.* EMINESCU, N. 48.

Îi da postav ***albăstrel,***

Ca să se mîndrească-n el. ALECSANDRI, P. P. 176.

Cînd un substantiv este determinat de mai multe atribute adjectivale legate între ele printr-o conjuncție sau juxtapuse, atributele stau de obicei tot după substantiv:

Urît mi-a fost în viața mea omul ***viclean*** *și* ***lingău.*** CREANGĂ, A. 45.

Din valurile vremii, iubita mea, răsai

Cu brațele de marmur, cu părul ***lung, bălai.*** EMINESCU, O. I 213.

Ordinea în care sînt plasate aceste atribute depinde de elementul determinat. Dacă mai multe adjective exprimă diversele însușiri ale obiectului numit prin substantivul determinat, ordinea acestor adjective este indiferentă: *omul* ***lingău și viclean*** comunică aceeași idee cu *omul* ***viclean și lingău; părul bălai, lung*** nu are alt înțeles față de *părul* ***lung, bălai.***

Nu aceeași este situația dacă în șirul de adjective primul determină substantivul, iar cele care urmează determină grupul format de substantiv și adjectivul sau adjectivele precedente. De exemplu, în *artera* ***cerebrală mijlocie stîngă,*** ordinea atributelor nu poate fi modificată, deoarece *cerebrală* determină *artera, mijlocie* determină grupul *artera cerebrală*, iar *stîngă*, îmbinarea *artera cerebrală mijlocie.* La fel în:

Tămîie ***albă pisată.*** GR. S. IV 342.

Atributul adjectival poate să și preceadă substantivul, atunci cînd trebuie pusă în evidență însușirea exprimată de adjectiv și cînd această însușire califică (și nu identifică) substantivul. În acest caz, adjectivul poartă un accent mai intens:

Stelele mari izvorăsc pe ***albastrele*** *lanuri ale ceriului.* EMINESCU, N. 50.

Decît în ***frumoasa*** *noapte cînd* ***plăpînda-i lină*** *rază*

A iubitei mele frunte cu ***vii*** *umbre colora,*

O privelește c-aceea ochii-mi n-au putut se vază. ALEXANDRESCU, O. 74.

Pot fi prepuse și mai multe atribute adjectivale, legate prin conjuncții sau juxtapuse:

Ea cu adevărat... știa a face ***multe*** *și* ***mari*** *minunății.* CREANGĂ, A. 34.

Adînci, spăimîntătoare, haotice *funduri de lume.* BOGZA, C. O. 20.

Schimbarea topicii atributului adjectival este frecventă în construcțiile exclamative, afective prin natura lor:

Tîrzie *treabă, bărbățele, trebuia de la început să faci așa.* ȘEZ. XVIII 46.

Mă! da ***sprinten*** *și* ***sprințăroi*** *copil mai ai!* CREANGĂ, P. 51.

Această modificare se face mult mai rar în construcţiile oarecum fixate prin uz :

De se trag din ***neam mare***
Asta e o-întîmplare. ALEXANDRESCU, O. 209.
E în vorbă cu un băiat de ***familie bună.*** PAS, Z. I 125.
Discuţiile s-au purtat la un ***nivel superior.***

Totuşi, în propoziţii exclamative pot apărea inversiuni :

Din ***mare neam*** *se trage!*
Îţi seamănă ţie, ***ruptă bucăţică!*** CREANGĂ, P. 75 (faţă de formula consacrată *bucăţică ruptă*).

Şi formulele de salut folosite de obicei cu o anumită topică devin mai expresive prin inversiune :

Noapte ***bună!***

dar :

— ***Bună*** *noapte!*
— *Mulţămesc d-tale!* ANT. LIT. POP. II 247.

Adesea formulele de adresare cu topică inversă (atribut — substantiv), mult folosite, s-au tocit. Din această cauză se revine la topica obişnuită în limba noastră (substantiv — atribut), care de astă dată este mai expresivă. În :

Bucuros, ***dragă*** *cumătră, dar mai bucuros eram cînd m-ai fi chemat la nuntă.* CREANGĂ, P. 31,

atributul este mai şters decît în :

Ce feli, cumătriţă ***dragă?*** CREANGĂ, P. 30.

Atributul adjectival are în unele situaţii topică fixă determinată de anumite fapte de ordin gramatical sau lexical.

Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv precedat de un articol demonstrativ nu poate fi aşezat decît după substantiv :

Baba pune la cale şi pe feciorul ***cel mijlociu.*** CREANGĂ, P. 7.
Sărutu-ţi ochii frumoşi, jupîniţă . . . îi răspunde gropniţa ***cea veche.*** SADOVEANU, O. XVIII 111.

De asemenea, atributul adjectival urmat de complemente apare întotdeauna după substantivul determinat :

Soldatul sigur ***de izbîndă*** *va fi victorios* (complement indirect).
Casa se prefăcu într-o peşteră cu păreţii negri ***ca cerneala.*** EMINESCU, N. 56 (circumstanţial de mod).

Cu funcţiune de atribut, adjectivele *asemenea, aşa, atare* sînt prepuse :

Asemenea *oameni dau cifrelor viaţă,*
Prin ei cincinalul e viu! DEŞLIU, M. 72.
Lucru negîndit, dragul tatei, să aud ***aşa*** *vorbe tocmai din gura ta.* CREANGĂ, P. 192.
O ***atare*** *propunere va fi bine primită de părintele său.* PAS. L. I 120.

Înaintea substantivului stă de obicei şi adjectivul *biet* :

Aşa se munci ***biata*** *noră până după miezul nopţei.* CREANGĂ, P. 6.
Aşa a prigonit-o şi pe ***biata*** *maică-ta.* SADOVEANU, O. XVIII 370.

Rar, *biet* în forma articulată apare după substantiv :

Şi mă-sa ***biata!*** *Cum gemea*
Şi blestema şi se izbea. COŞBUC, B. I. 153.

Tot este așezat de obicei înaintea substantivului :

Mîndră, mîndruleana mea,
***Toată** vara mi-ai lucrat*
La o masă de bumbac. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 452.

În unele stiluri ale limbii *tot* apare și în urma substantivului :

*Ca plumbul surd și rece el doarme ziua **toată**.* EMINESCU, O. I 96.

Adjectivul *gata* este totdeauna postpus :

*Haine **gata**.*

Locul atributului adjectival față de substantivul determinat depinde în unele cazuri de sensul adjectivului respectiv. Sînt adjective care își schimbă sensul în funcție de poziția lor față de substantiv. Astfel, adjectivul *sărman* cînd precedă substantivul este sinonim cu „biet" :

*Și așa s-a **păgubit sărmana** capră.* CREANGĂ, P. 33,

iar cînd este așezat după substantiv înseamnă „fără avere, sărac" :

*Mă vede că-s **văduvă sermană** și c-o casă de copii.* CREANGĂ, P. 28.

Diferit (la plural) are sensul de „mai mulți" cînd e prepus :

*Din **diferite** părți ale mulțimii se porniră glasuri.* REBREANU, R. II 87

și sensul de „neasemănător, altfel", cînd e postpus :

*Acești copii au înfățișări **diferite**.*

În aceeași situație sînt adjective ca : *deosebit, distins, sărac, simplu* etc.

Atributul adjectival de identificare stă în urma substantivului :

*Cîteva sute de metri de tranșee-jucării erau menite să ilustreze principiile **tactice** ale armatei **române** de neînvins.* CAMIL PETRESCU, U. N. 6.

*Principiile generale ale calculului **diferențial**.* CAMIL PETRESCU, U. N. 24.

Unele atribute adjectivale sînt de identificare cînd urmează substantivul și de calificare cînd îl precedă.

În fraza :

*Acolo, zice-se, a doborît Dragoș-vodă vaca **sălbatică**.* SADOVEANU, O. XVIII 28,

atributul *sălbatică* este de identificare pentru că denumește specia din care face parte această vacă. Dacă ordinea ar fi *sălbatica vacă*, atributul ar fi calificativ, pentru că s-ar referi la o însușire a unei vaci oarecare. Uneori, în poezie, este încălcată această regulă prin plasarea atributului cu rol de identificare înaintea substantivului și din această cauză înțelesul suferă :

***Sălbaticele** rațe se abat din zborul lor,*
Bătînd apa-ntunecată de un nour trecător. ALECSANDRI, POEZII 51.

Adjectivele care își schimbă sensul după locul față de substantiv nu pot fi deci așezate în propoziție oricum ; ele au o topică fixă dictată de sensul lor lexical.

Locul adjectivului față de substantiv depinde uneori și de un factor fonetic : de succesiunea silabelor accentuate și neaccentuate.

În limba noastră se evită de obicei pronunțarea succesivă a două silabe accentuate. De exemplu, spunem mult mai rar *soldat brav* decît *brav soldat, tremurător glas* și *următor pas* decît *glas tremurător, pas următor* (vezi § 1043).

De asemenea, poate avea importanță și lungimea substantivului și a adjectivului. În general, dacă substantivul e scurt și adjectivul e mult

mai lung decît el, adjectivul se plasează în urma substantivului. Spunem : *un om impresionabil, un chef nemaipomenit, un act interminabil, un pom singuratic* etc. şi nu spunem : *un impresionabil om, un singuratic pom* etc.

Cu toate acestea, adjectivul poate fi plasat şi înaintea substantivului dacă este articulat cu articolul hotărît : *nemaipomenitul chef, interminabilul act* etc. sau dacă înaintea adjectivului lung apare şi un adjectiv scurt : *un mic, un imperceptibil semn.*

Postpunerea sau prepunerea adjectivului faţă de substantiv este influenţată într-o oarecare măsură şi de gradul de comparaţie la care se găseşte adjectivul. Adjectivul la comparativ stă mai ales după substantiv :

Se pregătesc ca într-o „şcoală" pentru alte lupte ***mai mari*** *ce îi aşteaptă.* BĂLCESCU, O. II 12.

Adjectivul la superlativ poate sta atît după, cît şi înaintea substantivului :

Lîngă marea ***cea mai capricioasă,*** *lîngă munţii* ***cei mai variaţi,*** *înconjurată de fluviul* ***cel mai impetuos.*** BOLLIAC, O. 246.

Am cunoscut în înfăţişarea ei ***cea mai cumplită*** *mîhnire a deznădejdii.* SADOVEANU, O. XVII 444.

Colonia romană... ajunse într-o stare ***foarte înfloritoare.*** BĂLCESCU, O. II 11.

Observaţie. Adverbul *mai,* adverbele alăturate *mai puţin* şi locuţiunile adverbiale *la fel, de, tot aşa de, tot atît de* cu care se formează gradul comparativ sînt plasate totdeauna înaintea adjectivului.

De asemenea, stau înaintea adjectivului articolul demonstrativ *cel, cea* şi adverbele *mai, mai puţin* ale superlativului relativ.

Adverbul *foarte,* cu care se construieşte superlativul absolut, stă de obicei înaintea adjectivului :

Erau îmbrăcaţi cu nişte haine scumpe şi foarte frumoase. ISPIRESCU, L. 38.

Tot înaintea adjectivului stau şi adverbele (echivalente cu *foarte,* dar mai expresive decît el) *grozav, nemaipomenit, nespus* etc. (care se leagă de adjectiv prin prepoziţia *de*) :

Aici a căzut odată un bălaur ***grozav*** *de mare.* CREANGĂ, P. 121.

Realitatea grozavă îmi răni sufletul cu vîrful sfîşietor al unor impresiuni ***nespus*** *de dureroase.* DEMETRESCU, O. 100.

Aceste adverbe pot sta însă şi după adjectiv, într-un limbaj mai expresiv :

De asemenea cinste cucul supărat ***foarte***

Se duse mai departe. ALEXANDRESCU, O. 236.

Prea este totdeauna prepus adjectivului :

La aşa tîlcuri înalte...

Omul să deie nu poate decît ***prea*** *slabe cuvinte.* CONACHI, P. 266.

Atributul adjectival stă de obicei în imediata apropiere a determinatului sau este despărţit de acesta printr-un alt atribut.

În limba literaturii beletristice, mai ales la poeţii contemporani, atributul adjectival este despărţit de determinat şi prin alte părţi de propoziţie :

Le-am dat mei pe farfurie,
Ca să nu se risipească

*Hrana-n viscol, **păsărească**.* ARGHEZI, V. 684.
*Acorduri răsunau în mine, **grave**,*
Cînd ochii, de pe-aceste vii hrisoave,
Mi-i înturnai spre cel ce mă-nsoțise. BANUȘ, P. 324.

Observație. Din cauza acestei topici, *grave* din ultimul exemplu poate fi înțeles ca element predicativ suplimentar.

Prin acest procedeu se urmărește mărirea expresivității.

§ 977. Atributul adjectival exprimat printr-un numeral colectiv sau multiplicativ apare atît înaintea, cît și în urma determinatului. Plasarea numeralului pe primul loc este mai frecventă:

*Piaptănă și îmbracă la feli pe **amîndouă** fetele.* CREANGĂ, P. 270.
*Artistul ar zugrăvi... acest **întreit** șir de munți ce se întind în amfiteatru.* NEGRUZZI, S. I 195.

Postpunerea numeralului duce la evidențierea lui:

*Plîngu-mi ochii **amîndoi**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 113.
*A fost un gemet **întreit***
Din totul inimii pornit. COȘBUC, P. I 287.

Numeralul ordinal cu funcțiune de atribut adjectival de identificare stă după substantiv:

*Vioară **primă**. Secretar **prim**. Număr **prim**.*
*Școlar în clasa **a doua**.*
*Secolul **al nouăsprezecelea**.*

Observație. *Secund* apare totdeauna postpus: *vioară **secundă**, căpitan **secund**.*

Cu rol de atribut calificativ numeralul ordinal stă înaintea substantivului:

*Ipotești, cu pădurile dimprejur și oamenii de acolo, au fost **primii** dascăli ai poetului.* BENIUC, P. 17.
*Era gata a lovi cu **a doua** săgeată.* ISPIRESCU, L. 5.
*A **treia** zi către sară pornește și el.* CREANGĂ, P. 198.

Locul obișnuit al numeralului cardinal propriu-zis este înaintea substantivului:

*Mi-am adus aminte că are un băiețaș de vreo **cinci** ani.* CAMIL PETRESCU, U. N. 176.
*Agapie aducea **șase** răzeși, fruntașii celor **două** sate.* SADOVEANU, O. XVIII 216.

Observație. În limbajul comercial numeralul cardinal este așezat și în urma substantivului:

*Pune în căruță, o dată cu părintele, plini **douăzeci**... și scrumbii **zece**.* SADOVEANU, O. X 635.

În această situație, numeralul *un, o* are formele *unu, una* (vezi și § 179).

*Cocoși, **unu**.*
*Găini, **una**.*

§ 978. Topica atributului adjectival exprimat printr-un adjectiv pronominal variază după felul adjectivului. Adjectivele pronominale pose-

sive, demonstrative și de întărire pot sta atît în urma, cît și înaintea determinatului. Demonstrativele apar mai ales înaintea substantivului, posesivele mai ales după el:

Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează.

***Acest** sunet, **acest** nume valurile-l priimesc.* ALEXANDRESCU, O. 72.

*Avea **acea** blîndeță ce se vede învecinicită de penelul lui Rafael.* NEGRUZZI, S. I 37.

*Zilele iernii **aceleia** se scurgeau greu.* MIRONESCU, S. A. 122.

Observație. Demonstrativul *același* precedă totdeauna substantivul:

*A adus iarăși pe străină în odaia lui, tot cu **aceeași** rînduială.* CREANGĂ, P. 100.

*Căluțul **meu** nu-i dintre cei voinici și bine hrăniți.* SADOVEANU, O. X 23.

*Se mînie foc Scaraoțchi și se duse să-i caute. Și-i striga pe **supușii săi** în tot feliul.* ȘEZ. XVIII 153.

Folosirea adjectivului pronominal posesiv înaintea substantivului e poetică sau livrescă:

*Am coborît cu-**al meu** senin*
Și m-am născut din ape. EMINESCU, O. I 170.

*În prezent cugetătorul nu-și oprește **a sa** minte.* EMINESCU, O. I. 133.

Cînd adjectivul pronominal posesiv determină un grup în care nu vrem să introducem alte elemente, de exemplu un titlu, alcătuit din mai multe substantive (și mai ales cînd al doilea substantiv este un genitiv), prepunerea adjectivului posesiv este obligatorie:

***A sa** Gramatică a limbilor romanice a apărut între 1836 și 1843.*

Această construcție fiind pretențioasă, este bine să o evităm. Mai firească pare prepunerea adjectivului posesiv dacă acesta este precedat de o prepoziție:

***În a sa** Gramatică a limbilor romanice, Fr. Diez a aplicat metoda comparativă.*

Adjectivul pronominal de întărire folosit pe lîngă un pronume apare de obicei după acesta:

*Ajung pe mine **însumi** a nu mă mai cunoaște.* EMINESCU, O. I 116.

Cînd stă pe lîngă substantiv, adjectivul de întărire este așezat atît înaintea, cît și în urma substantivului:

*Cea dintăi școlăriță a fost **însăși** Smărăndița popii.* CREANGĂ, A. 2.

*Smărăndița **însăși** a recunoscut că e vinovată.*

Observații. 1. Cînd substantivul determinat este la genitiv-dativ singular, adjectivul posesiv care îl determină nu poate sta decît după el:

*Grămădit într-un colț al vagonului **său**.* SADOVEANU, O. XIV 11.

2. Cînd substantivul e determinat de două atribute adjectivale așezate unul lîngă altul, dintre care unul este exprimat printr-un adjectiv propriu-zis și celălalt printr-un adjectiv pronominal, în imediata apropiere a substantivului, în urma sau înaintea lui, stă de obicei adjectivul pronominal:

*Și cîte și mai cîte nu cîntă Mihai lăutariul din gură și din scripca **sa** răsunătoare.* CREANGĂ, A. 118.

Ochii aceştia castanii. SADOVEANU, O. XIV 10.

Veveriţa pusese frîu neobositei sale zburdălnicii. HOGAŞ, DR. I 272.

Este posibilă însă şi plasarea atributului adjectival propriu-zis imediat lîngă substantiv (mai ales înaintea substantivului):

Aceşti buni prieteni.

Ai mei buni prieteni.

Atributul exprimat printr-un adjectiv pronominal interogativ-relativ sau prin cele mai multe adjective nehotărîte nu poate fi aşezat decît înaintea determinatului:

Spune-mi ***care*** *copil te-a bătut.*

Şi ***cîtă*** *linişte se lasă.* ANGHEL, Î. G. 37.

Îşi amintea clar ***fiecare*** *mişcare,* ***fiecare*** *gest făcut.* BART, E. 206.

Împărăţia ridica ***alte*** *puhoaie de oşti.* SADOVEANU, O. XVIII 15.

Observaţie. Adjectivele pronominale nehotărîte *oarecare, cutare* pot sta şi după substantiv.

§ 979. Atributul adjectival exprimat printr-un participiu sau gerunziu stă în mod normal după determinat:

El era lungit pe o cîmpie ***cosită.*** EMINESCU, N. 48.

Primăvara intră pe fereastra ***deschisă.*** CEZ. PETRESCU, A. N. 341.

Făcliile ***murinde*** *sub pînza ce albează*

Al nopţii întuneric ce-ncepe a fugi. BOLLIAC, O. 73.

Atributul adjectival exprimat prin gerunziu acordat poate fi plasat şi înaintea substantivului, pentru a fi scos în relief:

Îmi pare că-i văz încă . . . c-o ***murindă*** *mînă*

Fierul care le scapă cu furie strîngînd. ALEXANDRESCU, O. 117.

Această folosire este învechită sau poetică.

Atributul exprimat prin participiu poate fi aşezat înaintea substantivului numai dacă valoarea adjectivală a participiului este clară:

Mohorîtă *zi de toamnă.*

Dacă această valoare este mai puţin evidentă, participiul nu poate sta decît după substantiv. Exemplele de mai sus nu pot fi modificate în: ***cosită*** *cîmpie,* ***deschisă*** *fereastră.*

De asemenea, participiul poate sta înaintea determinatului dacă are funcţiune de atribut circumstanţial:

Deschisă, *fereastra a fost spartă de vînt.*

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL

ATRIBUTUL GENITIVAL

§ 980. Locul obişnuit al atributului genitival, ca al oricărui determinant, este după determinatul său:

Tu nici nu ştii a ta apropiere

Cum inima-mi de-adînc o linişteşte,

Ca răsărirea ***stelei*** *în tăcere.* EMINESCU, O. I 120.

Ascultau de departe, din fundul ***poienii,*** *pufniturile* ***cailor*** *la păşune.* SADOVEANU, O. XVIII 32.

Sînt copilul ***unui neam*** *sărac,*
Bieţi români ce scormonesc pămîntul. BENIUC, v. 10.

Cînd substantivul este determinat de mai multe atribute în genitiv acestea sînt puse toate după substantiv:

Noaptea ***stelelor, a lunei, a oglinzilor*** *de rîu*
Nu-i ca noaptea cea mocnită şi pustie din sicriu. EMINESCU, o. I 82.

Schimbarea locului atributului genitival apare în limba populară şi în poezie sau în proza poetică:

El răscoală în popoare ***a distrugerii*** *scînteie.* EMINESCU, o. I 51.
Eu aş putea spune cu dreptate că ***a lui Ion-vodă*** *sabie a tăiat mai mulţi boieri decît a bătrînului.* SADOVEANU, o. XVII 9.

Dacă substantivul este determinat de un atribut adjectival şi de unul genitival, acesta din urmă ocupă locul al doilea, pentru că adjectivul trebuie să stea în imediata apropiere a substantivului pe care-l determină (altfel s-ar crea confuzii, înţelegîndu-se că adjectivul se referă la substantivul în genitiv).

Glasul ***tăios al profesorului*** (şi nu *glasul* ***profesorului tăios.***)

Atributul genitival poate preceda atributul adjectival dacă substantivul în genitiv este la alt număr sau de alt gen decît determinatul şi astfel este clar la cine se referă adjectivul (şi mai ales dacă adjectivul este precedat de articolul *cel*):

Lacul ***codrilor albastru***
Nuferi galbeni îl încarcă. EMINESCU, o. I 74.
Ciorapii ***mamei cei albi.***

ATRIBUTUL PREPOZIŢIONAL

§ **981.** Şi atributul prepoziţional este aşezat de obicei după determinat:

Căci amîndoi vom fi cuminţi,
Vom fi voioşi şi teferi,
Vei pierde dorul ***de părinţi***
Şi visul ***de luceferi.*** EMINESCU, o. I 176.
Nu sufla adiere ***de vînt.*** SADOVEANU, o. XIII 347.

Dacă un substantiv este determinat de mai multe atribute prepoziţionale, înşirarea acestora trebuie făcută în aşa fel încît să reiasă clar că toate atributele se referă la acest substantiv. Astfel, în fraza:

Pe lîngă minciuni înţelepte . . . nu uitau să-şi împărtăşească veştile ***din primăvara aceea despre năcazurile ţării,*** *pomenind şi patimile din altă vară ale lui Ion-vodă.* SADOVEANU, o. XVIII 8,

ordinea atributelor prepoziţionale nu ar putea fi alta *(veştile despre năcazurile ţării din primăvara aceea)*, pentru că s-ar înţelege că atributul *din primăvara aceea* determină substantivul *năcazurile* — ceea ce ar duce la denaturarea ideii.

În poezie atributul prepoziţional apare uneori înaintea substantivului:

S-adun flori în ***şezătoare***
De painjen *tort să rumpă.* EMINESCU, o. I 72.

Miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun'
Căci vîntul adunat-a ***de flori de tei*** *troiene.* EMINESCU, O. I 97.

Nu poate sta decît după substantiv atributul prepoziţional care exprimă:

denumirea:

Ziua ***de miercuri*** *a fost frumoasă.*

termenul calificat:

Dobîndi un drag ***de copilaş.*** ISPIRESCU, L. 41.

termenul comparat:

Ce prăjină ***de om!***

termenul numărat:

În patruzeci şi şase ***de ani,*** *treizeci şi trei* ***de bătălii,*** *două fără izbîndă şi treizeci şi una* ***de biruinţi.*** DELAVRANCEA, O. II 14.

Tot după subiect stă şi atributul care intră în construcţii echivalente cu un superlativ:

Ar voi în a lui braţe să o ţină-n veci ***de veci.*** EMINESCU, O. I 162.

La unii poeţi, mai ales la cei contemporani, atributul prepoziţional este despărţit de determinatul său (ca şi atributul adjectival) prin alte părţi de propoziţie:

Veacuri dac-au fost, ***de trîntă,***
N-au trecut zadarnic anii. THEODORESCU, C. 6.

Acest procedeu duce uneori la o greşită înţelegere a textului.

În versurile:

Prin tine-şi cîntă ***milioane*** *forţa*
De oameni *ce ridică-n viaţă torţa*
Dreptăţii, libertăţii, vieţii pline,
Cum celui ce lucrează se cuvine. BENIUC, în CONTEMPORANUL, 471 (1955), p. 1/1,

se poate înţelege că atributul prepoziţional determină substantivul *forţa* şi nu substantivul *milioane*, cum este în intenţia poetului.

Dacă substantivul este determinat de mai multe atribute substantivale, unul prepoziţional şi altul genitival, atributul prepoziţional stă de obicei înaintea celui genitival:

Cînd privesc zilele ***de-aur a scripturelor*** *române,*
Mă cufund ca într-o mare de visări dulci şi senine. EMINESCU, O. I 31.

Atributul genitival se pune înaintea atributului prepoziţional atunci cînd acesta din urmă determină întregul grup format din substantiv şi atributul genitival:

Nimeni dintre ceilalţi tovarăşi ai lui Potcoavă nu întrebuinţa doftoria ***lui moş Petrea pentru alinarea năcazului şi adormirea gîndului.*** SADOVEANU, O. XVIII 33.

(Dacă în această frază am plasa atributul genitival după cel prepoziţional s-ar înţelege că atributul genitival determină ultimul substantiv din componenţa atributului prepoziţional.)

Observaţie. Plasarea atributului prepoziţional după cel genitival poate crea confuzii, dînd impresia că el este un determinant al acestuia din urmă şi nu al substantivului iniţial. Dacă am zice, parafrazînd exemplul din Eminescu:

Cînd privesc zilele ***scripturilor române de aur,***

am modifica sensul frazei, atribuind calitatea „de aur" *scripturilor*, şi nu *zilelor* cum era în formularea autorului.

La fel, în *festivalul tineretului şi studenţilor pentru pace şi prietenie*, se pare că *pentru pace şi prietenie* determină pe *studenţilor*. De aceea este mai clar: *festivalul pentru pace şi prietenie al studenţilor*.

După cum se vede, dacă substantivele sînt de genuri sau numere diferite, folosirea articolului posesiv, variabil după gen şi număr, are avantajul de a marca legătura atributului cu substantivul determinat şi de a înlătura astfel confuzia posibilă.

Cînd substantivul e determinat de un atribut adjectival şi de unul prepoziţional, se pune întîi cel adjectival:

Acel loc era o măgură ***verde cu muchea*** *lată şi rotundă.* ODOBESCU, S. I 166.

Şi albinele-aduc miere, aduc colb ***mărunt de aur.*** EMINESCU, O. I 87.

În felul acesta se evită raportarea adjectivului la cel de-al doilea substantiv sau la grupul substantiv + atribut prepoziţional. *Colb de aur mărunt* ar însemna altceva decît *colb mărunt de aur*. Dacă atributul prepoziţional este exprimat printr-un substantiv de alt gen şi număr decît determinatul, atributul adjectival, acordîndu-se cu acesta, poate fi plasat după cel substantival, fără a se produce confuzii. Este corectă şi clară construcţia:

Te văd ca o umbră ***de-argint strălucită,***
Cu-aripi ridicate la ceruri pornită. EMINESCU, O. I 37.

Atributele substantivale şi adjectivale stau deci, de obicei, după substantivul determinat în următoarea ordine: substantiv — atribut adjectival — atribut prepoziţional — atribut genitival:

Puşca ***veche de vînătoare a tatei*** *zace de mult uitată.*

APOZIŢIA

§ **982.** Apoziţia stă după elementul determinat:

Titu Herdelea se pomeni într-o bună zi cu preotul ***Belciug*** *din Pripas.* REBREANU, R. I 282.

Să cultive amiciţia cetăţeanului ***Titircă.*** CARAGIALE, O. III 187.

Doctorul, ***un om de spirit,*** *. . . l-a mîngîiat pe tînăr.* CARAGIALE, O. I 25.

O afacere bună pentru domnul Dumitriu, ***directorul prefecturii.*** SADOVEANU, O. XIV 12.

Corul — ***adică toţi prietenii vienezi, cu care întreprindea în fiecare zi asaltul plăcerilor tinereţii*** *— a cîntat un „ave, Maria" şi s-a risipit.* SADOVEANU, O. XIV 23.

Dacă schimbăm ordinea termenilor, determinantul devine determinat şi invers. În *Belciug preotul*, apoziţie este *preotul*. Acest fapt reiese

mai clar din exemplul al doilea : *amiciția cetățeanului Titircă* devine prin inversiune *amiciția lui Titircă cetățeanul*, unde, evident, *cetățeanul* este apoziție (în nominativ).

În formule ca : *domnul doctor, cucoana preoteasă, părintele stareț, moș Vlad, nenea Mandache, luna mai* etc. ordinea elementelor nu poate fi modificată.

Există o singură situație în care apoziția poate apărea înaintea determinatului : cînd este exprimată printr-un substantiv nearticulat și are caracter explicativ :

Liră de argint, *Sihleanu, — Donici cuib de-nțelepciune.* EMINESCU, O. I. 31.

ATRIBUTUL PRONOMINAL

§ **983.** Atributul pronominal exprimat printr-un pronume în genitiv stă în mod obișnuit după determinat :

Carul ***dumitale*** *parcă merge singur.* CREANGĂ, P. 40.

Și încîlcit e părul ***lui*** *negru.* EMINESCU, O. I 88.

Uneori, acest atribut apare plasat înaintea substantivului, mai ales cînd substantivul este determinat și de un atribut adjectival prepus :

Lîngă trupul iubitei ***ei*** *surioare.* CONACHI, P. 87.

Viitorul ***d-tale*** *bărbat.* EMINESCU, N. 129.

Binevoitoarea ***dumneavoastră*** *atențiune.* SADOVEANU, O. XIV 9.

Observație. Pronumele *care* în genitiv cu rol de atribut stă în limba contemporană după substantiv numai dacă acesta din urmă este însoțit de o prepoziție (vezi § 771 A a, 1002) :

O manta neagră îl acoperea, prin creții ***căreia*** *transpăreau delicatele și corectele lui forme.* EMINESCU, N. 77.

Acest atribut apare de obicei înaintea substantivului, fie că substantivul este neînsoțit de prepoziție, fie că este însoțit :

Nu vorbesc... de femei ***a căror*** *experiență este călăuza amorului.* EMINESCU, N. 104.

Văzură în urmă-le un luciu întins, limpede, adînc, în ***a cărui*** *oglindă bălaie se scălda în fund luna.* EMINESCU, N. 24.

Atributul pronominal exprimat printr-un pronume în acuzativ cu prepoziție stă numai după determinat :

Avem noi, la Iași, un scriitor ***dintre ai noștri***, *de locul lui din Ardeal* SADOVEANU, O. XVII 482.

Și cîtu-i satu mereu,

Nu-i ***bădiță*** ***ca al meu.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29.

Atributul pronominal exprimat prin formele neaccentuate ale pronumelui personal și reflexiv în dativ este așezat după substantivul determinat (făcînd corp comun cu el), înaintea substantivului, făcînd corp comun cu un atribut adjectival care precedă substantivul, sau înaintea verbului (vezi § 146) :

*Toate-mi trec prin gîndu-****mi****.* EMINESCU, O. I 9.

*Să simt că de suflarea-****ți*** *suflarea mea se curmă.* EMINESCU, O. I 116.

*Apoi din biata-**mi** piele*
Nici că au ce să mai sugă. EMINESCU, O. I 46.
***Îmi** ridic privirea-n pod.* EMINESCU, O. I 105.
*Ea pasul **şi**-l îndreaptă*
Lîngă fereastră. EMINESCU, O. I 167.

ATRIBUTUL ADVERBIAL

§ **984.** Atributul adverbial se aşază după substantivul determinat:
*Plecarea **înapoi** a fost la opt seara.* CAMIL PETRESCU, U. N. 124.
*După scena **de adineaori**, se simţea mîhnit.* REBREANU, R. I 86.
Foaie verde bob năut,
N-am venit că n-am putut,
Că aseară am fost dus
*La mîndruţa **de din sus**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 236.

ATRIBUTUL VERBAL

§ **985.** Atributul verbal exprimat printr-un verb la infinitiv este totdeauna plasat după substantivul determinat:
*Poate că meşteşugul **de a scrie** l-am învăţat, în parte, de la ei.* GALACTION, O. I 19.
*Humuleştenii... au fericirea **de a vedea** lume de toată mîna.* CREANGĂ, A. 74.
Tot după substantiv stă în mod obişnuit şi atributul exprimat prin verb la supin sau gerunziu:
Cîntă, mîndră, trăgănat...
*Că-s cu trei cai **de furat**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 290.
*Colonelul scotoci buzunările tunicei, căutînd briceagul cu mica ghilotină de oţel **pentru tăiat** vîrful ţigării.* CEZ. PETRESCU, Î. I 3.
*Odinioară munţii noştri trebuie să fi răsunat des de un cîntec **vorbind** despre moartea unui păcurar.* Ovid Densusianu, *Viaţa păstorească în poezia noastră populară*, vol. al II-lea (Bucureşti, 1922—1923), p. 39.

LOCUL COMPLEMENTULUI DIRECT

§ **986.** Complementul direct este aşezat de obicei după verb, deoarece arată obiectul asupra căruia trece nemijlocit acţiunea verbului:
*N-aţi văzut **un copilaş** frumuşel, îmbrăcat în uniformă?* CARAGIALE, O. II 4.
*Văzu că nu mai are **de nici unele**.* ISPIRESCU, L. 287.
Nu întotdeauna însă complementul direct stă imediat după verb. El poate fi despărţit de acesta prin alte părţi de propoziţie:
*Avu, o **clipă**, **curiozitatea** să se ridice.* SADOVEANU, O. XIV 22 (complement circumstanţial de timp).

A împușcat cu revolverul pe baroană. SADOVEANU, O. XIV 20 (complement circumstanțial instrumental).

Cînd elementul cel mai important al comunicării este exprimat prin complement, acesta se plasează înaintea verbului:

***Trăsura** o lăsasem la mal.* ODOBESCU, S. I 387.

***Toate** le aflam de la o damă din societate.* CARAGIALE, O. II 23.

*Acest **nume**, puțintel în genul personagiului, domnișoara Constanța îl aflase de puțină vreme.* SADOVEANU, O. XIV 7.

Observație. Cînd forma complementului direct este identică cu cea a subiectului, sensul întregii propoziții ajută la recunoașterea funcțiunii celor două părți de propoziție. În propoziții ca:

Omul** vede **țărmul sau

Lupul** mănîncă **oaia

nu avem nici o îndoială asupra funcțiunii de subiect a cuvintelor *omul* și *lupul* și a celei de complement direct a cuvintelor *țărmul* și *oaia*.

De asemenea, confuzia posibilă dintre complement și subiect este evitată prin reluarea complementului:

***Fata o** vede **băiatul**.*

Cînd sensul propoziției nu ne poate ajuta și complementul nu este reluat prin pronume construcția rămîne confuză. În exemplul:

O fată** a întîlnit **băiatul

nu putem ști decît din context dacă *o fată* este subiect sau complement direct (așezat înaintea predicatului) și, de asemenea, ce funcțiune îndeplinește în propoziție *băiatul*.

În cîteva situații complementul direct are topică fixă.

Cînd complementul direct este exprimat printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal, poziția sa față de verb este următoarea:

La indicativ prezent, imperfect, perfect simplu și mai mult ca perfect, complementul stă totdeauna înaintea verbului:

***mă** strigă* **o** *strigă*

***îl** striga* ***ne** strigase*

Observație. Între complement și verb nu se pot intercala decît unele adverbe: *cam, mai, prea, și, tot* (vezi și § 989).

La perfectul compus al indicativului și la condițional-optativ, complementul stă înainte, cu excepția pronumelui de persoana a III-a feminin singular, care este postpus verbului:

m-a strigat	*v-ar striga, v-ar fi strigat*
l-a strigat	*le-ar striga,*

dar:

a strigat-o

ar striga-o, ar fi strigat-o

La viitorul indicativului, complementul stă înaintea verbului la toate persoanele cu excepţia persoanei a III-a feminin singular, care poate sta atît înainte, cît şi după verb :

mă va striga
ne va striga
îi va fi strigat,

dar :

o va striga — *o va fi strigat*
va striga-o — *va fi strigat-o*

Cîn formele perfectului compus, ale viitorului indicativului şi ale condiţional-optativului sînt inversate, complementul este plasat între cele două elemente verbale :

strigatu-m-a
striga-ne-va
striga-l-ar

De asemenea, complementul este plasat între conjuncţia *să* sau prepoziţia *a* şi verbul la conjunctiv sau infinitiv :

să mă strige — *a mă striga*
să-l fi strigat — *a-l fi strigat*

La imperativ, complementul stă de obicei după verb, dar şi înaintea lui :

strigă-mă! — *mă strigă!*
strig-o!

La gerunziu, complementul stă după verb :

strigîndu-mă
strigîndu-l (vezi şi § 144).

Observaţie. Formele neaccentuate ale pronumelui personal au acelaşi loc faţă de verb şi cînd au funcţiunea de a relua un complement direct :

Pe băiat îl strigă.
Pe băiat l-a strigat.
Îl strigă (l-a strigat) pe băiat.
Pe fetiţă a strigat-o.
A strigat-o pe fetiţă.
Pe băiat l-ar striga.
Pe fetiţă ar striga-o etc.

LOCUL COMPLEMENTULUI INDIRECT

§ **987.** Complementul indirect este aşezat de obicei imediat după verb :

Comunică ***boierului,*** *la Viena, cît chibzuiesc ei cu înţelepciune.* SADOVEANU, O. XIV 15.

Şi privind păienjenişul din tavan, de pe pilaştri,

Ascultam pe craiul Ramses şi visam ***la ochi*** *albaştri.* EMINESCU, O. I 140.

Nu-ţi e de vînzare [furca], *şi cît mi-i cere* ***pe dînsa?*** CREANGĂ, P. 96.

Cînd verbul are atît complement direct, cît şi indirect, primul stă de cele mai multe ori alături de verb, fără însă ca aceasta să constituie o regulă generală :

Am venit să mi te-nchini,

Să nu schimb ***a ta coroană într-o ramură*** *de spini.* EMINESCU, o. I 146.

Du-te şi adă ***cele de trebuinţă cinstitului vistiernic.*** SADOVEANU, o. XIII 145.

Complementul indirect exprimat prin substantiv sau pronume în dativ trebuie plasat înaintea complementului direct exprimat printr-un substantiv articulat cu articol hotărît, pentru că, dacă ar fi aşezat după acest complement, ar putea fi înţeles ca un atribut genitival (pe lîngă substantivul cu rol de complement). Astfel : *am adus* ***copilului cartea*** sau *am dat* ***acestuia cartea*** (cu complement indirect înaintea celui direct) şi nu : *am adus* ***cartea copilului*** sau *am dat* ***cartea acestuia*** (în care complementul indirect ar putea fi confundat cu un atribut).

Între verb şi complementul indirect pot apărea şi complemente circumstanţiale :

Spune jupînesei Candachia că mă închin cu plecăciune ***la frumuseţile şi harurile*** *domniei-sale.* SADOVEANU, o. XIII 132 (complement circumstanţial de mod).

Mă gîndesc în fiecare seară ***la tine*** (complement circumstanţial de timp).

Pentru a fi scos în relief, complementul indirect este plasat înaintea verbului :

Poeziei *nu-i poţi hotărî un stil.* BOLLIAC, o. 38.

La atîta rea-credinţă şi tembelism *nu se aştepta.* SADOVEANU, o. XIV 8.

Complementul indirect exprimat printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal sau reflexiv are topică fixă. Regulile aşezării lui faţă de verb sînt identice cu cele ale complementului direct exprimat prin acelaşi pronume (vezi § 986), cu excepţia persoanei a III-a feminin singular care, la complementul indirect, se comportă la fel ca celelalte persoane :

Îmi *alcătuisem un trai cu totul artistic.* ALECSANDRI, o. C. 16.

Căprarul vechi ***îi*** *iese-n prag.* COŞBUC, P. I 100.

La dînsul am să mă duc să-i spun cazul. SADOVEANU, o. XIV 19.

Corul . . . s-a risipit în patru puncte cardinale, aruncîndu-i priviri oblice. SADOVEANU, o. XIV 23.

I-am declarat eu odată ***lui cuconu Gheorghiţă.*** SADOVEANU, o. XIV 19.

LOCUL COMPLEMENTULUI DE AGENT

§ **988.** Complementul de agent stă de obicei după verbul determinat :

Pe vremile acele, mai toate ţările erau bîntuite ***de războaie*** *grozave.* CREANGĂ, P. 183.

Povestea Sindipii... scrisă ***de mine****, cuviosul Chesarie.* SADOVEANU, O. XV 344.

Complementul de agent poate apărea şi înaintea verbului, mai ales într-un stil arhaizant sau poetic:

Citeam şi tot îmi puneam mîna cînd pe inimă, cînd pe cuget, chiar şi prin buzunare, întrebîndu-mă nu cumva din ştiinţă sau din neştiinţă, în vis sau ***de diavol*** *ispitit, oi fi comis crimele ce mi se imputa.* GHICA, S. 262.

LOCUL COMPLEMENTELOR CIRCUMSTANŢIALE

§ **989.** Complementele circumstanţiale sînt aşezate de obicei la sfîrşitul propoziţiei, după subiect, predicat, complementul direct şi cel indirect (cu determinantele lor):

Am primit scrisoarea d-voastre ***împreună cu*** *frumoasa* ***poezie*** *ce mi-aţi dedicat.* ALECSANDRI, S. 48 (complement circumstanţial sociativ).

Un piersic sălbatec înveselea priveliştea ***cu crăngile*** *sale de sorcovă roşie.* D. ZAMFIRESCU, R. 82 (complement circumstanţial instrumental).

Cînd într-o propoziţie există mai multe complemente circumstanţiale, ordinea lor depinde de importanţa care se dă uneia sau alteia dintre împrejurările în care are loc acţiunea verbului (locul, modul, scopul etc.). În general, cu cît complementul exprimă o circumstanţă mai importantă, cu atîta el este mai apropiat de verb. În fraza:

Trăgea ***din acea ţigară*** *adînc de două-trei ori şi o arunca.* SADOVEANU, O. XIV 18,

este scos în evidenţă complementul circumstanţial instrumental (faţă de cel modal), iar în:

Era vorba să se ducă ***c-un fecior*** *de bani gata la America.* SADOVEANU, O. XIV 20,

complementul circumstanţial sociativ este pus pe primul plan (faţă de cel local).

Uneori o anumită ordine a complementelor circumstanţiale este obligatorie. În fraza:

Plimbîndu-se ***cu demnitate*** *printre fînaţuri şi lanuri.* SADOVEANU, O. XIV 11,

complementul circumstanţial modal n-ar putea fi aşezat după cel local pentru că ar fi înţeles ca atribut pe lîngă ultimul substantiv al complementului circumstanţial.

Un complement circumstanţial se plasează înaintea complementului direct atunci cînd o împrejurare în care se desfăşoară acţiunea este considerată mai importantă decît obiectul acestei acţiuni:

Dănilă leagă ***strîns c-un ştergari*** *gros de cîlţi ochii şi urechile dracului.* CREANGĂ, P. 55.

Trecea ***cu luntrea*** *i a z u l pînă dincolo.* SADOVEANU, O. I 617.

Dacă într-o propoziţie apar mai multe complemente circumstanţiale de acelaşi fel, se pune, de obicei, pe primul loc complementul care exprimă o circumstanţă mai largă, faţă de care celelalte complemente aduc precizări:

Fotografia o ţinea ***în camera lui, pe birou, sub cristal.***

L-am întîlnit ***peste un an, primăvara, într-o duminică.***

Cînd trebuie să se atragă atenția în mod special asupra complementului circumstanțial, se poate începe propoziția cu el:

De trup *ești mărunțel, nu-i vorbă, dar* ***la fire*** *ești mare.* CREANGĂ, P. 150.

Din neglijența sau nepriceperea *lucrătorului se defectase mașina.* ARDELEANU, D. 103.

Deasupra unei încărcături *stătea un copil.* SADOVEANU, O. XIV 23.

În special în descrieri și narațiuni se pun la începutul propoziției complementele circumstanțiale de loc și de timp, pentru a situa tabloul sau povestea în spațiu și în timp:

Mai aproape de noi *însă, sub forme și cu culori mai reale, se vedeau pe vîrful Bisocei și pe al Ulmușorului mari pietroaie sure și murgi . . .* ***Apoi, subt aceste muchii, la stînga,*** *pămîntul se lăsa la vale în costișe și pripoare gradate . . .;* ***tot pe acolo, la locul*** *ce se zice între Rîmnice, se zăreau încă poienile fragede . . .;* ***și în fund de tot. . .*** *se pierdeau culmile păduroase ale Steșicului.* ODOBESCU, S. III 195.

Odată, la Blagoviștenii, *a făcut ce a făcut și din toată sărăcia a cumpărat un crap mare.* CARAGIALE, O. I 137.

De asemenea, se pune în evidență complementul circumstanțial plasîndu-l între copulă și numele predicativ:

Satira este ***acum la romani*** *o poemă defăimătoare.* ODOBESCU, S. I 45.

Există și cîteva situații în care topica circumstanțialului este fixă:

Complementele circumstanțiale exprimate printr-un adverb relativ-interogativ stau totdeauna la începutul propoziției subordonate pe care o introduc:

Toată nobilimea era la biserică ***cînd*** *am intrat.* NEGRUZZI, S. I 53.

Dă-mă, maică, ***unde*** *trag,*

Să trăiesc traiul cu drag. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 273.

Complementul circumstanțial de mod exprimat prin adverbele *cam, mai, prea, și, tot* este așezat totdeauna înaintea determinatului:

Aduse paloșul ***cam*** *pieziș și-i reteză capul.* ISPIRESCU, L. 27.

Cînd determină un verb la o formă compusă sau la conjunctiv sau un verb reflexiv, adverbele menționate stau de obicei între auxiliar și participiu sau infinitiv, între conjuncția *să* și verb ori între pronumele reflexiv și verb:

De aș ști că mă vei ***și*** *omorî nu pot să tac.* NEGRUZZI, S. I 147.

Mi se pare că ne-am ***prea*** *întins cu vorba.* CREANGĂ, P. 258.

Înapoi nu m-oi ***mai*** *întoarce.* CREANGĂ, P. 192.

De ce să ***mai*** *vie, dacă el n-o iubește.* REBREANU, R. I 246.

A început a se ***cam*** *lua și el pe gînduri de năzdrăvăniile lui.* CREANGĂ, P. 323.

Se ***mai*** *aflase, în sfîrșit, principalul.* SADOVEANU, O. XIV 8.

Aceste adverbe se intercalează și între complementul direct sau indirect exprimat prin pronume personale neaccentuate și verb; *îl* ***mai*** *văd, îi* ***mai*** *dau, n-o* ***prea*** *cunosc* etc.

Există însă şi situaţii în care adverbele de acest fel, în special *prea*, au altă topică, stînd înaintea îmbinărilor menţionate (nu în cadrul lor):

El ştie bine aceasta, ba încă ***prea*** *o ştie.* VLAHUŢĂ, O. A. I 193.

Complementul circumstanţial de relaţie construit cu locuţiunile prepoziţionale *cît despre* sau *cît pentru* apare înaintea verbului:

Cît despre apă bună, *nu vă îngrijiţi.* CREANGĂ, P. 204.

Cît pentru mine, *mă cutremur la singură ideea de a iubi.* NEGRUZZI, S. I 45.

Cît pentru cheltuială... *te voi împrumuta eu.* DRĂGHICI, R. 14.

Falsele complemente circumstanţiale de scop, care sînt de fapt construcţii coordonate, ocupă totdeauna în frază locul al doilea, după coordonata lor:

A ieşit din cameră, ***pentru a se întoarce peste cîteva clipe.***

Umbra se desprinde încet şi se înalţă pe o rază de lună ***spre a cădea în pat.*** EMINESCU, N. 64.

LOCUL ELEMENTULUI PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ **990.** Elementul predicativ suplimentar stă de obicei după verbul însoţit şi după partea de propoziţie la care se referă.

Pentru tipul referitor la subiect se preferă topica în care elementul predicativ suplimentar este despărţit de subiect prin verb, evitîndu-se astfel confuzia cu atributul:

subiect — verb — element predicativ suplimentar (topica obişnuită):

Olga vieţuia ***foarte retrasă.*** NEGRUZZI, S. I 44.

element predicativ suplimentar — verb — subiect (topica mai rară):

Departe-n zare,
Mirat *ca un copil,*
Răsare
Un astru inutil. TOPÎRCEANU, O. I 84.

Elementul predicativ suplimentar poate fi aşezat şi lîngă numele la care se referă, mai ales înaintea acestuia (în condiţii în care nearticularea constituie o marcă deosebitoare faţă de atribut, vezi § 685):

Cum o vede, ***fericit,***
Vîntul braţele-şi deschide. ALECSANDRI, P. III 365,

dar şi după nume:

Vulturul ***uimit*** *ascultă ciocîrlia ciripind.* ALECSANDRI, P. III 49.

În construcţii referitoare la complementul direct, elementul predicativ suplimentar stă de cele mai multe ori după verb, atît atunci cînd şi complementul direct se găseşte după verb (în această situaţie elementul predicativ suplimentar poate preceda sau urma, în egală măsură, complementul direct), cît şi atunci cînd complementul direct stă înaintea verbului:

Declar ***închisă*** *cea de-a 6-a sesiune a Marii Adunări Naţionale.* SCÎNTEIA, 3298 (1955), p. 1.

Judecătorul aleargă şi, găsind toate formalităţile ***împlinite,*** *dete semnalul.* NEGRUZZI S. I 40.

Pe boierul nostru cel mare îl vedeam ***mai scăzut şi mai tăcut.*** SADOVEANU, O. VIII 486.

Cînd complementul direct la care se referă precedă verbul, elementul predicativ suplimentar poate sta și el înaintea verbului:

Pe toți ***sănătoși*** *i-am găsit.*

Așezarea elementului predicativ suplimentar referitor la un complement direct înaintea verbului și a complementului este neobișnuită:

Și el poate, ***întunecată,*** *avea aceeași simțire.* SADOVEANU, O. IV 335.

ORDINEA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE COORDONATE

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE COPULATIVĂ

§ **991.** Părțile de propoziție coordonate copulative legate prin *și, precum și, nici ... nici, cu, împreună cu* au topică liberă:

Teasc făcut într-adins pentru a stoarce ***mierea și ceara.*** I. IONESCU, M. 382.

Dorul meu odihnă n-are,

N i c i ***la umbră,*** *n i c i* ***la soare.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 381.

Luna *î m p r e u n ă c u* ***stelele*** *se arătaseră pe cer.* ALECSANDRI, O. C. 260.

Aceste părți sînt așezate într-o ordine determinată, dacă vorbitorul vrea să marcheze o gradație:

Nu asculta n i c i ***pe părinți,*** *n i c i* ***pe profesori,*** *n i c i* ***pe directorul*** *școlii.*

Cînd părțile de propoziție sînt legate prin *nu numai ... ci (și), nu numai ... dar și, atît ... cît și,* locul lor este fix (impus de elementele introductive al căror loc nu poate fi modificat):

În zilele noastre au fost create n u n u m a i ***mijloace*** *de distrugere fără precedent, c i ș i* ***forțele*** *capabile să stăvilească folosirea acestora.* L. C. 1 (1962), p. 34.

Era unul din marii creatori n u n u m a i ***ai țării*** *noastre, c i* ***ai vremii*** *sale.* CONTEMPORANUL, 806 (1962), p. 1/4.

Cînd ascultăm pe cineva, primim n u n u m a i ***o știre,*** *d a r ș i* ***cunoașterea*** *atitudinii vorbitorului față de știrea comunicată.* VIANU, M. 145.

Lele, nu mai suspina ...

Că-i a t î t a ***vina*** *mea,*

C î t ș i, lele, ***vina*** *ta!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 253.

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE ADVERSATIVĂ

§ **992.** Părțile de propoziție coordonate legate prin conjuncțiile adversative *ci, dar, însă, iar* au topică fixă.

În următoarele propoziții:

Nu altmintrelea *erau șoarecii, c i* ***ca urșii*** *de mari.* RETEGANUL, P. V 38.

Au trecut vremile-acelea, vremi ***de fapte strălucite,***

Î n s ă ***triste și amare.*** ALEXANDRESCU, O. 73

nu putem modifica ordinea părților coordonate.

Schimbarea topicii părţilor coordonate adversative duce la alterarea sensului iniţial al propoziţiei; în special se modifică sensul propoziţiei în care există elemente coordonate legate prin *ci*. Deoarece primul termen din cei doi legaţi prin *ci* trebuie să fie neapărat negativ, modificînd topica părţilor coordonate din primul exemplu de mai sus, ajungem la: *nu ca urşii de mari erau şoarecii, ci altmintrelea* (termenul pozitiv a devenit negativ şi invers, ceea ce comunică o idee exact contrară celei iniţiale).

PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE LEGATE PRIN COORDONARE DISJUNCTIVĂ

§ **993.** Părţile de propoziţie coordonate legate prin conjuncţiile disjunctive *sau, ori* pot sta una faţă de cealaltă în orice ordine, fără ca sensul propoziţiei să sufere vreo modificare:

Tractatul ce el încheie cu Baiazet, la 1393, asigurează românilor ... dreptul de a face ***război s a u pace.*** BĂLCESCU, O. II 13.

Ion este ***sănătos o r i bolnav?***

(am putea spune cu acelaşi sens *dreptul de a face pace sau război; Ion este bolnav ori sănătos?*).

Topică liberă au şi părţile de propoziţie legate prin *fie ... fie, aici ... aici, acum ... acum, ba ... ba, cînd ... cînd* (la graniţa dintre disjunctive şi copulative):

Hai ... zise Doroftei .... legănînd capul, cam fără voie, a c i ***p-un umăr,*** *a c i* ***pe celalt.*** DELAVRANCEA, S. 237.

Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic

B a ***un soare,*** *b a* ***un rege,*** *ba* ***alt animal*** *domestic.* EMINESCU, O. I 140.

Prind cocoşii a cînta ...

C î n d ***mai gros,*** *c î n d* ***mai subţire.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163

PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE LEGATE PRIN COORDONARE CONCLUSIVĂ

§ **994.** Partea de propoziţie conclusivă, exprimînd concluzia părţii de propoziţie cu care este coordonată, stă totdeauna după aceasta:

Examenul este fixat ***în 15,*** *d e c i* ***săptămîna viitoare.***

LOCUL VOCATIVULUI, AL INTERJECŢIEI ŞI AL CONSTRUCŢIILOR INCIDENTE

§ **995.** Vocativul poate ocupa în propoziţie orice loc:

Domnule dr. Codrescu, *dă-mi voie să te recomand verei mele.* IBRĂILEANU, A. 135.

Cu toate acestea, ***domnule,*** *eu am înţeles că dumneata ştii cine sînt.* SADOVEANU, O. XIV 10.

Mă pot aştepta la orice, ***domnule procuror.*** SADOVEANU, O. XIV 8.

Interjecțiile care au funcțiunea unor părți de propoziție (predicat, complement circumstanțial etc.) se comportă din punctul de vedere al topicii ca părțile de propoziție respective:

Și cînd răcnește odată cît ce poate, cu zvîrrr! chibriturile din mînă. CREANGĂ, A. 111 (predicat).

Am așteptat cît am așteptat, înghesuit în fund, și-n sfîrșit am auzit A! a! și bătăi în palme din toate părțile. CARAGIALE, O. IV 159 (complement direct).

Și odată pornesc ei, teleap, teleap, teleap. CREANGĂ, P. 251 (circumstanțial de mod).

Interjecțiile care nu au rolul unei anumite părți de propoziție, ca și cele care au valoarea unei propoziții întregi, nu au topică fixă, ele pot apărea la începutul, în interiorul sau la sfîrșitul propoziției de care se leagă (de cele mai multe ori apar la început):

Ei, acum te uiți la cană
Că s-a spart! Dar dă-o-n foc! COȘBUC, P. I 237.

Of! of! am rămas iar cu piatra-n casă. ALECSANDRI, T. 348.

Vai! ce-ntuneric s-a făcut deodată. IOSIF, P. 43.

O! zise ea încet, ca și cînd s-ar fi temut de aceea ce zicea. EMINESCU, N. 115.

Are... casă mare, o! mult mai mare decît a noastră. DRĂGHICI, R. 8.

Foaie verde de dudău,
Vino, bade, vino, zău! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117.

Cuvintele și construcțiile incidente intercalate sînt plasate în propoziție, de cele mai multe ori, între subiect și predicat sau între predicat și complement; incidentele neintercalate pot sta atît la începutul, cît și la sfîrșitul propoziției:

Cel balaur, din păcate,
Înghițise giumătate
Trup cu arme ferecate. ALECSANDRI, P. P. 11.

Din păcate, era și evlavios moș Nichifor. CREANGĂ, P. 110.

Pe vremea asta, or fi crezut oamenii, firește, că n-am fost prost să plec. CARAGIALE, O. I 144.

ORDINEA PROPOZIȚIILOR ÎN FRAZĂ

OBSERVAȚII GENERALE

§ 996. Ordinea propozițiilor coordonate, cu excepția unor copulative și a disjunctivelor, este fixă; schimbarea acestei ordini duce de cele mai multe ori la schimbarea funcțiunii gramaticale a propozițiilor, la transformarea sensului frazei. În schimb, propozițiile subordonate introduse prin conjuncții au topică mai liberă. Subordonatele juxtapuse au loc fix în frază, deoarece lipsa conjuncțiilor îngreunează înțelegerea raportului dintre propoziții.

În general subordonatele ocupă în frază locul pe care îl au în propoziție părțile corespunzătoare lor.

Cînd într-o frază există atît subordonate circumstanţiale, cît şi necircumstanţiale, circumstanţialele stau la sfîrşit. Această schemă însă este adesea modificată (ca şi în cazul părţilor de propoziţie), de obicei din motive afective. Astfel, este pusă totdeauna pe primul loc propoziţia care exprimă ideea cea mai importantă pentru vorbitor, ideea pe care vorbitorul vrea s-o scoată în evidenţă. În unele situaţii, după cum se va vedea mai departe, sensul frazei este acelaşi indiferent de ordinea în care sînt aşezate propoziţiile.

Sînt şi cazuri în care o anumită ordine a propoziţiilor este obligatorie, determinată de desfăşurarea firească, logică a ideilor sau de diferite construcţii gramaticale.

Comparînd topica părţilor de propoziţie cu cea a propoziţiilor din punctul de vedere al obligaţiei de a respecta anumite reguli fixe, se observă mai multă libertate la părţile de propoziţie.

Această situaţie se explică prin faptul că construirea frazelor este în general mai complicată, cu mai multe şi mai complexe elemente introductive.

ORDINEA PROPOZIŢIILOR COORDONATE

PROPOZIŢIILE COPULATIVE

§ **997.** Propoziţiile copulative care nu exprimă acţiuni succesive au topică liberă în frază. Următoarele propoziţii:

Piţigoiu-ntr-una sare,
Steag pe casă şoimul suie,
Gheunoaia bate cuie
Ca s-anine flori. COŞBUC, P. II 35

pot fi aranjate şi astfel:

Gheunoaia bate cuie
Ca s-anine flori,
Piţigoiu-ntr-una sare,
Steag pe casă şoimul suie;

sau:

Steag pe casă şoimul suie,
Piţigoiu-ntr-una sare,
Gheunoaia bate cuie,

fără ca înţelesul frazei să se modifice.

În aceeaşi situaţie sînt şi propoziţiile din fraza:

Nici nu vede, nici n-aude. TOPÎRCEANU, O. I 78.

În schimb, în frazele:

A deschis, a apucat frîul, a sărit în şa şi în cîteva clipite a fost deasupra priporului. SADOVEANU, O. XVIII 120.

Niţă s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sîn floarea şi biletul şi-a cetit încă o dată. CARAGIALE, O. I 23,

topica propoziţiilor este fixă, deoarece reflectă ordinea succedării acţiunilor. (Nu ar fi posibil: *A citit biletul, l-a scos din sîn* etc.)

Uneori propozițiile copulative sînt înșirate într-o anumită ordine pentru a marca o gradație:

Nu vor grăi cu tine blînd,
Te-or înjura cu toți pe rînd
Și te vor bate-odorul meu. COȘBUC, P. I 112.

În următorul exemplu, folosirea propozițiilor într-o gradație descendentă în locul uneia ascendente are efect comic:

E măgar... și n-are manieră. CARAGIALE, O. I 230.

Copulativele introduse prin locuțiunile conjuncționale *nu numai... dar și, nu numai... ci și* au loc fix în frază:

Erau nu numai tovarăși de joacă, ci se și ajutau la lecții.

PROPOZIȚIILE ADVERSATIVE

§ 998. Propozițiile adversative au topică fixă în frază: propoziția care cuprinde conjuncția adversativă ocupă totdeauna locul al doilea:

E foarte tînăr, dar e pe cale să devie celebru. CAMIL PETRESCU, T. II 9.
Poate îi era foame, însă trebuia să aștepte pe bădița său. SADOVEANU, O. XVIII 195.

Dacă vrem să inversăm propozițiile trebuie să mutăm conjuncția în cealaltă propoziție.

Nefiind posibil:

Dar e pe cale să devie celebru, e foarte tînăr,

trebuie să spunem:

E pe cale să devie celebru, dar e foarte tînăr.

Această frază însă are alt sens decît cea de la care am plecat.

O modificare și mai însemnată suferă prin schimbarea topicii adversativele legate prin *ci*. După cum se știe, în limba literară contemporană dintre două adversative legate prin *ci* prima este totdeauna negativă iar a doua pozitivă.

N-am viclenit asupra tatălui tău, ci totdeauna m-am luptat în luptă dreaptă. EMINESCU, N. 7.

Modificînd ordinea propozițiilor, pozitiva trebuie să devină negativă și negativa, pozitivă (locul conjuncției fiind fix), ceea ce are ca urmare, evident, comunicarea unei idei total diferite de cea exprimată prin prima frază:

Nu m-am luptat în luptă dreaptă, ci am viclenit asupra tatălui tău.

Observație. Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale adversative stau la începutul celei de-a doua propoziții adversative, cu excepția lui *însă*, care se poate pune și în mijlocul sau la sfîrșitul ultimei propoziții.

E sfios ca și copiii,
Dar zîmbirea-i e vicleană,
Dară galeși îi sînt ochii
Ca și ochii de vădană. EMINESCU, O. I 109.
Ea un înger este,
Însă aripele-i albe lume-a le vedea nu poate. EMINESCU, O. I 51.
De abia înserase, ulițile erau însă pustii. NEGRUZZI, S. I 15.
De abia înserase, ulițele erau pustii însă.

PROPOZIŢIILE DISJUNCTIVE

§ **999.** Locul unei propoziţii disjunctive faţă de cealaltă (sau de celelalte) este indiferent din punctul de vedere al sensului frazei, dacă ambele propoziţii sînt pozitive. Următoarea frază :

Nu ştiu cum s-a făcut că ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat. CREANGĂ, P. 24

poate fi modificată în :

Nu ştiu cum s-a făcut că ori cumătrul a strănutat, ori chersinul a crăpat,

fără ca prin aceasta să se modifice şi sensul ei.

Dacă dintre cele două propoziţii disjunctive, una este pozitivă şi una negativă, negativa ocupă de obicei locul al doilea :

Spuie-ţi morţii din mormînt
De sînt om sau de nu sînt. ALECSANDRI, P. II 25.

Propoziţiile legate prin : *aci. . . aci, ba. . . ba, cînd. . . cînd* (la graniţa dintre disjunctive şi copulative) au topică liberă :

Se plîngea mereu ba că e obosită, ba că o doare capul.
Se plîngea mereu ba că o doare capul, ba că e obosită.

PROPOZIŢIA CONCLUSIVĂ

§ **1000.** Coordonata conclusivă stă după propoziţia a cărei concluzie firească este :

Este bolnav, ***şi deci trebuie*** *să stea în casă.*
Plecăm peste o oră, ***aşadar grăbeşte-te.***

Locul acestei propoziţii nu poate fi schimbat, fără a se modifica şi sensul frazei.

Observaţie. Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale conclusive stau la începutul, în interiorul sau la sfîrşitul propoziţiei :

A plouat, ***deci*** *e răcoare.*

Îşi aduse aminte de vilejiile tatălui său din tinereţe şi de calul său. Se duse ***deci*** *în grajd.* ISPIRESCU, L. 15.

Plecăm peste o oră, grăbeşte-te ***deci.***

ORDINEA PROPOZIŢIILOR SUBORDONATE

PROPOZIŢIILE SUBIECTIVE ŞI PREDICATIVE

§ **1001.** Propoziţiile subiective şi predicative ocupă, de obicei, în frază locul pe care îl ocupă subiectul şi predicatul în propoziţie.

Propoziţia subiectivă cu rol de subiect al unor verbe personale (introdusă prin pronume) precedă de cele mai multe ori regenta :

Cine împarte *parte-şi face.* ZANNE, P. V 332.

Ceea ce auzisem *nu putea să mă lase netulburat.* VLAHUŢĂ, N. 173.

Dar ***cui i-e frică de război***
E liber de-a pleca-napoi,
Iar ***cine-i vînzător vîndut***
Să iasă dintre noi! COȘBUC, P. I 258.

Cînd are rol de subiect al unor verbe și expresii unipersonale prin formă și impersonale prin conținut, al formelor impersonale ale unor verbe personale sau al adverbelor predicative, propoziția subiectivă este așezată de obicei după regenta ei:

Trebuie ***să renunț cu totul la așa falnice năzuiri.*** ODOBESCU, S. III 13.

Și-acum ar vrea un neam călău
S-arunce jug în gîtul tău:
E rău destul ***că ne-am născut,***
Mai vrem și-al doilea rău! COȘBUC, P. I 257.

Ridicînd ochii și clipind, Vitoriei i se păru ***că brazii sînt mai negri decît de obicei.*** SADOVEANU, O. X 521.

Adevărat ***că hambarul cel nou e mai depărtișor.*** REBREANU, R. I 99.

Uneori, mai ales în operele beletristice, subiectiva apare plasată altfel decît se poate vedea din exemplele de mai sus, și anume în urma regentei cu un verb personal și înaintea regentei cu un verb sau cu o expresie impersonală:

Deasupra tuturora se ridică ***cine poate.*** EMINESCU, O. I 133.

Încotro vin Răzoarele... e fără însemnătate. GALACTION, O. I 38.

Această inversiune are ca urmare în primul caz scoaterea în evidență a regentei, iar în cazul al doilea a propoziției subiective.

Propoziția predicativă este așezată în mod obișnuit după verbul copulativ pe lîngă care are funcțiune de nume predicativ:

Înălțimea ta ești
Oricît de slab poftești. ALEXANDRESCU, O. 216.

Observație. Conjuncțiile care introduc propozițiile subiective și predicative stau totdeauna în fruntea acestor propoziții. O situație deosebită prezintă *ca... să*. Cînd predicatul subordonatei este despărțit de predicatul regentei printr-o parte de propoziție aparținînd dependentei sau printr-o altă propoziție, *ca* se așază imediat după regentă, iar partea de propoziție sau propoziția în discuție se intercalează între *ca* și *să*, arătîndu-se astfel că țin de dependentă și nu de regentă (vezi § 761).

Nu e destul ca o nație să-și aibă un loc pe harta lumii. BĂLCESCU, O. II 11.
Trebuie ca pînă nu vin ei să plecăm de aici.

PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ

§ **1002.** Propoziția atributivă stă de obicei imediat după substantivul determinat:

Conu Tudorache e un om ***care știe să trăiască.*** SADOVEANU, O. IV 26.
Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece albă regina nopții moartă. EMINESCU, O. I 69.
Acum e timpul ***cînd se dă de mîncare.*** ISPIRESCU, L. 7.

Propoziţia atributivă stă uneori după unul sau mai multe atribute plasate imediat după determinat:

Vedeam pe fereastră ***curtea*** *largă* ***în care se încrucişau servitorii, bărbaţi şi femei.*** SADOVEANU, O. IV 22.

Nu ştiu ce vei mai fi cugetînd de această ***manie*** *a mea,* ***care se pare că nu mai are sfîrşit.*** SADOVEANU, O. IV 7.

Şi-acel ***rege-al poeziei,*** *vecinic tînăr şi ferice,*

Ce din frunze îţi doineşte, ce cu fluierul îţi zice. EMINESCU, O. I 32.

Foarte rar, în poezie, între substantiv şi propoziţia atributivă care îl determină apare altă parte de propoziţie decît un atribut:

Nu voi ***părul*** *să mi-l taie*

Ce-mi ajunge la călcîie. EMINESCU, O. I 65.

Observaţie. Elementul introductiv al propoziţiei atributive stă la începutul propoziţiei (vezi toate exemplele de mai sus). Se constată însă două excepţii de la această regulă.

Cînd propoziţia atributivă este introdusă prin pronumele relativ *care* la genitiv, acest pronume poate sta: a. în fruntea atributivei, dar şi b. după un substantiv cu prepoziţie (care determină un alt substantiv din regentă) sau c. numai după prepoziţia cu care se construieşte acel substantiv (vezi şi § 771, 983).

Pe lîngă fraze ca:

Unul... c-o ţigară lungă în gură, ***a cărei*** *independenţă era mărginită numai de buzele individului.* EMINESCU, N. 37.

El şedea în casa preotului bătrîn ***a cărui*** *fiică era Maria.* EMINESCU, N. 39,

există şi:

Acea fereastră dedea într-o chilie, pe pereţii ***căreia*** *erau aruncate... schiţe ciudate.* EMINESCU, N. 96

sau

O chilie, pe ***ai cărei*** *pereţi erau schiţe.*

Dintre aceste construcţii cea mai obişnuită este a doua: pronumele aşezat după un substantiv cu prepoziţie. Dar cînd substantivul din regentă are în atributivă două determinante substantivale cu prepoziţie şi mai ales cînd prepoziţiile sînt diferite, este preferabil ca pronumele *care* să fie plasat după aceste substantive:

Te găseşti înlăuntrul unei bolţi uriaşe ***din tavanul şi de pe pereţii căreia*** *atîrnă mii de stalactite.* VLAHUŢĂ, O. A. II 137.

Dacă s-ar fi pus pronumele înainte, el ar fi trebuit repetat, ceea ce ar fi avut ca urmare o frază greoaie sau cu dificultăţi de acord, ca în următorul exemplu:

Începu să privească... acel model frumos, ***din ai cărui*** *muşchi şi forme respira mîndria şi noblefa.* EMINESCU, N. 110.

Pentru folosirea conjuncţiei *ca... să*, vezi mai sus, § 1001.

§ 1003. Propoziţia apozitivă stă după regenta ei (ca şi apoziţia care apare după determinat):

Nu tîrziu după aceasta, mitropolitul face pe părintele Duhu arhimandrit cu mitră, ***adică îi dă voie*** *să poarte straie de mii de lei.* CREANGĂ, A. 138.

Mi-a venit o idee: ***plec imediat la Iaşi.***

Apozitiva introdusă prin *ceea ce* poate fi așezată și înaintea termenului determinat:

M-a insultat și, ***ceea ce mă supără mai mult,*** *nici măcar nu-și dă seama de acest lucru.*

PROPOZIȚIILE COMPLETIVE DIRECTE, INDIRECTE ȘI DE AGENT

§ 1004. Propozițiile completive directe, indirecte și de agent apar de cele mai multe ori după verbul de care depind:

Zece soli ai răzbunării cutezaseră ***să intre în țară și să înfrunte pe Petru-vodă, păpușa Stambulului, în însuși scaunul domniei lui, străjuit de ieniceri.*** SADOVEANU, O. I 181.

Spuindu-i ***că doream să vorbesc cu stăpînul acelui cuprins,*** *ne-a introdus grațios într-o cameră din stînga tindei.* GHICA, S. 416.

Doamne, nu știu ***dacă ai la știință*** *ori ba, dar eu slujesc la poarta raiului de multă vreme.* CREANGĂ, P. 313.

Ești designat ***să faci ziarului nostru un important serviciu.*** CARAGIALE, O. II 166.

Vă mirați ***cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?*** EMINESCU, O. I 151.

Vom analiza măsurile ce trebuie luate ***de oricine lucrează în acest laborator.***

Observație. Între verbul regent și propoziția completivă apar adesea diverse părți de propoziție:

Zică cine ce va vrea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359 (subiect).

Temîndu-se *împăratul* ***să nu i se întîmple ceva de rău,*** *a făcut sfat.* CREANGĂ, P. 85 (subiect).

Fostul vizir ***rugase*** *pe Ahmed Weffyk, fostul comisar în Principate, la 1849 și 1850,* ***ca împreună cu Alleon și cu mine să-i facem un bilanț de starea sa financiară.*** GHICA, S. 280 (complement direct și apoziție).

Domnul ***a dat poruncă buciumașilor să sune pe cei risipiți.*** SADOVEANU, O. I 183 (complement indirect).

Privind *în urma lor*
Cum se duceau...
Rămase gînditor. COȘBUC, P. I 231 (complement circumstanțial).

Rareori, în vorbirea afectivă, propozițiile completive, directe, indirecte și de agent sînt plasate înaintea verbului de care depind:

Că te-ai supărat, *am înțeles abia acum.*

De ce ți-e frică, *nu scapi.*

Prin această inversiune completiva este scoasă în evidență.

Propozițiile completive directe și indirecte introduse prin conjuncția *de* nu pot sta decît după regentă:

Eu pe-un fir de romăniță
Voi cerca ***de mă iubești.*** EMINESCU, O. I 55.

Ne pune dracul ***de urnim o stîncă din locul ei.*** CREANGĂ, A. 28.

Observaţie. Elementele cu care se construiesc completivele directe şi indirecte sînt aşezate totdeauna la începutul propoziţiei, cu excepţia lui *ca... să*, care se comportă şi aici ca şi în cazul celorlalte propoziţii pe care le introduce (vezi § 1001).

PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE

§ **1005.** Propoziţiile circumstanţiale ocupă în frază de obicei locul pe care-l ocupă în propoziţie complementele circumstanţiale corespunzătoare lor.

Cînd mai multe propoziţii circumstanţiale sînt subordonate aceleiaşi regente, ordinea lor în frază depinde de obicei de importanţa care se dă fiecărei propoziţii. Cu cît ideea exprimată de o circumstanţială este socotită mai importantă şi trebuie evidenţiată, cu atît propoziţia este plasată mai în apropierea regentei. În frazele care urmează, ocupă primul loc după regentă circumstanţiala locală (în prima frază) sau concesivă (în fraza a doua), deoarece se pune accentul întîi pe ideea de loc, apoi pe cea de concesie :

Am plecat unde m-ai trimis, deşi afară era vînt şi frig.
Am plecat, deşi afară era vînt şi frig, unde m-ai trimis.

De fiecare dată, reliefarea propoziţiei se face cu ajutorul accentului propoziţiei.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

§ **1006.** Ca majoritatea propoziţiilor circumstanţiale, propoziţia circumstanţială de loc stă de cele mai multe ori după regentă :

Au început... a-i zice cu asprime, să se ducă ***unde ştie,*** *că ei n-au cu ce s-o ţie.* CREANGĂ, P. 89.

Am rătăcit şi urme nu-s,
Oriîncotro m-aş duce! IOSIF, PATR. 16.

Nu-i mai întîlnea ***oriunde i-ar fi căutat.*** CARAGIALE, O. II 254.

Circumstanţiala de loc este plasată înaintea regentei cînd vorbitorul insistă asupra ei. În special în naraţiuni şi în descrieri, propoziţia circumstanţială de loc, ca şi circumstanţialul corespunzător, se pune la începutul frazei, pentru a situa povestirea sau tabloul în spaţiu :

Oriunde mergea, *avea obicei să-şi lege vaca dinapoia căruţei.* CREANGĂ, P. 115.

Orişiunde s-arăta,
Vorbe dulci întîmpina. ALECSANDRI, P. I 95.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE TIMP

§ **1007.** Propoziţia circumstanţială de timp apare atît înaintea, cît şi în urma regentei. Cînd acţiunea din regentă este anterioară celei din subordonată, temporala stă mai adesea după regentă, iar cînd acţiunea

din regentă este posterioară celei din subordonată, temporala este așezată mai frecvent înaintea regentei.

Anterioritate :

Am plecat ***înainte să se lumineze de ziuă.***

Mai ședе moș Nichifor așa pe gînduri, ***pînă-și gătește de băut luleaua.*** CREANGĂ, P. 132.

Stăi un minut ***pînă să-mi schimb haina;*** *ieșim împreună.* CARAGIALE, O. VI 82.

Posterioritate :

După ce s-a sfîrșit nunta, *feciorii s-au dus în treaba lor.* CREANGĂ, P. 5.

Îndată ce sosise, *Lăpușneanul porunci.* NEGRUZZI, S. I 142.

Cum ajunserăm în odaie, *Grigoriță iute se dezbrăcă.* HOGAȘ, DR. II 13.

Se întîlnesc însă și fraze în care locul temporalei față de regentă este altul decît cel ilustrat prin exemplele de mai sus. Se poate spune că, în general, prima propoziție din frază este cea care trebuie să atragă în primul rînd atenția :

Anterioritate :

Și pînă să băgăm de seamă,
Vîntoasele-și făcură rost. COȘBUC, P. I 241.
Pînă cînd nu te știam
Unde mă culcam, dormeam. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 88.

Posterioritate :

Adormi, ***cum puse capul jos.*** ISPIRESCU, L. 212.

Urmărea, însuflețită de speranță, ***mersul fiecărui vapor, de cum apărea la orizont.*** BART, E. 385.

Cînd raportul temporal dintre regentă și subordonată este de simultaneitate, locul circumstanțialei este variabil :

Tu dormi, ***în vreme cînd toți... varsă sudori de moarte muncind.*** DRĂGHICI, R. 10.

Cînd trec, *Lina s-ascunde.* COȘBUC, P. I 49.

Luceai atît de vie
Pe cînd eram în lume tu singură și eu. ALECSANDRI, P. I 119.

Temporala introdusă prin *cum* nu poate sta decît înaintea regentei, dacă acțiunea ei este simultană cu cea din regentă :

Și cum privesc ei amîndoi,
Înduioșați, nevoie mare,
I-apucă dorul de părinți,
Oftînd, se strîng la braț mai tare. IOSIF, V. 31.

De asemenea, propozițiile temporale de posterioritate introduse prin adverbul *cum* se pun întotdeauna înaintea regentei dacă aceasta începe cu corelativul *cum:*

Cum se făcea ziuă, *cum eram pe cal.* SADOVEANU, O. III 524.

Cum aduci ceva mii, *cum te urc la proțent.* CAMILAR, N. II 129

În ultimele două fraze schimbarea ordinii propoziţiilor ar duce la schimbarea sensului lor, deoarece regenta ar deveni temporală şi temporala regentă.

Temporala introdusă prin *că* invers stă totdeauna în urma regentei :

N-apucase să mănînce, ***că a şi sunat telefonul.***

PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE DE CAUZĂ ŞI DE SCOP

§ **1008.** Propoziţiile circumstanţiale cauzale (propriu-zise şi condiţionale) şi finale stau în mod obişnuit după regentele lor :

Îmi opresc trei lei, ***fiindc-am avut trei pîni.*** CREANGĂ, A. 145.

Nu te iert de loc, ***pentru că d-ta nu-nţelegi, n-ai idee de ce vorbeşti.*** CARAGIALE, O. II 60.

Cum ai să răspunzi la seminar ***dacă n-ai citit bibliografia?***

Apoi, se zice că i-ar fi dat pe sama unuia dintre boieri, să li ţie cuvînt, ***ca să-i facă a înţelege scopul chemării lor la Iaşi.*** CREANGĂ, A. 161.

Cauzalele şi finalele se aşază înaintea regentelor lor pentru a se accentua ideea exprimată de ele :

Fiindcă tot am venit, *să vedem cuibul poetului.* REBREANU, R. I 184.

Pentru că nici el nu făcuse cunoştinţă cu Iuga, *dădu indiferent din cap.* REBREANU, R. I 15.

Mai e mult! Şi ***ca să-i fie***
Scurtă vremea *pînă pleacă,*
El se uită pe cîmpie,
Fluieră şi nu mai ştie
Ce să facă. COŞBUC, P. I 223.

Pentru ca să nu-l pătrundă arşiţa soarelui... *ş-au făcut o umbreală.* DRĂGHICI, R. 57.

Nu toate propoziţiile cauzale şi finale pot apărea atît înaintea, cît şi în urma regentei. Cauzalele propriu-zise introduse prin *cum* se pun numai înaintea regentei :

Cum eram un derbedeu fără păreche, *nu mai dădeam pe acasă, în tîrg.* SADOVEANU, O. I 572.

Observaţie. Fraza care conţine o cauzală introdusă prin *cum* plasată greşit în urma regentei este confuză, după cum se vede din exemplul de mai jos :

Sînt cam obosit, cum n-am dormit toată noaptea. RETEGANUL, P. II 72.

Cauzalele introduse prin *că* şi *căci* stau numai după regentă :

Cînd l-aude numai dînsul îşi ştia inima lui,
Căci copilul cu bobocii era chiar copilul lui. EMINESCU, O. I 84.

Marcu bea şi nu prea bea,
Căci amar grija-l rodea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489.

Nu ştiu ţese, nu ştiu coasă,
Da nu-mi pasă, ***că-s frumoasă.*** ŞEZ. I 166.

Cauzalele juxtapuse stau și ele tot numai după regentă :

Fugi dragă, din fereşti,

Nu stă o fată mare în ochii bărbăteşti. Vasile Alecsandri, *Teatru*, vol. al II-lea (Bucureşti, 1953), p. 102.

Dacă inversăm locul acestor propoziții, se schimbă și raportul dintre ele : cauzala devine principală, iar cealaltă, coordonată conclusivă :

Nu stă o fată mare în ochii bărbăteşti, (aşadar sau *prin urmare) fugi, dragă, din fereşti.*

De asemenea, propozițiile finale construite cu conjuncțiile *să* sau *de* stau totdeauna în urma regentei :

Eu nu am venit ***să te întreb asta.*** Ispirescu, l. 1.

M-aduseră la spitalul din Craiova în casele lui Priscoveanu, ***de mi-a scos plumbul de sub coastă.*** Ghica, s. 46.

Zburător cu negre plete, vin la noapte ***de mă fură.*** Eminescu, o. i 79.

PROPOZIȚIILE CIRCUMSTANȚIALE DE MOD, INSTRUMENTALĂ, SOCIATIVĂ, DE RELAȚIE

§ **1009.** Propozițiile circumstanțiale de mod propriu-zise, comparative, comparative condiționale, propoziția instrumentală și cea sociativă stau de regulă după regentă :

De-ar fi-n a mea putință să fac ***precum doresc,***

Aș pune pe-a ta frunte un diadem de stele. Alecsandri, p. i 165.

Rău îmi pare, ***cum îți pare și ție și cum trebuie*** *să le fi părînd tuturor.* Negruzzi, s. i 30.

Ah! E-atît de albă noaptea, ***parc-ar fi căzut zăpadă.*** Eminescu, o. i 154.

Trăia bine ***din ce cîştiga.***

Îndură-te, înălțate părinte Veniamine, și vină în sprijinul meu, ajutîndu-mă ***cu ce te-a lăsa inima.*** Sadoveanu, o. vii 352.

Pleacă în excursie ***cu cine este antrenat.***

Spre a insista asupra lor, propozițiile circumstanțiale menționate pot fi așezate înaintea regentei :

După cît am înțeles *din ce mi-a mărturisit și diacul, nu se putea face altfel.* Sadoveanu, o. xviii 126.

Din ce cîştiga *trăia bine.*

Comparativele introduse prin *de cum* apar numai după regentă :

În acea zi se vor auzi mai multe vaiete ***de cum s-au auzit de cînd lumea.*** Russo, s. 131.

Circumstanțiala de mod de măsură progresivă introdusă prin locuțiunile conjuncționale *cu cît, pe cît, de ce,* avînd în regentă corelativele *cu atît(a), pe atît(a), de ce* sau *de aceea,* stă totdeauna înaintea regentei :

Și cu cît lumina-i dulce tot mai mult se lămurește,

Cu-atît valurile apei, cu-atît țărmul parcă crește. Eminescu, o. i 154.

Mai rar, cînd în regentă nu apar locuţiunile corelative, circumstanţiala poate apărea şi după regentă:

Era din ce în ce mai cald, ***cu cît se apropia vara.***

Propoziţia circumstanţială de relaţie este plasată mai adesea înaintea regentei:

În ce priveşte calitatea mărfii să n-ai nici o grijă.

Ea poate apărea însă şi după regentă:

La hotarul secolului nostru au fost făcute în fizică descoperiri fără precedent ***în ceea ce priveşte numărul şi importanţa lor.*** CERC. FIL. 1 (1962), p. 45.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONSECUTIVĂ

§ **1010.** Propoziţia consecutivă se pune numai după regenta ei, ceea ce e firesc, deoarece ea exprimă consecinţa unui fapt din regentă:

Ea se simţea aşa de proastă în faţa unui om atît de învăţat, ***încît se temea*** *să-i vorbească.* VLAHUŢĂ, N. 12.

Mircea izbucneşte în plîns, ***de i se scutură ghiozdanul în spate.*** SAHIA, N. 52.

PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE CONCESIVE ŞI CONDIŢIONALE

§ **1011.** Propoziţiile concesive şi cele condiţionale stau în mod obişnuit înaintea regentei:

Deşi vorbeşti pe înţeles,
Eu nu te pot pricepe. EMINESCU, O. I 173.

Cît era de pusnic Dănilă, *tot mai mult se bizuia în drughineaţă decît în sfînta cruce.* CREANGĂ, P. 55.

Dacă mărturiseşti, *scapi cu mai puţină pedeapsă.* SADOVEANU, O. XVII 203.

De treci codrii de aramă, *de departe vezi albind*
Ş-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint. EMINESCU, O. I 85.

Cînd m-aş potrivi eu babei la toate cele, *apoi aş lua cîmpii.* CREANGĂ, P. 77.

Pentru a se scoate în evidenţă regenta, se plasează concesivele şi condiţionalele după ea:

Se vede că balul s-o şi început, ***deşi n-o sosit încă nici un musafir.*** ALECSANDRI, T. 450.

Nu-şi astîmpăra gura către mai marii săi, ***măcar să-l fi picat cu lumînarea.*** CREANGĂ, A. 134.

Lucrurile se fac numai ***dacă le ştim face.*** SLAVICI, O. I 54.

Propoziţiile condiţionale juxtapuse nu pot fi aşezate decît înaintea regentei (după regentă, ele au totdeauna conjuncţie):

Primeşti ordin, *te duci.* CAMILAR, N. I 12 (cf. *Te duci,* ***dacă primeşti ordin***).

Loc fix în frază au şi concesivele propriu-zise introduse prin conjuncţiile *că* şi *de*. Acestea sînt intercalate în regentă:

Cum naiba dor să nu-mi fie?
Cînd şi muntele, ***că-i munte,***
Şi-ncă are doruri multe. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ OPOZIŢIONALĂ

§ **1012.** Propoziţia circumstanţială opoziţională introdusă prin locuţiunile *pe cînd, în vreme ce, în timp ce, cîtă vreme, pe cîtă vreme* şi *în loc să* poate fi aşezată fie înaintea, fie în urma regentei:

Veştile neaşteptate ne emoţionează, ***pe cînd cele*** *pe care le bănuim* ***ne lasă indiferenţi.***

În loc să-i explice cu răbdare, *a ţipat la el.*

Circumstanţiala opoziţională introdusă prin *dacă, unde, de unde* apare înaintea regentei:

Dacă vîntul e neplăcut, *apoi gerul e o nenorocire.*
De unde ceilalţi au plecat, *el a stat pînă la sfîrşit,*

iar cea introdusă prin *ca să, pentru ca să, fără (ca) să,* după regentă:

A rîs ***pentru ca peste cîteva minute să plîngă.***
Am plecat ***fără să ştim*** *unde o să ajungem.*

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CUMULATIVĂ

§ **1013.** Propoziţia circumstanţială cumulativă introdusă prin locuţiunile conjuncţionale *după ce (că), pe lîngă că, în afară că, las(ă) că* apare atît înaintea, cît şi în urma regentei:

După ce că a venit tîrziu, *a plecat şi devreme.*
E şi bolnavă, ***pe lîngă că e bătrînă.***

Circumstanţiala cumulativă introdusă prin locuţiunea *plus că* stă totdeauna după regentă:

E obosit, ***plus că îl doare şi capul.***

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE EXCEPŢIE

§ **1014.** Propoziţia circumstanţială de excepţie introdusă prin locuţiunea conjuncţională *în afară că* poate sta atît înaintea, cît şi în urma regentei:

În afară că am terminat lucrarea *n-am mai făcut nimic astăzi.*
N-am mai făcut nimic astăzi ***în afară că am terminat lucrarea.***

Circumstanţiala de excepţie introdusă prin pronume, adverbe sau conjuncţii precedate de adverbul *decît* este plasată totdeauna în urma regentei:

Altă soluţie nu este ***decît să pleci imediat.***

PROPOZIŢIA PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ

§ **1015.** Propoziţiile predicative suplimentare stau de obicei după regentă :

Numai pe Dunăre pămîntul mai poate fi văzut ***cum se desparte de ape.*** G. Bogza, *Scrieri în proză*, vol. al II-lea (1957), p. 20.

Mă întorc şi las lucrurile ***cum au fost.*** Camil Petrescu, U. N. 304.

E posibilă totuşi şi aşezarea lor înaintea regentei :

Ş-aşa cum se afla, *cu seleaful stăpînirii pe el şi cu strai înflorit, a prins a lovi curţi boiereşti şi sate ş-a lua mare dobîndă.* Sadoveanu, O. VIII 476.

PROPOZIŢII INTERCALATE

§ **1016.** În unele cazuri, unitatea unei propoziţii sau a unei fraze este sfărîmată prin introducerea în interiorul ei a unui cuvînt, a mai multor cuvinte sau a unei alte propoziţii. Propoziţiile intercalate pot fi grupate în două categorii : propoziţii incidente şi propoziţii subordonate.

1. Propoziţiile incidente intercalate sînt plasate de cele mai multe ori între predicatul şi complementul propoziţiei în interiorul căreia apar :

Aci vrînd nevrînd trebuie să mă urmezi — ***şi aceasta îţi va fi pedeapsa*** *— într-o lungă controversă.* Odobescu, S. III 24.

Observaţie. Propoziţiile incidente neintercalate pot sta atît la începutul, cît şi la sfîrşitul altei propoziţii (vezi § 965).

2. În general, orice fel de propoziţie subordonată poate fi intercalată. Iată cîteva exemple :

Completivă directă :

Am transmis ***ce m-ai rugat*** *colegului tău.*

Circumstanţială de loc :

Pe aci e numai şes şi iar şes, ***cît vezi cu ochii,*** *neted ca-n palmă, cu lanuri nesfîrşite de grîu.* Rebreanu, I. II 59.

Circumstanţială de timp :

Băiatul, ***de cînd plecase de acasă,*** *n-o mai văzuse pe sora sa.*

Circumstanţială de cauză :

Tu, bădiţ-aşa-ai gîndit,
Că eu, ***pentru că-s negruţă,***
Mă bucur să-ţi fiu drăguţă. Jarnik-Bîrseanu, D. 234.

El, ***dacă s-a văzut strîmtorat,*** *s-a înhăitat cu vreo cîţiva flăcăi cu care copilărise.* Ghica, S. 242.

Circumstanţială de scop :

Jupînul, ***ca să-l îmbărbăteze,*** *i-a dat un pumn în ceafă.* Caragiale, O. I 132.

Circumstanţială de mod :

Omul, ***cu cît oftează,***
Cu atît se ușurează. Teodorescu, P. P. 276.

Circumstanțială concesivă :

Finul Iorgu a sărutat mîna întinsă, albă și subțire. Diacul, ***deși nu-i era fin****, a făcut la fel.* SADOVEANU, O. XVIII 52.

Circumstanțială condițională (+ subiectiva ei) :

Iar Linii, ***de s-ar întîmpla***
Să vă-ntîlniți vrodată,
Să-i spui că-s sănătos și-aș vrea
S-o aflu măritată. COȘBUC, B. I. 55.

Circumstanțială de relație :

Anton Bacalbașa — ***în ce avea el mai închegat și mai luminos în sufletu-i*** *— era copilul și elevul lui Dobrogeanu-Gherea.* GALACTION, O. G. 191.

Propoziția atributivă, stînd în mod normal imediat după cuvîntul determinat, apare adesea intercalată în regentă :

Ochii ***care nu se văd*** *se uită.*

În minuta ***cînd voiam a mă duce****, puterile m-au lăsat.* NEGRUZZI, S. I 52.

Propozițiile intercalate subordonate sînt așezate de cele mai multe ori înaintea predicatului regentei, adesea între subiect și predicat (vezi exemplele de mai sus). Cînd regenta este secundară, intercalata poate sta între conjuncție, pronume relativ sau locuțiune conjuncțională și restul propoziției regente sau între elementele unei conjuncții compuse sau ale unei locuțiuni conjuncționale în componența căreia intră *ca ... să :*

Știa că, ***dacă nu va munci****, nu va reuși la concurs.*

N-aveam treabă multă cu fetița lor, o copilă slabă și neagră, pe care o pedepseam des, și care, totdeauna ***cînd o pedepseam****, se uita urît, pe sub sprîncene, la mine și bolborosea vorbe neînțelese.* SADOVEANU, O. IV 10.

Nu l-a văzut din pricină că, ***deși aprinsese lumina****, era încă întuneric.*

M-a rugat ca, ***dacă nu mi-e greu****, să-i cumpăr o carte poștală.*

A adus cartea pentru ca ***cine vrea*** *să o poată citi.*

BIBLIOGRAFIE

1. P. BENEŠ, *Études sur la position de l'épithète en roumain*, în „Sborník prací filosofické fakulty brněnské university", ročnik IX, řada jazykovědná (A) Č, 8, Brno, 1960, p. 94—108.
2. I. COTEANU, *Dislocarea ca procedeu stilistic în poezia noastră contemporană*, în AUB I (1955), nr. 2—3, p. 189—193.
3. FLORICA DIMITRESCU, *Locuțiunile verbale în limba română*, București, 1958, p. 36, 37, 45.
4. A. GRAUR, *Place de l'adjectif en roumain*, în BL VIII (1940), p. 237—240.
5. AL. GRAUR, *Note de cultivare a limbii. 1. Despre „dislocarea" grupurilor de cuvinte*, în LR IX (1960), nr. 3, p. 27—29.
6. MAGDALENA POPESCU-MARIN, *Observații asupra topicii atributului adjectival în limba română*, în SG III, p. 161—178.
7. B. I. PRUTEANU, *Observații asupra capitolului „Ordinea cuvintelor în propoziție" din Gramatica limbii române*, în LR V (1956), nr. 4, p. 58—65.
8. E. TĂNASE, *Locul determinantului adjectiv calificativ în limbile romanice, cu specială privire asupra limbii române*, în „Revista de filologie romanică și germanică", VI (1962), p. 85—103.
9. L. VASILIU, *Unele probleme de topică în limba presei actuale*, în LR VI (1957), nr. 1, p. 46—52.
10. M. ZDRENGHEA, *În legătură cu topica obiectului direct și a celui indirect*, în AUI IV (1958), p. 205—209.

ACCENTUL, INTONAȚIA, PAUZA ȘI RITMUL

§ 1017. Accentul, intonația, pauza și ritmul au un rol important în vorbire. Cu ajutorul accentului, intonației și pauzei se exprimă raporturi sintactice, se schimbă sensul unor propoziții sau se redau anumite stări afective. Ritmul ușurează pronunțarea, prin succesiunea regulată a silabelor accentuate.

De fapt, toate elementele enumerate sînt în strînsă legătură unele cu altele. Silaba sau cuvîntul accentuat sînt legate de o anumită intonație; pauza influențează și ea intonația precedentă și următoare etc. Accentul, intonația, pauza și ritmul sînt legate uneori și de topică.

ACCENTUL

§ 1018. Prin accent se înțelege în general scoaterea în evidență cu ajutorul intensității vocii a unei silabe, a unui cuvînt sau a unei propoziții, față de silabele, cuvintele sau propozițiile înconjurătoare. Acesta este accentul dinamic sau de intensitate.

Observație. Mai există și un accent muzical în cuvînt, rezultat din ridicarea înălțimii vocii pe o silabă; acesta însă nu joacă nici un rol în limba română. El este de obicei asociat cu accentul de intensitate.

Pentru sintaxă nu interesează accentul care reliefează o silabă, ci accentul din cadrul propoziției sau frazei cu rolul de a scoate în evidență anumite cuvinte sau propoziții, cărora vorbitorul le acordă o importanță mai mare. În timp ce în cuvînt există totdeauna o silabă accentuată (cu excepția cuvintelor enclitice și proclitice), în propoziție și frază nu este obligatorie accentuarea mai puternică a unui cuvînt sau a unei propoziții.

De asemenea, interesează accentul care arată că avem a face cu o unitate în cazul compuselor de tipul: *miérte-fierte*, *gáta-gata*, *tálmeș-balmeș*, *fúga-fuga*, deoarece ambele componente au un singur accent.

ACCENTUL ÎN PROPOZIȚIE

§ **1019.** Accentul propoziției este același cu al cuvîntului care poartă accentul mai puternic; în unele propoziții pot fi accentuate mai multe cuvinte. Cînd în cadrul frazei o propoziție este accentuată, accentul cel mai puternic poate sta pe predicatul propoziției sau pot fi accentuate și alte cuvinte din propoziția respectivă.

În propoziția: *Aseară am primit cartea* accentul poate sta pe *aseară* (aseară, nu în alt moment am primit cartea), pe *am primit* (nu am dat-o, nici am citit-o etc.) sau pe *cartea* (am primit cartea, nu alt obiect). De cuvîntul accentuat depinde și răspunsul la o întrebare. Fraza *El ți-a spus că a venit tata?* poate cere următoarele răspunsuri:

— *Da, el.*
— *Da, mi-a spus.*
— *Da, (mi-a spus) că a venit.*
— *Da, tata* etc.

Accentul din cadrul propoziției poate schimba sensul și valoarea unor cuvinte. De exemplu, *și* cînd este accentuat în propoziție este adverb, iar cînd este neaccentuat este conjuncție *(a mîncat și a și băut)*. De asemenea, se poate schimba sensul unor propoziții numai prin așezarea accentului pe un cuvînt sau altul. Astfel, în fraza: *Zburătoru-ți este tată și pe el Călin îl cheamă.* EMINESCU, o. I 84, sensul poate diferi după cum accentul cade sau nu pe *și*. În felul acesta accentuarea corectă a cuvintelor este indispensabilă pentru înțelegerea textului: o accentuare greșită poate duce la confuzii. În versurile de mai jos:

Zările, de farmec pline,
Strălucesc în luminiș;
Zboară mierlele-n tufiș
Și din codri noaptea vine
Pe furiș.
Care cu poveri de muncă
Vin încet și scîrțîind. COȘBUC, P. I 47,

dacă nu se accentuează cuvîntul *care* (pluralul lui *car*) se poate înțelege că nu este vorba de substantivul *car*, ci de pronumele relativ *care* (neaccentuat în propoziție).

§ **1020.** Propozițiile enunțiative (cu excepția celor exclamative) nu au în mod obligatoriu un cuvînt mai accentuat decît celelalte. În schimb propozițiile interogative au de obicei un cuvînt mai puternic accentuat, indicînd asupra cărui punct se așteaptă răspunsul (vezi § 1024).

În propozițiile enunțiative, accentul poate sta pe oricare cuvînt folosit în opoziție cu altele, care sînt sau nu exprimate:

***Bucurată** a fost plecarea aceea pentru u n i i **și întristată** pentru a l ț i i.* SADOVEANU, o. XVIII 135.

***Lupii** mănîncă oile* (nu urșii sau alte animale).
*El **te**-a reclamat.*
*A plecat **acum** de acasă.*
*A plecat **pe ploaie**.*

§ **1021.** În enunțiativele care constituie un răspuns sau o aprobare a celor spuse de interlocutor, accentul cade pe adverbul de întărire.

În acel pătrar de ceas, am avut vreme numai pentru faptă. Iar de gîndit nu m-am gîndit decît la apărarea măriei-tale de toate cîte ar fi pricinuit amestecul acelor iscoade.

— ***Așa** este, Lixandre.* SADOVEANU, O. XVIII 126.

Ai aflat?

— ***Sigur** c-am aflat.* SEBASTIAN, T. 59.

Adeseori în propozițiile negative *nu* este accentuat:

a. cînd propozițiile negative se repetă:

*El **nu** se sperie, **nu** cere, **nu** întreabă.* CEZ. PETRESCU, A. N. 355.

b. cînd propoziția negativă este imperativă:

***Nu** trînti obloanele, ponivosule!* DELAVRANCEA, H. T. 21.

c. în propozițiile adversative cînd prima este negativă:

La ce simțirea crudă a stinsului noroc
*Să **nu** se sting-asemeni, ci-n veci să stea pe loc?* EMINESCU, O. I 127.

d. cînd *nu* apare în locul formei negative a predicatului enunțat într-o propoziție anterioară:

*Cine poate oase roade, cine **nu**, nici carne moale.* CREANGĂ, P. 248.

Dacă într-o propoziție negativă, în afară de *nu*, se găsește încă un cuvînt de negație accentul cade pe acesta:

*Edgar nu pricepe **de loc**.* CARAGIALE, O. I 211.

*Acel căpitan buiac nu mai avea **nici o** luare-aminte asupra lor.* SADOVEANU, O. XVIII 384.

E accentuat subiectul cu sens negativ în propozițiile imperative negative:

***Unul** să nu se miște!*
***Un om** să nu crîcnească!*

§ **1022.** Conjuncțiile sînt în general neaccentuate în propoziție. În unele situații ele pot purta însă accentul principal.

Sînt accentuate conjuncțiile *sau ... sau, ori ... ori*, din propozițiile disjunctive, cînd se repetă la ambele propoziții:

***Ori** n-avea nici el chef de joc în dimineața ceea, **ori** îl supărase prea tare semnul ei de dragoste.* CARAGIALE, O. I 37.

*N-am putut să mai găsesc nici urmele mele, nici direcțiunea, nici impresiunea acelor locuri. **Sau** că strada aceea nu mai este, **sau** că amintirea mea a strămutat-o într-o lume ireală.* GALACTION, O. I 503.

Sînt accentuate adverbele cu rol de conjuncții coordonate *aci ... aci, cînd ... cînd, acum ... acum* cînd arată alternanța:

[Popa Duhu] ***aci** era la Socola, **aci** în Iași, **aci** la mănăstirea și în Tîrgul-Neamțului profesor.* CREANGĂ, A. 135.

***Cînd** rîde, **cînd** plînge.*
***Acum** se-nvoiește, **acum** se răzgîndește.*

Sînt accentuate locuțiunile conjuncționale modale *cu cît, pe cît* în corelație cu *cu atît, pe atît:*

*Și **cu cît** lumina-i dulce tot mai mult se lămurește,*
***Cu-atît** valurile apei, **cu-atît** țărmul parcă crește.* EMINESCU, O. I 154.

Conjuncția *deși* poate purta accentul propoziției concesive :

***Deși** este destul de întuneric, albul șoselei se mai distinge încă.* SAHIA, N. 24.

Conjuncția *să* poate fi accentuată în propozițiile dubitative deliberative :

*Să plec, **să** nu plec, nu știu.*

Propoziția dubitativă introdusă prin conjuncția *dacă* poartă accentul totdeauna pe conjuncție. În cazul acesta accentul contribuie la indicarea caracterului dubitativ al propoziției, deoarece, spre deosebire de *dacă* dubitativ, *dacă* condițional de obicei nu este accentuat.

*Ce-i un pol de bani? **Dacă** mi-oi cumpăra pe ei o mînă de cuie.* CAMILAR, N. I 166.

§ **1023.** Prepozițiile sînt în general neaccentuate. Unele dintre ele se pot accentua atunci cînd sînt folosite în opoziție cu altele :

*A venit **după** mine, nu înaintea mea,*

cînd fac parte din exclamații :

***Pentru** (numele lui) Dumnezeu!*

*N-aș face asta **pentru** nimic în lume!*

sau cînd apar în construcții eliptice de tipul :

— *Cine este de acord cu propunerea?*

— *Eu sînt **pentru**.*

— *Eu sînt **contra**.*

§ **1024.** Ca și conjuncțiile și prepozițiile, și pronumele sînt de obicei neaccentuate în propoziție (afară de situațiile în care sînt folosite în opoziție cu altele). Ele pot fi însă accentuate în unele împrejurări :

Pronumele personale (formele accentuate) (vezi § 144) :

***Tu** ești, Radule?*

Pronumele reflexiv, forma accentuată :

*Numai **pe sine** nu se vede cît e de frumușel.* CREANGĂ, P. 244.

Pronumele posesive :

*Să știu eu atunci — de-oi ajunge cu sănătate — ce-i **al tău** și ce-i **al meu**.* CREANGĂ, P. 152.

Adjectivul pronominal demonstrativ postpus substantivului :

*Au trecut vremile-**acelea**... legi, moravuri se-ndulcesc.* ALEXANDRESCU, O. 73.

Adjectivul pronominal de întărire de persoana a III-a este accentuat totdeauna cînd este postpus substantivului sau pronumelui personal :

*Începînd la talpa **însăși** a mulțimii omenești*

Și suind în susul scării pîn'la frunțile crăiești. EMINESCU, O. I 133.

Pronumele interogative : *cine, ce, care.* În propozițiile interogative se accentuează totdeauna cuvîntul de interogație ; în această situație apar accentuate și adverbele *unde, cînd, cum* etc. :

***Cine** să fie? Cum îi cheamă?* SADOVEANU, O. XVIII 61.

***De unde** să știu eu, căpitane?* SADOVEANU, O. XVIII 233.

§ **1025.** La propozițiile exclamative, importanța accentului este mai mare ; intensitatea lui depinde de intensitatea emoției exprimate de vorbitor.

În propozițiile enunțiative exclamative, accentul cade de obicei pe cuvintele specifice exclamative (*ce, cît* etc.) sau pe interjecție *(oh, ah)*:

***Ce** frumoasă-i primăvara!*

***Ah**, ce bine-mi pare!*

***Ei!** doamna nu m-a văzt.* CARAGIALE, o. I 114.

Cuvîntul exclamativ e caracterizat uneori, pe lîngă creșterea considerabilă a intensității accentului, prin lungirea vocalei sau geminarea consoanei:

Viiino! Vorrba!

***Mă!** să vii degrabă.* CARAGIALE, o. I 133.

ACCENTUL ÎN FRAZĂ

§ **1026.** După cum în propoziție cuvîntul pe care vorbitorul vrea să-l scoată în relief e accentuat mai puternic, tot așa și în frază una din propoziții poate fi reliefată de vorbitor prin accent. Propoziția accentuată poate fi o principală sau o secundară după cum vorbitorul acordă o importanță mai mare uneia sau alteia.

Propozițiile coordonate de obicei nu se disting unele de altele prin accentuare, deoarece ele sînt puse de vorbitor pe același plan și din punctul de vedere al accentuării. Aceasta se observă în special la coordonatele copulative.

Propozițiile disjunctive sînt de obicei ambele accentuate, deoarece pentru vorbitor ambele alternative prezentate sînt la fel de importante.

La raportul adversativ poate fi subliniată prin accent de intensitate propoziția a doua, deoarece ea este elementul important în comunicare.

*Nu **pleacă**, **ci rămîne**.*

La coordonarea conclusivă, de asemenea, poate fi accentuată propoziția a doua, în timp ce propoziția coordonată rămîne neaccentuată:

*Ești foarte **debil**, **deci ferește-te de răceală**.*

Mai des sînt accentuate unele propoziții (regente sau subordonate) în cadrul frazelor formate prin subordonare. În principiu orice regentă și orice fel de subordonată poate fi accentuată. Fraza *Am auzit că hatmanul a trecut pe la Movilău.* SADOVEANU, o. XVIII 281 poate fi accentuată sau pe principală, sau pe subordonată, sau pe nici una dintre ele.

În fraza *Eu am fost un om **care am colindat mult prin lume**.* SADOVEANU, o. III 538 accentul îl poartă atributiva, iar în fraza *Cînd te întorci îți dau banii* poate fi accentuată temporala.

INTONAȚIA

§ **1027.** Prin intonație se înțeleg variațiile în înălțime ale vocii în timpul vorbirii.

Intonația marchează raporturi sintactice; de exemplu, cu ajutorul ei se identifică dacă într-o frază de tipul *ai carte, ai parte* avem a face

cu două propoziții coordonate sau cu o regentă și o condițională juxtapusă; de asemenea, ca ne indică într-o frază de tipul

Comediant e cel ce plînge,

Și-i un neom, că-i dezertor. COȘBUC, P. I. 194

dacă a doua propoziție e subiectivă sau predicativă.

Intonația este unul din mijloacele de diferențiere a propozițiilor după scopul comunicării (enunțiative și interogative).

Cu ajutorul intonației se pot exprima cele mai variate stări afective. Un cuvînt, o propoziție sau o frază pot reda sentimente diferite după felul cum sînt intonate. Astfel, o frază ca *Strîngem noi material, dar nu-l folosește nimeni* are sens diferit după cum este intonată

strîngem↘
noi↘
material

sau *strîngem*→*noi*→*material* (cu o intonație monotonă).

La fel în cazurile: *vine*→*mama* și *vine*↘ *mama.*

Observație. Sensul săgeții indică urcarea sau coborîrea intonației.

TIPURILE DE INTONAȚIE

§ 1028. În limba română distingem două tipuri fundamentale de intonație după felul cum este intonat ultimul cuvînt dintr-o unitate independentă în raport cu celelalte.

1. Intonația de tip enunțiativ, caracterizată prin coborîrea bruscă sau treptată a vocii la sfîrșitul unor unități independente sau prin pronunțarea ultimului cuvînt cu înălțime egală cu celelalte:

Mama vine ↘
Mama vine →

2. Intonația de tip interogativ, caracterizată prin ascensiunea tonului la sfîrșitul unităților independente (chiar dacă există o ascensiune și pe alte cuvinte din interiorul acestor unități):

Vine ↗*mama?*
Vine ↘*mama*↗*?*

În cadrul acestor două tipuri există deosebiri după modul de dispoziție a înălțimilor în interiorul unităților independente, cînd vorbitorul dă o notă de afectivitate celor spuse de el. Atitudinea afectivă caracterizează propozițiile exclamative a căror intonație de tip interogativ sau enunțiativ are oscilații variate de înălțime în interiorul unităților independente; de asemenea, propozițiile exclamative au o accentuare deosebită a unor cuvinte în interiorul lor.

RAPORTUL DINTRE ACCENT ȘI INTONAȚIE

§ 1029. Între accentul de intensitate și înălțimea vocii este o strînsă legătură. Cuvîntul accentuat are în curba intonației o înălțime mai mare decît celelalte. Ridicarea vocii pe cuvintele accentuate nu are însă valoare gramaticală.

Dacă cuvîntul final al unei propoziții sau fraze interogative este accentuat, intonația este mai ridicată decît în mod obișnuit.

Să se compare:

*Vii la **mine** să te joci?*

*Vii la mine să te **joci**?*

INTONAȚIA ȘI PAUZA

§ **1030.** Intonația propozițiilor sau frazelor depinde și de pauzele care se fac în interiorul lor. De obicei, în cadrul propozițiilor și al frazelor, înaintea pauzelor mici (marcate în scris prin virgulă) există ușoare ascensiuni de intonație:

Ne arăta, ↗ gemînd de chin, ↗ mîinile negre cu pielea umflată și arsă. SADOVEANU, O. III 557.

Simina, ↗ fată harnică, ↗ se sculase des-de-dimineață. SLAVICI, O. I 223.

Intercalările și incidentele se pronunță de obicei cu o intonație mai coborîtă decît segmentul în care sînt incluse:

I-am cumpărat, ↘ o pereche de cercei.

deși știu bine că nu-i place, ↗

Noi toată viața am petrecut și ne-am bucurat... ↘

răspunse Ion cel cu mustață lungă. SADOVEANU, O. III 552.

Un criminal! ↘

Și se întoarse, cu fața spărioasă către

— La ocnă, banditule! La muncă silnică! SADOVEANU, O. III 553.

prins: ↗

INTONAȚIA ENUNȚIATIVĂ

§ **1031.** Propozițiile enunțiative sînt caracterizate printr-o intonație specifică, și anume prin coborîrea vocii la sfîrșitul unităților independente, atît la cele lipsite de afectivitate, cît și la cele afective (exclamative).

§ **1032.** Fraza enunțiativă neafectivă formată prin coordonare sau prin subordonare are o singură descreștere de intonație la sfîrșit (ca și în cazul unei singure propoziții).

Propozițiile coordonate cuprinse într-o frază nu coboară intonația la sfîrșitul fiecăreia dintre ele; de exemplu, în frazele:

Merg tot mai des la dascălul meu și-i cer cărți. STANCU, D. 321.

Sau îmi dai cartea, sau mă supăr,

la sfîrșitul primei propoziții intonația rămîne ridicată.

Dacă fraza este segmentată, intonația coboară după fiecare propoziție:

Am terminat școala. Am luat certificatul. STANCU, D. 322.

Știa să deosebească buchile. Dar era incapabil să descifreze o scrisoare. COCEA, F. SL. 7.

L-a premiat. Deci a lucrat foarte bine.

Să se compare situațiile de mai sus cu acelea în care propozițiile ar fi cuprinse în aceeași unitate de intonație:

Am terminat școala și am luat certificatul.

Știa să deosebească buchile, dar era incapabil să descifreze o scrisoare.
L-a premiat, deci a lucrat foarte bine.

Intonația nu mai descrește la cuvintele *școala, buchile, premiat.*

În cadrul frazei enunțiative formate dintr-o propoziție principală și o secundară există mai multe posibilități de intonare.

Între propoziția principală și cea secundară poate să nu existe diferență de înălțime, întreaga frază pronunțîndu-se pe un ton egal, neutru:

Merg la masă dacă vii cu mine.
Dacă vii cu mine merg la masă.

Poate exista o ascensiune vizibilă a intonației la sfîrșitul primei propoziții, indiferent dacă e principală sau secundară:

Merg la masă ↗ dacă vii cu mine.
Dacă vii cu mine ↗ merg la masă.

Spre deosebire de subordonatele conjuncționale, unde intonația urcă relativ treptat, subordonatele juxtapuse au o intonație care urcă brusc încă de la început și atinge înălțimi mai mari decît la propozițiile corespunzătoare introduse prin conjuncții.

Să se compare frazele:

Ai carte, ai parte. ↗ ↗↘
Dacă ai carte, ai parte. ↗ ↗↘

Propozițiile juxtapuse pot fi pronunțate și cu o intonație egală sau descendentă între ele, ceea ce ortografic s-ar reda astfel: *Ai carte: ai parte.* În acest caz se schimbă calitatea ultimei propoziții: ea devine conclusivă.

Intonația unei fraze enunțiative în care subordonata precedă regenta depinde de scopul urmărit de vorbitor. Dacă pentru cele comunicate este esențială propoziția secundară, atunci pauza dintre ea și regentă lipsește, este accentuată secundara și intonația la sfîrșitul secundarei este mai coborîtă.

Să se compare: *Cînd m-am întors, l-am zărit.*
Cînd m-am întors l-am zărit.

Propozițiile enunțiative pot fi întrerupte imediat după orice fel de intonație din cursul enunțării lor:

altele...
Am făcut eu ↗

§ **1033.** O intonație caracteristică au, în cadrul enunțiativelor, enumerările, repetițiile, în general construcțiile simetrice. Ea se caracterizează prin ridicări sau coborîri de intonație care revin aproape regulat. În felul acesta intonația unei unități sintactice seamănă cu a unității următoare sau precedente.

Și de acolo se suia pe alt vapor, ↗ și colinda lumea, ↗ și învăța limbi străine, ↗ și făcea economii, ↗ și se întorcea acasă om cu stare. ↘ GALACTION, O. I 127.

Arăta testemelele, ↗ barișele, ↗ cimberele. ↘ STANCIU, D. 23.

Acest tip de intonație deosebește de pildă tautologia de alte repetiții. În cazul tautologiei intonația este asimetrică; în prima parte a tautologiei ea coboară, iar în a doua parte urcă. De exemplu:

Oșlobanu prost, ↘ prost, ↗ dar să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie. CREANGĂ, A. 78.

§ **1034.** Intonația propozițiilor enunțiative afective (exclamative) are multe variante. Ea se caracterizează fie printr-o linie descendentă plus o anumită accentuare, reliefare a unor cuvinte, fie prin modulații foarte diferite ale intonației.

De obicei, pe lîngă intonație, propozițiile exclamative au și o anumită topică, anumite elemente introductive și un anumit tempo de vorbire care le caracterizează (vezi § 451—461).

Cunoaștem ↘
noi ↘
asemenea ↘
scuze!
Las ↘ *vine* ↘
că ↗ *mama!*
Ia ↘
vino încoace!

Vocativele și imperativele, precum și unele interjecții se caracterizează de obicei printr-o intonație exclamativă.

oa ↘ *e* ↘ *car* ↘
I ↗ *ne!* *He* ↗ *i!* *Adu-mi* ↗ *tea!*

La începutul propoziției, vocativul este accentuat și intonația exclamativă este pronunțată:

***Arald**, nu vrei pe sînu-mi tu fruntea ta s-o culci?* EMINESCU, O. I 95.

Cînd vocativul este așezat la sfîrșitul propoziției intonația exclamativă este mai atenuată:

*Dă-mi pace, **Cezara!*** EMINESCU, N. 123.

*Lasă, că nici acolo nu te omori cu cititul, **părinte!*** STANCU, D. 297.

Modul de îmbinare a înălțimilor intonației este foarte diferit la propozițiile exclamative.

Cînd regenta dintr-o frază este exclamativă, întreaga frază poate avea intonație exclamativă sau intonația exclamativă se poate pierde:

Ce garduri strașinite cu spini, de mai nici vîntul nu putea răzbate printre ele! CREANGĂ, P. 153.

Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund. EMINESCU, O. I 75.

Cînd propoziția secundară dintr-o frază exclamativă are aceeași construcție pe care în alte împrejurări ar putea s-o aibă ca propoziție independentă, intonația ei se deosebește de cea a propoziției independente corespunzătoare.

Cf.: *Scuipă-l să nu mi-l deochi! Te rog să-l bați!*

↗↘ ——→ ↗↘ ↗↘ ——→

Să ↗ *nu* ↘ *mi-l deochi! — Să-l* ↗ *bați* ↘ *!*

INTONAȚIA INTEROGATIVĂ

§ **1035.** Intonația de tip interogativ se caracterizează prin ridicarea tonului la sfîrșitul unei unități independente și este specifică interogativelor totale:

tata?
Vine↗

Intonația aceasta se menține și dacă ordinea cuvintelor se inversează:

vine?
Tata ↗

Este suficient ca într-o frază să existe o propoziție principală interogativă totală, indiferent de locul pe care-l ocupă în frază, pentru ca să existe o intonație ascendentă la sfîrșitul întregii construcții:

De cinci ceasuri de cînd alerg după d-voastră, ca un turbat, ***nu e destul?*** CARAGIALE, O. II 7.

Nu e destul, *de cinci ceasuri de cînd alerg după d-voastră ca un turbat?*

În cadrul unei fraze formate din mai multe propoziții copulative interogative totale există o intonație enumerativă ca și în fraza enunțiativă, fiecare propoziție pronunțîndu-se ca o unitate separată cu ridicarea tonului la sfîrșitul ei:

Nu vrei să scapi de tun, ↗ nu vrei să scapi de cheson, ↗ nu vrei să scapi de hamuri, ↗nu vrei să scapi de bălegari? ↗ (Poiana Teiului — reg. Bacău: înregistrare din Arhiva fonogramică a Centrului de cercetări fonetice și dialectale al Academiei Republicii Socialiste România).

În cazul coordonatelor disjunctive care sînt interogative totale, una dintre ele are intonație mai înaltă; cea care are intonația mai scăzută (a doua) are totuși o înălțime mai ridicată decît a unei enunțiative:

Pus-am gînd s-o părăsesc...
Drept să fie *sau glumesc?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32.

Dacă fraza este lungă, propoziția interogativă totală care stă la începutul ei trebuie să fie puternic accentuată, pentru că intensitatea pronunțării scade spre sfîrșitul frazei. Finalul, trebuind să fie pronunțat cu o intonație ascendentă, cere o intensitate a vocii mai mare decît la o propoziție enunțiativă:

Vai! tot mai gîndești la anii cînd visam în academii
Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre din volume stînd s-adune
Și-n a lucrurilor peteci căutînd înțelepciune? EMINESCU, O. I 140.

§ **1036.** O situație deosebită în ceea ce privește intonația în cadrul interogativelor o au propozițiile sau frazele interogative parțiale, relativ scurte, de tipul: *cine a venit? unde ai fost? cînd pleci?*

Aceste propoziții nu au o urcare a intonației la sfîrșit; înălțimea cea mai mare este pe cuvîntul interogativ, de unde începe să coboare. Intonația interogativă nu mai este necesară în acest caz, deoarece cuvîntul

interogativ este o marcă suficientă a caracterului interogativ al propoziției. Întrebările au o intonație asemănătoare cu a răspunsurilor care se pot da:

Cînd ai venit? Ieri am venit etc.

În cazul interogativelor parțiale intonația este interogativă numai cînd se repetă întrebarea, dar nu de cel care a pus-o prima dată, ci de interlocutorul său:

1. Întrebare: *Cînd ai venit?* sau *Cine a fost?*

2. Repetarea întrebării de către interlocutor: ***Cînd am venit? Cine a fost?***

Intonația este vizibil deosebită între întrebările puse de un vorbitor și repetarea întrebărilor de către interlocutorul său.

La repetarea întrebărilor de către celălalt vorbitor intonația urcă la sfîrșit; aici se subînțelege o regentă *(Cînd am venit, **mă întrebi?**)* și intonația este de fapt a regentei subînțelese.

Dacă întrebarea este repetată de cel care a pus-o prima dată, intonația nu mai urcă la sfîrșit, ci s accentuează mai tare pronumele sau adverbul interogativ sau întreaga propoziție se pronunță pe un ton mai înalt specific propozițiilor strigate:

. . . . . *Cine bate?* . . . . .
. . . .
. . . . . *Cine bate?* . . . . .

Atunci cînd propozițiile interogative parțiale fac parte dintr-o frază mai dezvoltată ele se comportă ca și celelalte interogative, adică au o intonație specifică cu o ușoară urcare a vocii la sfîrșitul frazei:

Păi de ce asmuți cîinele pe mine, nea Tudore, dacă de furat nu te-am furat, de făcut nu ți-am făcut nimic? PREDA, M. 37.

Această frază are o ascensiune a intonației la sfîrșit perceptibilă față de o propoziție scurtă:

De ce asmuți cîinele?

Ea se deosebește totuși de o frază în care propoziția interogativă este totală. De exemplu: *Nu-ți place expoziția care s-a bucurat de atîta succes?*

§ **1037.** Și în cadrul propoziției interogative nuanțele de intonare pot fi foarte diferite, după cum vorbitorul dă propoziției sau frazei un înțeles sau altul sau după starea afectivă a vorbitorului în momentul vorbirii.

De exemplu, propoziția *Îți place tabloul?* poate fi interogativă propriu-zisă cerînd numai o confirmare din partea interlocutorului *(da* sau *nu)*, dar poate fi interogativă exclamativă cînd exprimă atitudinea de mirare a vorbitorului în fața acestui fapt sau o amenințare etc.

În propozițiile sau frazele interogative care conțin, pe lîngă intonația exclamativă, și cuvinte cu o afectivitate deosebită (vocative, interjecții etc.) tonul este interogativ-exclamativ:

Tu ești, mă tragedianule?! GALACTION, O. I 131.

Pe mine, fata lui Hagi-Cănuță, să-ndrăznești tu să mă bați, păcătosule, janghinosule și rîiosule!? CARAGIALE, O. II 228.

Folosirea altei intonații decît cea caracteristică unui anumit tip de propoziție face ca propoziția respectivă să aibă alt înțeles decît cel așteptat. De exemplu: *ce m-am speriat* pronunțat cu ton egal, neutru, arată că de fapt nu m-am speriat. O propoziție interogativă pronunțată fără ridicarea intonației la sfîrșit arată și siguranța vorbitorului în privința răspunsului pozitiv; această interogativă poate fi de fapt o propoziție coordonată:

— *Nu stau mult la cinema.*

— *Te întorci.* (Sau: ***și, deci, dar** te întorci.*)

Numai contextul ne ajută în astfel de cazuri să știm dacă e vorba de o interogativă sau de o enunțiativă.

PAUZA

§ **1038.** Prin pauză se înțelege o întrerupere a vorbirii de durată variabilă. Vorbirea poate fi reluată imediat sau mai tîrziu. Pauza cea mai mare se face la sfîrșitul unei unități sintactice independente (frază sau propoziție folosită singură).

Se poate face pauză între unitățile gramaticale diferite, iar în cadrul fiecărei unități pauza poate delimita subunitățile. (Pauza mai are și alte roluri, de pildă realizează un ritm sau o cadență metrică.)

Pauzele gramaticale separă între ele unitățile sintactice de toate felurile și servesc uneori și la identificarea acestor unități. Durata pauzelor variază după raportul de dependență mai strîns sau mai puțin strîns dintre grupurile sintactice.

Observație. Pauzele din vorbire sînt redate în scris prin semnele de punctuație: punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, punctul și virgula, două puncte, punctele de suspensie, virgula, linia de pauză și parantezele.

Săniile porniră iar încet. Frigul creștea o dată cu lumina. Printre grămezi de nouri, se vedea luna în aburi violeți. SADOVEANU, O. I 520.

— *Înțeleg ce vrei să zici!*

— *... Ei! apoi?*

— *Nu știu, monșer; dar sînt plictisit ca un cățel pe care stăpînul l-a uitat încuiat în casă ... Îmi vine să urlu de urît ... Ai treabă?*

— *De loc.*

— *Unde mănînci astă seară?*

— *Indiferent.*

— *Vrei să mîncăm împreună?*

— *Mai ales.*

— *Unde zici?*

— *Unde poftești.* CARAGIALE, O. II 211—212.

§ **1039.** În cadrul unităților independente dezvoltate, pauzele, prin separarea unor unități sintactice, împart totodată comunicarea în grupuri ritmico-semantice, adică unități de intonație cuprinse într-o singură respirație avînd un înțeles pe care vorbitorul nu vrea să-l împartă în diviziuni

mai mici. Împărțirea în astfel de grupuri ritmico-semantice poate varia de la vorbitor la vorbitor. În exemplul următor barele arată pauzele care ar putea exista, pe lîngă cele indicate de autor prin virgule, iar în paranteză sînt date virgulele (deci pauzele) care ar putea lipsi :

După ce Lisaveta servitoarea, o femeie naltă cît un dragon / și uscată ca o scîndură, strînse masa / și-i aduse cafeaua, dumnealui rămase singur / în sufrageria goală, pe gînduri, pe cînd un painjeniș abia văzut, de aburi, se ridica din filigean [,] *prin lumină, pe lîngă obrazu-i roșcovan* [,] *cu bărbia grea, rasă cu îngrijire.* SADOVEANU, O. II 625.

Tot prin pauză se delimitează o parte enunțiativ-exclamativă din cadrul unei propoziții interogative :

Hei domnule, / nu vrei să vii?

Nu totdeauna este notată în scris pauza care apare în vorbire. De pildă, poate exista uneori pauză între subiect și predicat, dar în scris nu se pune virgulă în acest caz.

Tot prin pauză se despart de restul comunicării interjecțiile, cuvintele sau construcțiile incidente și intercalările :

***O**, ești frumos, cum numa-n vis*
Un înger se arată. EMINESCU, O. I 171.

*Închipuiește-ți, **zice mama emoționată**. Să-l persecute pe băiat!* CARAGIALE, O. II 31.

*Vineri seara, **cînd băgă de seamă**, isprăvise urzeala.* RĂDULESCU-CODIN, L. 1.

Repetițiile unor părți ale propoziției sau frazei se despart prin pauză de restul comunicării :

***Am stat** noi, **am stat, am stat** ... Cînd pe aproape de ziuă, iaca auzim pîrîind desișurile prin codru.* SADOVEANU, O. I 45.

*Baba ... o prinde **și-o bate, și-o bate** pînă-o omoară.* CREANGĂ, P. 70.

Enumerările sînt separate prin pauză :

***Printre copaci rari, printre molizi, pe sub cireși singuratici înfloriți**, se arătaseră oșteni călări cu straie colorate.* SADOVEANU, O. XIII 23.

Cu ajutorul pauzei se izolează de elementul regent anumite determinante :

*Se copsese grîul pe cîmpuri — **grîul altora**.* STANCU, D. 322.

*Mătușă-mea Bîzîrca, **galbenă, ceară, cu ochii galbeni aproape stinși**, zăcea în țoale.* STANCU, D. 325.

§ **1040.** Pauzele pot suplini :

— o conjuncție subordonatoare :

Chiar dacă unii tac și nu-mi spun nimic, eu citesc în privirile lor batjocura. Nu vă mirați. La sate schilozii n-au nici un preț. STANCU, D. 320 (lipsește conjuncția subordonatoare cauzală).

— un predicat verbal sau copula de la un predicat nominal (cel mai des *a fi*) :

*A așternut dulama și a băgat sub ea un maldăr de iarbă. **Căciula, la gulerul dulămii.*** STANCU, D. 21 [a pus-o].

*Grădina bunicii — **gură de rai**.* STANCU, D. 328 ... era (ca) o ...].

§ **1041.** În vorbirea afectivă, pauzele pot fi mai dese şi mai mari ca de obicei, deoarece omul se gîndeşte, îşi caută cuvintele, retractează cele spuse mai înainte etc.

— *Nu ! zise cam nehotărît ilustrul; nu pot spune că are vreun cusur... dar... dar... oarecare veleităţi şi pretenţiuni de personalitate... de independenţă... de autoritate... cum am zice, fumuri juvenile... fiindcă aşa sînt toţi tinerii din ziua de azi... îşi închipuie că-n faţa unei diplome, cu care vin de pe băncile şcoalei, are să le cază toată lumea-n genunchi şi să-i urce-n cap... Asta nu merge!... Un tînăr trebuie să fie modest... În fine... deocamdată nu sînt locuri... Mai e vreme... e tînăr, poate să mai aibă răbdare... om mai vedea... să ne mai gîndim.* CARAGIALE, o. II 157.

În asemenea situaţii se poate face pauză şi după articol sau după conjuncţie :

Am văzut cîinele lui... Gheorghe.

Nu vreau să... răspund.

Cînd pauza este plasată într-un loc neobişnuit, redă o stare emoţională :

Asta eşti/tu?

§ **1042.** Prezenţa sau absenţa pauzei într-un anumit loc duce la schimbarea sensului sau a tipului de construcţie. Cu ajutorul pauzei se deosebeşte un atribut (neizolat), respectiv o propoziţie atributivă (neizolată) de identificare sau de calificare, de un atribut sau o propoziţie atributivă izolată (descriptivă sau circumstanţială). Vezi § 584 şi 772.

Uneori, datorită pauzei, accentului şi intonaţiei se deosebeşte în vorbire o propoziţie interogativă directă de una indirectă :

Spune-mi: cine a venit?

Spune-mi cine a venit.

Pauza împreună cu alte elemente ajută şi la deosebirea în vorbire a unei propoziţii introduse printr-un adverb sau pronume interogativ de două propoziţii dintre care prima e eliptică :

Cum pleci?

Cum? Pleci?

În exemplele date deosebirea de pauză şi de intonaţie reflectă şi o diferenţă evidentă de sens.

Uneori, schimbînd locul pauzei se schimbă înţelesul frazei :

Ce, crezi despre mine că-s prost?

Ce crezi despre mine, că-s prost?

Observaţie. De numărul şi lungimea pauzelor depinde tempo de vorbire : cu cît pauzele sînt mai lungi, tempo este mai încetinit.

RITMUL

§ **1043.** Prin ritm se înţelege succesiunea regulată a silabelor accentuate şi neaccentuate.

Proza are un ritm neregulat, totuşi anumite fenomene de ritm determină anumite tipuri de construcţii sintactice.

O oarecare regularitate există în cazul enumerărilor de elemente asemănătoare ca structură:

*Des de tot năvăleau, aprige, și slugile stăpînirii după dări. **Afumau, băteau, storceau, jupuiau — plecau.*** STANCU, D. 20.

Ritmul regulat din construcțiile simetrice este folosit în proverbe și zicători, asociindu-se adesea cu rima:

Ai cárte, ai párte.
Vîntul báte, cîinii látră.

În felul acesta ele sînt mai ușor de memorat.

În versuri este des folosită introducerea unui cuvînt pentru a păstra ritmul:

Că de cînd ne-am cătănit,
Plug din curte n-a ieșit,
Fiarele au ruginit,
*Boii-n grajd **că** au murit*
Și caru a putrezit. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 310.

Efortul făcut pentru pronunțarea a două silabe accentuate alăturate este adesea evitat în limba noastră în construcția adjectiv + substantiv și invers. Se spune mult mai rar un *soldát brav*, *un cadóu mic*, *un ticălós pópă* decît invers *(un brav soldát, un mic cadóu, un pópă ticălós)*. Prin articularea cu articolul enclitic a primului element sau prin interpunerea articolului demonstrativ silabele accentuate nu mai cad alături: *cadoul cel mic*, *tremurătorul glas*, *următorul pas* etc.

În scandarea unor lozinci, de asemenea, se evită alăturarea silabelor accentuate. Se spunea *Jos banditii!* dar *Jos cu hoții!*

BIBLIOGRAFIE

1. A. GRAUR, *Sur les prépositions accentuées*, în BL VII (1940), p. 234.
2. MAGDALENA POPESCU-MARIN, *Cu privire la propoziția interogativă și intonația ei în limba română*, în SG III, p. 179—186.
3. I. RIZESCU, *Propoziții subordonate paratactice*, în SG III, p. 121—132.
4. ALEXANDRA ROCERIC și SANDA GOLOPENȚIA, *Observații asupra intonației în limba română*, în SCL XII (1961), p. 29—33.
5. EM. VASILIU, *Intonația limbii române* (Comunicare la Centrul de cercetări fonetice și dialectale al Academiei).

PUNCTUAŢIA

§ **1044.** Punctuaţia este un sistem de semne convenţionale care au rolul de a despărţi unităţile sintactice după raporturile stabilite între părţi de propoziţie, propoziţii şi fraze şi de a atrage atenţia asupra intonaţiei corespunzătoare diverselor tipuri de propoziţii. Semnele de punctuaţie corespund intonaţiei şi pauzei din vorbire; totuşi între ele nu există o corespondenţă perfectă.

Prin rolul ei, punctuaţia este un auxiliar grafic al sintaxei. Pentru folosirea semnelor de punctuaţie există norme gramaticale bine precizate; unele dintre ele sînt obligatorii, în timp ce întrebuinţarea altora este mai liberă. Folosirea stilistică a semnelor de punctuaţie este subiectivă şi nu interesează gramatica.

Semnele de punctuaţie sînt: punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, virgula, punctul şi virgula, două puncte, semnele citării sau ghilimelele, linia de dialog şi de pauză, parantezele şi punctele de suspensie.

PUNCTUL

§ **1045.** Semnul grafic numit punct marchează pauza care se face în vorbire între propoziţii independente sau fraze enunţiative. El se pune de asemenea după cuvinte izolate sau grupuri de cuvinte care au funcţiune de propoziţii enunţiative independente.

Observaţie. Semnul întrebării şi al exclamării sînt echivalente în linii mari cu punctul, dar notează în plus intonaţia interogativă şi exclamativă. Ele se deosebesc de punct pentru că pot apărea şi în interiorul propoziţiei, de exemplu după o interjecţie (vezi § 1050).

Crîşma era o casă veche, acoperită cu şindrilă. Din faţă se înălţa un şopron între doi nuci bătrîni care dădeau umbră. În geamuri, clondire cu apă boită şi covrigi tari cremene. SADOVEANU, O. I 553.

— *Cine-i acolo?*
— *Eu.*
— *Cine eu?*
— *Eu, Ivan.* CREANGĂ, P. 308.

Fraza, atît cea formată prin coordonare, cît și cea formată prin subordonare, poate fi fragmentată; în acest caz propozițiile sînt tratate de vorbitor ca independente și despărțite prin punct:

Bravo! răcnirăm mesenii din toate părțile, bătînd din palme. Iar Zamfirița rîdea înveselită lîngă mine. SADOVEANU, O. III 512.

Țiganul începu iar. Dar pîndarul era nemulțămit. SADOVEANU, O. I 620.

În clipele acelea i se părea departe... de la ea și pînă la străinii curați și veseli ai mahalalei. I se părea departe. Căci ei treceau nepăsători privind în altă parte, fără griji. SADOVEANU, O. IV 402.

§ **1046.** Punctul se folosește în următoarele situații:

1. La sfîrșitul unei propoziții enunțiative propriu-zise sau al unei fraze alcătuite din propoziții enunțiative propriu-zise care se găsesc în raport de coordonare sau de subordonare:

Era o zi de iunie, luminoasă și caldă. GALACTION, O. I 37.

El sări din căruță, desprinse caii pe de lături și plecă spre mulțime. SLAVICI, O. I 215.

Ca să nu mai rămîie repetent și anul acesta, mam'mare, mamițica și tanti Mița au promis tînărului Goe să-l ducă-n București. CARAGIALE, O. I 267.

2. La sfîrșitul unei propoziții enunțiative optative sau la sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții coordonate de acest fel sau din propoziții dependente de o enunțiativă optativă, cînd tonul nu este exclamativ:

Foicica macului,
***Jelui-m-aș** și n-am cui.* TEODORESCU, P. P. 279.
Din loc în loc aș trece la climele străine.
Unde sînt alte stele și ceruri mai senine,
***Dar iarăși m-aș întoarce** cînd firea ar zîmbi.* ALEXANDRESCU, O. 143.

3. La sfîrșitul unei propoziții enunțiative dubitative sau al unei fraze alcătuite din propoziții de acest fel:

Vor fi fost fericiți în țara lor. SADOVEANU, O. XVIII 166.

4. La sfîrșitul unei propoziții enunțiative potențiale sau al unei fraze alcătuite din propoziții de acest fel:

Ascultînd grăind pe Neron plin de libov și iubire,
***Ai fi zis** că-i ca și Titus al lumelor îndulcire.* CONACHI, P. 283.

5. La sfîrșitul unei propoziții enunțiative imperative sau al unei fraze dependente de o enunțiativă imperativă, cînd acestea sînt rostite pe un ton liniștit, care le atenuează caracterul imperativ:

Spune-ne povestea cu împăratul Măzărean. SADOVEANU, O. VII 478.
Vino-n codru la izvorul
Care trenură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund. EMINESCU, O. I 75.

6. La sfîrșitul unei propoziții interogative indirecte:

*Tata a întrebat însă **cîte exemplare vom trage.*** CAMIL PETRESCU, P. 197.

În ceea ce privește punctuația grupurilor de cuvinte, a propozițiilor sau a frazelor aflate în paranteză se disting două situații:

a. cînd în paranteză se află un grup de cuvinte care nu formează o propoziție independentă, punctul se pune după paranteză:

El figurează și printre părțile de propoziție... și printre propozițiile subordonate (așa-numitele substituiri de dependente). SG II 63.

b. cînd în paranteză se află o propoziție independentă sau o frază, punctul se pune în interiorul parantezei:

În general, acad. I. Iordan subliniază nuanțele afective ale combinațiilor cu gerunziul. (Problema combinațiilor verbului a fi cu gerunziul e discutată de acad. I. Iordan și în lucrarea Limba română contemporană.) SG II 54.

Observații. 1. Punctul este în același timp și un semn ortografic (de exemplu la abrevieri).

2. Prin tradiție nu se pune punct după titlu, dar dacă titlul este format din mai multe unități independente se poate pune punct în interior (Tudor Pamfile, *Industria casnică la români. Trecutul și starea ei de azi. Contribuțiuni de artă și technică populară*).

SEMNUL ÎNTREBĂRII

§ **1047.** Semnul întrebării e folosit în scriere pentru a marca pe lîngă pauză și intonația propozițiilor independente sau a frazelor interogative. El se pune de asemenea după cuvinte sau grupuri de cuvinte cu funcțiune de propoziții interogative independente.

Semnul întrebării se pune:

1. a. la sfîrșitul unei propoziții interogative directe:

— *Cum te cheamă, măi copile?* EMINESCU, O. I 84.

b. după cuvinte sau grupuri de cuvinte interogative care sînt de fapt propoziții eliptice sau cu elemente subînțelese:

— *M-a omorît, domnule.*

— *De ce?*

— *Am fost și eu...*

— *Unde?*

— *La revoluție.* CARAGIALE, O. I 238.

— *Ei, flăcăule, de pe unde?... Ce vînturi?... Pe la noi... ai?.. și de ce?...* DELAVRANCEA, H. T. 5.

2. La sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții interogative coordonate:

La ce să fii proastă și să-ți strici inima? VLAHUȚĂ, N. 84.

3. La sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții dependente de o propoziție interogativă cînd nu se pierde complet tonul interogativ:

Căci ce povară e prea grea, și care
Liman e prea departe cînd prin viață
Cu noi mergi tu, Speranță-nălțătoare? NECULUȚĂ, Ț. D. 120.
Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar
Ș-a lui vecinică lucire s-o strivească în zadar? EMINESCU, O. I 83.

Observație. Se pune uneori punct la sfîrșitul unei fraze alcătuite dintr-o propoziție interogativă directă urmată de multe propoziții subordonate dacă pînă la sfîrșitul frazei se pierde tonul interogativ:

Codrule, codruțule,
Ce mai faci, drăguțule,
Că de cînd nu ne-am văzut
Multă vreme au trecut,
Și de cînd m-am depărtat,
Multă lume am îmblat. EMINESCU, o. I 123.

Se pune semnul întrebării după o propoziție interogativă incidentă, izolată de restul frazei prin pauze:

*I-a rămas și un copil, o fetiță care, — **cum să spun?** — care e un fel de ghimpe între ei... un copil, vai! destul de rău crescut.* SADOVEANU, o. VII 493.

Se pune semnul întrebării după propozițiile interogative retorice.

Care e mai mîndră decît tine între toate țările semănate de Domnul pre pămînt? RUSSO, s. 125.

Semnul întrebării se pune și la sfîrșitul propozițiilor interogative dubitative și exclamative.

a. dubitativă (deliberativă):

*Însă cel mare se dă după ușă, **și — să tragă, să nu tragă?** În sfîrșit trage zăvorul... cînd ia! ... **ce să vadă?*** CREANGĂ, p. 23.

Oare să se însoare, ori să nu se însoare? NEGRUZZI, s. I 71.

b. exclamativă:

Cît o să umblu după dumneata? CARAGIALE, o. I 202.

§ **1048.** Uneori după o propoziție interogativă exclamativă se pune semnul întrebării însoțit de semnul exclamării:

— *Taxa, conașule!*
— ***Ce! ești copil!?*** CARAGIALE, o. II 41.

Observație. Într-o conversație, cînd unul dintre vorbitori ia atitudine prin mimică sau gesturi, exprimîndu-și nedumerirea, aceasta se redă în scris prin semnul întrebării sau, cînd replica are un caracter exclamativ-interogativ, prin semnul întrebării plus semnul exclamării:

— *Ei da! și Costică...*
— *?*
— *Costică Arion...* CARAGIALE, o. I 300.
— *Îi lipsește mult?*
— *Nimic nu lipsește!*
— *! ?* CARAGIALE, o. II 67.

§ **1049.** Nu se pune semnul întrebării:

a. după propoziția interogativă indirectă (vezi § 1046 pct. 6).

*Ea a doua zi se miră, **cum de firele sînt rupte.*** EMINESCU, o. I 79.

b. după unele titluri care sînt considerate propoziții interogative indirecte dependente de o regentă neexprimată:

Cum am învățat românește
Cine a inventat telescopul

SEMNUL EXCLAMĂRII

§ **1050.** Semnul exclamării marchează grafic intonația propozițiilor independente și a frazelor exclamative sau a unui grup de cuvinte cu rol de propoziție exclamativă.

De asemenea, semnul exclamării se pune după interjecții și vocative cînd se accentuează independența lor.

Se pune semnul exclamării:

1. la sfîrșitul unei propoziții exclamative:

Așa să am parte de ochii mei! CARAGIALE, O. II 208.

Ce minune! Ce bucurie pe mine! DELAVRANCEA, H. T. 123.

Destul! strigă Lăpușneanu, nu te mai boci ca o muiere! NEGRUZZI, S. I 155.

La Peleș! și mai iute! CARAGIALE, O. II 130.

2. la sfîrșitul unei fraze în care există o principală exclamativă, atunci cînd pînă la sfîrșit nu se pierde complet tonul exclamativ:

Ce comoară de frumusețe doarme îngropată în poeziile poporului nostru, *și bieții băieți habar n-au cîte cunoștințe ar putea ieși de-acolo!* VLAHUȚĂ, D. 48.

Zdrobiți orînduiala cea crudă și nedreaptă,
Ce lumea o împarte în mizeri și bogați!
Atunci cînd după moarte răsplata nu v-așteaptă,
Faceți ca-n astă lume să aibă parte dreaptă,
Egală fiecare și să trăim ca frați! EMINESCU, O. I 60.

Observație. Uneori se pune punct la sfîrșitul unei fraze formate dintr-o propoziție exclamativă urmată de mai multe propoziții subordonate dacă pînă la sfîrșitul frazei se pierde tonul exclamativ (vezi și § 1047).

E tragedie-nălțătoare
Cînd biruiți oștenii mor,
Dar sînt eroi de epopee
Cînd brațul li-e biruitor. COȘBUC, P. I 194.

3. la sfîrșitul unor cuvinte exclamative incidente sau a unor propoziții exclamative incidente:

Într-o seară boierul, zărind cîțiva inși care se pitulaseră pe lîngă uluci, ca să asculte frumoasele melodii ale junei diletante, s-a zbîrlit de gelozie; și cînd a doua zi tînăra femeie s-a trezit, ***nenorocita!...*** *a găsit clavirul spart în bucăți.* GHICA, S. 65.

Iar Caraiman... — ***apoi las pe el!*** *— Credeai că-i apucat de friguri.* SADOVEANU, O. I 236.

4. după interjecții, cînd acestea au rol independent:

Ei! *acuma, unde mergem? îl întreabă Costică.* CARAGIALE, O. II 215.

Hura! *strigară toți.* NEGRUZZI, S. I 74.

Cînd o propoziție exclamativă începe cu o interjecție, se pune semnul exclamării atît după interjecție, cît și la sfîrșitul propoziției atunci cînd interjecția este independentă de propoziția care urmează:

Ah! *garafa pîntecoasă doar de sfeșnic mai e bună!* EMINESCU, O. I 46.

Vai! de ce n-am înțeles că viața mi-i dată s-o trăiesc și tinerețea și frumusețea ca să mă bucur de ele! SADOVEANU, O. III 521.

Cînd se repetă o interjecție și fiecare element al repetiției este independent, despărțit de ceea ce-l precedă printr-o pauză, se pune semnul exclamării după fiecare interjecție:

A! a! a! mi-a scos alta! Măsea nevinovată. CARAGIALE, O. VI 204.

Cînd se repetă interjecții diferite se pune semnul exclamării după fiecare, pentru a se accentua independența lor:

N-apuc să răspunz, domnule, și ***șart! part! trosc! pleosc!*** *patru palme: îmi turtește pălăria și mi-o aruncă cît colo.* CARAGIALE, O. VI 202.

Cînd interjecțiile repetate apar ca o unitate, semnul exclamării se pune numai după cea din urmă, iar ele se despart prin virgulă:

Bre, bre, bre! *pînă ce nu-i trînti, nu-i trăsni și nu-i batjocori, nu-i chip.* SADOVEANU, O. IV 381.

Vai, vai! *Omule! vai, vai! Lișcule! Cu toți învoitorii se poartă boier Gogu așa?* STANCU, DUL. 205.

Observație. Uneori interjecția formează o unitate cu restul propoziției și atunci după ea se pune virgulă. (Vezi § 1053.)

5. după vocative, cînd sînt exclamative:

Guraliuc! *mugi înăbușit Florescu; eu îmi bat gura și el doarme!* SADOVEANU, O. II 359.

Observație. Se poate pune semnul exclamării după fiecare vocativ dintr-o serie cînd se află în fruntea unui discurs, apel sau manifest: ***Domnilor!... Onorabili cetățeni!... Fraților!...*** *(plînsul îl îneacă). Iertați-mă, frații, dacă sînt mișcat.* CARAGIALE, O. VI 141. În mod obișnuit vocativul se izolează de restul frazei prin virgulă. (Vezi § 1053.)

§ **1051.** După propozițiile interogative exclamative se pune semnul întrebării însoțit de semnul exclamării. (Vezi § 1048.)

Pentru a marca intensitatea exclamației se folosesc uneori mai multe semne de exclamație:

— ***Mișule!... Mișule!!... Mișule!!!***

— *A adormit ! zice cucoana.* CARAGIALE, O. II 111.

Observație. Uneori semnul exclamării (adesea însoțit de cel al întrebării) redă într-un dialog mimica din vorbire. (Vezi și § 1048.)

— *S-a găsit în plus un pol de aur românesc din 70, învelit într-o foiță de țigară.*

— *!!*

— *Trebuie să mergem la Morgă să-l vedem.* CARAGIALE, O. II 67.

VIRGULA

§ **1052.** Virgula delimitează grafic unele părți de propoziție în cadrul propoziției, unele propoziții în cadrul frazei, cuvintele și construcțiile incidente, servind la despărțirea frazei în elementele ei constitutive. În legătură cu această funcțiune gramaticală a virgulei se pot stabili unele reguli precise — bazate pe felul înlănțuirii logice a ideilor în succe-

siunea lor — care arată cînd e obligatorie și cînd nu e îngăduită folosirea virgulei.

Virgula marchează grafic anumite pauze scurte, făcute în cursul rostirii unei propoziții sau fraze, ori de cîte ori marcarea lor e considerată necesară de către autor. Asemenea pauze sînt folosite în mod intenționat în două situații:

a. pentru a grupa la un loc cuvintele și grupurile de cuvinte care formează unități de înțeles și a le despărți, în felul acesta, de restul frazei sau al propoziției:

b. pentru a atrage atenția în mod deosebit asupra unor cuvinte, prin despărțirea lor de restul frazei sau al propoziției.

Virgula servește astfel, ca și alte semne de punctuație, la redarea grafică a pauzelor și a intonației.

FOLOSIREA VIRGULEI ÎN PROPOZIȚIE

§ **1053.** Se pune virgulă între părți de propoziție coordonate de același fel (urmate sau nu de determinări) legate prin juxtapunere:

a. subiecte:

Dar atuncea ***greieri, șoareci,***
Cu ușor-măruntul mers,
Readuc melancolia-mi,
Iară ea se face vers. EMINESCU, O. I 106.

Chipul rumen, gura fragedă, apele ochilor *și focul părului spuneau atîta frumusețe cutezătoare și iritantă.* CALACTION, O. I 133—134.

b. nume predicative:

Băiatul era ***frumos, vorbăreț, purtat*** *prin lume.* SADOVEANU, O. VII 222.

Sala ***era naltă, susținută*** *de stîlpi și de arcuri.* EMINESCU, N. 6.

c. atribute:

Ascundeam ***în*** *mine o viață,* ***străină*** *celorlalți,* ***blîndă, frumoasă, neînțeleasă.*** DELAVRANCEA, H. T. 171.

De-aș avea și eu o floare
Mîndră, dulce, răpitoare
Ca și florile din mai. EMINESCU, O. I 2.

d. complemente (directe, indirecte, de agent, circumstanțiale):

Deodat-aud ***foșnirea*** *unei rochii,*
Un *moale* ***pas*** *abia atins de scînduri.* EMINESCU, O. I 119.
Și junimei *generoase,* ***domnișoarelor*** *ce scapăr*
Le arăt că lumea vis e. EMINESCU, O. I 48.
Și din neguri, dintre codri, *tremurînd s-arată luna.* EMINESCU, O. I 148.

Acum, în mijlocul nopții *își scuturau dureroasele lor lanțuri.* ODOBESCU, S. I 67.

Pășea ***iute, mărunt, ușor, ca un șoarice.*** DELAVRANCEA, H. T. 99.

Nu se despart prin virgulă părțile de propoziție coordonate legate prin conjuncția copulativă *și* (cu excepția lui *și* adverbial), prin locu-

țiunea copulativă *și cu*, prin prepoziția *cu (împreună cu)* ori prin conjuncțiile disjunctive *sau* și *ori* nefolosite la primul termen :

Flăcăii ***și*** *fetele începeau a veni dinspre Broșteni, chiuind* ***și*** *țipînd prin umbra livezilor.* SADOVEANU, O. I 96.

Gîfîie, scoțînd pe gură ***și*** *pe nas aburi albi* ***și*** *groși ce-i cărunțesc părul* ***și*** *genele.* DELAVRANCEA, S. 33.

Iedul cel mare ***și cu*** *cel mijlociu dau prin băț de obraznici ce erau.* CREANGĂ, P. 19.

Nu mai țin minte care școli ***sau*** *care școală filozofică din vechime se întreba și discuta dacă femeia are sau nu un suflet.* GALACTION, O. I 96.

Se despart prin virgulă părțile de propoziție coordonate :

a. copulative, cînd sînt legate prin *și* adverbial, *nici, nu numai... ci (dar) și, atît... cît și, precum și :*

Se pregătesc ca într-o „școală" pentru alte lupte mai mari ce îi așteaptă, cu o nație ***și*** *mai barbară,* ***și*** *mai puternică.* BĂLCESCU, O. II 12.

Neavînd femeie, ***nici*** *copii... a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamțului.* CREANGĂ, A. 21.

b. adversative :

Împăratul-Verde nu avea feciori, ***ci*** *numai fete.* CREANGĂ, P. 183.

Mare de inimă, ***iar*** *de gură și mai mare.* CREANGĂ, A. 134.

Era un bărbat nu prea înalt, ***însă*** *lat în spate.* SADOVEANU, O. XVIII 43.

c. disjunctive propriu-zise sau apropiate de copulative cînd conjuncția precedă și primul termen :

Adu-l ***ori*** *viu,* ***ori*** *mort.*

d. conclusive :

Dacă ați accepta eventual prezidența Senatului, ***deci*** *a Constituantei?* CAMIL PETRESCU, T. I 23.

Nu se desparte prin virgulă subiectul de predicat :

Manoilă se uita *la gura ei cu admirație.* SADOVEANU, O. IV 595.

Unii *mai poznași îmi* ***zvîrleau*** *cîte o glumă.* SADOVEANU, O. II 480.

Cîinele *care latră* ***nu mușcă.***

Observație. Cînd subiectul e despărțit însă de predicat printr-o intercalare, atunci se pune virgulă :

Grigore, abia stăpînindu-și revolta, întrerupse vehement pe arendaș. REBREANU, R. I 40.

În locul unui verb subînțeles, se poate pune virgulă :

Adesea puse alături, caietul lui ai fi zis că este modelul de caligrafie tipărit, iar ***modelul de caligrafie, scris*** *de mînă.* CARAGIALE, O. II 68.

Atributele izolate se despart prin virgulă de substantivul pe care-l determină (și de restul frazei) :

Zeus, ***feciorul lui Cronos,*** *făcu semn din sprînceană că primește.* ODOBESCU, S. III 291.

Atributele neizolate (de identificare și de calificare) nu se despart prin virgulă de substantivul pe care-l determină :

Să sărim în luntrea ***mică***

Îngînați de glas ***de ape.*** EMINESCU, O. I 74.

Complementele directe și indirecte așezate imediat după predicat nu se despart prin virgulă:

El, cu ochii, caută ***vînatul.*** ODOBESCU, S. III 17.

Marin isprăvnicelul s-apropie ***încetișor de tata.*** GHICA, S. 236.

Cînd un complement direct sau indirect e așezat înaintea predicatului, el se desparte sau nu prin virgulă după gradul legăturii cu elementul regent:

Pe Bologa, *întunericul îl zgudui.* REBREANU, P. S. 86,

dar:

Pe-ai casei *încep a-i vedea ca prin ceață.* STANCU, D. 128.

Solului *nu i se taie capul, zise Spancioc.* NEGRUZZI, S. I 139.

Complementele circumstanțiale așezate între subiect (însoțit sau nu de determinări) și predicat se despart prin virgule numai cînd subiectul e așezat înainte de predicat:

Povestea bătrînă, ***în măreția codrului,*** *aduce înfiorări pe chipurile lor trudite.* SADOVEANU, O. I 38.

Cînd subiectul e așezat după predicat, complementul circumstanțial se încadrează între virgule atunci cînd e mai puțin legat de elementul regent sau atunci cînd autorul vrea să-l detașeze pentru a insista asupra lui.

S-au urcat ***pe spinările noastre*** *cîțiva.* STANCU, D. 110.

A ars ***repede*** *curtea boierească.* STANCU, D. 111.

A venit, ***pe neașteptate,*** *toamna.*

Complementele circumstanțiale așezate la începutul unei propoziții (inclusiv cele așezate după o conjuncție subordonatoare) se despart prin virgulă cînd nu constituie un element esențial în frază:

La otel Mazăre, *i se spune că n-a fost odaie goală.* CARAGIALE, O. II 3.

La sfîrșitul lui mai, *Stanciu încarcă-ntr-o căruță două sute de oca de cireșe.* VLAHUȚĂ, F. R. 149.

Și iată cum, mulțămită atotputerniciei făcătoare de minuni a prosopului meu, *ieșii din o neașteptată și grea încurcătură.* HOGAȘ, DR. I 219.

Dar:

Într-una din acele cîrciumi *petreceau cu lăutari la vreo 10 negustori.* GALACTION, O. I 262.

De douăzeci și șase de ani *și-a părăsit neamurile și nu s-a mai întors la ele.* SADOVEANU, O. X 529.

Complementele circumstanțiale așezate după predicat nu se despart de obicei prin virgulă de acesta:

Animalul se apropiase ***fără zgomot*** *de noi și făcuse ocolul săniei.* SADOVEANU, O. IV 477.

Construcțiile gerunziale și participiale, cu sau fără determinări, așezate la începutul frazei, se despart de obicei prin virgulă:

Fiind mediocru și ca învățătură și ca inteligență, *n-a putut să izbutească.* GALACTION, O. I 113.

Ajuns calfă la găitănărie, *vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi.* DELAVRANCEA, H. T. 16.

Conjuncțiile *însă* și adverbele *deci* și *totuși* așezate în interiorul unei propoziții, în general nu se despart prin virgule:

Din partea ***însă*** *a familiei domnești, Cantacuzenul întîmpină o mult mai vie împotrivire.* ODOBESCU, S. I 151.

S-au sculat ***deci*** *împăratul și împărăteasa... și s-au dus la unchiaș acasă.* ISPIRESCU, L. 1.

Aș fi vrut ***totuși*** *să spun și eu două vorbe.* CAMIL PETRESCU, U. N. 10.

Adverbul *așadar* și locuțiunea adverbială *prin urmare* așezate în interiorul unei propoziții, în general, se despart prin virgule:

Simbătă, ***așadar****, de la amiazi, amîndouă aceste doamne încep să se pregătească de plecare.* CARAGIALE, O. II 1.

Trebuie, ***prin urmare****, prealabil să fiu informat despre ce fel de vreme e pe la Dv.* CARAGIALE, O. VII 31.

Se pune virgulă după adverbele de afirmație și de negație și după cele predicative incidente, cînd acestea sînt echivalente ale unei propoziții:

Mitrea dădu din cap mirat. ***Da****, auzise.* SADOVEANU, O. XVII 222.

Nu*, nu mai fac.* CARAGIALE, O. VI 30.

Desigur*, e amorezat.* DELAVRANCEA, H. T. 186.

Conversația căzu, ***firește****, asupra întîmplărilor zilei.* NEGRUZZI, S. I 293.

Observație. Dacă după un adverb predicativ urmează o propoziție subiectivă introdusă prin *că*, folosirea virgulei nu mai este îngăduită:

Desigur ***că normele sînt o adaptare a speciei****, au de scop, în ultimă analiză, să prezerve viața în lungime.* IBRĂILEANU, S. 184.

Se despart prin virgule de restul frazei substantivele în cazul vocativ:

Domnule*, te-am rugat să fii bun să nu-mi mai zici vorba asta.* CARAGIALE, O. VI 26.

Fii cuminte, ***Cocor****, și așteaptă; așa-ți poruncește Castaflora.* SADOVEANU, O. XVII 277.

Frumos meșteșug este meșteșugul dumitale, ***nene Floriene!*** CARAGIALE, O. II 137.

Pentru folosirea semnului exclamării după vocative, vezi § 1050 pct. 5.

Se despart prin virgulă de restul frazei interjecțiile:

Ah*, aș vrea să cadă o stîncă din peretele ăsta al defileului...* CAMIL PETRESCU, U. N. 239.

Eh*, cărțile... cărțile astea ți-au năucit capul!* CAMILAR, N. II 214.

După interjecții se poate pune și semnul exclamării (vezi § 1050 pct. 4).

Cînd interjecțiile sînt urmate de un vocativ cu care formează, în rostire, o unitate, nu se despart prin virgulă de vocativ:

Ei Cătălin*, acu-i acu*

Ca să-ți încerci norocul. EMINESCU, O. I 174.

Du-te, ***măi băiete.*** SADOVEANU, O. I 44.

Interjecția *ia* nu se desparte de verbul următor, cu care formează o unitate:

***Ia lasă-mă** încolo, măi omule; pesemne tu ai să mă înveți pe mine ce-i plugăria?* CREANGĂ, P. 160.

***Ia ieși** pîn-afară.* TEODORESCU, P. P. 18.

Se despart prin virgulă de restul propoziției cuvintele și construcțiile incidente:

*Subt influințele mahometane și venețiane și chiar, **poate**, sub clima... nordică.* ODOBESCU, S. I 389.

FOLOSIREA VIRGULEI ÎN FRAZĂ

§ 1054. A. Coordonarea

Se despart prin virgulă:

1. Propozițiile coordonate juxtapuse determinate sau nu de alte propoziții:

S-a sculat binișor, a strîns** cîtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, **s-a dat jos la grajd. CARAGIALE, O. II 232.

Mi-ai făcut un bine, ți l-am făcut și eu. EMINESCU, N. 20.

2. Coordonatele legate prin conjuncții:

a. copulative cînd sînt legate prin *și* adverbial, *iar, nici, nu numai ...ci (dar) și:*

*Soarele de primăvară pîrjolise cu putere, **iar** subt streașina codrului căldura prindea a se potoli.* SADOVEANU, O. XVIII 28.

Nu caut vorbe pe ales,
Nici știu cum aș începe. EMINESCU, O. I 173.

b. adversative (inclusiv *și* adversativ):

*I se părea că nu fuge, **ci** cade din înaltul ceriului.* EMINESCU, N. 23.

*Carevasăzică să intri dumneata în casă la mine cu pumnalul, cu toporul, cu conspirații, cu comploturi și asasinaturi, **și** eu să stau cu mîinile în șolduri.* CARAGIALE, O. II 57.

c. disjunctive, cînd conjuncția apare și la prima propoziție:

*Nu știu cum s-a făcut, că **ori** chersinul a crăpat **ori** cumătrul a strănutat.* CREANGĂ, P. 24.

***Sau** că strada aceea nu mai este, **sau** că amintirea mea a strămutat-o într-o lume ireală.* GALACTION, O. I 503.

d. conclusive:

*E vreme frumoasă, **deci** mergem la plimbare.*

Nu se despart prin virgulă coordonatele legate prin conjuncția copulativă *și* sau prin conjuncțiile disjunctive *sau* și *ori* nefolosite și în prima propoziție:

În vaduri ape repezi curg
Și vuiet dau în cale. COȘBUC, P. I 191.

Spuie-ți morții din mormînt
*De sînt eu om **sau** nu sînt!* ALECSANDRI, P. II 25.

Se despart însă prin virgulă grupările de mai multe propoziții coordonate, care încep toate cu conjuncția copulativă *și*. Repetarea conjuncției sugerează succesiunea neîntreruptă a evenimentelor povestite. În asemenea situații folosirea virgulei este corectă, întrucît atrage atenția asupra unei intonații caracteristice:

Și de drag te-aș semăna,
Și cu drag te-aș secera,
Și te-aș face stog în prag,
Și te-aș îmblăti cu drag,
Și te-aș cerne prin sprîncene,
Și te-aș frămînta-n inele,
Și te-aș da inimei mele. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 8.

B. Subordonarea

I. Prin juxtapunere.

Propozițiile subordonate juxtapuse se despart de obicei prin virgulă de regenta lor:

Urască-l cei fără de lege,
Ce-i pasă lui de ura lor. EMINESCU, O. I 126.
Ai carte, *ai parte.*

II. Prin conjuncții.

1. Propozițiile subiective și predicative nu se despart de regentă prin virgulă, indiferent de locul lor față de regentă:

Ar rîde ***cine i-ar ști aceste gînduri.*** MACEDONSKI, O. III 28.
Înțelegerea a fost ***să ne aștepte la drumul Păstrăvenilor.*** SADOVEANU, O. XVIII 28.
Ce simțea *era* ***că... va intra într-un necunoscut prăpăstios.*** MACEDONSKI, O. III 22.

2. Propozițiile atributive neizolate (de identificare, de calificare și circumstanțiale) nu se despart prin virgulă de cuvîntul (sau de grupul de cuvinte) pe care-l determină:

Strînse mai bine chinga ***care-i ținea brațul legat la chimir*** *și nu răspunse.* SADOVEANU, O. VII 162.

Atributivele izolate (circumstanțiale și descriptive) se despart prin virgulă de cuvîntul pe care-l determină:

Umbla din cetate în cetate, întrebînd... de cea mai frumoasă fecioară, ***despre care au prorocit vracii.*** SADOVEANU, O. XII 90.

Avea o traistă aninată de gît, ***în care își agonisea pomenile pentru hrană.*** SADOVEANU, O. XII 106.

3. Propozițiile completive directe și indirecte se despart de obicei prin virgulă cînd sînt așezate înaintea regentei:

Ce știu, *nu vreau să țin secret.* COȘBUC, B. I. 61.
Cui e obișnuit cu mersul trenurilor, *o oprire în afară de cele prevăzute în itinerar îi dă de gîndit.* CARAGIALE, O. I 294.

Completivele directe şi indirecte aşezate după regentă nu se despart prin virgulă :

Familia Georgescu ştia perfect ***ce are să facă pas cu pas şi minută cu minută.*** CARAGIALE, O. II 3.

Cu durerea asta sînt incapabil ***să scriu un rînd măcar.*** CARAGIALE, O. II 181.

4. Propoziţia circumstanţială de loc se desparte prin virgulă cînd e aşezată înaintea regentei şi cînd nu e considerată ca un element esenţial în frază :

Unde nu gîndeşti, *acolo-l găseşti.* ALECSANDRI, T. 358.

Cînd a început iapa a fugi, ***unde pica nuca,*** *pica şi din Talpa iadului bucăţica.* CREANGĂ, P. 101.

Unde m-ai trimis *mă duc* (subînţeles *nu în altă parte*).

Propoziţia de loc aşezată după regentă nu se desparte prin virgulă :

Au început... a-i zice cu asprime să se ducă ***unde ştie.*** CREANGĂ, P. 89.

5. Propoziţia circumstanţială de timp aşezată înaintea regentei se desparte prin virgulă cînd nu constituie un element esenţial în frază :

După ce ieşi din spital, *începu a rătăci iar pe uliţi.* SADOVEANU, O. III 410.

Circumstanţiala de timp aşezată după regentă nu se desparte de obicei prin virgulă :

Frica i se risipi ***cînd îi văzu aşa, înspăimîntător de trişti şi de singuri.*** SADOVEANU, O. VII 447.

Cînd propoziţia temporală e aşezată imediat după o regentă care cuprinde un complement circumstanţial sau după altă propoziţie circumstanţială, ea se desparte prin virgulă :

L-am observat de departe, ***pe cînd eram în dreptul cofetăriei.*** SADOVEANU, O. VIII 419.

6. Propoziţia cauzală, indiferent de poziţia ei faţă de regentă, se desparte, de obicei, prin virgulă :

Pentru că n-ai înţeles, *iacătă viu eu, duhovnicul, la tine şi mă spovedesc ţie.* CARAGIALE, O. I 49.

La toată lumea plăcea, ***fiindcă era om deştept şi blînd.*** CARAGIALE, O. II 223.

Totuşi, cînd se insistă asupra cauzalei, vorbitorul vrînd să arate că ea este elementul esenţial care justifică acţiunea din regentă, cauzala nu se desparte prin virgulă, indiferent de locul ei faţă de regentă :

N-a venit ***pentru că n-a avut bani de drum*** (numai pentru acest motiv n-a venit).

Pentru că n-a avut bani de drum *n-a venit* (nu pentru alt motiv).

7. Propoziţia finală aşezată înaintea regentei se desparte de obicei prin virgulă de aceasta :

Pentru ca iarăşi să-i împace, *îi cioplea Antiţei o păpuşă şi-i făcea lui Toderică o morişcă de vînt ori un are lui Mărian.* SLAVICI, N. I 53.

Ca să ajungem la epoca instituirii ei, *trebuie să suim pînă aproape de leagănul bisericii.* CARAGIALE, O. II 174.

Propoziția finală așezată după regentă se desparte prin virgulă numai atunci cînd autorul vrea să arate că ea nu este un element esențial în frază :

Se duce drept la frate-său, ***ca să-i ducă bucuria.*** CREANGĂ, P. 44.

Nu era ziuă, în care. . . să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, ***pentru ca să vadă*** *dacă nu erau răsărite semințele.* SLAVICI, N. I 22, dar :

Veniseră la Călifar ***ca să-i procopsească.*** GALACTION, O. I 44.

Și reintră în cupeu trăgînd ușa cu multă băgare de seamă ***ca să nu deranjeze pe negustor.*** CARAGIALE, O. I 201.

Se duce la pădure ***să-și aducă un car de lemne.*** CREANGĂ, P. 143.

Și el îmi dete ochii ***să văd lumina zilei.*** EMINESCU, O. I 115.

Propozițiile finale introduse prin conjuncția *de* nu se despart prin virgulă :

În toate zilele se ducea el la un puț ***de aducea apă pentru casă.*** ISPIRESCU, L. 386.

8. Propoziția circumstanțială de mod se desparte prin virgulă de regenta ei — indiferent de locul pe care-l ocupă — atunci cînd nu e considerată de autor ca un element esențial în frază :

Fără să se turbure cît de cît de neajunsuri, *Pandele călca întîia oară pe calea cunoștințelor înalte.* MACEDONSKI, O. III 57.

Copacii Cișmigiului, cît și casele de pe ulițele din vale, spărgeau întunerecul cu înățișarea lor, ***după cum bătea vîntul.*** MACEDONSKI, O. III 56.

Ca și cum ar fi lunecat înadins pe lîngă punctul meu de întrebare, *se plecă în mod foarte firesc.* HOGAȘ, DR. I 224.

Buduleasa era nerăbdătoare, ***ca și cînd ar fi stat pe spini și pe jeratic.*** SLAVICI, O. I 83,

dar :

Cum ai vrut tu *s-a întîmplat* (subînțeles : *nu cum am vrut eu*).

Fugi ***cît poți de repede.*** CAMILAR, N. II 61.

9. Propoziția consecutivă se desparte de obicei prin virgulă de regentă :

E atît de rea, ***încît nimeni nu calcă pe moșia ei.*** ISPIRESCU, L. 4.

I-oi face eu cumătrului una, ***de și-o mușca labele.*** CREANGĂ, P. 29.

Totuși, cînd se insistă asupra consecutivei, ea nu se desparte prin virgulă :

Perspectiva e tristă și eu te iubesc prea mult ***pentru ca să nu cerc tot în lume spre a te feri de un asemine viitor.*** ALECSANDRI, PR. 288.

De asemenea consecutiva așezată imediat după predicatul regentei și introdusă prin conjuncția *de* nu se desparte prin virgulă :

Cloncănirile deznădăjduite ale cloștelor răsunau ***de luau auzul.*** MACEDONSKI, O. III 50.

10. Propoziția concesivă se desparte întotdeauna prin virgulă, indiferent de poziția ei față de regentă :

Cu toate că întunericul s-a lăsat deplin, *domnișoara vede.* SADOVEANU, O. I 669.

În casa unui prietin eu am să mă aşez, ***chiar dacă nu mă poftește nimeni.*** SADOVEANU, O. X 561.

11. Propoziția condiţională se desparte prin virgulă cînd nu e considerată de autor ca un element esenţial în frază :

Aş fi ajuns cu înghiţitul la capătul celalt al năfrămii, ***dacă nu mă oprea la timp măruntul meu călugăr.*** HOGAŞ, DR. I 233.

12. Propoziţiile circumstanţiale opoziţionale se despart prin virgulă de regenta lor :

Află că fiul se îndeletnicește cu mofturi, ***în loc să învețe carte.*** CARAGIALE, O. V 323.

În timp ce vremea frumoasă mă dispune, *ploaia mă face melancolic.*

13. Propoziţia cumulativă se desparte prin virgulă de regenta ei :

Pe lîngă că era curat, *apoi obişnuia să se îmbrace foarte elegant.* CARAGIALE, O. I 307.

14. Propoziţia circumstanţială instrumentală nu se desparte de obicei prin virgulă de regenta ei :

Cu ce arde acolo *ştiu c-ar fi trăit boiereşte un an de zile tot satul* REBREANU, R. II 109.

Nu se lasă pînă ce nu găseşte un buştihan putregăios, îl scobeşte ***cu ce poate*** *şi-i face urdiniş.* CREANGĂ, P. 238.

15. Propoziţiile circumstanţiale sociative şi de relaţie în general nu se despart prin virgulă :

Fugeau toţi în toate părţile ***cu ce apuca a lua.*** GHICA, S. 319.

Regiunea pare săracă ***pentru cine vine de la şes.***

16. Propoziţiile intercalate, izolate, se pun între virgule :

Din acea vreme povestea el multe, ***cînd avea chef,*** *despre drumuri lungi prin ţări străine, despre bătălii sîngeroase şi despre petreceri mari.* SADOVEANU, O. III 477.

În cap mergeau, ***ca să deschidă drumul,*** *dorobanţii cu gîrbace.* ODOBESCU, S. I 73.

17. Propoziţiile incidente de orice fel se despart prin virgule :

Eu, ***zicea Radu,*** *voi să arăt că acest tînăr, înzestrat de talent, îşi merită soarta.* VLAHUŢĂ, N. 56.

— Ia citeşte-mi-o şi mie, ***zise Grigoriţă cum stătea cu faţa-n sus şi căsca,*** *să văd ce prostie ai scris.* HOGAŞ, DR. II 27.

— Am să-l trimet, ***răspunse ea scurt.*** HOGAŞ, DR. II 80.

PUNCTUL ŞI VIRGULA

§ **1055.** Punctul şi virgula marchează de obicei o pauză mai mare decît cea redată prin virgulă. Punctul şi virgula este mai mult un mijloc stilistic decît gramatical şi folosirea lui depinde de preferința celui care scrie. El poate fi înlocuit fie prin punct, fie prin virgulă, fie, mai rar, prin două puncte.

Punctul și virgula desparte, în cadrul unei fraze, grupuri de propoziții sau propoziții independente:

A fost o zarvă cum nu s-a mai pomenit la Costești de la vremea cînd au dat nohaii. Ca și atuncea au ieșit femeile cu cociorvele aprinse; unele au apucat furcile; dulăii s-au înșurubat pe sub porți; buhaiul lui Frunză a prins a boncălui, împungînd c-un corn în pămînt și s-a luat după năvrapul cu strai roș; oștenii domnești și cei împărătești nu s-au mai putut căță̆ra pe cai. SADOVEANU, O. XVIII 220.

Adesea punctul și virgula marchează construcții simetrice, despărțind propoziții lungi sau grupuri de propoziții similare:

Tată-său iar l-a luat, el iar a fugit; l-a închis în casă, el a sărit pe fereastră; l-a închis în pivniță, el a spart ușa. GHICA, S. 242.

Spui de una o vorbă bună, superi pe alta; spui rău de alta, atunci nu mai poți pretinde că ești om galant; insiști cu deosebire asupra uneia, dai loc la bănuieli; neglijezi pe vreuna, îi inspiri o ură primejdioasă. CARAGIALE, O. I 208.

Cînd punea mîna pe plug trosneau coarnele; cînd da cu sapa intra cu muchie cu tot; coasa în mîinile lui rădea ca briciul; fînul cădea pale-pale și din fitece pală făceai un snop. DELAVRANCEA, S. 18.

Cu toate că dorința de a avea aproape ființa iubită, cînd tristeța naturii face pe om să se simtă mai singur, poate s-o aibă oricine; cu toate că „paserile" (= „rîndunelele") apar la Eminescu abia în ultima redactare a poeziei sale (a cincea); totuși forma strofei sale, acel „De ce nu-mi vii" ca concluzie a sosirii toamnei, figurată prin căderea frunzelor și plecarea paserilor, e un argument destul de valabil ca să admitem că Eminescu a cunoscut cîntecul unguresc (de la vreun ardelean) și s-a inspirat de el pentru prima strofă. IBRĂILEANU, ST. 220.

§ **1056.** Punctul și virgula desparte uneori propoziții coordonate între ele sau o subordonată de regenta ei:

Pentru atîta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc; dar, teamă mi-e că, acordîndu-mi mie o așa amicală și lingușitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, o iscusite vînătorule! ODOBESCU, S. III 9.

Preoteasa... se uita cînd la popă, cînd la străin, și clătina nedumerită din cap; însă în ochii ei căprii, umbriți de gene lungi, pe fața ei rumănă și blajină, se citea mulțămirea după atîta așteptare și îngrijorare. SADOVEANU, O. I 521.

Pe lîngă acestea, mai avea strînse și părăluțe albe pentru zile negre; căci lega paraua cu zece noduri și tremura după ban. CREANGĂ, P. 3.

Uneori punctul și virgula separă în dialog adverbe de afirmație și de negație sau unele adverbe de mod:

***Nu;** nu te las, pentru că te iubesc.* CARAGIALE, O. VI 201.

*— **Bine;** dar s-au recreat... au petrecut...* CARAGIALE, O. II 211.

§ **1057.** Adesea în redarea vorbirii directe punctul și virgula desparte o propoziție incidentă în care se dau indicații asupra celui care vorbește:

*Dă, cuconașule, **zise feciorul boieresc ridicînd din umeri;** parcă pot să știu?* SADOVEANU, O. IV 600.

DOUĂ PUNCTE

§ 1058. Semnul numit două puncte anunţă vorbirea directă sau o enumerare, o explicaţie, o concluzie, marcînd o pauză în general mai mică decît cea indicată prin punct.

Două puncte apar:

1. În urma cuvîntului de declaraţie care anunţă vorbirea directă, citarea unui text:

Ziceau ei:

— *Acolo se coace ăl mai bun grîu al ciocoiului.* SADOVEANU, O. XVII 169.

În minutul acesta, ***strigătul:*** *„Foc! dăm foc la mănăstire", . . . repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-şi piardă cu totul minţile.* ODOBESCU, S. I 90.

Ce să facă Harap-Alb? Stă el oleacă şi se sfătuieşte cu ***gîndul:*** *să trec peste dînsele, am să omor o mulţime; să dau prin apă, mă tem că m-oi îneca cu cal cu tot.* CREANGĂ, P. 237.

Vorba ceea: *dă-ţi, popă, pintenii şi bate iapa cu călcăile.* CREANGĂ, P. 39.

Uneori apar înaintea citării unui text, ţinînd locul unui cuvînt de declaraţie.

Observaţie. Se pun două puncte şi după cuvintele care anunţă reproducerea unor sunete:

Cineva bătuse de două ori foarte deslușit în cercevea: tac! tac! SADOVEANU, O. II 630.

2. Cînd urmează o enumerare, explicaţie sau concluzie:

Iară copii n-avea dascălul Pintilie decît doi: ***o fată, pe care a măritat-o după Petrea Ţapului, şi pe Trandafir.*** SLAVICI, N. I 5.

Şi n-am fost slab şi nici fricos:

Pe opt ţi-i dam grămadă jos. COŞBUC, P. I 199.

Ea l-a privit lung şi a zîmbit răutăcios: ***părea a-l înţelege.*** SADOVEANU, O. XVII 174.

Cînd cuvintele sau propoziţiile care anunţă enumerarea sau explicaţia sînt mutate la sfîrşitul ei, se pun două puncte după enumerare sau explicaţie:

Un mintean negru cu găitane de fir, cioareci la fel, cu pajeri pe genunchi, o mantie scurtă pe umeri, cizme-nalte în picioare, cu pinteni de argint; la coapsă un paloş scurt şi drept şi-n mînă o ţurcă de samur cu surguci: ***iată îmbrăcămintea sa.*** ODOBESCU, S. I 112.

Uneori explicaţiile sau completările despărţite de regentă prin două puncte sînt alcătuite din apoziţii sau propoziţii apozitive, alteori din propoziţii cauzale:

Dar numai un lucru nu ştia hîrca: ***gîndul omului.*** CREANGĂ, P. 96.

În mijlocul acestei bîiguieli un singur lucru era hotărît în gîndul lui: ***că trebuie*** *să se încredinţeze dacă e ori nu un cazan cu comoară acolo.* SLAVICI, O. I 318.

*Veniți: **privighetoarea cîntă și liliacul e-nflorit!*** MACEDONSKI, O. I 62.

În mod obișnuit se pun două puncte după cuvinte ca *anume, de pildă, de exemplu*, caracteristice pentru enumerări sau explicări:

*Superlativul relativ al unor adjective poate precede substantivul și în limba vorbită. **De exemplu:** Aceasta este cea mai frumoasă rochie a mea.* SG III 172.

*Cele trei adjective pot fi așezate oricum unele față de altele. **De pildă:** mocan tînăr, voinic, frumos sau mocan voinic, frumos, tînăr etc.* SG III 167.

3. În propoziții nominale, marcînd locul verbului copulativ, sau în propoziții în care predicatul este subînțeles, el fiind enunțat mai înainte:

Sufletul vostru: un înger, inima voastră: o liră. EMINESCU, O. I 35.

Pentru nota „rău" nu dădeai nimic; pentru „binișor": pîne, brînză, măsline. DELAVRANCEA, H. T. 101.

SEMNELE CITĂRII (GHILIMELELE)

§ **1059.** Semnele citării sau ghilimelele închid reproducerea unui text (cuvînt sau grup de cuvinte) în vorbire directă:

*Feciorul de împărat deodată își opri armăsarul în loc și în gura mare strigă așa către soții săi: **„Măi frați! vedeți colo drept în sus muchea naltă și pleșuvă a Penteleului; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate ție-se după mine!"*** ODOBESCU, S. III 178.

— Cum, toată viața ai să rămîi judecător de pace?

*Ce înțeles trist, sfîșietor, capătă unele vorbe cîteodată! **„Toată viața?"** În sufletul lui Dan aceste cuvinte cad cu un răsunet lugubru și-l umplu de-o neînchipuită jale și disperare.* VLAHUȚĂ, D. 294.

*Închidea ochii, și strecura printre dinții albi și mărunți cîte un **„ah!"** care-i umplea pieptul.* DELAVRANCEA, S. 109.

*Elevii mai vechi decît mine, adică repetenții sau „babacii", cum le spuneam noi, generația tînără, pretindeau că domnul Ciolac, chiar de la sosirea sa la catedra de matematici a gimnaziului nostru, duce tratative cu o moștenitoare bogată, fată a unui negustor **„tot botoșenean și tot armean"**.* SADOVEANU, O. XVIII 512.

*Vorba românului: **„Nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește"**.* ODOBESCU, S. III 190.

Iată ce scrie Caragiale (O. III 78) *despre oamenii fără talent:*

„Cea mai mare supărare ce un om poate face altuia e să-i tăgăduiască talentul cu care acesta se crede, pe nedrept, înzestrat. Niciodată cu lauda și cu stima nu vei ajunge să mulțumești pe un om lipsit de talent atît cît îl poți mîhni cu tăgăduirea sau nesocotirea talentului pe care nu-l are. Un poet închipuit nu se va măguli atîta de aplauzele unanime ale cunoscătorilor, pe cît se va irita de critica sau indiferența unui singur amator".

Se pun uneori între semnele citării titlurile operelor de literatură, de artă sau de știință, ale publicațiilor, ale unor instituții; aceste titluri

pot fi relevate în locul ghilimelelor şi prin caracterele diferite ale literelor (cursiv etc.):

Biblioteci întregi s-au scris numai despre „Hamlet". CARAGIALE, O. III 13.

LINIA DE DIALOG ŞI DE PAUZĂ

§ **1060.** Linia de dialog indică începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire, iar linia de pauză marchează, ca şi alte semne de punctuaţie, pauza dintre diferitele părţi ale propoziţiei, dintre propoziţii sau fraze.

§ **1061.** Linia de dialog:

Unul dintre bătrîni întrebă pe ctitor:

— Ce bani a lăsat?

— Un milion, răspunse ctitorul.

— Cît face un milion?

— Un milion? De zece ori cîte o sută de mii.

— Săracu Hagiu!

— Dacă ar vedea el cum se cheltuieşte cu înmormîntarea lui...

— Ar muri! răspunse unul din bătrîni. DELAVRANCEA, H. T. 43.

§ **1062.** Linia de pauză are în general funcţiunea parantezelor; ea se foloseşte în interiorul propoziţiei sau al frazei pentru a delimita construcţiile incidente, intercalările sau unele atribute izolate (mai ales apoziţii). Uneori ea este însoţită de virgulă, de semnul întrebării sau al exclamării, alteori nu:

*Eram aţîţat şi, — **spun drept**, — îmi era frică să mă culc.* SADOVEANU, O. I 97.

*Statul nu plăteşte impiegaţii ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă — **uite ce prăpădit eşti!** — în loc să vie la datorie.* CARAGIALE, O. I 160.

*Le vedeam însă mereu înaintea ochilor şi le vedeam mai ales — **cum le văd şi astăzi** — primăvara, cînd înfloresc bujorii.* GALACTION, O. I 331.

*Toate tipurile din comediile lui Caragiale — **din cauza ocupaţiilor lor neserioase, adică fără legătură cu realităţile adevărate ale vieţii** — sufăr de această goliciune de suflet.* IBRĂILEANU, S. 66.

*Moşneagul nostru — **Ilia Aldea a lui Ion** — era om vechi.* SADOVEANU, O. III 476.

Incidentele în care apare intervenţia autorului, în cursul vorbirii directe sau la sfîrşitul ei, apar despărţite fie prin virgule, fie prin linii de pauză:

*Hotărît — **îmi zisei eu** — că acest diavol de Magda nu mă slăbeşte nici în lumea aceasta.* HOGAŞ, DR. I 194.

*Las că l-am prins — **mormăi Briceag, pornind să tragă cu mai multă încredere.*** REBREANU, I. I 25.

Linia de pauză marchează în unele construcţii lipsa predicatului verbal sau a verbului copulativ.

Plîngeri... revoltă — de prisos. CARAGIALE, O. I 27.

Religia — o frază de dînşii inventată

Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug. EMINESCU, O. I 59.

Moara, — ca orice moară. GALACTION, O. I 47.

Pe pod, morarul fereca piatra: Barbă sivă, sprîncene de mușchi uscat, ***nasul — cioc de cucuvaie.*** GALACTION, O. I 47.

Linia de pauză, însoțită sau nu de virgulă, se pune uneori și între coordonate juxtapuse (copulative sau adversative):

Cînd dă să pună vraful pe masă, scapă pîntre dește jos o hîrtiuță mică îndoită. S-apleacă — o ridică — o privește lung — dă un țipăt... CARAGIALE, O. I 160.

El luptă să scape — ea nu-l lasă. CARAGIALE, O. I 78.

PARANTEZELE

§ **1063.** Parantezele rotunde arată un adaos în interiorul unei propoziții sau al unei fraze.

Observație. Există și paranteze drepte, care nu marchează legături gramaticale.

Parantezele cuprind o explicație, o precizare, un amănunt al propoziției sau frazei de care sînt legate. De aceea, parantezele au aceeași funcțiune ca linia de pauză sau virgula, cînd acestea închid comunicări care explică sau întregesc propoziția sau fraza în interiorul căreia se află.

Parantezele pot închide fie un cuvînt sau un grup de cuvinte, fie o propoziție sau o frază:

Ziua strălucea ca o zi de primăvară și malurile Oltului amestecau verdele cu galbenul și cu roșul ***(cireșilor)*** *în fel și fel de potriviri măiestre.* GALACTION, O. I 263.

Cu cîteva zile înainte de nuntă, dacă mirele și mireasa erau de neam de boier, se făcea cherofilima ***(sărutare de mînă).*** GHICA, S. 58.

Merseră și ziua a treia și în seara acestei zile ***(după ce rătăciseră drumul și nu-l mai găsiră decît o dată cu Argeșul)*** *urcară încet, încet pînă la Pitești.* GALACTION, O. I 278.

Uneori explicația din paranteză este subtitlul unei lucrări:

Din durerile lumii ***(Nuvele).*** VLAHUȚĂ, O. A. I 85.

§ **1064.** Se pun între paranteze rotunde cuvintele sau propozițiile incidente care exprimă atitudinea vorbitorului față de cele spuse mai înainte:

În sfîrșit, nu e numai un bărbat spiritual, inteligent și umblat în lume ***(observi ce banală am devenit cu epitetele?),*** *dar pare să fie om activ și cu inițiativă.* CEZ. PETRESCU, Î. II 67.

L-am strîns încă o dată în brațe și l-am lăsat să plece în fuga mare după o birjă și un birjar, ai cărui cai semăna ***(sic)*** *cu cutia.* CARAGIALE, O. VII 526.

În piesele de teatru se dau în paranteze rotunde indicațiile scenice:

Millo — ***(în parte)*** *Nu cumva aș putea să-l angajez în trupa mea?...* ***(tare)*** *Domnule Serviescu, pre cît înțeleg, ai dori să mergi la București!* ALECSANDRI, T. 865.

Cuvintele sau propoziţiile închise în paranteză pot fi independente din punct de vedere gramatical şi, în acest caz, cuprinsul parantezei se termină cu punct, semnul întrebării sau semnul exclamării sau pot face parte din aceeaşi propoziţie sau frază cu grupul sintactic pe care îl explică şi atunci semnele de punctuaţie indicate mai sus apar la sfîrşitul propoziţiei sau frazei (vezi § 1046).

PUNCTELE DE SUSPENSIE

§ **1065.** Punctele de suspensie arată o pauză mare care marchează în general o întrerupere a şirului vorbirii.

Întreruperea vorbirii se poate face după orice parte a propoziţiei sau frazei, ca şi între propoziţii şi fraze, marcînd ritmul lent cu care vorbeşte cineva (datorită emoţiei, faptului că-şi caută cuvintele etc.):

Într-o zi . . . zăresc un străin cu surtuc de nankin şi cu picioarele goale... Figura lui nu-mi părea necunoscută . . . o privesc cu luare-aminte . . . Ce să văd? . . . Porojan! . . . Cine poate spune bucuria mea! . . . Tovarăşul meu de copilărie trăieşte! . . . Iată-l! . . . Iată-l plîngînd şi sărutîndu-mi mînile!...Nu ştiam ce să-i dau ca să-i fac mulţămire. ALECSANDRI, la GHICA, S. 640.

Se mişcă fata . . . clipeşte din ochi . . . îşi ridică mîna la frunte . . . îşi dă frumos părul într-o parte...zîmbeşte... se scoală... CARAGIALE, O. I 121.

Eu atunci iute mă răsucesc într-un picior, fac vro două sărituri mai potrivite, mă azvîrl peste gard de parcă nici nu l-am atins şi-mi pierd urma, ducîndu-mă acasă şi fiind foarte cuminte în ziua aceea... Dar mai îndeseară iaca şi moş Vasile, cu vornicelul şi paznicul şi strigă pe tata la poartă. CREANGĂ, A. 50.

— Domnule colonel, aduceţi-vă aminte... cînd se ţinea măcelarul după dumneavoastră... la grajd... de zicea că nu ne mai dă carne. BRĂESCU, V. A. 41.

Şi frumosu-i cînd se topesc omăturile şi rămîn lanurile verzi ca buraticul, şi se suie ciocîrlia la ceruri cîntînd... Curg din toate părţile pîraie ... parcă-s de spumă... şi miroase nu ştiu cum... dulce... şi Alba de sub mine tremură de bucurie şi nechează. SADOVEANU, O. V 423.

§ **1066.** Întreruperea vorbirii poate fi momentană, vorbitorul continuînd apoi comunicarea (ca în exemplele de mai sus), sau definitivă cînd vorbitorul lasă să se subînţeleagă ceea ce a vrut să spună sau cînd este întrerupt de altcineva (vezi § 944):

Şi-i arată pumnul cu grenada:

— Ascunde-te . . . că de nu . . . CAMILAR, N. I 58.

— Ba să nu te mai amesteci, Ionel, şi să-ţi vezi de necazuri, că avem destule, că pe urmă iar o să zică boierii că ţii partea oamenilor şi o să te asuprească şi iar . . .

— Bine, bine, lăsaţi-mă-n pace acuma! REBREANU, R. I 102.

§ **1067.** Punctele de suspensie marchează şi o vorbire incoerentă:

. . . Arta este, cum am putea zice mai bine? este încercarea spiritului omenesc de a satisface o mare nevoie a spiritului omenesc . . . care are nevoie,

pentru a fi satisfăcut, de o satisfacere tot din partea unui spirit, care și acela . . . în fine, . . . da, în fine . . . CARAGIALE, o. II 140.

În dialog punctele de suspensie indică întîrzierea răspunsului:

Eu, din ce în ce mai leșinat:

— Cînd?

— Adineaori, pe la șapte dimineața . . .

— . . . Cum? CARAGIALE, o. II 173.

Cînd punctele de suspensie înlocuiesc un răspuns care se redă de obicei prin mimică, ele sînt însoțite de semnul exclamării sau al întrebării:

— Domnule! zice al treilea; asta este ceva care să o spui ori la cine, nu te poate crede. La cine credeți că m-am gîndit eu acuma, cînd ai întrebat dumneata întîi: „Frate, ce s-o fi făcut Costică?"

— ? . . .

— La Costică, domnule . . . CARAGIALE, o. II 40.

— Dar ce e mai frumos e că n-am sfanț, monșer! . . .

— ! ! . . .

— . . . Adică vorba vine că n-am sfanț. CARAGIALE, o. II 46.

§ **1068.** Punctele de suspensie marchează, în unele construcții, locul predicatului verbal sau al verbului copulativ absent:

Mamă nu, — stare . . . de nicăieri. VLAHUȚĂ, N. 138.

SEMNE ORTOGRAFICE

§ **1069.** Înrudite cu semnele de punctuație sînt semnele ortografice. Uneori chiar semnele de punctuație se folosesc ca semne ortografice, de exemplu punctul marchează de obicei abrevierile. Semnele ortografice propriu-zise sînt apostroful și liniuța de unire. Dintre acestea liniuța de unire (sau cratima) se întrebuințează în unele situații și ca semn de punctuație.

Liniuța de unire poate apărea, de exemplu, între două numerale juxtapuse în indicații numerice aproximative:

S-au adunat 20—30 de tovarăși.

Observație. În situații de acest fel se poate folosi și virgula.

BIBLIOGRAFIE

Academia R.P.R., Institutul de lingvistică din București, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, 1960, p. 73—135.

ÎNCHEIERE

CARACTERISTICILE STRUCTURII GRAMATICALE A LIMBII ROMÂNE

§ **1070.** La sfîrşitul descrierii structurii gramaticale a limbii române se pot reţine elementele principale care o caracterizează.

O caracteristică a morfologiei româneşti este bogăţia flexiunii. Din acest punct de vedere trebuie făcută o deosebire în primul rînd între flexiunea verbală şi cea nominală, în sensul că verbul are o flexiune mai bogată decît celelalte părţi de vorbire flexibile (verbul românesc are moduri numeroase, timpuri multe la modul indicativ, tipuri variate la unele timpuri — de exemplu la viitor — şi la unele moduri — mai ales la prezumtiv — , diateză reflexivă cu pronumele în două cazuri diferite). Dintre celelalte părţi de vorbire, pronumele (pronumele în general şi în special pronumele personal) are flexiunea cea mai bogată; urmează substantivul, articolul şi adjectivul, care au o flexiune mai puţin bogată; cea mai săracă flexiune are numeralul.

Flexiunea se realizează cu diverse mijloace, sintetice şi analitice. Un mijloc caracteristic este larga folosire a alternanţelor fonetice.

Existenţa genului neutru cu felul lui special de exprimare (printr-o formă asemănătoare cu masculinul la singular şi cu femininul la plural), existenţa mai multor feluri de articole hotărîte (hotărît propriu-zis, posesiv şi demonstrativ) şi postpunerea articolului hotărît propriu-zis, existenţa a două serii de forme — accentuate şi neaccentuate — de dativ şi de acuzativ la pronumele personal şi reflexiv sînt caracteristici importante ale morfologiei româneşti care au consecinţe şi pentru sintaxă.

Sintaxa limbii române se caracterizează printr-o mare bogăţie de cuvinte ajutătoare — prepoziţii şi conjuncţii, compusele acestora şi locuţiunile corespunzătoare — şi prin relativa libertate a topicii. În sintaxa propoziţiei se poate remarca posibilitatea neexprimării subiectului (subiectul inclus), folosirea prepoziţiei *pe* la acuzativul complement direct şi fenomenul reluării sau anticipării complementului direct şi indirect prin forme neaccentuate ale pronumelui personal. Pentru sintaxa frazei este caracteristică larga folosire a conjunctivului şi marea libertate a corespondenţei timpurilor.

ORIGINALITATEA LIMBII ROMÂNE DIN PUNCTUL DE VEDERE AL STRUCTURII GRAMATICALE

§ **1071.** Structura gramaticală a limbii române este latină, ca a tuturor limbilor romanice. Deosebirile existente față de latină sînt, de cele mai multe ori, produsul continuării unor tendințe de simplificare și de clarificare manifestate din epoca tîrzie a limbii latine; în acest sens se înscriu deosebiri față de latină care sînt în principiu comune tuturor limbilor romanice: reducerea formelor complicate ale substantivului și ale adjectivului, dezvoltarea unui articol hotărît și nehotărît, simplificarea și regularizarea sistemului verbal, simplificarea corespondenței timpurilor în subordonare, simplificarea folosirii cazurilor cerute de prepoziții și de verbe. Nu totdeauna însă aceste tendințe s-au realizat în același grad în română ca în celelalte limbi romanice: față de restul limbilor romanice, limba română se caracterizează, de exemplu, printr-o flexiune nominală mai bogată (mai multe desinențe pentru plural, forme cazuale diferite pentru genitiv-dativ față de nominativ-acuzativ și forme speciale de vocativ).

Există deosebiri față de limba latină care se datoresc influenței slave sau sînt caracteristici comune cu limbile balcanice și care deosebesc astfel limba română de celelalte limbi romanice. Influența slavă în gramatică s-a manifestat fie prin împrumuturi directe (vocativul singular feminin în *-o*, numeralul *sută*), fie prin întărirea unor categorii mai slabe în latină (păstrarea genului neutru, dezvoltarea verbelor reflexive), fie prin sistemul de reorganizare a materialului latin (formarea numeralelor cardinale compuse de tip *unsprezece* sau *douăzeci*). Trăsături gramaticale care apropie limba română de limbi din Peninsula Balcanică de familii diferite (bulgara, albaneza, neogreaca) sînt postpunerea articolului hotărît, folosirea frecventă a conjunctivului în locul infinitivului și dativul posesiv.

Pe de altă parte există și inovații proprii limbii române, cum sînt felul de exprimare a genului neutru, crearea articolului posesiv și demonstrativ, tendința de cumulare a mai multor mijloace pentru marcarea unei categorii gramaticale (alternanțe fonetice în temă + afixe gramaticale; articol hotărît enclitic la substantiv + articol demonstrativ înaintea adjectivului însoțitor etc.).

TENDINȚE ALE STRUCTURII GRAMATICALE A LIMBII ROMÂNE CONTEMPORANE

§ **1072.** Una dintre tendințele cele mai generale ale structurii gramaticale a limbii române contemporane este tendința de u n i f i c a r e, care caracterizează și alte compartimente ale limbii, în primul rînd fonetica. În intervalul de timp care formează cadrul de studiu al limbii române contemporane se poate observa ușor progresul pe care l-a făcut în această privință limba română literară atît prin răspîndire, cît și prin fixarea unor norme gramaticale unice. Unificarea normelor nu este deplină, există încă luptă între unele variante morfologice (de exemplu între desinențele

de plural ale substantivelor neutre sau între unele forme iotacizate și neiotacizate la verbe), dar în general limba literară a ales una dintre variantele concurente, celelalte fiind cel mult tolerate, dar simțite ca regionale sau învechite.

A doua tendință generală a structurii gramaticale a limbii române contemporane este tendința de s i m p l i f i c a r e. Această tendință se manifestă în restrîngerea întrebuințării unor timpuri (perfectul simplu, viitorul anterior), în slăbirea productivității alternanțelor fonetice la cuvintele noi, în reducerea moțiunii la substantive (folosirea substantivelor masculine și pentru feminin) și în special în reducerea flexiunii nominale: slăbirea declinării (și a acordului în caz) la adjective și participii, la adjectivele pronominale și la articolul demonstrativ, slăbirea acuzativului cu *pe* și extinderea articolului proclitic de genitiv-dativ *lui*. Unele dintre aceste fenomene reprezintă continuarea unor tendințe mai vechi (de exemplu restrîngerea folosirii unor timpuri), altele sînt mai recente. Dintre cele recente, multe constituie abateri, pe care normele actuale ale limbii literare le resping.

Unele tendințe contemporane reprezintă o întărire a caracterului romanic al structurii gramaticale românești, o revenire la trăsături general romanice de care limba română se îndepărtase în evoluția ei mai veche. În această situație este tendința de slăbire a genului neutru (în favoarea genului masculin), ca și întărirea infinitivului și a pasivului cu *a fi*.

Tendința de c l a r i t a t e în exprimare explică existența a două fenomene oarecum contrare tendinței de simplificare: preferința pentru folosirea și crearea de prepoziții și conjuncții compuse, locuțiuni prepoziționale și conjuncționale și dezvoltarea fenomenului de reluare și anticipare a complementului direct și indirect prin forme neaccentuate ale pronumelui personal; amîndouă aceste fenomene continuă tendințe mai vechi ale limbii române.

Unele dintre fenomenele amintite, ca dezvoltarea compuselor și a locuțiunilor la cuvinte ajutătoare, întărirea infinitivului alături de conjunctiv și a pasivului cu *a fi* alături de reflexivul pasiv, arată că tendințele de unificare și de simplificare nu exclud î m b o g ă ț i r e a mijloacelor de exprimare. Structura gramaticală a limbii române literare se îmbogățește prin adoptarea unor elemente de limbă vorbită sau populară (chiar regionale), prin creații noi sau prin întărirea unora vechi. Bogăția permite în același timp v a r i e t a t e, repartiția stilistică a mijloacelor de exprimare și nuanțarea valorilor lor (cf. deosebirile dintre demonstrativele *acesta* și *ăsta*, dintre formele de viitor *voi veni*, *oi veni* și *am să vin*, dintre elementele conjuncționale *că* și *precum că* la propozițiile completive directe, *cu toate că* și *măcar că* la concesive etc.).

BIBLIOGRAFIE

1. I. Coteanu, *Anticiparea complementului prin pronume, o regulă gramaticală nouă?*, în LR XII (1963), p. 242—246.
2. Al. Graur, *Evoluția limbii române. Privire sintetică*, București, 1963.
3. Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, în LR III (1954), nr. 4, p. 38—43.
4. Emanuel Vasiliu, *Observații asupra flexiunii nominale în limba română*, în SCL IV (1953), p. 137—146.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOGRAFIE*

AGÎRBICEANU, A. — I. AGÎRBICEANU. *Arhanghelii*. Editura pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1956.

AGÎRBICEANU, D. Ţ. — I. AGÎRBICEANU. *De la ţară*. Editura Luceafărul. Budapesta, 1906.

AGÎRBICEANU, S. P. — ION AGÎRBICEANU. *Schiţe şi povestiri*. Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşt, 1954.]

ALECSANDRI, O. C. — VASILE ALECSANDRI. *Opere complete*. A doua ediţie populară Editura Minerva. Biblioteca scriitorilor români. Bucureşti 1910.

ALECSANDRI, P. I—III — VASILE ALECSANDRI. *Opere complete. Poesii*. Vol. I —III. Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1875.

ALECSANDRI, POEZII — VASILE ALECSANDRI. *Poesii*. Vol. al II-lea. Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1879.

ALECSANDRI, P. P. — VASILE ALECSANDRI. *Poesii populare ale românilor*, adunate şi întocmite de... Tipografia lucrătorilor asociaţi. Bucureşti, 1866.

ALECSANDRI, PR. — VASILE ALECSANDRI. *Proză*. Amintiri. Povestiri romantice. Scrisul românesc. Craiova, 1930.

ALECSANDRI, S. — VASILE ALECSANDRI. *Scrisori*. Vol. I. Publicaţie îngrijită de Il. Chendi şi E. Carcalechi. Editura librăriei Socec. Bucureşti, 1904.

ALECSANDRI, T. — VASILE ALECSANDRI. *Opere complete*. Partea întîi. *Teatru*. Vol. I. Cânţonete comice, scenete şi operete; vol. al II-lea. Vodeviluri; vol. al III-lea. Comedii; vol. al IV-lea. Drame. Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1875.

ALEXANDRESCU, O. — GRIGORE ALEXANDRESCU. *Opere*. Vol. I. Poezii. Ediţie critică, note, variante şi bibiografie de I. Fischer. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti], 1957.

ALEXANDRESCU, P. — GRIGORE ALEXANDRESCU. *Poezii. Memorial de călătorie*. Ediţie îngrijită de I. Fischer. Editura pentru literatură. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti] 1961.

* Lucrările citate o singură dată în cuprinsul gramaticii au trimitere completă la locul respectiv.

ANGHEL, Î. G. — D. ANGHEL. *În grădină.* Poem. Atelierele grafice Socec. Bucureşti [1905].

ANT. LIT. POP. I—II — *Antologie de literatură populară.* Editura Academiei Republicii Populare Române. Vol. I. Poezia. [Bucureşti] 1953. Vol. al II-lea. Proza. [Bucureşti] 1959.

ARDELEANU, D. — C. ARDELEANU. *Diplomatul, tăbăcarul şi actriţa.* Roman. Ed. a II-a. Editura Cartea Românească. Bucureşti, 1928.

ARGHEZI, C. O. — TUDOR ARGHEZI. *Cîntare omului.* Stihuri. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1956.

ARGHEZI, P. T. — TUDOR ARGHEZI. *Pagini din trecut.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1955.]

ARGHEZI, V. — TUDOR ARGHEZI. *Versuri.* E.S.P.L.A. Ediţie bibliofilă. [Bucureşti, 1959.]

ARH. FOLK. — *Anuarul Arhivei de Folklor.* Publicat de Ion Muşlea. Cluj — Bucureşti. Anul I (1932) ş. u.

ARHIVA R. I—II — *Arhiva românească.* Sub redacţia lui M. Kogălniceanu. Tomul I—II. Iaşi, 1841—1845.

AUB — *Analele Universităţii C. I. Parhon,* Bucureşti, 1956 ş. u. *Revista Universităţii C. I. Parhon.* Seria ştiinţelor sociale. Filologie. Bucureşti, 1955.

AUI — *Analele ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza din Iaşi.* Secţiunea a III-a (Ştiinţe sociale). Iaşi, 1955 ş. u.

BACONSKY, P. — A. E. BACONSKY. *Poezii.* Editura pentru literatură şi artă. [Bucureşti, f. a.]

BACOVIA, O. — G. BACOVIA. *Opere.* Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1944.

BANUŞ, P. — MARIA BANUŞ. *Poezii.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti], 1958.

BARBU, G. — EUGEN BARBU. *Groapa.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti 1957.]

BARIŢIU, P. A. I—III — GEORGE BARIŢIU. *Părţi alese din Istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă.* Vol. I—II, 1890. Vol. al III-lea, 1891.

BART, D. U. — JEAN BART. *Dalorii uitate.* Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1954.

BART, E. — JEAN BART (Eug. Botez). *Europolis.* Roman. Ed. a III-a. Editura Cugetarea. Bucureşti [1939].

BASSARABESCU, S. N. — I. A. BASSARABESCU. *Schiţe şi nuvele.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1953.]

BASSARABESCU, V. — I. A. BASSARABESCU. *Vulturii.* Schiţe şi nuvele. Ed. a II-a. Editura Cartea Românească. Bucureşti [1925].

BĂLCESCU, O. I—II — N. BĂLCESCU. *Opere.* Vol. I. Studii şi articole; vol. al II-lea. *Istoria românilor sub Mihai-vodă Viteazul.* Editura Academiei Republicii Populare Române. [Bucureşti] 1953.

BELDICEANU, P. — N. BELDICEANU. *Poezii.* Editura pentru literatură şi artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1950.]

BELDIMAN, N. P. I—II — Postelnicul ALEXANDRU BELDIMAN. *Istoria lui Numa Pompilie, al doilea crai al Romii*, tălmăcită din limba franţuzească de Dumnealui... Vol. I—II. Anul 1820.

BENIUC, M. — M. BENIUC. *Mărul de lîngă drum*. Versuri. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti] 1954.

BENIUC, P. — MIHAI BENIUC. *Despre poezie*. Editura pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1953.]

BENIUC, V. — MIHAI BENIUC. *Versuri alese*. Editura pentru literatură şi artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti] 1949.

BENIUC, V. A. I—II — M. BENIUC. *Versuri alese*. Vol. I—II. Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti] 1955.

BÎRLEA, C. P. I—II — I. BÎRLEA. *Cîntece poporane din Maramureş* culese de... Vol. I. Balade, colinde şi bocete; vol. al II-lea. Descîntece, vrăji, farmece şi desfaceri. Editura Casei Şcoalelor. Bucureşti, 1924.

B L — *Bulletin linguistique*. I şi urm. Publié par A. Rosetti. Paris — Bucureşti, 1933—1948.

BOGZA, A. Î. — GEO BOGZA. *Anii împotrivirii*. Reportaje, pamflete, articole (1934—1939). Editura tineretului a C.C. al U.T.M. [Bucureşti] 1953.

BOGZA, C. O. — GEO BOGZA. *Cartea Oltului*. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1945.

BOGZA, V. J. — GEO BOGZA. *Oameni şi cărbuni în Valea Jiului*. Editura de stat. Bucureşti, 1947.

BOLINTINEANU, O. — DIMITRIE BOLINTINEANU. *Opere*. Editura de stat pentru literatură ştiinţifică şi didactică. [Bucureşti] 1951.

BOLINTINEANU, P. I—II — DIMITRIE BOLINTINEANU. *Poezii*. Culegere ordinată de chiar autorul. Vol. I. Legende istorice. Florile Bosforului. Basme. Note; vol. al II-lea. Macedonele. Reverii. Diverse. Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1877.

BOLLIAC, O. — CEZAR BOLLIAC. *Opere alese*. Editura de stat. Clasicii români. [Bucureşti] 1950.

BOTEZ, FL. P. — DEMOSTENE BOTEZ. *Floarea pămîntului*. Iaşi, 1920.

B PH — *Buletinul Institutului de filologie română Alexandru Philippide*. Universitatea din Iaşi. Vol. I (1934) ş.u.

BRĂESCU, C. S. — Maior BRĂESCU. *Cum sînt ei*. Schiţe umoristice. Alcalay & Calafeteanu. Colecţiunea Ancora. Brăila [f.a.].

BRĂESCU, S. P. — G. BRĂESCU. *Un scos din pepeni*. Schiţe umoristice. Editura Ancora, S. Benvenisti & Comp. [Bucureşti, f.a.]

BRĂESCU, V. A. — GH. BRĂESCU. *Din vechea armată*. Schiţe umoristice. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1951.

BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. — I. AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI. *Întuneric şi lumină*. Editura Cartea românească. [Bucureşti] 1938.

BUDAI-DELEANU, T. V. — I. BUDAI-DELEANU. *Trei viteji*. Ediţie şi glosar de J. Byck. Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1956.]

BUDAI-DELEANU, Ţ. — I. BUDAI-DELEANU. *Ţiganiada*. Ediţie îngrijită de J. Byck. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti [1953].

BUJOR, S. — PAUL BUJOR. *Scrieri alese.* Editura pentru literatură și artă a Societății scriitorilor din R.P.R. Biblioteca pentru toți. [București, 1951.]

BUL. COM. IST. — *Buletinul Comisiunii istorice a României,* publicat de Ion Bogdan. Vol. I (1915) ș.u. București.

CAMILAR, N. I—II — EUSEBIU CAMILAR. *Negura.* Roman. Vol. I—II. Editura de stat. București, 1949—1950.

CAMILAR, T. — EUSEBIU CAMILAR. *Turmele.* Roman. Ediția a II-a. Editura de stat. [București] 1946.

CAMILAR, TEM. — EUSEBIU CAMILAR. *Temelia.* Roman. București [f.a.].

CARAGIALE, O. I—VII — I. L. CARAGIALE. *Opere.* Vol. I. Nuvele și schițe. Editura Cultura Națională. București, 1930; vol. al II-lea. Nuvele și schițe. Editura Cultura Națională. București, 1931; vol. al III-lea. Reminiscențe și notițe critice. Editura Cultura Națională. București, 1932; vol. al IV-lea. Notițe critice, literatură și versuri. Fundația pentru literatură și artă. București, 1938; vol. al V-lea. Articole politice și cronici dramatice. Fundația pentru literatură și artă. București, 1938; vol. al VI-lea. Teatru. Fundația pentru literatură și artă. București, 1939; vol. al VII-lea. Corespondență. Fundația pentru literatură și artă. București, 1942.

M. CARAGIALE, CR. — MATEI ION CARAGIALE. *Craii de Curtea-Veche.* Roman. Editura Cartea Românească. București [1929].

CĂLINESCU, E. O. I—II — G. CĂLINESCU. *Enigma Otiliei.* Vol. I—II. Fundația pentru literatură și artă. [București] 1946.

CĂLINESCU, IST. — G. CĂLINESCU. *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent.* Fundația pentru literatură și artă. București, 1941.

CĂLINESCU, S. N. — G. CĂLINESCU. *Scrinul negru.* Editura de stat pentru literatură și artă. [București] 1960.

CĂLINESCU, V. E. — G. CĂLINESCU. *Viața lui Eminescu.* Ediția a III-a revăzută. Fundația pentru literatură și artă. București, 1938.

CĂLUGĂRU, O. P. — ION CĂLUGĂRU. *Oțel și pîine.* Ediția a II-a. Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1955.]

CĂTANĂ, P. B. I—III — GHEORGHE CĂTANĂ. *Poveștile Bănatului* culese din gura poporului bănățean de... Tom. I—III. Aurora. Gherla, 1893—1895.

CERC. FIL. — *Cercetări filozofice.* Revistă de filozofie. Academia Republicii Populare Române. Institutul de filozofie. An. I (1953) ș.u.

CERNA, P. — P. CERNA. *Poezii.* Editura Minerva. București, 1910.

CL. — *Cercetări de lingvistică.* Academia R.P.R., Filiala Cluj, Institutul de lingvistică. Cluj, 1956 ș.u.

COCEA, F. SL. — N. D. COCEA. *Fecior de slugă.* Roman. București [f.a.].

CONACHI, P. — Logofătul COSTACHE KONAKI. *Poezii.* Alcătuiri și tălmăciri. Partea I. Editura librăriei Frații Șaraga. Iași [1887].

BCU IAȘI CENTRALA

CONTEMPORANUL — *Contemporanul.* I—VII. Revistă ştiinţifică şi literară. Iaşi, 1881—1889; Săptămînal politic-social-cultural. Seria a II-a. [Bucureşti] 1948 ş.u.

CONV. LIT. — *Convorbiri literare.* Iaşi, 1867 ş.u.

COŞBUC, B. I. — GEORGE COŞBUC. *Balade şi idile.* Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1893.

COŞBUC, F. T. — GEORGE COŞBUC. *Fire de tort.* Versuri. Ediţia a II-a. Editura librăriei. Casa Şcoalelor C. Sfetea. Bucureşti, 1898.

COŞBUC, P. I—II — GEORGE COŞBUC. *Poezii.* Vol. I—II. Editura de stat pentru literatură şi artă. Clasicii români. [Bucureşti, 1953.]

CREANGĂ, A. — ION CREANGĂ. *Scrierile lui...* Vol. al II-lea. *Diverse.* Iaşi. 1892.

CREANGĂ, O. — ION CREANGĂ. *Opere.* Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1939.

CREANGĂ, P. — ION CREANGĂ. *Scrierile lui...* Vol. I. *Poveşti.* Iaşi, 1890.

CURIER A. S. — *Curier de ambe sexe.* Ediţia a II-a. Periodul II, III, IV. Tipografia Heliade şi asociaţi. Bucureşti, 1862.

CV — *Cum vorbim.* Revistă pentru studiul şi explicarea limbii. Bucureşti, 1949—1952.

DAVIDOGLU, M. — MIHAIL DAVIDOGLU. *Minerii.* Dramă în trei acte. Editura de stat. [Bucureşti[1949.

DAVILA, V. V. — ALEXANDRU DAVILA. *Vlaicu-vodă.* Dramă în cinci acte, în versuri. Ed. a VI-a. Editura Cartea Românească. Bucureşti [1938].

DELAVRANCEA, H. T. — [BARBU] DELAVRANCEA. *Hagi Tudose.* Tipuri şi moravuri. Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1903.

DELAVRANCEA, O. II — BARBU DELAVRANCEA. *Opere.* Vol. al II-lea. Teatru. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1954.]

DELAVRANCEA, PAR. — B. DELAVRANCEA. *Paraziţii.* Editura Ig. Haimann. Bucureşti, 1893.

DELAVRANCEA, S. — [BARBU] DELAVRANCEA. *Sultănica.* Tipolitografia St. Mihalescu. Bucureşti, 1885.

DELAVRANCEA, T. — B. DELAVRANCEA. *Trubadurul.* Ed. Ig. Haimann. Bucureşt, 1887.

DELAVRANCEA, V. V. — [BARBU] DELAVRANCEA. *Între vis şi viaţă.* Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1903.

DEMETRESCU, O. — TRAIAN DEMETRESCU. *Opere alese.* Ediţie îngrijită şi comentată de Geo Şerban. Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1951.]

DEŞLIU, G. — DAN DEŞLIU. *Goarnele inimii.* Editura pentru literatură şi artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

DEŞLIU, M. — DAN DEŞLIU. *Minerii din Maramureş.* Poem. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti [1951].

DOINE — *1000 doine, strigături şi chiuituri* culese de mai mulţi învăţători zeloşi. Culegere de doine, strigături şi chiuturi, ce se obicinuiesc la jocurile şi petrecerile noastre poporale. Editura Ciurcu. Braşov, 1891.

DONICI, F. — AL. DONICI. *Fabule.* Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1952.]

DR — *Dacoromania.* Buletinul Muzeului limbii române. Universitatea română din Cluj. Anul I (1920—1921) ş.u.

DRĂGHICI, R, — SERDARIUL VASILE DRĂGHICI. *Robinson Cruzoe* sau întîmplările cele minunate a unui tînăr. Compus de Kampe şi tradus pe românie de... Tipografia Albinei. Iaşi, 1835.

DUNĂREANU, CH. — N. DUNĂREANU, *Chinuiţii.* Nuvele şi schiţe din viaţa de port. Editura Minerva. Bucureşti, 1907.

EMINESCU, G. P. — M. EMINESCU. *Geniu pustiu.* Roman inedit. Cu o introducere critică şi cu note de Ion Scurtu. Editura Minerva. Bucureşti, 1904.

EMINESCU, L. P. — M. EMINESCU. Opere complete. Vol. I. *Literatură populară.* Scrieri inedite. Editura Minerva. Bucureşti, 1902.

EMINESCU, N. — M. EMINESCU. *Nuvele.* Editura librăriei şcoalelor Fraţii Şaraga. Iaşi [f.a.].

EMINESCU, O. I—IV — M. EMINESCU. *Opere.* Ediţie critică îngrijită de Perpessicius. Vol. I. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939; vol. al II-lea. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1943; vol. al III-lea. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1944; vol. al IV-lea. Editura Academiei R.P.R. Bucureşti, 1952.

EMINESCU, S. P. — M. EMINESCU. *Scrieri politice şi literare.* Manuscrise inedite şi culegeri din ziare şi reviste. Vol. I (1870—1877). Ediţie critică îngrijită de Ion Scurtu. Minerva. Bucureşti, 1905.

FEMEIA — *Femeia.* Revistă social-politică şi culturală editată de Consiliul naţional al femeilor din R.P.R. Anul I (1948) ş.u.

FILIMON, O. I—II — N. FILIMON. *Opere.* Ediţie, glosar şi bibliografie de George Baiculescu. Editura de stat pentru literatură şi artă. Clasicii români. [Bucureşti, 1957.]

FLACĂRA — *Flacăra.* Revistă lunară social-politică şi literar-artistică.

GALACTION, O. I. — GALA GALACTION. *Opere.* Vol. I. Editura pentru literatură şi artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

GALACTION, O. G. — GALA GALACTION. *Oameni şi gînduri din veacul meu.* Bucureşti, 1955.

GALAN, B. I—II — V. EM. GALAN. *Bărăgan.* Vol. I. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1954]; vol. al II-lea. Editura tineretului. [Bucureşti] 1959.

GALAN, Z. R. — V. EM. GALAN. *Zorii robilor.* Roman. Ed. a II-a. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1951].

GANE, N. I—III — N. GANE. *Nuvele.* Vol. I—III. Editura Alcalay. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti] 1921.

GAZ. LIT. — *Gazeta literară.* Organ săptămînal al Uniunii scriitorilor din Republica Socialistă România.

BCU IASI CENTRALA

GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. — GH. GHEORGHIU-DEJ. *Articole şi cuvîntări.* Editura de stat pentru literatură politică. Ediţia a IV-a, Bucureşti, 1956; *1955—1959*, 1959; *1959—1961*, 1961; *1961—1962*, 1962.

GHEREA, ST. CR. I—III — I. GHEREA [C. Dobrogeanu]. *Studii critice.* Vol. I. Ediţiunea a III-a. Editura librăriei Universala Alcalay & Comp. Bucureşti; vol. al II-lea. Ediţiunea a II-a. Viaţa Românească. Bucureşti, 1923; vol. al III-lea. Ediţiunea a III-a. Ed. Viaţa Românească. Bucureşti [f. a.].

GHICA, A. — ION GHICA. *Amintiri din pribegia după 1848.* Nouă scrisori către V. Alecsandri. Editura librăriei Socec. Bucureşti, 1889.

GHICA, C. E. — ION GHICA. *Convorbiri economice.* Ediţia a II-a. Bucureşti, 1868.

GHICA, S. — ION GHICA. *Scrisori către V. Alecsandri.* Editura Cultura Românească. Bucureşti, 1940.

GÎRLEANU, D. — EM. GÎRLEANU. *Cea dintîi durere.* Ediţia a II-a. Atelierele grafice Socec & Co. Bucureşti, 1909.

GÎRLEANU, L. — EMIL GÎRLEANU. *Din lumea celor care nu cuvîntă.* Editura librăriei Universala Alcalay & Co. Bucureşti, 1927.

GÎRLEANU, O. A. — EMIL GÎRLEANU. *Opere alese.* Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1955.]

GOGA, C. P. — OCTAVIAN GOGA. *Ne cheamă pămîntul.* Editura Minerva. Bucureşti, 1909.

GOGA, P. — OCTAVIAN GOGA. *Poezii.* Editura Minerva. Bucureşti, 1907.

GOLESCU, Î. — DINICU GOLESCU, *Însemnare a călătoriei mele,* Constantin Radovici din Goleşti, făcută în anul 1824, 1825, 1826. Ediţie îngrijită de Panaitescu-Perpessicius. Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1952].

GORJAN, H. I—IV — I. GHERASIM GORJAN. *Halima* sau povestiri mitologhiceşti arabeşti, pline de băgări de seamă şi de întîmplări foarte frumoase şi de mirare. Compuse în limba arabească de prealnvăţatul derviş Abubekir şi traduse din alte limbi streine în cea românească de... Tom. I şi II, 1835; tom. al III-lea, 1837; tom. al IV-lea, 1838. [Bucureşti.]

GRAUR, F. L. — AL. GRAUR. *Încercare asupra fondului principal lexical a limbii române.* Editura Academiei Republicii Populare Române. [Bucureşti] 1954.

GR. N. I—II — *Graiul nostru.* Texte din toate părţile locuite de români, publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranţia. Vol. I—II. Socec. Bucureşti, 1906—1907.

GR. S. — *Grai şi suflet.* Revista Institutului de filologie şi folclor, publicată de Ovid Densusianu. Vol. I—VII. Bucureşti, 1923—1927.

HASDEU, I. V. — B. PETRICEICU-HĂJDEU. *Ioan-vodă cel Cumplit.* Imprimeria Ministerului de rezbel. Bucureşti, 1865.

BCU IAŞI/CENTRU VECHI

HASDEU, R. V. — B. PETRICEICU-HASDEU. *Răzvan şi Vidra.* Poemă dramatică în cinci cînturi. Biblioteca pentru toţi. Bucureşti, 1909.

HELIADE, O. I—II — I. HELIADE RĂDULESCU. *Opere.* Fundaţia pentru literatură şi artă. [Bucureşti.] Vol. I, 1939; vol. al II-lea, 1943.

HEM — B. P. HASDEU. *Etymologicum Magnum Romaniae.* Dicţionarul limbii istorice şi poporane a românilor. Stabilimentul grafic, Socec. Bucureşti. Tomul I, 1886; tomul al II-lea, 1887; tomul al III-lea, 1893; tomul al IV-lea, 1898.

HODOŞ, P. P. — ENEA HODOŞ. *Poezii poporale din Bănat.* Culegere publicată de... Editor Enea Hodoş. Caransebeş. 1892.

HOGAŞ, DR. I—II — C. HOGAŞ. *Pe drumuri de munte.* Vol. I. Amintiri dintr-o călătorie în Munţii Neamţului. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1944; vol. al II-lea. Răzleţe şi diverse. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1947.

I. L. — *Iaşul literar.* Revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Anul I (1954) ş.u.

IBRĂILEANU, A. — G. IBRĂILEANU. *Adela.* Fragment din Jurnalul lui Emil Codrescu (iulie-august 189...). Editura Adevărul. Bucureşti [f.a.].

IBRĂILEANU, S. — G. IBRĂILEANU. *Scriitori români şi străini.* Editura Viaţa Românească. Iaşi, 1926.

IBRĂILEANU, SP. CR. — G. IBRĂILEANU. *Spiritul critic în cultura românească.* Editura Viaţa Românească. Iaşi, 1922.

IBRĂILEANU, ST. — G. IBRĂILEANU. *Studii literare.* Cartea Românească. Bucureşti [1930].

INF. BUC. — *Informaţia Bucureştiului.* Ziar al Comitetului orăşenesc Bucureşti al P.M.R. şi al Sfatului Popular al Oraşului Bucureşti. Anul I (1954) ş.u.

IORDAN, L. R. C. — IORGU IORDAN. *Limba română contemporană.* Editura Ministerului Învăţămîntului. [Bucureşti] 1956.

IORDAN, STIL. — IORGU IORDAN. *Stilistica limbii române.* Bucureşti, 1944.

IONESCU, M. — ION IONESCU. *Agricultura română din judeţul Mehedinţi.* Imprimeria statului. Bucureşti, 1868.

IORGA, L. I—II — N. IORGA. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea, 1688—1821.* Vol. I—II. Editura Minerva. Bucureşti, 1910.

IOSIF, P. — ST. O. IOSIF. *Poezii.* 1901—1902. Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1902.

IOSIF, PATR. — ST. O. IOSIF. *Patriarhale.* Poezii. Editura librăriei Universala Alcalay & Co. Bucureşti [1901].

IOSIF, V. — ST. O. IOSIF. *Versuri.* Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1952.]

ISPIRESCU, L. — P. ISPIRESCU. *Legendele sau basmele românilor.* Adunate din gura poporului. Tipografia Academiei Române. Bucureşti, 1892.

BCU IAŞI/CENTRAL NEW LIBRARY

ISPIRESCU M. V. — P. ISPIRESCU, *Isprăvile şi viaţa lui Mihai-Viteazul.* Ediţia a II-a. Tipografia Academiei Române (Laboratorii români). Bucureşti, 1885.

ISPIRESCU, U. — P. ISPIRESCU, *Din poveştile unchiaşului sfătos.* Basme păgineşti întocmite de... cu o precuvîntare de A. I. Odobescu. Partea I. Tipografia Academiei Române. Bucureşti, 1879.

JAHRESBERICHT — *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig.* Vol. I—XXIX. Leipzig, 1894—1921.

JARNÍK-BÎRSEANU, D. — DR. IOAN URBAN JARNÍK şi ANDREI BÎRSEANU. *Doine şi strigături din Ardeal.* Ediţia Academiei Române. Bucureşti, 1885.

KOGĂLNICEANU, O. — M. KOGĂLNICEANU. *Opere.* Editura Scrisul românesc. Craiova [f.a].

KOGĂLNICEANU, S. — M. KOGĂLNICEANU. *Scrisori* (1834—1849). Editura Minerva. Bucureşti, 1913.

KOGĂLNICEANU, S. A. — MIHAIL KOGĂLNICEANU. *Scrieri alese.* Editura de stat. [Bucureşti] 1948.

LC — *Lupta de clasă.* Organ teoretic şi politic al C.C. al P.C.R.

LL — *Limbă şi literatură.* Societatea de ştiinţe istorice şi filologice. Bucureşti. Vol. I (1955) ş.u.

LR — *Limba română.* Academia Republicii Populare Române. Institutul de lingvistică din Bucureşti. Anul I (1952) ş.u.

MACEDONSKI, O. I—IV — ALEXANDRU MACEDONSKI. *Opere.* Ediţie critică cu studii introductive, note şi variante de Tudor Vianu. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti. Vol. I. Poezii, 1939; vol. al II-lea. Teatru, 1939; vol. al III-lea. Nuvele, schiţe şi povestiri, 1944; vol. al IV-lea. Articole literare şi filozofice, 1946.

MAGAZIN — *Magazin.* Anul I (1957) ş.u.

MAG. IST. I—V — *Magazin istoric pentru Dacia.* Subt redacţia lui A. Treb. Laurianu şi Nicol. Bălcescu. Tomul I—V. Cu tipariul colegiului naţional. Bucureşti, 1845—1847.

MARIAN, S. — S. FL. MARIAN. *Satire poporane române.* Adunate.... Editura librăriei Socec. Bucureşti, 1893.

MAT. FOLK. — *Materialuri folkloristice.* Culese şi publicate sub îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu. Vol. I. Bucureşti, 1900.

MERA, L. B. — I. T. MERA, *Din lumea basmelor.* Editura Minerva. Bucureşti. 1906.

MIHALE, O. — AUREL MIHALE. *Ogoare noi.* Roman. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1953].

MIRONESCU, S. A. — I. I. MIRONESCU. *Scrieri alese.* Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1953.]

MINULESCU, V. — I. MINULESCU. *Versuri.* Editura pentru literatură şi artă [Bucureşti, 1957.]

BCU IAŞI/CENTER FOR UNIVERSITY LIBRARY

NECULUȚĂ, Ț. D. — D. TH. NECULUȚĂ. *Spre țărmul dreptății.* Poezii. Cercul de editură socialistă. București, 1907.

NEGRUZZI, S. I—III — CONSTANTIN NEGRUZZI. *Scrierile lui...* Librăria Socec & Comp. București. Vol I. Păcatele tinereților, 1872; vol. al II-lea. Poezii, 1872; vol. al III-lea. Teatru, 1873.

ODOBESCU, IST. ARH. — A. I. ODOBESCU. *Istoria arheologiei.* Prelegeri ținute la Facultatea de litere din București. I Anticitatea. Renașterea. Librăria Socec & Comp. București, 1877.

ODOBESCU, S. I—III — A. I. ODOBESCU. *Scrieri literare și istorice.* Vol. I—III. Editura librăriei Socec & Comp. București, 1887.

PAMFILE, A. R. — TUDOR PAMFILE. *Agricultura la români.* Studiu etnografic cu un adaos despre măsurătoarea pământului și glosar de... (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii XVI). Librăriile Socec și C. Sfetea, București; Otto Harrassovitz, Leipzig; Gerold, Viena, 1913.

PAMFILE, C. Ț. — TUDOR PAMFILE. *Cîntece de țară.* Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii XII. Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea și Librăria Națională. București, 1913.

PAMFILE, J. I—III — TUDOR PAMFILE. *Jocuri de copii,* adunate din satul Țepu (jud. Tecuci). Analele Academiei Române. Tom. XXVIII-XXIX. București, 1906—1909.

PANN, N. — ANTON PANN. *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea.* Culese și versificate de... Tipografia lui Anton Pann. București, 1853.

PANN, P. A. I—II — ANTON PANN. *Pagini alese.* Ediție îngrijită de I. Fischer. Vol. I—II. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București] 1953.

PANN, P. V. I—III — ANTON PANN. *Culegere de proverburi sau Povestea vorbii.* De prin lume adunate și iarăși la lume date. Tipografia lui Anton Pann. București. Partea I, 1852; partea a II-a și a III-a, 1853.

PANN, Ș. Ț. I—II — ANTON PANN. *O șezătoare la țară sau Călătoria lui Moș Albu.* A doua ediție. În tipografia lui A. Pann. Partea I. București, 1853; partea a II-a, întîia ediție, București. 1852.

PAS, L. I—II — ION PAS. *Lanțuri.* Roman. Editura de stat pentru literatură și artă. Vol. I, 1950; vol. al II-lea, 1951. [București.]

PAS, Z. I—IV — ION PAS. *Zilele vieții tale.* Editura de stat. Vol. I—II, 1949; vol. III—IV, 1950. [București.]

PĂTRĂȘCANU, PR. — D. D. PĂTRĂȘCANU. *Un prînz de gală.* Nuvele și povestiri Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1958.]

CAMIL PETRESCU, B. — CAMIL PETRESCU. *Bălcescu.* Editura de stat. București, 1949.

CAMIL PETRESCU, N. — CAMIL PETRESCU. *Nuvele.* Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. București, 1953.

CAMIL PETRESCU, O. I—III — CAMIL PETRESCU. *Un om între oameni.* Editura tineretului [Bucureşti]. Vol I, 1953; vol. al II-lea, 1955; vol. al III-lea, 1957.

CAMIL PETRESCU, P. — CAMIL PETRESCU. *Patul lui Procust.* Roman. Ed. a II-a. Editura Naţională S. Ciornei. [Bucureşti, f.a.]

CAMIL PETRESCU, T. I—III — CAMIL PETRESCU. Teatru. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, Vol. I—II, 1946; vol. al III-lea, 1947.

CAMIL PETRESCU, T. F. — CAMIL PETRESCU. *Turnul de fildeş.* Editura pentru literatură şi artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1950.

CAMIL PETRESCU, U N. — CAMIL PETRESCU. *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război.* Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1946.

CEZ. PETRESCU, A. N. — CEZAR PETRESCU. *Aurul Negru.* Roman. Editura de stat. [Bucureşti] 1949.

CEZ. PETRESCU, C. V. — CEZAR PETRESCU. *Calea Victoriei.* Roman. Editura naţională Ciornei. Bucureşti [f.a.].

CEZ. PETRESCU, Î. I—II — CEZAR PETRESCU. *Întunecare.* Roman. Partea I—II. Editura Scrisul românesc. Craiova, 1928.

CEZ. PETRESCU, O. I. — CEZAR PETRESCU. *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mîine.* Editura tineretului. Bucureşti, 1956.

CEZ. PETRESCU, O. P. — CEZAR PETRESCU. *Oraş patriarhal.* Roman. Editura pentru literatură. [Bucureşti] 1961.

CEZ. PETRESCU, R. DR. — CEZAR PETRESCU. *Comoara regelui Dromichet.* Roman. Editura Naţionala S. Ciornei. [Bucureşti, 1931.]

CEZ. PETRESCU, S. R. — CEZAR PETRESCU. *Scrisorile unui răzeş.* Editura Cultura naţională. Bucureşti, 1922.

CEZ. PETRESCU, 1907 I—III — CEZAR PETRESCU. *1907.* Roman. Ediţia a II-a. Vol. I—III. [Bucureşti, 1938.]

POEZ. N. — *Poezia nouă în R.P.R.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1952.]

POPA, V. — VICTOR ION POPA. *Velerim şi Veler Doamne.* Roman. Ediţia a IV-a. Editura Cultura naţională. Bucureşti [1942].

POPESCU, B. I—IV — N. D. POPESCU. *Carte de basme.* Culegere de basme şi legende populare adunate de... Vol. I—III, ediţia a II-a; vol. al IV-lea, ediţia a III-a. Editura librăriei H. Steinberg. Bucureşti, 1892.]

POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. — ION POPOVICI-BĂNĂŢEANU. *Din viaţa meseriaşilor.* Ediţia a II-a. Editura Librăriei Leon Alcalay. Bucureştii [f.a.]

T. POPOVICI, S. — TITUS POPOVICI. *Setea.* Roman. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti], 1958.

T. POPOVICI, STR. — TITUS POPOVICI. *Străinul.* Editura tineretului. [Bucureşti] 1955.

PORUMBACU, A. — VERONICA PORUMBACU. *Anii aceştia.* Editura pentru literatură şi artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1950.

PREDA, D. — MARIN PREDA. *Desfăşurarea.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1954.]

PREDA, Î. — MARIN PREDA. *Întîlnirea din pămînturi.* Nuvele. Editura Cartea Românească. [Bucureşti, 1948.]

PREDA, M. — MARIN PREDA. *Moromeţii.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1955.]

PREDA, R. — MARIN PREDA. *Risipitorii.* Editura pentru literatură. [Bucureşti] 1962.

PR. DRAM. — *Primii noştri dramaturgi.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1956.]

RĂDULESCU-CODIN, Î. — RĂDULESCU-CODIN. *Îngerul românului.* Poveşti şi legende din popor. (Academia Română. Din viaţa poporului român. Culegeri şi studii XVII.) Bucureşti, 1913.

RĂDULESCU-CODIN, L. — RĂDULESCU-CODIN. *Legende, tradiţii şi amintiri istorice* adunate din Oltenia şi din Muscel, de... (Academia Română. Din viaţa poporului român. Culegeri şi studii X). Bucureşti, 1910.

REBREANU, I. I—II — LIVIU REBREANU. *Ion.* Vol. I—II. Editura Cartea românească. Bucureşti [1939].

REBREANU, N. — LIVIU REBREANU. *Nuvele.* Editura tineretului. [Bucureşti] 1957.

REBREANU, P. S. — LIVIU REBREANU. *Pădurea spînzuraţilor.* Ed. a II-a. Editura Cartea românească. Bucureşti [1922].

REBREANU, R. I—II — LIVIU REBREANU. *Răscoala.* Vol. I—II. Editura Adevărul. [Bucureşti, 1932.]

RETEGANUL, P. I—V — IOAN POP-RETEGANUL. *Poveşti ardeleneşti,* culese din gura poporului de... Partea I—V. Editura librăriei Nicolaie I. Ciurcu. Braşov, 1888.

RETEGANUL, Ţ. — ION POP-RETEGANUL. *Ţiganii.* Blaj. 1886.

REV. PED. — *Revista de pedagogie.* Organ al Institutului de ştiinţe pedagogice. Anul I (1952) ş.u.

REZ. HOT. — *Rezoluţii şi hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român,* 1948—1950. Vol. I. Editura pentru literatură politică. Bucureşti, 1952.

RUSSO, S. — ALECU RUSSO. *Scrieri.* Publicate de Petre V. Haneş. Editura Academiei Române. Institutul de arte grafice Carol Göbl. Bucureşti, 1908.

SADOVEANU, E. — MIHAIL SADOVEANU. *Evocări.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1954.]

SADOVEANU, P. M. — MIHAIL SADOVEANU. *Păuna-Mică.* Editura Cartea Românească. Bucureşti [1948].

SADOVEANU, O. I—XVIII — MIHAIL SADOVEANU. *Opere.* Vol. I—XVIII. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1954—1960.

SAHIA, N. — ALEXANDRU SAHIA. *Nuvele.* Editura de stat. [Bucureşti, 1948.]

SANDU-ALDEA, A. M. — C. SANDU-ALDEA. *Ape mari.* Nuvele şi schiţe. Editura Minerva. Bucureşti, 1910.

SANDU-ALDEA, D. P. — C. SANDU-ALDEA. *Drum şi popas.* Note de drum, schiţe. Ediţia a III-a. Bucureşti, 1928.

SBIERA, P. — ION A LUI G. SBIERA. *Poveşti poporale româneşti.* Din popor luate şi poporului date. 1886.

SCÎNTEIA	*Scînteia.* Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român.
SCÎNTEIA TINERETULUI	*Scînteia tineretului.* Organ Central al Uniunii Tineretului Comunist.
SCL	*Studii și cercetări lingvistice.* Editura Academiei R.P.R. Institutul de lingvistică. București. Anul I (1950) ș.u.
SCȘT (Iași)	*Studii și cercetări științifice.* Filologie. Academia R.P.R. Filiala Iași, 1950 ș.u.
SEBASTIAN, T.	MIHAIL SEBASTIAN. *Teatru.* Fundația pentru literatură și artă. București, 1946.
SEVASTOS, C.	ELENA DIDIA ODORICA SEVASTOS. *Cîntece moldovenești.* Tipografia națională. Iași, 1888.
SEVASTOS, N.	ELENA D. O. SEVASTOS. *Nunta la români.* Studiu istorico-etnografic comparativ. Editura Academiei Române. București, 1889.
SEVASTOS, P.	ELENA D. O. SEVASTOS. *Povești.* Colecțiunea Șaraga. Iași [f.a.].
SG I—III	*Studii de gramatică.* Academia Republicii Populare Române. Institutul de lingvistică. [București.] Vol. I, 1956; vol. al II-lea, 1957; vol. al III-lea, 1961.
SLAVICI, N. I—II	ION SLAVICI. *Novele.* Vol. I—II. Editura librăriei Socec & Comp. București, 1892—1896.
SLAVICI, O. I—II	ION SLAVICI. *Opere.* Vol. I. Nuvele. Vol. al II-lea. Mara. Editura de stat pentru literatură și artă. [București] 1952.
SLAVICI, P.	I. SLAVICI. *Povești.* Vol. I. București, 1943.
SLAVICI, V. P.	I. SLAVICI. *Vatra părăsită.* Novelă din popor. Editura Minerva. București, 1900.
STANCU, C.	ZAHARIA STANCU. *Clopotul de aur.* Fundația pentru literatură și artă. București, 1939.
STANCU, D.	ZAHARIA STANCU. *Desculț.* Editura de stat. [București, 1949.]
STANCU, DUL.	ZAHARIA STANCU. *Dulăii.* Editura de stat pentru literatură și artă. București, 1952.
STANCU, RĂD. I—V	ZAHARIA STANCU. *Rădăcinile sînt amare.* Editura de stat pentru literatură și artă. Vol. I—IV [1958]. Vol. al V-lea, 1959. [București.]
STANCU, U.R.S.S.	ZAHARIA STANCU. *Călătorind prin U.R.S.S.* Note și impresii de drum. Ed. a II-a. Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1951.]
STĂNOIU, C. I.	DAMIAN STĂNOIU. *Călugări și ispite.* Scene din viața mînăstirilor. Editura Cartea românească. București [1928].
ȘEZ.	*Șezătoarea.* Revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Director Artur Gorovei. An. I (1892) ș.u. Fălticeni.
ȘINCAI, HR. I—III	GHEORGHE ȘINCAI din Șinca. *Hronica românilor și a mai multor neamuri ințelu au fost ele așa de amestecate cu românii citu lucrurile, intîmplările și faptele unora fără de ale altora nu se potu scrie pe înțelesu, din mai multe*

BCU IASI/CENTRU DE CERCETARE LIBRARY

mii de autori, în cursul de 34 ani, culeasă, şi după unii de la naşterea Domnului nostru Is. Hs. alcătuită de... în tipografia româno-franceză. Tomul I—III. Iassi, 1853—1854,

TDRG — Dr. H. Tiktin. *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* (*Dicţionar român-german*). Imprimeria statului. Bucureşti. Vol. I, 1903; vol. al II-lea, 1911; vol. al III-lea, 1924.

TEATRUL — *Teatrul.* Revistă lunară editată de Comitetul de stat pentru cultură şi artă şi de Uniunea scriitorilor din R.P.R. Anul I (1956) ş.u.

Teodoreanu, M. U. — Ionel Teodoreanu. *Masa umbrelor. Întoarcerea în timp.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti 1957.]

Teodorescu, P. P. — G. Dem. Teodorescu. *Poezii populare române.* Culegere de... Tipografia modernă. Bucureşti, 1885.

Theodorescu, C. — Cicerone Theodorescu. *Un cîntec din uliţa noastră.* Versuri. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti] 1953.

Topîrceanu, O. I—II — G. Topîrceanu. *Opere.* Vol. I—II. Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti] 1955.

Tudoran, D. R. — Radu Tudoran. *Dunărea revărsată.* Roman. Editura pentru literatură. [Bucureşti] 1961.

Tudoran, P. — R. Tudoran. *Toate pînzele sus.* Editura tineretului. [Bucureşti] 1954.

Ţiplea, P.P. — Alexandru Ţiplea. *Poezii populare din Maramureş* adunate de... (Extras din Analele Academiei Române, Seria a II-a, Tom. al XXVIII-lea, Mem. secţ. lit.). Bucureşti, 1906.

Vasiliu, P. — Alexandru Vasiliu. *Poveşti şi legende.* Editura Academiei Române. Bucureşti, 1928.

I. Văcărescu, P. — I. Văcărescu. *Colecţie din poeziile* d-lui marelui logofăt... Tipografia lui C.A. Rosetti şi Vinterhalder. Bucureşti, 1848.

Vianu, A. P. — Tudor Vianu. *Arta prozatorilor români.* Editura contemporană. [Bucureşti] 1941.

Vianu, M. — Tudor Vianu. *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică.* Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1957.

Vintilă, O. — Petru Vintilă. *Oamenii şi faptele lor.* Poeme. Editura de stat pentru literatură a Uniunii scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti] 1949.

Vlahuţă, C. L. — A. Vlahuţă. *Clipe de linişte.* Nuvele. Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1899.

Vlahuţă, D. — A. Vlahuţă. *Dan.* Editura librăriei E. Graeve & Comp. Bucureşti, 1894.

Vlahuţă, F. R. — A. Vlahuţă. *File rupte.* Editura Socec. Bucureşti, 1909.

Vlahuţă, G. S. — A. Vlahuţă. *La gura sobei.* Editura Albert Baier. Bucureşti, 1912.

VLAHUȚĂ, I. Ș.	AL. VLAHUȚĂ. *Icoane șterse.* Editura librăriei Alcalay. Biblioteca pentru toți. București [f. a.].
VLAHUȚĂ, N.	AL. VLAHUȚĂ. *Nuvele.* Stabilimentul grafic Socec & Teclu. București, 1886.
VLAHUȚĂ, O. A. I—II	AL. VLAHUȚĂ. *Opere alese.* Vol. I—II. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București, 1952—1953.]
VLAHUȚĂ, P.	AL. VLAHUȚĂ. *Poezii vechi și nouă.* Ed. a III-a. Editura librăriei H. Steinberg. București, 1894.
VR	*Viața românească.* Revistă literară și științifică. Iași — București, 1906—1946; Revistă lunară de literatură a Uniunii scriitorilor din R.P.R. București, 1948 ș.u.
D. ZAMFIRESCU, R.	DUILIU ZAMFIRESCU. *În război.* Roman. Ediție populară. Editura tipografiei Clemența. București, 1902.
D. ZAMFIRESCU, V. Ț.	DUILIU ZAMFIRESCU. *Viața la țară.* Ediția a II-a. Scrisul românesc. Craiova, 1939.
G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I—II	GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU. *Maidanul cu dragoste.* Roman. Vol. I—II. Editura națională Ciornei. București [1933].
ZANNE, P. I—IX	IULIU A. ZANNE, *Proverbele românilor.* Vol. I—IX. Editura librăriei Socec. [București] 1895—1903.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LISTA ABREVIERILOR*

A.	= acuzativ
ac.	= acuzativ
acc.	= accentuat
adj.	= adjectiv
ant.	= anterior
art.	= articol, articulat
cf.	= confer
cond.	= condițional
conj.	= conjunctiv
conjug.	= conjugare
D.	= dativ
dat.	= dativ
ex.	= exemplu
f.	= feminin
f. a.	= fără an
fr.	= francez
G.	= genitiv
gen.	= genitiv
imperf.	= imperfect
ind.	= indicativ
lat.	= latin
m.	= masculin
magh.	= maghiar
m. m. perf.	= mai mult ca perfect
n.	= neutru
N.	= nominativ
neacc.	= neaccentuat
neart.	= nearticulat
nom.	= nominativ
p.	= pagină
pct.	= punct
perf.	= perfect
pers.	= persoană
pl.	= plural
prez.	= prezent
pron.	= pronume
sg.	= singular
slav.	= slav
subst.	= substantiv
tc.	= turcesc
V.	= vocativ
viit.	= viitor
voc.	= vocativ

* Denumirile cazurilor au cîte două abrevieri : A și ac. D. și dat., etc. Abrevierile care constau din inițială majusculă sînt folosite în paradigme, iar celelalte în text.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INDICE DE MATERIE *

ACCENT dinamic, definiţie 1018, muzical 1018; ~ în cuvînt, mijloc de diferenţiere morfologică 6,38; ~ în flexiunea substantivului 4, 38; în flexiunea adjectivului 38; în flexiunea verbală 6, 38, 243; ~ pe rădăcină 243, ~ pe sufixul conjugării 236, ~ pe desinenţă 243, ~ la imperfect 249, ~ la perfect simplu 250, ~ la mai mult ca perfect 251; variaţia ~ a dus la alternanţe vocalice 243; ~ în propoziţie 1015—1021, ~ mijloc de exprimare a raporturilor sintactice 1017, ~ pe nume predicativ 533; ~ în propoziţii: negative 1021, interogative 1020, dubitative 1022; evitarea succesiunii silabelor accentuate 976, 1043; ~ şi intonaţia 1017, 1029.

ACORD, definiţie 508, felurile ~ 508; abateri de la regulile ~ 508, ~ cu substantivele: nume de localităţi în formă de plural 2, 66, 543, precedate de *alde* 173, ~ substantivelor determinate de mai multe adjective 591; ~ adjectivului pronominal: demonstrativ 167, posesiv cu numele posesorului şi al obiectului posedat 159; ~ articolului: demonstrativ cu substantivul 179, 589, cu numeralul 179; posesiv 108, 592, 981; ~ pronumelui: de întărire 155, 157, posesiv cu numele posesorului şi al obiectului posedat 158, relativ *care* 165; ~ verbelor unipersonale cu conjunctivul 195, 235, ~ participiului cu subiectul 261; ~ apoziţiei cu termenul determinat 565; ~ atributului adjectival 167, 221, 587—590, ~ în caz 589, slăbirea ~ în caz în limba contemporană 1072, ~ în gen şi număr 590, ~ greşit al atributului adverbial 298, 579; ~ elementului predicativ suplimentar nominal cu numele la care se referă 689, 691; ~ predicatului cu subiectul 506, 536, ~ în persoană 537, ~ în număr 538, ~ în gen 541; ~ cu subiect multiplu 537, 538, 541, 544, ~ cu subiect la pluralul politeţii 540, predicatul este verb la pasiv (cu *a fi* sau reflexiv) 536, 545; ~ numelui predicativ 536, 539; forme regionale şi învechite care dau impresia de ~ greşit 546; abateri de la regulile ~ 539, 542—546, 757: ~ prin atracţie 544, ~ după înţeles 2, 4, 66, 543.

ACUZATIV, cazul ~, funcţiuni 21, 79, 599, 620, 624, 638, ~ cu prepoziţie 1, 43, 79, 304, 307, 333, 338, 515, 534, 535, 561, 611, 612, 617, 620, 624, 627, 632, 638, 649, 653, 659, 665, 671, 674, 679, ~ cu *pe* 2, 43, 59, 79, 307, 335, 599, 1070, substantive la ~ precedate de adverbe cu valoare de prepoziţie 79, 298, 302; în construcţia ~ de relaţie 212, ~ cu infinitivul 212, ~ cu participiul 212, ~ cu supinul 212; confuzia cu nominativul 2, 4, 76, 596, 986; ~ pronumelor personale 144, 298, 302, 679; verbe construite cu ~ 4, 612.

ADJECTIV, definiţie 117, ce exprimă ~ 117, categoriile gramaticale ale ~ 11 (vezi fiecare categorie în parte); ~ compuse 5; terminaţiile ~ variabile la nominativ singular 119, 120, 122, cu două terminaţii 25, 120, cu o terminaţie 25, 122; formarea femininului ~ 120, 121, 122, confuzii la femininul ~ derivate cu sufixe diferite 31, 120, 166; pluralul ~ 123: prin desinenţe (la masculine 124, feminine 125, comune ambelor genuri 126), confuzii la pluralul ~ derivate cu sufixe diferite 31, 125, 127; prin palatalizarea consoanei finale (la ~ cu două terminaţii 127; cu o terminaţie 128); alternanţe fonetice în tema ~ 121, 129; ~ invariabile 4, 25, 102, 130, ~ invariabile care capătă flexiune 130; articularea ~ 2, 99, 102, 109, 131, 549; declinarea ~ 131, genitivul ~ asemănător cu pronumele şi numeralul 131; ~ cu flexiune incompletă 25; ~ cu accent mobil în flexiune 38;

comparaţia ~, definiţie 132, gradul pozitiv 133, comparativ 134, superlativ 135; ~ cu valoare afectivă care dau valoare de super-

* Indicele trimite la paragrafe. Tilda (~) ţine locul cuvîntului matcă (sau al derivatelor) la orice formă flexionară.

lativ altor ~ 136, ~ care nu au grade de comparaţie 4, 25, 137, locul ~ după gradele de comparaţie 136, 976; vezi COMPARATIV, COMPARAŢIE, SUPERLATIV;

~ devenite interjecţii 411, ~substantivizate 5, 517, 598, 611, 678, ~ echivalente cu un substantiv în genitiv 5, ~ cu caracteristici de numeral 14, 175: însoţesc substantive la care se referă complementul de excepţie 678; ~ în locuţiuni adverbiale 294, ~ şi adverbul 12, 14, 130, 292, 295, 298, ~ determinate de adverbe 136, 298; ~ în locuţiuni prepoziţionale 302, 316, prepoziţii cu valoare de ~ 308; substantive cu sens de ~ 112; funcţiuni 15, 138, 518, 534, 535, 548, 549, 584, 586, 595, 599, 610, 624, 627, 644, 659, 684; determinantul ~ 78, 136, 298, 503, 506, 593, 594, 605, 612, 623, 627, 636, 658, 667, 788, 822, 826; locul ~ 976; locuţiune ~ vezi LOCUŢIUNE ADJECTIVALĂ.

ADJECTIV PRONOMINAL, definiţie 117, 141, tipurile de ~ 117, 141, funcţiunile ~ 161, 166, 551, 586, ~ cu dublu rol sintactic 753, locul ~ 978;

~ demonstrative, formele ~ 167, 168, declinarea ~ 168, acordul ~ cu substantivul determinat 167, ~ care apar înaintea substantivelor nearticulate 102, ~ în vorbirea indirectă 891, ~ accentuate 1024;

~ interogative-relative 165, ca mijloc de joncţiune 752, introduc: propoziţia interogativă 166, 463, 465, 471, 763, subordonatele: completive directe 780, completive indirecte 789, instrumentale 847, predicative 766, predicative suplimentare 881, sociative 850, subiective 760; *care* acordat 166;

~ de întărire vezi PRONUME de întărire;

~ negative 174, poziţia faţă de substantiv 174; ~ mijloc de negaţie 485, 486, însoţesc substantive la care se referă complementul de excepţie 678;

~ nehotărîte, felurile 170, confuzia cu numeralul 112, 175, 179, confuzia cu articolul nehotărît 112, 179; cazuri speciale de folosire a ~ 59, 172, 173; ~ folosite numai adjectival 170, 173; care apar numai pe lîngă substantive nearticulate 102, poziţia faţă de determinat 170; însoţesc substantive la care se referă complementul de excepţie 678, introduc propoziţii subordonate 752: completive directe 780, indirecte 789, concesive 861, instrumentale 847, predicative 766, predicative suplimentare 881, sociative 850, subiective 760;

~ posesive, folosirea pe lîngă substantive articulate enclitic 2, 101, 159, ~ legate de nume de rudenie 59, 101, 106, 162, ~ după prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale 160, 304, valorile ~ 161, 554, ~ cu referire la o persoană nedeterminată 151; acordul ~ cu numele posesorului şi al obiectului posedat 159, locul ~ 159.

ADVERB, definiţie 290, clasificarea ~ după formă 291, ~ simple 291, ~ compuse 5, 291, 329, ~ pimare 292, ~ derivate 292, 295, sufixele ~ 16, afixe cu valoare nepreciză la ~ 35, 291, ~ provenite din alte părţi de vorbire: ~ şi adjectiv 12, 14, 130, 292, 295, 298, numeral 292, pronume relativ-interogativ 292, substantiv 292, 340, 624, verb 235, 292; prepoziţie cu valoare de ~ 308, 333; conjuncţie cu valoare de ~ 361;

categorii de ~ după înţeles 295: ~ şi locuţiuni adverbiale de mod 295: propriu-zis 295; ~ de afirmaţie 295, 464, 477, ~ şi propoziţia neanalizabilă 299, 493, ~ accentuate 1021; ~ de cantitate 295, ~ repetate 298, ~ folosite ca instrumente de gradaţie nehotărîtă a adjectivelor şi ~ 298; ~ cu înţeles concesiv 295; ~ cu înţeles conclusiv 295, ~ care introduc coordonate conclusive 300, 713, 743; ~ de comparaţie 295, corelative ale ~ 644, introduc al doilea termen al comparaţiei 134, 298, 644, 645, ~ care introduc complementul de mod comparativ 134, 135, 298, 595, 644, 645, ~ care introduc elementul predicativ suplimentar 684, ~ care introduc propoziţii subordonate: modală propriu-zisă 822, 823 şi comparativă 134, 827—829, 832, predicativă 300, 766, predicativă suplimentară 881; cazul substantivului şi al pronumelui precedat de ~ de comparaţie 79, 144, 298, 302, 679; ~ de distribuţie 295; ~ de durată, revenire sau frecvenţă 295, cu valoare de ~ de timp 295; ~ explicative 295, ~ care introduc apoziţii 567, propoziţii apozitive 777; ~ de îndoială sau probabilitate 295, ipotetice în propoziţia condiţională 655, în afirmaţia nesigură 478; ~ de negaţie 295, 464, 480—482, 484, înglobate în cadrul unei părţi de propoziţie 515, ~ şi propoziţia neanalizabilă 299, 480, 493, ~ cu sens de afirmaţie 477, ~ accentuate 1021; ~ de precizare sau întărire 295, ~ accentuate 1021; de proximitate 295, în afirmaţia nesigură 478, care întăresc ideea de apropiere în timp 320; ~ de restricţie şi exclusivitate 295, subliniind caracterul exclusiv al condiţionalei 300, 655, 855; treceri de la o categorie la alta în cadrul ~ de mod 295; ~ de mod în construcţie cu prepoziţie 295, 595; ~ legat prin *de* de adjectiv sau de alt ~ 136, 298; ~ şi locuţiuni adverbiale de loc 295; ~ şi locuţiuni adverbiale de timp 295, 624, cu valoare modală 295; ~ cu valori multiple 296;

~ pronominale 293 : ~ demonstrative 293, ~ corelative în regentă 755, elemente de formare care întăresc valoarea ~ 35, ~ în vorbirea indirectă 891; ~ negative 293, 486, la care se referă complementul de excepţie 678; ~ nehotărîte 293, ~ la care se referă complementul de excepţie 678, care introduc propoziţii subordonate concesive 861, de loc 799; ~ relative-interogative 293, introduc propoziţii: interogative 465, 471, 763, subordonate: atributive 771, completive directe 471, 780, indirecte 789, predicative 766, predicative suplimentare 881, subiective 760, propoziţii circumstanţiale 300: de cauză 811, concesive 861, de loc 799, opoziţionale 867, temporale 916, exprimă raportul temporal: de anterioritate 804, posterioritate 805, simultaneitate 806, situaţii intermediare între ~ şi pronume relativ 371, corelativele ~ în regentă 293, locul ~ cu funcţiune de circumstanţial 989, ~ accentuate 1024;

comparaţia ~ 297, comparaţia ca element de legătură a ~ cu părţile de vorbire flexibile 11, 290; ~ şi locuţiuni adverbiale care formează gradele de comparaţie 2, 42, 134, 135, 298, 515; ~ cu valoare expresivă care formează superlativul absolut 136, 453; categorii de ~ care au comparaţie 297; ~ derivate cu sufixe care dau nuanţe graduale 297, locul ~ care formează grade de comparaţie 135, 976;

părţi de vorbire determinate de ~ 290, 298; ~ care determină propoziţii 290, ~ cu valoare substantivală 295, 598, ~ în locuţiuni adverbiale 294, ~ cu valoare de prepoziţie 14, 79, 104, 144, 295, 298, 300, 302, 304, ~ în locuţiuni prepoziţionale 300, 302, 316, 328, legătura dintre adverbe şi prepoziţii 300, 301, ~ cu valoare de conjuncţie 300, 347, 371, 696, 753, ~ în locuţiuni conjuncţionale 295, 300, 326, 332, 340, 367, 368, 370—374, 383, 384, legătura dintre adverbe şi conjuncţii 300, ~ în alcătuirea numeralelor 295; ~ devenite cuvinte de umplutură 970; funcţiuni 299, 507, 534, 535, 570, 577, 595, 598, 620, 624, 638, 659, 665, 679, ~predicative 299, 496, 528, 762, ~ predicative incidente 967, ~ care intră în componenţa predicatului 299, ~ nepredicative cu funcţiune de predicat 299, 496, ~ cu dublu rol sintactic 347, 515, 753, ~ construite cu dativul 4, 298, 304; în construcţia infinitivală relativă 511, în construcţii restrictive 510, care însoţesc complementul concesiv 668, ~ care întăresc: conjuncţiile adversative 738, complementul de excepţie 679, ideea de cumul 872; ~ care introduc: complementul cumulativ 673, de excepţie 679, propoziţia de excepţie 876, propoziţii coordonate cu ~, tipuri de tranziţie între joncţiune şi juxtapunere 713; ~ cu prepoziţii introduc subordonate 753; ~ corelative; ale complementului concesiv 669, cumulativ 675, de excepţie 680, în coordonarea disjunctivă 698, ale subordonatelor 300, 755: de cauză 812, concesive 863, condiţionale 857, consecutive 842, 843, cumulative 872, de excepţie 877, de loc 800, de mod 822, 823, de mod comparative 827, de timp 755, 805, 806; determinantul ~ 503, 506, 570, 593, 594, 605, 608, 636, 658, 776, 789, 822, 826; ~ care se intercalează: între pronume neaccentuat şi verb 144, 986, 989, în forma perfectului compus 194, 989; ~ folosite prin elipsă 298; punctuaţia 1053, 1056; locuţiune adverbială vezi LOCUŢIUNE ADVERBIALĂ.

ADVERSATIVE, unităţi sintactice ~, definiţie 734, termenii coordonării ~ 720, 734, interdependenţa unităţilor coordonate ~717, 736; deosebirea de coordonarea disjunctivă 734;

părţi de propoziţie; ~: definiţie 702, care pot fi coordonate ~ 703, conjuncţii de legătură 349, 354, 355, 359, 360, 365, 702, cu un element negativ 490, juxtapuse 702, folosirea instrumentelor gramaticale înaintea ~ 108, 704, ~ apropiate de copulative 702, ordinea 692, 992, punctuaţia 1053;

propoziţii ~ 717, 735, elemente de legătură 300, 354, 355, 357, 359, 360, 723, 737, 738, cu un element negativ 490, mijloace de întărire a raportului ~ în prima coordonată 739, juxtapuse 737, modurile folosite 740, ~ şi propoziţia concesivă 710, 736, 863, ~ şi propoziţia finală 819, ~ şi propoziţia opoziţională 670, 710, 865, 867, ~ cu sens temporal 712, ~ cu şi fără tautologie 960, corespondenţa timpurilor 902, ~ accentuate 1026, locul ~ în frază 717, 998, punctuaţia 1054, 1062, fraze ~ 735.

AFIRMAŢIE, definiţie 476, adverbe de ~ 295, 464, 477, adverbe de negaţie în ~ 477, ~ sigură, procedee de exprimare 464, 477, ~ sigură întărită 477, ~ nesigură 478, intonaţia ~ nesigure 478.

AFIXE lexicale 27, lexicale specializate pe părţi de vorbire 5, gramaticale 27, lexico-gramaticale 5, ~ cu valori multiple 5, 34, ~ cu valoare neprecizată: la adverbe şi locuţiuni aderbiale 35, 291, la numeral 35, 189, la pronume 35, 165, 168, 170, cu sens demonstrativ 35. Prefix vezi PREFIX, sufix vezi SUFIX.

AGENT, complement de ~, definiţie 596, 616, procedee de exprimare 79, 617, termenul determinat de ~ 201, 213, 220, 596, 616,

prepoziţii cu care se construieşte 317, 318, 617, ~ şi complementul indirect 617, ~ şi elementul predicativ suplimentar 683, ~ şi subiectul 429, 516, 616, ~ cu nuanţe circumstanţiale 317, 618, locul ~ 988;
propoziţie de ~, definiţie 795, elementul regent 752, elemente introductive 796, modurile folosite 797, locul ~ 1004.
ALTERNANŢE FONETICE, definiţie, rolul ~ 6, 37, ~ mijloc caracteristic al flexiunii 1070, condiţii de apariţie ale ~ 5, 37, ~ cu doi termeni 37, ~ cu trei termeni 37, confuzia dintre ~ şi desinenţe 6, caracterul neregulat al apariţiei ~ 37, restrîngerea productivităţii ~ la cuvintele noi 37, 71—73, 121, 242, 1072, ~ în rădăcină 28, 37, ~ în derivare 5, 31, 37, lista ~ 37; ~ neobişnuite în flexiunea nominală 4, ~ mijloc ajutător în formarea pluralului substantivelor 72; ~ vocalice 37: la adjectiv 121, 129, la substantiv 73, la verb 242, 246; ~ consonantice 37: la adjectiv 124, 129, la substantiv 74, la verb 242.
ANACOLUT, definiţie 962, tipuri de ~ 963, ~ în limba literară 962, fraze greşite cu ~964.
ANTERIORITATE, raport temporal de ~, în corespondenţa timpurilor, raport de nesimultaneitate 899, faţă de prezent 232, 901, 908, 910, 913, 917, 923, 927, 931, faţă de trecut 228, 916, 917, 918, 931, faţă de viitor 229, 907, 910, 911, 921, 923, 937; ~ la coordonate 901, ~ faţă de subordonate: atributive 911, 913, cauzale 921, completive directe 907, indirecte 937, consecutive 931, finale 927, temporale 803, 804, 916, 917, 918.
APOSTROF 1069.
APOZIŢIE, definiţie 565, situaţia ~ în cadrul părţilor de propoziţie 506, ~ acordată 565, ~ neacordată 565, ~ simplă 566, ~ dezvoltată 566, ~ izolată 567, ~ neizolată 567, ~ de identificare şi de calificare 586; valorile ~ 569; ~ exprimată prin: numeral 571, pronume 576, substantiv 565, 566—570, ~ introdusă prin adverbe explicative 567, ~ juxtapusă 567, 568; ce determină ~ 506, 567, 570; construcţii ~ care depăşesc sfera atributului 570, construcţii ~ de tip special 568: false ~ în vorbirea neîngrijită 568, ~ imitate după limbi străine 568; complementul unui substantiv cu funcţiune de ~ 593, locul ~ 982; punctuaţia 1058, 1062;
propoziţie apozitivă, definiţie 776, valoarea ~ 776, elemente introductive 777, ~ juxtapusă 777, ce determină ~ 776, modurile folosite 778, şi coordonata: conclusivă 710, copulativă 710, ~ şi subordonata: completivă directă 777, indirectă 777, subiectivă 777, locul ~ 1003, punctuaţia 776, 1058.
ARTICOL, definiţie 95, ~ cuvînt ajutător 10, 26, 95, ~ ca parte de vorbire 13, 95, existenţa mai multor ~ caracteristică a morfologiei româneşti 1070, categoriile gramaticale ale ~ 11, ~ înglobat într-o parte de propoziţie 515, ~ ca element de flexiune 45, ~ca mijloc de diferenţiere lexicală 4; felurile ~: după gradul de individualizare 96, după topica faţă de cuvîntul însoţit 96; lipsa ~ 115, lipsa ~ ca marcă a elementului predicativ suplimentar 685, construcţii fixe cu forme paralele articulate şi nearticulate 116; părţi de vorbire care au ~11;
~ hotărît propriu-zis, definiţie 97, formele ~ 87, 97, alipirea ~ la substantive 88, deosebirea dintre ~ şi celelalte articole 96, ~ şi cel nehotărît 48, 112; pronunţarea ~ 13, 88, 97, poziţia ~ 106, postpunerea ~ caracteristică a morfologiei româneşti 1070, 1071, întrebuinţarea ~ la substantiv 99: introducerea substantivului cu ~ în comunicare 100, substantive cu forme deosebite de ~ 4, 88, ~ la substantive compuse 5, ~ la numele proprii 2, 90, 103, 106, ~ generic 100, ~ la numele părţilor corpului 100, ~ la nume de acţiuni şi stări caracteristice unui obiect 100, ~ la substantive considerate fiinţe unice 100, 104, ~ la substantive însoţite de adjectiv propriu -zis 2, 102, 110, 602, ~ la substantive nume de rudenie 100, 104: însoţite de adjectiv posesiv 2, 101, 102, 104, 106; ~ la substantive însoţite de numeral: ordinal 191, colectiv 102, 184; ~ la substantive precedate de prepoziţie 104, 105, 306, ~ la substantive urmate de atribut pronominal în dativ 101, 146, ~ la vocativ 87, 98; folosirea ~ proclitic: ca mijloc de flexiune analitică 2, 45, 59, 97, 106, în locul celui enclitic 90, la părţile de propoziţie copulative 699; extinderea folosirii ~ proclitic în limba română contemporană 1072; ~ la adjectiv 99, 102, 549, articularea mai multor adjective prepuse 102; ~ la adverb 301; ~ la numerale: cardinale 179, colective 102, 184, ordinale 189; ~ la prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale 301; ~la pronume personale 148;
~ demonstrativ sau adjectival, formele ~ 109, ~ creaţie a limbii române 1071, ce leagă ~ 109, 110, ~ ca element de substantivizare 109, ~ pe lîngă adjective 109, 131, 549, ~ pe lîngă numerale 109: cardinale 179, ordinale 20, 189, 190, 550; ~ formează gradul superlativ 2, 45, 109, 135, 298; ~ şi pronumele demonstrativ 110, 111; ~ şi articularea substantivului cu

articol enclitic 110, ~ înaintea părților de propoziție coordonate: adversative 704, copulative 110, 135, 696, disjunctive 701; imposibilitatea folosirii ~ la adjective cu funcțiune de element predicativ suplimentar 685; poziția ~ 110, 114;

~ nehotărît, definiție 112, ~ ca element de substantivizare 112, formele ~ 112, pluralul ~ 4, confuzia cu adjectivul pronominal nehotărît și cu numeralul nehotărît 112, 179, întrebuințarea ~ 112, diferența de folosire a substantivului cu ~ la singular față de plural 112, ~ și cel hotărît 45, 112, ~ pe lîngă nume generice și de materie 66, 112, 113, poziția ~ 114;

~ posesiv sau genitival, definiție 107, formele ~ 107, ~ creație a limbii române 1071, acordul ~ 108, 592, 981, întrebuințarea ~ 108, ~ în componența numeralului ordinal 45, 107, 108, 189, ~ pe lîngă pronume și adjectiv pronominal posesiv 45, 107, 108, 158, ~ pe lîngă substantiv și pronume în genitiv 107, 108, ~ înaintea părților de propoziție coordonate: adversative 108, 704, copulative 108, 696, disjunctive 701, lipsa substantivului determinat de ~ 108, poziția ~ 114.

ASPECT, exprimarea ~ în română 25, 949, prefixe cu valoare de ~ 25, 29; verbe de ~ vezi VERB.

ATRACȚIE în frază 760; acord prin ~ vezi ACORD.

ATRIBUT, definiție 547, ce determină 2, 503, 506, 547, 557, 559, 574, 577, 581, 584, elipsa termenului determinat 947, determinantele ~ 502, 506, clasificarea după părțile de vorbire prin care este exprimat 2, 505, 547, 548—583:

~ adjectival, mijloace de exprimare 2, 548: prin adjectiv propriu-zis 138, 549, prin adjective pronominale 161, 166, 550, 551, prin numeral 2, 180, 184, 186, 191, 550, prin verb la gerunziu (acordat) 260, 553, la participiu 2, 220, 552; valorile ~ 117, 554, valorile ~ exprimat prin adjectiv posesiv 161, 554; ~ determinat de complement 594, locul ~ 180, 184, 975, 976: în funcție de accent și de ritm 976, 1043;

~ adverbial, cu prepoziție 299, 577—579, ~ fără prepoziție 577—579, ~asemănător cu ~ adjectival 14, 578, confundat cu ~ adjectival 579, ~ pe lîngă substantive cu sens verbal 299, 579, locul ~ 984;

~ pronominal, felurile ~ 572: în genitiv 166, 573, valorile ~ 573; în dativ 145, 574, valorile ~ 574; ~ prepozițional 575, valorile ~ 575; ~ apozițional vezi APOZIȚIE; locul ~ 983;

~ substantival, felurile 555; ~ în genitiv, procedee de exprimare 556, care determină ~ în genitiv al altui substantiv 557, în construcții cu raportul dintre determinat și ~ inversat 558, valorile ~ 77, 558; folosirea articolului posesiv la ~ coordonate copulative 696, coordonate disjunctive 701; locul ~ 980; ~ în dativ, ce determină ~ 78, 559, valorile ~ 560; ~ prepozițional, prin ce se exprimă 79, 105, 561, prepozițiile folosite 311—324, 326—328, 331—333, 335, 338—342, 344, 345, 562, clasificarea după prepozițiile folosite 562, valorile ~ 563, corespondența cu valorile ~ genitival 311, 564, construcții cu raportul dintre determinat și ~ inversat 317, 563, complementul unui substantiv cu funcțiune de ~ prepozițional 593, locul ~ 981;

~ exprimat prin numeral 505, 571;

~ verbal, prin ce se exprimă 580: gerunziu 221, 583, infinitiv 215, 219, 581, supin 222, 582, locul ~ 985;

clasificarea ~ după legătura cu determinatul 505, 547; ~ izolat 423, 584, prin ce se exprimă ~ izolat 584, situații care permit izolarea ~ 584, intonația ~ 584, punctuația ~ 1062; clasificarea ~ după conținut 505, 547: ~ de identificare 586, de calificare 586, de clasare 586; clasificarea ~ după nuanța circumstanțială 547, ~ circumstanțial, definiție 585, nuanțe circumstanțiale 585; ~ descriptiv 585, deosebirea dintre ~ descriptiv și ~ de calificare 586; legătura dintre valorile ~ și sensul lexical 4, 554, 558, 563, ~ subiectiv 4, 77, 161, 554, 558, 563, 573, 574, ~ obiectiv 4, 77, 161, 554, 558, 560, 563, 573—575, ~ autorului 4, 554, 558, 563,573; ~pe lîngă substantive cu sens verbal 4, 577, 581; articularea substantivului cu prepoziție urmat de ~ 306; trecerea ~ de la cuvîntul de bază la derivat și invers 5; asemănări cu numele predicativ 505, 534, ~ și complementul 146, 423, 503, 505, 560, 562, 574, 606, ~ și elementul predicativ suplimentar 504, 688, ~ eliptic 947, punctuația 1053;

propoziție atributivă, definiție 770, propriuzisă și apozitivă 770, elementul regent 718, 746, 749, 770, elemente introductive 300, 367, 370—372, 374, 383, 384, 391, 519, 771, cu corelative în regentă 755, modurile folosite 216, 438, 445, 774, ~ izolată 423, 772, ~ neizolată 772, ~ de identificare și de calificare 775, ~ cu valoare: subiectivă 771, obiectivă 771; ~ circumstanțială 773, ~ descriptivă 773, ~ în vorbirea indirectă 888, 889, ~ interogativă indirectă 462, 471, 749, 771, 889, ~ cu două subiecte în anacolut 963, corespondența timpurilor 911,

914, ~ accentuată 1026, ~intercalată 1016, locul ~ 166, 1002, punctuaţia 1054.

CATEGORIE gramaticală, definiţie 18, ~ ale limbii române 18, prin ce se exprimă ~ 26, cumul de mijloace pentru marcarea ~ inovaţie a limbii române 1071, ~ specifice fiecărei părţi de vorbire 11, ~ nespecifice unor părţi de vorbire 4, cuvinte care nu au toate ~ specifice clasei lor 25.

CAUZĂ, complement circumstanţial de ~, definiţie 627, elementul determinat 221, 627, procedee de exprimare 138, 219, 221, 317, 595, 628, 754, prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu care se construieşte 316, 317, 321, 324, 326, 328, 332, 333, 335, 338, 341, 345, 629, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 325, 328, 333, 345, 372, 373, 630;

propoziţie circumstanţială de ~, definiţie 810, elementul regent 921, ~ condiţională 810, ~ izolată şi neizolată 423, elemente introductive 300, 349, 368, 369, 372, 373, 376, 378, 379, 384, 392, 405, 811, corelativul ~ 812, ~ subordonată indirect 750, 810, 939, modurile folosite 216, 813, corespondenţa timpurilor 920—923, ~ şi coordonata conclusivă 712, ~ şi propoziţia concesivă propriu-zisă 860, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 221, 368, 370, 401, 814, 933, ~ intercalată 1016, locul ~ 1008, punctuaţia 1050, 1058.

CAZ, definiţie 21, ~ limbii române 21, ~ substantivului 25, 75, substantive cu forme ~ deosebite 4, forma ~ mijloc de diferenţiere lexicală 4, neconcordanţă între ~ cu care se construiesc complementul şi completivele aceleiaşi regente introduse prin pronume 963, ~ pronumelui şi adjectivului pronominal care introduce o subordonată 166, 519, 753, 760, 771, 780, 789, ~substantivului şi al pronumelui precedat de adverb cu valoare de prepoziţie 79, 144, 298, 302, funcţiuni 21, 76—80; vezi fiecare caz.

COMPARATIV, gradul ~, definiţie 22, 134, ~ de egalitate 134, construcţii echivalente cu ~ de egalitate 134, ~ de inegalitate 295; ~ de superioritate 134, 643, ~ de inferioritate 134, 643; formarea ~ 2, 134, 298, 317, al doilea termen al ~ 134, 317, 643, 826, elemente care introduc al doilea termen al ~ 134, 317, 644, 645, 826, 830, lipsa termenului al doilea al comparaţiei la ~ de superioritate 134, echivalenţa între ~ de inferioritate şi forma negativă a ~ de egalitate 134, ~ cu sens de superlativ absolut 134, confuzia dintre ~ precedat de *cel* şi superlativul relativ 135.

COMPARATIV, complement şi propoziţie ~ vezi MOD.

COMPARAŢIE, definiţie 22, grade 22, 132, 29 (vezi şi COMPARATIV, SUPERLATIV), ~ cu mijloace: analitice cu ajutorul adverbelor şi locuţiunilor adverbiale 2, 40, 42, 134, 135, 138, 297, 298, sintetice 5, 30, 135, 297; ~ de egalitate 134, 317, 643, 826, ~ de inegalitate 134, 135, 295, 643, 826, exprimarea termenului al doilea al ~ 79, 134, 135, 295, 298, 303, 317, 321—323, 643, 644, 645, 826, 830, părţi de propoziţie cu care se stabileşte ~ 640, 826, construcţii ~ cu funcţiune de element predicativ suplimentar 684;

~ la adjectiv 132—137 (vezi ADJECTIV);
~ la adverb 297 (vezi ADVERB);
~ la interjecţie 4, 22;
~ la numeral 4, 22;
~ la participiu 220;
~ la pronume 4, 22;
~ la substantiv 4, 22.

COMPLEMENT, definiţie 593, procedee de exprimare 595, părţile de vorbire determinate de ~ 213, 506, 593, 594, ~ care se referă la altă parte de vorbire decît cea determinată 593, ~ predicatului nominal 593, ~ gerunziului 221, determinantele ~ 502, ~ şi atributul 146, 423, 503, 505, 560, 562, 574, ~ şi elementul predicativ suplimentar 504, 688; clasificarea ~ 505, 594, ~ circumstanţiale 594, ~ necircumstanţiale 594, raportul dintre ~ circumstanţiale şi necircumstanţiale 596, legătura ~ necircumstanţiale cu determinatul 596, ~ în propoziţiile nominale existenţiale bimembre 593, ~ cu valori mixte 425, 594, locul ~ circumstanţiale 989, punctuaţia ~ circumstanţiale 1053, ~ eliptic 942, 947.

COMPLEMENT DE AGENT vezi AGENT.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZĂ vezi CAUZĂ.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL CONCESIV vezi CONCESIV.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL CONDIŢIONAL vezi CONDIŢIONAL.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL CUMULATIV vezi CUMULATIV.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE EXCEPŢIE vezi EXCEPŢIE.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL INSTRUMENTAL vezi INSTRUMENTAL.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE LOC vezi LOC.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE MOD vezi MOD.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL OPOZIŢIONAL vezi OPOZIŢIONAL.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE RELAŢIE vezi RELAŢIE.

COMPLEMENT CIRCUMSTANŢIAL DE SCOP vezi SCOP.

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV vezi SOCIATIV.

COMPLEMENT CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP vezi TIMP.

COMPLEMENT DIRECT, definiție 596, 597, elementul determinat 5, 193, 202, 203—205, 321, 597, 884, 908, verbe cu două ~ 201, 601, 785, ~ și construcțiile pasive 201, 596, ~ gerunziului 213, 221, ~ infinitivului 213, 219, ~ participiului 213, 511, ~ supinului 222, ~ intern 197, 602, procedee de exprimare 112, 115, 147, 202, 205, 219, 221, 321, 417, 511, 519, 595, 598, 599, 604, 943, ~ cu prepoziția *pe* 307, 335, 599, ~ cu prepoziția *la* exprimînd o cantitate mare 333, 599, ~ izolat 499, ~ reluat sau anticipat 147, 153, 512, 594, 596, 600, 661, 1070, 1072, ~ la care se referă elementul predicativ suplimentar și propoziția predicativă suplimentară 683, 880; ~ și complementul: indirect 212, 316, 594, 596, de loc 313, de mod 602, de mod de măsură 603, sociativ 653; ~ și subiectul 4, 76, 596, 599, 986, locul ~ 986, punctuația 1053;

propoziție completivă directă, definiție 779, elementul regent 749, 897, ~ pe lîngă verbe cu două complemente directe 785, elemente introductive 367, 368, 370—374, 383, 384, 471, 519, 780, 781, 1072, modurile folosite 438, 443, 445, 787, 928, ~ reluată sau anticipată 147, 782, ~ interogativă indirectă 462, 471, 749, 783, 889; ~ și coordonata copulativă 781, ~ și subordonata: apozitivă 777, completivă indirectă 749, 786, 790, 794, de relație 852; ~ și construcția infinitivală relativă 511; ~ cu nuanțe circumstanțiale 787, corespondența timpurilor 897, 907—910; ~ în vorbirea indirectă 792, 888, 889, ~ intercalată 1016, locul ~ 1004, punctuația 1054.

COMPLEMENT INDIRECT, definiție 596, 605, verbe cu două ~ 606, elementul determinat 193, 202, 205, 213, 219, 221, 235, 605, 607—609, 612, 884, procedee de exprimare 4, 138, 146, 147, 166, 202, 205, 219, 222, 417, 574, 595, 610, 611, prepoziții cu care se construiește 311, 313—318, 320, 321, 324, 326, 328, 329, 331—333, 335, 337—339, 610, ~ reluat sau anticipat 147, 153, 512, 596, 613, 1070, 1072, valorile ~ 606; ~ la care se referă elementul predicativ suplimentar și propoziția predicativă suplimentară 683, ~ și atributul 146, 560, 562, 574, 606, și complementul: de agent 617, direct 212, 316, 594, 596, de relație 316, 663; ~ și subiectul 78, 596, 614, ~ cu nuanțe circumstanțiale 316, 328, 334, 338, 339, 615, ~ izolat 609, locul ~ 987, punctuația 1053;

propoziție completivă indirectă, definiție 788, elementul regent 718, 749, elemente introductive 147, 367, 368, 371—374, 383, 384, 405, 519, 789, 790, modurile folosite 438, 445, 793, ~ negative cu sens pozitiv 491, ~ reluată sau anticipată 147, 791, ~ interogativă indirectă 462, 471, 749, 792, 889; ~ și propoziția: apozitivă, 780, completivă directă 749, 786, 790, 794, condițională 859, de relație 852; ~ cu nuanțe circumstanțiale 789, 790, 794, 859, locul ~ 1004, punctuația 1054.

COMPUNERE vezi FORMAREA CUVINTELOR, CUVÎNT COMPUS.

CONCESIV, complement circumstanțial ~, definiție 667, procedee de exprimare 221, 668, 754, adverbe cu care se construiește 668, prepoziții și locuțiuni prepoziționale cu care se construiește 316, 668, corelativul ~ 669;

prepoziție circumstanțială ~, definiție 860; felurile: ~ propriu-zisă 860, ~ ipotetică (condițională) 860; elemente introductive 300, 349, 368, 370, 372—374, 377, 387, 388, 391, 399, 400, 861, 1072, construcții specifice ~ ipotetice 861, ~ juxtapusă 712, 862, corelativele ~ în regentă 295, 710, 863; ~ pozitivă cu sens negativ 491, ~ nominală 861, eliptică de predicat 861, modurile folosite 433, 438, 445, 864, ~ și propoziția coordonată adversativă 710. 736, 863, ~ cu nuanță opozițională 391, ~ propriu-zisă și propoziția cauzală 860, ~ ipotetică și propoziția condițională 860; ~ intercalată în regentă 861, 1016, locul ~ 1011, punctuația 1054.

CONCLUSIVĂ, coordonarea ~, definiție 741, unități sintactice legate prin ~ în frază 717, 720, 742; gradul de legătură al unităților sintactice ~ 717;

parte de propoziție ~ definiție 705, părți de propoziție de același fel legate prin coordonare ~ 706, conjuncții de legătură a ~ 349, 356, 365, 705, ordinea ~ 692, 994, punctuația 1053;

propoziție ~, definiție 741, fraze coordonate ~ 742, elemente de legătură 295, 349, 355, 356, 365, 723, 743, ~ juxtapuse 743, modurile folosite 744, propoziția coordonată ~ și subordonata: apozitivă 710, cauzală 712, consecutivă 710, 711, 741, corespondența timpurilor 905, propoziții ~ accentuate 1026, locul propozițiilor ~ 717, 1000, punctuația propozițiilor ~ 1054.

CONDIȚIONAL, complement circumstanțial ~, definiție 664, procedee de exprimare 221, 665, 754, locuțiuni prepoziționale cu care se construiește 665, felul predicatului propoziției în care se află ~ 664, ~ cu alte

nuanţe circumstanţiale 666, alte complemente cu nuanţă ~ 666;
propoziţie circumstanţială ~, definiţie 854, elementul regent 718, elemente introductive 300, 349, 368, 370, 373, 374, 383, 391, ~ juxtapuse 612, 856, adverbe care subliniază sensul ~ 300, 658, 855, corelativele ~ 857, modurile folosite 433, 445, 858, false ~ 867, ~ şi coordonata copulativă 710, ~ şi completiva indirectă 859, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 370, 373, 374, 401, 858, 859, 933, ~ şi propoziţia concesivă condiţională 860, corespondenţa timpurilor 858, 932—936, ~ intercalată 1016, locul ~ 1011, punctuaţia 1054.
CONDIŢIONAL-OPTATIV, modul ~, ce exprimă ~ 216, 433, auxiliarul ~ 194; condiţionalul: în principală 216, în subordonată 216; optativul 216: în principală 216, 441, în subordonată 216, verbe des folosite la ~ 4, atenuează acţiunea unor verbe 216, în imprecaţii 216, cu valoare de potenţial în propoziţia concesivă 864, imperfect indicativ cu valoare de ~ 226, conjunctiv prezent cu valoare de ~ 231; potenţialul 216: în propoziţii principale 445; ~ cu valoare de prezumtiv 216, 267, conjunctiv perfect cu valoare de ~ 232; funcţiuni 527; ~ în propoziţii coordonate: copulative 729, 903, disjunctive 904; ~ în propoziţii subordonate: atributive 774, de agent 797, cauzale 813, completive directe 784, indirecte 793, concesive 864, consecutive 844, cumulative 873, de excepţie 878, instrumentale 848, modale propriu-zise 825, modale comparative 833, modale comparative condiţionale 837, modale de măsură 840, de loc 801, opoziţionale 869, predicative 769, predicative suplimentare 882, sociative 851, subiective 764, temporale 918;
~ prezent, formarea ~ 237, 269, conjugarea ~activ 269, conjugarea ~ pasiv 272, conjugarea ~ reflexiv: cu pronumele în acuzativ 274, cu pronumele în dativ 275, ~ cu forme inversate 269, 274; ce exprimă ~ 213, 233, 443, 444; valori modale 233; ~ în propoziţii coordonate: conclusive 905, copulative 903; ~ în subordonate: atributive 445, 913, cauzale 921, completive directe 443, 445, 909, completive indirecte 445, condiţionale 445, 858, 934, consecutive 931, cumulative 445, modale comparative condiţionale 433, 930, sociative 445, subiective 443, 445;
~ perfect, formarea ~ 237, 270, conjugarea ~ activ 270, conjugarea ~ pasiv 272, conjugarea ~ reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275, ce exprimă ~ 213, 234, 441, 443, 444, imperfect indicativ cu valoare de ~ 226; în propoziţii coordonate: adversative 902, conclusive 905, copulative 903; ~ în propoziţii subordonate: atributive 913, cauzale 921, completive directe 909, concesive 937, condiţionale 858, 934, consecutive 445, 931, modale comparative condiţionale 433, 445, 931.
CONJUGARE, definiţie 24, 236, tipuri de ~ 236, caracteristicile ~ 236, ~ productive şi neproductive 236, treceri de la o ~la alta 236, asemănări între ~ a II-a şi a III-a 236, accentul în ~ 38, 243, forme deosebite în cadrul aceleiaşi ~ 4, verbe care aparţin la două ~ 236, verbe care aparţin la trei ~ 236; ~ mijloc de diferenţiere lexicală 4; ~ activă 246—271, ~ pasivă 272, ~ reflexivă 273: cu pronumele în acuzativ 273—274, cu pronumele în dativ 273, 275; ~ verbelor auxiliare 276—278, ~verbelor neregulate 279—287, ~ verbelor unipersonale şi impersonale 288—289; ~ verbelor regulate: indicativul: prezentul 246, imperfectul 249, perfectul simplu 250, perfectul compus 263, mai mult ca perfectul 251, viitorul 265, viitorul anterior 266; condiţional-optativul: prezent 269, perfect 270; conjunctivul: prezent 252, perfect 268; prezumtivul 267; gerunziul 260; imperativul: pozitiv 255, negativ 258; infinitivul: prezent 259, perfect 271; participiul 261; supinul 262.
CONJUNCTIV, modul ~, desinenţele ~ 32, *să* marcă a ~ 2, 44, 252, 350, 383, lipsa conjuncţiei caracteristice ~ 862, ~ după verbe de modalitate şi de aspect 195, 529, valoarea acţiunii exprimate de ~ 195, 213, 215, 433, 441, 444, 447, 450, nuanţe de sens exprimate de ~ 215: concesia 215, condiţia 215, deliberarea 215, indignarea 215, îndoiala 215, presupunerea 215; ~ cu valoarea altor moduri: condiţional 215, 232, optativ 215, 231, imperativ 231, 450, prezumtiv 215, 267, ~ şi infinitivul 195, 215, 219, 327, 581, larga folosire a ~ în sintaxa frazei 1070, folosirea ~ în locul infinitivului trăsătură comună a limbilor balcanice 1071, funcţiuni 527; ~ în propoziţiile interogative 215, în coordonatele: conclusive 744, copulative 729, disjunctive 904, în subordonatele: apozitive 778, atributive 774, completive directe 784, completive indirecte 793, concesive 862, 864, consecutive 844, cumulative 873, de excepţie 878, modale propriu-zise 825, modale comparative 833, modale comparative condiţionale 433, opoziţionale 869, predicative 769, predicative suplimentare

882, de scop 881, subiective 764, temporale 808; timpurile ~ 231;

prezent, formarea ~ 252, desinenţele ~ 34, 252, alternanţe fonetice în tema ~ 237, 252, forme iotacizate 254, conjugarea ~: activ 252, pasiv 272, reflexiv; cu pronumele în acuzativ 274, cu pronumele în dativ 275; deosebirea ~ de prezentul indicativ 252, ~egal cu prezentul indicativ 253, valori absolute 231, valori relative 231, valori modale: de imperativ 231, de optativ 231; ~ în coordonatele: adversative 902, copulative 903; în subordonatele: atributive 445, 912, completive directe 908, concesive 445, condiţionale 445, 858, 935, consecutive 931, de scop 445, 927, subiective 445, temporale 917;

perfect, formarea ~237, 268, conjugarea~: activ 268, pasiv 272, reflexiv: cu pronumele în acuzativ 274, cu pronumele în dativ 275; valori absolute 232, valori relative 232, valori modale 215, 232, 441, 916; ~în coordonatele: adversative 902, conclusive 905, copulative 903; în subordonatele: atributive 912, completive directe 908, concesive condiţionale 445, condiţionale 445, 858, 935, consecutive 931, modale comparative condiţionale 433, de scop 927, temporale 917.

CONJUNCŢIE, definiţie 346, cuvînt ajutător 10, criteriu de definire 12, bogăţia ~ în limba română 1070, 1072, clasificarea după formă 16, 348, ~ simple 348, ~ compuse 348, trecerea de la ~compuse la ~simple 348, valoarea sintactică a ~ 350, 515, sensul lexical al~ 350, raportul dintre sensul lexical şi valoarea sintactică 350, raportul dintre vechimea ~ şi numărul valorilor exprimate 350, ~cu valori specializate 350, ~ sinonime 350; ~ marcă a conjunctivului 2, 44, 252, 350, 383, ~ construite numai cu indicativul 350; adverbe cu valoare de ~ 300, 347, 371, 693, pronume relative-interogative cu valoare de ~ 166, 347, prepoziţii cu valoare de ~ 14, 309, 316, 327, 347, 693, legătura dintre prepoziţii şi ~ 309, 746, ~cu valoare de adverb 361, ~ în locuţiuni adverbiale 294: ~în exclamaţii 368, 373, 374, 400, ~întărind un imperativ 354; felul unităţilor sintactice legate prin ~346, ~ în propoziţii independente 350; ~ coordonatoare 346, 349, 711, 723: adversative 349, 354, 355, 357, 359, 360, 365, 702, 704, 723, 737, locul ~ adversative 352, 998; ~ conclusive 349, 355, 356, 365, 705, 723, 743, locul ~conclusive în propoziţie 352, 1000; ~ copulative 349, 359, 361, 363, 365, 366, 368, 374, 693, 723, 727, 728, ~ cu valoare mixtă copulativă şi adversativă 359; ~ disjunctive 349, 358, 362, 364, 698, 723, 732; ~coordonatoare corelative 351, 755, ~ coordonatoare corelative ale unei subordonate: concesive 863, cumulative 872; ~subordonatoare 346, 349, 711, 752: introduc propoziţii: apozitive 777, atributive 367, 370—372, 374, 383, 384, 771, cauzale propriu-zie 349, 368, 369, 372, 373, 376, 378, 379, 384, 811, cauzale condiţionale 349, 373, 811, completive directe 367, 368, 370—374, 383, 384, 780, 781, completive indirecte 367, 368, 371—374, 383, 384, 789, concesive 349, 368, 370, 372—374, 377, 861, condiţionale 349, 368, 370, 373, 374, 383, 855, consecutive 349, 367, 368, 371, 374, 375, 380, 383, 842, 843, instrumentale 349, 374, 847, de loc 349, 384, modale propriu-zise 349, 371, 372, 382, modale comparative 349, 371, 372, 375, opoziţionale 349, 370, 373, 384, 867, predicative 367, 368, 372, 374, 383, 766, locul~predicative 1001, predicative suplimentare 881, de relaţie 349, 374, 853, de scop 349, 367, 374, 383, 816, subiective 367, 368, 370, 372—374, 383, 760, 761, locul~subiective 1001, temporale 368, 370—373, 381, 384, 805, 806, 916, ~precedate de adverb introduc propoziţia de excepţie 876; corelaţia dintre o ~ subordonatoare şi una coordonatoare 351; ~care nu au loc fix 352, ~accentuate 1022, punctuaţia 1053, valorile principalelor ~ şi locuţiuni conjuncţionale 354—409; locuţiuni conjuncţionale vezi LOCUŢIUNE CONJUNCŢIONALĂ.

CONSECUTIV, complement circumstanţial ~, vezi MOD;

propoziţie circumstanţială ~, definiţie 841, elemente introductive 349, 367, 368, 371, 374, 375, 380, 383, 842, corelativele ~în regentă 718, 842, 843, ~ negativă echivalentă cu o ~ pozitivă 843, modurile folosite 438, 445, 844, corespondenţa timpurilor 931, ~şi coordonata conclusivă 710, 711, 741, ~ şi propoziţia temporală 845, locul ~1010, punctuaţia 1054.

CONSTRUCŢIE absolută 511, 595; ~ comparativă 134, 511, 684 vezi şi COMPARATIV; ~infinitivală vezi INFINITIV; ~ partitivă cu determinatul neexprimat 317, 321, 518, 599, 943; ~ restrictivă 181, 511, 823, 832.

COORDONARE, raport de ~, definiţie 420, 710, 719, ~în propoziţie 506, 693: definiţie 692, mijloace de realizare 421, 489, 490, 509, 694; ~ în frază 708, 717, 720: definiţie 712, mijloace de realizare 300, 421, 489, 490, 711, 712, 723, felurile raportului de ~722; ~între fraze 349, 721,~ şi subordonarea

670, 708, 710, 712, 819, 829, 865, 870, conjuncţii de ~ vezi CONJUNCŢIE.
COORDONATE, părţi de propoziţie ~, definiţie 689, felul părţilor de propoziţie ~689, 690, topica ~692, 991—994, intonaţia~1033, punctuaţia~1053;
propoziţii ~, raportul dintre ele 708, 710, 717, omiterea repetării unor elemente exprimate în una dintre ~724, corespondenţa timpurilor 898, 901—905, locul~717, 996—1000, accentul în ~ 1026, intonaţia 1032, 1035, punctuaţia 1054, 1056, 1062; fraze~ 721; unităţi sintactice ~ în frază 717, 720; ~adversative vezi ADVERSATIVE, ~ conclusive vezi CONCLUSIVE, ~ copulative vezi COPULATIVE ~ disjunctive vezi DISJUNCTIVE.
COPULATIVE, unităţi sintactice ~ în frază, definiţie 725, felul unităţilor sintactice~ 717, 726; gradul de legătură al unităţilor sintactice~717;
părţi de propoziţie ~ 693, 694, elemente de legătură 359, 361, 363, 365, 366, 693, 695, corelative ale conjuncţiilor care leagă~ 693, ~ juxtapuse 691, 693, ~ negative 490, folosirea instrumentelor gramaticale înaintea ~: prepoziţiile 695, articolul: demonstrativ 110, 135, 696, posesiv 108, 696, hotărît 696, adverbele din componenţa comparativului 134, 697, superlativului: absolut 697, relativ 135, conjuncţiile 693; ordinea~ 692, 991, punctuaţia 1053;
propoziţii ~ 726, elemente de legătură 359, 361, 363, 365, 368, 374, 723, 727, 728, propoziţii ~ juxtapuse 727, propoziţii~negative 490, modurile folosite 729, corespondenţa timpurilor 903, propoziţia ~ şi propoziţia coordonată disjunctivă 362, 364, 730, propoziţia ~ şi propoziţia subordonată: apozitivă 710, condiţională 710, cumulativă 710, 870, finală 374, 710, 818, 819, modală comparativă de egalitate 829, temporală 710; ordinea propoziţiilor ~ 997, propoziţii ~accentuate 1026, punctuaţia 1054, 1062, intonaţia 1035.
CORELATIVE în coordonare: copulativă 693, 727, disjunctivă 699; ~ complementului: concesiv 669, cumulativ 675, de excepţie 680; ~ în regentă ale subordonatelor 293, 755: cauzale 812, concesive 295, 710, 863, condiţionale 857, consecutive 718, 812, 843, cumulative 710, 872, de excepţie 877, de loc 800, modale propriu-zise 822, 823, modale comparative 827, modale de măsură 755, 839, opoziţionale 710, 867, de scop 817, temporale 755, 805, 806.
CORESPONDENŢA TIMPURILOR, definiţie 897, factorii de care depinde ~ 938, ~între fraze sau propoziţii independente 900, ~ la propoziţiile coordonate 898, 901—905, ~ la propoziţiile subordonate 858, 898, 906—937, ~ ca marcă a dependenţei subordonatei 757, libertatea ~ 938, 1070; vezi fiecare propoziţie şi fiecare raport temporal.
CRATIMĂ 1069.
CUMULATIV, complement circumstanţial ~, definiţie 673, procedee de exprimare 674, elemente de construcţie 337, 674, corelativele ~676, ~ şi complementul de excepţie 676, 680, ~ şi complementul sociativ 676;
propoziţie circumstanţială ~, definiţie 870, elemente introductive 349, 393, 871, corelativele ~710, 872, locuţiuni adverbiale echivalente cu ~ 674, adverbe care întăresc ideea de cumul 872, modurile folosite 445, 873, ~ şi coordonata copulativă 870, ~ şi propoziţia circumstanţială de excepţie 874, 879, locul ~ 1013, punctuaţia 1054.
CUVÎNT, definiţie 3, ca unitate lexico-gramaticală, 3, 4, clasificare~în părţi de vorbire 4, 9, sensul lexical şi gramatical 4, legătura dintre sensul lexical şi gramatical 4, sensul lexical şi: accentul 1018, îmbinarea de ~ 4, existenţa sau absenţa unor forme gramaticale 4, comportarea sintactică a~ 4, 5, precizarea sensului ~ polisemantice sau omonime în îmbinări de ~4, sinonimie lexicală cu efectele gramaticale 4, atracţie paronimică cu efecte gramaticale 4, structura morfologică a ~ 27, împrumutul de ~ 4; ~ ajutător 10, vezi ARTICOL, CONJUNCŢIE, PREPOZIŢIE, VERB AUXILIAR.
CUVÎNT COMPUS, delimitarea ~ de locuţiune 4, delimitarea ~ de îmbinarea de cuvinte 4, ~ ca parte de propoziţie dezvoltată 511, accentul ~ 1018, scrierea ~ 51; vezi FORMAREA CUVINTELOR.
CUVÎNT DE DECLARAŢIE 884, 889, locul ~ 885, determinantele ~ 884, punctuaţia ~ 1058.
CUVÎNT INCIDENT vezi INCIDENTE.
CUVÎNT DE INFORMARE 749, 763, 767, 889.
CUVÎNT DE UMPLUTURĂ, definiţie 969, părţi de vorbire care devin ~ 80, 885, 970, 971, rolul ~ în vorbire 971, ~ devenite ticuri verbale 971.
DATIV, cazul ~ 78, ~etic 151, ~locativ 78, 620, ~ posesiv 145, 146, 574, ~ posesiv, trăsătură comună limbilor balcanice 1071, construcţii propoziţionale echivalente cu ~2, 43, 179, 307, 333, 611. părţi de vorbire construite cu ~: adjective 78, 612, adverbe 78, 298, 608, interjecţii 78, 605, prepoziţii 78, 104, 304, substantive 78, verbe 4, 78, 607, 612; confuzia ~ cu genitivul 2; funcţiuni 4, 21, 78, 146, 519, 559, 574, 610, 665, valorile ~145, 560, 574.

DECLINARE, definiţie 21, în comparaţie cu celelalte limbi romanice 1071, slăbirea ~în limba contemporană 1072; ~ adjectivului 131; ~ articolului: demonstrativ 109, hotărît 97, nehotărît 112, posesiv 107; ~numeralului: cardinal propriu-zis 179, colectiv 184, fracţionar 185, multiplicativ 186, ordinal 190; ~pronumelui: demonstrativ 168, interogativ-relativ 165, de întărire 156, negativ 174, nehotărît 171, personal 143, de politeţe 149; ~substantivelor: tipuri de~ 81, ~ pe genuri 82, ~ nearticulată a numelor comune 84—86, ~ articulată 87, 89, ~ substantivelor nume de rudenie cu adjectiv posesiv conjunct 162, ~ numelor proprii 90, 94, ~ nearticulată a substantivelor compuse 5, 91, 92, 93, ~ articulată a substantivelor compuse 93, 94.

DEFECTIV, verb ~, definiţie 287, ~vechi 287, ~recente 287, ~regionale 287.

DERIVARE vezi FORMAREA CUVINTELOR.

DESINENŢĂ, definiţie 32, ce exprimă ~32, 238, din ce este constituită ~32, ~zero 33, 238, ~legate de anumite sufixe 5; contopirea fostei ~ *-i* cu consoana precedentă 6, 26, 37, 238; ~ substantivale: de singular: masculin şi neutru 60, feminin 60, genitiv-dativ feminin 85, vocativ 80, 85, 90, la genul personal 90; ~ de plural 68; masculin 68, feminin 69, neutru 19, 70; concurenţa dintre ~ neutre de plural 1072; diferenţe de sens marcate de ~substantivală 61; ~adjectivale: de singular feminin 120, de plural: masculin 124, feminin 125, comune tuturor genurilor 126, de genitiv-dativ feminin singular 131, ~de vocativ 131; ~ verbale 32: ~analizabile 32, ~contopite cu finala temei 238, ~ contopite cu sufixul verbal 238, rolul ~ în deosebirea formelor verbale 238, 244, ~ comune timpurilor şi modurilor la toate verbele 240, diferenţă de sens marcată de ~ verbală 246, ~ la verbele auxiliare 244,~ la verbele unipersonale 289, ~ indicativului: imperfect 249, mai mult ca perfect 251, perfect simplu 250, prezent 246, 248; ~ conjunctivului prezent 32, 34, 252, ~ imperativului pozitiv 255.

DETERMINANT 503, 506.

DETERMINARE, raport de ~ vezi SUBORDONARE.

DETERMINAT 503, 506.

DIATEZĂ, definiţie 24, 199, tipuri de ~ 199, prin ce se exprimă ~ 40, 236, ~ mijloc de diferenţiere lexicală 4, complementul direct şi indirect şi ~ 596;

~ activă 246—272; definiţie 24, 200, verbe la ~ activă cu complement exprimat prin pronume reflexiv 202, 205: obiective 152, 205, posesive 205, reciproce 152, 205; verbe eventive la ~ activă 206; inversarea construcţiei cu verb pronominal obiectiv 212; locuţiuni verbale la ~ activă 193;

~ pasivă 272—273, definiţie 24, 201, formele 2, 40, 201, 272, tendinţa de întărire a pasivului cu *a fi* în limba contemporană 1072, diferenţa dintre ~activă şi pasivă 201, verbe eventive la ~ pasivă 206, pasivul reflexiv 202, 204, diferenţa între pasivul cu *a fi* şi pasivul reflexiv 201, 202, verbe la~ pasivă cu complement direct 201, 596; locuţiuni verbale la ~ pasivă 193;

~ reflexivă, definiţie 24, dezvoltarea~reflexive datorită influenţei slave 1071, deosebirea dintre ~ reflexivă şi cea activă 273, mărci ale ~reflexive 152, 202, 273; verbe la ~ reflexivă cu acuzativul 202, cu dativul 202, cu dativul şi acuzativul; 207 reflexiv impersonal 202, subiectul verbelor reflexive impersonale 762, reflexiv dinamic 202, reflexiv eventiv 206; cumul de valori ale verbelor cu pronume reflexive 211: reflexiv impersonal şi: activul pronominal obiectiv 211, pasivul reflexiv 211; verbe tranzitive la~reflexivă 203, verbe exclusiv la ~reflexivă 208; în construcţii speciale 212, persoana a III-a a verbelor reflexive impersonale folosită personal 212, locuţiuni verbale la~ reflexivă 193;

relaţii reciproce între ~208, treceri de la o~ la alta 208: de la ~ activă sau pasivul reflexiv la ~ reflexivă 210, de la ~ activă propriu-zisă la ~ activă pronominală obiectivă 210; formaţii paralele de verbe reflexive, active şi pasive reflexive: 209: activ propriu-zis şi: activ pronominal obiectiv 209, pronominal reciproc 209, reflexiv dinamic cu acuzativul şi dativul 209; activ pronominal obiectiv şi pasiv reflexiv 209, activ pronominal reciproc şi reflexiv dinamic 209.

DINAMIC vezi DIATEZĂ reflexivă.

DISJUNCTIVE, unităţi sintactice ~ în frază, definiţie 730, felul unităţilor sintactice ~ în frază 717, 720, 731, numărul unităţilor sintactice ~733, gradul de legătură al unităţilor sintactice ~ 717;

părţi de propoziţie ~, definiţie 698, numărul~ 698, funcţiunea ~ 699, elemente de legătură 358, 362, 364, 698, ~ juxtapuse 701, adverbe corelative ale ~ 698, ~ care exprimă alternarea apropiate de copulative 698, folosirea instrumentelor gramaticale înaintea ~700—701, ordinea ~692, 993, punctuaţia ~ 1053;

propoziţii ~731, elemente de legătură 349, 358, 362, 364, 723, 732, ~ juxtapuse 732, modurile folosite 733, 904, corespondenţa

timpurilor 904, deosebirea de propoziţiile adversative 734, propoziţia ~ şi propoziţia copulativă 362, 364, 730, locul propoziţiei ~999, accentul în propoziţia ~1026, intonaţia 1035, punctuaţia 1054.

DOUĂ PUNCTE 1058.

DUBITATIVĂ, propoziţia ~ enunţiativă neafectivă, ce exprimă 429, 446, caracteristici comune cu enunţiativele optative şi potenţiale 447, ~ principală 446, ~ subordonată 446, modurile folosite 447, accentul în~1022, punctuaţia 1046; propoziţia dubitativă exclamtivă vezi EXCLAMATIVĂ, propoziţia dubitativă interogativă vezi INTEROGATIVĂ.

ELEMENT PREDICATIV SUPLIMENTAR, definiţie 682, situaţia ~ între părţile de propoziţie 504, conţinutul ~682, mijloace de exprimare 684, elemente de construcţie 317, 325, 684, 685, părţi de propoziţie la care se referă 683, felul verbelor la care se referă ~688, gradul de dependenţă al~ faţă de verb 687, clasificarea ~ în nominal şi verbal 505, 686, ~ verbal cu lipsa elementului verbal 686, acordul ~ nominal cu numele la care se referă 686, 688, lipsa articolului la ~ nominal exprimat prin adjectiv 685; ~ şi atributul 504, 688, ~ şi complementul 504, 688, ~ şi predicatul 504, 688, ~ cu nuanţe circumstanţiale 687, 688, locul ~ 990.

ELIPSĂ, definiţie 939, delimitarea ~de subînţelegere 940, 942, cauzele ~ 939, caracterul afectiv al ~ 944, ~ lexicale 939, 947, ~ gramaticale 939, cuvinte şi expresii provenite din ~ 946~948, părţi de propoziţie eliptice 943, 947, ~ determinatului în construcţii partitive 317, 321, 518, 599, 943, ~ predicatului în propoziţiile enunţiative: exclamative propriu-zise 455, imperative 461, în subordonata concesivă 861; ~şi propoziţia nominală 499, 533, 942, repetiţia eliptică 945, 954, ~ şi pauza 940, 1040, ~ şi suspensia 940, 944, 1066, 1068, ~ şi intonaţia 940, ~ şi punctuaţia 940, 1047, 1062, 1066, 1068.

ENUNŢIATIVĂ, propoziţie ~, definiţie 436, ~ reală, realizabilă, ireală 433, ~principală transpusă în vorbirea indirectă 889, ~ pozitivă 431, ~ negativă 431, 474, clasificarea după afectivitate 434, 436, clasificarea ~ după conţinut 436, ezi DUBITATIVĂ, IMPERATIVĂ, OPTATIVĂ, POTENŢIALĂ;

~ propriu-zisă neafectivă 437, ce exprimă~ 429, 432, 438, principală 438, secundară 438; modurile folosite 438;

accentul în ~1020—1021, intonaţia 435, 1028, 1031—1034, 1036, punctuaţia 1046; ~ propriu-zisă exclamativă vezi EXCLAMATIVĂ.

EPICEN, substantiv ~ 64.

ETIMOLOGIE POPULARĂ cu consecinţe gramaticale 4.

EVENTIV, verb ~ 206; vezi şi DIATEZĂ.

EXCEPŢIE, complement circumstanţial de ~, definiţie 677, ~ pozitiv 677, ~ negativ 677, procedee de exprimare 679, adverbe şi locuţiuni prepoziţionale cu care se construieşte 327, 679, corelativul ~ 680, caracteristici ale părţii de propoziţie la care se referă~ 678, ~ şi complementul: cumulativ 676, 680, de mod comparativ 681;

propoziţie circumstanţială de ~, definiţie 875, elementul la care se referă 875, elemente introductive 876, corelativul ~ 877, modurile folosite 878, ~ şi alte subordonate 832, 874, 879, locul ~ 1014.

EXCLAMATIVĂ, propoziţie ~ enunţiativă, definiţie 451, ce exprimă 429, caracteristici formale 292, 436, 451, ~ negativă 431, ~ pozitivă 431, ~ cu formă negativă şi sens pozitiv 474, ~ transpusă în vorbirea indirectă 892, ordinea cuvintelor în ~973, 974, 976, accentul în ~ 1025, 1028; intonaţia 451, 1028, 1034, 1037, punctuaţia 1047, 1048, 1050, 1051;

~ propriu-zisă, ce exprimă 452, procedee de construire 368, 453, elipsa predicatului în ~ 455, moduri folosite 456, ordinea cuvintelor în ~454, intonaţia 456;

~ dubitativă, ce exprimă 460;

~ imperativă, ce exprimă 461, ~ prohibitivă 461, elipsa predicatului în ~ 461, predicatul ~exprimat prin interjecţii 461, interogative echivalente cu ~461; intonaţia 461;

~ optativă, ce exprimă 457, trăsături formale ale ~373, 374, 400, 458, asemănarea cu enunţiativa exclamativă propriu-zisă 457, ~ în imprecaţii, injurii, blesteme 458; transpusă în vorbirea indirectă 889;

~ potenţială, ce exprimă 459;

~ interogativă, ce exprimă 467, ~ precedată de interjecţii 467; ~ propriu-zisă 468; ~ dubitativă 468; ~ optativă 468; ~ potenţială 468; intonaţia ~ 435, 467, 1037; punctuaţia 467, 1047, 1048, 1051.

FINALĂ, propoziţie ~ vezi SCOP.

FLEXIUNE, criteriu de clasificare a părţilor de vorbire 11, părţi de vorbire cu ~ bogată 1070, mijloc de exprimare a raporturilor sintactice 421, 508, 756, 757, elemente de~ analitică 2, 40—45, forme flexionare cu mai multe valori 46, forme flexionare duble 4, 49, 61, 66, 260, forme flexionare duble ca mijloc de diferenţiere lexicală 4, 49, forme flexionare omonime 47, forme flexionare sinonime 48; ~ nominală şi verbală 11, vezi şi DECLINARE şi CONJUGARE.

FONETICĂ, raportul dintre gramatică şi ~6, raporturile cu morfologia : mijloace ~în flexiune 36, cantitatea, marcă a unor valori gramaticale 6, 136, geminarea consoanelor cu valoare de superlativ 6, 136 ; raporturile cu sintaxa 6, 1017, modificarea corpului ~ al cuvintelor în îmbinări 6 ; ~şi punctuaţia 427, ~şi ordinea cuvintelor 1017 ; vezi şi ACCENT, INTONAŢIE, PAUZĂ, RITM, TEMPO.

FORMAREA CUVINTELOR, poziţia ~între părţile constitutive ale limbii 3, raporturile ~ cu gramatica 3, 5, ~ca mijloc de caracterizare a părţilor vorbirii şi a unor clase din cadrul lor 16, afixe lexico-gramaticale 5 ; ~prin :

compunere, definiţie 5, tipuri de ~5, legătura dintre ~ şi derivare 5, gradul de sudură al elementelor componente 5 ;

derivare, ca sistem 5, legătura dintre ~ şi morfologie 5, ~ de la forme flexionare 5, ~de la compuse şi locuţiuni 5, ~ parasintetică 29, legătura dintre ~ şi sintaxă 5, nume de agent ~ construite cu complemente directe 5, legătura dintre ~ : şi schimbarea valorii gramaticale 5, şi compunere 5 ;

schimbarea valorii gramaticale, definiţie 5, treceri de la o parte de vorbire la alta 5 ; substantivizarea ocazională a oricăror forme flexionare 5 ; vezi fiecare parte de vorbire.

FORMĂ GRAMATICALĂ, vezi CUVÎNT, vezi FLEXIUNE, vezi fiecare parte de vorbire.

FORMĂ PERIFRASTICĂ 41.

FRAZĂ, definiţie 419, 707, ce exprimă ~419, 707, ~şi judecata 419, 707, asemănări şi deosebiri dintre ~şi propoziţie 419, 707, obiectul sintaxei ~420, tipuri de ~708, 720, 721, analiza ~cu propoziţii subordonate după elementele de legătură 754 ; ~ negativă 473, ~fragmentată 709, ~eliptică 942, 948, ~ incidentă 967, tautologia în ~959, ~cu anacolut greşite 964, accentul în ~1026, intonaţia ~enunţiative 1032, intonaţia ~interogative 1035, intonaţia ~exclamative 1034, punctuaţia~ 1045—1047, 1050, 1054—1056, 1058, 1062, 1063, 1065.

FUZIUNE 37.

GEN, ce exprimă 19, ~mijloc de diferenţiere lexicală 4, raportul dintre ~natural şi ~ gramatical 19, 57, 63 ; ~neutru caracteristic morfologiei româneşti 1070, 1071, păstrarea ~ neutru datorită influenţei slave 1071, tendinţa de slăbire a ~neutru în limba contemporană 1072, deosebirea dintre substantiv şi celelalte părţi de vorbire în privinţa ~19 ; ~substantivelor 19, 57 : animate 19, inanimate 19, ~substantivelor după înţeles 58, ~ după terminaţie 60, substantive cu ~ diferite la plural şi singular 4, 61, substantive epicene 64,~ personal 59, declinarea după ~82 ; alte părţi de vorbire care au forme deosebite după ~19 : adjectiv 19, 117, articol 19, 96, numeral 19, 179, 189, pronume 19, 139, verb la : gerunziu 117, 221, 260, la participiu 19, 117, 220, 261.

GENITIV, cazul ~, funcţiuni 21, 77, 518, 519, 534, 535, 556, 571, 573, 584, 665, valorile ~ ca atribut 77, 558, 573, construcţii prepoziţionale cu valoare de ~2, 43, 85, 131, 179, 307, 311, 556, prepoziţii construite cu ~77, 104, 160, 304, 311, repetarea substantivului la ~136, 558, 950, confuzia ~cu dativul 2.

GERUNZIU, modul ~, definiţie 221, formarea ~237, 260, sufixul ~30, 239, 260, ~negativ cu prefix 29, forme duble de ~260, forme regionale de ~260, ~pasiv 272, ~ reflexiv : cu pronumele în acuzativ 260, 274, cu pronumele în dativ 260, 275, locul pronumelui reflexiv la ~275, ~urmat de forme atone ale pronumelui personal 144, 260, ~verbelor iotacizate 260, ~în compunerea unor forme temporale 260, subiectul ~221, 511, 516, determinantele ~ 221 ; ~acordat 117, 221, 260, 553, funcţiuni 221, 260, 507, 511, 553, 580, 583, 586, 595, 598, 610, 624, 627, 638, 649, 665, 668, 684, ~negativ echivalent cu un infinitiv cu prepoziţie 327, locuţiuni adverbiale modale echivalente cu ~316, abuzul de ~221, locul ~acordat 979, punctuaţia construcţiilor ~1053.

GRAD DE COMPARAŢIE vezi COMPARAŢIE.

GRAMATICĂ, definiţie 1, părţile constitutive 1, raporturile dintre morfologie şi sintaxă 2, raporturile dintre ~ şi celelalte părţi ale limbii 3 : fonetică 3, 6, formarea cuvintelor 5, vocabular 3, 4 ; ~ şi ortografia 7, ~şi punctuaţia 7, 427, 1044 ; structura ~a limbii române 1071, deosebiri faţă de latină 1071, faţă de celelalte limbi romanice 1071, influenţe străine 1071, tendinţe în structura ~a limbii contemporane 1072.

GRUP RITMICO-SEMANTIC 1039.

IMPERATIV, modul ~, ce exprimă ~ 213, 217, ~în expresii cu valoare de interjecţie : verbe fără modul ~4, ~în locul indicativului 217, 456, conjunctiv cu valoare de~231, 450, indicativ viitor cu valoare de ~229, 450, interjecţii cu sens apropiat de ~414, funcţiuni 527, ~întărit de conjuncţii 354, ~în propoziţiile : principale 450, în coordonatele : adversative 740, 902, conclusive 744, copulative 729, 903, disjunctive 733, 904, în subordonatele de scop 818, 926 ; intonaţia ~39, 1034 ;

~ pozitiv activ: formarea ~ 237, 255, desinenţe 32, 255, pers. a II-a sg. formată prin palatalizarea consoanei finale 256, forme comune cu indicativul prezent 256, forme deosebite de indicativul prezent 256, forme neregulate 257; ~ pozitiv pasiv 272, ~ pozitiv reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, ~ cu pronume în dativ 275; ~ pozitiv folosit cu elemente enclitice 144, 256, 274;

~ negativ activ: formele ~ 237, 258, forme influenţate de ~ pozitiv 258; ~ negativ pasiv 272; ~ negativ reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275.

IMPERATIVĂ, propoziţie ~, ce exprimă 429, 448, caracterul enunţiativ 432, ~prohibitivă 431, 448, ~ cu valoare apropiată de interjecţii 17, ~ principală independentă 449, ~ principală regentă 449, modurile folosite 450, ~ transpusă în vorbirea indirectă pierde caracterul imperativ 889, punctuaţia 1046; ~ exclamativă vezi EXCLAMATIVĂ.

IMPERFECT indicativ, formarea ~ 237, 249, sufixul ~ 249, desinenţele ~ 249, conjugarea ~ activ 249, forme vechi de ~ 249, ~ pasiv 272, ~ reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275, felul acţiunii exprimate de ~ 226, 433, 444, 445, valori absolute ale ~: valoare de prezent 226, de perfect 226, cu valoare iterativă în trecut 226, 916, cu valoare durativă în trecut 226, 916; valori relative ale ~: exprimînd o acţiune trecută simultană cu alta 226, posterioară alteia 226; valori modale: de condiţional perfect 48, 226, 718, 908, de optativ 226; ~ în dialog exprimînd reproşul 226; ~ în propoziţiile: coordonate copulative 903, subordonate: atributive 911, cauzale 921, completive directe 907, concesive condiţionale 433, 445, condiţionale 433, 858, 934, consecutive 931, de loc 937, modale comparative, 445, comparative condiţionale 433, 837, 930, subiective 937, temporale 916.

IMPERSONAL vezi VERB, vezi DIATEZA reflexivă.

INCIDENTE, cuvinte şi construcţii ~, definiţie 965, ce exprimă ~ 966, caracterul afectiv al ~ 968, ~ în vorbirea indirectă 892, natura gramaticală a ~ 967: interjecţii 967, propoziţii 885, 967, propoziţii ~ apropiate de interjecţii 17, lipsa regentei la propoziţiile ~ 750, 967, fraze ~ 967; ~ şi pauza 1039; cuvinte de umplutură ~ 969—971, locul ~ 965, 995; locul: cuvintelor şi construcţiilor ~ intercalate 995, propoziţiilor ~ intercalate 1016; intonaţia 965, 1030, punctuaţia 965, 1050, 1053, 1054, 1057, 1062, 1064.

INDICATIV, modul ~, forme simple 246—252 forme compuse 263—267, pasiv 272, reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275; valoarea acţiunii exprimate de ~ 213, 214, 433, 438, 447; timpurile ~ 224, vezi fiecare timp în parte; funcţiuni 527; ~ în propoziţiile: coordonate: adversative 740, copulative 729, conclusive 905, disjunctive 733, 904; subordonate: de agent 797, apozitive 778, atributive 438, 774, cauzale 438, 813, completive directe 438, 784, completive indirecte 793, 928, concesive 438, 864, condiţionale 857, consecutive 438, 844, cumulative 873, de excepţie 878, instrumentale 438, 848, de loc 438, 801, de mod propriu-zise 825, de mod de măsură 840, de mod comparative 438, 833, opoziţionale 869, predicative 438, 769, predicative suplimentare 882, de relaţie 853, de scop 818, sociative 438, 851, subiective 438, 764, 928, temporale 438, 808.

INERENŢĂ, corelaţie de ~ 506.

INFINITIV, modul ~, definiţie 219, formele ~ 219, sufixul ~ marcă a conjugării 236, 248; ~ scurt prezent: formarea ~ 237, 259, ~ pasiv 272, ~ reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275; ~ perfect: formarea ~ 237, 271, ~ pasiv 272; ~ lung, formarea ~ 259, cu valoare de substantiv 219, 317, articularea ~ cu valoare de substantiv 219; cu valoare verbală 213, 219, 259, ~ în formele inversate de condiţional-optativ 259, 269; prepoziţii construite cu ~ 219, 303, 311, 317, 340, 581, 610, *a* marcă a ~ 2, 219, 259, 305, 307, 311, folosirea ~ fără *a* după unele verbe 259; verbe construite cu ~ 219, funcţiuni 219, 317, 517, 527, 534, 535, 580, 581, 595, 598, 601, 610, 624, 632, 638, 644, 659, 671, 684; subiectul ~ 213, 219, 511, 516; determinantele ~ 219; ~ în construcţie cu verbe de modalitate şi de aspect 195, 219, 529, ~ în construcţii absolute 511, 516, ~ în construcţii relative 511, 516, 525, 604; în construcţia acuzativ cu ~ 212; ~ cu valoare: de gerunziu 219, 327, de indicativ 219, de imperativ 213, 219, 450, 527, ~ şi conjunctivul 195, 215, 219, 327, 581; întărirea ~ în limba contemporană 1072.

INSTRUMENTAL, complement circumstanţial ~, definiţie 648, elementul determinat 220, 221, 648, procedee de exprimare 78, 79, 105, 219, 221, 649, elemente de construcţie 316, 321, 324, 326—328, 332, 333, 335, 341, 343, 650, aspectul negativ al ~ 650, ~ în locuţiuni 651, delimitarea de complementul de mod 652; ~ şi sociativ 316, 657, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 324, 328, 341, 343, 652, 666; locul ~ 989;

propoziţie circumstanţială ~, definiţie 846, elemente introductive 349, 370, 847, modurile folosite 438, 848, locul ~ 1009, punctuaţia 1054.

INTERCALATE, părţi de propoziţie ~ în forma (inversă a): condiţionalului 269, perfectului compus 144, 194, 264, 989, viitorului 144, 989, în formele diatezei pasive 194, 989, între elementele predicatului nominal 867, între verbul de modalitate sau de aspect şi verbul următor 144, 195, 973, 989, între pronume neaccentuat şi verb 144, 986, 989, între părţi de propoziţie coordonate 692;

propoziţii ~ : categoriile de ~ 1016, deosebirea ~ de incidente 967; ~ şi pauza 1039, intonaţia 1030, punctuaţia 1054, 1058.

INTERJECŢIE, definiţie 410, situaţia ~ între părţile de vorbire 515, originea ~ 410, forma ~ 410, clasificarea ~ după formă 411; ~ cuvinte imitative sau onomatopee 411, 416, ~ provenite din alte părţi de vorbire 411, grup de cuvinte cu valoare de ~ 17, expresii cu imperativul cu valoare de ~ 217, sensul ~ 410, 415, clasificarea ~ după sens 412, ~ care redau: o senzaţie fizică 413, o stare sufletească 413, voinţa sau dorinţa 414; sensuri variate la aceeaşi ~ 415, ~ cu sens apropiat: de vocativ 414, de imperativ 414, funcţiuni 417, 453, 461, 493, 527, 534, 595, 638, ~ care însoţesc vocativul 80, 417, 970, ~ care însoţesc o propoziţie 417, 453, 467, determinantul ~ 417, 506, 593, 597, 605, 636, 779, 788, locul ~ 995, ~ şi pauza 1039, ~ accentuate 1025, intonaţia 1034, punctuaţia 1050, 1053.

INTEROGATIVĂ, propoziţie ~, definiţie 462, ~ şi judecata 429, ~ afectivă şi neafectivă 434;

~ directă 462, 464; ~ neafectivă, definiţie 466, felul acţiunii din ~ 433, ~ negativă 431, 474, ~ pozitivă 431, 474, ~ pozitivă cu sens negativ 431, 474, ~ negativă cu sens pozitiv 431, 474, ~ legată de un răspuns 464, deosebirea de ~ indirectă 1042, ~ transpusă în vorbirea indirectă 889, ~ echivalentă cu o imperativă exclamativă 461, modurile folosite 215, 466, ordinea cuvintelor în ~ 465, accentul în ~ 1020, intonaţia 435, 1035, punctuaţia 1047, ~ afectivă exclamativă vezi EXCLAMATIVĂ;

~ parţială, felul întrebării la ~ 463, 464, felul răspunsului la ~ 464, elemente introductive 165, 166, 463, 465, locul subiectului şi al numelui predicativ în ~ 975, intonaţia 465, 1036;

~ totală, la ce se referă întrebarea 463, 502, răspunsul la ~ 464, intonaţia 465, 1035;

~ retorică, definiţie 469, ~ categorie mixtă enunţiativă şi interogativă 432, felul întrebării la ~ 462, ~ cu formă negativă şi înţeles pozitiv 469, 474, cu formă pozitivă şi înţeles negativ 469, 474, punctuaţia 1047;

~ propriu-zisă 432; ~ dubitativă 466, ~ dubitativă deliberativă 466, intonaţia ~ dubitative 466, punctuaţia ~ dubitative 1047; ~ optativă 466; ~ potenţială 466; ~ dubitative, optative, potenţiale negative şi pozitive cu acelaşi sens 466;

~ indirectă, definiţie 462, 470, ~ categorie mixtă enunţiativă şi interogativă 432, caracteristicile ~ 749, elementul regent 749, ~ cu regent neexprimat 470, deosebirea ~ de cea directă 1042, ~ în vorbirea indirectă 889, funcţiunea ~ în frază 462, 470, 471, 749, 763, 767, 771, 783, 792, 889, ~ parţială 463, 749, ~ totală 463, 749, elemente introductive ale ~ : parţiale 471, 749, 889, totale 471, 749, 889, modurile folosite 472, punctuaţia 1046, 1049.

INTONAŢIE, definiţie 1027, rolul ~ în morfologie 6, 39, rolul ~ în sintaxă 3, 6, 434, 435, 1027, mijloc de marcare a raporturilor sintactice 6, 421, 509, 756, 1017, 1027, tipuri de ~ 1028, ~ enunţiativă 435, 465, 1031—1033, ~ interogativă 435, 465, 1035—1037, ~ exclamativă 434, 435, 451, 465, 1034, ~ interogativă-exclamativă 435, 467, 1037; ~ în vorbirea directă 883, 1042, ~ în vorbirea indirectă 883, 895, 1042; ~ construcţiilor eliptice 940, ~ construcţiilor simetrice 1033, ~ vocativului 39, 1034, ~ imperativului 39, 1034, ~ atributului izolat 584, ~ subiectului 521, 533, ~ predicativă 3, 419, 430, 508, ~ propoziţiilor independente 709, ~ tautologiei 958, 1033, ~ şi accentul 1017, 1029, ~ şi pauza 1017, 1030, ~ şi punctuaţia 1044, 1045, 1047, 1050.

IZOLARE 7, ~ părţilor de propoziţie 423; apoziţie 567, atribut 423, 584, complement direct 609, complement de relaţie 662, subiect 499; ~ propoziţiilor subordonate 423, 709: atributive 423, 769, circumstanţiale de cauză 423; ~ şi pauza 508, 1039.

INTRANZITIV, verb ~ vezi VERB.

ÎMBINARE DE CUVINTE, definiţie 419, funcţiunea denominativă a ~ 4, ~ şi locuţiunea 4, 514, 754, ~ şi cuvîntul compus 4, sensul lexical şi ~ 4, ~ şi precizarea sensului unui cuvînt polisemantic sau omonim 4, ~ şi modificarea corpului fonetic al cuvintelor 6, cuvinte derivate de la ~ 5.

JONCŢIUNE, mijloc de exprimare a raportului sintactic 421, dintre: părţile de propoziţie 508, propoziţii 711; coordonarea prin ~ 421, 509, 711, subordonarea prin ~ 421,

508, 711, tipuri de tranziţie între ~ şi juxtapunere 713.

JUXTAPUNERE, coordonarea prin ~ 421, 509, 712, 723, coordonarea părţilor de propoziţie prin ~ 421, 693 : adversative 702, copulative 691, 693, disjunctive 698 ; coordonarea prin ~ în frază 712, 737 : unităţi sintactice adversative 737, conclusive 743, copulative 727, disjunctive 732 ; subordonarea prin ~ 421, 508, 712, 756 ; apoziţia ~ 567, 568 ; propoziţii subordonate ~ : apozitive 777, concesive 712, 862, condiţionale 712, 856 ; analiza sintactică a propoziţiilor ~ 712, tip de tranziţie între ~ şi joncţiune 713 ; intonaţia propoziţiilor ~ 712, 856, 1032.

LEXIC vezi VOCABULAR.

LINIE DE DIALOG 1060.

LINIE DE PAUZĂ 1062.

LINIUŢĂ DE UNIRE 1069.

LOC, complement circumstanţial de ~, definiţie 619, elementul determinat 193, 219—221, 619, procedee de exprimare 78, 79, 166, 222, 620, prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu care se construieşte 311, 313, 314, 317—326, 328, 330, 331—337, 339—345, 621, ~ şi complementul direct 313, ~ şi complementul indirect 313, 334, 339, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 622 ; locul în propoziţie 989 ;

propoziţie circumstanţială de ~, definiţie 798, elemente introductive 300, 349, 384, 391, 409, 799, corelativele ~ 800, modurile folosite 438, 801, propoziţii opoziţionale false ~ 867, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 802, ~ intercalată 1016, locul ~ 1006, punctuaţia 1054.

LOCUŢIUNE, definiţie 4, 17, ~ ca unitate lexico-gramaticală 4, caracteristici lexicale 17, caracteristici gramaticale 17, gradul de sudură al ~ 17, determinantele ~ 514, ~ formate prin înlocuire sinonimică 4, ~ ca bază de derivare 5, 17, delimitarea dintre ~ : şi cuvînt compus 4, 17, şi îmbinare de cuvinte 4, 17 ; ~ în analiza sintactică 17, 511, 514, 754 ; clasificarea ~ după părţile de vorbire echivalente 17 ; ~ cu valoare de numeral 181 : distributive 17, adverbiale 17.

LOCUŢIUNE ADJECTIVALĂ, definiţie 118, sensul ~ 118, gradul de sudură al ~ 118, ~ formate cu : numerale 181, pronume 174 ; prepoziţia în ~ 118, 488 ; ~ provenite : din locuţiuni verbale 17, din complement circumstanţial instrumental 651 ; cu funcţiune : de atribut 561, de element predicativ suplimentar 684.

LOCUŢIUNE ADVERBIALĂ, definiţie 294, analiza gramaticală dificilă a elementelor componente ale ~ 17, ~ după înţeles : ~ de mod 295, ~ care formează gradele de comparaţie 42, 134, 317, ~ care leagă termenii comparaţiei 134 ; ~ de loc 295, ~ de timp 295, ~ de cauză şi scop 295 : introduc complementul de cauză 628 şi de scop 631 ; ~ cu valori multiple 296 ; părţile vorbirii determinate de ~ 298 ; comparaţia la ~ 297 ; formarea ~ 294 : adjectivul în ~ 294 : adverbul în ~ 294, numeralul în ~ 181, 185, 294, 324, participiul în ~ 294, 335, prepoziţia în ~ 169, 294, 317, 324, 333, 335, 340, 488, 577, pronumele demonstrativ în ~ 169, 671, 677, pronumele negativ în ~ 174, substantivul în ~ 294, 316, 317, 333 ; ~ provenite din formule rimate 294, ~ provenite din repetiţii legate prin prepoziţii 294 ; ~ în alcătuirea locuţiunilor conjuncţionale 370, 372, ~ cu valoare de conjuncţie 347 ; ~ cu valoare de numerale adverbiale 294, 296 ; ~ formate după modelul numeralelor adverbiale 294 ; ~ echivalente cu un gerunziu 316 ; ~ cu formă similară cu locuţiunile prepoziţionale 302 ; ~ corelative ale subordonatelor 755, 817 ; ~ cu funcţiune de : atribut 577, complemente : de loc 620, de mod 299, 638, de timp 624 ; ~ care introduc propoziţii subordonate : concesive 861, subiective 760 ; ~ devenite cuvinte de umplutură 970.

LOCUŢIUNE CONJUNCŢIONALĂ, definiţie 348, consecinţele sintactice ale analizei ~ 17, 754, îmbinări de cuvinte apropiate de ~ 348, 665, 754, ~ formate cu : adjectiv 348, adverb 295, 300, 326, 332, 348, conjuncţie 305, 348, prepoziţie 317, 332, 337, 338, 340, 348, 367, 368, 370—373, 383, 384, pronume 326, 338, 340, 348, substantiv 332, 348, 368, 370—373, 383, forme verbale 348, 368, 372 ; ~ corespunzătoare construcţiilor prepoziţionale 327, 348, 746 ; funcţiunea ~ : coordonatoare : conclusive 349, 723, 727, 743, copulative 349, 693, 723, 727 ; subordonatoare : atributive 391, 771, cauzale 349, 392, 405, 811, completive indirecte 405, 789, concesive 349, 387, 388, 391, 399, 400, 861, condiţionale 349, 391, 855, consecutive 349, 842, cumulative 349, 393, 871, de excepţie 876, de loc 349, 391, 409, modale 349 : propriu-zise 394, 395, 398, 404, 822—824, modale comparative 394, 395, 827—829, 831, modale comparative condiţionale 385, 386, 835, 836, modale de măsură 404, 839 ; opoziţionale 349, 391, 396, 397, 403, 867, 868, predicative 766, de scop 349, 816, temporale 349, 389, 390, 393, 397, 401—403, 406—408, 916 ; ~ prin care se exprimă raportul de anterioritate 804,

posterioritate 805, simultaneitate 806; ordinea inversă a ~ în propoziţii concesive 861; accentul ~ 1022; valorile principalelor ~ 385—409; bogăţia ~, caracteristică a limbii române 1070, 1072.

LOCUŢIUNE PREPOZIŢIONALĂ, definiţie 302, consecinţele sintactice ale analizei ~ 17, 514, ~ înglobate într-o parte de propoziţie 515, sensul lexical al ~ 307, sinonimia cu prepoziţia 307, gradul de sudură al ~ 302; ~ construite cu acuzativul 304, ~ construite cu genitivul sau cu dativul posesiv sau cu un adjectiv posesiv 160, 304, formarea ~ 300, 302, 316, 317, 328; sinonimie între ~ 307, ~ cu formă identică cu locuţiuni adverbiale 302, ~ asemănătoare cu locuţiunile conjuncţionale 348, ~ cu valoare de conjuncţie 347, numărul raporturilor exprimate de ~ 307, ~ care introduc complemente 316, 595: de cauză 629, concesive 668, condiţionale 665, cumulative 674, de excepţie 679, de loc 319, 321, 621, de mod comparative 134, 644, opoziţionale 671, de relaţie 338, 660, de scop 633, sociative 655, de timp 624, 625, în construirea propoziţiei subordonate instrumentale 847, sociative 850, aparente ~ 302, 633, 650, 665; bogăţia ~, caracteristică a limbii române 1070, 1072.

LOCUŢIUNE PRONOMINALĂ interogativă, nehotărîtă, de politeţe 17.

LOCUŢIUNE SUBSTANTIVALĂ provenită din locuţiune verbală 17.

LOCUŢIUNE VERBALĂ, definiţie 193, analiza gramaticală a ~ 193, 514, gradul de sudură al ~ 193, caracteristici comune ale ~ cu verbul 17, 193, determinantele ~ 193, 605, verbe des întîlnite în ~ 193, lipsa verbului în ~ 530, rolul lexical şi gramatical al elementelor componente 193, formarea ~ 193, numeralul în ~ 181, ~ formate cu ajutorul complementului circumstanţial instrumental 651, ~ ca bază de derivare a locuţiunilor adjectivale şi substantivale 17, funcţiuni 527, ~ cu elementele componente inversate 974.

MAI MULT CA PERFECT, timp de relaţie 228, ce exprimă ~ 228, formarea ~ 237, 251, sufixul ~ 30, 238, desinenţele ~ 251, pluralul fără-*r*ă 251, conjugarea ~: activ 251, pasiv 272, reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275; accentuarea formelor de ~ 251, ~ în propoziţiile coordonate copulative 903, în subordonatele: atributive 911, cauzale 921, completive directe 907, condiţionale 858, temporale 916.

MOBIL, substantiv ~ 62.

MOD verbal, definiţie 24, 213, prin ce se realizează ~ 236, ~ personale şi nepersonale 24, 213, ~ predicative şi nepredicative 213, ~ nepersonale propriu-zise 213, ~ nepredicative cu valoare predicativă 213, formarea ~ 245, ~ simple şi compuse 40, 245, folosirea ~ 213—222, valoarea ~ dată de verbe de modalitate 41, 195, 529, felul acţiunii exprimate de ~ 213, forme temporale ale unor ~ cu valoarea altor ~ 213, neconcordanţa între forma şi conţinutul unor ~ 213, ~ în vorbirea directă 892, ~ în vorbirea indirectă 892; ~ în propoziţiile coordonate şi subordonate vezi fiecare propoziţie şi fiecare mod în parte.

MOD, complement circumstanţial de ~, definiţie 636, felurile ~ 636, elementul determinat 219, 636, procedee de exprimare 105, 138, 219, 221, 292, 417, 595, ~ şi complementul direct 602, ~ şi complementul circumstanţial de loc 345, ~ şi complementul circumstanţial sociativ 657, ~ şi elementul predicativ suplimentar 688, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 324, 650, 669, locul ~ 989; ~ propriu-zis, definiţie 637, procedee de exprimare 115, 638, prepoziţii cu care se construieşte 311, 315—317, 321, 326, 327, 330, 332, 333, 335, 341, 342, 344, 345, 639, ~ şi complementul instrumental 647, ~ şi complementul de mod de măsură 335; ~ comparativ, definiţie 643, felurile ~ 643, părţile de propoziţie cu care se stabileşte comparaţia 643, procedee de exprimare 134, 595, 644, 645, elemente de construcţie 134, 135, 298, 303, 317, 321—323, 331, 337, 644, 645, ~ plasat înaintea adjectivului sau a adverbului şi legat prin *de* 134, 298, 317, ~ şi complementul de excepţie 647; ~ consecutiv 646; ~ care arată măsura, definiţie 640, procedee de exprimare 641, prepoziţii cu care se construieşte 134, 316, 317, 333, 335, 339, 340, 642, ~ şi complementul direct 603, ~ şi complementul de mod propriu-zis 335, ~ şi complementul de relaţie 317;

propoziţie circumstanţială de ~, definiţie 820, felurile ~ 820, pozitivă cu sens negativ 491, corespondenţa timpurilor 929, 930, propoziţii opoziţionale false ~ 867, ~ şi propoziţia temporală 371, ~ intercalată 1016, ~ izolate 423, locul 1009, punctuaţia 1054; ~ propriu-zisă, definiţie 821, elemente introductive 300, 349, 371, 372, 382, 394, 395, 398, 404, 822—824, corelative ale ~ 822, 823, modurile folosite 825; ~ comparativă, definiţie 826, la ce se referă comparaţia 826, ~ de egalitate 826—829, ~ de inegalitate 826, 830—832, elemente introductive 134, 349, 371, 372, 375, 394, 395,

827, 828, 830—832, corelativele ~ 872, modurile folosite 438, 445, 833, ~ de egalitate şi coordonata copulativă 829, ~şi alte subordonate circumstanţiale 831, 832; ~ comparativă condiţională, definiţie 834, elemente introductive 349, 385, 386, 835, modurile folosite 433, 837, corespondenţa timpurilor 433, 930, ~ cu nuanţă consecutivă 836; ~ de măsură progresivă definiţie 838, elemente introductive 404, 839, corelativele ~ 839, modurile folosite 840.

MODALITATE, vezi PROPOZIŢIE, VERB.

MORFEM 27.

MORFOLOGIE, definiţie 1, 8, ~ ca parte constitutivă a gramaticii 1, ~ ca sistem 5, caracteristici ale ~ româneşti 1070, structura ~ a cuvintelor 27, mijloace ~ de diferenţiere lexicală, 4, afixe cu valoare lexicală şi ~ 5, neregularităţi ~ explicate prin vechi modificări fonetice 6, legătura dintre ~ : şi derivare 5, şi ortoepie 6, şi scriere 50; ~ şi sintaxă vezi GRAMATICĂ.

MOŢIUNE, definiţie 5, 62, ~ realizată prin afixe lexicale 5, ~ substantivului 19, 62, reducerea ~ în limba contemporană 1072.

NEGAŢIE, definiţie 479, ~ dublă 486, cuvinte de ~ 293, 327, 480—483, 485, 488, 727, întărirea ~ prin adverbe şi locuţiuni adverbiale 484, ~ cu mijloace afective 487, ~ unei părţi de propoziţie 473, 479, ~ predicatului 479, 502, ~ predicatului cu referire la alte părţi de propoziţie 479, ~ cu rol de predicat 497, ~ propoziţiei 431, 473, 479, ~ în coordonare 489, 490, ~ în subordonare 489, 491 : elemente negative specifice unor subordonate 491, regenta negativă 491, ~verbului din regentă se referă la subordonată 423, 427, 479, 747, subordonată negativă 491, regentă şi subordonată negative 491, propoziţii pozitive cu sens negativ 431, 474, 491, propoziţii negative cu sens pozitiv 431, 474, 491, 843; construcţii negative greşite 491; accentul în propoziţii negative 1021; aspectul negativ al părţilor de propoziţie şi al propoziţiilor vezi părţile de propoziţie şi propoziţiile respective.

NOMINATIV, cazul ~, funcţiuni 21, 76, 518, 534, confuzia cu acuzativul 2, 4, 76, 596, 986, ~ şi vocativul 39, 76, 80, 90, 131.

NUMĂR, definiţie 20, raportul între ~ real şi ~ gramatical 235, ~ adjectivelor 117, 123—130, ~ substantivelor 65, 66, ~ substantivelor determinate de mai multe atribute adjectivale 591, ~ la numeral 20, legătura dintre ~ şi persoană 20, 23, ~ la verb 235, 236; ~ singular vezi SINGULAR, ~plural vezi PLURAL.

NUME PREDICATIV vezi PREDICAT.

NUMERAL, definiţie 175, ~ ca parte de vorbire independentă 13, categoriile gramaticale ale ~ 11, alte părţi de vorbire cu sens de ~ 175, 180, ~ cu valoare de: adjectiv 178, 180, 183, 550, adverb 188, 292, substantiv 178—180, 184, 571; ~ în locuţiuni adverbiale 185, 294, 324, funcţiuni 15, 328, 517, 534, 535, 550, 556, 571, 595, 598, 599, 610, 611, 674, 679, 684, complementul ~ 593, 826, locul ~ cu funcţiune de atribut 977, categorii de ~ 175:

~ adverbial, formarea ~ 4, 183, 188, 294, 317, ce exprimă ~ 188, folosirea ~ 188, ~ în limbajul afectiv 188, ~ în construcţii cu valoare de superlativ 188, numeral ordinal cu valoare de ~ 191;

~ cardinal, felurile ~ 176, 184, 185;

~ cardinal propriu-zis, ce exprimă 176, formele ~ 177, ~ împrumutate din slavă 1071, forme simple 177, forme compuse 177, formarea ~ compuse după sistem slav 1071, modificări fonetice la ~ compuse 177, construcţia ~ pînă la *nouăsprezece* 178, construcţia ~ de la *douăzeci* în sus 178, ~ legate de substantiv prin prepoziţia *de* 178, 317, 550; declinarea ~ 179, genitivul ~ cu prepoziţia *a* 2, 43, 179, 307, 311, 556, dativul ~ cu prepoziţia *la* 2, 30, 179, 311, 333, ~ invariabile 179; articularea ~ cu articol enclitic 179, articularea şi declinarea ~ cu articol demonstrativ 179, 550, ~ care se confundă cu adjectivul pronominal nehotărît şi cu articolul nehotărît 112, 179; întrebuinţarea ~ 180 : ~ adjectivale 178, 180, 550, ~ substantivale 178 — 180; ~ cu forme deosebite după număr 20; ~ exprimînd numărul: concret 180, abstract 180; ~ în locuţiuni şi expresii: ~ cu valoare restrictivă 181, ~ indicînd minutele, vîrsta etc. 181, valori neprecise ale unor combinaţii cu ~ 182, combinaţii cu ~exprimînd aproximaţia 182, 331, depăşirea unei cantităţi, cifre rotunde 182, 339, periodicitatea 182; ~ în locul celui ordinal 191; numerale formate de la ~ 16, 176, 183; funcţiuni 535, 550, 599, locul ~ cu funcţiune de atribut adjectival 180;

~ colectiv, definiţie 184, formele ~ 16, 184, 185, ~ valoare adjectivală 184, 550, ~ cu valoare substantivală 184, declinarea ~ 184, articularea ~ 184, construcţii cu numeral cardinal cu valoare de ~ 184, articularea substantivului însoţit de ~ 184, funcţiuni 550, 599; locul ~ faţă de substantiv 184;

~ distributiv, ce exprimă ~ 187, formarea ~ 183, 187, întărirea sensului distributiv prin repetarea lui *cîte* 187, şi a numeralului car-

dinal 187, locul lui *cîte* în vorbirea populară 187; flexiunea ~ 187; funcţiuni 550; ~ fracţionar sau substantival, definiţie 185, formele ~ 16, 20, 185, flexiunea ~ 185, articularea ~ 185, ~ legat prin *şi* de numărul întreg 185, prepoziţii care leagă ~ de substantiv 185; ~ în vorbirea populară şi familiară 185, ~ în limbajul matematicienilor 185, ~ în locuţiuni cu valoare adverbială 185, ~ în locuţiuni cu sens de superlativ 185, locul ~ faţă de un substantiv însoţit de numeral cardinal 185; ~ multiplicativ, formarea ~ 16, 186, formele ~186, flexiunea ~ 186, ce exprimă ~ 186, substantivizarea ~ 186; funcţiuni 535, 550; ~ ordinal, ce exprimă 189, întrebările la care răspunde ~ 189, formarea ~ 35, 189, formele ~ 189, articolul posesiv în componenţa ~ 45, 107, 108, 189, însoţit de prepoziţia *de* 189, 317, articularea ~ cu articol enclitic 189, ~ precedat de articol demonstrativ *cel* 20, 189, 190, declinarea ~ 189, 190; întrebuinţarea ~ 191, ~ cu valoare de: adverb 191, adjectiv 189, 191, 550, numeral adverbial 191, substantiv 189, 191; ~ comparat 22, ~ cu valoare de superlativ 191; ~ înlocuit prin numeral cardinal 191; funcţiuni 535, 550, 599; locul ~ faţă de elementul determinat 189, 191.

OBIECT vezi COMPLEMENT DIRECT ŞI INDIRECT.

OBIECTIV vezi ATRIBUT, DIATEZĂ.

OMONIMIE morfologică 47.

OPOZIŢIONAL, complement circumstanţial ~, definiţie 670, părţi de propoziţie faţă de care se exprimă opoziţia 670, procedee de exprimare 219, 671, locuţiuni prepoziţionale cu care se construieşte 671, echivalenţa dintre coordonarea adversativă şi subordonarea ~ 670, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 672;

propoziţie circumstanţială ~, definiţie 865, raporturile dintre ~ şi regentă 866, ~ negativă 491, tipuri de ~ şi construcţia lor 867, ~ cu formă specifică 867, ~ cu aspect formal al altor subordonate 865, 867, elemente introductive 349, 370, 373, 384, 391, 396, 397, 403, 867, corelative ale ~ 710, 867; ~ cu nuanţă comparativă, definiţie 868, mijloace de construire 868; elementul regent 868, modurile folosite 869; ~ şi coordonata adversativă 670, 710, 865, ~ cu nuanţă concesivă 391, locul ~ 1012, punctuaţia 1054.

OPTATIV, modul ~ vezi CONDIŢIONAL-OPTATIV.

OPTATIVĂ, propoziţie enunţiativă ~ neafectivă, ce exprimă 429, 439, persoanele care exprimă şi la care se referă dorinţa 440; felul acţiunii din ~ 441, ~ principală 441, modurile în ~ principală 441, ~ subordonată 443, modurile în ~ subordonată 443, ~ pozitivă 431, ~ negativă 431, caracteristici comune cu dubitativa şi potenţiala 447, punctuaţia 1042, ~ enunţiativă exclamativă vezi EXCLAMATIVĂ, ~ interogativă vezi INTEROGATIVĂ.

ORDINEA cuvintelor, libertatea ~ caracteristică a sintaxei româneşti 972, 1070, elemente morfologice de care se leagă libertatea ~ 2, 972, ~ obişnuită 972, 996, ~ domeniu de manifestare a raporturilor dintre morfologie şi sintaxă 2, ~ mijloc de diferenţiere lexicală 4, ~ mijloc de exprimare a raporturilor sintactice: de coordonare 421, de subordonare 421, 508, ~ adverbelor care formează grade de comparaţie 135, 976, ~ conjuncţiei 352, 998, 1000, 1001, ~ interjecţiei 417, 995, ~ adjectivului pronominal: demonstrativ 167, 978, interogativ-relativ 978, de întărire 978, negativ 174, 978, nehotărît 170, 978, posesiv 159, 978, ~ pronumelui personal în dativ şi acuzativ 144, 983, 986, 987; ~ vocativului 80, 995; ~ părţilor de propoziţie 973—994: coordonate 692, 991—994; ~ predicatului şi subiectului 465, 521, 973—975, ~ atributului 4, 180, 184, 586, 976—985, ~ complementului de agent 988, ~ complementului direct 986, indirect 987, ~ complementelor circumstanţiale 989, ~ elementului predicativ suplimentar 990, ~ cuvintelor şi construcţiilor incidente 965, 995; ~ în propoziţiile: exclamative 454, interogative 465;

~ propoziţiilor: coordonate 996—1000, subordonate 166, 996, 1001—1015 (vezi fiecare propoziţie în parte).

ORTOEPIE, legătura ~ cu morfologia 6.

ORTOGRAFIE, legătura ~ cu gramatica 7, principiul morfologic în ~ 51, principiul sintactic în ~ 51.

PALATALIZAREA consoanei finale 26, 37, formarea pluralului prin ~ la substantive 69, 71, la adjective 127, 128, formarea genitiv-dativului feminin prin ~ la substantive 85, la adjective 131, ~ la persoana a II-a singular a prezentului indicativ 246, 248, a imperativului pozitiv 255, 256.

PARANTEZĂ 1063—1073, punctuaţia grupurilor de cuvinte din ~ 1046.

PARTE DE PROPOZIŢIE, definiţie 419, 501, criterii de definire a ~ 2, 503, prin ce se exprimă ~ 419, cuvinte care nu sînt ~ 515, ~ simplă 419, 510, ~ dezvoltată 419, 511, tipuri de ~ dezvoltate 511, raporturile sintactice dintre ~ 421, 506, 507, 508, ~ principale 502, 503, ~ secundare 502, 503, distincţia între ~ principale şi secundare 502; ~ izolate şi neizolate 423, 1039, ~

multiple 506, 513, ~ reluate sau anticipate 512; ~ secundară cu dublă subordonare 682, ~ comune mai multor propoziţii dintr-o frază 714; clasificarea în cadrul fiecărei ~ 505, corespondenţa dintre ~ şi propoziţiile subordonate 420, 746, elipsa unor ~ 942, 947; vezi şi diversele părţi de propoziţie.

PARTE DE VORBIRE, definiţie 9, clase lexicale şi gramaticale 4, 9, criterii de definire şi clasificare 4, 9, 12: criteriul lexical 4, 9, 10, criteriul morfologic 9, 11, criteriul sintactic 9, 12; caracterizarea unor clase din cadrul ~ prin formarea cuvintelor 16; probleme de vocabular la ~ 15, probleme de sintaxă a ~ 15, ~ fără rol de părţi de propoziţie 515, categoriile gramaticale ale ~ flexibile 11, ~ a căror recunoaştere ridică probleme 13, dificultăţi de încadrare a unor cuvinte în ~ 14, treceri de la o ~ la alta 14, ~ repetate 951—953, accentul şi ~ 1019.

PARTICIPIU, modul ~, definiţie 220, formarea ~ 237, 261, sufixele ~ 261, forme iotacizate 261, ~ unor verbe care nu derivă de la perfect 237, 239, 261, ~ în alcătuirea formelor verbale compuse 261, ~ din cadrul perfectului compus urmat de forme atone ale pronumelui personal 144, 264, ~ după verbe de modalitate şi de aspect 529, ~ cu sens activ 220, ~ cu sens pasiv 220, ~ înlocuind pasivul 220, ~ cu prefixul *ne-* exprimă imposibilitatea realizării acţiunii 220, funcţiuni 220, 507, 534, 552, 584, 586, 595, 627, 644, 684, determinantul ~ 220, subiectul ~ 261, 511, acordul ~ pasiv cu subiectul 261, cu valoare adjectivală 2, 117, 220, 261, 552, 627, care poate fi comparat 220, ~ cu valoare de adverb 292, în locuţiuni adverbiale 294, 335, ~ cu rol de prepoziţie 302, ~ substantivizat 220, ~ cu valoare verbală 220, ~ cu sufixe diminutivale 220, locul ~ cu valoare adjectivală 979; construcţii participiale 511, punctuaţia construcţiilor participiale 1053.

PARTICULĂ 35.

PASIV vezi DIATEZĂ pasivă.

PAUZĂ, definiţie 1038, rolul ~ în vorbire 1039, unităţi de intonaţie, semantice şi sintactice despărţite de ~ 6, 1038, 1039, ~ exprimînd nuanţe ale unor raporturi sintactice 508, 1042, ~ în vorbirea directă şi indirectă 1042, ~ în vorbirea afectivă 1041, ~ în construcţii eliptice 940, 1040, ~ şi intonaţia 1017, 1030, ~ şi punctuaţia 1038, 1039, 1044, 1052, ~ şi tempo 1042.

PERFECT indicativ, ce exprimă ~ 227, ~ cu valoare de prezent 227;

~ simplu, tema ~ 237, 250, sufixele 30, 250, desinenţele ~ 250, alternanţe vocalice în tema ~ 250, formele ~ cu *-ră* 250, conjugarea ~: activ 250, pasiv 272, reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275; sensul durativ al ~ 4, sensul momentan al ~ 4, sensul ironic al persoanei a II-a a ~ 227, restrîngerea folosirii ~ în limba contemporană 1072, folosirea regională a ~ 227, ~ în literatură 227, locul accentului la ~ 6, 250, verbe care nu se folosesc la ~ 227; ~ în propoziţiile: atributive 911, cauzale 921, condiţionale 858, temporale 916;

~ compus, ce exprimă ~ 227, formarea ~ 237, 263, ~ cu forma inversată 264, conjugarea ~: activ 263, pasiv 272, reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275; forme inversate de ~ reflexiv 274, 275, forme regionale 264, ~ în literatură 227; ~ în propoziţiile: atributive 911, cauzale 921, completive directe 907, condiţionale 858, consecutive 931, modale comparative condiţionale 837, 930, temporale 916;

~ conjunctiv vezi CONJUNCTIV, ~ condiţional-optativ vezi CONDIŢIONAL-OPTATIV, ~ infinitiv vezi INFINITIV, ~ prezumtiv vezi PREZUMTIV.

PERSOANĂ, definiţie 235, ~ reală şi cea gramaticală 23, 235, părţile vorbirii care au categoria ~ 23, 139, 235, legătura dintre număr şi ~ 20, 23, 235, 244, ~ nedeterminată sau generală 23, 523, întrebuinţări afective ale ~ 23, transformarea ~: I în a II-a 217, a III-a în a II-a 217; folosirea ~ I plural în locul ~ a II-a sau a III-a singular 23, 235, ~ a II-a singular în locul ~ I sau a III-a 235, ~ a III-a în loc de ~ I 23, 235; schimbarea ~ în vorbirea indirectă 891, prin ce se exprimă ~ la verb 150, 195, 196, 236, 244, verbe cu o singură ~ 195, 235; pentru forme vezi fiecare mod şi timp.

PLURAL, definiţie 65, părţile vorbirii care au număr singular şi ~ 20, folosirea ~ în locul singularului 20, 66, 235, ~ autorului 20, 235, ~ autorităţii 20, 151, 235, ~ modestiei 20, 151, 235, ~ politeţii 20, 235, ~ solidarităţii 20, 151; ~ substantivelor 68 — 71, substantive cu formă numai de ~ 4, 66, substantive cu formă numai de ~ care şi-au refăcut o formă de singular 66, substantive cu sens schimbat la ~ 61, 66, substantive cu mai multe forme de ~ 4, 61, 66; substantive care nu au ~ 4, 66, ~ numelor de materie 66, înlocuirea sufixului lexical la ~ unor substantive 31, 69 şi al unor adjective 125, 127; ~ adjectivelor 123—129; ~ inclusive la pronume 142;

vezi şi ALTERNANŢE FONETICE, DESINENŢĂ, NUMĂR, PALATALIZARE.

POSTERIORITATE, raport temporal de ~, în corespondenţa timpurilor, raport de nesimultaneitate 899, ~ faţă de prezent 226, 907, 910, 911, 921, 926, faţă de trecut 226, 229, 231, 907, 911, 913, 916, 918, 919, 921, 922, 930, 933, 937, faţă de viitor 907, 910, 911, 921, 926; ~ la coordonate 901; ~ faţă de o subordonată: atributivă 911, 913, cauzală 921, 922, completivă directă 907, indirectă 937, concesivă 937, condiţională 934, modală comparativă condiţională 930, subiectivă 937, temporală 803, 805, 916, 918.

POTENŢIAL, modul ~ vezi CONDIŢIONAL-OPTATIV.

POTENŢIALĂ, propoziţie enunţiativă ~, ce exprimă 429, 444, ~ care atenuează cererea 444, modurile folosite în ~ principală 445, modurile folosite în ~ subordonată 445, caracteristici comune ale ~ cu dubitativa şi optativa 447, punctuaţia 1046; ~ exclamativă vezi EXCLAMATIVĂ, ~ interogativă vezi INTEROGATIVĂ.

POZITIV, gradul ~ vezi ADJECTIV, COMPARAŢIE.

PREDICAT, definiţie 526, importanţa ~ în propoziţie 502, ~ ca indice de predicaţie 419, ~ logic 429, ~ gramatical 429, atracţia exercitată de subiectul regentei asupra ~ subordonatei 757, clasificarea ~ după formă 505; ~ negativ vezi NEGAŢIE; ~ verbal, procedee de exprimare 299, 417, 461, 498, 505, 516, 527—529, 762, ~ verbal neexprimat: subînţeles 496, 497, 530, 724, elipsa ~ verbal 455, 496, 861, 940, 943, 944, 947; adverbe ~ 299, 496, 528, 762, adverbe care intră în componenţa ~ 299; ~ coordonate 513, 530; ~ nominal, formarea ~ nominal 531, analiza ~ nominal 510, verbele copulative din ~ 196, 532, lipsa copulei la ~ 455, 533, 724, complementul ~ nominal 593; nume predicativ: procedee de exprimare 112, 115, 138, 166, 219, 220, 311, 316, 317, 319, 321, 324, 326—328, 338, 344, 345, 417, 498, 505, 534, 762, lipsa numelui predicativ 533, 724; clasificarea după conţinut: de calificare şi de identificare 505, 535, asemănarea cu atributul 505, 534, confuzia cu subiectul 974, complementul numelui predicativ 593, locul numelui predicativ 419, 974, intonaţia numelui predicativ prepus 974; predicatul şi elementul predicativ suplimentar 504, 688; ~ în interogativa totală 502, locul ~ 465, 521, 973—975, ~ accentuat 533, punctuaţia 1053;

propoziţie predicativă, definiţie 765, elementul regent 718, 746, 747, 749, 765, elemente introductive 367, 368, 372, 374, 383, 766, corespondenţa ~ cu numele predicativ 766, ~ de identificare şi de calificare 768, ~ în vorbirea indirectă 888, 889, ~ interogativă indirectă 471, 749, 767, 889, modurile folosite 438, 769, locul ~ 1001, punctuaţia 1054.

PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ, propoziţie ~, definiţie 880, părţi de propoziţie la care se referă 880, elemente introductive 881, modurile folosite 882, locul ~ 1015.

PREDICATIVITATE sau PREDICAŢIE, esenţă a propoziţiei 419, 430, 502, relaţia dintre ~ şi predicat 502, 533, indici de ~ 419.

PREFIX, definiţie 29, ~ provenite din prepoziţii 5, valoarea ~ 29, ~ cu sens de superlativ 5, 29, 136, ~ la numeralul multiplicativ 16, 183, ~ cu valoare aspectuală 25, 29, ~ negative 29, 220, 480.

PREPOZIŢIE, definiţie 301, ~ cuvînt ajutător 10, 301, criterii de definire 12, bogăţia ~ în limba română 1070, 1072, clasificarea ~ în simple şi compuse 16, 302, trecerea de la ~ compuse la ~ simple 302, gradul de sudură a ~ compuse 302, modul de scriere a ~ compuse 302, sensul lexical al ~ 307, ~ cu sens negativ 327, 488, 651, 655, ~ sinonime 307, 324, 332; sinonimia ~ cu locuţiunile ~ 307; clasificarea ~ după părţile de vorbire pe care le leagă 303; forma cuvîntului precedat de ~ 304: articularea substantivelor precedate de ~ 104, 105, 306, ~ construite cu acuzativul 79, 304, 315, ~ construite cu dativul 78, 104, 304, ~ construite cu genitivul 77, 104, 160, 304, 311, 518, ~ cu genitivul construite cu un pronume personal neaccentuat în dativ 146, 304, cu un adjectiv posesiv în acuzativ 160, 304, forme verbale precedate de ~ 305; valoarea sintactică a ~ 307; ~ apropiate de elemente de flexiune 43: *pe* la acuzativ 59, 79, 307, 317, 335, 599, *la* în construcţii cu valoare de dativ 2, 43, 307, 333, 338, 611, *a* în construcţii cu valoare de genitiv 2, 43, 85, 131, 179, 307, 311, 556, *a* marcă a infinitivului 2, 219, 259, 303, 305, 307, 311; ~ care precedă ~ 219, 303, 311, 317, 340; ~ construite cu supinul 222, 262, 303, 305, adverbe cu valoare de ~ 14, 79, 104, 144, 295, 298, 300, 302, 304, substantive cu valoare de ~ 302, participii cu valoare de ~ 302; ~ cu sens de adjectiv 308, ~ cu valoare de adverb 308, 333, ~ în locuţiuni adverbiale 169, 294, 317, 324, 333—335, 340, 488, legătura dintre ~ şi conjuncţie 309, 746, ~ cu valoare de

conjuncţie 14, 309, 316, 327, 347, 693, ~ în locuţiuni conjuncţionale 317, 332, 337, 338, 340, 348, 367, 368, 370—373, 383, 384, construcţii cu ~ şi infinitiv echivalente cu locuţiuni conjuncţionale 327, ~ în componenţa numeralului adverbial 4, 188, 294, 317, ~ în componenţa numeralelor ordinale 189, 317, ~ în unele superlative absolute 317, ~ în construcţie cu numeral 184, 331, 339, ~ cu subiectul şi complementul direct exprimînd o cantitate mare 333, 519, 599, ~ în imprecaţii 317, ~ înglobate într-o parte de propoziţie 515; folosirea ~ înaintea părţilor de propoziţie: copulative 695, disjunctive 700; ~ cu care se construiesc atribute 311—324, 326—328, 331—333, 335, 338—342, 344, 345, 562, complemente 595: de agent 317, 318, 617, de cauză 316, 317, 321, 324, 326, 328, 332, 333, 335, 338, 341, 345, 629, cumulativ 337, 674, de excepţie 327, 679, indirect 313—318, 320—321, 324, 326, 328, 329, 331—333, 335, 337—339, 610, instrumental 316, 321 324, 326—328, 332 333, 335, 341, 343, 650, de loc 313, 314, 317, 326, 328, 330—337, 339—345, 621, 625, de mod propriu-zis, 315—317, 326, 327, 330, 332, 333, 341, 342, 344, 345, 639, de mod comparativ 134, 135, 303, 317, 321, 323, 331, 337, de mod de măsură 316, 317, 333, 335, 339, 340, 642, de relaţie 316, 317, 320, 321, 326. 328, 333, 338, 660, de scop 311, 317, 325, 326, 328, 332, 333, 338, 344, 633, sociativ 316, 327, 655, de timp 313, 314, 316—322, 324, 326, 328, 330—333, 335, 336, 339, 340, 341, 344, 345, elementul predicativ suplimentar 317, 325, 654, 685, numele predicativ 316, 317, 319, 321, 324, 326—328, 338, 344, 345, 534; ~ însoţitoare ale adverbelor şi pronumelor cu rol de elemente de joncţiune 753; ~ în construirea propoziţiei subordonate: de agent 796, instrumentale 847, 849, de loc 799, de mod 823, de relaţie 853, sociative 850; ~ folosite greşit 317, 321, 324, 328, 331; ~ accentuate 1023; valorile principalelor ~ 311—345.

PREZENT indicativ, formarea ~ 237, 246, sufixele ~ 34, 246, desinenţele ~ 32, 34, 246, 248, alternanţe fonetice în tema ~ 246, conjugarea: ~ activ 246, ~ pasiv 272; ~ reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275; forme iotacizate 247, opoziţia dintre persoanele I şi a II-a singular ale ~ 248, verbe cu persoana I singular a ~ egală cu a III-a plural 248, verbe cu persoana a III-a singular la fel cu a III-a plural 248, 546, deosebirea dintre ~ şi conjunctivul prezent 252, ~ egal cu conjunctivul prezent 253; ~ gnomic 225, ~ iterativ 4, 225, ~ istoric 46, 225, 916, 919, ~ cu valoare de viitor 4, 46, 48, 225, 450, 907, 911, 916, 921; ~ cu valoare de imperativ 225; perfect indicativ cu valoare de ~ 227, viitor indicativ cu valoare de ~ 229; ~ în coordonatele: copulative 903, disjunctive 904; în subordonatele: atributive 911, cauzale 921, completive directe 907, condiţionale 858, 933, consecutive 931, modale comparative condiţionale 837, 930, de scop 925, temporale 916; prezent condiţional-optativ vezi CONDIŢIONAL-OPTATIV, prezent conjunctiv vezi CONJUNCTIV, prezent imperativ vezi IMPERATIV, prezent infinitiv vezi INFINITIV, prezent prezumtiv vezi PREZUMTIV.

PREZUMTIV, modul ~, categorie neconstituită ferm 213, formarea ~ 237, 267, ce exprimă ~ 218, 447, alte moduri cu valoare de ~ 218, 267, viitor indicativ cu valoare de ~ 229, 230; funcţiuni 527; ~ în propoziţii principale: dubitative 218, 447, interogative 218, ~ în subordonate în vorbirea indirectă 218; ~ în subordonatele: atributive 774, cauzale 813, completive de agent 797, completive directe 784, indirecte 793, concesive 864, condiţionale 858, consecutive 844, cumulative 873, de excepţie 878, instrumentale 848, de loc 801, de mod propriu-zise 825, de mod comparative 833, opoziţionale 869, predicative 769, predicative suplimentare 882, sociative 851, subiective 764.

PRINCIPALĂ, propoziţie ~, tipurile de ~ 715, ~ independente 709: suficiente pentru a realiza o comunicare 716, insuficiente pentru a realiza o comunicare 716; corespondenţa timpurilor în ~ independente 904; ~ coordonate 710, 717, 720; regente 718, 745: suficiente pentru a realiza o comunicare 718, insuficiente pentru a realiza o comunicare 718, 747; ~ negative 491, modurile folosite 215, 216, 433, 438, 441, 445, 447, 450, 729, 733, 740, 744, 904, conjuncţii în ~ independente 349.

PRONOMINAL, verb ~ vezi DIATEZĂ activă.

PRONUME, definiţie 139, sensul ~ 139, categoriile gramaticale ale ~ 11, 25, 139, felurile ~ 140, ~ compuse 16, funcţiuni 144, 146, 150, 153, 154, 202, 517, 519, 520, 534, 535, 543, 551, 572, 573—576, 595, 598, 599, 601, 610, 611, 644, 665,

674, 679, 684, 753, 760, ~ în locuțiuni adverbiale 294, ~ în locuțiuni prepoziționale 302, ~ în locuțiuni conjuncționale 326, 368, ~ accentuate 1024;
~ demonstrativ, definiție 167, ~ de apropiere 167, ~ de depărtare 167, formele ~ 168, afixe cu valoare neprecizată în componența ~ 35, declinarea ~ 168, forme pretențioase ale ~ 167, forme regionale 167, 168, 169, deosebiri de sens între formele literare și regionale 1072, corelative sau antecedente ale subordonatelor 755, ~ în vorbirea indirectă 891, ~ și articolul demonstrativ 110, 111, ~ folosit în reluarea subiectului 521, cazuri speciale de folosire a ~ 169, ~ în expresii cu valoare de superlativ 169, 575, forme de ~ cu sens neutru 169, ~ folosit greșit 169, ~ în locuțiuni adverbiale 169, 674, funcțiuni 517, 534, 535, 573, 575, 599, ~ cu valoare adjectivală vezi ADJECTIV PRONOMINAL; ~ demonstrativ de identitate 167—168;
~ de întărire, definiție 155, elementele componente ale ~ 16, 155, formele ~ 156, acordul ~ 155, 157, folosiri speciale ale ~ 157, ~ cu valoare adverbială 157; funcțiuni 551, ~ accentuate 1024;
~ negativ, definiție 174, formele ~ 174, declinarea ~ 174, părți de propoziție negate prin ~ 480, 485, 486, ~ în locuțiuni adverbiale și adjectivale 174, ~ substantivate 174; ~ la care se referă complementul de excepție 678, funcțiuni 517, 543, 573, 575, 599, ~ cu valoare adjectivală vezi ADJECTIV PRONOMINAL;
~ nehotărît, definiție 170, felurile ~ 170, formele ~ 16, 171, declinarea ~ 171, ~ cu genitiv-dativul terminat în *-a* 35, 170, ~ invariabile 171, ~ care nu se folosesc adjectival 170, ~ cu dublu rol sintactic 172, 515, 753, 760; cazuri speciale de folosire a ~ 172, ~ cu sens neutru 172, funcțiuni 517, 535, 543, 573, 575, 599, 601; ~ la care se referă complementul de excepție 678, ~ indicînd o cantitate mică 172, ~ cu sens peiorativ 172, locul ~ 170, ~ cu sens negativ în propoziții negative 172; introduce subordonate 753; de agent 796, completive directe 780, indirecte 789, concesive 861, instrumentale 847, de loc 799, predicativ 766, predicative suplimentare 881, de relație 853, sociative 850, subiective 760; ~ cu valoare adjectivală vezi ADJECTIV PRONOMINAL;
~ personal, definiție 142, formele ~ 143, 148, declinarea ~ 143, 148, ~ articulate 148, forme accentuate 143, 144, 1024, neaccentuate 143, 144, existența formelor accentuate și neaccentuate, caracteristică a morfologiei românești 1070, modul de alipire a ~ neaccentuate 144, 146, dativul ~ cu sens de dativ posesiv 145, 146, 574, de dativ etic 151, forme neaccentuate ale ~ ca elemente de joncțiune 508, forme neaccentuate folosite la conjugarea reflexivă 152, 273, cazul ~ precedat de adverbe de comparație cu valoare de prepoziție 144, 298, 302, 679, ~ folosit cu valoare afectivă 151, ~ cu sens de politețe 148, ~ însoțind un vocativ 151, ~ indicînd persoana nedeterminată 151, ~ cu valoare neutră 151, ~ neaccentuat cu valoare neutră înglobat în cadrul unei părți de propoziție 515, exprimînd pluralul autorității 20, 151, pluralul modestiei 20, 151, pluralul solidarității 20, 151; ~ cu valoare de posesiv 158, 160, ~ folosit în reluarea sau anticiparea complementului direct și indirect și a completivei directe și indirecte 147, 512, 594, 596, 600, 613, 782, 791, 963, 1070, 1072, în reluarea subiectului 151, 505, 512, 521, 739; funcțiuni 144, 146, 150, 517, 520, 534, 535, 573, 575, 599, 610, 665, rolul ~ subiect în deosebirea formelor verbale 150, 213, 244, locul ~ : subiect 973, neaccentuat cu funcțiune de: complement direct 144, 986, complement indirect 144, 987; ~ neaccentuate intercalate 144, 194, 195, 264, 269; ~ de politețe, formele ~ 149, forme regionale 149, forme diminutivale 149; funcțiuni 540;
~ posesiv, formele ~ 158, pronume personal cu valoare de ~ 158, 160, deosebiri de folosire între ~ și pronumele personal cu valoare de ~ 160; funcțiuni 517, 535, 573, 575, acordul ~ 158, cazuri speciale de folosire a ~ 163, ~ accentuate 1024; ~ cu valoare adjectivală vezi ADJECTIV PRONOMINAL;
~ reflexiv, definiție 152, formele ~ 152; ~ personal cu rol de ~ 152, 273, reguli de folosire a formelor accentuate și neaccentuate 153, ~ accentuate în propoziție 1024, ~ neaccentuate cu sens posesiv 154, existența formelor accentuate și neaccentuate, caracteristică a morfologiei românești 1070, ~ mărci ale verbelor reflexive 152, 202, 273, funcțiuni 153, 154, 252, 574, 575, 599, ~ în construcțiile: acuzativul cu participiu 212, cu infinitivul 212, cu supinul 212; ~ folosite în reluarea complementului direct și indirect 153, ~ ca marcă a numărului și persoanei la verb 213;
~ relativ-interogativ, definiție 164, formele ~ 165, ~ compuse nesudate complet 165,

754, cu genitiv-dativul în *-a* 35, 165, ~ invariabile 165, ~ *care* acordat 165, folosiri speciale ale ~ 166, 453, concurența dintre *care* și *ce* 166, ~ cu valoare de adverb 166, 292, 371, ~ cu valoare de conjuncție 166, 347, ~ în locuțiuni conjuncționale 338, 340, 348, ~ cu valoare de pronume nehotărît 166, ~ în construcție cu infinitivul 511, 525, ~ cu dublu rol sintactic 164, 166, 515, 519, 753, 760, 963, ~ cu triplu rol sintactic în anacolut 963, funcțiunile ~ în propoziție 166, 519, 535, 573, 575, 599; ~ în propozițiile interogative: directe 165, 166, 465, 975, indirecte 165; introduc propozițiile subordonate 752: de agent 796, apozitive 777, atributive 771, completive directe 780, indirecte 789, de excepție 876, instrumentale 847, de loc 349, 384, 799, modale propriu-zise 822—823, predicative 766, predicative suplimentare 881, de relație 853, sociative 850, subiective 760; ~ accentuate 1024—1025, locul ~ care introduc atributive 771, 1002 ~ cu valoare adjectivală vezi ADJECTIV PRONOMINAL.

PROPOZIȚIE, definiție 419, 428, ce exprimă ~ 419, raportul dintre ~ și judecată 429, 473, ~ ca unitate independentă 419, 709, 716, ~ ca unitate a frazei 419, deosebiri și asemănări cu fraza 419, obiectul sintaxei ~ 420, 431, caracteristicile ~ 430, legătura dintre categoriile de ~ 431; ~ pozitivă 431, 473, 475, ~ negativă 431, 473; ~ izolate și neizolate 423; clasificarea ~ : după afectivitate 431, 434, după scopul comunicării 431, 432, după modalitate 431, 432, 436, după structură 431, 492; ~ simple 495, elemente constitutive ale ~ 495; ~ dezvoltate 495; ~ cu structură analizabilă 492, clasificarea ~ cu structură analizabilă 494, 500, ~ cu structură neanalizabilă 492, elemente din componența ~ cu structură neanalizabilă 299, 493; ~ monomembre 497, 499, ~ cu subiectul neexprimat 497, cu predicatul neexprimat 497; ~ bimembre 496, 499, cu subiect neexprimat 496, cu predicat neexprimat 496, cu ambele părți principale neexprimate 496; ~ nominale, definiție 499, ~ nominale calificative 499, existențiale 499, ~ nominală și elipsa 499, 942, deosebirea dintre ~ nominale și părțile de propoziție izolate 499, predicatul ~ nominale monomembre 502, complementul în ~ nominale existențiale bimembre 593, ~ nominale incidente 968, ~ nominale concesive 861, punctuația ~ nominale 1058, intonația ~ nominale existențiale monomembre 430; ~ verbale, definiție 498, ~ cu predicat verbal 498, ~ cu predicat nominal 498; exprimarea legăturii dintre ~ 711—714; ~ eliptică 943, 944, 948; ~ repetată 952; ~ devenită cuvînt de umplutură 970.

PROPOZIȚIE ADVERSATIVĂ vezi ADVERSATIVE.

PROPOZIȚIE DE AGENT VEZI AGENT.

PROPOZIȚIE APOZITIVĂ VEZI APOZIȚIE.

PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ VEZI ATRIBUT.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE CAUZĂ vezi CAUZĂ.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ CONCESIVĂ vezi CONCESIV.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ CONDIȚIONALĂ vezi CONDIȚIONAL.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ CONSECUTIVĂ vezi CONSECUTIV.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ CUMULATIVĂ vezi CUMULATIV.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE EXCEPȚIE vezi EXCEPȚIE.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ FINALĂ vezi SCOP.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ INSTRUMENTALĂ vezi INSTRUMENTAL.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE LOC vezi LOC.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD vezi MOD.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ OPOZIȚIONALĂ vezi OPOZIȚIONAL.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE RELAȚIE vezi RELAȚIE.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE SCOP vezi SCOP.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ SOCIATIVĂ vezi SOCIATIV.

PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE TIMP vezi TIMP.

PROPOZIȚIE COMPARATIVĂ vezi MOD.

PROPOZIȚIE COMPARATIVĂ CONDIȚIONALĂ vezi MOD.

PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ DIRECTĂ vezi COMPLEMENT DIRECT.

PROPOZIȚIE COMPLETIVĂ INDIRECTĂ vezi COMPLEMENT INDIRECT.

PROPOZIȚIE COORDONATĂ vezi COORDONATE.

PROPOZIȚIE CONCLUSIVĂ vezi CONCLUSIVĂ.

PROPOZIȚIE COPULATIVĂ vezi COPULATIVE.

PROPOZIȚIE DISJUNCTIVĂ vezi DISJUNCTIVE.

PROPOZIȚIE DUBITATIVĂ vezi DUBITATIVĂ.

PROPOZIȚIE ENUNȚIATIVĂ vezi ENUNȚIATIVĂ.

PROPOZIȚIE EXCLAMATIVĂ vezi EXCLAMATIVĂ.

PROPOZIȚIE IMPERATIVĂ. vezi IMPERATIVĂ.

PROPOZIȚIE INCIDENTĂ vezi INCIDENTE.

PROPOZIȚIE INTEROGATIVĂ vezi INTEROGATIVĂ.

PROPOZIȚIE OPTATIVĂ vezi OPTATIVĂ.

PROPOZIȚIE POTENȚIALĂ vezi POTENȚIALĂ.

PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ vezi PREDICAT.

PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ vezi PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ.

PROPOZIŢIE PRINCIPALĂ vezi PRINCIPALĂ.
PROPOZIŢIE REGENTĂ vezi REGENTĂ.
PROPOZIŢIE SUBIECTIVĂ vezi SUBIECT.
PROPOZIŢIE SUBORDONATĂ vezi SUBORDONATĂ.
PUNCTE DE SUSPENSIE 1065—1068.
PUNCT 1045, 1046.
PUNCT şi VIRGULĂ 1055—1057.
PUNCTUAŢIE, definiţie 1044, rolul ~ 1044, ~ şi gramatica 7, 427, 1044, ~ şi pauza 427, 1038, 1039, 1044, 1052, ~ şi intonaţia 427, 1044, 1045, 1047, 1050, semnele de ~ 1045—1068.
RAPORT SINTACTIC, gradul de legătură dintre elementele unui ~ 422, mijloace de exprimare a ~ 421, ~ între părţile de propoziţie 420, 710, ~ între propoziţiile unei fraze 420, 710, ~ identice în propoziţie şi frază 420; ~ de coordonare vezi COORDONARE, ~ de subordonare vezi SUBORDONARE.
RAPORT TEMPORAL, felul ~ în frază 899, ~ între fraze 900; ~ de simultaneitate vezi SIMULTANEITATE, ~ de nesimultaneitate; ~ de anterioritate vezi ANTERIORITATE, ~ de posterioritate vezi POSTERIORITATE.
RĂDĂCINĂ, definiţie 28, ~ purtătoare a sensului lexical 27, ~ cuvintelor flexibile 28, modificări fonetice în ~ 28, alternanţe fonetice în ~ 28, 37, deosebirea dintre ~ şi temă 31.
RECŢIUNE 508.
REFLEXIV, verb ~ vezi DIATEZĂ reflexivă.
REGENTĂ, propoziţie ~, definiţie 745, propoziţii principale ~ 708, 718, 745, 747: ~ suficiente pentru a realiza o comunicare 718, ~ insuficiente pentru a realiza o comunicare 718, 747, 765, ~ subordonată 708, 745, ~ logică 750, legătura dintre ~ şi subordonată 718, 747, împletirea ~ cu subordonata 758, ~ cu mai multe subordonate 708, mai multe ~ ale aceleiaşi subordonate 751, ~ negativă 491, negaţia din ~ se referă la subordonată 423, 427, 479, ~ şi corespondenţa timpurilor 906, ~ eliptică 750, 810, 939, 943, 967, ~ accentuată 1026, intonaţia 1032, 1034, 1035; vezi şi PRINCIPALĂ.
REGIM 508.
RELATIVĂ, propoziţie ~ vezi ATRIBUTIVĂ.
RELAŢIE, complement circumstanţial de ~, definiţie 658, ce determină ~ 658, procedee de exprimare 79, 138, 222, 595, 659, prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu care se construieşte 316, 317, 320, 321, 326, 328, 333, 338, 660, reluarea cuvîntului prin care se exprimă ~ 661, izolarea ~ 662, ~ ca mijloc de întărire a conjuncţiei adversative 739, ~ şi complementul indirect 316, 663, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 663, locul ~ 989;
propoziţie circumstanţială de ~, definiţie 852, elemente introductive 349, 374, 853, ~ echivalente cu locuţiuni prepoziţionale 853, ~ şi completiva directă 852, şi completiva indirectă 852, ~ intercalată 1016, locul ~ 1009, punctuaţia 1054.
REPETIŢIE, definiţie 949, ~ ca procedeu sintactic 949, ~ procedeu lexical 949, aspecte formale ale ~ 950, ~ imediată 951, ~ la distanţă 953, ~ eliptică 945, 954, ~ pe părţi de vorbire: adjectiv 136, 950, 951, adverb 295, 298, 950, interjecţie 951, pronume 950, 951, substantiv 334, 339, 950, 951, verb 458, 950, 951, ~ propoziţiilor 952, valorile ~ 955, valori gramaticale 956, 958; ~ cu valoare de superlativ: ~ substantivului 136, 558, 563, 950, ~ adjectivului 136, 955, ~ adverbului 955; ~ cu valoare afectivă 956; locuţiuni adverbiale provenite din ~ 294; ~ şi pauza 1039 intonaţia ~ 1033; ~ tautologică vezi TAUTOLOGIE.
RITM, definiţie 1043, ~ în proză 1043, ~ şi ordinea cuvintelor 969, 1043, construcţii sintactice determinate de ~ 1043.
SCOP, complement circumstanţial de ~, definiţie 631, ce determină ~ 220, 631, procedee de exprimare 219, 222, 632, prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu care se construieşte 311, 317, 325, 326, 328, 332, 333, 338, 344, 633, false ~ 634, 989, ~ şi complementul de mod 344, alte nuanţe circumstanţiale ale ~ 635;
propoziţie circumstanţială de ~ (finală), definiţie 815, elemente introductive 349, 367, 374, 383, 815, ~ negative 816, corelativele ~ 817, ~ subordonată indirect 750, modurile folosite 445, 818, corespondenţa timpurilor 818, 924—928: opoziţionale false ~ 867, ~ şi coordonata: adversativă 818, copulativă 374, 710, 818, 819; ~ intercalată 1016, locul ~ 1008, punctuaţia 1054.
SCRIERE, legătura cu morfologia 50.
SECUNDARĂ, propoziţie ~ vezi SUBORDONATĂ.
SEMNELE CITĂRII 1059.
SEMNELE ORTOGRAFICE 1046, 1069.
SEMNUL EXCLAMĂRII 1050—1051.
SEMNUL ÎNTREBĂRII 1047—1049.
SENS (lexical şi gramatical) vezi CUVÎNT.
SIMULTANEITATE, raport temporal de ~, în corespondenţa timpurilor 899, ~ în prezent 907, 910, 911, 913, 919, 923, ~ în trecut 226, 904, 910, 914, 916, 919, 921, 923, 930, 937, ~ în viitor 907, 910, 911, 916, 919, 921, 923; ~ în propoziţiile coordonate 901, ~ în propoziţiile subor-

donate atributive 911, 913; în cauzale 921, ~ formală, posterioritate ca sens în cauzale 921; în completive directe 907; ~ formală, posterioritate ca sens în condiţionale 933; în propoziţiile consecutive 931, de loc 937, modale comparative condiţionale 930; ~ formală, anterioritate ca sens în propoziţiile de scop 925; ~ în subiective 937, ~ în temporale 803, 806, 916—918.

SINGULAR, definiţie 65, părţile de vorbire care au număr ~ şi plural 20, substantive la ~ cu sens de plural 66, substantive la plural cu sens de ~ 20, 66, 151, 235; substantive cu mai multe forme de acelaşi gen la ~ 66, substantive cu mai multe forme de genuri diferite la ~ 61, substantive cu formă numai de ~ 4, 66, substantive care nu au formă de ~ 4, 66, folosirea substantivelor nearticulate la ~ 115.

SINONIMIE lexicală cu efecte gramaticale 4, ~ gramaticală 48.

SINTAXĂ, definiţie 1, 418, ~ ca parte constitutivă a gramaticii 1, obiectul ~ 420, unităţile ~ 419, caracteristici ale ~ româneşti 1070; mijloace sintactice de diferenţiere lexicală 4; ~ şi fonetica 6, 1017, ~ şi logica 426, 429, 707, ~ şi morfologia vezi GRAMATICĂ, ~ şi punctuaţia 7, 427, construcţii sintactice speciale 420, construcţii ~ nespecifice 424, construcţii ~ cu valori multiple 425, schimbarea construcţiei ~ 5, 963; raporturi sintactice vezi RAPORT SINTACTIC.

SOCIATIV, complement circumstanţial ~, definiţie 653, elementul determinat 653, procedee de exprimare 105, 654, prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu care se construieşte 316, 327, 655, ~ şi subiectul 596, 653, 656, ~ şi complementul cumulativ 676, ~ şi complementul direct 653, ~ şi complementul instrumental 316, 657, ~ şi complementul de mod 657, ~ cu alte nuanţe circumstanţiale 666; locul ~ 989;

propoziţie circumstanţială ~, definiţie 849, elemente introductive 850, părţi de propoziţie la care se referă 849, ~ negativă 850, modurile folosite 438, 445, 851, locul ~ 1009, punctuaţia 1054.

STRUCTURA CUVÎNTULUI vezi CUVÎNT.

STRUCTURA PROPOZIŢIEI vezi PROPOZIŢIE.

SUBIECT, definiţie 516, ~ gramatical 429, ~ logic 78, 429, 543, 596, 614, 616, 757, 963, clasificarea în cadrul ~ 505, ~ verbelor active pronominale 205, 206, ~ verbelor la diateza reflexivă 202, ~ unui verb pasiv 212, 429, 516, ~ gerunziului 213, 221, 511, 516, 963, ~ infinitivului 213, 219, 511, 516, ~ participiului 511, ~ verbelor de declaraţie 884, cazul ~ 76, 518, 519, procedee de exprimare 112, 115, 150, 166, 212, 219, 317, 321, 333, 505, 511, 517—519, 525, 534; ~ multiplu 537, 538, 541, 544; ~ neexprimat 219, 496, 497, 524, ~ inclus 2, 496, 505, 520, 941, 1070, ~ nedeterminat 505, 523, ~ subînţeles 496, 505, 522, ~ eliptic 496, 943, 947, ~ reluat sau anticipat 151, 505, 512, 521, 661, 739, 973, ~ izolat 499, ~ intern 524, ~ cu prepoziţia *la* exprimînd o cantitate mare 333, 519, 966, ~ şi complementul de agent 429, 516, 616, ~ şi complementul direct 4, 76, 596, 599, 986, ~ şi complementul indirect 235, 429, 596, 614, ~ şi complementul sociativ 596, 653, 656, ~ şi numele predicativ 974, ~ şi elementul predicativ suplimentar 683, ~ şi propoziţia predicativă suplimentară 880, locul ~ 465, 521, 973, 975, inversiunea ~ ca mijloc de întărire a raportului adversativ 739, punctuaţia 1053, ~ accentuat 522, 1021, intonaţia ~ 521, 533;

propoziţie subiectivă, definiţie 759, construirea ~ şi elementul regent 235, 718, 747, 749, 762, elemente introductive 367, 368, 370, 372—374, 383, 760, 761, ~ în vorbirea indirectă 888, 889, ~ interogativă indirectă 462, 471, 749, 763, 889, moduri folosite 438, 443, 445, 764, corespondenţa timpurilor 928, 937, ~ şi construcţia infinitivală ralativă 511, ~ şi propoziţia apozitivă 777, locul ~ 1001, punctuaţia 1054.

SUBIECTIV vezi ATRIBUT.

SUBÎNŢELEGERE, ~ şi elipsa 940, 942, ~ şi punctuaţia 1058; pentru subînţelegerea unor părţi de propoziţie sau propoziţii vezi articolele respective.

SUBORDONARE, raport de ~, definiţie 710, 745, ~ în propoziţie 420, 506, ~ în frază 420, 710, mijloace de exprimare a ~ 215, 421, 508, ~ şi coordonare 670, 708, 710, 712, 819, 829, 865, 870.

SUBORDONATĂ, propoziţie ~, definiţie 708, 746, corespondenţa dintre ~ şi părţile de propoziţie 746, deosebiri între ~ şi părţile de propoziţie 746, legătura dintre ~ şi regentă 423, 745, 747, 749, împletirea ~ cu regenta 758, ~ cu mai multe regente 751, regente cu mai multe ~ 708, elemente de legătură între ~ şi regentă 752, 753, 754, aspecte formale ale dependenţei ~ 757, ~ cu corelative în regentă 718, 755 (vezi şi CORELATIV), elemente introductive cu rol de parte de propoziţie în ~ 166, 172, 515, 519, 753, 760, 963, ~ juxtapuse 712, 756; ~ coordonate între ele, 720, 726, 731, 734, 741, nerepetarea elementului introductiv la ~ coordonate 724;

categorii de ~ 748, ~ circumstanţiale 748, ~ necircumstanţiale 748, deosebiri între ~ circumstanţiale şi necircumstanţiale 748, trăsături comune ~ necircumstanţiale 749, trăsături comune ~ circumstanţiale 750, ~ circumstanţiale subordonate indirect 750; întrepătrunderea categoriilor de ~ 748, ~ eliptică 942, ~ transpuse din vorbirea directă în cea indirectă 890, corespondenţa timpurilor 898, 906, 907, 937, ~ izolate 423, 709, ~ intercalate 1016, locul ~ 996, 1001—1016, ~ accentuate 1026, intonaţia ~ 1032, 1034, punctuaţia 1054, 1056.

SUBSTANTIV, definiţie 52, ~ comune 53, ~ proprii 54, ~ proprii devenite comune 55, ~ comune devenite proprii 56, tipuri de ~ compuse 5, 93, ~ compuse cu formă variabilă 93, ~ compuse cu formă invariabilă 92, articularea ~ compuse 5, ~ derivate 5; genul ~ vezi GEN şi DESINENŢĂ, ~ mobile 62; numărul ~ vezi NUMĂR, PLURAL, SINGULAR, cazul ~ vezi CAZ şi fiecare caz în parte, declinarea ~ vezi DECLINARE; ~ cu accent schimbat în flexiune 4, 38, modul de articulare a ~ 88, forme deosebite de articulare a ~ 4, articularea ~ urmate de determinări 2, 101, 102, 104, 106, 110, 183, 191, articularea ~ precedate de prepoziţie 104, 105, 306, vezi şi ARTICOL hotărît; ~ nume generice şi de materie cu articol nehotărît 66, 112, 113; felurile ~ nearticulat 115; construcţii fixe cu forme paralele de ~ articulate şi nearticulate 116; ~ provenite din alte părţi de vorbire 5, ~ devenite adverbe 292, 340, ~ în locuţiuni adverbiale 294, 316, 317, 333, ~ în locuţiuni conjuncţionale 332, 348, 368, 370—373, 383, ~ devenite interjecţii 411, ~ cu sens apropiat de numeral 175, 180, ~ cu rol de prepoziţie 302, ~ în locuţiuni prepoziţionale 302, 316, 328, funcţiuni 12, 112, 516, 534, 535, 555, 556, 559, 561, 566—570, 584, 595, 598, 599—602, 610, 611, 617, 620, 624, 628, 632, 638, 641, 644, 649, 653, 659, 665, 668, 671, 674, 679, 684, 770, 776, determinantele ~ 4, 503, 547, 593, 658, 770, 776; ~ care se pot compara 4, 22, 298; ~ în construcţii cu valoare de superlativ 77, 136, 292, 558, 563, ~ la care se referă complementul de excepţie 678, nerepetarea ~ la părţi de propoziţie coordonate copulative 695.

SUFIX, definiţie 30, ~ lexicale 30, schimbarea ~ lexicale în flexiune 5. 31, 69, 120, 125, 127, 166, alternanţe fonetice în ~ lexicale 5, 31, 37, gruparea ~ pe categorii lexicale 5, repartizarea ~ pe părţi de vorbire 5: ~ adjectivale 5, ~ adverbiale 16, ~ numeralelor 16, 185, ~ substantivale 5, ~ diminutive şi augmentative la nume proprii şi comune de persoană, caracteristică a genului personal 59, ~ diminutive la participiu 220; ~ lexico-gramaticale 5, 34, ~ moţionale 62, ~ care dau nuanţe graduale la adverb 297, ~ care formează superlativul adjectivelor 5, 30, 135; ~ gramaticale 30, ~ verbale 238, ce exprimă ~ 238, ~ temporale şi modale 239, ~ gerunziului 30, 239, 260, ~ imperfectului 30, 249, ~ infinitivului, caracteristică a conjugării 236, 248, ~ infinitivului lung 259, ~ mai mult ca perfectului 30, 238, ~ participiului 239, 261, ~ participiului la numeral multiplicativ 16, 186, ~ perfectului simplu 30, 250, ~ prezentului indicativ 34, 246, ~ comune prezentului şi perfectului 239, ~ diferite la tema prezentului şi perfectului 239; ~ zero 33, forme verbale fără ~ 238, forme verbale cu ~ contopit cu desinenţa 34, 238, forme verbale cu mai multe ~ 30, 238; verbe derivate cu ~ diferite de la acelaşi cuvînt 236.

SUPERLATIV, definiţie 22, 135, formarea ~ 2, 45, 109, 135, 298, ~ relativ 135, 298, ~ absolut 135, 298, prepoziţii care intră în componenţa ~ absolut 317, ~ format sintetic 5, 30, 135, elemente care introduc complementul ~ 135, 298, 303, 321—323, 644, 645, lipsa termenului al doilea al comparaţiei la ~ relativ 135, repetarea adverbelor la ~ : absolute coordonate 697, relative coordonate 135; ~ relative cu articol demonstrativ omis 135, folosirea articolului demonstrativ la ~ relative coordonate 110, 135, 696, confuzia dintre ~ relativ şi comparativul precedat de *cel* 135, construcţii expresive cu valoare de ~ 39, 77, 136, 169, 172, 185, 188, 191, 292, 453, 558, 563, 575, 823, 948, 955, 956, 981.

SUPIN, modul ~, definiţie 222, formarea ~ 237, 262, prepoziţii care precedă ~ 222, 262, 303, 305, ~ cu valoare de substantiv 14, 222, ~ cu valoare de verb 222, funcţiuni 222, 517, 534, 535, 582, 595, 598, 610, 632, 659, determinantele ~ 222, ~ după verbe de modalitate şi de aspect 195, 222, 529.

SUPRAORDONATĂ, propoziţie ~ 748 (vezi REGENTĂ).

SUSPENSIE, definiţie 944, ~ şi elipsa 940, 944, 948, ~ şi intonaţia 1032, punctuaţia 1065—1068.

TAUTOLOGIE, definiţie 958, valorile ~ 961, ~ în propoziţie 959, ~ în frază 959, raportul dintre o propoziţie cu ~ şi alte propoziţii

960, diferenţe formale între termenii ~ 534, 958, raporturile dintre termenii ~ 959, ~ ca mijloc de întărire a raportului adversativ 739, intonaţia 958, 1033.

TEMĂ, definiţie 27, 31, deosebirea dintre ~ şi rădăcină 31, ~ lexicală 31, modificări fonetice în ~ 31, schimbări de ~ 31, ~ comună unui timp 31, ~ flexionare de bază ale verbelor regulate 237.

TEMPO de vorbire şi modificarea corpului fonetic al cuvintelor 6, ~ şi pauza 1042.

TERMINAŢIE 27.

TIMP verbal, definiţie 24, 223, ce exprimă 24, 223, prin ce se exprimă ~ 236, ~ de bază 223, nuanţe ale ~ de bază 223, ~ trecute 223, ~ viitor 223; ~ absolute 223, ~ relative 223; formarea ~ 245, ~ simple 245, ~ compuse 2, 40, 245, ~ formate de la tema prezentului 237, ~ formate de la tema perfectului 237.

TIMP, complement circumstanţial de ~, definiţie 623, elementul determinat de ~ 193, 219, 220, 221, 595, 624, procedee de exprimare 79, 106, 138, 624, 625, prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale cu care se construieşte 313, 314, 316—322, 324, 326, 328, 330—333, 335, 336, 339—341, 344, 345, 624, 625, alte nuanţe circumstanţiale exprimate de ~ 221, 626, 666; locul ~ 989;

propoziţie circumstanţială de ~, definiţie 803, elemente introductive 300, 349, 368, 370 — 373, 381, 384, 389, 390, 393, 397, 401—403, 406—408, 804—807, 916—918, raportul temporal exprimat de ~ 803, ~ de anterioritate 803, 804, 916, 917, 918, ~ de posterioritate 803, 805, 916, 918, ~ de simultaneitate 806, 809, 919—921: durativă 806, 916, iterativă 806, 916, momentană 806, 916, progresivă 806; construcţii temporale inverse 368, 370, 807, 916; ~ negativă formal cu sens pozitiv 491, modurile folosite 438, 445, 808, corespondenţa timpurilor 806, 915—919; ~ şi coordonata copulativă 710, opoziţionale false ~ 867, ~ şi propoziţia consecutivă 845, alte nuanţe circumstanţiale 368, 370 — 374, 401, 809, ~ intercalată 1016, locul ~ 1007, ~ accentuată 1026, punctuaţia 1054.

TOPICĂ vezi ORDINEA CUVINTELOR.

TRANZITIV, verb ~ vezi VERB.

TRECUT indicativ, ~ în corespondenţa timpurilor la coordonatele: conclusive 905, copulative 903, disjunctive 904; la subordonatele: atributive 911, completive directe 907, completive indirecte 937, concesive 864, de scop 925, subiective 937; vezi şi PERFECT, IMPERFECT, MAI MULT CA PERFECT.

UNIPERSONAL, verb ~ vezi VERB.

VERB, definiţie 192; ~ tranzitive, definiţie 197, 597, ~ folosite absolut 197, ~ cu complement direct 5, 193, 596, 597, ~ cu două complemente directe 201, 601, 785; ~ intranzitive, definiţie 197, ~ cu complement direct intern 197, 602; ~ predicative 12, definiţie 196; ~ nepredicative sau copulative 10, 532, 765, definiţie 196, ~ de tranziţie între autonome şi copulative 504, 532, 688, ~ nepredicative cu funcţiune predicativă 196, 532; ~ unipersonale prin formă şi impersonale ca folosire 235, 762, forme impersonale ale unor verbe personale 235, 762, ~ unipersonale care nu au subiect 524, ~ unipersonale care se acordă cu subiectul 195, 235, 289; forme ~ simple 40 — 41, 241, 246—262; forme ~ compuse 40, 41, 241, 263—276, forme ~ compuse analizate ca părţi de propoziţie simple 510; istoria ~ iotacizate 247, concurenţa dintre formele iotacizate şi neiotacizate 1072; ~ regulate 246; ~ neregulate 279, definiţie 279, cauzele neregularităţii 28, forme regionale ale ~ 280—286; forme nominale ale ~ 213; funcţiuni 12, 220—222, 260, 317, 507, 511, 517, 527, 529, 534, 535, 552, 553, 570, 580, 581—583, 584, 586, 595, 598, 601, 610, 624, 627, 632, 638, 644, 649, 659, 665, 668, 671, 684, ~ cu rol de prepoziţie 302, ~ în locuţiuni conjuncţionale 348, 368, 372, ~ în locuţiuni verbale 193, ~ incidente 967; determinantele ~ 4, 235, 506, 529, 570, 574, 593, 597, 605, 607, 612, 616, 619, 623, 627, 631, 636, 648, 653, 658, 667, 688, 779, 788, 792, 798, 846; categoriile gramaticale ale ~ 11, 198, vezi fiecare categorie în parte; ~ defective vezi DEFECTIV, locuţiune ~ vezi LOCUŢIUNE VERBALĂ; conjugarea ~ vezi CONJUGARE;

~ de aspect 25, 41, 195, în analiza sintactică 235, 529, 718;

~ auxiliare, definiţie 194, ~ mijloc de flexiune analitică 41, 194, formele ~ 194, forme conjuncte ale ~ 276, caracteristici ale ~ 194, moduri şi timpuri compuse cu ~ 194, modificări ale ~ 194, lipsa ~ din componenţa predicatului verbal 724, verbe ~ care îşi împletesc flexiunea 4, 278;

~ de modalitate, apropiate ca sens de auxiliare 41, 195, 529: trăsături gramaticale 195, lexicale 195, în analiza sintactică 235, 529, ~ care-şi schimbă sensul iniţial 195, gradul de abstractizare al ~ 195, ~ care exprimă modalitatea numai prin sensul lor 195; ~ şi de aspect în regente insuficiente din punct de vedere lexical 718.

VERB DE DECLARAŢIE, sensul ~ 884, ~ în vorbirea directă 883, 884, 966 şi indirectă 883, ~ în propoziţiile independente insuficiente pentru a realiza o comunicare 716, ~ în regente insuficiente din punct de vedere lexical 718, expresii nominale cu rol de ~ 884, ~ care exprimă îndoiala 892, deasa folosire a verbului *a zice* 886, absenţa ~ 530, 887, 944, locul ~ 885, locul ~ faţă de subiect 973.

VIITOR indicativ, ce exprimă 229, formarea ~ 237, 265, ~ cu forma inversată 265, conjugarea ~ : activ 265, pasiv 272, reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275; ~ cu valoare absolută 229, ~ cu valori relative 229, 916, ~ cu valoare de imperativ 229, 450, ~ cu valoare de prezent indicativ 229, ~ cu valoare de prezumtiv 229, 267, 447, ~ în limba vorbită şi regional 265, repartiţia stilistică a formelor de ~ 1072; ~ în propoziţiile copulative 903, disjunctive 904, în subordonatele: atributive 911, cauzale 921, completive directe 907, indirecte 937, condiţionale 858, 933, consecutive 931, temporale 916;

~ anterior, ce exprimă ~ 230, timp de relaţie 230, formarea ~ 237, 266; conjugarea: ~ activ 266, ~ pasiv 272, ~ reflexiv: cu pronume în acuzativ 274, cu pronume în dativ 275; forme populare de ~ 266, cu valoare de prezumtiv 230; restrîngerea folosirii ~ în limba contemporană 1072.

VIRGULĂ 1052—1054.

VOCABULAR, raportul ~ cu gramatica 4, ~ ca material de construcţie pentru gramatică 3.

VOCATIV, cazul ~, la substantiv: formele ~ 80, 84, 85, 87, forme de ~ împrumutate din slavă 1071, deosebiri de conţinut între diverse forme de ~ 80, două substantive alăturate la ~ 80, ~ însoţit de determinări 80, 132, valorile ~ 21, 80; părţile propoziţiei la care se referă ~ 80, propoziţii însoţite de ~ 80, ~ substantivelor feminine în *-o* 85, ~ numelor proprii 84, 90, ~ adjectivelor 80, 131; situaţia ~ între părţile de propoziţie 515, interjecţii cu sens de ~ 414, ~ însoţit de interjecţii 80, 417, 970, ~ devenite cuvinte de umplutură 80, 970, 971; ~ şi nominativul 39, 76, 80, 84, 90, 131, locul ~ 80, 995, intonaţia 39, 1034, punctuaţia 1050, 1053.

VORBIRE DIRECTĂ, definiţie 884, ~ ca procedeu sintactic 883, deosebirea dintre ~ şi cea indirectă 883, amestec de ~ cu vorbire indirectă 896, transpunerea propoziţiilor principale din ~ în vorbirea indirectă 889, transpunerea subordonatelor din ~ în vorbirea indirectă 890, ~ legată 893, absenţa verbului de declaraţie în ~ 887, 943, pauza în ~ 1042, intonaţia 890, 1042, punctuaţia 1058, 1059.

VORBIRE INDIRECTĂ, definiţie 888, ~ ca procedeu sintactic 883, deosebirea de vorbirea directă 883, ~ liberă 894, schimbări impuse de transpunerea de la situaţia vorbitorului la cea a povestitorului 891, amestec de ~ cu vorbire directă 896, atitudinea povestitorului faţă de comunicarea reprodusă 892, raportul dintre ~ şi propoziţiile atributive, completive, predicative, subiective 888, modurile folosite în ~ 216, 218, 892, ~ cu intonaţie de vorbire directă 895, intonaţia 883, 894, 1042.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INDICE DE CUVINTE ȘI DE AFIXE LEXICALE*

A

-a (articol) 36, 85, 98, 196
-a (sufix) 246
-a 46, 163, 174, 196
a- 43
a[1] (prepoziție) 11, 12, 23, 32, 50, 51, 84, 125, 184, 185, 194, 225, 226, 228, 245, 266, 325, 328, 329, 331, 334, 335, 336, 348; II 121, 137, 164, 183
a[2] (prepoziție) 336
a vezi *vrea*
abia 313; II 299
abia ce 386
aboli (a ~) 297
ac 46, 47, 70, 74
acasă 23, 311
acel 101, 107, 168, 169
acela 108, 135, 167, 168, 169, 172, 173
acel(a) ce 161, 172
același 101, 135, 167, 168, 171; II 438
acelălalt 167
acest 49, 101, 168, 169
acesta 37, 46, 47, 135, 167, 168, 169, 173; II 198, 202
acestălalt 167, 168, 170
aci 301, 312, 389; II 247, 456, 470
acia 301
acile(a) 301
acolo 303, 312, 320; II 293
acolo-ia 46, 304
acolo-șa 304
acolo unde 386, 414
acoperi (a~) 257
acoperiș 71
acord vezi *acorda*
acorda (a~) 18, 45, 250, 253; II 165
acordez vezi *acorda*
acru 115, 116, 117
acum 301, 303, 312, 389; II 221, 247, 452, 470
acuma 46, 301
adaoge (a~) 248
adaos 248
adă vezi *aduce*
adăuga (a~) 248
adăugi (a~) 248
adecvat II 166
adera (a~) 18
adesea 16
adevăr 69
adevărat II 46, 251, 269
adică II 129, 282
adio 423
adînc 119
admirabil 131
ado vezi *aduce*
adormi (a~) 40, 43
adu vezi *aduce*
aduce (a~) 265
aduce aminte (a-și~) 15, 23, 35; II 432
aducere aminte 35
aduna (a~) 24, 49, 53, 256
afară că II 336, 337
afară de 319, 348; II 201, 205
afară de aceasta 172
afară de asta 172; II 202
afară decît II 205
afară din II 171
afla (a~) 239, 254, 256; II 259, 363
afla (a se~) 213, 239; II 71
afund 335
agud 72, 73
ah 427, 428; II 472
aibe vezi *avea*
aibi vezi *avea*
aicea 46
aici 303; II 452
aici-șa 304
aidoma 317
aieveu II 136
aista 167, 171
aiurea 301
aivă vezi *avea*
ajunge (a~) 206, 213, 230; II 100, 271
ajunge (a se ~) 214
ajutor 423; II 189
al (articol) 13, 37, 52, 105, 106, 107, 155, 157, 196, 197; II 90, 147, 219
alai 70
alamă 69
alăturea 301
alături 301
alături cu 340
alături de 348; II 171
alb 48
albastri vezi *albastru*
albastru 22, 47, 49, 120
alb-gălbui 23
albie 53, 68, 73
alburiu 20, 116, 118
albuș 71
alde 60, 173, 177, 178; II 90
alee 68
alene II 136

* Indicele trimite la pagini. Trimiterile pentru formele flexionare sînt date la cuvîntul de bază.

alocuri 335
alt 101, 109, 173, 174, 175; II 204, 311, 338
altădată 35
altceva 173, 176; II 204, 311, 338
altcineva 173, 176; II 204, 339
altfel II 197, 309
altminteri 301
altmintrea 301
altmintrele 301
altoi 71
altul 46, 135, 173, 174, 175, 176; II 165
altundeva II 205
aman 325
amar 119; II 141
ambasadoare 62
ambiguu 116
ambii 101, 191
ambiționa (a se ~) 213
-(a)mente 34, 306
amețeală 46
amfibiu 116
aminti (a~) 23; II 166
aminti (a-și~) 277, 278; II 366
amii vezi *amîna*
amîna (a ~) 254, 255, 256; II 295
amîndoi 46, 48, 190
amorf 48
amper 56
-an 21, 62
an 49, 71
analog II 167
Anca 89
anevoie II 136
angaja (a~) 257
angajem vezi *angaja*
angara 68
-ani 90
animal 57
anterior 133
antiaerian 22
antipod 57
anțărț 198
anume 121, 309, 320; II 129, 282, 304
anunța (a~) II 157, 166
an-vară 302
apare (a~) 246
apă 67
apăra (a~) 48
apărea (a~) 16, 246
apăsa (a~) 249
ape vezi *apă*
apoi II 202, 302, 323, 333, 337
apoi mai și II 202, 337
apoi... și II 337
aprig 115
aprinde (a~) 254, 263, 266
aprinză vezi *aprinde*
aproape 189, 313, 314
aproape de II 171
aproba (a~) 48
aprod 72
apropia (a~) 24, 50, 53, 254, 256, 262
apropieți vezi *apropia*
apropiu vezi *apropia*
aptă II 239
apuca (a~) 227, 232
apune (a~) 254
-ar 116, 119
ara (a~) 50
arăta (a~) 48, 249
arăta (a se~) II 210
arbore 72
arc 18
arce vezi *arc*
arcuri vezi *arc*
arde (a~) 42, 254, 259, 264, 266, 267
-are 266
argint 61
arginturi vezi *argint*
arginți vezi *argint*
arhi- 43, 133
arhiplin 43
arici 68
arie 68, 73
-arie 116
aripă 66, 73
-ariu 116, 118, 119
artist 38, 315
asculta (a~) II 157
ascultător 19
ascunde (a~) 254
ascunzătoare 19
ascuți (a~) 255, 267
ascuțitoare 19
asemănător cu 323
asemenea 17, 33, 101, 121, 133, 316; II 185, 310, 434
asemenea cu 341
asemeni 317
aspru 116, 120
asta-ia 46
astă-noapte 302
astfel 35, 320; II 136, 307, 310, 315, 343
astfel cum II 307
astfel încît II 315
astrahan 56
astru 49, 67, 74
asupra 37, 76, 103, 336, 337; II 164, 172, 176, 193
-aș 43
așa 33, 101, 121, 303, 316, 319, 320, 390; II 32, 46, 232, 253, 307, 310, 315, 316 343, 434
așa că 387, 388; II 232, 315
așa cum 127, 386, 387, 405, II 263, 276, 307
așadar 35, 310, 319, 384, 387; II 225, 232, 234, 242, 252, 253
așa încît II 315
așa precum II 307
așa și așa 305; II 414
așchie 73
așed vezi *așeza*
așeza (a~) 53, 255
așpri vezi *aspru*
așteptа (a~) 230
așterne (a~) 215
atare 101; II 434
aterizare 23
atinge (a se~) 215
atît (adverb) 303, 319, 320, 390; II 32, 213, 214, 215, 244, 298, 308, 315, 316, 317, 451
atît(a) (pronume) 173, 176
atît(a) cît 386, 404
atît că 319
atol 71
atotputernic 23
atribui (a~) II 166
atroce 121
atu 71
atuncea 301
atunci 303; II 298, 302, 323
atunci cînd 386, 403; II 263
aude (a~) 247
aur 16, 65
autogen 22
auz (substantiv) 69
auzi (a~) 255, 263, 264, 266, 267
avea (a~) 43, 51, 202, 203, 204, 205, 206, 211, 227, 234, 237, 258, 266, 267, 270, 272, 282, 283, 284, 285; II 39, 83, 98, 363, 369
avea curaj(ul) (a~) II 86
avea de gînd (a~) 202
avea habar (a nu~) 36
avea impresia (a~) II 368
avea nădejde(a) (a~) II 86
avînd în vedere că 386; II 263
avîrli (a~) 254, 257, 262
axiom 61
axiomă 61

Ă

-ă 21, 45, 62
ăi vezi *vrea*
ăl 168, 171; II 276
ăla 167, 168, 171, 172
ălalalt 167, 171
ălălalt 167, 171
-ălău 116
ălbii vezi *albie*
ăllalt 167, 171
ării vezi *arie*
ăst 168, 170
ăsta 144, 167, 168, 170, 172; II 198, 202
ăstălalt 167, 171
ăsllalt 167, 171
ăşchii vezi *aşchie*
ăţi vezi *vrea*
-ău 116

B

ba (adverb) II 47, 52, 54, 55, 64, 65
ba (conjuncţie) 389; II 221, 247, 452, 456
ba aia-i vorbă II 55
ba că chiar II 55
baci 68
bade 66, 83, 85, 104
baie 68
baiu II 55
bale 66
bancă 72, 73, 120
bandă 18
bande vezi *bandă*
barbă 66
barză 74
basc[1] 36
basc[2] 74
bască 36
baschet 65
basci vezi *basc*[2]
basm 44
basma 68, 84, 85, 88
başti vezi *basc*[2]
bate (a~) 50, 213, 250, 254, 256, 264
bate joc (a-şi~) 23, 203, 209
batîr că 17; II 326
batîr să 17; II 328
batjocură 23
bădie 104
băga (a~) 35, 202
băga de seamă (a~) 203; II 86
băga mînile în cap (a-şi~) 202
băgare de seamă 35
băga seama (a~) 35
băgător de seamă 35
băiat 73, 83, 86
băieţel 19
bănuitor 116
bărbat 49, 62, 72, 73, 315
bărbătesc 49, 120
bărzoi 63
bătaie 68
bătător 19
bătea (a ~) 247
bătrîn 49
bătrînel 116, 117
bătrîneţe 64
bătrînică 116
băţ 46, 74
bea (a~) 50, 230, 239, 288, 293, 294
beeam vezi *bea*
beizadea 58
belciug 74
benzi vezi *bandă*
berbec 62, 66, 72
berbece 66
beret 61
beretă 61
beu(t) vezi *bea*
bici 70, 85
biet 101, 116; II 434
bilet 70
bilion 182, 183, 184
bine (adverb) 22, 32, 314; II 46, 299
bine (substantiv) 33, 98
binecuvînta (a~) 23
binefăcător 21
bineînţeles II 424
binevoi (a~) 23
binişor 314
birou 70, 71
bis 195
bîlci 69
bîtlan 63
blană 73
blănuri vezi *blană*
bleu 121
bleumarin 121
blid 71
blîndeţe 64
blond 117
boală 53, 67, 69
bob 74
bobinatoare 63
boieresc 19
boişori 20
boldi (a se~) 215
bonet 61
bonetă 61
bortă 66
boţgrosul 93
bou 20, 62, 67
box 65
brad 49
braţ 70
bre 80, 428
briceag 74
brici 70
brîu 71
broască 74
broscoi 62
brusc 49, 120
bucată 18, 67
bucate vezi *bucată*
bucăţi vezi *bucată*
bucheţel 20
Bucureşti 12, 66
Bucureştii-Noi 102
bumbac 71
bumbacuri vezi *bumbac*
bun 12, 36, 37, 41, 44, 115, 118, 119, 122, 123, 125
bună-cuviinţă 95
bunăstare 93
bunătate 19, 65
bunăvoinţă 23, 53, 93; II 189
bunic 63, 100, 103
bunică 63, 103; II 138
bunicel 116
bunicică vezi *bunicel*
bunicii 64
burghez 49, 72
burghezo-moşieresc 23
burtăverde 23, 91
burtăverzime 23
butoi 70
buturugă 72, 73

C

ca 33, 78, 103, 126, 127, 155, 307, 316, 317, 324; II 83, 125, 129, 185, 186, 207, 208, 209
ca aceea 35: II 135, 406
ca cînd II 312
ca cum II 312
ca de 189
cade (a ~) 246
cadou 70
cafea 68
cais 24
ca în fel cum II 312
cal 20, 47, 49, 72
ca la 189
calcă-n strîchini 23
cald 115; II 141
cal-de-mare 92
calea-valea 305
calfă 58
cam 139, 189, 204, 315, 316; II 50, 445, 449

ca mai ba II 55
cam așa (ceva) II 50
canal 71
candelabru 70
ca nu care cumva să II 304
ca nu cumva să II 289, 304
cap 18
capabilă II 239
capele vezi *cap*
capi vezi *cap*
capoțel 20
capra-neagră 94
car 70
caracteristic 118, 119
care 46, 101, 146, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 384; II 261, 274, 275, 276, 284, 443, 458, 471
care cumva II 304
careva 34, 173, 176; II 111
care va să zică II 252, 253, 426
carne 84
caro 71
carte 48, 52, 73
cartel 36
cartelă 36
casă 14, 24, 36, 83, 84, 85, 88
ca (...) să 387, 398, 399, 413; II 258, 267, 268, 272, 273, 277, 282, 283, 285, 286, 289, 291, 303, 304, 305, 316, 317 457, 460, 465, 467
ca să nu II 304
cască 49, 74
casieriță 19
ca și 78, 127; II 83, 185, 186
ca și cînd 386, 387, 403, 414; II 312
ca și cum 35, 386, 387, 405, 414; II 272, 312
califea 21
califelat 21
cațavencu 57, 64
caz (substantiv) II 196
caz vezi *cădea*
-că 62
că 387, 388, 389, 399, 400, 401; II 33, 63, 196, 199, 242, 257, 258, 259, 267, 268, 270, 272, 273, 277, 282, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 291, 299, 301, 302, 308, 315, 316, 317, 326, 330, 341, 347, 352, 368, 462, 465
căci 386, 387, 401; II 285, 301, 302, 462
cădea (a~) 230, 254, 255, 259, 264, 266, 267
cădea (a se ~) 227, 244
căi (a se ~) II 168
căișori 20
căiuți 20
călare 48, 117, 120
călătoare 69
călău 67
călăuză 58
călcîi 70
căldicele vezi *căldicică*
căldicică 118
cămașă 72
cămilă 63
cămin 66, 67, 71
cămine vezi *cămin*
căminuri vezi *cămin*
că nu II 290
căpăstru 70
căpăta (a~) 212, 250
căpăta (a se~) 212
căpătîi 70
căra (a~) 24
cărare 73, 120
cărbune 72
căsoaie 84
căsuță 24
cătană 58
către vezi *către*
către 337; II 125, 166, 171, 175, 293
cătun 60
cătună 60
ce 17, 144, 145, 160, 161, 163, 165, 166, 167, 303, 384; II 32, 33, 105, 154, 262, 269, 275, 276, 282, 284, 307, 471, 472
ceai 70
ceartă 69, 84
ceașcă 49
ceea ce vezi *cel ce*
ce fel de 35
cei vezi *cere*
cel (articol) 12, 13, 37, 52, 106, 107, 108, 129, 185, 196, 198; II 116, 139, 156, 209, 220, 436, 440
cel(a) (pronume) 108, 167, 171, 172; II 262
celalalt 167, 171
celălalt 101, 167, 168, 170
cel ce 9, 160, 161, 162, 167; II 261, 262, 282, 459
cel din urmă 196
cellalt 167, 171
cel mai 51
centre vezi *centru*
centri vezi *centru*
centru 57
cenușiu 116
cercela (a~) II 259
cere (a~) 255, 256, 263
cere (a se~) 230
cesl (a) 167, 171
ceslalalt 167, 171
ceslălalt 167, 170
ceva 39, 145, 173, 176, 177; II 58
chel 117
chema (a~) 250, 251, 252, 273, 274, 275; II 70
chestiune II 259, 272
chiar 309; II 87, 199
chiar dacă 309, 385, 387, 407, 414; II 325, 327, 331
chiar de 309, 387, 409; II 327, 331
chiar fără (ca) să II 327
chiar să 387; II 327
chiar (și) cînd 386, 403
chibrit 53, 67
chimie 65
chimono 71
chinîuplu 193
chip 69
chip că II 312
chipiu 70
chipurile II 352
chirie 53
chit că 385, 387, 401; II 326
ci 387, 388, 392; II 61, 213, 223, 224, 225, 242, 244, 249, 250, 334, 451, 452, 455
cică II 352, 426
cimbru 65
cine 144, 145, 147, 160, 161, 164, 165, 384; II 91, 105, 264, 276, 278, 284, 471
cine știe ce 35
cine știe cine 35
cineva 35, 145, 173, 175; II 58, 70, 111, 165
cincisprezece 182, 183
cincizeci 182
cincisute 23
cincisutist 23
cinsprezece vezi *cincisprezece*
cinste 65
cinșpe vezi *cincisprezece*
cinzeci vezi *cincizeci*
ciocan 57, 70
ciocăniloare 69
ciocîrlan 62
ciocoi 68
cioroi 62
ciolturos 20
circa 189
circumcide (a~) 297
cireș 24
ci și 390, 392; II 61, 213, 244, 250, 336, 451, 455

citi (a~) 230
cititoare 62, 69
cititor 19
cititul 22
ciuboţica-cucului 92
civil 22, 72
cizmă 36
cîine 55, 72, 85
cîlţi 66
cîmp 61, 62
cîmpi vezi *cîmp*
cîmpie 84, 88
cîmpuri vezi *cîmp*
Cîmpulung 95
cînd 303, 384, 387, 389, 401, 402, 403; II 32, 196, 221, 247, 276, 296, 297, 298, 299, 302, 322, 327, 333, 356, 373, 374, 378, 381, 452, 456, 470, 471
cînd să II 379, 380
cînd şi cînd 305; II 414
cîndva 304
cînta (a~) 12, 14, 45, 50, 52, 53, 250, 253, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 324
cîntălăreţ vezi *cînta*
cîrîi (a~) 257
cîrmaci 68
cîştig 69
cît (adverb) 33, 53, 78, 103, 303, 307, 316, 317, 319, 320, 324, 384, 387, 403, 404; II 32, 83, 125, 186, 207, 272, 276, 288, 294, 297, 298, 307, 310, 315, 328, 374, 472
cît (pronume) 146, 160, 161, 163, 166, 167, 181, 182; II 276, 284, 307
cîtă vreme 17, 387; II 298, 302, 333, 465
cît ce II 297, 307, 378
cît de II 272
cît de cît 305
cît despre II 194, 195, 450
cîte (adverb) 191, 194, 195, 307; II 411
cîteşi vezi *cîte*
cîteşitrele 184, 191
cîte unul II 111
cît pentru 375; II 195, 450
cît priveşte 323; II 321
cît să II 317
cît şi 78, 386, 390, 404; II 83, 186, 213, 214, 215, 244, 451
cît şi de II 186
cît timp 17, 385, 404; II 298, 374
cîtva 33, 173, 176, 181, 189
clar-văzător 23
clei 70
cleios 119
clenci 69
cleşte 61, 65, 70
cloş 121
cneaz 72
coace (a ~) 42, 259, 268
coada-şoricelului 92
coadă 69
coade vezi *coadă*
coajă 72
coală 67, 69
coarne vezi *corn*
coase (a~) 49, 250
coate vezi *cot*
coborît (a~) 254, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273
cocoaşe vezi *cocoş*
cocoştîrc 63
cocoş 61, 62
cocoşi vezi *cocoş*
codice 70
codru 67, 78, 85
coeficient 57
cogeamite 121
cojoc 41, 74
colabora (a~) II 167
colhoznic 47
colibă 68
colilie 302
colind 60
colindă 60
colonel 72
colosal 131
colţ 61
colţi vezi *colţ*
colţuri vezi *colţ*
colţuros 20
comoară 74
complace (a se~) II 167
complet 133
compres 61
compresă 61
comunica (a~) II 166
conceda (a~) 247
concede (a~) 247
condei 70
condiţie II 196
conferi (a~) 256
confisca (a~) 250
conform 324, 328
conform cu 323, 341
conjuga (a~) 250
conserva (a~) 250
considerabil 181
consiliu 70
consta (a ~) 324
continua (a~) 254
continuu 116
contra 37, 76, 103, 327, 338; II 164, 171, 208
contrar 116, 119, 324
contrariu 116, 119
convoca (a~) 48, 250
copac 15
copia (a ~) 253
copil 38, 72, 315
copilaş 19
corabie 68, 73
corb 48
corn 57, 61
corni vezi *corn*
cornuri vezi *corn*
corpuscul 57
cortegiu 70
coşcogea 121
coşcogeamite 121
cot 61
coturi vezi *cot*
coţi vezi *cot*
covor 74
covrig 57
cozi vezi *coadă*
cracă 120
crai 103
craniu 70
crede (a~) 254, 255, 259, 264, 267; II 49, 366
credincios II 166
credinţă 69
creion 85
crem 121
crengurat 20
creşte (a~) 49, 115, 264, 266
cretaceu 116, 117, 118
crez vezi *crede*
crezare 266
crîmpei 70
croitor 19
croitoreasă 62
crud 49, 119
cruzime 19
cu 33, 38, 103, 305, 324, 325, 329, 331, 333, 338, 339, 340, 341, 384; II 90, 108, 125, 129, 164, 175, 183, 184, 188, 189, 191, 194, 207, 213, 215, 238, 256, 278, 318, 319, 451
cu anevoie 340
cu atît(a) 390; II 308, 314, 463, 470
cu atît mai II 308
cu binele 340
cu binişorul 305, 340
cu blîndeţe 340
cuc 78, 302

cucă 63
cu chip că II 312, 388
cu cît 386, 390, 404; II 308, 310, 314, 463, 470
cu condiţia ca să II 322
cu condiţia că II 262
cu condiţia să II 196, 322
cucui 70
cu de-a sila 304
cu drag 340
cu excepţia II 205
cu ghiotura 66
cu grijă 340
cuib 69
culesul 33
cu lunile II 174
cum 127, 303, 384, 387, 390, 404, 405; II 32, 261, 263, 272, 276, 296, 297, 301, 302, 306, 309, 328, 378, 461, 462, 471
cumătră 103
cumătru 67, 73, 83, 87, 100, 103
cum că 401; II 267, 268, 283, 284, 286, 289, 347
cuminte 23, 115, 117
cuminţenie 23, 115
cuminţi (a ~) 45
cumpănă 74
cumpăni (a ~) 212
cumpăni (a se ~) 212
cumpăra (a ~) 15
cumsecade 23, 121
cum şi 387 : II 244
cumva 304; II 21, 30, 304, 323
cu nepăsare 340
cu neputinţă 340
cu nimic 179
cunoaşte (a se ~) 215
cu privire la 323; II 194, 321
curaj 65
curat 309; II 49
curăţa (a ~) 49, 247
curăţi (a ~) 247, 256
curcan 36, 62
curcă 36
curcubeu 70
curea 68
curge (a ~) 237
curmei 70
Curtea-de-Argeş 95
cu scopul II 179, 180
cuscră 103
cuscru 67, 83, 100, 103
cu siguranţă II 65, 424
cutare 173, 174, 175
cuteza (a ~) 47, 49
cu toate acestea 172, 310, 320; II 234, 250, 329
cu toate că 15, 35, 385, 387, 388, 401, 415; II 325, 326
cu toptanul 66, 305
cu tot 341; II 191, 198
cu tot cu 341; II 191
cu totul 131, 304
cu totul şi cu totul 131
cuţit 57
cuţitoaie 84
cu ţîrîita 66
cu una, cu două 188
cuveni (a se ~) 212, 244; II 265
cuvînt 74
cu zi de zi 345
cvadruplu 193

D

da 46; II 46, 49, 53, 63, 65
da (a ~) 43, 50, 202, 254, 256, 257, 258, 265, 288, 289; II 98, 165, 166
da bir cu fugiţii (a ~) 202
dacă 386, 387, 388, 391, 406, 407; II 43, 259, 267, 269, 270, 272, 273, 277, 283, 286, 289, 290, 291, 297, 298, 302, 322, 326, 327, 330, 331, 333, 349, 465, 471
da cu gura (a ~) II 189
da cu piciorul (a ~) II 189
da de-a dura (a se ~) 202
da de-a rostogolul (a se ~) II 85
da de unde II 57
da năvală (a ~) 202; II 432
dar (conjuncţie) 387, 388, 391, 392, 393; II 61, 223, 244, 249, 250, 252, 253, 263, 329, 334, 337, 451
dar(ă) (adverb) 46
dar chiar II 337
dare 120
dar însă II 224, 250
dar nici II 263
dar şi 390, 393; II 61, 213, 214, 244, 250, 263, 336, 451, 455
dascăl 72
da seama (a-şi ~) II 363
dată 17, 194, 196, 200, 305
dator 21, 116
datora (a ~) 21, 247
datori (a ~) 247
datorită 37, 41, 77, 103, 324, 328; II 178, 189, 190
da zor (a ~) II 85
dărui (a ~) 53
de (conjuncţie), 33, 387, 388 389, 407, 408, 409; II 43, 232, 259, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 283, 284, 286, 289, 290, 291, 297, 302, 303, 304, 305, 315, 318, 321, 322, 326, 327, 330, 331, 387, 394, 463, 465
de (prepoziţie) 12, 38, 41, 53, 126, 127, 129, 131, 147, 165, 173, 177, 178, 182, 183, 194, 196, 198, 199, 224, 225, 226, 234, 305, 316, 317, 318, 322, 325, 326, 329, 331, 332, 333, 336, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 362; II 89, 90, 103, 116, 125, 129, 135, 136, 137, 156, 164, 169, 171, 175, 177, 184, 186, 193, 207, 208, 209, 219, 251, 256, 292, 328, 436
de (pronume) 161; II 276
de-a 103, 329, 347, 348
de a 325, 326
de abia II 299
de-a binele(a) 35, 46, 305
de aceea 172, 312, 313, 320, 384, 390; II 252, 302, 304, 314, 463
de-a curmezişul II 171
d(e)-aia 172, 304
deal 85, 88
de-a latul 323
de alta 312
de-a lungul 35, 323
de-a-ndoaselea 305
de-a pururi 304
de-a rîndul 305
de-a sila 305
de asta 320; II 304
deasupra 76, 103, 319, 323; II 171
de altea ori 390
de-a valma 36
de bună seamă II 424
decădea (a ~) 246
de către 322, 337, 347, 348, 349; II 169, 256, 292
de ce II 263, 314, 463
decerna (a ~) II 166
deci 310, 319, 384, 387, 391, 393; II 225, 232, 234, 242, 252
decide (a ~) 246
de cînd 386, 387, 403, 415; II 276, 296
decît 33, 53, 78, 103, 126, 127, 307, 309, 316, 317, 319, 324, 387, 393, 409, 410; II 83, 84, 186, 202, 203, 205, 206, 249, 311, 315, 323, 339, 465

decît că II 319
de cîte ori 385, 390, 415; II 298, 374
decît să II 311, 316, 317
declara (a~) II 166
de colea pînă colea 313
de cu 341, 347; II 175
de cum 386, 387, 405; II 296, 311, 463
decurge (a~) 324
dedea(m) vezi *da*
dedeați vezi *da*
dedeau vezi *da*
dedesubtul 323
de din jos de 353
de din vale de 353
de două ori 17, 35
de după 347; II 171
de față cu 340
de fel II 52, 56, 65
deferi (a~) 297
defileu 71
degaja (a~) 256
degaje vezi *degaja*
de geniu 115
degetar 45
de îndată ce 387; II 296
de la 322, 330, 347, 349, 350, 369; II 171, 175
delăsa (a~) 297
de leac II 57
de lîngă 347, 370; II 171
de loc II 52, 56, 65
de minune 342
demîncare 23
demn 117
de multe ori 305
de nedescris 342
de nepovestit 342
de nimic 179
denota (a~) 48
deoarece 35, 36, 386, 387, 388, 410; II 301, 302
deodată II 299
de o parte și de alta 345
deopotrivă 316
de oriunde 387
deosebit II 435
deosebit de II 202
de parcă 385, 387, 409; II 312, 313
departe 314
departe de 226, 348; II 171
depărtișor 314
de pe 347, 352, 358; II 171
de pe cînd 387; II 296, 297
de pe deasupra II 172
de pe la 347, 369
de pe lîngă 347, 370
de peste 347, 376; II 171
de pe unde 387
depinde (a~) 246
de pînă 347; II 171
deplin 115
deplinătate 115
depozita (a~) 21
de prin 379; II 171, 175
de printre 379
de puține ori 305
derbi 71
de repetate ori 305
de rîs 342
des- 43
desag 65
desagă 65
de să II 277, 316
desăvîrșit 133
deschide (a ~) 254, 266
desface (a~) 43
desfătat 230
desfide (a~) 297
desigur 318, 319; II 46, 65, 424
desigur că 318
desparte (a~) 247
despărțare 266
despre 322, 325, 329, 350, 351; II 164, 172, 176, 194
destina (a~) II 166
destul 33, 125, 315
de sub 382; II 171
deșert 48, 116
deși 386, 387, 388, 390, 391, 410; II 263, 326, 328, 471
de... și II 331
de tot 131
de trei ori 17
de unde 386, 387, 414, 415, 416; II 57, 276, 322, 327, 333, 465
de unde nu 387
deveni (a~) 206; II 100, 271
devreme 35, 314
de vreme ce 35, 36, 348, 385, 387, 416; II 301, 302
dezgheța (a se ~) 212
dezlega (a ~) 250
diamant 71
dibaci 116, 118
diferit II 435
dig 69
dihor 63
dimineața II 174
dimineață 302
dimpotrivă II 250, 333
dimpreună cu II 191
din 84, 129, 190, 318, 322, 324, 325, 326, 331, 347, 351, 352, 353, 356, 362; II 90, 135, 156, 171, 175, 177, 183, 186, 188, 194, 307
dinainte(a) 323
dinamic 47
din an în an II 174
din cale-afară 131
din cauza 331, 332, 353, 386; II 177, 256
din cauză că 17, 385, 386, 387, 401; II 256, 301, 302
din cauză de 353, 386; II 177, 256
din ce în ce 305, 398; II 414
din cînd în cînd 305; II 414
din cît II 307
dincoace de II 171
dincolo de II 171, 175
dincotro 387; II 293
din jos de 353; II 171
din josul 353; II 171
din loc în loc 305; II 414
din moment ce 385, 387; II 302
din nou 34, 304
din pricina 332, 353, 386; II 177
din pricină că 17, 385, 386, 387, 401; II 301, 302
din pricină de 353
din punct(ul) de vedere II 194
dinspre 322, 325, 353; II 171, 175
din sus de 353; II 171
din susul 353; II 171
dinte 20, 57
dinții 196
din topor II 189
dintr- 197
dintr-adins 356
dintre 129, 322, 325, 347, 354, 365; II 90, 171, 186, 218
dintr-o dată 356
dintru 147, 325, 326, 347, 354, 355, 356; II 171, 177, 183, 188
dințat 20
din vreme-n vreme 305
discerne (a~) 297
discipol 72
distins II 435
dîlai 121
dîlamai 121
divulga (a~) II 166
dînsul 147, 148, 151
doar 384; II 84, 234, 323
doar-doar II 304
doctoriță 37, 45, 62, 63
doge 68
doi 36, 58, 183, 184, 185, 188 201
doilea (al~) 9, 46, 200
doime 192
doisprezece 182
doișpe vezi *doisprezece*
domeniu 70

domn 18, 50, 81, 103; II 426
domnia-sa 35
domnitor 103
domol 117
dor 315
dori (a~) 16; II 21
doritor 49
dormi (a~) 40, 47, 48, 238, 254, 258, 259, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273
douăzeci 182, 183, 188; II 116
durmi vezi *dormi*
drac 103
drag 41, 49, 119, 120, 125; II 426
dragoste 84
drăgălaș 19
drept (adjectiv) 117; II 251
drept (prepoziție) 356, 357; II 207, 208, 209
drept aceea 384
dreptate 65
dreptul 22
drum-de-fier 53
dublu 193
duce (a~) 50, 265
duce cu vorba (a~) II 189
duce de-a berbeleacul (a se~) 202
duce dorul (a~) 202
duce la fund (a se ~) 35
dud 119
dulce 117, 120
duminica 16
duminică 69
dumnealor 148, 149
dumnealui 148, 149, 151
dumneasa 148, 149
dumneata 148, 149, 150, 151
dumneavoastră 41, 148
dungă 89
după 268, 322, 325, 326, 357, 358; II 171, 175, 179, 183, 188, 194
după aceea 172
după-amiază 23
după ce 358, 386, 388, 416; II 296, 298, 327, 336, 337, 381, 465
după ce că 358, 386, 388; II 336, 337, 465
după cît 387, 417; II 307
după cum 127, 358, 386, 387, 390, 405, 417; II 272, 306, 307, 309
dupe 358
duzină 186

E

-e 246
-ea 116, 118
-ea (sufix verbal) 246
ea vezi *el*
-easă 21, 62
eficace 18, 121
ei vezi *vrea*
-el 20, 44, 116
el 14, 21, 36, 43, 52, 86, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 148, 150, 151, 157, 158
-ele 21, 44, 118
electric 22
electrician 63
elefant 63
element 57
elemente vezi *element*
elemenți vezi *element*
elida (a~) 297
eminescian 19
eminești 64
emul 72
endemic 133
-eni 90
epopee 68
erou 85
erupe (a~) 260
-easă 62
-esc 117, 119
-este 34, 306
-ești 90
etrusc 74
etrusci vezi *etrusc*
etrușci vezi *etrusc*
etruști vezi *etrusc*
eți vezi *vrea*
eu 39, 135, 136, 137, 139, 140, 150
eul 98
eventualitate II 196
evoca (a~) 48, 250
exact II 46
examina (a~) II 157
exercițiu 70
exista (a~) II 71
explica (a~) 30
explicație 30
exponent 57
exterior 133
extra- 20, 43, 133
extrafin 43
extraordinar 131
extrem 131
ezita (a~) II 259

F

fabrică 73
face (a~) 50, 202, 247, 249, 250, 253, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273; II 165
face (a se~) 206, 213; II 100, 271
face bine (a~) 21
face cu ochiul (a~) 202; II 189
face lată (a o ~) 202
face praf (a~) 203
fag 49, 72
faianță 56
familie 87
fapt II 199, 281
fascicol 61
fascicolă 61
fascicul vezi *fascicol*
fasciculă vezi *fascicolă*
fasole 65
fată 48, 74
față cu 341
față de 127, 322, 348; II 164
față de cît 387; II 311
față de cum 127, 386, 387, 405; II 311
fă (interjecție) 80
făptură 72
fără 225, 226, 325, 328, 329, 333, 336, 358, 359, 360; II 52, 60, 61, 137, 183, 189, 191, 199, 206, 249, 318, 319
fără a 325, 360
fără cale II 61
fără ca să 360, 385, 387, 399; II 22, 61, 308, 326, 334, 465
fără căpătîi II 60
fără de 226, 330, 336, 360; II 60, 125, 183, 189, 191
fără de a 360
fără (de) margini II 60
fără (de) minte II 60
fără doar și poate II 424
fără greș II 60
fără îndoială II 60, 424
fără să 328, 360, 385, 387; II 22, 29, 60, 61, 63, 308, 326, 330, 334, 465
fără soț II 60
fătoi 60, 63
fel de fel 35
felie 68
femeie 38, 62
ferăstrău 70, 74
ferice 121
feroce 120

fi (a~) 43, 51, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 234, 245, 270, 271, 272, 273, 279, 280, 281, 282, 318; II 49, 70, 71, 76, 83, 98, 99, 100, 103, 104, 168, 169, 268, 271
fi bine de cineva (a~) II 70
fi de mirare (a~) II 259
fidel 119
fie 387, 389, 393, 394; II 221, 247, 452
fiecare 34, 35, 101, 173, 174, 175; II 111, 204
fie că II 247
fiece 173; II 204
fierbe (a~) 268
fierbinte 117
fiică 74
fiică-sa 100
fiindcă 35, 386, 387, 388, 410; II 301, 302
Filipeştii-de-Pădure 102
filozof 38
filozofie 65
filtru 70
firav 49
fir de fir 345
fireşte 318; II 46, 65, 424
fireşte că 318
fi scris (a-i~) II 70
fi silă (a-i~) II 165
fiu 67, 83, 87
fix 119
fixa (a~) II 295
flasc 119
flăcău 67
floare 74, 89
Floarea 89
floarea-brumei 93
floarea-soarelui 23, 92
floricică 44, 68
fluieră-vînt 91
flutur 66
fluture 63, 66, 72
foame 16, 38, 65, 83, 86, 315
foc 302
focurele 20
foaie 74
foarfecă 65
foarfeci 65
foarte 12, 51, 130, 315, 316; II 67, 220, 436
forma (a~) 257
fotbal 65
fragă 73
francez 72
frate 50, 62, 72, 81, 83, 86, 87, 104; II 426
fraţii 64
Frăsinet 57
frăţesc 117
frăţine 72
frezor 63
frică 38
frig 16, 18, 38, 67
frige (a~) 42, 259, 268
friguros 20
frîie vezi *frîu*
frînă 71
frîne vezi *frînă, frîu*
frînge (a ~) 248, 249, 268
frînghie 68
frîu 71
frîuri vezi *frîu*
fruct 61
fructă 61
frumos 30, 48, 49, 125, 324
frumuseţe 30
frumuşea vezi *frumuşel*
frumuşel 19, 118
frumuşică vezi *frumuşel*
fuga-fuga II 468
fugi (a~) 45, 256, 260, 261, 264, 267
fulgera (a~) II 69
fura (a~) 257
furculiţă 57

G

gaiţă 63
Galaţi 66
gata 121; II 435
gata-gata II 468
găină 62
gălbui 116, 118
găluşcă 74
găsi (a~) II 363
geamgiu 67
general 48, 72, 133
geniu 70
genunche 62
genunchi 62
geografie 65
Georgică 60
gheaţă 53, 69
Gheorghiţă 82
ghişeu 71
ghiulea 68
ginere 62, 72
giraţă 63
gîde 85, 119
gîlceavă 69
gînd 42, 45
gîndi (a~) 42, 212
gîndi (a se~) 212; II 259
gînditor 42
gîngav 119
gîrbaci 70
gîrlă 68
gîrlici 70
gîscan 62
glonte 66
glonţ 66, 302
gol 49, 117
grai 70
graminee 68
gras 119
graţie 37, 77, 103, 323, 328; II 189, 190
grăbi (a se~) 227
grăi (a ~) II 165
grăitor 116
grămadă 119
grăunte 61
grăunţ 61
grăunţă 61
greier 63
greoi 116, 118
greu 116, 118
gri 18, 41, 121
grindă 72
grîie vezi *grîu*
grîne vezi *grîu*
grîu 67, 71
grîuri vezi *grîu*
groapă 67
grotesc 48, 117
grozav 51, 131; II 33, 436
grumaz 72
grup 181
gunoi 70
gură-cască 23, 92
gust 69
gusta (a~) 49, 250
guzgan 63

H

hai 426, 428
haide 421, 426
halal 325
hangiu 67
haram 325
harcea-parcea 305
harpagon 57
havan 121
havană 56
hercule 56
hiper- 43, 133
hipersensibil 43
hîrdău 70, 74
hîrtie 68
hotar 70
hotărî (a~) 254, 256, 258, 259, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273

I

-i (articol) 98
-i (sufix) 246
-i vezi *vrea*
i vezi *el*
ia(i) vezi *lua*
iau vezi *lua*
iar 387, 394; II 213, 223, 242, 244, 249, 250, 334, 410, 451
iară vezi *iar*
iarbă 69
iaroviza (a∼) 19, 260
iarovizare 23
iarovizator 19
Iaşi 12, 66
-ică 21, 44, 116, 118
icre 16, 66
ideal 69
idee 68; II 281
iei vezi *lua*
iepure 72
ierbi vezi *iarbă*
ierburi vezi *iarbă*
ieşeancă 62
ieşi (a∼) 261, 264; II 100, 271
ieşi înainte (a∼) 202
ieu vezi *lua*
Ileana 84
-ime 34, 192, 193
imediat 17
imediat ce 17, 386, 387; II 296
impune (a∼) II 165
include (a∼) 246
indice 70
inel 70
inferior 133
instantaneu 116
interesa (a se∼) II 167
intermediu II 189
intra (a ∼) 254, 256
inventa (a∼) 253
Ioana 89
Ion 83, 88
ipoteză II 196
Irinel 60
-isim 20, 130, 131
ispravă 73
ista 167, 171
istalalt 167, 171
-iş 34, 306
-it 34
-itor 42
ifari 65
-iţă 21, 62
iubit 50, 125
iubită 50, 125
iute 117, 120
iutişor 314
izbuti (a ∼) 227
izotopi 57
izvor 70

Î

-î 246
îi vezi *vrea*
îmbogăţi (a se∼) 212
îmbucurător 19
împarte (a∼) 247
împărat 103
împărăţeală 44
împărţi (a ∼) 41, 42, 43, 44, 255, 267
împerechea (a∼) 246
împotriva 35, 76, 323, 328; II 164, 198
împotrivă 323, 328
împotrivi (a se ∼) II 166
împrejur de 348
împreună cu 331, 333, 384; II 108, 191, 213, 215, 341, 451
împreună şi cu 341
împrumuta (a ∼) 15, 18
împuţi (a∼) 255
în 23, 190, 324, 325, 326, 329, 330, 332, 345, 349, 360, 361, 362, 363; II 125, 171, 175, 179, 183, 188, 193
în- 34, 43
înadins 320
în afara 35; II 201, 205
în afară 323
în afară că 385, 386, 388, 401; II 336, 337, 339, 465
în afară de 35, 201, 323, 363, 386; II 205
în afară de asta II 202
înainte 17, 220, 312, 313, 323, 328, 423
înaintea 35, 76, 103, 319, 323, 328
înainte ca să 399; II 295, 298
înainte de (locuţiune conjuncţională) 333; II 295
înainte de (locuţiune prepoziţională) 226, 333, 336, 348, 386; II 175, 219
înainte de a 325, 386
înainte de să 385
înainte să 385, 386; II 295, 379
înapoi 323, 332
înapoia 76
în aşa fel II 315
înăbuşi (a∼) 257
în caz că 385, 387, 401; II 256, 322
în caz cînd 386, 387, 403
în caz dacă 385, 407; II 322
în caz de II 197, 256
în cazul că II 196, 322
în cazul cînd II 322
în cazul în care II 322
încă 308; II 61, 299, 329, 337
încă mai şi II 202
încă şi II 202
în (ceea) ce priveşte 323; II 321
în ce chip 385, 387
începe (a ∼) 51, 227; II 98, 190
începînd cu 341; II 175
încerca (a∼) 227
încetinel 314
încetişor 314
închide (a∼) 50
închina (a ∼) II 165
în chip că II 312
în chip de II 185
închipui (a se∼) 212
închipui (a-şi∼) 212; II 366
în ciuda II 198, 199
în ciuda faptului că 386; II 262, 263
încît 386, 388, 390, 411; II 232, 315, 316, 317
în cît II 307
încît cum 387
încît să 387; II 316, 317
înclinat II 167
în comparaţie cu 127
în concluzie 384; II 252
înconjor vezi *înconjura*
înconjura (a∼) 250
în consecinţă 384; II 252
în contra 338, 363; II 171, 198
încotro 384, 387; II 261, 293
încrede (a se∼) 43, 264
încredinţa (a ∼) II 166
în cursul II 175
îndată 17
îndată ce 17, 386, 387; II 296, 298, 378, 379
îndărătul 319, 323, 330
înde 363
îndeaproape 363
îndemînă 363
îndesa (a∼) 247
îndeseară 363
îndesi (a∼) 247
îndoi (a∼) 18
îndoi (a se∼) 16, 18; II 259
în dosul 363; II 171
îndrăzneţ 120
îndrăzni (a∼) 227
în dreptul 76
îndura (a∼) 18
îndura (a se∼) 18

în eventualitatea că II 322
în fața 328, 363; II 171
în față 328
înfășura (a ~) 20
înfățișa (a ~) 53
înfige (a ~) 230, 268
în fine II 426
înflora (a ~) 247
înflori (a ~) 43, 247
înfricoșa (a ~) 230
înfricoșător 131
înfumura (a se ~) 20
îngădui (a ~) 257
îngălbeni (a ~) 211
îngălbeni (a se ~) 211
îngenunchea (a ~) 237, 246
îngheța (a ~) 212
înghiți (a ~) 155, 264
îngrașe vezi *îngrășa*
îngrășa (a ~) 25, 49, 257, 262
îngrășa (a se ~) 212
îngrășem vezi *îngrășa*
îngrozitor 131
îngust 120
în ipoteza II 86
în ipoteza că 386; II 322
în jos de 363
în josul 363
înjumătățit 193
înlătura (a ~) 23
în lături 23
în lege 115
în loc de 226, 322, 336, 348, 386; II 200
în loc de a 325, 386; II 200
în loc să 35, 385, 386, 387, 413, 417; II 22, 311, 332, 333, 334, 335, 465
în locul II 197, 200
în materie de II 194
înnopta (a ~) 211
înnopta (a se ~) 211
în plus de asta II 202
în pofida II 198, 199
în privința 363; II 194, 195, 321
în raport cu 127, 340
înriuri (a ~) 20
însă 387, 388, 391, 394, 395; II 61, 223, 242, 249, 250, 263, 329, 333, 334, 337, 451, 455
în schimb 384; II 250, 333
în scopul II 179, 180
însemna (a ~) II 100, 271
însera (a se ~) 211, 244; II 69
înspăimîntător 131
înspre 322, 330, 363; II 171, 175
înstelat 21
însul 34, 147, 154
însumi 34, 154
în sus de 363
în susul 363
însuși 34, 154, 155
însuți 154
întâi vezi *întîi*
în timp ce 17, 385, 387, 417; II 175, 297, 333, 373, 374, 465
în timp cît 386, 404
în timp de II 175
în timpul II 175
întinde (a ~) 254, 266
întîi 9, 17, 37, 39, 195, 196, 197, 198, 199, 200
întîiași 196
întîrzia (a ~) 212, 254
întîrzia (a se ~) 212
întoarce (a ~) 259
întocmai 17, 316, 317; II 46
întocmai ca 127
într- 197
într-acolo 312
într-adevăr II 46, 65
într-adins II 304
într-aiurea 304
între 129, 189, 331, 364, 365; II 164, 171, 186, 218
întreba (a ~) 48; II 157, 259
întrebare II 259, 272
întreg 100, 133; II 204
întreitul 193
întrista (a se ~) 211
întru 147, 325, 326, 365, 366; II 164, 171, 175, 179, 183, 188, 194
întru cît 387, 418; II 307
întrucît 366, 387, 411; II 301, 302
într-una 23, 187
întruni (a ~) 23
întru nimic 179
întuneca (a se ~) II 69
înțelegător 19
înțelege (a ~) 42, 259; II 49
înțelepciune 65
înțepeni (a ~) 211
înțepeni (a se ~) 211
înțesa (a ~) 297
în una 187
în urma 328, 332, 363
în urmă 313, 328
învăța (a ~) 227, 230; II 153, 157
învățătoare 69, 84
învățătură 19
în veci 304
învecina (a se ~) 247
învecini (a se ~) 247
în vederea II 179
înveseli (a se ~) 213
înveșle (a ~) 296
învia (a ~) 257
învingător 116
învîrti (a ~) 253
în vremea II 175
în vreme ce 17, 385, 387; II 297, 327, 333, 465
în vreme cît 386, 404
în vreme de 322; II 175
înzecit 193
-iș 34, 306
îți vezi *vrea*

J

jale 315
jder 63
joben 56
joi 60, 69, 82
joile II 174
juca (a ~) 48, 250, 257
jugastru 74
jumătate 192, 193
junghi 69
jura (a ~) 257

K

kaki 121

L

-l 32, 36, 85, 86, 98, 139, 140, 142
la 12, 32, 41, 51, 144, 165, 185, 189, 190, 268, 324, 325, 326, 345, 348, 349, 366, 367, 368, 369; II 91, 121, 156, 164, 165, 171, 175, 179, 183, 188, 193
la (a ~) 288
la (a se ~) 295, 296
laborator 71
laboratoriu 71
la caz cînd 386, 403; II 322
la data II 175
ladă 72, 73
la fel 12, 51, 126
la fel cu 127, 341
la fel de 127; II 436
la începutul II 175
lalea 68
la mijlocul II 175
laolaltă cu II 191

lapte 67, 73
lapți 67
larg 119, 120
las 385
las(ă) că 385, 401; II 336, 337, 465
lasă-mă să te las 23, 90
la săptămînă, la săptămînă II 174
la sfîrșitul II 175
lat 49
la un loc 323, 341
la un loc cu 323; II 191
lăcaș 71
lăcustă 63
lălțu 116, 117, 118
lăptăreasă 62
lăpturi vezi *lapte*
lăsa (a ~) II 295
lăsa (a se~) 215, 230
lăsa baltă (a o~) 202
lăsa gura apă (a~) II 167
lăstun 63
lăuda (a~) 36, 52
-le 85, 86, 98, 196
leafă 69, 84
Leana 89
lebădă 63
lectoră 21, 37
lega (a~) 229, 249
legitim 48
lemnos 46
lene 65, 83, 315
lespede 73
leu 67
liber-cugetător 94
lila 121
liliac 63
limpede 117, 120
limgură 57
liniște 16
linte 83
lipiloare 69, 84
lipsă 69, 84
livadă 66
livresc 120
lină 69
lingă 329, 370; II 171
locțiitor 21
locui (a~) 212
locui (a se ~) 212
locvace 121
lor (al ~) vezi *el*
lua (a~) 15, 42, 202, 254, 256, 258, 265, 288, 294, 295; II 10, 98
lua (a se ~) II 98
lua aminte (a ~) 202
lua cîmpii (a-și~) 202
lua razna (a o ~) 202
lua la fugă (a o ~) 202
lua la rost (a~) 36
lua valea (a-și~) 202
Luca 89
luciu 22
lucra (a~) 50, 253, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273
lucrătoare 62
lucru 32, 70; II 281
lui (articol) 12, 32, 59, 89, 104
lui (al~) vezi *el*
lume 73
lumina (a se~) 69, 230
lună 36
luncă 72, 73
lunea II 174
lunguieț 49
luni 69, 82
lunile II 174
luntre 68
lup 49, 71, 85
lupoaică 62
luptătoare 118

M

macaragiță 62
mai 12, 51, 53, 126, 128, 139, 199, 204, 308, 310, 311, 315, 316; II 33, 49, 67, 202, 206, 217, 220, 336, 337, 339, 412, 436, 445, 449
maică 84
mai înainte 39
mai înainte ca să II 295
mai întîi 39
mai puțin 51, 126; II 436
maistoriță 63
maistru 63
mai... și II 337
major 133
mamă 32, 50, 84, 100, 103; II 138, 278
mamifer 57
Manea 83
manierist 120
manifesta (a ~) 253
manifestă vezi *manifesta*
manifestează vezi *manifesta*
manipulantă 63
mansardă 56
manta 71
mantale vezi *manta, manto*
manto 71
marca (a ~) 47
mare (adjectiv) 41, 117, 120, 124, 125, 128
mare (substantiv) 73
marfă 69
Maria 84, 90, 102
maro 121
marțea II 174
marți 69, 82
marxism-leninism 23
masă[1] 18, 57
masă[2] 18
mască 49
mase vezi *masă*[2]
mașină-unealtă 94
mata (le) 149
matroz 72
mazăre 16, 65
măcar 319; II 326
măcar că 17, 319, 385, 387, 401, 418; II 326
măcar de 385, 387, 409; II 327, 330
măcar să 17, 385, 413, 418; II 327
mă(i) 80
mă-nțelegi II 426
măr[1] 46, 47, 48, 73
măr[2] 70, 74
mă rog II 426
mărturisi (a~) II 165
măsea 68, 85
mătase 69
măluță 62, 100, 103
mda II 50
mecanic 63, 72, 73
Medgidia 102
medic 63
mehenghi 118
melopee 68
menită II 239
mere vezi *măr*[2]
mereu[1] 314
merge (a~) 37, 40, 45, 48, 49, 51, 249, 260, 261, 264
merge bine (a-i~) II 70
merge rău (a-i~) II 70
meri vezi *măr*[1]
merita (a~) 230, 231
mersi 423
mese vezi *masă*[1]
metru 67
meu (al~) 60, 118, 156, 159
mic 21, 47, 49, 115, 119
mie (numeral) 37, 182, 183, 184, 185, 189, 193
miercurea 82
miercuri 69, 82
miere 16, 65
mierle-fierle II 468
miime 192
mijlocire II 189

miliard 182, 183, 184, 185
milion 37, 182, 183, 184, 185, 189, 196
minerită 62
ministru 63, 74
minte 64
minți (a~) 264
minunat 131
minus II 214
mira (a se~) 212
mireasă 62, 74
mirii 64
mititea vezi *mititel*
mititel 115, 116, 117, 118
mitiţică vezi *mititel*
mîi vezi *mîna, mînea*
mîine 16
mîine-seară 302
mîna (a~) 254, 255
mînă 36, 57
mînc(ă) vezi *mînca*
mînca (a~) 42, 288, 291, 292
mîncare 23, 69
mîncări vezi *mîncare*
mîncăruri vezi *mîncare*
mîncău 116
mînci vezi *mînca*
mîndru 116
mînea (a~) 250, 254, 255, 259, 267, 296
mînie 68
mînînc(a) vezi *mînca*
mînînci vezi *mînca*
mînz 72
mnda II 50
moale 117, 120
moarte 74
moaşte 66
modern 48, 117
Moldova 102
moliu 116, 117, 118
monah 48, 71
monarh 103
monoclu 70
morcov 49
morişcă 74
mort 133
moş 71, 104; II 129
moşneag 74
moto 71
motrice 121
movilă 68
mucava 68
mucegai 70
mugi (a~) 16
muia (a~) 266
mult 33, 50, 125, 130, 181, 316
multiplu 67
multişor 314
mulți ani 23
mulțime 181
mulțumi (a~) 23; II 168
mulțumi (a se ~) II 167
mulțumită 37, 77, 323, 328; II 189, 190
munci (a~) 213, 261
munci (a se ~) 213
muncitor 71
muncitoresc 133
munte 72
muri (a~) 47
muscă 49
mustra (a~) 254
mușca (a~) 49, 250
mut 20
muți (a~) 20
muzeu 70

N

n- 24
na 421, 428
nai 70
nalbă 68
nani 428
naşte (a se~) II 100
naţional 22
naufragiu 70
navă 68
năpastă 74
năpusti (a se~) 213
născare 266
nătăfleață 63
nătărău 67
năzări (a i se ~) II 70
ne- 43; II 52, 61, 230
nea 65; II 129
neapărat II 46
necum II 214, 244, 337
necum să II 337, 338
negresă 62
negreşit II 46, 65
negru 46, 47, 48, 116, 117
negustor 38
neînchipuit 131
nemaipomenit 131; II 436
nene 81, 83, 85, 104
neodihnit 230
nepoată 62
nepot 20
nepoţel 20
nesfîrşit 131
nespus 131; II 436
nestorii 64
netezi (a~) 21
netocmai II 337
netocma(i) să II 337, 338
nicăieri II 52, 57, 205, 339
nici 387, 389, 395; II 52, 55, 56, 59, 61, 62, 199, 213, 214, 241, 244, 246, 337, 451
nici ca cît II 57
nici că II 55
niciclnd 304; II 205, 339
nici cînc II 59
niciclt 304; II 56
nici ciluşi de puţin II 56
nicicum 304; II 56
nici dacă 387; II 327
nici de 387; II 327
nicidecît II 56
nicidecum 304; II 56, 65
nici de fel II 56
nici de frică II 59
nici de leac II 59
nici foarte foarte II 414
nici nu II 62
niciodată 304: II 52, 56, 57, 205, 339
nici pas II 59
nici prea-prea II 414
nici să II 327
nici să şi 387
nici lu II 56
nici una, nici două 188
niciunde 304
nici un 58, 204, 311, 338
nici unul 179; II 52, 56, 57, 111
nimenea 178, 179
nimeni 145, 178, 179; II 52, 57, 111, 165, 204, 339
nimic (pronume) 145, 179; II 52, 57, 204, 311, 339
nimic (substantiv) 22
nimica 179
ninge (a~) 244; II 69
niscai 173, 176
niscaiva 173, 176
nisip 71
nişte 17, 64, 65, 109, 110, 111
noi 39, 136, 137, 139, 140, 142, 151, 152
noian 181
nopţile II 174
nură 18, 50, 62, 69
normal 119
norod 57
noroi 70
nostri vezi *nostru*
nostru (al~) 49, 120, 156, 160
nou 115, 116, 118
nouă (numeral) 189
nouăsprezece 182, 183; II 116
nouăzeci 182

nou-născut 23
nu 24, 43, 46, 53, 265, 395; II 33, 45, 52, 53, 54, 56, 59, 62, 64, 65 86, 244, 334, 470
nu care cumva II 21
nu care cumva să II 63, 289
nucleu 71
nu cumva II 21, 39
nu cumva să II 304
nufăr 73
numai 53, 301. 309, 310, 319; II 84, 205, 206, 249, 323, 410
numai că II 249
numai ce 386
numai cît 386, 404; II 249
numaidecît 301
numai iaca II 299
nu-mă-uita 90
nume 85, 88
numeros 32, 33, 125, 181
nu numai 390; II 61, 213, 214, 244, 250, 336, 451, 455
nu numai că 388, 390; II 244, 250, 336
nu prea 315, 316
nuri 66
nu tocmai să II 338

O

o vezi *vrea*
oacheș 49
-oaică 62
-oaie 84
oaie 62
oară 17, 194, 200, 305; II 219
-oare 62
oare 46; II 21, 39
oarecare 34, 173, 176
oarecum 301
oare nu cumva II 39
oaspe 66, 72
oaspete 66, 72
obicei 70
obișnui (a se∼) II 167
obligator 25, 116, 119
obligatoriu 25, 116, 119
obosi (a∼) 212
obraz 47, 49, 72
obraznic 119
ochelari 16, 65
ochi 61, 68, 83, 87
ochiuri vezi *ochi*
ocupa (a se∼) II 167
odaie 68
odată 53, 304
o dată 17, 53, 190
o dată ce 385, 387, 418, 419; II 296, 301
o dată cu 341; II 175
odihni (a se∼) 212
of 22
oferi (a∼) 256
oh II 472
ohm 56
-oi 21, 62
oi vezi *vrea*
oină 65
olandă 56
olecuță 314
Olga 89
oliv 121
om vezi *vrea*
om 15, 32, 37, 43, 72, 83, 86, 87; II 70, 94
omenesc 19
omori (a∼) 264
ondulator 116, 119
ondulatoriu 116, 118
onoare 220
onomatopee 68
Oprea 79
opt 196
optim 133
optisprezece 183
optsprezece 183
optusprezece 183
opune (a∼) II 166
-or 62
or vezi *vrea*
oral 133
oraș 70
orășeancă 62
ordonanță 58
orez 64
ori 387, 389, 395, 396; II 221, 242, 246, 247, 452, 470
oricare 34, 101, 146, 173, 174, 175, 177; II 58, 204, 284
orice 101, 173, 176, 177; II 58, 59, 204, 284
oricine 146, 173, 175, 177; II 284
oricînd II 298
oricît 146, 173, 176, 319; II 272, 284, 328
oricît de II 272
oricum II 272, 328
ori de cîte ori 385, 387, 419; II 298
orideunde II 293
oridincotro II 293
oriîncotro 387; II 293
orișiunde II 293
oriunde 387; II 293
ortodox 119
os 48
osos 22
ospăț 71
osteni (a ∼) 212, 230
ostil II 166
otova 121
oți vezi *vrea*
ou 70
oua (a∼) 262

P

pa 423
pai 70, 85, 88
paisprezece 182
pană 74
pantalon 65
pantaloni 16, 65
papagal 63
papaveraceu 117, 118
papă 72, 82
papă-lapte 91
para 68
paraliza (a ∼) 211
parcă 386, 387; II 50, 234, 272, 312, 313
pardon 423
parte 41, 42, 44, 84
pas 61, 72
pasămite 384; II 234, 352
pasăre 73
pasăre-lîră 92
pasuri vezi *pas*
pașă 72, 82, 85, 87, 103
pași vezi *pas*
patriot 117
pădure 73
pămînt 71
pămîntiu 118
pănă vezi *pînă*
păpușă 72
părea (a∼) 49, 71; II 98, 210
părțaș 41, 42, 44
păsărele vezi *păsărică*
păsărică 68, 118
păstrăv 71
pătlăgea roșie II 404, 405
pătlăgea vînătă II 404
pătrat 16
pătrime 37
pătrunde (a∼) 254, 266
pătrunjel 65
pe 13, 51, 59, 77, 78, 144, 145, 146, 147, 305, 322, 325, 332, 363, 370, 371, 372, 373; II 154, 155, 156, 171, 175,

183, 184, 189, 218, 285, 307, 428
pe alese 372
pe atît(a) 314, 390; II 470
pe care II 91
pe cînd 386, 387, 403, 419; II 297, 327, 333, 374, 465
pe cît vezi *p(r)e cît*
pe cîtă vreme 387; II 327, 333, 465
pe cum că II 284
pe dată ce 17; II 296
pe deasupra II 171
pe de rost 36
pe deşelate 372
pe dinainte(a) 323
pe din două 192
pe din trei 192
pe dos 23
pe după 373; II 171
pe înserate 372
pe jumătate 192
pe la 326, 330, 369, 373; II 171, 175
pe lîngă 322, 370, 373, 374; II 171, 201, 256
pe lîngă aceasta 172; II 202
pe lîngă asta II 202
pe lîngă că 385, 388, 401; II 256, 336, 337, 465
pe loc 313
pe măsură ce 385, 387; II 299, 314
pendinte 121
pe neaşteptate 35
pe nedormite 372
pe nemîncate 372
pe nimic 170
pe-nnoptate 372
pentru 165, 226, 268, 325, 336, 374, 375; II 125, 137, 164, 168, 177, 179, 180, 184, 194, 195, 208, 256, 321
pentru a 325
pentru aceea 172, 312, 313, 384; II 304
pentru ca nu cumva să II 304
pentru ca (...) să 375, 385, 387, 399; II 285, 303, 304, 316, 465
pentru ca să nu II 304
pentru că 375, 385, 387, 388, 390, 401, 420; II 256, 289, 301, 302
pentru ce 375
pentru cînd 403; II 295
pentru motivul că II 262, 263
pe-ntunecate 372
pe oriunde 387
pereche 65, 186
perfect 117, 133
persista (a~) II 167
perspicace 121
pe sfert 192
peste 190, 375, 376; II 171, 175
peste cîtăva vreme 16
pe sub 373, 382; II 171, 176
peşte 49
pe tăcute 372
pe timpul II 175
Petrea 83
petrolifer 133
pe unde 386, 387; II 276
pe vremea 175
piatră 53
picior 57
pictoriţă 62
picura (a~) 20
pidosnic 23
piei vezi *pieri*
piele 87
pierde (a~) 254, 259, 267
pierde-vară 90, 91
pieri (a~) 47, 49, 250, 255, 264, 265
pierz vezi *pierde*
pietriş 19
pipăi (a~) 257
piper 65
pirpiriu 116
piloresc 48, 117
piluşcă 74
piluşci vezi *piluşcă*
piluşti vezi *piluşcă*
piţigoi 63
pîine 57, 73
pînă (conjuncţie) 333, 387, 411; II 295, 298, 317, 376
pînă (prepoziţie) 322, 324, 325, 326, 328, 332, 333, 336, 345, 348, 349, 377; II 171, 175, 184
pînă a 325
pînă acolo 312
pînă către II 171
pînă ce 377, 386, 387, 420; II 295, 298, 376, 380
pînă chiar 377
pînă chiar şi 377
pînă cînd 377, 387, 403, 420; II 295, 376, 380
pînă cînd să 377, 386, 403; II 295, 379
pînă după II 175
pînă-i lumea II 57
pînă în 345, 349; II 171, 175
pînă la 345, 348, 349, 369; II 171, 175, 184
pînă la unul 187
pînă lîngă 370
pînă nu 387; II 295
pînă pe la 369
pînă pe lîngă 370
pînă peste 376; II 171
pînă să 328, 377, 385, 387, 420; II 277, 295, 379, 380
pînă să nu 387; II 295
pînă spre II 175
pînă sub 382
pînă şi 377
pînă unde 377, 386, 414, 420
pîntece 70
pîrău 18, 74
pîrghie 68
pîriu 18, 70, 74
place (a ~) 246
plai 70
plantaţie 68
plăcea (a ~) 297
plănui (a~) 212
plănui (a se~) 212
pleca (a~) 18, 46, 47, 49, 250; II 363, 369
pleca (a se ~) 18
pleoapă 68
plictisi (a se~) II 165
plimba (a se ~) 250
pliuşkinii 64
plînge (a ~) 264
ploaie 74
ploua (a~) 244, 262, 297, 298; II 69
plutilor 116
plus II 214
plus că II 336, 337, 465
plus de II 202
plus de asta II 202
poartă 74
poate (adverb) 318; II 70, 97
poate că 318
poci vezi *putea*
poet 45, 79, 315
poetă 45
poftim 423
pofti (a~) II 21
Poiana 89
Poiana-Ţapului 95
pom 15, 48, 71
popă 72, 82, 85, 87, 103
popesc 133
popor 57, 70, 86
porni (a~) 227, 256
porthartă 91, 93
porumbel 72
poseda (a~) 48
posibil II 21, 50, 97
posterior 133
polop 181
potrivit 328
potrivit cu 341
povesti (a~) 254, 258, 259,

261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273; II 259
practică 73
pradă 73
Praga 89
praz 72
prea- 133
prea 130, 139, 316; II 316, 317, 436, 445, 449, 450
preceda (a∼) 47, 247, 261
precede (a∼) 247
p(r)e cît 386, 387, 390, 404, 419; II 307, 310, 314, 463, 470
precoce 117
precum 36, 127, 384, 387, 411; II 306, 309
precum că II 283, 284, 286, 347
precum şi 35, 387, 396; II 213, 215, 242, 244
preda (a∼) II 166
prefabrica (a∼) 297
prefera (a∼) 247
preferi (a∼) 247
perpeliţă 63
presta (a∼) II 10
pretinde (a∼) II 10
prezenta (a∼) 250
prezidenţial 19
pricepe (a se∼) II 167
prieten 50
prietenă 62
prim 197
primar 198
primă-balerină 23
primul 39, 195, 197, 198, 200
primăvara II 174
primăvară 23
primi (a ∼) 227
prin 226, 322, 336, 378, 379, 380; II 171, 175, 183, 188, 190
principal 133
prinde (a∼) 250, 254, 260, 263, 264, 267, 268; II 98
printre 365, 379; II 171, 218
printru 147, 380; II 188
prinţesă 62
prin urmare 310, 319, 384; II 252, 426
privi (a∼) II 321
privighetoare 63, 69, 84
privilegiu 70
privitor la 323
prînzare 266
proaspăt 48, 120
probabil II 21, 97, 269
problem 61
problemă 61; II 259, 272
profesa (a∼) 219
pronume 70, 85
propice 121
propriu II 166
prost 49, 120; II 141
prostălău 116
prudenţă 65
pui vezi *pune*
pui 68, 83, 87
Puica 89
puică 62, 89
pulmonar 22, 133
pune (a ∼) 42, 202, 254, 255, 256, 259, 264
pune la cale (a∼) 202
pune pe roate (a ∼) 36
purcede (a∼) 254, 266
purta (a∼) 249, 250
pustiu 70
puşcă-mitralieră 92
puşti 68
putea (a∼) 16, 51, 204, 205, 206, 214, 227, 244, 254, 255, 261, 263, 266, 297; II 21, 49, 50, 98, 307, 363, 365, 390, 391, 394
putred 119
putrejune 119
puţi (a∼) 255
puţin 33, 125, 181, 316
puzderie 181

R

rade (a∼) 254, 263
radio 18, 50, 71, 85
radiojurnal 94
Radu 50, 88
rapace 120
rarisim 130, 131
raţă 68
rază vezi *rade*
răbda (a∼) 239
rămîie vezi *rămîne*
rămînd vezi *rămîne*
rămîne (a∼) 48, 246, 250, 254, 255, 256, 260, 262, 263, 267; II 210
rămurea 68
rănit 22
răscruce 43
răspunde (a∼) 254
răţoi 62, 68
rău 116, 118
răz- 133
rea-voinţă 23, 53, 95
real 48
rece 117
reclificatoare 63
rector 63
refera (a ∼) 247
referi (a∼) 247
referitor la 323
refren 71
rege 68, 103
regreta (a∼) II 168
regulă 67
relata (a∼) II 165
relativ la II 194
renegat 119
repede 117, 119
repejor 119, 314
repez vezi *repezi*
repezi (a∼) 255
reproşa (a∼) II 165
repurta (a∼) 297
retevei 70
rezolva (a∼) 49
ride (a∼) 213, 254, 264, 265
rîde (a se∼) 213
rîde (a-şi∼) 213
rînced 119
rîndunică 68, 118
rîu 18, 70
roade (a∼) 254, 263
roază vezi *roade*
roată 67
rob 71
Rodica 89
roi 70
româncă 62
românesc 117
roş 116, 118
roşie (substantiv) II 403
roşiu 116
roşu 116, 118
rotofei 115
roz 121
rozmarin 83
ruga (a∼) 46, 47, 250; II 21, 157
ruga (a se ∼) 209
ruginiu 118
rupe (a∼) 49, 268
rupe tăcerea (a∼) 202

S

s- 53
sabie 73, 87
sac 36, 49
sadea 121
sagace 117, 120
sai(e) vezi *sări*
salariu 70
salve 423

sanie 87
santinelă 58
sapă 68
sat 70
satană 103
sau 387, 389, 396, 397; II 221, 242, 246, 247, 452, 470
savarină 56
să 11, 41, 50, 52, 219, 245, 261, 262, 328, 387, 389, 411, 412, 413; II 63, 196, 242, 258, 267, 268, 272, 273, 277, 282, 283, 284, 285, 286, 289, 290, 291, 303, 304, 317, 322, 324, 327, 328, 330, 341, 449, 463, 471
să ... chiar II 327
săi vezi *sări*
sălbatic II 435
sămînță 48, 74
să nu II 63, 304
să nu care cumva să II 304
să nu cumva II 304
să nu cumva să II 63, 289, 304
săpa (a ~) 250
sărac II 435
sărăci (a ~) 212
sări (a ~) 250, 254, 255, 256, 263, 264, 265
sărman II 435
să... și II 327
săleancă 62
sălul 117
sălura (a se ~) II 165
său (al ~) 156, 157, 158, 159
scaiiu 67
scaun 36, 57
scădea (a ~) 254, 259, 264, 267
scăldat în soare 35
scăpa (a ~) II 167
scoate (a ~) 42, 49, 249, 250, 254, 259, 261, 262, 263, 264
scoață vezi *scoate*
scorpie 68
scoț vezi *scoate*
scri (a ~) 247
scria (a ~) 247
scrie (a ~) 53, 254, 256, 266; II 166
scriitoare 62
scula (a ~) 250
sculptoriță 62
scump 49, 118, 125; II 141, 166
scund 119
scurtcircuit 23
scurtcircuita (a ~) 23
scutura (a ~) 49, 50, 250
se vezi *sine*
seama 35
seara II 174
seară 48, 74
seară de seară 345
seca (a ~) 249
secară 65
seceră 57
secerătoare 84
secret 117
secund 197, 198; II 437
semănătoare 69
seminar 25, 70, 71
seminariu 24, 25, 70
semnala (a ~) II 165
serie 181
serile II 174
serviciu 70
servus 423
sete 65, 83, 86, 315
sfătui (a ~) II 157
sfert 192, 193
sfîrși (a ~) 299; II 190
sfrunta (a ~) 230
sicriu 70
sidefiu 118
sigur II 46, 49, 97
silință 64
similar II 167
simplisim 130
simplu 18; II 435
simte (a ~) 247
simți (a ~) 255, 266
sine 53; II 113, 139, 152, 153
singur 155, 181
singurel 118
singurică vezi *singurel*
sîmbătă 69, 74
sînge 65
schi 71
slab 119
slavă 72
slăbi (a ~) 212
sloboz vezi *slobozi*
slobozi (a ~) 255, 264
sluji (a ~) II 165
-so 158
sobru 116, 117
socru 67
soi 70
sol 72
solz 72
sondor 63
sondoră 63
sondoriță 63
soră 18, 48, 50, 62, 69, 81, 84, 86
sorbi (a ~) 264
soro! 426
sortită II 239
sosi (a ~) II 363, 369
soț 49, 71
soții 64
sparge (a ~) 248, 249, 268
sparge gheața (a ~) 202
spate 70
spăla 46, 48
spăla putina (a ~) 202
speria (a se ~) 239
spre 182, 226, 325, 330, 336, 380, 381; II 171, 175, 179, 180, 293
spre a 325
sprijini (a ~) 264
spui(nd) vezi *spune*
spune (a ~) 47, 49, 254, 263, 267; II 70, 165, 166, 363
sta (a ~) 43, 50, 254, 256, 257, 258, 288, 290, 291; II 98, 210
stație 73
stăpîn 100
stăpînă-sa 100
stătut 291
stea 21, 68, 84, 88, 118
steag 69
stelea(m) vezi *sta*
steleai vezi *sta*
steleați vezi *sta*
steleră vezi *sta*
stelese(m) vezi *sta*
steleseși vezi *sta*
steleseră(m) vezi *sta*
steleseră-ți vezi *sta*
stîngaci 116
stradă 67
stradă 72
strai 70
strașnic 51; II 33
stră- 20, 43, 133
strănuta (a ~) 239
străvechi 43
străveziu 116
strecurătoare 69
strîmta (a se ~) 211
strîns 116
strungar 63
strut 63
studio 71
studiu 70, 85, 88
sturz 72
-su 158
sub 23, 381, 382; II 171, 175
sub pretext(ul) că II 263, 312
subțire 117, 120
succeda (a ~) 247
succede (a ~) 247
sudalmă 69
sud-est 23
sudoriță 63
suferi (a ~) 262

suflu 70
suge (a~) 268
sughița (a ~) 247
sughiți (a~) 247, 255
sui (a ~) 256
suna (a~) 250
super- 133
superior 133
supra- 133
suprem 133
supune (a~) II 166
surd 119
surugiu 67
suscior 314
sută 37, 182, 183, 184, 185, 189, 193
sutime 192

Ș

șah 65
șaisprezece 182
șaișpce 183
șaizeci 182
șale 66
șandrama 68
șapcă 73
șapte 189
șarpe 72, 73
școlăriță 63
ședea (a~) 48, 249, 254, 255, 259, 263, 264, 266, 267
ședință 68
șez vezi *ședea*
șfichi 69
și (adverb) 128, 204, 308, 319
și (conjuncție) 22, 139, 182, 192, 305, 319, 387, 397; II 61, 87, 191, 202, 213, 214, 216, 223, 242, 244, 245, 249, 250, 252, 253, 263, 336, 337, 445, 449, 451, 469
șic 121
și ceva 190
și cu 103, 333, 397; II 213, 215
și dacă 387; II 327, 331
și (...) de 409; II 327
și fără ca să 387; II 327
și însă II 250
și jumătate 193
și mai bine 190
și mai mult 190
și nici II 244
și nu II 223
și...să II 327
și totuși II 263
șoarec 66
șoarece 66, 68
șolțuz 72
șomolog 74
șopron 74
șosea 68
șpalt 71
știe (a~) 247
și (a~) 43, 227, 254, 256, 266; II 259, 363, 365, 366
știubei 70
șui 116

T

tabără 74
tablou 70, 85, 88
tabu 71
tace (a~) 246
tactică 73
taică 66
talaz 71
talmeș-balmeș 305; II 468
tare 117, 120, 130, 316
tată 18, 72, 81, 82, 83, 87, 100, 103, 104; II 138, 278
tată-bătrîn 104
tată-mare 104
taxi 71, 85
tăcea (a~) 45, 48, 50, 249, 253, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273
tăcum vezi *tăcea*
tăia (a~) 50, 246, 256, 262, 266, 267
tăiem vezi *tăia*
tăieți vezi *tăia*
tăiței 66
tărăgăna (a~) 247
tărăgăni (a~) 247
tătîne 72
tău (substantiv) 70
tău (al~) 151, 156, 159
teacă 89
teatru 70, 85, 88
tehnolog 63
tehui 118
tei 85
teme (a se~) 48, 209, 275, 276; 277; II 289, 290
temei 70
templu 70
tenace 41, 117, 120
tenis 65
ter 195
terț 197, 198
tigroaică 62
tigru 67
timp 61
timpi vezi *timp*
timpuri vezi *timp*
timpuriu 20
timbru 70
Timișoara 89
tinerel 44, 116, 118
tineresc 120
tineret 19
tinerețele 64
tinerică 44, 118
tiran 38
titlu 70
tiz 72
tînăr 125
Tîrgu-Jiu 95
Tîrgul-Frumos 95
tîrgurele 20
tîrîș-grăpiș 23
tîrzior 314
tîrziu 314
toamna II 174
-toare 62, 69, 84, 116, 118
tocmai II 87, 298, 299
toiag 74
Toma 82
-tor 21, 62, 84, 116, 119
-toriu 116, 118, 119
-torie 116
tot 48, 50, 101, 125, 139, 181, 184, 190, 191, 204, 320; II 90, 106, 199, 204, 329, 410, 435, 445, 449
tot așa 12, 51, 126, 320, 390
tot așa ca 127
tot așa de 347; II 186, 436
tot atît 51, 126
tot atît de 347; II 67, 436
tot una 187
tot una și una 187
tot unul și unul 187
totuși 310 320, 390, II 199, 234 250 264. 329
toți pînă la unul 187
tovarăș 25, 49, 50, 64, 71
tovarășă 53, 84
tovarășii 64
trage (a~) 202
trage cu urechea (a~) II 189
trai 70
trăi (a ~) 241
treabă 69
treaz 120
trebui (a ~) 53, 204, 205, 206, 230, 237, 244, 245, 298; II 98, 265
trecător 117
trece (a~) 261, 299
trei 184, 189
treia parte (a~) 192

treilea (al~) 9
treime 192
tremura (a~) II 167
trilion 182
trimite (a~) 254, 263
trimiț(ă) vezi *trimite*
triplu 193
triumfa (a~) 48
trunchi 69
trunchia (a~) 246
tu (pronume) 80, 135, 136, 137, 139, 140, 150, 151
tu (nici~) II 56
tufiș 67
tulbure 117, 120
tulei 70
tuna (a~) II 69
tunde (a~) 254, 263
tunz(ă) vezi *tunde*
turcească (substantiv) II 405
turcoaică 62
turna (a~) 250
Turnu-Severin 95
tus- 34, 191
tuspatru 191
tustrei 184, 191
tuturor 48

Ț

țară 24
țăran 36
țărancă 36
țărț 198
țeapăn 120
ție vezi *ține*
ține (a~) 254, 255, 262, 263
ținea (a~) 247
ține gura (a-și~) II 404
ține locul (a~) 21
ține minte (a~) 35
ține piept (a ~) 202
ține una și bună (a o ~) 188
țiu vezi *ține*
țințar 63

U

ucide (a~) 254, 266
ucigînd vezi *ucide*
-ui(e) 118
uimitor II 33
uita (a~) 18
uita (a se ~) 18, 277
uita (a-și ~) 209
uite popa, nu e popa 23
-ule 86
ulei 71
uliță 67
uliu 63
Ulmi 57
ulterior 133
ultim(ul) 133, 196
ultra- 43, 133
ultraelegant 43
uluitor 131
umăr 62
umbla (a~) 40, 254; II 167
umfla (a~) 254
umple (a~) 254, 262, 264
umplea (a~) 247
un (articol) 17, 52, 109, 110, 111
un (numeral) 58, 183, 184, 187, 188, 189, 193, 194, 303; II 437
un (pronume) vezi *unul*
una a treia 192
una, două 188
unchi 62, 68, 100, 103, 104
unde 303, 320, 384, 387, 413, 414; II 32, 33, 261, 276, 277, 293, 297, 302, 333, 465, 471
unde și unde 305
undeva 304
uneori 304
unghi 69, 85, 88
unic 16, 133, 181
unsprece 183
unsprezece 182, 183
unșpce 183
unșpe 183
unt 65
untdelemn 23, 53, 94
un(ul) (pronume) 17, 109, 135, 173, 174, 176, 177, 181, 182; II 111
unu pe trei 192
-ur- 20
-ura 20
-urat 20
-urele 20
-uri 20
uriaș 73
-uriu 20
urît 125
-uros 20
urma (a~) 237; II 363, 369
următoarele II 343
urs 49, 72
ursoaică 62
usca (a~) 42, 288, 292, 293
usc (ă) vezi *usca*
usturoi 65
uști vezi *usca*

V

va(a~) 296
va vezi *vrea*
vacă 47, 62, 73, 89
vai 39, 325; II 424
valah 48
Valea-Lungă 95
vară 62
vargă 73
va să zică 36; II 252, 426
vată 65
vatman 63
Vatra-Dornei 95
vază vezi *vedea*
Văcărescu 64, 89
văpaie 68
văr 73, 104
vătaf 48, 71
văz vezi *vedea*
văzută vezi *vedea*
vechi 115, 116, 118
vecin 83, 100
vecină-mea 100
vede (a~) 246
vedea (a~) 46, 49, 50, 249, 250, 254, 255, 256, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267; II 49
vedere 23, 73
veghea (a~) 246
veni (a~) 48, 50, 204, 205, 206, 250, 255, 256, 263, 265, 267; II 363, 369
veni (a-i~) 227; II 98
veni în ori (a-și~) 36
verde 117, 120, 122, 123
vergea 68
verii (substantiv pl.) 64
vernil 121
veseli (a se~) 213
veste 49, 73, 74
veșnic 16, 133
veți vezi *vrea*
veveriță 63
viager 22
viață 88
vibratoriu 116
vicleșug 69
vidră 63
vie (să~) vezi *veni*
vietnamez 47
viezure 63, 72
viind vezi *veni*
vin (substantiv) 71
vinde (a~) 15, 20, 30, 48, 249, 254, 259, 267
vine vezi *veni*
vineri 69, 82

vioi 115, 118
viorea 118
viperă 63
vileaz 49, 119, 120
viţea 68
viţel 20
vivace 121
Vîlcele 66
vînă 48, 74
vînăt 48, 49, 119
vînătă (substantiv) II 403
vînz vezi *vinde*
vînzare 19, 23, 30, 266
vînzător 20
vîrî (a ~) 256, 257
vîrtej 71
vlădică 72, 82
vodă 66
voi (pronume) 80, 136, 137, 139, 140, 142, 151
voi (a ~) 17, 18, 285, 286, 287
voievod 103
volei 65
Volga 89
volt 56
vom vezi *vrea*
vorba vine II 352
vorbă-lungă 91, 92
vostru (al ~) 156, 159
vrabie 68, 73
vrai vezi *vrea*
vrajă 72, 73
vra(u) vezi *vrea*
vrăbioi 62
vrea (a~) 16, 17, 18, 43, 51, 53, 203, 204, 205, 206, 270, 285, 286, 287; II 21, 98, 389, 394
vrednic II 167
vreie (să ~) vezi *vrea*
vrej 48
vreme 67, 69
vreodată II 58, 205, 339
vreu vezi *vrea*
vreun(ul) 135, 173, 176, 177, 189; II 58, 59, 204, 338, 339
vroi (a ~) 17, 287
vulpe 73, 84, 85, 88
vulpoi 19, 62, 68
vultur 63

Z

zăbovi (a ~) 212
zăbovi (a se ~) 212
zăcare 23, 266
zămorî (a se~) 215
zăpăcilor 131
zău II 424
zăvorî (a ~) 256
zece 37, 182, 183, 184, 188, 189, 193
zecime 192
zero 50, 71
zi 60, 69, 82, 84, 85, 88, 141, 265
zi de zi 305, 345; II 174
zicăloare 84
zice(a ~) 42, 259, 260; II 49, 70, 165, 166, 344, 345, 426
zice ba (a ~) II 55
zidăriţă 63
zidire 73
zilnic 16
zimbru 63
zmeu 103
zori 66
zugrav 71

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINSUL

SINTAXA

		Pag.
	BIBLIOGRAFIE GENERALĂ	6
	NOȚIUNI GENERALE DE SINTAXĂ *(Mioara Avram)* § 418—427 .	7
§ 419	Unitățile sintaxei	7
§ 420	Obiectul sintaxei	8
§ 421	Mijloace de exprimare a raporturilor sintactice	9
§ 422—423	Gradul de legătură dintre elementele unui raport sintactic	10
§ 424—425	Construcții sintactice nespecifice și construcții cu valori mixte	11
§ 426	Sintaxa și logica	12
§ 427	Sintaxa și punctuația	12
	SINTAXA PROPOZIȚIEI	
	NOȚIUNI GENERALE *(Mioara Avram)* § 428—431	17
§ 429	Raporturile dintre propoziție și judecată	17
§ 430	Caracteristicile propoziției	18
§ 431	Obiectul sintaxei propoziției	19
	Bibliografie	20
	CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII *(Elena Carabulea)* § 432—473	21
§ 432—435	NOȚIUNI GENERALE	21
§ 436	I. PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ	23
§ 437	Propozițiile enunțiative neafective (neexclamative)	24
§ 438	Propoziția enunțiativă propriu-zisă (reală)	24
§ 439—443	Propoziția enunțiativă optativă	25
§ 444—445	Propoziția enunțiativă potențială	27
§ 446—447	Propoziția enunțiativă dubitativă	29
§ 448—450	Propoziția enunțiativă imperativă	30
§ 451	Propozițiile enunțiative afective (exclamative)	32
§ 452—456	Propoziția enunțiativă propriu-zisă exclamativă	32
§ 457—458	Propoziția enunțiativă optativă exclamativă	34
§ 459	Propoziția enunțiativă potențială exclamativă	35

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

		Pag.
§ 460	Propoziția enunțiativă dubitativă exclamativă	35
§ 461	Propoziția enunțiativă imperativă exclamativă	35
§ 462—463	II. PROPOZIȚIA INTEROGATIVĂ	36
§ 464—465	Propoziția interogativă directă	37
§ 466	Propozițiile interogative directe neafective (neexclamative)	40
§ 467—468	Propozițiile interogative afective (exclamative)	41
§ 469	Propoziția interogativă retorică	41
§ 470—472	Propoziția interogativă indirectă	42
	Bibliografie	43
	AFIRMAȚIA ȘI NEGAȚIA *(I. Rizescu)* § 473—491	44
§ 473—475	NOȚIUNI GENERALE	44
§ 476	AFIRMAȚIA	46
§ 477	Afirmația sigură	46
§ 478	Afirmația nesigură	50
§ 479	NEGAȚIA	51
§ 480	Cuvintele de negație	52
§ 481	*Nu*	52
§ 482	*Ba*	54
§ 483	*Nici*	55
§ 484	Alte adverbe și locuțiuni adverbiale negative	56
§ 485	Pronume și adjective negative	57
§ 486	Negația dublă și multiplă	58
§ 487	Mijloace afective de redare a negației	59
§ 488	Prepoziția *fără*	60
§ 489	Negația în coordonare și subordonare	61
§ 490	Negația în coordonare	61
§ 491	Negația în subordonare	62
	Bibliografie	63
	CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR DUPĂ STRUCTURĂ *(Fulvia Ciobanu)* § 492—500	64
§ 493	PROPOZIȚIILE NEANALIZABILE	64
§ 494	PROPOZIȚIILE ANALIZABILE	65
§ 495	Propozițiile simple și propozițiile dezvoltate	66
§ 496—497	Propozițiile bimembre și propozițiile monomembre	67
§ 498—499	Propozițiile verbale și propozițiile nominale	70
§ 500	Clasificarea propozițiilor analizabile după diferite aspecte ale structurii lor	73
	Bibliografie	73
	PĂRȚILE PROPOZIȚIEI	
	NOȚIUNI GENERALE *(Mioara Avram)* § 501—515	74
§ 502	Părțile principale și părțile secundare ale propoziției	74
§ 503—505	Definirea și clasificarea părților de propoziție	75
§ 506	Raporturile dintre părțile de propoziție	78
§ 507—509	Exprimarea părților de propoziție și a raporturilor dintre ele	80
§ 510—513	Părți simple, dezvoltate, reluate și multiple	81
§ 514	Locuțiunile	85
§ 515	Cuvinte care nu sînt părți de propoziție	86
	Bibliografie	87

Pag.

SUBIECTUL *(Laura Vasiliu)* § 516—525 87

§ 517 Prin ce se exprimă subiectul (p. 88) ◆ § 518—519 Cazul subiectului (p. 90) ◆ § 520 Subiectul inclus (p. 91) ◆ § 521 Reluarea subiectului (p. 91) ◆ § 522 Subiectul subînțeles (p. 93) ◆ § 523 Subiectul nedeterminat (p. 93) ◆ § 524 Lipsa subiectului (p. 94) ◆ § 525 Construcții subiective (p. 95).

Bibliografie 95

PREDICATUL *(Laura Vasiliu)* § 526—546 95

§ 527 Predicatul verbal 96
§ 528 Adverbele predicative (p. 97) ◆ § 529 Verbele de modalitate și de aspect (p. 98) ◆ § 530 Lipsa predicatului verbal sau a unor elemente din cadrul lui (p. 98).

§ 531 Predicatul nominal 99
§ 532—533 Verbe copulative (p. 99) ◆ § 534—535 Numele predicativ (p. 101).

§ 536 Acordul predicatului cu subiectul 105
§ 537 Acordul în persoană (p. 106) ◆ § 538—540 Acordul în număr (p. 107) ◆ § 541 Acordul în gen (p. 109) ◆ § 542 Excepții și abateri de la regulile acordului (p. 110) ◆ § 543 Acordul după înțeles (p. 110) ◆ § 544 Acordul prin atracție (p. 112) ◆ § 545 Acordul predicatului exprimat printr-un verb pasiv reflexiv (p. 113) ◆ § 546 Situații morfologice regionale și învechite care dau impresia unui acord greșit (p. 113).

Bibliografie 114

ATRIBUTUL *(Magdalena Popescu-Marin)* § 547—592 114

I. Clasificarea atributului după formă 115

§ 548 Atributul adjectival 115
§ 549 Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv propriu-zis (p. 115) ◆ § 550 Atributul adjectival exprimat printr-un numeral cu valoare adjectivală (p. 115) ◆ § 551 Atributul adjectival exprimat prin adjective pronominale (p. 116) ◆ § 552 Atributul adjectival exprimat printr-un verb la participiu cu valoare adjectivală (p. 117) ◆ § 553 Atributul adjectival exprimat printr-un verb la gerunziu cu valoare adjectivală (p. 117) ◆ § 554 Valorile atributului adjectival (p. 117).

§ 555 Atributul substantival 120
§ 556—557 A. Atributul substantival în genitiv (p. 120) ◆ § 558 Valorile atributului substantival în genitiv (p. 121).
§ 559 B. Atributul substantival în dativ (p. 124) ◆ § 560 Valorile atributului substantival în dativ (p. 124)
§ 561 C. Atributul substantival prepozițional (p. 124) ◆ § 562 Clasificarea atributelor prepoziționale după prepozițiile folosite (p. 125) ◆ § 563—564 Valorile atributului substantival prepozițional (p. 125).
§ 565 D. Apoziția (p. 128) ◆ § 566—567 Structura apoziției și modul ei de exprimare (p. 128) ◆ § 568 Construcții apoziționale de tip special (p. 129) ◆ § 569 Valorile apoziției (p. 129) ◆ § 570 Construcții similare cu apoziția care depășesc sfera atributului (p. 130).

§ 571 Atributul substantival exprimat printr-un numeral cu valoare de substantiv (p. 131).

Pag.

§ 572 Atributul pronominal 131
§ 573 A. Atributul pronominal în genitiv (p. 132) ◆ § 574 B. Atributul pronominal în dativ (p. 133) ◆ § 575 C. Atributul pronominal prepozițional (p. 134) ◆ § 576 D. Apoziția (p. 135).

§ 577—579 Atributul adverbial 135

§ 580 Atributul verbal 136
§ 581 Atributul verbal exprimat printr-un infinitiv (p. 137) ◆ § 582 Atributul verbal exprimat printr-un supin (p. 137) ◆ § 583 Atributul verbal exprimat printr-un gerunziu (p. 137).

§ 584 II. Atribute izolate și neizolate 138

§ 585 III. Atributul circumstanțial și descriptiv 139

§ 586 IV. Atributul de identificare și de calificare 140

Acordul atributului cu substantivul determinat 143

§ 587—588 Acordul atributului adjectival 143
§ 589 Acordul în caz (p. 144) ◆ § 590—591 Acordul în gen și număr (p. 145).

§ 592 Acordul articolului posesiv la atributul substantival și pronominal în genitiv și la atributul adjectival exprimat prin adjective posesive (p. 147).

Bibliografie 147

COMPLEMENTUL § 593—681 148

§ 593 Noțiuni generale *(Mioara Avram)* 148
§ 594 Felurile complementelor (p. 149) ◆ § 595 Prin ce se exprimă complementele (p. 150) ◆ § 596 Probleme speciale ale complementelor necircumstanțiale (p. 151).

§ 597 Complementul direct *(Elena Carabulea)* 153
§ 598 Prin ce se exprimă complementul direct (p. 153) ◆ § 599 Cum se construiește complementul direct (p. 154) ◆ § 600 Reluarea sau anticiparea complementului direct printr-un pronume neaccentuat (p. 157) ◆ § 601 Verbe cu două complemente directe (p. 157) ◆ § 602 Verbe intranzitive cu complement direct intern (p. 157) ◆ § 603 Complementul direct și alte complemente (p. 158) ◆ § 604 Construcții completive (p. 159).

Bibliografie 159

§ 605 Complementul indirect *(I. Rizescu)* 159
§ 606 Valorile complementului indirect (p. 160) ◆ § 607 Felul verbelor determinate de complementul indirect (p. 162) ◆ § 608 Complementul indirect al unui adverb (p. 162) ◆ § 609 Complementul indirect cu lipsa verbului determinat (p. 163) ◆ § 610 Prin ce se exprimă complementul indirect (p. 163) ◆ § 611—612 Construcții prepoziționale echivalente cu dativul (p. 165) ◆ § 613 Reluarea sau anticiparea complementului indirect printr-un pronume neaccentuat (p. 167) ◆ § 614 Complementul indirect cu rol de subiect logic (p. 168) ◆ § 615 Complementul indirect cu nuanțe circumstanțiale (p. 168).

Bibliografie 168

§ 616 Complementul de agent *(Eugenia Contraș)* 169
§ 617 Prin ce se exprimă complementul de agent (p. 169) ◆ § 618 Complementul de agent și alte complemente (p. 169).

Bibliografie 170

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pag.

§ 619 Complementul circumstanţial de loc *(Rodica Ocheşanu)* 170
§ 620 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de loc (p. 170) ◆ § 621 Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial de loc (p. 171) ◆ § 622 Complementul circumstanţial de loc şi alte complemente (p. 173).

§ 623 Complementul circumstanţial de timp *(Rodica Ocheşanu)* 173
§ 624 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de timp (p. 174) ◆ § 625 Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial de timp (p. 175) ◆ § 626 Complementul circumstanţial de timp şi alte complemente (p. 176).

§ 627 Complementul circumstanţial de cauză *(Rodica Ocheşanu)* 177
§ 628 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de cauză (p. 177) ◆ § 629 Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial de cauză (p. 177) ◆ § 630 Complementul circumstanţial de cauză şi alte complemente (p. 178).

§ 631 Complementul circumstanţial de scop *(Rodica Ocheşanu)* 179
§ 632 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de scop (p. 179) ◆ § 633 Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construieşte complementul circumstanţial de scop (p. 179) ◆ § 634 False complemente de scop (p. 180) ◆ § 635 Complementul circumstanţial de scop şi alte complemente (p. 180).

§ 636 Complementul circumstanţial de mod *(Eugenia Contraş)* 180
§ 637 Complementul circumstanţial de mod propriu-zis 181
§ 638 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de mod propriu-zis (p. 181) ◆ § 639 Prepoziţiile cu care se construieşte complementul circumstanţial de mod propriu-zis (p. 183).

§ 640 Complementul circumstanţial de mod care arată măsura 183
§ 641 Prin ce se exprimă complementul de mod care arată măsura (p. 183) ◆ § 642 Prepoziţiile cu care se construieşte complementul de măsură (p. 184).

§ 643 Complementul circumstanţial de mod comparativ 184
§ 644—645 Prin ce se exprimă circumstanţialul de mod comparativ (p. 185).

§ 646 Complementul circumstanţial de mod consecutiv 186
§ 647 Complementul circumstanţial de mod şi alte complemente . . . 187

Bibliografie 187

§ 648 Complementul circumstanţial instrumental *(Finuţa Asan)* 187
§ 649 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial instrumental (p. 188) ◆ § 650 Prepoziţiile cu care se construieşte complementul circumstanţial instrumental (p. 188) ◆ § 651 Complementul circumstanţial instrumental în locuţiuni (p. 189) ◆ § 652 Complementul circumstanţial instrumental şi alte complemente (p. 189).

Bibliografie 190

§ 653 Complementul circumstanţial sociativ *(Finuţa Asan)* 190
§ 654 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial sociativ (p. 191) ◆ § 655 Prepoziţiile cu care se construieşte complementul circumstanţial sociativ (p. 191) ◆ § 656 Complementul circumstanţial sociativ şi subiectul (p. 191) ◆ § 657 Complementul circumstanţial sociativ şi alte complemente (p. 192).

§ 658 Complementul circumstanţial de relaţie *(Finuţa Asan)* 192
§ 659 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de relaţie (p. 193) ◆ § 660 Prepoziţiile cu care se construieşte complementul

BCU IASI

Pag.

circumstanţial de relaţie (p. 193) ◆ § 661 Reluarea cuvîntului prin care se exprimă complementul circumstanţial de relaţie (p. 195) ◆ § 662 Izolarea complementului circumstanţial de relaţie (p. 195) ◆ § 663 Complementul circumstanţial de relaţie şi alte complemente (p. 195).

§ 664 Complementul circumstanţial condiţional *(Mircea Mitran)* 196

§ 665 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial condiţional (p. 196) ◆ § 666 Complementul circumstanţial condiţional şi alte complemente (p. 197)

Bibliografie 198

§ 667 Complementul circumstanţial concesiv *(Mircea Mitran)* 198

§ 668 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial concesiv (p. 198) ◆ § 669 Corelativul complementului concesiv (p. 199).

§ 670 Complementul circumstanţial opoziţional *(Fulvia Ciobanu)* 199

§ 671 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial opoziţional (p. 200) ◆ § 672 Complementul circumstanţial opoziţional şi alte complemente (p. 201).

§ 673 Complementul circumstanţial cumulativ *(Fulvia Ciobanu)* 201

§ 674 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial cumulativ (p. 201) ◆ § 675 Corelativele complementului circumstanţial cumulativ (p. 202) ◆ § 676 Complementul circumstanţial cumulativ şi alte complemente (p. 203).

Bibliografie 203

§ 677 Complementul circumstanţial de excepţie *(Fulvia Ciobanu)* 203

§ 678 Caracteristici ale părţii de propoziţie la care se referă complementul circumstanţial de excepţie (p. 204) ◆ § 679 Prin ce se exprimă complementul circumstanţial de excepţie (p. 205) ◆ § 680 Corelativul complementului circumstanţial de excepţie (p. 206) ◆ § 681 Complementul circumstanţial de excepţie şi alte complemente (p. 206).

Bibliografie 206

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR *(Mioara Avram)* § 682—688 206

§ 684—685 Prin ce se exprimă elementul predicativ suplimentar 207

§ 686 Aspectul nominal şi aspectul verbal al elementului predicativ suplimentar 209

§ 687 Gradul de dependenţă faţă de verb a elementului predicativ suplimentar 209

§ 688 Elementul predicativ suplimentar şi alte părţi de propoziţie 210

Bibliografie 211

COORDONAREA PĂRŢILOR DE PROPOZIŢIE *(Elena Carabulea)* § 689—706. . 212

§ 689—692 Observaţii generale 212

§ 693 Părţile de propoziţie legate prin coordonare copulativă 213

§ 694 Părţile de propoziţie care pot fi coordonate copulative (p. 215) ◆ § 695—697 Folosirea instrumentelor gramaticale înaintea părţilor de propoziţie copulative (p. 217).

§ 698 Părţile de propoziţie legate prin coordonare disjunctivă 220

§ 699 Părţile de propoziţie care pot fi coordonate disjunctive (p. 222) ◆ § 700—701 Folosirea instrumentelor gramaticale înaintea părţilor de propoziţie disjunctive (p. 222).

§ 702 Părţile de propoziţie legate prin coordonare adversativă 223

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pag.

§ 703 Părţile de propoziţie care pot fi coordonate adversative (p. 224) ◆ § 704 Folosirea instrumentelor gramaticale înaintea părţilor de propoziţie adversative (p. 225).

§ 705—706 Părţile de propoziţie legate prin coordonare conclusivă 225
Bibliografie 225

SINTAXA FRAZEI

NOŢIUNI GENERALE *(Mioara Avram)* § 707—714 229

§ 708 Tipuri de frază 229
§ 709 Propoziţii independente şi fraze fragmentate 230
§ 710 Raporturile de coordonare şi de subordonare 231
§ 711—713 Exprimarea legăturii dintre propoziţii 232
§ 714 Aspecte ale legăturii dintre propoziţii 234
Bibliografie 234

PROPOZIŢIILE PRINCIPALE *(Rodica Ocheşanu)* § 715—718 235

§ 716 PROPOZIŢII PRINCIPALE INDEPENDENTE 235
§ 717 PROPOZIŢII PRINCIPALE COORDONATE 236
§ 718 PROPOZIŢII PRINCIPALE REGENTE 237
Bibliografie 239

COORDONAREA *(Mircea Mitran)* § 719—744 240

§ 719—724 NOŢIUNI GENERALE 240
§ 725—726 COORDONAREA COPULATIVĂ 243
§ 727—728 Prin ce se leagă între ele unităţile coordonate copulative din cadrul frazei 244
§ 729 Modurile folosite în propoziţiile copulative 245
§ 730—731 COORDONAREA DISJUNCTIVĂ 245
§ 732 Prin ce se leagă între ele unităţile coordonate disjunctive din cadrul frazei 246
§ 733 Modurile folosite în propoziţiile disjunctive 247
§ 734—736 COORDONAREA ADVERSATIVĂ 248
§ 737—739 Prin ce se leagă unităţile coordonate adversative din cadrul frazei 249
§ 740 Modurile folosite în propoziţiile adversative 251
§ 741—742 COORDONAREA CONCLUSIVĂ 251
§ 743 Prin ce se leagă între ele unităţile coordonate conclusive din cadrul frazei 252
§ 744 Modurile folosite în propoziţiile conclusive 253
Bibliografie 253

SUBORDONAREA

NOŢIUNI GENERALE *(Mioara Avram)* § 745—758 254

§ 746 Corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie 255
§ 747 Legătura dintre regentă şi subordonată 256
§ 748—750 Categorii de propoziţii subordonate 257
§ 751 Propoziţii subordonate cu mai multe regente 260

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pag.

§ 752—756 Prin ce se leagă o propoziție subordonată de regenta ei 260
§ 757 Aspecte formale ale dependenței subordonatei 264
§ 758 Împletirea subordonatei cu regenta 265
Bibliografie 265

PROPOZIȚIA SUBIECTIVĂ *(Laura Vasiliu)* § 759—764 266

§ 760 Prin ce se introduce o propoziție subiectivă 266
§ 761 Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții (p. 267) . . . .
§ 762 Construirea propozițiilor subiective în funcție de felul predicatului regent 268
§ 763 Propoziții interogative indirecte 269
§ 764 Modurile folosite în propoziția subiectivă 270
Bibliografie 270

PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ *(Laura Vasiliu)* § 765—769 271

§ 766 Prin ce se introduce o propoziție predicativă 271
§ 767 Propoziții interogative indirecte 272
§ 768 Propoziții predicative de calificare și de identificare 273
§ 769 Modurile folosite în propoziția predicativă 273
Bibliografie 274

PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ *(Magdalena Popescu-Marin)* § 770—778 274

§ 771 Propoziția atributivă propriu-zisă 274
§ 771 Prin ce se introduce o propoziție atributivă propriu-zisă (p. 274) ◆ § 772 Propoziții atributive izolate și neizolate (p. 277) ◆ § 773 Propoziții atributive circumstanțiale și descriptive (p. 278) ◆ § 774 Modurile folosite în propoziția atributivă (p. 280) ◆ § 775 Propoziții atributive de identificare și de calificare (p. 280).
§ 776 Propoziția apozitivă 281
§ 777 Prin ce se introduce o propoziție apozitivă (p. 282) ◆ § 778 Modurile folosite în propoziția apozitivă (p. 283).
Bibliografie 283

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ *(Elena Carabulea)* § 779—787 283

§ 780 Prin ce se introduce o propoziție completivă directă 283
§ 781 Observații asupra folosirii diferitelor conjuncții (p. 284).
§ 782 Reluarea sau anticiparea completivei directe 285
§ 783 Propoziții interogative indirecte 286
§ 784 Modurile folosite în propoziția completivă directă 286
§ 785 Completive directe pe lîngă verbe cu complement direct dublu 287
§ 786—787 Propoziția completivă directă și alte subordonate 287

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ *(I. Rizescu)* § 788—794 288

§ 789—790 Prin ce se introduce o propoziție completivă indirectă 288
§ 791 Reluarea sau anticiparea completivei indirecte 290
§ 792 Propoziții interogative indirecte 290
§ 793 Modurile folosite în propoziția completivă indirectă 291
§ 794 Propoziția completivă indirectă și alte subordonate 291

Pag.

PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ DE AGENT *(Eugenia Contraş)* § 795—797 292

§ 796 Prin ce se introduce o propoziţie completivă de agent 292
§ 797 Modurile folosite în propoziţia completivă de agent 292
Bibliografie 292

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC *(Rodica Ocheşanu)* § 798—802 293

§ 799—800 Prin ce se introduce o propoziţie circumstanţială de loc 293
§ 801 Modurile folosite în propoziţia circumstanţială de loc 293
§ 802 Propoziţia circumstanţială de loc şi alte subordonate 294
Bibliografie 294

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE TIMP *(Rodica Ocheşanu)* § 803—809 . . . 294

§ 804 Raportul temporal de anterioritate 295
§ 805 Raportul temporal de posterioritate 296
§ 806 Raportul temporal de simultaneitate 297
§ 807 Construcţii temporale inverse 299
§ 808 Modurile folosite în propoziţia temporală 299
§ 809 Propoziţia temporală şi alte subordonate 300
Bibliografie 300

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CAUZALĂ *(Rodica Ocheşanu)* § 810—814 . . 300

§ 811 Prin ce se introduce o propoziţie cauzală 301
§ 812 Corelativul propoziţiei cauzale 302
§ 813 Modurile folosite în propoziţia cauzală 302
§ 814 Propoziţia cauzală şi alte subordonate 303
Bibliografie 303

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE SCOP SAU FINALĂ *(Rodica Ocheşanu)* § 815—819 303

§ 816 Prin ce se introduce o propoziţie finală 303
§ 817 Corelativele propoziţiilor finale 304
§ 818 Modurile folosite în propoziţia finală 305
§ 819 Propoziţii finale apropiate de coordonate 305
Bibliografie 305

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE MOD *(Eugenia Contraş)* § 820—840 305

§ 821 Propoziţia circumstanţială de mod propriu-zisă 306
§ 822—824 Prin ce se introduce o propoziţie circumstanţială de mod propriu-zisă (p. 306) ◆ § 825 Modurile folosite în propoziţiile circumstanţiale de mod propriu-zise (p. 308).

§ 826 Propoziţia circumstanţială de mod comparativă 309
§ 827—829 Prin ce se introduce o propoziţie circumstanţială comparativă de egalitate (p. 309) ◆ § 830—832 Prin ce se introduce o propoziţie circumstanţială comparativă de inegalitate (p. 311) ◆ § 833 Modurile folosite în propoziţiile comparative (p. 311).
§ 834 Propoziţia circumstanţială comparativă condiţională 312
§ 835—836 Prin ce se introduce o propoziţie circumstanţială comparativă condiţională (p. 312) ◆ § 837 Modurile folosite în propoziţia circumstanţială comparativă condiţională (p. 313).

Pag.

§ 838 Propoziția circumstanțială de măsură progresivă 313
§ 839 Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială de măsură progresivă (p. 314) ◆ § 840 Modurile folosite în propozițiile circumstanțiale de măsură progresivă (p. 314).
Bibliografie 314

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONSECUTIVĂ *(Eugenia Contraș)* § 841—845 314

§ 842—843 Prin ce se introduce propoziția circumstanțială consecutivă 315
§ 844 Modurile folosite în propozițiile circumstanțiale consecutive 317
§ 845 Propoziția circumstanțială consecutivă și alte subordonate 317
Bibliografie 318

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ INSTRUMENTALĂ *(Finuța Asan)* § 846—848 318

§ 847 Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială instrumentală 318
§ 848 Modurile folosite în propoziția circumstanțială instrumentală 318
Bibliografie 319

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ SOCIATIVĂ *(Finuța Asan)* § 849—851 319

§ 850 Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială sociativă 319
§ 851 Modurile folosite în propoziția circumstanțială sociativă 320
Bibliografie 320

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE RELAȚIE *(Finuța Asan)* § 852—853 . . . 320

§ 853 Cum se construiește o propoziție circumstanțială de relație 321
Bibliografie 321

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONDIȚIONALĂ *(Mircea Mitran)* § 854—859 321

§ 855 Prin ce se introduce o propoziție condițională 322
§ 856 Propoziții condiționale juxtapuse 323
§ 857 Corelativele propoziției condiționale 323
§ 858 Modurile folosite în propoziția condițională 323
§ 859 Propoziția condițională și alte subordonate 324
Bibliografie 325

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONCESIVĂ *(Mircea Mitran)* § 860—864 . . . 325

§ 861 Prin ce se introduce o propoziție concesivă 326
§ 862 Propoziții concesive juxtapuse 329
§ 863 Corelativele propoziției concesive 329
§ 864 Modurile folosite în propoziția concesivă 330
Bibliografie 331

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ OPOZIȚIONALĂ *(Fulvia Ciobanu)* § 865—869 331

§ 866 Felurile raportului opozițional din punctul de vedere al realității conținutului 332
§ 867 Tipurile de propoziții opoziționale și construcția lor 333
§ 868 Propoziția opozițională cu nuanță comparativă 335
§ 869 Modurile folosite în propoziția opozițională 335
Bibliografie 335

Pag.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CUMULATIVĂ *(Fulvia Ciobanu)* § 870—874 335

§ 871 Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială cumulativă 336
§ 872 Corelativele propoziției cumulative 337
§ 873 Modurile folosite în propoziția circumstanțială cumulativă 338
§ 874 Propoziția circumstanțială cumulativă și alte subordonate 338
Bibliografie 338

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE EXCEPȚIE *(Fulvia Ciobanu)* § 875—879 338

§ 876 Prin ce se introduce o propoziție circumstanțială de excepție 339
§ 877 Corelativul propoziției de excepție 339
§ 878 Modurile folosite în propoziția de excepție 340
§ 879 Propoziția circumstanțială de excepție și alte subordonate 340
Bibliografie 340

PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ *(Mioara Avram)* § 880—882 . . 340

§ 881 Prin ce se introduce o propoziție predicativă suplimentară 341
§ 882 Modurile folosite în propoziția predicativă suplimentară 341
Bibliografie 341

VORBIREA DIRECTĂ ȘI INDIRECTĂ *(Laura Vasiliu)* § 883—898 342

§ 884 Vorbirea directă 342
Cuvintele de declarație 342
§ 885 Locul cuvintelor de declarație (p. 344) ◆ § 886 Deasa folosire a verbului *a zice* (p. 344).
§ 887 Absența verbului de declarație 345
§ 888 Vorbirea indirectă 346
§ 888 Raportul dintre vorbirea indirectă și propozițiile completive, subiective, predicative și atributive (p. 346) ◆ § 889 Transpunerea propozițiilor principale din vorbirea directă în vorbirea indirectă (p. 346) ◆ § 890 Transpunerea propozițiilor subordonate din vorbirea directă în vorbirea indirectă (p. 349) ◆ § 891 Schimbări impuse de transpunerea de la situația vorbitorului la cea a povestitorului (p. 349) ◆ § 892 Atitudinea povestitorului față de conținutul comunicării reproduse (p. 351).
§ 893 Vorbirea directă legată 352
§ 894—895 Vorbirea indirectă liberă 353
§ 896 Amestec al unor procedee diferite de redare a comunicării 353
Bibliografie 355

CORESPONDENȚA TIMPURILOR (*Laura Vasiliu*) § 897—938 355

Corespondența timpurilor la propozițiile coordonate 357
§ 901 Observații generale 357
§ 902 Propozițiile adversative 358
§ 903 Propozițiile copulative 358
§ 904 Propozițiile disjunctive 358
§ 905 Propozițiile conclusive 359
Corespondența timpurilor la propozițiile subordonate 359
§ 906 Observații generale 359
§ 907—910 Propozițiile completive directe 360

Pag.

§ 911—914 Propozițiile atributive 367
§ 915—919 Propozițiile temporale 373
§ 920—923 Propozițiile cauzale 382
§ 924—928 Propozițiile finale 386
§ 929—930 Propozițiile modale 388
§ 931 Propozițiile consecutive 389
§ 932—936 Propozițiile condiționale 391
§ 937 Corespondența timpurilor la celelalte subordonate 393
§ 938 Concluzii generale referitoare la corespondența timpurilor în subordonare 394
Bibliografie 394

FENOMENE ȘI PROCEDEE SINTACTICE COMUNE FRAZEI ȘI PROPOZIȚIEI

ELIPSA *(I. Rizescu)* § 939—948 397

§ 940—942 Delimitarea elipsei față de construcții asemănătoare 398
§ 943 Natura sintactică a părților absente în elipse 400
§ 944 Caracterul afectiv al elipsei 401
§ 945 Repetiția eliptică 403
§ 946 Cuvinte și expresii provenite din elipse 403
§ 947 Cuvinte și expresii rezultate din elipsa unor părți de propoziție (p. 403) ◆ § 948 Expresii eliptice rezultate din elipsa unor propoziții (p. 405).
Bibliografie 406

REPETIȚIA *(Eugenia Contraș)* § 949—961 407

§ 950 Aspectele formale ale repetiției. 408
§ 951—952 Repetiția imediată (p. 409) ◆ § 953 Repetiția la distanță (p. 410).
§ 954 Repetiția cu subînțelegere 411
§ 955 Valorile repetiției 412
§ 956—957 Valoarea afectivă a repetiției (p. 414).

§ 958 TAUTOLOGIA 415

§ 959 Raporturile dintre termenii tautologiei 415
§ 960 Raportul dintre o propoziție cu tautologie și alte propoziții 416
§ 961 Valorile tautologiei 417
Bibliografie 417

ANACOLUTUL *(Eugenia Contraș)* § 962—964 418

§ 963 Tipuri de anacoluturi 418
§ 964 Fraze total greșite 420
Bibliografie 421

CUVINTELE ȘI CONSTRUCȚIILE INCIDENTE *(Fulvia Ciobanu)* § 965—972 422

§ 966 Ce exprimă cuvintele și construcțiile incidente 422
§ 967—968 Natura gramaticală a cuvintelor și a construcțiilor incidente 423
§ 969—971 Cuvintele de umplutură 425
Bibliografie 427

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pag.

ORDINEA CUVINTELOR ŞI A PROPOZIŢIILOR

(Finuţa Asan) § 972—1016 428

ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIŢIE 428

§ 972 Observaţii generale 428
§ 973—975 Locul subiectului şi al predicatului 429
§ 976 Locul atributului 433
§ 976—979 Atributul adjectival 433
§ 980 Atributul substantival 439
§ 980 Atributul genitival (p. 439) ◆ § 981 Atributul prepoziţional (p. 440) ◆ § 982 Apoziţia (p. 442).
§ 983 Atributul pronominal 443
§ 984 Atributul adverbial 444
§ 985 Atributul verbal 444
§ 986 Locul complementului direct 444
§ 987 Locul complementului indirect 446
§ 988 Locul complementului de agent 447
§ 989 Locul complementelor circumstanţiale 448
§ 990 Locul elementului predicativ suplimentar 450
§ 991 Ordinea părţilor de propoziţie coordonate 451
§ 991 Părţile de propoziţie legate prin coordonare copulativă 451
§ 992 Părţile de propoziţie legate prin coordonare adversativă 451
§ 993 Părţile de propoziţie legate prin coordonare disjunctivă 452
§ 994 Părţile de propoziţie legate prin coordonare conclusivă 452
§ 995 Locul vocativului, al interjecţiei şi al construcţiilor incidente 452

ORDINEA PROPOZIŢIILOR ÎN FRAZĂ 453

§ 996 Observaţii generale 453
§ 997 Ordinea propoziţiilor coordonate 454
§ 997 Propoziţiile copulative 454
§ 998 Propoziţiile adversative 455
§ 999 Propoziţiile disjunctive 456
§ 1000 Propoziţia conclusivă 456
§ 1001 Ordinea propoziţiilor subordonate 456
§ 1001 Propoziţiile subiective şi predicative 456
§ 1002—1003 Propoziţia atributivă 457
§ 1004 Propoziţiile completive directe, indirecte şi de agent 459
§ 1005 Propoziţiile circumstanţiale 460
§ 1006 Propoziţia circumstanţială de loc 460
§ 1007 Propoziţia circumstanţială de timp 460
§ 1008 Propoziţiile circumstanţiale de cauză şi de scop 462
§ 1009 Propoziţiile circumstanţiale de mod, instrumentală, sociativă, de relaţie 463
§ 1010 Propoziţia circumstanţială consecutivă 464
§ 1011 Propoziţiile circumstanţiale concesive şi condiţionale . . . 464
§ 1012 Propoziţia circumstanţială opoziţională 465
§ 1013 Propoziţia circumstanţială cumulativă 465
§ 1014 Propoziţia circumstanţială de excepţie 465
§ 1015 Propoziţia predicativă suplimentară 466
§ 1016 Propoziţii intercalate 466
Bibliografie 467

ACCENTUL, INTONAŢIA, PAUZA ŞI RITMUL

(Magdalena Popescu-Marin) § 1017—1043 468

§ 1018 ACCENTUL 468
§ 1019—1025 Accentul în propoziţie 469
§ 1026 Accentul în frază 472

BCU IASI/CENTRU UNIVERSITAR LIBRARY

Pag.

§ 1027 INTONAŢIA 472
§ 1028 Tipurile de intonaţie 473
§ 1029 Raportul dintre accent şi intonaţie 473
§ 1030 Intonaţia şi pauza 474
§ 1031—1034 Intonaţia enunţiativă 474
§ 1035—1037 Intonaţia interogativă 477
§ 1038—1042 PAUZA 479
§ 1043 RITMUL 481
Bibliografie 482

PUNCTUAŢIA (*Magdalena Popescu-Marin* şi *Rodica Ocheşanu*)

§ 1044—1069 483
§ 1045—1046 Punctul 483
§ 1047—1049 Semnul întrebării 485
§ 1050—1051 Semnul exclamării 487
§ 1052 Virgula 488
§ 1053 Folosirea virgulei în propoziţie (p. 489) ◆ § 1054 Folosirea virgulei în frază (p. 493).
§ 1055—1057 Punctul şi virgula 497
§ 1058 Două puncte 499
§ 1059 Semnele citării (ghilimelele) 500
§ 1060—1062 Linia de dialog şi de pauză 501
§ 1063—1064 Parantezele 502
§ 1065—1068 Punctele de suspensie 503
§ 1069 Semne ortografice 504
Bibliografie 504

ÎNCHEIERE (*Mioara Avram*) § 1070—1072 505

§ 1070 Caracteristicile structurii gramaticale a limbii române 505
§ 1071 Originalitatea limbii române din punctul de vedere al structurii gramaticale 506
§ 1072 Tendinţe ale structurii gramaticale a limbii române contemporane . . 506
Bibliografie 507

BIBLIOGRAFIE 509
LISTA ABREVIERILOR 524
INDICE DE MATERIE (întocmit de Magdalena Popescu-Marin) 525
INDICE DE CUVINTE (întocmit de Magdalena Popescu-Marin) 555
CUPRINSUL 575

BIBL. CENTR. UNIVERSITARĂ „M. EMINESCU" IAŞI
24.5X17 Pr. 195/966 Cs 27

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Redactor responsabil : ECATERINA IONAȘCU
Tehnoredactor : PETRU BRUMĂ

Dat la cules 08.12.1965. Bun de tipar 01.05.1966. Apărut 1966. Tiraj 42 000 ex. legate. Hîrtie velină de 80 g/m² 16/700×1000 și semivelină de 63 g/m² 16/700 × 1000. Coli editoriale 47,23. Coli de tipar 37. A 4448/1965. C.Z. pentru bibliotecile mari 459.0—5. C. Z. pentru bibliotecile mici 4 R-5.

Intreprinderea Poligrafică „Informația", str. Brezoianu nr. 23—25, București, Republica Socialistă România, comanda nr. 5001.

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1985

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

10
Lei 30